ఓమ్

ఆత్మపురాణము

ప్రథమ భాగము

★

ఇది శ్రీ శంకరానంద మునివర విరచితము

శ్రీ వ్యాసాశ్రమము తరఫున ముద్రి పబడినది

రె డ కూర్పు 1000 ప్రతులు

★

చిత్తూరు

శ్రీ వేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము

దీ వె] 1956 [రు 5 00

యువారు శ్రీ వ్యాసా(మము ఏర్పేడు పోస్టు చిత్తూరు జిల్లా

అ ప్రాసి దయాగరు

294 5925

808 C8

C = 16064

14511

శ్రీమదాత్మపురాణావతారిక

నిరోధో న చోత్పత్తిర్న బద్ధో న చ సాధకః । న ముముక్షుర్న
ఇత్యేషా పరమార్థతా॥ సర్వపురుషులు దుఃఖనివృత్తి
కోరుచున్నారు దానికొరకు నానాప్రయత్నములను చేయు
పెక్కులేల? ఒక ప్రాత కాలమును డి ఇ కొక ప్రాత కాలము
ఇదే ప్రయత్నము ఐనను నేను దుఃఖినైయున్నాను అను
తిదక్క యి కొక దుఃఖములేదు మరియు తన నాభియ దుండు
సకల వనము సుగ ధితమగుచున్నదని యెరుగక సుగ ధము
మృగము వన వనమున పరుగెత్తుచున్నది ఆ ప్రకారముగ తాను
పాత్మ తనచేతనే విషయమ దును సుఖలాభమగుచున్నది ఇట్లుం
సుఖముకొరకు నానాప్రయత్నము చేయుచున్నాడు, ఇదియొక

ఈ ద్వివిధభ్రాంతి నివర్తి చుటకొరకు శ్రీ వేదనారాయణుండు
కట్టి నిలుచుచున్నాడు అధికారుల భేదోపభేదములు కల్పించి
దగిన ఉపదేశముకొరకు కర్మోపాసన జ్ఞానములని త్రివిధ
అనేకోపభేదములును కల్పించి చిత్రవిచిత్రముగ ఉపదేశ
ము నారభి చెను వానిలో సాక్షాత్తుగా గాని పర పరగా గాని
సుఖప్రాప్త్యుపాయములే వర్ణి పబడినవి
వానిలో — జిజ్ఞాసులైన అధికారులకు తగిన ఉపనిషత్తులు గలవు
సాక్షాత్తుగా దుఃఖనివృత్తి సుఖప్రాప్తి రూప మోక్షప్రాప్తి
మన్నది ఆ యుపనిషత్తులమీద సూత్రభాష్యవార్తికాద్యనేక గ్ర థ
ఆ యుపనిషత్తులును ఆ గ్ర థములును గీర్వాణ వాణి
లగుటవలన ఆ వాణియొక్క అభ్యాసము లేనివానికి వాని

యొక్క ఉపయోగమగుట మహోత్సవమని యెరిగి అనేకభాష లెరిగిన వారైన ఆధునిక సాధుజనులు పరోపకారబుద్ధిచే ఆధునిక భాషలలో వానియొక్క భాషాంతరీకరణమును వానిమీద అనేక ప్రకారగ్రంథములును రచించుచున్నారు

వానిలో — శ్రీమదాత్మపురాణము అను నీ గ్రంథమును కావేరీతట నివాస శ్రీశంకరానంద మునీశ్వరుడను మహానుభావుడు రచించెను ఈ గ్రంథము ఐతరేయ కౌషీతకి మొదలగు శ్రేష్ఠములైన యనేక ఉపనిషత్తులకు స్పష్టార్థరూపముగ నున్నది దీనిలో ఉపనిషదర్థము గాక వేరైన మరొక సంగతిలేదు అందువలన నిది అందరికి వందనీయముగ నున్నది

ఇదియునుగాక యీ గ్రంథము ఎట్లున్నదనగా — యెంతవరకు ఈ గ్రంథము సమగ్రము అథవా ఒక అధ్యాయము చదువలేదో వినలేదో అంతవరకు లోభి పురుషునకును లోభము పుట్టించదు గాని ఒక సారి కొంచెము శ్రవణపరమైనపుడు అత్యంత వైరాగ్యశీలి నిర్లోభియైన పరమహంస సన్న్యాసికిని లోభము పుట్టించతగినదిగానున్నది యీ గ్రంథమునకు భాషాంతరీకరణము హిందూస్థానిభాషలో నున్నది అర భాషలోనున్నది ఇప్పుడు ఆంధ్రభాషలో నడుచుచున్నది యింకను ఎప్పుడెప్పుడు ఇతరభాష గలవారు చూచుచున్నారో అప్పుడప్పుడు ఆయాభాషలలో భాషాంతరీకరణమగును సారాంశము — ఈ గ్రంథము స్వానుభూతిద్వారమున యెంత చదివినను తనివితీరనిదిగా నున్నది

శ్రీ వాసుదేవసూను జనార్దనస్వామి చైతన్య

ఆత్మపురాణము

★

అథ ఆత్మపురాణ ప్రథమాధ్యాయమందు ఋగ్వేదాంతరత తరే రైతా ష రూ ము చేయుచు నా థమ దు గురు శ్రీ వా ము ద్వారా అధికా తిణము రూ చెదను

వేదపఠ ము చేయువాడై చార్య చే శిక్షబడి వేదా ధారణ చేయుట యందు మ మైట్టిబు లవాడై పరో కా విషయము దు రణా యుక్తుడైన మూముక్షు వో డు చ భేద జ్ఞా బుచే భయ డి వా లై ను ను చూచి శ్రీగురుని గూర్చి ప్రా చుచున్నాడు భ తుడా హాహా! ఏమి కష్టమి ? అజ్ఞా రూ లోహముచే పుట్టినదై శ్వ త్తమములైన గుణరూ తీక్ష్ణ శ్రా క్రియము దైన ఈ సా శూ మును జూచి నులు హాహాకారము చేయు న్నారు దా ఓ భ తుడా! ఏ యుపాయముచే టు టి ఘూ శూ మును విడ జనులకు వ మా రూ మోక్ష ప్రా త్తయగును? శ్రీగురు హే ష్య! అజ్ఞాన త్త్యాపా యమును మోక్షము కుపాయమును ఒ టి జ్ఞా ముగా ర్మపా లుగావు కావు క్రోధా కాకు కును స్త్రీ మొద గు ప్పా కును ఆ యమై ఈ సా శూ ము మేశ్వరు మాయచే త్ర యు న్న అ దు జ్ఞా ముచే మాయా వ యగుట తత్కార్యమైన సార శూ మును హ ముగానే త్తమగుచున్న ఎట నగా? త తు నాశ బు న వట నాశమగుచు న్న

య — హే గురో! జ్ఞా ముచే జ్ఞా త్తయగు చె ప ఘట న్దు ఘట టా పనా జ్ఞా ము ను కై గా ఎ కి యజ్ఞా వృ కాలేదు శ్రీగురు — హే ష్యోత్తమా! న్నపాతముచే భ్రమిష్టుడై పురుషుడు నాక ఎ త మనోహా ము భేరీ నా ము డుచు న్న నుచున్నాడు అ భ్రమిష్టు జ్ఞా మ వ నీయమా? దా చే దే త్తయగును? అటే నీవును ఘటపటా జ్ఞా మూ

యజ్ఞాన నివృత్తి లేనేలేదనుచున్నావు అయ్యా ఘటపటాజ్ఞానము భమిస్టని జ్ఞానము లె జ్ఞానమునకు రయే కార్యము దాచే జ్ఞా నిట యెటగును? కాదు. నేను చెప్పి జ్ఞానముకు స్వరూపము నను హేశిష్య సదురు పా పితము వేదాశాస్త్రమురయి మననా సాధ ములవలన పుట్టి దైన నేను బ్రహ్మము యనునట్టి మ త్తిరూ జ్ఞానములన అజ్ఞానము రయి యం తత్కార్యమై పా శూలమురయి కయం ని యై బ్రహ్మ భా రూప ము క్తి యగును అమ రూపమం మ దు మ్మ వేదా త ణా సాధ ము గి కారము చేయుమా మఱియు త్రిజా ముక నిభిన్నమై ట్టి దేహరూప ధము చేసి నట్టి యజ్ఞా కామ్య త్రయ ను పరిత్య ప్రుమా

ఇప్పుడు ఆత్మస్వరూప బ్రహ్మ యమందు చ్ఛేదత్రయాభా ము చూపుట కొఱకు, మొదలు ఘటాద్యనా త్మ పదా ముల దు చ్ఛే ము చూపుచున్నాడు (అత్య తాభా ము కు ప్రతియో కి పేరు దేశ చ్ఛే ము టనగా? భూ పున ఒక దేశమందు నిత మైన ఘటమునకు అన్య దేశమందు అత్య తాభావము లదు అ యత్య తాభావమునకు ప్రతి యోగి ఘటము దు గ ను దే చ్ఛే ము 2 ప్రాగభా మువ మఱియు ధ్వ సాభావమునకు ప్రతియోగికి పేరు కాల ప చ్ఛేదము. ఎట గా? ఘటో ప్తి పూర్వము పాలము దు ఘటనము కు ప్రాగ భా ము మఱియు ఘట నాశాన తరమ పా ము దు ఘ ము కు ధ్వ సాభా ము దు అ ద్వ భావము ప్రతియోగిత ఘ మ దు గలదు 3 న్యోన్యాభావము కు ప్రతి యోగియొక్క పేరు వస్తుప చ్ఛేదము టనగా? ప ము ఘటము కాదు ఈ యనుభవ ముచే ఘటము కన్యోన్యాభా ము పటమ దు భాసి చుచున్న ఆ యన్యోన్యాభా ము యొక్క ప్రతి యోగిత ఘటము దు లదు కనుక స్తు చ్ఛేదము ఈ రీ గా నశలానా త్మపదార్థములు మూడు చ్ఛేదములచే యుక్తములై యు న్న

త్మ స్వరూ బ్రహ్మమ దు టికూడ పరిచ్ఛే ము లేదు చూడుము బ్రహ్మము వ్యాపకమగుటవలన దేశ పరిచ్ఛేదము లేదు ఉత్పత్తి నాశరహితమగుటవ న కా పరి చ్ఛేదము లేదు ర్వము కా త్మయగుటవలన స్తుప చ్ఛే ము లేదు ఈ భిప్రాయము వలననే శ్రు చేత జీ బ్రహ్మ భేదము చెప్పబడియె మఱియు త్మ స్వరూ బ్రహ్మ ప్రాప్తి సాధ మగుటవలన జ్ఞా ము సత్యమనియు హ్మమ యు చెప్పబడిరి ఎట్ల నగా? యయ్య కార పై ధ్రు మునకు శాస్త్రమందు ఆయుష్యమ చెప్పుచు న్నారు ఈ రీ గా జా న క్షమ దు జ్ఞా ము సత్య పదమునకును బ్రహ్మ పద మునకును ముఖ్యార్థము గా న్నను గౌణార్థమైయు న్న త్రయో త్య మునకును బ్రహ్మపదము కును ముఖ్యార్థము

ఇపుడు సత్యపదమునకు ర్థము చెప్పుచున్నాడు త్రికాలము దును బాధ వర్జితము లేక త్రికాలముల యందును ఏకరూపమై యుండునట్టి అర్థమునకు శాస్త్రము దు సత్యమనుచున్నారు మఱియు ఏ స్తువు అస్తిజ్ఞానమునకును అస్తిపదమునకును విషయమగునో దాని లోకము దు సత్యమనుచున్నారు వంధ్యాపుత్రు యందు వంధ్యాపుత్రోఽస్తి జ్ఞానమునకు యోగ్యత లేదు అందుకే వంధ్యాపుత్రు లోకము దును శాస్త్రము దును యెవ్వడైనను సత్యమనడు

శిష్య — ఓ భగవంతుడా! ఘటోఽస్తి పటోఽస్తి ఈ రీతి అస్తిపదమునకును అస్తిజ్ఞానమునకును విషయమైనట్టి ఘటపటాదును సత్యము సిద్ధాంతమందో బ్రహ్మ భిన్నమైన మఱొక సత్యపదార్థము లేదు శ్రీగురు — హే శిష్య! సచ్చిదానంద బ్రహ్మము నేను నాయందే నానా త్రయే లాకా పదార్థములందు అవివేకముగ ప్రతీతమగుచున్న విచారము చేసినపుడు ఆత్మ భిన్నమైనట్టి వేఱొక సత్యపదారము లేదు ఈ యభిప్రాయముచే ఆ సత్యస్వరూపమైన యాత్మను విషయము చేయునట్టి జ్ఞానమునకును శ్రుతిచే సత్యము చెప్పబడియున్న దెట్లనగా తత్త్వార్థ బోధన చేయువాడైవిచార తుడైన పురుషుని సత్యమనుచున్నారు అథవా శత్రు రహితుడై హిరణ్యగర్భు శ్రుతిచే సత్యము చెప్పబడియె. అట్లే అజ్ఞానమునకును తత్కార్య ప్రపంచరూప శత్రువునకును నాశము గలుగచేయునట్టిది ఆత్మజ్ఞానమును శ్రుతిచే సత్యమనబడియె (హిరణ్యగర్భుడును ఆత్మజ్ఞానము దును శత్రురాహిత్యము మానము.

శిష్య — హే భగవన్! జ్ఞాన శత్రువైన యజ్ఞానమును తత్కార్యమైన ప్రపంచమును నీవు అసత్యమని చెప్పుచున్నావు అవి ఘటిల్లుదు ఎందుక గాని? త్రికాలము దభావమైన అసత్యమనబడును అజ్ఞానమునకును తత్కార్యమునకును త్రికాలము దభావము లేదు జ్ఞానకాలము దు కార్యజ్ఞాన నాశమైనను వర్తమాన కాలము దును భూత కాలము దును విద్యమానముగ దు శ్రీగురు — హే శిష్య! ఒక కాలము దుండగా ఇతరకాలము దు లేని స్తువుకూడ అసత్యమనబడును త్రికాలాభావ నియమము లేదు అజ్ఞానమునకు భవిష్యత్కాలము దభావము మఱియు ప్రపంచమునకును భూత భవిష్యత్కాలము దును అభావము అవి రెండును అసత్యములే ఎట్లు వంధ్యాపుత్రుండు భూత భవిష్యత్కాలము దు లేకుండుట వర్తమాన కాలము దును వాని సత్యము రానో ఎట్లు వంధ్యాపుత్రునికి అపరోక్షజ్ఞానము కాలేదో అట్లు కార్యసహితాజ్ఞానమునకును జ్ఞానము కాలేదు అందువలన అది వంధ్యాపుత్రునితో సమానమే

శిష్య — ఓ భగవంతుడా ఆత్మ ప్రకాశమును తీసికొని కార్యసహితాజ్ఞానము భాసిల్లును వంధ్యాపుత్రుడు భాసిల్లడు. అందువలన విలక్షణత గలదుగదా? శ్రీగురు — హే శిష్య! మూఢుని వు కు విలక్షణ ప్రతీతమైనను జ్ఞానికి రెండును సమానములే

ఆత్మ సత్తా ప్రకాశము పొంది కార్యసహితా జ్ఞానమును సత్యమని నపుడు వంధ్యాపుత్రును సత్యము గావలసినది లోకమునందు పర ధనమును అప్పు తీసుకొన్న వానిని ధనికు డనరు ఒకానొకప్పుడు ముముక్షు దృష్టిని అంగీకరించి ఆత్మయందు కార్య హితా జ్ఞానము రజ్జు సర్పమువలె కల్పితమైనను, కల్పిత వస్తువునకు అధిష్ఠానముతో భేదము లేదు అనేక జన్మ సుకృత బలముచే నేను బ్రహ్మమని బోధ యెవనికైనదో వాడు ఇతరమై యేదొక అనాత్మవస్తువు నెఱుగుట యోగ్యము గాదు ఎందుకనగా? జీవబ్రహ్మాభేద జ్ఞానమే పరమానందరూప మోక్ష మిచ్చును అందువలన ఆ జ్ఞానముకన్న భిన్నములైన కర్మాదులను ముముక్షువు చేయగూడదు సర్వాంతర్యామి అద్వితీయాత్మను వి॰చేవారు తామసులైన పశ్వాది యోనులను పొందుచున్నారు పరమేశ్వరునిచే జెప్పబడిన వేదము యొక్క అనాదరమే పరమేశ్వరుని త్యాగమగును హే శిష్య! ఈ విషయమై యొక పురాతనేతిహాసము చెప్పెదను వినుము

సృష్టికి ఆదికాలమందు బ్రహ్మదేవుడు సనకాదులను బుట్టించెను ఎటువంటివారా సనకాదులనగా — తర్కమునకవిషయమైనట్టి వేదార్థము నెఱిగినవారై, బాహ్యాంతరేంద్రియములను జయించినవారై యథా లాభ సంతోష వృత్తిగలవారై, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించినవారై బ్రహ్మాత్మజ్ఞాన ప్రవీణులై లోకకల్యాణార్థమే శరీర ధారణము చేయువారై, ఆ సనకాది మునీశ్వరులు జనులను ఆత్మజ్ఞాన రహితులైన, విషయాసక్తికలవారుగ చూచుచు, కృపావిష్టులై పలుకుచున్నారు — ఓ జనులారా! మీకు ఆత్మజ్ఞానమే సుఖమునకు సాధనమగును ఆత్మజ్ఞాన భిన్నమైన సకలమును దుఃఖ సాధనములే ఈ ప్రకారము అమృతతుల్యమైనట్టి సనకాదుల భాషణము వినియు, పూర్వ కృత దుష్కృత సంస్కారముచే మోహితులైన యా దుర్భాగ్యజనులు అటువంటి అమృతభాషణమునుకూడ అనాదరము చేయుచున్నారు

ఆ ప్రజా జనులందు అధమ, మధ్యమ, ఉత్తమములని మూడు ప్రకారములు వానిలో తామసి జనులు వేదాజ్ఞను బొత్తిగ అవమానించి, శబ్దస్పర్శాది విషయముల సుఖ సాధనమని యెఱిగి మనః పూర్తిక్రియల నాచరించుచున్నారు దానివలన క్రూర సంభాషణాది, అసత్య భాషణాది వాగ్దోషములను, పరధనేచ్ఛాది మానసదోషములను, చౌర్య ఘాతాది శరీరదోషములను పొంది, వానివలన పశు, పక్షి, సర్ప, వృక్షాది నానాదుష్ట యోనులను పొందుచున్నారు తామసి జనులు అంతఃకరణ శుద్ధి ద్వారమున ఆత్మ జ్ఞానాధికారమునకు వేదముచే ప్రతిపాదితమైన యజ్ఞాది కర్మములు, అగ్ని సూర్యాది దేవతోపాసనలు, అవి ఐహికాముష్మిక సుఖసాధనమని యెఱిగి వాని నాచరించుచున్నారు. దానివలన ఉత్తమాధమములైన నానా జన్మములను పొందుచున్నారు సాత్త్విక ప్రజాజనులు పూర్వము సనకాది మునీశ్వరులచే చేయబడిన ఉపదేశము నాదరము చేయలేదని స్మరణము చేసి పశ్చాత్తాపము పొందుచున్నారు మేమిదివరకు

యేమియు ఆత్మజ్ఞానము సంపాదనము చేయలేదు జ్ఞాన సాధనమును అవలంబించలేదు కవషమునియొక్క కుమారులు వాక్ప్రాణాది వ్యాపార విషయ లయ చింత రూప అంతరాగ్ని హోత్రము నెఱిగి బాహ్యాగ్నిహోత్ర విషయిక వైరాగ్యము పొందుచున్నారు, అటు మేము యజ్ఞాది కర్మ విషయిక వైరాగ్యము పొందలేదు దానివలన మాకు శ్రీగురు నెదుట పోవుట కధికారమును లేదు ఇప్పుడు మేము పరమాత్మ నెఱుంగక, స్వర్గాది ప్రాప్తికొఱకు కర్మాచరణము చేసినప్పుడు మా జన్మము నిష్ఫలమగును ఈ ప్రకారముగ మహావ్యాకులురై, పలువిధముల విచారము చేసిచేసి కడపట నిట్లు నిర్ధారణ మొనర్చిరి ఇప్పుడు మేము వివేకాది సాధనాధికారము కొఱకు నిష్కామ కర్మోపాసనలు చేయవలయును, అని నిశ్చయము చేసి, అట్లే కర్మోపాసనలు గావించి, శుద్ధ మనస్సు కలవారై శమదమాది సాధన యుక్తులై మఱల సనకాది మునీశ్వరుల సన్నిధికి జని శాస్త్రానుసారముగ శరణాగతులై ఆత్మజ్ఞానప్రాప్తి విషయమందు తమ యభిప్రాయమును నివేదించుచున్నారు

ఆ శరణాగతులైన సాత్త్విక జనులను జూచి సనకాది మునీశ్వరులు — ఓ జిజ్ఞాసులారా! ఆత్మ, వాణియొక్కయు, మనస్సుయొక్కయు, విషయముగాదు ఎలాగు ననగా, జాతి గుణ, క్రియలు గలిగిన వస్తువుయొక్కయే శబ్దము బోధన చేయుచున్నది ఘటమను శబ్దము నీల గుణము కలిగిన ఘటమును బోధన చేయుచున్నది పాచకుడను శబ్దము పాక క్రియ కలిగిన పురుషుని బోధన చేయుచున్నది ఈ రీతిగా ధర్మ గ్రహణము చేసి, శబ్దము తన అర్థమును బోధన చేయుచున్నది ఆత్మ జాత్యాది ధర్మములచే రహితు డగుటవలన ఆత్మయందు శబ్ద ప్రవృత్తి ఘటిల్లదు అట్లే ఆత్మ సుఖ దుఃఖ కామ క్రోధాది మనోధర్మములచే రహితుడగుటవలన ఆత్మయందు మాన ప్రవృత్తియు ఘటిలదు ఈ రీతిగా మనోవాణుల కవిషయమైన సచ్చిదానంద రూపాత్మను చెప్పుటయందు మేము సమర్థులము కాము మఱియు యెఱుంగుటయందు మీరును సమర్థులు కారు అటయినను నిర్గుణ పరమాత్మయందు ప్రపంచారోపణము చేసి ఆ ప్రపంచము యొక్క నిషేధరూపాపవాదము చేసి, దానివలన సిద్ధమైన ఏ భాగ త్యాగ లక్షణ గలదో ఆ లక్షణాద్వారమున మేము మీకు పరమాత్మ నుపదేశించెదము ఎటు సుప్తమైన రాజును వందిజనులు జాగరూకునిగ జేయుచున్నారో అటు వాస్తవముగ శుద్ధమై, అజ్ఞాన రూప నిద్రచే ప్రసుప్తుడైన పరమాత్మను వేదాంత శాస్త్రము భాగ త్యాగ లక్షణచే ప్రబోధన చేయుచున్నది

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! శుద్ధాత్మను వేదాంతము బోధన చేయుదని మీరను చున్నారు ఆ సంగతి ఘటిలదు ఎందుకనగా — ఆత్మ అహంకారాదులచే విశిష్టుడై యుండుటవలన ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే నెఱుగబడును సనకాదులు — ఓ జిజ్ఞాసులారా! ఆత్మయందు అహంకార మేది ప్రతీతమగుచున్నదో అది మాయచే కల్పితమగుట

వలన మిథ్య, సకల కల్పితాధిష్ఠాన వస్తువే ఆత్మ శబ్దమున కర్థము, హే బుద్ధి మత్ప్రజా జనులారా! శాస్త్రరహిత లౌకిక పురుషుల చేతను, శాస్త్రజ్ఞులైన వాది పురుషుల చేతను, వ్యవహారమందు ద్వివిధ శబ్దము, మఱియు ద్వివిధ జ్ఞానము నిశ్చయింపబడినది మఱియు ఆ శబ్దమునకును, జ్ఞానమునకును విషయ రూపార్థమున్ను ద్వివిధముగ నిశ్చయింపబడినది అచ్చట అహం శబ్దమునకును, అహం జ్ఞానమునకును విషయము అంతరాత్మ గలదు మఱియు నాహం శబ్దమునకును, నాహం జ్ఞానమునకును అర్థము బాహ్యమైన అనాత్మ గలదు. అచ్చట అహం శబ్దము నుండియు, అహం జ్ఞానము నుండియు ఆత్మ రూపార్థము వేఱుగా నున్నది ఈ రీతిగా పరస్పర భిన్నములైన శబ్ద జ్ఞానార్థములను ఒకే రూపముగ నెఱిగి భ్రాంతిష్ట జనులు ఆత్మను అహం శబ్దమునకు, అహం జ్ఞానము నకు విషయమని యెంచుచున్నారు మఱియు అనాత్మను నాహం శబ్దమునకు, నాహం జ్ఞానమునకు విషయమని యెంచుచున్నారు ఈ సకల వ్యవహారము భ్రమ రూపముగా నున్నది. ఎలాగుననగా —

లౌకిక పురుషుని యెవడైన యడుగుచున్నాడు— ఏ పదార్థ మిది? వానికి లౌకిక పురుషుడు ఘటమని ఉత్తరమిచ్చుచున్నాడు మఱియు ఏ శబ్దము నీవు వినుచున్నావని యడిగిన, ఘటమని ఉత్తరమిచ్చుచున్నాడు ఈ రీతిగా సకల లోక వ్యవహారము భ్రమ రూపముగ నున్నది ఈ వ్యవహారము యుక్తిని సహించదు చూడుము వాగింద్రియ మందు శబ్దము గలదు. హృదయమందు జ్ఞానము గలదు భూమిమీద అర్థము గలదు. అటువంటి శబ్ద జ్ఞానార్థత్రయము నొకటిగా నెఱుగుట కేవల భ్రాంతిగాక ఘటిల్లదు దానియందు వ్యాఘాత దోషమున్ను జనించును ఎందుకనగా ఎప్పుడు శబ్దము, మఱియు జ్ఞానము ప్రకాశకము, అర్థము ప్రకాశ్యము అగునో అప్పుడు శబ్దము, జ్ఞానము మఱియు అర్థము వీనికి పరస్పర భేదమే సిద్ధమగును లోకమందు ప్రకాశ ప్రకాశ్యము లకు భేదమే కనబడుచున్నది ఎటు ఒక పురుషుడు పిత పుత్రుని ఒక చోట చూచు చున్నాడు, అచ్చట పిత ప్రకాశకుడు, పుత్రుడు ప్రకాశ్యుడు తరువాత రెండవ దేశమందు పుత్రుని మాత్రము జూచి వానికి పితయొక్క స్మరణమగుచున్నది ఈ స్థాన మందు పుత్రుడు ప్రకాశకుడు గాదు, పిత ప్రకాశ్యముగాను నున్నాడు వారిద్దరికి భేదము లోకప్రసిద్ధము, అట్లు ప్రకాశములైన శబ్ద జ్ఞానములు ప్రకాశ్య రూపార్థముతో అభేదమనిన పక్షమందు తనతో తనకు భేదరూపమగు వ్యాఘాత దోషము ప్రాప్తమగును

పై చెప్పిన ప్రకారముగ వ్యవహారమందు అహం శబ్దమునకు, అహం జ్ఞానమునకు లోకులచే విషయము ఆత్మయని యెఱుగబడుచున్నది మఱియు నాహం శబ్దమునకు నాహం జ్ఞానమునకు విషయము అనాత్మయని యెఱుగబడుచున్నది. అచ్చట అహం శబ్దమునకును, అహం జ్ఞానమునకును, పరిత్యాగము జేసి, దానికి భేదరహితమైనట్టి

ఏయర్థము మిగిలినదో ఆ భేదరహితార్థరూప శుద్ధ పరమాత్మ దేవుడు, ప్రపంచోత్పత్తికి పూర్వము డెను మఱియు అపుడు లోకప్రసిద్ధమైన శబ్దము జ్ఞానము, మఱియు విషయము లేకుండెను దృష్టాంతము — అంధకారమునకు విరోధి సూర్యభగవానుడు అతడు దినమందు అంధకార నివృత్తిచేసి, అంధకారము నుండియు, అందు వర్తించువారైన పిశాచాదుల నుండియు రహితుడై ప్రకాశకుడై యున్నాడు అట్లు పరమాత్మ ప్రళయరూప తన దినమందు అజ్ఞానమును తత్కార్యమైన ప్రపంచమును తనయందు లయముచేసి స్వప్రకాశరూపముగ నుండెను మఱియు రాత్రియందు అంధకారము పుట్టి సూర్యుని నాచ్ఛాదించునటు రాత్రిరూప సృష్టికాలమందు అసజ్జడ దుఃఖరూపములైన అనాత్మ పదార్థములు బుట్టి సచ్చిదానందాత్మను ఆచ్ఛాదించును అన్యదృష్టాంతము — సర్పోత్పత్తికి పూర్వము కేవలము రజ్జువే యుండును సర్పము తన యుత్పత్తికి పూర్వ ముండదు అటు అనాత్మ జగదుత్పత్తికి పూర్వము కేవల మాత్మయే యుండును. జగత్తు తన యుత్పత్తికి పూర్వ ముండదు

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! సృష్టికి పూర్వము కేవల పరమాత్మయనుచున్నారు అది ఘటిలదు పూర్వము కార్యరూప ప్రపంచము లేకుండినను తత్కారణరూప మాయ యుండును సనకాదులు — ఓ జనులారా! మాయ ఆత్మకన్న భిన్నమై ప్రతీతమగుట వలన సత్యమనుచున్నారా? లేక ప్రమాణముచే సిద్ధమగుటవలన సత్యమనుచున్నారా? ప్రథమ పక్షము ఘటిలదు సుప్తపురుషుడు జాగ్రత్స్వప్న సంస్కార గర్భితమగు అవిద్యను జూచియుండినను, తనకన్న భిన్నముగా జూడడు అట్లే ప్రజలయందు సంపూర్ణ ప్రపంచ సంస్కార గర్భిత మాయను జూచియు, చిదానందాత్మ ఆ మాయను తనకంటే భిన్నముగా జూడదు దృష్టాంతము — వర్షాకాలము పోయిన తరువాత, కప్పలయొక్క సూక్ష్మావస్థానరూప సంస్కారము భూమియందుండును మరల వర్షాకాలము రాగానే కప్పలయొక్క ప్రాదుర్భావమగును ఇపుడు మాయ ప్రమాణముచే సిద్ధమను రెండవ పక్షమున్ను సిద్ధము కాదు ఎందుకనగా? మాయయొక్క సిద్ధి వివేక పురుషులచే మాయచేతనే యంగీకరింపబడినది ప్రమాణముచే మాయాసిద్ధి అంగీకరింపబడదు. దృష్టాంతము — సుప్తపురుషుని సుషుప్తి సుషుప్తచేతనే సిద్ధమగునుగాని ప్రమాణముచేత సిద్ధము గాదు

ఎవడైన ప్రమాణముచే సుషుప్తి సిద్ధియగుననిన వాని నిట్లడుగవలయును — ప్రత్యక్షముచేతవా? అనుమానముచేతనా? అథవా ఇంకొక ప్రమాణముచేతనా? ప్రత్యక్ష ప్రమాణముచేతననిన, సుప్తపురుషుని ప్రత్యక్షముచేతనా? అన్య పురుషుని ప్రత్యక్షము చేతనా? రెండు పక్షములును ఘటిల్లవు ఎందుకనగా ఇంద్రియ జన్య జ్ఞానమును నైయాయికుడు ప్రత్యక్షమనుచున్నాడు సుషుప్తియందు ఇంద్రియములు లయమగు

చున్నవి అందువలన సుప్తపురుషుని ప్రత్యక్షజ్ఞానముచే సుషుప్తి జ్ఞానము గాదు అట్లే
జాగరూకుడైన యన్యపురుషునకు, రెండవ వాని సుషుప్తి ప్రత్యక్ష ప్రమాణముచే నెఱుగ
బడదు ఎటులననగా? ఒక పురుషుని సుషుప్తియొక్క జ్ఞానము రెండవ పురుషునకు
ప్రత్యక్ష ప్రమాణముచే సిద్ధము గాదు ప్రత్యక్ష ప్రమాణముచే సుషుప్తి జ్ఞానము రాదు
అయినను ఇంద్రియ క్రియారహిత పురుషునిజూచి ఇతడు సుషుప్తిగలవాడని, అనుమా
ప్రమాణముచే సుషుప్తి జ్ఞానమగుననిన అదికూడ సంభవింపదు ఎటులననగా
ఇంద్రియ క్రియాభావరూప హేతువు సుషుప్తిరూప సాధ్యముయొక్క అభావరూపమ
లైన స్వప్నసమాధులందును యుండుటవలన నది వ్యభిచారిగా నున్నది అందువలన నది
సుషుప్తికి సాధకము కాదు ఇపుడు శబ్దప్రమాణముచే సుషుప్తి జ్ఞానమగుననిన, శాస్త్ర
శబ్దముచేతనా? వేదశబ్దముచేతనా? శాస్త్రప్రమాణముచేతనో ఘటిల్లదు ఎటులననగా
శాస్త్రము పురుష రచితము, అది ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే సిద్ధపదార్థములను ప్రతి
పాదనము చేయుచున్నది ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములో సుషుప్తికి సాధకముగావని పూర్వ
మసిద్ధమే ఇపుడా యపౌరుషేయమైన వేదప్రమాణముచేననిన కూడ సంభవింపదు
ఎటులననగా — ఫలముగల పదార్థ విషయమందే వేద ప్రమాణము సాధకము, ఫల
నామము సుఖప్రాప్తికిని దుఃఖ నివృత్తికిని గలదు అవి రెండును జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమ
చేతనే నగును, అవిద్యాజ్ఞానముచేత గావు ఈలాగే అవిద్యా విషయమందు వేద ప్రమా
ణము సాధకము కాదు వేదమందు మాయయొక్కయు, అవిద్యయొక్కయు బోధ
వాక్యములు, మరియు అవిద్యచే జగదుత్పత్తి బోధక వాక్యములు, అనేకములు చూ
బడియున్నవి, దానియందభిప్రాయ మేమని యాక్షేపణ చేసినపక్షమందు ఫల
భావ ముండుటవలన అవిద్యా బోధన కొరకే వేదముయొక్క తాత్పర్యము గాదు
అనగా అద్వితీయానంద రూపాత్మ నెరింగించుటకొరకు అవిద్యయొక్కయు తత్కార్య
మైన ప్రపంచోత్పత్తియొక్కయు, వేదమునందు కథనముకలదు

అది ఎటువున్నదనగా — ఎటు దీపముచే అంధకారముయొక్క జ్ఞానముగాదో
అటు ప్రమాణముచేత అవిద్యయొక్క జ్ఞానముకాదు అవిద్యచేతనే అవిద్యయొక్క
సిద్ధిగలదు అందువలననే ప్రళయకాలమందు కార్యరూప ప్రపంచముయొక్క లయ
మైన తరువాత కేవల కారణరూప మాయతో పరమాత్మవిశిష్టుడుగానుండినను, ఆ విశి
పరమాత్మ మాయా రహితమనియు శుద్ధమనియు చెప్పబడెను ఎట్లనగా — సూర్య
భగవంతుడు అంధకారకారణమైన యజ్ఞానముచే విశిష్టుడైయుండగా, దినమందు కా
రూపాంధకారముచే రహితుడగుటవలన సూర్యభగవంతుడు అంధకార రహితుడనబడె

ఈ ప్రకారముగ ప్రళయకాలమందు స్థితుడై పరమాత్మ, పూర్వకల్పమం
సృష్టికి విషయముచేయునట్టిదైన, మాయావృత్తిరూపజ్ఞానజనిత సంస్కారము

గలవాడై యుండగా జీవులయొక్క పుణ్యపాపరూపాదృష్టముచే ప్రకటమైన సంస్కారముగలవాడైయుండగా ఆ పరమాత్మదృష్టికి ఆదికాలమందు విచారము చేయుచున్నాడు మాయోపహితుడైన పరమాత్మ యగు నాయందు భూతకార్యసహితమగు సకల బ్రహ్మాండము సూక్ష్మమైయున్నది దానిలో ఇపుడు స్వర్గము, ఆకాశము భూమి, ఈ మూడింటిని సృజింపవలయును (ఇచ్చట స్వర్గశబ్దముచే పైని ఏడులోకముల గ్రహణము మరియు భూమి శబ్దముచే క్రింది ఏడులోకముల గ్రహణము) అట్లే సత్య సంకల్పుడైన పరమాత్మ బ్రహ్మాండమును సృజించుచున్నాడు ఆ బ్రహ్మాండము విరాడ్భగవంతుని శరీరముగాను, హిరణ్యగర్భ భగవంతుని అంతఃకరణములైన సూక్ష్మము లగు పంచభూతముల నివాసస్థానముగాను చతుర్దశలోక యుక్తముగాను, చేతన సత్తతో అభిన్నసత్తగలదిగాను, నామరూపక్రియాత్మకముగానున్నది (ఇచ్చట నామ శబ్దముచే శబ్దరూప ప్రపంచమునకు రూపశబ్దముచే అర్థరూప ప్రపంచమునను క్రియా శబ్దముచే నామరూపములకు కారణమైన కర్మమునకు గ్రహణము) ఎట్లు అసుర బాలుడు రాగద్వేషముచే రహితమై స్వమాయా బలముచే పదార్థములను రచించుచున్నాడో అట్లే పరమేశ్వరుడు జగత్తును సృజించుచున్నాడు

పరమేశ్వరుడు ఇంకను విచారము చేయుచున్నాడు ఈ బ్రహ్మాండము జల ప్రధానమైన పంచభూతములందుగలదు ఆ బ్రహ్మాండమందు చతుర్దశలోకములుగలవు అవన్నియు అచేతములగుటవలన స్వామి రహితగృహమువలెనే ప్రాణరహిత శరీరము వలెనే క్షణమందే నాశముపొందదగినవి ఇట్టి విచారము చేసి పరమేశ్వరుడు పూర్వము లేమితమ సత్త్వగుణ రూపకారణముచే పుట్టినవైన సంపూర్ణ ఇంద్రియాదులకును, దేవత లకును ప్రకటనముచేయనారంభించెను అచ్చట ముఖఛిద్రగోళకమునందు వాగింద్రి యము, అగ్నిదేవత నాసిక ఛిద్రగోళకమునందు ఘ్రాణేంద్రియము అశ్వినీదేవత అక్షి ఛిద్రగోళకమునందు చక్షురింద్రియము, సూర్యదేవత కర్ణఛిద్రగోళకమందు శ్రోత్రేం ద్రియము, దిగ్దేవత అతిసూక్ష్మములైన అనంత ఛిద్రరూపత్వచగోళకములందు లోమ కేశ సహితత్వగింద్రియము, వాయుదేవత ప్రకటమగుచున్నది మరియును పంచఛిద్ర ములుగల మాంస మలరూపహృదయ గోళకమందు మనస్సు, చంద్రదేవత నాభి ఛిద్రరూపగోళకమందు అపానవాయువు ప్రకటమగుచున్నది (ఆ యపానవాయువు దుఃఖముచే సహనమైనది ఇందువలననే ప్రణయముగామి అతికష్టతరమని శాస్త్రమందు చెప్పబడినది) ఆ యపానవాయువు ముఖద్వారమున ప్రాప్తమైన అన్నజలములను క్రిందిదేశమునకు తీసుకొనిపోవుచున్నది అందువలన దానిని అపానమందురు ఆ యపానవాయువుచే సకలప్రాణి మాత్రులకు భయంకరమైన మహామృత్యుప్రకట మగుటవలన అపానము మృత్యుకారణమని లోకమందును ప్రసిద్ధమే (అన్నదోషము లేక సేవడును చనిపోడు) మరియును ఉపస్థఛిద్రగోళకమందు వీర్యసహితముగ

ఉపస్థేంద్రియము ప్రజాపతి దేవత వీర్యము జరాయుజ అండజ దేహములకు విస్తారకర్తయని లోకమందున ప్రసిద్ధము పంచమాహుతికిని సాధనము (ఈ సంగతి ముందు పంచాగ్ని విద్యయందు చెప్పబడును) షట్కోశముగల శరీరమునకు కారణము (త్వచ, రుధిర, మాంసములు మూడుకోశములు మాతాసంబంధములు మరియు నాడి, అస్థి మజ్జ ఈ మూడు కోశములు పితాసంబంధములు) ఈ ప్రకారముగ ఐతరేయోపనిషత్తునందు ఇంద్రియములయొక్కయు దేవతలయొక్కయు ఉత్పత్తి చెప్పబడియున్నది

ఇప్పుడు పై శ్రుతియందు చెప్పబడిన సంగతిమీద అధికము యెరుగుట సంగతి వాగింద్రియము అగ్ని దేవతను చెప్పుటచే విషయమైన శబ్దమునకును గ్రహణము మృత్యువునకు హేతువైన అపానము దానికి ఇంద్రియ మపాయువు దేవత మృత్యువని గ్రహణము మరియు ఘ్రాణేంద్రియము అశ్వినీ దేవతను చెప్పుటవలన ఎత్తాంతరమునే విషయమైన గంధము పృథ్వీ దేవతయొక్కయు గ్రహణము, త్వగింద్రియమనుటచే విషయమైన స్పర్శముయొక్కయు, వాయుదేవతయొక్కయు గ్రహణము మనశ్శబ్దముచే బుద్ధికిని అహంకారమునకును చిత్తమునకును గ్రహణము మరియు మనో దేవత చంద్రుడని చెప్పుటచే బుద్ధి అహంకారచిత్తములకు బ్రహ్మ రుద్ర మహేశ దేవతలకును గ్రహణము పూర్వము అపానమని చెప్పబడినది అచ్చట ఆ యపాన శబ్దముచే క్రియాశక్తిగలదైన సకలప్రాణులయొక్కయు గ్రహణము మరియును ముఖగోళకమందు వాగింద్రియము చెప్పి, తద్దేవత యగ్నియని చెప్పబడినది అచ్చట ముఖగోళకమందు రసనేంద్రియమునకును తద్దేవత వరుణునకును గ్రహణము ఈ రీతిగా బ్రహ్మాండమందు అనేక ఛిద్రములు రచించి రెండు హస్తములును, రెండు పాదములును సృజించి, తద్దేవతల నింద్రోపేంద్రుల సృజించుచున్నాడు అనేక కర్మోపాసనలచే ప్రాప్తమైన దేవ శరీరమును దుఃఖగ్రసితము అచ్చట అన్యశరీరము దుఃఖగ్రసితమని చెప్పుటయేమి! ఈకైముతిక న్యాయముగ విరాడ్భగవంతుని శరీరమును సముద్రరూపముగ వర్ణించుచున్నారు — అనంతకోటి యోజనవిస్తీర్ణమగు విరాడ్భగవంతుని శరీరరూపసముద్రముగలదు, యద్యపి సముద్రపరిమాణము వ్రాయబడియున్నది తథాపి ప్రళయకాలమందు నియమములేదు ఎందుకనగా ప్రళయమునందు గణనచేయువాడెవ్వడును లేడు, ఈశ్వరుడుండినను వానికి గణనతో ప్రయోజనములేదు మఱియును సముద్రమునుజూచి యెట్లు ప్రాకృతులకు భయమగుచున్నదో అట్లే నేను సర్వాత్మ విరాడ్భగవంతుడను" అను అహంగ్రహ జ్ఞానములేక అహంగ్రహ ధ్యానములేనివాడై పరిచ్ఛిన్న దృష్టిగలవాడై అజ్ఞాని పురుషునకు విరాట్సముద్రము వినుటచే భయోత్పత్తియగును మరియును సముద్రమందు పంచమహాభూతరూపమగు గంభీరజలమును, చతుర్దశలోకరూప తరంగములను గలవు మరియు యెట్లు సముద్రము శుక్తిశంఖాదులచే విరాజమానమౌచున్నదో, అట్లే యీ సముద్రమందును జరాయుజాండజస్వేదజ ఉద్భిజ్జములనెడి చతుర్వి

శరీరరూప శుక్తిశంఖాదులుగలవు మరియు కామక్రోధాది మకరములుగలవు సంచిత క్రియ మాత్రాప్రారబ్ధరూప గ్రాహములుగలవు హనుమంతునివలె కనబడునట్టి యెందరో రాక్షసులుగలరు యెన్నియో ఆవర్తములునుగలవు

ఇటువంటి సముద్రప్రాయమైన విరాట్ శరీరమందు ప్రాప్తములైన వాగాది దేవతలు క్షుధాతృషలచే వ్యాకులములై సమిష్టి విరాట్ఛరీరముకన్న భిన్నమైన అన్నమును జలమును లేదనిజూచి తమ జనకుడైన పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నవి — ఓ భగవంతుడా! సంపూర్ణ జగత్తు సమిష్టిరూప విరాడ్భగవంతుని శరీరము నీవు సృజించుచున్నావు ఈ శరీరముకన్న భిన్నమైన అన్న, జలము యెక్కడను కనబడదు మేము పస్తుపడి యున్నాము, నాయనా! మానిర్వాహముకొరకు కొంచెము కొంచెము అన్నము జలముచే తృప్తిపొందునట్టి యేదో యొకశరీరమును సృజింపుమా!

ఈ ప్రకారముగ దేవతల ప్రార్థన విని వారికొరకు జనకుడైన పరమేశ్వరుడు గోశరీరమును సృజించెను, ఆ గోశరీరమున దేవతలకు తృప్తికాలేదు ఎందుకనగా — గోశరీరమందు పూర్వకృతకర్మ ఫలోపభోగము మాత్రమగునుకాని, ఈ గోశరీరమందు బుద్ధియును లేదు, క్రొత్త కర్మసంపాదమును లేదు తరువాత భగవంతుడు అశ్వశరీరమును సృజించెను ఆ యశ్వశరీరమందును బిడలకు ప్రీతిలేదనజూచి, జనకుడైన పరమేశ్వరుడు ఎనుబదినాల్గులక్షల ప్రకారములుగ శరీరములను సృజించెను ఐనను దానిలో యే శరీరమందును బిడ్డలకు ప్రేమగాలేదు కడపట భగవంతుడు మనుష్యశరీరమును సృజించెను దానినిజూచి సకల దేవతలు హర్ష నిర్భరులై ఆ మనుష్య శరీరమును పరమప్రేమతో నంగీకరించి భగవంతుని స్తోత్రము చేయనారంభించిరి

ఆహా! నాయనా! ఈ మనుష్యశరీరమును సాక్షాన్నీవే సృజించినావు, ఎవని చేతను సృజిపలేదు ఒక శిల్పకారుడు ఒకనిచే చేయించినపని, తాను స్వతఃచేసిన పనితో సమానమగునా? ఆహాహా! ఎంత సుందర మనుష్యశరీరమిది! ఎవనిచేత నగును? నీవే సాక్షాత్తుగ సృజించుచున్నావు ఈ మనుష్యుడు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ యుక్తుడగుటవలన, సకల పదార్థముల నెరిగి కథనము చేయుచున్నాడు యద్యపి వానరాది శరీరములందును చక్షుశ్శ్రోత్రాదింద్రియములుగలవు తథాపి వానరాదుల ఇంద్రియములకు విషయములతో సంబంధమైనను, సర్వదా అజ్ఞాన నివృత్తికాదు మనుష్యుని ఇంద్రియములకు ఘటాది విషయములతో సంబంధమగుట సంపూర్ణజ్ఞాననివృత్తి యగుచున్నది తస్మాత్ వానరాదులకన్న మనుష్యుడు శ్రేష్ఠుడు, ఈ మనుష్యుడెట్లున్నాడు — ఇహలోకసంబంధ స్వర్గాదిలోక సంబంధ సుఖమును, తత్సాధనములైన యజ్ఞాదికర్మములను, శాస్త్రముచే నెరుగుచున్నాడు భూత భవిష్యత్కార్యములను యెరుగుచున్నాడు మరియును సుఖప్రాప్తి దుఃఖనివృత్తి సాధనముల నెరుగుటకొరకు

మహాజనుల సమాగమ ప్రకారము నెరుగుచున్నాడు మరియు నీ మనుష్యుడు వేద వాక్య ద్వారమున, ఆత్మసాక్షాత్కారమును పొందుచున్నాడు ఆహాహా! ఆ హర్ష యుక్తులైన దేవతలును జనకుడైన భగవంతుడు ఆజ్ఞ చేయుచున్నాడు ఓయి దేవతలార! మీరీ మనుష్యశరీరములో తమతమ గోళకస్థానమందు ప్రవేశింపుడు అప్పుడు దేవతలు విన్నవించుచున్నారు — ఓ భగవంతుడా! ఇంద్రియములు నివసించుస్థానమందు మా ప్రవేశముగాదు ఎందుకనగా మేము వ్యాపకులము వీనియొక్క స్థానము అల్పము ఇదియునుగాక ఇంద్రియములచేతనే అర్థసిద్ధియగును మా ప్రవేశమునకు ప్రయోజనము లేదు. భగవంతుడనుచున్నాడు — ఓ దేవతలార! మీ సంబంధముగలవి ఇంద్రియములుగలవు, వాని విషయమందు భేదభావమును విడచి ఏకతాభిమానముచే ప్రవేశము చేయుడు ఎటనగా ప్రజ్వలిత మూసయందనేక ధాతువులు వేసినప్పుడు ఏకరూపమగును, భేదముండదు అభిప్రాయము — ఒకటి రెండవదానిని యపేక్ష చేయక తమతమకార్యము చేయునట్టి రెంటికి ఒకే యధికరణమందు వర్తనముగాదు ఇంద్రియములకు దేవతలతో పరస్పరాపేక్షగలదు ఎటులనగా — చక్షువులేని ప్రకాశరూప సూర్యుడు సిద్ధముకాదు మరియు సూర్యుని వినా చక్షురింద్రియము సిద్ధము గాదు అందువలననే అంధకారమునందు చక్షువునకు రూపజ్ఞానముగాదు మరియు రూపాది వస్తుసంబంధ జ్ఞానరూపకార్యముచేతనే, చక్షురింద్రియమునకు అనుమితి జ్ఞానమైనది ఇంద్రియముయొక్క ఇంద్రియముచే ప్రత్యక్షజ్ఞానముకాదు. దీనివలన నేమిసిద్ధమైనదనగా — సూర్యుడు విద్యమానపక్షమందే చక్షువునకు రూపాదివస్తువుయొక్క జ్ఞానమగును పరమేశ్వరుడట్లు విచారము చెప్పగా, సంపూర్ణ దేవతలట్టే ప్రవేశము చేయుచున్నారు దానివలన అధి దైవ అధ్యాత్మ అధిభూత ఈత్రిపుటి సిద్ధమగుచున్నది అచ్చట సూర్యాది అధిదైవము, చక్షురింద్రియాది అధ్యాత్మము, రూపాదివిషయములని చూడుము

ఈ ప్రకారము పరమేశ్వర జనకునిచే సకల దేవతలకు యథాయోగ్యస్థానము ఇవ్వబడినదిజూచి అశనా మరియు పిపాస ఈ రెండు దేవతలు నాయనా! అందరికి స్థానము యిచ్చుచున్నావే? మాకు? అప్పుడు బిడ్డలు తంటాలు చేస్తారు? వేరే స్థానమెక్కడను లేదు ఏమిచేయుటయని యాలోచించి నాయనయనుచున్నాడు ఓ అశనా పిపాసలైన ప్రియబిడ్డలారా! అధ్యాత్మాధిదైవతల స్థానమందే చేరుడు, అనగా ఆ దేవతల తృప్తిచేతనే అనాయాసముగ మీతృప్తియగును ఈలాగే నాయన బిడ్డలసమాధానము చేయుచున్నాడు (ఇపుడనుభవమందును అట్లే వచ్చుచున్నది సూర్యాది దేవతలకు ఘృతాద హవి ఇచ్చుటచే అశనాపిపాస దేవతలయొక్క సహజశాంతి యగుచున్నది.)

తరువాత లోకమందెట్లు బిడ్డలు ప్రార్థనచేయక గూడ తండ్రివానికొరకు అన్నవస్త్రాది యేర్పాటు చేయుచున్నాడో అట్లు పరమేశ్వరజనకుడు 'నా బిడ్డలు క్షుధి

తులుగనున్నారు, వారికొరకు అన్నయోజన చేయవలయు అని విచారముచేసి, నానా ఉపాయములుచేసి, పంచభూతములనుండి అనేక ప్రకారములైన అన్నములను పుట్టించుచున్నాడు, వానిలో మనుష్య పశ్వాదులకొరకు వ్రీహితృణాదుల అన్నము, వ్యాఘ్ర సింహాదులకొరకు మృగాది యన్నము, సర్పాదులకొరకు వాయు మూషకాది యన్నము, ఈ ప్రకారముగ నానావిధ అన్నములు సృజించియు అపాన వాయువు వినా బిడ్డలు అన్నగ్రహణమందు అసమర్థులేయని (అందువలననే అపానవాయువునకు శ్రుతియందు "అన్నాధ యనబడినది) అందువలన దేవతలు అపాన వాయువుయొక్క యాశ్రయము చేయుచున్నారు అటయినను ఎటు చైతన్యరూప పురుషుడు లేక కుఠారము ఛేదనకార్యమందు సమర్థముకాదో అటు వ్యవహారసాధకమైన సర్వాంతర్యామి ఆత్మవినా, అపానవాయువు అన్నగ్రహణమందు సమర్థముగాకపోయెను అధిదైవాది జగత్తు ప్రాణవాయువుచే ప్రకటమైనను, పరమాత్మవినా ఈ జడ జగత్తు ఏ రీతిగానైనను సిద్ధముగాదు ఎందుకనగా ఏదేది జడవస్తువుగలదో అది యది ప్రకాశమున కపేక్ష చేయుచున్నది ఈ యన్నము భోజనముచేయుట యోగ్యమా ? ఈ శబ్దము ఉచ్చారణ చేయుట యోగ్యమా? ఈ రూపము జూచుట యోగ్యమా? ఈ ప్రకార జ్ఞానము భోక్త వక్త, ద్రష్టృరూప ప్రకాశాత్మ వినా సిద్ధముకాదు ఆత్మయే ప్రాణ విశిష్టుడై భోక్త, వాచా విశిష్టుడై వ్యక్త, చక్షువిశిష్టుడై ద్రష్ట యనబడును లోకమందును సూర్యదీపాది ప్రకాశములేనపుడు అంధకారమందు రూపవద్ఘటాది పదార్థములు యెరుగబడవు

ప్రజ — హే భగవన్ ! జడవస్తువు తనసిద్ధియందు ప్రకాశాపేక్షచేయుచున్నదని నియమము చెప్పుచున్నావు, అది ఘటిలదు, ఎటులనగా — ఆ నియమము ఘటాదులందు ఘటిల్లినను, అంధకారమందు వానికి వ్యభిచారముగలదు ఎందుకనగా — అంధకారము జడమైనను తనసిద్ధియందు ప్రకాశాపేక్షచేయదు వ్యత్యాసముగ ప్రకాశముచే తాను నివృత్తమగును సనకాదులు — ఓ జనులారా ! అంధకారము యద్యపి సూర్యదేవాది ప్రకాశమును అపేక్షచేయదు తదాపి చక్షురూప ప్రకాశమునపేక్షించును అందువలననే చక్షురహిత పురుషుడు అంధకారమునుచూడడు ఎటు ఘటాదిపదార్థ జ్ఞానమందు, ఘటాదులతో భిన్నమైన సూర్యాది ప్రకాశము హేతువో, అటంధకారముకన్న భిన్నమైన చక్షుప్రకాశము అంధకారజ్ఞానమందు హేతువు, అటే చక్షురాదులును జడములే వానికి ప్రకాశకుడు ఆత్మ ప్రజ — చక్షుప్రకాశకము ఆత్మయన్ని చెప్పినది ఘటిలదు సూర్యునిచేతనే చక్షుప్రకాశకమగుచున్నది సనకాదులు — జనులారా ! విషయమైన ఘటము సూర్యుని ప్రకాశముచేయదు అటు విషయమైన సూర్యుడు చక్షుప్రకాశముచేయడు దీనివలన అనుమానము — చక్షు సూర్యాది ప్రకాశములు తమసిద్ధియందు ఇతర ప్రకాశాపేక్షచేయుచున్నవి జడములగుటవలన ఏదేది ఇతరుని యపేక్షచేయదో అది జడమునుకాదు ఎట్లనగా, చైతన్యమైన స్వయం

ప్రకాశాత్మ ప్రజ — హే భగవన్! చక్షురాదులు రెండవ ప్రకాశాపేక్ష చేయ దనిన — చక్షురాది తమసిద్ధియందు ఇతర ప్రకాశాపేక్షచేయదు ప్రకాశరూపమగుట వలన దీపన్యాయమున ఈ యనుమానముతో విరోధమగును? సనకాదులు — ఎట్లు దీపము సజాతీయమైన ఇతర ప్రకాశాపేక్షచేయదో అట్లు సకల ప్రకాశములుచేయవని నియమములేదు చూడుము — వజ్రమణ్యాదులందు ప్రకాశతయుండినను వానిలో ఇతర ప్రకాశాపేక్షాభావములేదు

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! ప్రకాశత మణ్యాదులందును చక్షురాదులందును సమానముగ యుండగా ఒకచోట ఇతర ప్రకాశాపేక్ష ఒకచోట ఇతర ప్రకాశాపేక్ష లేకుండుట యందు హేతువేమి? సనకాదులు — ఓ శిష్యులారా! ప్రకాశ పదార్థములందు ఏదేది పరిచ్ఛిన్నమో అది యది ప్రకాశ్యము, ఏదేది వ్యాపకమో అది యది ప్రకాశము మణి ప్రకాశముకన్న దీప ప్రకాశము వ్యాపకము, అందువలన అచ్చట మణి ప్రకాశ్యము, దీపము ప్రకాశకము వ్యాపకమైన ప్రకాశ లక్షణము గలవాడు కూటస్థుడేయగును అందు వలన నేను కూటస్థుడనే సర్వమునకును ప్రకాశకుడను ఇటు చెప్పుటచేత నాకన్న భిన్నమైన బుద్ధ్యాదులు నాకన్న పరిచ్ఛిన్నములగుటవలన నా ప్రకాశముచే ప్రకాశ్యము లుగ నున్నవి బుద్ధ్యపేక్షచే సూర్యాదులును ఘటపటాది జగత్తును ప్రకాశ్యముగాను బుద్ధి సత్త్వగుణ కార్యమగుటవలన హిరణ్యగర్భుని యుపాధియగుటవలనను, వ్యాపకము నుండినను, ఆత్మబుద్ధికన్నను అధిక వ్యాపకమగుటవలన ఆత్మాపేక్షచే బుద్ధి ప్రకాశ్యమే ఇపుడు అద్వితీయాత్మ సిద్ధికొరకు ప్రపంచ మిథ్యాత్వ నిరూపణము గావింపబడుచున్నది రజ్జువందు సర్పమువలె పరమాత్మయైన నాయందు దేశకాల నామరూపక్రియలచే యుక్తమైన ఈ సంపూర్ణ జగత్తు కల్పితముగాను పరమాత్మయగు నేనే సర్వత్ర వ్యాపకముగాను యున్నాను నాకన్న వేఱైన ఏ యొక వస్తువును లేదు

ప్రజ — ఓ మునీశ్వరులారా! జగత్తు ఆత్మ, వీని యొక్క పరస్పర భేదము లేదన్న లేదుగాని, యెటు ఘటమందు వర్తించినవైన రూపాది గుణములు ఘటముకన్న భిన్నములైయున్నవో అటు సచ్చిదానంద ధర్మములచే ఆత్మ వేఱని యెందుకు చెప్పగూడదు అట్లనినపుడు ఆత్మయందు వస్తుపరిచ్ఛేదము సిద్ధమేగదా సనకాదులు — సచ్చిదానంద ధర్మములు ఆత్మయైన నాకంటె భిన్నములైన పక్షమందు ఆ ధర్మములు తమ స్వరూపముతోనే రహితములగును ఎందుకనగా, నేను వ్యాపకుడను, నాకన్న భిన్నమైన పక్షమందు ఆనందము వస్తుపరిచ్ఛేదము కలదగును శ్రుతియందు వ్యాపకమునకే ఆనందరూపమని చెప్పుటవలన పరిచ్ఛిన్న పదార్థము ఆనందరూపముకాదు అట్లే సత్తుకన్న వేఱైన అసద్రూపమగును అట్లు చిత్తుకన్న వేఱైనది అచిత్, అనగా జడరూపమగును అందు వలన సత్తు, చిత్తు, ఆనందములు ఆత్మస్వరూపములేకాని వేఱుకావు ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! సచ్చిదానంద ధర్మములతో యభిన్నమనిన పక్షమందు ఆ సచ్చిదానందము

ఆత్మ ధర్మములను ప్రయోగమున్ను ఘటిలదు పరస్పర భిన్నవస్తువులకే ధర్మ ధర్మిభావము లోకమందు ప్రసిద్ధము

సనకాదులు — ఓ శిష్యులారా! అత్యంత భిన్నములకును, అత్యంతాభిన్నములకును, ధర్మ ధర్మిభావము ఘటిల్లదు చూడుడు అత్యంతాభిన్నమునకు ఘటించిన పక్షమందు అత్యంతభిన్నమైన గోవునకు అశ్వధర్మము కావలయును అట్లగుటలేదు అట్లే అత్యంతాభిన్నమున కగుననిన, అత్యంతాభేదముగల ఘటమునకు కలశ ధర్మము కావలయును అటగుట లేదు పరస్పర భిన్నమై పరస్పరాభిన్న స్థలమందు ధర్మ ధర్మి వ్యవహారమగును

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! ఒకే అధికరణమందు ఒకే వస్తువుయొక్క భేదము మఱియు అభేదము విరుద్ధము, సనకాదులు ఏక సత్తగల భేదమునకును, అభేదమునకును విరోధమగును గాని భిన్న సత్తగల భేదాభేదములకు విరోధము కాదు అట్లే ఇచ్చట సచ్చిదానంద ధర్మములకు ఆత్మతో అభేదము పరమార్థ సత్త కలదిగానున్నది అందువలన వానికి పరస్పర విరోధము లేదు దృష్టాంతము — ఒక రాజుచే పెద్ద చక్రవర్తియైన ఇంకొక రాజు పరాభవమై, వాడు బందిశాలయందు యుంచబడెను తరువాత కృపగల్గి బంధ విముక్తునిగజేసి ఖర్చుకొఱకొక గ్రామమిచ్చెను ఆ పెద్ద దేశాధికారియగు రాజు ఆ యొకే గ్రామముచేతనే మిగుల సంతోషపడుచున్నాడు అటు కల్పితభేద మంగీకరించి ధర్మ ధర్మిభావ వ్యవహారము సిద్ధించును అది సత్యభేదాపేక్ష చేయదు, కల్పితభేదముచే ద్వైతమున్ను కాదు కల్పిత భేదముచే సచ్చిదానంద ధర్మములును, రజ్జు సర్పన్యాయమున సత్యభేదమును పుట్టించవు పరమార్థముచేతనో, నా స్వరూపము సచ్చిదానందమని సిద్ధించును ఆ వ్యాపక ప్రకాశరూపమైన ఆత్మయగు నేను శరీరమందు ప్రవేశించుచున్నాను

శరీరమందు పరమేశ్వరుడు ప్రవేశించుటయందు రెండు ప్రయోజనములు గలవు ఒకటి కర్మ ఫల భోగమునకు సిద్ధి రెండవది తన స్వరూపముయొక్క జ్ఞానము వానిలో ప్రథమ ప్రయోజన విచారము పూర్వమే చేయబడియున్నది ఇప్పుడు రెండవ ప్రయోజనమునకు నిరూపణము — పరమేశ్వరుడిటాలోచించెను ఈ సంఘాతమందు ప్రవేశించుటకు నాకు ద్వారమెద్ది? పాద నఖాగ్రభాగ రూపమార్గముచేసి జ్ఞానశక్తిరహితమై క్రియాశక్తిగలదైన నీచప్రాణము ఈ నీచ మార్గముచే ప్రవేశము చేయుచున్నది నేను జ్ఞానశక్తిగలవాడై సర్వోత్కృష్టుడైన పరమాత్మను నేవక సంబంధ నీచమార్గముచే ప్రవేశము చేయుటయా! సరికాదని తన స్వరూపముయొక్కయు, శరీరముయొక్కయు విచారము నారంభించెను

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! అనాత్మరూపముచే దేహము ప్రసిద్ధమైయున్నది దానియందు విచారమేమి? సనకాదులు — ఓ శిష్యులారా! శాస్త్ర తాత్పర్యమెఱి

గిన వారైన విద్వజ్జనుల దృష్టిచే దేహము అనాత్మ ప్రసిద్ధమైనను మంద బుద్ధిగల పురుషుల యుపకారముకొఱకు దేహమున కనాత్మత దృశ్యత్వాది హేతువులచేత ఆత్మజ్ఞానులు అజ్ఞానికి నేర్పవలయునుకదా! ఈలాగే విచారము స్థలము ఈ దేహమో అనాత్మగా నున్నది దృశ్యమగుటవలన, పరిచ్ఛిన్నమగుటవలన, జడమగుటవలన ఏదేది యనాత్మ కాదో, అది యది దృశ్యము పరిచ్ఛిన్నము, జడమును కాదు ఎట్లనగా ఆత్మ ఇదియును గాక అనిర్వచనీయమగుటవలనను, దేహమనాత్మ ఇపుడిదే యర్థమునకు విస్తారమగు నిరూపణము అనుభవము చేయబడిన వస్తువులందు దేహమేది? ప్రజ హే భగవన్! సంఘాతమునకు పేరు దేహము ఈ సంగతి లోకప్రసిద్ధమే సనకాదులు — ఓ జనులారా మేము లోక ప్రసిద్ధమైన దానినే గ్రహణముచేసిన పక్షమందు దేహమాత్మ కావలయును ఎందుకనగా విచారహీనమైన పురుషులు నేను రామారావు, నేను శ్యామారావు, ఈ ప్రకారముగ దేహమే యాత్మయని యెఱుగుచున్నారు విచారముచేసిన పక్షమున సంఘాతము దేహము కానేరదు ఏలాగుననగా సమాన ధర్మముగలవానికి పరస్పర సంబంధము సంఘాతమనబడినది ఆ సంఘాతము లనేకములు — (1) శ్రోత్రాది పంచజ్ఞానేంద్రియ సంఘాతము, (2) వాగాది పంచ కర్మేంద్రియ సంఘాతము, (3) పంచప్రాణ సంఘాతము, (4) త్వచాది సప్తధాతు సంఘాతము, (5) కఫాది త్రిదోష సంఘాతము, (6) విణ్మూత్ర సంఘాతము, (7) స్వేదపూయ సంఘాతము, (8) కేశలోమాది సంఘాతము ఈ యెనిమిదిలోనే సంఘాతమునకు దేహమని పేరు అష్ట సంఘాతములు చేరిన యొక సంఘాతమునకా? ఒక్కొక్క సంఘాతమునకా? ఎనిమిదిచేరిన యొకటి మహాసంఘాతము (మహసముదాయము) లేక వేఱే ఒక్కొక్కటి యవాంతర సముదాయము ఈ ద్వివిధ సముదాయమునకు మొదలు నిర్వచనము కాదు నిర్వచనమగుననిన వానినిట్లడుగవలయును — ద్వివిధ సముదాయము సముదాయితో భిన్నమా? అభిన్నమా? ప్రథమ పక్షము ఘటిల్లదు ఎందుకనగా? ఈ పక్షమందు ఎపుడు మహాసముదాయితో అవాంతరములైన అష్ట సముదాయములు అభిన్నమగునో అపుడు ఒక్కొక్క అవాంతర సముదాయమందును మహసముదాయ వ్యవహారము కావలయును అట్లగుట లేదు అథవా అవాంతర సముదాయములో నొక్కొక్క సముదాయము దేహమైనపుడు ఆ యవాంతర సముదాయాంతర్గతమగు నొక్కొక్క ఇంద్రియమునకును, అవాంతర సముదాయముతో నభిన్నమగుటవల ఆ యొక్కొక్క ఇంద్రియమందును సముదాయ వ్యవహారము, మఱియు దేహవ్యవహారము కావలయును అటగుటలేదు సముదాయము ఘటించినదానికి పేరు సముదాయి అగును అందువలన మహాసముదాయమునకు సముదాయి అవాంతర సముదయములు మఱియు అవాంతర సముదాయమునకు సముదాయి ఇంద్రియములు ప్రజ హే భగవన్! సముదాయ సముదాయులయొక్క భిన్నాభిన్నతలందు మీరు దోషము చూపుచున్నారు అది మేమంగీకరింపము ఎందుకనగా? పూర్వము చెప్పిన ఇంద్రియాదులు అభిన్నములై సము

దాయములైనవి అందువలన యీ పక్షమందు దోషము లేదు సనకాదులు — ఈ పక్షమందుకూడ పునరుక్తిదోషముకలదు ఏలాగుననగా? సకల సమూదాయములకు ఒకే బుద్ధిచే విషయీకరణరూపమేళనమే సమూదాయము ఇది సకలశాస్త్ర సిద్ధాంతము సంపూర్ణము చేరి సముదాయమైనదనుటచే మేళనరూప సముదాయముచే విశిష్టమైనది సముదాయమని యర్థమగుచున్నది ధనికుడైన దేవదత్తుడు పుట్టుచున్నాడు ఈ స్థానమందు విశేష్యమైన దేవదత్తునియందు పుట్టుటకు అన్వయముకాదు విశేషణమైన ధనమందే పుట్టుట అన్వయము అట్లు మేళనరూప సముదాయమనుటయందును మేళనరూప సముదాయము విశేషణ రూపము దానియందు సముదాయమునకు అన్వయముచేసినపక్షమందు, ఘటము, ఘటము అను పునరుక్తివలె సముదాయము, సముదాయము అను పునరుక్తి స్పష్టమగును

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! మీరు మేళన విశిష్టమునకు పేరు సమూదాయమనిచెప్పి, ఆ పక్షమందు దోషమును చూపుచున్నారు ఆ పక్షము అంగీకారార్హము కాదు. ఎందుకనగా? ఇంద్రియములయొక్క పరస్పర మేళనమునకే సముదాయమని పేరు సన

కాదులు — ఓ శిష్యులారా! మేళనమను నామము సంబంధమునకు గలదు ఆ సంబంధము తాదాత్మ్యమా? సంయోగమా? సమవాయమా? తాదాత్మ్య సంబంధమనిన, ఘటిల్లదు. ఎందుకనగా? భేదమును సహించిన అభేదము తాదాత్మ్య సంబంధము అచ్చట నిరపేక్ష యభేదము సత్యము మఱియు ధర్మి ప్రతియోగియొక్క అపేక్ష చేసినదైన భేదము కల్పితము అందువలన సత్యముతో నభిన్నములైన వస్తువులయొక్క మేళనము, 'నా ముఖమందు జిహ్వ లేద'ను వాక్యముతో సమానము ఈ రీతిగా తాదాత్మ్యపక్షము ఘటిల్లదు సంయోగ సంబంధమను ద్వితీయ పక్షమును ఘటిల్లదు ఏలాగుననగా! రెండు ద్రవ్యములకే సంయోగ సంబంధము ఘటిలును అందువలన ప్రభాకరునిచే సంయోగము వికల్పమాత్రమని చెప్పబడిరి మఱియును, సమవాయ సంబంధమను తృతీయ పక్షమును ఘటిలదు ఎందుకనగా? గుణము గుణికి సైయాయికుడు సమవాయ సంబంధమనుచున్నాడు ఆ సమవాయము తన సంబంధి ద్రవ్యాది గుణములందు సంయోగ సంబంధముచే నుండునా? అథవా సమవాయముచే నుండునా? ప్రథమపక్షము ఘటిల్లదు ఎందుకనగా? రెండు ద్రవ్యములకు సంయోగమగును సమవాయ ద్రవ్యముకాదు మఱియు సమవాయముచే నుండినను ద్వితీయ పక్షమును ఘటిలదు ఏలననగా! ఏ సమవాయ సంబంధముచే సమవాయముగునో ఆ సమవాయము ప్రథమ సమవాయముకన్న అభిన్నమా? భిన్నమా? అని యడుగవలయును అభిన్నమను ప్రథమ పక్షమనిన, తన స్థితియందు తాను అపేక్ష చేయుట ఆత్మాశ్రయ దోషమగును భిన్నమను ద్వితీయ పక్షమనిన, ప్రథమ సమవాయమునకు ద్వితీయము, మఱియు ద్వితీయమునకు ప్రథమమనిన, అన్యోన్యాశ్రయ దోషము ద్వితీయ సిద్ధికొఱకు, తృతీయము మఱియు తృతీయ సిద్ధికొఱకు ప్రథమమనిన చక్రికా దోషము, తృతీయ సిద్ధికొఱకు చతుర్థము, చతుర్థ సిద్ధికొఱకు పంచమము, ఈ రీతిగా

క్రమమున నడచిన పక్షమందు అనవస్థాదోషమున్న యగును అందువలన సమవాయ సంబంధరూప మేళనమునకు పేరు సముదాయమనుట సిద్ధింపదు

అథవా! సంయోగము మఱియు సమవాయముచేరి సముదాయ మేళనమునకు పేరనిన పక్షమందు, వృక్షసముదాయము వన మనబడినది అచ్చట వృక్షములయొక్క పరస్పర సంబంధము లేదు సమవాయమును లేదు అందువలన సముదాయ వ్యవహారము గాకుండవలసియుండె. సముదాయ వ్యవహారమగుచున్నది అథవా! సంబంధమును సముదాయమనిన, వాని నిట్లడుగవలయును — సంబంధ పదమందు 'సం' మఱియు 'బంధ' అను నీ రెండవయవములు గలవు వానికేమి యర్థమగును? ప్రజ — హే భగవన్! 'సం' అవయవమునకు సమ్యక్ అని యర్థము 'బంధ' అవయవమునకు బంధమని యర్థము. సనకాదులు — ఓ శిష్యులారా! ఈ యర్థము మీ వచనమందే కనబడుచున్నదిగాని ప్రపంచమందింకెక్కడను కనబడుటలేదు అయ్యా! శ్రుతియందు సంపూర్ణ జగత్తు మిథ్యయనియు, ఆత్మ సమ్యక్కనియు చెప్పబడియున్నది అట్లే బంధ శబ్దమునకు బంధనమను పేరు ఘటిల్లదు ఎందుకనగా? లోకమందు బంధింపబడు వస్తువుకన్న బంధనము భిన్నముగా జూడబడెను ఎటనగా? బంధింపబడిన రెండు ఆవులకన్న రజ్జ్వాది బంధనము వేఱుగానున్నది అథవా! మూర్తవస్తువుచేతనే బంధనము సంభవించును అమూర్తవస్తువుచే బంధనముకాదు అందువలననే అమూర్తమైన ఆకాశముచే ఘటపటాది పదార్థములు బంధింపబడవు ఆలాగుననే దేహమందు ఇంద్రియాదులను బంధించునట్టి రజ్జ్వాదికమువలె అమూర్త పదార్థమేదియు కనబడదు అందువలన 'సంబంధ' పదమునకు ఏ ప్రసిద్ధార్థమున్న లేదు ఈ ప్రకారముగ సంఘాతమందే దేహమను పక్షమును ఖండించి ఇప్పుడు సంఘాతమునకు ఘటించు ఇంద్రియాదులను అనాత్మయని నిరూపించుచున్నాము

విజ్ఞుల యనుభవమున ప్రత్యక్ష ప్రమాణమున ఇంద్రియములందు ఆత్మత యెప్పటికిని లేదు ఎందుకనగా? సర్వమునకు అంతరమైనది ఆత్మ ఇంద్రియములు బాహ్యములు అందువలన నవి ఘటాదులవలె అనాత్మరూపములు ఇపుడు ఉపమాన ప్రమాణముచేతను ఇంద్రియానాత్మత చెప్పుచున్నాను — ఏది దృశ్య పరిచ్ఛిన్నవస్తువో అది అనాత్మ అట్లు వాగాదీంద్రియములును, దృశ్య, పరిచ్ఛిన్నములగుటవలన అనాత్మయే ప్రజ — హే భగవంతులారా! కర్తకు ఆత్మయని శాస్త్రప్రసిద్ధము స్వతంత్రునకు కర్తయని పేరు తమ తమ వ్యాపారమందు ఇంద్రియములకు స్వాతంత్ర్యము గలదు కనుక ఇంద్రియములే యాత్మ సనకాదులు — ఓ ప్రజలారా! ఏదేది స్వతంత్రమగునో, అది యది చైతన్యమగును చైతన్యముగానిచో స్వాతంత్ర్యము గలిగియుండదు. ఎట్లనగా? అగ్ని లేక ధూమముండదు ఆలాగే చైతన్యరూప పరమాత్మ లేక సంపూర్ణ ఇంద్రియములందు చైతన్యభావము కలుగదు ఎట్లనగా? అచేతనములగు రథాదులు చైతన్యములైన అశ్వాదులు లేక గమనము చేయవు జ్ఞానేంద్రియములకు, అంతఃకరణమునకు జ్ఞానరూప వ్యాపారము

కర్మేంద్రియ ప్రాణములకు క్రియారూప వ్యాపారము, సంపూర్ణ వ్యాపారములు పరమాత్మ రైన నా సాన్నిధ్యముచేతనే సిద్ధించుచున్నవి అథవా! వాగాదీంద్రియములకు శబ్దోచ్చారణాది వ్యాపారమందు స్వాతంత్ర్యము కనబడినను అన్యవ్యాపారమందు స్వాతంత్ర్యము లేదు ఎటు రాజు తమ తమ కార్యములందు సేవకులను నియమించుచున్నాడో, అట్లు ఇంద్రియములకు వ్యాపార నియమము పరమాత్మరైన నేను చేయుచున్నాను ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! ఇంద్రియాదులందు స్వాతంత్ర్యము లేదుగాని జ్ఞానశక్తి గలదగుటవలన సర్వజ్ఞాత్మయొక్క ఉపాధియైన బుద్ధి స్వతంత్రమైయున్నది ఆ బుద్ధి ఆత్మయేందుకు కాగూడదు? సనకాదులు ఓ ప్రజలారా! బుద్ధి సర్వజ్ఞుడగు పరమేశ్వరుని యుపాధిగా నుండెను బుద్ధి యాత్మగాదు బుద్ధియందు సకల పదార్థ విషయత యను సామర్థ్య మేదికలదో, అదంతయు ఆత్మసాన్నిధ్యముచేతనే గలుగుచున్నది గాని స్వయముగ బుద్ధియందు స్వాతంత్ర్యము లేదు ఎట్లు జలదర్పణాదులు సూర్యుని ప్రకాశమును తీసికొని ఘటభిత్త్యాదులు ప్రకాశించుచున్నవో, అట్లే చైతన్యప్రకాశము తీసికొని బుద్ధి సకల పదార్థములను ప్రకాశింపుచున్నది శ్రీకృష్ణభగవానుని సాన్నిధ్యముచే అర్జునునియందు యుద్ధ సామర్థ్యము గలిగినదిగాని శ్రీకృష్ణుని వినా, అర్జునునియందు యుద్ధ సామర్థ్యము లేదు. అథవా! చైతన్యము పరిణామము పొందదు బుద్ధి విషయాకార పరిణామము పొందును మృత్తికవలె జడమైన బుద్ధి ఆత్మ యెటగును? కాదు ఎటు గృహమున్న, గృహనిష్ఠమైన మృత్తికా కాష్ఠాది పదార్థములును గృహికొఱకు గలవో, అట్లు వాగాది సంపూర్ణ సమదాయము ఆత్మకొఱకే గలవు ప్రజ ఓ భగవంతులారా! రాజభయముచే సేవక జనులవలె, వాగాది సంపూర్ణములు మీకు భయపడి తమ తమ కార్యములందు ప్రవృత్తమగుచున్నవి ఇట్లుండగా సంఘాతమందు మీ ప్రవేశమునకు ప్రయోజనమేమి? సనకాదులు ఓ ప్రజలారా! ఈ వాగాదులు నా భయముచే వర్తించినను పరమాత్మయగు నన్ను త్వం పదార్థమని యెఱుగవు మఱియు సకల జగత్కారణమైన పరమేశ్వరుడనగు నన్ను తత్పదార్థమనియు నెఱుగవు ఎపుడు మూఢములైన ఈ వాగాదులు త్వం పదార్థమును, తత్పదార్థము నెఱుంగవో, అపుడివి త్వం పద తత్పదార్థైక్యము నెట్లెఱుంగును? ఎఱుఁగవు అందువలన పరమాత్మయగు నేను సంఘాతమందు ప్రవేశించి 'నేనెవఁడను?' అని విచారము చేయవలసినది (ఇచ్చట వాగాదీంద్రియములతో తాదాత్మ్య సంబంధముచేసి 'నేను మాటాడుచున్నాను', 'నేను చూచుచున్నాను', ఇటువంటి యభిమాన మేదిగలదో అదే పరమేశ్వరుని ప్రవేశము ఈ విషయమందే ప్రతిబింబవాదము, అవచ్ఛేదవాదము మొదలగు వాదములు శాస్త్రమందు చెప్పబడియున్నవి) ప్రజ — ఓ భగవంతులారా! మీకు మీ స్వరూపమును విచారము చేయదలంచిన పక్షమందు ఆ విచారము శరీరమందు ప్రవేశము చేయక యే చేయరాదా? ఎందుకు ఈ దుఃఖరూప శరీరమందు ప్రవేశించెదరు? సనకాదులు — నా స్వరూపము అజ్ఞేయముగాక! ఇతరేయముగాక

గానివిగూర్చిన విశేష చింత నాకు లేదు. ఈ వాగాదులకు సుఖప్రాప్తిచేసి, స్వస్వరూపముయొక్క విచారము చేసెదను. ఈ ద్వివిధ ప్రయోజనమును బట్టి సంఘాతమందు ప్రవేశము చేయవలసినది.

ఈ ప్రకారముగ పరమాత్మ చింతనముజేసి, ఏ ద్వారమున శరీరమందు ప్రవేశము చేయవలయునని విచారము చేయుచున్నాడు — నా సేవకులైన దేవతలు ముఖ ద్వారమున ప్రవేశము చేయుచున్నారు; అదే ద్వారమున నేను ప్రవేశము చేయుట సరికాదని ఆలోచించి మూర్ధసీమను భేదించి శరీరమందు ప్రవేశించెను. శిరస్సునందు వామ, దక్షిణ, మధ్యములను మూడు కపాలములు గలవు. వానిలో మధ్యభాగమునకు మూర్ధసీమ యని పేరు. అది కేశరహితకృశ పురుషుని శరీరమందు కనబడుచున్నది. అథవా! స్త్రీలు కేశవిభాగము చేయుటచే యేరేఖ కనబడుచున్నదో, ఆ రేఖ సమాప్తమయ్యే స్థానమునకు మూర్ధసీమ యను పేరు లోకప్రసిద్ధము. ప్రవర్షణ యను పర్వతమునుండి భూమికి ఆకాశమార్గముగుండా శ్రీకృష్ణపరమాత్మ ద్వారకాపురియందు ప్రవేశించినట్లు, ఈ మనుష్య శరీరమను ద్వారకాపురియందు పరమాత్మరూపుడగు కృష్ణుడు ఊర్ధ్వమార్గముచే ప్రవేశించుచున్నాడు. మనుష్య శరీరమునకే ఇతర శరీరములు ఉపలక్షణములు. (మనుష్యశరీరమందే ఆత్మసాక్షాత్కార యోగ్యత వర్తించుటవలన మనుష్య శరీరము పుణ్యక్షేత్రమగు ద్వారకాపురి యనబడుచున్నది.) ప్రశ్న:— ఓ భగవంతులారా! శ్రుతిస్మృతులందు నవద్వారములు ప్రసిద్ధములై యున్నవి. దశమద్వారము అప్రసిద్ధము. అట్టి దశమమైన మూర్ధద్వారముచే మనుష్యశరీరమును ద్వారకాపురియని యెట్లనుచున్నావు? సనకాదులు:— ఈ మూర్ధమను దశమ ద్వారమునకు ఈ ఉపాసన జనులు 'విదృతి' యనుచున్నారు. మస్తకమున కట్టుతైలమర్దనము చేసినపుడు బుద్ధిమత్పురుషునిచే ఈ ద్వారముగుండానే కనుకొనుభవము గావింపబడును. మూఢజనులద్దాని నెఱుంగుట అశక్యమే దానివలన యీ ద్వారము ప్రసిద్ధముగునా? పరమేశ్వరుడు ప్రవేశించు ద్వారము భృత్యజన ప్రవేశమునకు యోగ్యమైన స్థూలద్వారమువంటిదికాదు. అందువలన ఆ నవద్వారములో నీ ద్వారమునకు శ్రుతిస్మృతులందు గణన చేయలేదు. యోగులు ఏ యూర్ధ్వ ద్వారముచే బయలుదేరి బ్రహ్మలోకప్రాప్తికి హేతువైన దేవయానమార్గమును బొందుచున్నారో, అది ఈ యూర్ధ్వద్వారమే. ఇది 'నందన' మనబడెను. (దేనివలన ఆనందప్రాప్తియగునో అది నందనము ఇంద్రుని తోటకును నందనమను పేరు గలదుగాని, అది పతనభయముచే గ్రాహ్యము గాకుండుటవలన దానియందు సుఖహేతుత సంశయాస్పదమే యైయున్నది. ఈ యూర్ధ్వద్వారము మాత్రము బ్రహ్మానందమునకు హేతువగుటవలన నిజమైన నందనమగును.) ఈ ప్రకారముగా జీవరూపముచే పరమాత్మయొక్క ప్రవేశము చెప్పబడినది, ఇప్పుడు ఉపాధియొక్క అభిమానముచే జీవాత్మకు సంసారప్రాప్తి చెప్పుచున్నాము.

శరీరమందు ప్రవిష్టులైన అగ్న్యాది దేవతల ప్రభువైన ఇంద్రుడు స్వనివాసము

కొఱకు గృహత్రయమును నియమించుచున్నాడు — చక్షుర్గోళక మొకటి, హృదయకమల మొకటి, హృదయకమలాంతరాకాశ మొకటి. ఈ గృహములందు అహంకారమను మంచముపై తన ప్రతిబింబరూప గర్భమును ధరించినట్టి జ్ఞానశక్తియను ఇంద్రాణి పత్నితో శయనముచేసి, ఆ యింద్రరూప జీవాత్మ జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తిరూప స్వప్నత్రయమును జూచుచున్నాడు. ప్రజ: — ఓ భగవంతులారా! స్వప్నమనగా స్వప్నమేగాని, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులుగూడ స్వప్న మెట్లనుచున్నారు? సనకాదులు: — ఓ ప్రజలారా! ఈ ఇంద్రరూప జీవాత్మ స్వస్వరూప జ్ఞానరహితుడు. అందువలన జాగ్రదాది మూడును వీనికి స్వప్నరూపములే యైయున్నవి. ఎందుకనగా, ఏ వస్తువున కేది స్వరూపమో ఆ స్వరూపముగ వస్తువును యథార్థముగ నెఱుగుటను జాగ్రదనవలసినది. ఈ జీవాత్మయో, తాను అద్వయానంద రూపుడుగనుండగా, విభ్రమించి, 'నేను దుఃఖిని, కర్తను, భోక్తను' యని తన్నెఱుగుచున్నాడు. ఈలాగే అజ్ఞానరూప నిద్రచే యేయే వస్తువును చూచుచున్నాడో, అదంతయు స్వప్నమే యగును. ఆ త్రివిధ స్వప్నములలో — జాగ్రత్స్వప్నము — వాస్తవముగ శుద్ధమైన పరమాత్మ శబ్దస్పర్శాది స్థూలభోగ భోగప్రాప్తి కొఱకు అనాది యజ్ఞానముచే భోగకారణములైన ధర్మాధర్మములను, యే కాలమందు అంగీకరించుచున్నారో, ఆ కాలమును జాగ్రదనుచున్నారు. (అదే జాగ్రత్స్వప్నము.) ఆ జాగ్రత్కాలములో వామ దక్షిణములను రెండు నేత్రములందు భగవంతుడు స్త్రీ పురుష రూపములచే ప్రకటితమగుచున్నాడు. దక్షిణ నేత్రమం దధిక ప్రకాశరూప భోక్త పురుషుడుగాను, వామనేత్రమం దల్ప బలముగల భోగ్య స్త్రీరూపముగాను యైనాడు. ఈ రీతిగ భోక్తృ భోగ్యరూపముచే పరమేశ్వరుని ఉపాసన శ్రుతియందు చెప్పబడియె.

ఈ ప్రకారముగా భగవంతుడు వ్యష్టి శరీరమున కభిమానియై, తన్ను పరిచ్ఛిన్నమని యెఱిగి వాగాదీంద్రియముల నంగీకరించి కృతకర్మమునకు ఫలరూపమైన భోగములను పొందినాడు. చైతన్యపదార్థములందు — ఇతడు నా పిత, ఈమె నా మాతయనియు అట్లే భ్రాతృభగినీ బాంధవ స్త్రీ పుత్ర మిత్ర శత్రు గురు రాజాదులందరిని నాది, నాది యనియు ననుచున్నాడు. అట్లే జడపదార్థములందు, గృహ, భూమి, అన్న, వస్త్ర, భూషణాదులను నాది నాది యనుచున్నాడు. అట్లే ఇది సుందరము, ఇది అసుందరమనియు నెఱుగుచున్నాడు. అధిక న్యూన దూర సమీప శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధముల నెఱుగుచున్నాడు. ఇది చెప్పుటకు యోగ్యము, ఇది హస్తగ్రహణయోగ్యము, ఇది చరణములచే చలనయోగ్యము, ఇది బంధనకారకము, ఇది సుఖకారకము, ఇది దుఃఖకారకము ఈ మొదలుగ నెఱుగుచున్నాడు. అట్లే నేను పురుషుడను, నేను స్త్రీని, నేను నపుంసకుడను, నేను మనుష్యుడను, అట్లే నేను బాలకుడను, నేను తరుణుడను, నేను వృద్ధుడను, నేను రూపవంతుడను, నేను కురూపిని; ఈ ప్రకారముగను అజ్ఞానరూపనిద్రచే నిద్రితుడైన యాత్మ యెఱుంగుచున్నాడు. అట్లే బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర,

బ్రహ్మచారి, గృహస్థ వానప్రస్థ సన్న్యాసి నేననుచున్నాడు. అట్లు వర్ణాశ్రమములందు అవాంతర భేదములు జూచి, ఆ యవాంతర భేదములను తనయందే ఆరోపించుకొనుచున్నాడు. ఒక వస్తువాచక శబ్దమునకు అన్యవస్తువందు కథనము అధ్యాసము వినా ఘటిల్లదు. ఎట్లు రజతార్థవాచకమైన రజత శబ్దమునకు శుక్తియందు కథనము అధ్యాసము వినా గాదో, అట్లే ఈ పురుషుడు ఆత్మవాచకమగు అహం శబ్దమునకు 'అహం గౌరః', 'అహం మందః', 'అహం తృషితః' ఈ ప్రకారముగ శరీరమందు, ఇంద్రియములందు, ప్రాణములందు కథనము చేయుచున్నాడు. ఇది యధ్యాసమే. పూర్వము చెప్పబడిన జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ వ్యాపారమును ఆకాశాది భూతముల వ్యాపారమును, భౌతిక ప్రపంచ వ్యాపారమును, ఆ యన్ని వ్యాపారములును అజ్ఞానముచే ఆత్మయైన తనయందే యెంచుకొనుచున్నాడు. ఆ జాగ్రదవస్థా జ్ఞానము సంపూర్ణము అధ్యాసముచే వ్యాప్తమైయున్నది అందువలన యీ జాగ్రత్తు సచ్చిదానందాత్మయొక్క స్వప్నమని శ్రుతియందు చెప్పబడియె. ప్రబోధమున కభావమైన మిథ్యావస్తు దర్శనమునకు స్వప్నమని పేరు. ఘటాది పదార్థముల నెఱుగనివాడైన భ్రాంతి పురుషుని లోకమందు నిద్రితుడనుచున్నారు. ఈ ప్రకారముగ లోకవ్యవహారమందును విపరీత దర్శనమునకు స్వప్ననామము ప్రసిద్ధము. ఈ స్వప్న లక్షణము పైజెప్పబడిన జాగ్రత్తయందు ఘటించుచున్నది స్వప్నమందు ఇంద్రియములకు విరామము గల్గి జాగ్రత్తునందు లేకున్నను మిథ్యాదర్శనమను ధర్మము జాగ్రత్స్వప్నములందు సమానమగుటవలన జాగ్రత్తయున్న స్వప్నమే.

స్వప్న స్వప్న నిరూపణము — ఈ స్వప్నావస్థయందు జీవాత్మయను ఇంద్రుడు తన బుద్ధియను ఇంద్రాణీ సహితముగ హృదయకమలదళమైన ద్వితీయగృహమును చేరును ఆస్థానమందు ఇంద్ర ఇంద్రాణీ సమ్ముఖముగ మనోరూప నటి పూర్వ పూర్వ కర్మానుసారముగ అనంత వేషములు వేసికొని నాట్యమాడును. తాత్పర్యమేమన? అనంతజన్మములందనుభూతమైన పదార్థముల సంస్కారములచే యుక్తమైన మనస్సు రథాది విషయాకారముగను జ్ఞానాకారముగను పరిణామము పొందును. మఱియు మనస్సునందుగల వాసనా విశిష్టమగు అజ్ఞానమే స్వప్నమందు రథాది విషయాకార జ్ఞానాకార పరిణామము పొందుచున్నది. ఇది యొక పక్షము.

ఇపుడు జాగ్రత్స్వప్నములతో, ఈ స్వప్న స్వప్నమున కింకను విలక్షణత చూపుచున్నాము — ఈ స్వప్న స్వప్నమందు స్వరూప నియమము, దేశనియమము, కాలనియమము, హేతు నియమము ఈ చతుర్విధ నియమముల యభావము గలదు. ఇప్పుడు చెప్పబడిన హస్తి క్షణమందు వృక్షరూపముగను, క్షణమందు పర్వతరూపముగను, ప్రతీతమగుచున్నది. అట్లే స్వప్నద్రష్టయు క్షణమందు బ్రాహ్మణుడుగను, క్షణమందు శూద్రుడుగను, క్షణమందు పశువుగను ప్రతీతుడగుచున్నాడు. అట్లు స్వప్నమందు సూక్ష్మమైన స్వప్నవాహక నాడియందుండిన ద్రష్ట ఆ సూక్ష్మనాడియందే పెద్ద పెద్ద సముద్రముల

పర్వతములను, సప్తద్వీప పృథ్వియున్ను చూచుచున్నాడు. అట్లే రాత్రి మంచముపై పరుండిన పురుషుడు సూర్యసహితమగు దివసము చూచుచున్నాడు. అట్లే భరతఖండము నందు వసించు అల్ప శరీరముగల పురుషుడు సూర్యచంద్రులనుగూడ భక్షించుచున్నాడు. అట్లే స్వప్నమందు శిల్పకారుడు కాష్ఠాది సామగ్రి లేకుండినను, సంకల్ప మాత్రముచేతనే రథమును సృష్టించుచున్నాడు. ఈ రీతిగా స్వప్నమందు ఏ యొక నియమమున్ను చెప్పశక్యము లేదు. అందువలననే శ్రుత్యర్థ నిష్ణాతులైన వ్యాస భగవంతునిచే, స్వప్నము మాయా మాత్రమని చెప్పబడియె.

ఇపుడు సుషుప్తి స్వప్న నిరూపణము గావింపబడుచున్నది — ఈ ప్రకారముగ స్వప్నముజూచి ఇంద్రరూప జీవాత్మ ఇంద్రాణి ప్రియతోగూడి హృదయాకాశమను తృతీయ గృహమును చేరును ఆ హృదయ గృహమందు ఇంద్రాణి ప్రియను దృఢాలింగన మొనర్చి ఆ ప్రియతో నభేదమును పొందుచున్నాడు. అచ్చట భోక్తృ భోగ్యము వేఱు వేఱుగా ప్రతీతముగావు. స్వప్నమైన తరువాత సుషుప్తి యగునా? అథవా జాగ్రత్తు తరువాత యగునా? అను నియమములేదు. ఒకసారి ఆ విధముగను, ఒకసారి ఈ విధముగను జరుగును.

ప్రజ:— ఓ భగవంతులారా! సుషుప్తియందు అజ్ఞాన కార్యరూప భోగ్యము లేకున్నను కారణాజ్ఞాన రూపభోగ్యముకలదు. దానివలన భోక్తృ భోగ్యాభేదము ఘటిల్లదా? సనకాదులు:— ఓ శిష్యులారా! అంధకారముయొక్క జ్ఞానము దీపముచే నెట్లు కాదో, అట్లే యే ప్రమాణముచేతను అజ్ఞానము సిద్ధింపదు. సాక్షి చైతన్యముచేతనే సిద్ధించును. ఆ సాక్షియైన ద్రష్ట సుషుప్తియందు అజ్ఞానమును చూచుచున్నాడు. (సుషుప్తినుండి జాగ్రతుడైనవాడు 'నేనేమియు నెఱుగనైతి'నని స్మరణము చేయుచున్నాడు. పూర్వానుభూతమునకే స్మరణమగునని నియమము.) ఈ రీతిగా సుషుప్తియందు ద్రష్ట అజ్ఞానమును జూచినను, సామాన్యముగనే జూచుచున్నాడు గాని విశేషముగ జూడడు, కనుక మేము సుషుప్తియందు భోక్తృ భోగ్యముల కభేదమును చెప్పుచున్నాము.

ప్రజ:— ఓ భగవంతులారా! ఎపుడు అజ్ఞానరూపావరణము సుషుప్తియందులేదో అపుడా ప్రతిబంధకాభావమువలన, జీవులకు మోక్షము గావలసినది గదా? సనకాదులు:— ఓ శిష్యులారా! సుషుప్త్యవస్థయందు ద్రష్ట అద్వితీయానందరూపమగు తన స్వరూపమును నెఱుంగడు. అందువలన అచ్చట విశేషజ్ఞానమున కభావముగలదు. దీని యభిప్రాయమేమన— సుషుప్తియందు ప్రతిబంధకాభావముండినను గురుశాస్త్రాది జ్ఞానసామగ్రి లేకుండుటవలన మోక్షసాధనమైన ఆత్మజ్ఞాన మచ్చట కలుగనేరదు. మఱియు అచ్చట స్వరూపాజ్ఞాన ముండుటవలన ఆత్మ సాక్షాత్కారమున కభావము గలదు. మఱియు, మిథ్యావిద్య యుండుటవలన సుషుప్తి స్వప్న రూపముగానే యున్నది. ఈ ప్రకారముగ జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులు మూడును స్వప్నములే. హృదయాది మూడు గృహములు గలవాడును

శరీరమను ద్వారవతియందున్నవాడును, దేహాదులందు అహం మమాభిమానము గలవాడును నైన పరమాత్మదేవుడు గురుకృపచే అజ్ఞానరూప నిద్రనుంచి జాగరూకుడై ఈ విచారము చేయుచున్నాడు — వాస్తవముగ ఉత్పత్తిరహితుడగు పరమాత్మయగు నేను ఏ పంచభూతములయొక్క విశేషరూపముచే ప్రకటితమగుచున్నానో, ఆ యాకాశాది భూతములు నాకు ఉపాధికొరకు పుట్టుచున్నవి ఈ భూతములు శరీరాది భేదముచే అనేక ప్రకారములు గలవిగాని, సంక్షేపముగ జూచినపుడు ద్వివిధము — జడరూపము, అజడరూపమని అచ్చట భోగ్యరూపముచే జడముగాను, భోక్తరూపముచే అజడముగాను నుండును బాహ్యాకాశాది పంచభూత స్థావరజంగమముచేరి కేవలము భోగ్యము, మఱియు వృక్షాది స్థావరమునకును మనుష్యాది జంగమమునకును పరస్పర భోక్తృ భోగ్యత నియమములేదు ఒకపుడు స్థావరము, భోక్త, జంగమము భోగ్యమగును మఱియొకప్పుడు జంగమము భోక్త స్థావరము భోగ్యమగును ఇచ్చట ఉపకారము చేయునది భోగ్యమనబడినది ఉపకారము గైకొనునది భోక్తయనబడినది మనుష్యాదులు జల సించనాది ఉపకారములు వృక్షాదులకు చేయుచున్నారు అపుడు మనుష్యాదులు జంగమములై భోగ్యమైనవి వృక్షాదులు స్థావరములై భోక్తయైనవి మఱియు వృక్షాదులు మనుష్యాదులకు ఛాయాశాఖా ప్రధానరూప ఉపకారము చేయుచున్నవి అపుడు మనుష్యాదులు జంగమములై భోక్తలైనవి వృక్షాదులు స్థావరములై భోగ్యమైనవి ఈ సంగతి లోకప్రసిద్ధము

ఇపుడు విచారముచేసి చూచిన పక్షమందు ఈ ద్వివిధ ప్రపంచమును అద్వితీయత్వమునే బోధించుచున్నది ఎవడు స్వతంత్రుడో, వాడు కర్త, ఎవడు కర్తయో, వాడు భోక్త 'ఈ వస్తువు నాకు సుఖసాధనము ఇది దుఃఖసాధనమను' నిట్టి జ్ఞానమునకు భోగమని పేరు భోగమునకాశ్రయము భోక్త, జడపదార్థమందు జ్ఞానములేదు కర్తృత్వమున్ను లేదు. కనుక నది కర్తయుగాదు. భోక్తయుగాదు చైతన్యమైన యాత్మయే కర్తయనియు, భోక్తయనియు సిద్ధించుచున్నది అట్టి అంతఃకరణవృత్తియందారూఢమైన చిదాభాసునకును ఆశ్రయత్వరూప భోక్తృత ఘటిల్లదు చైతన్యాత్మకే ఘటిల్లును ఇపుడు జడచైతన్యములకు సంబంధము గలుగజేయు అజ్ఞానముగలదు ఆ యజ్ఞానమునకు విచారకాలమందు నివృత్తియైనది ఇపుడు 'ఇది సుఖసాధనము, ఇది దుఃఖసాధన'మని యెఱిగినదైన వృత్తిస్థిత ఫలచైతన్యరూప ప్రకాశము, ఆ చిదాభాసరూప ప్రకాశమును పరమాత్మయగు నేనుగానే యున్నాను ఏలాగుననగా — ఆ ప్రకాశమున్ను నా సంబంధముచేతనే గలదు స్వయముగ అంతఃకరణ వృత్తియందు ప్రకాశము లేదు ఎట్లు రాజసభయందు రాజాజ్ఞలేక యెవడును 'హూం' చేయడో, 'చూం' చేయడో, అట్లు సకల దృశ్యవస్తువులు నా యాజ్ఞలేక ఏ వ్యవహారమున్ను చేయవు

ఇపుడు ఆత్మకన్న సకలము అనిర్వచనీయమని చెప్పుచున్నాము —, ఎట్లు రజ్జ్వజ్ఞానముచే ప్రతీతియైన సర్పము కల్పితమో, అట్లు కూటస్థాత్మయైన నాయందు సకల

ప్రపంచము కల్పితము. అచ్చట ప్రపంచమునకు స్వరూపమేమి? నామక్రియా సముదాయమునకు పేరు ప్రపంచమా? ఒక్కొక్క నామాదికమునకు పేరు ప్రపంచమా? ఈ రెండు పక్షములును పూర్వము దేహప్రకరణమందు ఖండింపబడినను, ఇపు డేపక్షములం దింకను దూషణ చూపుట కొఱకు వికల్పన చేయుచున్నాము — నామరూపక్రియ నామరూపక్రియారూపమా? కాదా? నామము నామరూపమా? కాదా? రూపము రూపస్వరూపమా? కాదా? ఈ వికల్పములకు ఖండనమును, అటువంటి యుక్తిచేతనే యగును (ఈ వికల్పములు చదువువానికిని వినువానికిని నవ్వే వచ్చుచున్నది) ఇచ్చట సిద్ధాంత మేమనగా — నామరూపక్రియ అనిర్వచనీయముగ నున్నది అట్లే పంచభూతములు నామరూపక్రియలను విడిచి ఎక్కడను యుండవు అందువలన పంచభూతములును, తత్కార్యమైన ప్రపంచమును అనిర్వచనీయములుగా నున్నవి ఇపుడు భూతకారణమైన మాయకు అసత్యతా ప్రతిపాదనము — అచ్చట ప్రపంచమునకు మాయగాక అనుపపత్తిరూప అర్థాపత్తి ప్రమాణముచే మాయ సిద్ధమా? అథవా శ్రుతిప్రమాణముచే సిద్ధమా? అథవా అనుభవప్రమాణముచే సిద్ధమా? వీనిలో ప్రథమ పక్షము సంభవింపదు ఏలాగుననగా — అసత్య వంధ్యాపుత్రోత్పత్తి మాయచేతగాదు, అట్లు అసత్య ప్రపంచమున్ను మాయచేత ఉత్పత్తిగాదు ప్రజ — ఓ భగవంతుడా! భూమిమీద స్థితుడైన మాయావియగు నటుడు స్వమాయచే ఆకాశమందు స్థితుడై అసత్యమైన ఇంకొక ప్రకారముగ తన స్వరూపమును చూపుచున్నాడు గదా? సనకాదులు — ఓ ప్రజలారా! ఆకాశమందును, మాయావి పురుషునకు మాయ నిమిత్తకారణముగాని, ఉపాదాన కారణముకాదు నటపురుషుని ఆత్మయే ఆయా రూపములచే ప్రతీతమైనది మాయ శ్రుతిప్రమాణముచే సిద్ధమను ద్వితీయ పక్షమున్ను సంభవింపదు ఎందుకనగా — మాయచే జగదుత్పత్తి ప్రతిపాదక శ్రుతికి అద్వితీయ బ్రహ్మము నెఱింగించుటయందు తాత్పర్యముగాని మాయాసిద్ధియందు లేదు ఈ సంగతి పూర్వమున్ను చెప్పబడియున్నది మాయ అనుభవముచే సిద్ధమను తృతీయ పక్షమున్ను సంభవింపదు ఎందుకనగా — ఎట్లు నిద్రితుడైన బాలకుడు తన శరీరమును రాక్షసుని యెఱిగి భయకంపాదులను పొందుచున్నాడో, అట్లు ఆత్మయు తన సచ్చిదానంద స్వరూపమును విస్మరించి తన్ను ఆవరణముచేయు మాయను తాను కల్పించుకొనుచున్నాడు విచార రహిత అవివేకపురుషుని అనుభవముచేతనో మాయకు సిద్ధికాదు ఎందుకనగా నాతడు భ్రాంతిజ్ఞానము గలవాడు, భ్రాంతిజ్ఞానము వస్తుసిద్ధిచేసిన పక్షమందు శుక్తియందు రజతమునకు, రజ్జువందు సర్పమునకు సిద్ధి గావలసినది విచార సహితానుభవముచే చూచినపక్షమందు మాయ నిలువదు ఎట్లనగా — సూర్యోదయముకాగా అంధకారము నిలువదు సారాంశము — ఈ మాయ ఏ ప్రమాణముచేతను సిద్ధింపదు.

ప్రజ — ఓ భగవంతుడా! చైతన్యాత్మయందు మాయ లేకుండిన పక్షమందు జీవజ్ఞాని నను అనుభవము దేనిని విషయము చేయుచున్నది? సనకాదులు — ఈ మాయ

ఆత్మరైన నాకన్న వేఱుకాదు, నా స్వరూపమే ఎట్లనగా బాలకుని శరీరముకన్న రాత్రి వము వేఱుకాదు తాత్పర్యము — ఆత్మయొక్క స్వరూపమే మాయ, అవిద్య అజ్ఞానము మొదలగు శబ్దములచే చెప్పబడియున్నది ప్రజ — ఓ భగవంతుడా! మాయ, అవిద్య, అజ్ఞానము ఇటువంటి శబ్దములు, మఱియు తత్ జ్ఞానము వానియొక్క బలముచే చైతన్యాత్మకన్న భిన్నమై స్వతంత్రముగ మాయయొక్క సిద్ధి ఎందుకు కాగూడదు? సనకాదులు:— ఓ శిష్యులారా! శబ్దమందును, జ్ఞానమందును ప్రమాణత లేదు అసత్యమైన వంధ్యాపుత్రునియందును, శబ్దము జ్ఞానము చూడబడినవి శబ్దజ్ఞానములకు తమ విషయసిద్ధి చేయుటకు సామర్థ్యములేదు శబ్దమునకు ఖండనము పూర్వము నామ విచారమునందు చేయబడియున్నది. ఇపుడు జ్ఞానస్వరూప బుద్ధికి స్వవిషయ సిద్ధి సామర్థ్యములేదని చెప్పుటకొఱకు బుద్ధి బోధరూపమా? అబోధరూపమా? ఇత్యాది వికల్పములుజేసి తత్ఖండన మొనర్పబడుచున్నది అచ్చట బుద్ధి అబోధరూపమను ద్వితీయపక్షము సంభవింపదు ఎందుకనగా, ఎట్లు అబోధరూప మగుటవలన ఘటాదులు స్వతంత్రములు కావో అట్లు అబోధరూప మగుటవలన బుద్ధియును స్వతంత్రము గాకపోవును ఇపుడు బుద్ధి బోధరూపమను ప్రథమ పక్షమునిన ఆక్షేపము — ఆ బోధ ధర్మరూపమా? అథవా సర్వాధిష్ఠానమగు ధర్మి రూపమా? అచ్చట ప్రథమపక్షమందు బోధకు ధర్మరూపత సిద్ధించిన యెడల బుద్ధి బోధ రూపమని సిద్ధించును విచారముచేతనో, బోధయందు ధర్మరూపత సిద్ధింపదు మఱియు బోధ ధర్మిరూపమను ద్వితీయపక్షములో ఆ బోధ అధిష్ఠాన పరమాత్మతో యభిన్నమగుట వలన ఆ బోధ రూపబుద్ధి పరమాత్మకన్న భిన్నమై స్వతంత్రముగ సిద్ధింపదు ఈ ప్రకారము గల నిర్ణయము చేయుటకొఱకు మొదలే బోధ స్వరూపమును విచారము చేయవలసినది. అచ్చట బోధ ధర్మరూపమను పక్షమందు విచారము — ఆ బోధ ఘటపటాది విషయముల ధర్మమా? అథవా చక్షురాది జ్ఞానేంద్రియముల ధర్మమా? అథవా ఆత్మధర్మమా? అథవా బుద్ధియొక్క ధర్మమా? అచ్చట విషయముల ధర్మమను ప్రథమ పక్షము ఘటిల్లదు. ఎందుకనగా, బోధ ఘటాది విషయముల ధర్మమైన యెడల, ఆ ఘటాది విషయములు చైతన్య స్వరూపము గావలసియుండె ఏదేది బోధ గలదియై యుండునో, అది యది చైతన్యమని నియమము ఆక్షేపము — ఘటాదివిషయములు చైతన్యరూపమని మేమంగీకారము చేసెదము సమాధానము — ఘటాదులను చైతన్యరూప మనినపుడు చైతన్యము స్వప్రకాశ మగుటవలన తద్రూపమైన ఘటాదులకు తమ జ్ఞానము కొఱకు ఇతరాపేక్ష గాకుండవలసియుండె. ఘటాదులలో, తమ సిద్ధికొఱకు ఇతరాపేక్ష చేయుచున్నవి. అథవా బోధ విషయముల ధర్మమనినపుడు భోక్త మఱియు భోగ్యము, వీనికి విపరీత భావమగును. అనగా, భోగ్య రూపముచే ప్రసిద్ధములైన విషయములు భోక్తృ రూపముగాను, ఘటాదులకు భిన్నమగు వాని భోక్త భోగ్య రూపముగాను నగును. ఇచ్చట బోధగలదే భోక్తయొక్క లక్షణమని ప్రసిద్ధము ఇట్లుండగా

ఘటాదులు భోక్తయనుట అనుభవ విరుద్ధము ఇపుడు బోధ ఇంద్రియముల ధర్మమను ద్వితీయపక్షమున్ను ఘటిల్లదు ఎందుకనగా— ఏది దేనియొక్క ధర్మమో అది దాని యందు సదా ప్రతీతమగును ఎట్లనగా, ఉష్ణత అగ్నియొక్క ధర్మము బోధఇంద్రియ ధర్మమైన పక్షమందు అది ఇంద్రియములందు సదా ప్రతీతము గావలసియుండె అట్లు నియమముగ ప్రతీతము గాదు మతేమనిన - ఇంద్రియములు విద్యమానములై యుండినను ఒకపుడు బోధ ప్రతీతమగును, ఒకపుడు ప్రతీతముకాదు చూడుమతి - శబ్దము విద్యమానమైయున్నను, బధిరుని శ్రోత్రేంద్రియము శబ్దము నెఱుగదు రూపము విద్యమానమై యున్నను అంధుని నేత్రేంద్రియ మద్దాని నెఱుంగదు మనస్సు సావధానముగ లేని కాలమందు సమ్ముఖముననున్న పురుషుని, మఱియు సావధానముగనున్న కాలమునను వృద్ధ శేశముననున్న పురుషుని చక్షురింద్రియ మెఱుగదు బోధ ఇంద్రియధర్మమైన పక్షమందు, ఎచ్చట ఇంద్రియముండునో అచ్చట బోధ గావలసియుండె బోధయో ఇంద్రియమున్న చోట సర్వత్ర ప్రతీతము గాదు కనుక బోధ ఇంద్రియ ధర్మము గాదు మతేమనిన బోధకు ఇంద్రియములు ఉపకరణములై యున్నవి తాత్పర్యము — అంతఃకరణ వృత్తి యందారూఢమైన చైతన్యమునకు పేరు బోధ ఆ వృత్తి ఇంద్రియములచే పుట్టుచున్నది ఈలాగే బోధకుపకరణములు ఇంద్రియములు ఇట్లు ఉపకరణమనుటచే పూర్వోక్త దోషము సంప్రాప్తింపదు అథవా, బోధ ఇంద్రియములందు ప్రతీతమైనపుడు ఇంద్రియ ధర్మమనవచ్చును కాని బోధయో, అట్టింద్రియములందు ప్రతీతము గాదు మతేమనిన ఘటాద్యర్థములందు ప్రతీతమైనది తాత్పర్యము — స్ఫురణమునకు నామము బోధ ఆ బోధ, ఘటము స్ఫురణమైనది, పటము స్ఫురణమైనది ఈప్రకారముగల అనుభవముచే విషయములందు ప్రతీతమగుచున్నది అథవా, పరోక్షజ్ఞాన విషయభూత ఇంద్రియము లందు బోధగలదని ఏయొక ప్రమాణమున్ను లేదు

ఆక్షేపము — ఎట్లు నైయాయికమతమందు ఆత్మస్థితమైన బోధ ఘటాది పదార్థములను విషయము చేయుచున్నదో, అట్లు ఇంద్రియస్థితమైన బోధయు ఘటాదులను విషయము చేయును నైయాయికునివలె ఘటాది విషయములతో సంబంధ మిచ్చుట లేకున్నది? సమాధానము— ఒక వస్తువందు స్థితమైనబోధ అన్యవస్తువును ప్రకాశము చేసినయెడల తాదాత్మ్య సంబంధముగా ఘటమందున్న బోధపటము నెందుకు ప్రకాశము చేయకున్నదైనను? ఇంద్రియ స్థితబోధకు పటాదులతో విషయతాసంబంధమును యేవని చేసిన నివారణము గాదు ఈలాగే ఇంద్రియధర్మము బోధకాదు అథవా చక్షురింద్రియస్థిత బోధచే ఘటాదులభావ మంగీకరించినపుడు మీ మతమందు చక్షురింద్రియమునకు ఎట్లు ఘటముతో సంయోగసంబంధము గలదో, ఎట్లు ఘటస్థిత రసాదులతోను చక్షువునకు సంయుక్త సమవాయ సంబంధము గలదో, అట్లు ఘటస్థిత రసాదులతోను చక్షువునకు సంయుక్త సమవాయ సంబంధము సంభవించుచున్నది అందువలన ఎట్లు ఘటముయొక్క

రూపము చక్షుస్థిత బోధయందు ప్రతీతమగుచున్నదో, అట్లు ఘటస్థితరసాదులును, చక్షుస్థితబోధయందెందుకు ప్రతీతముగావు? ప్రతీతముగావలసినదే మామతమందో, ఈదోషము రాదు ఎందుకనగా రూపాకార వృత్తియందారూఢమైన చైతన్య రూప బోధ యొక్క తాదాత్మ్యరూప విషయతాసంబంధము రూపమందుగలదు రసాదులందులేదు అందువలన చక్షువుచే రసాదుల ప్రతీతిగాదు దీనివలన నేమి సిద్ధించెననగా - ఒకపదార్థమందు స్థితమైన బోధ అన్యపదార్థమును ప్రకాశింపజేయదు ప్రకాశింపజేయునను పక్షమందు ఘటమందు స్థితమైన బోధపటమును ప్రకాశింపజేయునను అతి ప్రసంగదోషప్రాప్తియగును ఘటాదులందు ధర్మరూపముచే బోధయుండిన పక్షమందు ఆ బోధచేత ఘటాదులకును ప్రకాశమగును ఐనను ఘటాదులందు ధర్మరూపముగ బోధయుండదు అట్లే ఆ బోధ ఘటాదుల ధర్మమైన పక్షమందు ఘటాదులు భోక్తగావలసియుండె ఇవ్విధముగ ఏలాగైనను, ఆ బోధ ఇంద్రియములయొక్క ధర్మముకాదు

మఱియు ఆ బోధ ఆత్మయొక్క ధర్మమను తృతీయ పక్షమున్ను ఘటిల్లదు, ఎందుకనగా, ఒకదానియందున్న బోధ రెండవదానిని ప్రకాశింపజేయదు ఆత్మస్థిత ధర్మము ఘటాదులను ప్రకాశింపజేయుననిన, ఇచ్చటను అతిప్రసంగదోషప్రాప్తి యగును ఈలాగే ఆత్మయందు బోధయుండదు ఆక్షేపము - ఆత్మయందు స్థితమైనబోధ ఘటాదులను ప్రకాశింపక పోనీ, అట్లయినను ఆత్మయొక్క ప్రకాశముకొఱకు బోధ ఆత్మయొక్క ధర్మమని మేము అంగీకారము చేసెదము సమాధానము-ఆబోధ ఆత్మయొక్క ధర్మమైన పక్షమందు ధర్మము ధర్మికన్న భిన్నమగుటవలన బోధకన్న భిన్నమైన ఆత్మకు జడత్వము ప్రాప్తించును అథవా, ఎట్లు ఘటోపహిత చైతన్యముతో అభేదభావము పొందిన ఘటాకార వృత్తిసహిత చైతన్యరూపబోధయందు ఘటాదులు కల్పితములై ఆ కల్పిత ఘటాదులను అధిష్ఠానరూపబోధ ప్రకాశము చేయుచున్నదో, అట్లే ఆత్మరూపుడనగు నాకు ఏయొక యధిష్ఠానములేదు మఱియునిన నేను నా మహిమయందు స్థితమైయున్నాను సకలానాత్మవస్తువులకు అధిష్ఠానముగ నున్నాను మఱియు బోధయే ఆత్మయొక్క అధిష్ఠానమనిన, ఆబోధయే ఆత్మయని సిద్ధించును ఎందుకనగా సర్వమున కధిష్ఠానము ఆత్మయైయున్నది మఱియు ఆత్మకన్న భిన్నమైనబోధను ప్రకాశస్వరూపమనినప్పుడు ఆ బోధచే ఆత్మయైన నాయొక్క భావము కానేరదు ఎట్లనగా, పుత్రుడు పండితుడగుటచే పిత పండితుడుకానేరదు ఈలాగే బోధ ఆత్మయొక్క ధర్మముకాదని సిద్ధించినది

ఇపుడు బోధ బుద్ధియొక్క ధర్మమను చతుర్థపక్షమున్ను ఘటిల్లదు ఎందుకనగా బోధ బుద్ధిధర్మమనినపుడు బోధతో తాదాత్మ్యభావము నొందినబుద్ధి జ్ఞానపదార్థమందును అంతఃకరణ పరిణామరూప బుద్ధియో, స్వతః జ్ఞానరూపము కాదు, ఐ

యొక్క ధర్మము బోధయైనపుడు బోధకభిన్నమై బుద్ధి జ్ఞానపదవిచే రహితమగును. అథవా బుద్ధియొక్క ధర్మము బోధయైన పక్షమందు ఆ బోధకన్న భిన్నమగు బుద్ధి స్వరూపమెట్టిది? బోధకభిన్నమగుటవలన ఆ బుద్ధి బోధస్వరూపము కాదుకదా ఆ బుద్ధిని అబోధస్వరూపమందురు. ఆ యబోధస్వరూపబుద్ధియొక్క ఘటాదిన్యాయముగ ఆత్మయందు కల్పితమగుటవలన ఆత్మకధీనమైయున్నది స్వతంత్రము కాదు. ఈలాగున బోధ బుద్ధియొక్క ధర్మముకాదని సిద్ధించినది.

ఇపుడు బోధ అనంతమగుటవలన బుద్ధియు బోధస్వరూపమైయున్నది. ఈవిధముగు వాదిశంకనివృత్తిచేయుటకొఱకును బోధ ఆత్మస్వరూపమని సిద్ధపజేయుటకొఱకును బోధస్వరూపమందు ఈ విచారమొనర్పబడుచున్నది — ఆ బోధ జగత్తునందు ఒకటేనా అనేకమా? అచ్చట ఒకటియను ప్రథమపక్షము సంభవింపదు. బోధ ఒకటియేయైన పక్షమందు సంస్కారములకు భేదము ప్రత్యక్షాది షట్ప్రమాణములకు పరస్పరభేదము ప్రమ అప్రమ స్మృతి ఇటువంటి జ్ఞానములకు పరస్పరభేదము గాకుండవలసియుండె. ఇటువంటి విచారము చేసినపుడు బోధ ఒకటేయని సిద్ధింపదు. బోధవిషయమందు ఏకతయే సిద్ధించును. ఆ యేకతను దృఢపఱచుటకొఱ ఇదియొక ఏకతాఖండనరూప వికల్పమైయున్నది.

ఇపుడు అనేకబోధను ద్వితీయపక్షమందు విచారము. ఎట్లు స్వరూపముగ అనేకఘటములకు పరస్పరభేదము గలదో అట్లు అనేకబోధలకును స్వరూపముగ పరస్పరభేదమా? అథవా ఎట్లు ఘటాకాశ మఠాకాశ మహాకాశములకు ఘటమఠరూపోపాధులచే భేదమో అట్లు బోధలకు ఉపాధికృత పరస్పరభేదమా? అచ్చట అనేకఘటములందు స్వరూపముచే భేదమువలె అనేకబోధలందు స్వరూపముచే భేదములేదు. ఉపాధిభేదముచేతనే భేదము. ఈ ద్వితీయపక్షమే మేముకూడ అంగీకరించెదము. ఎందుకనగా వృత్తిరూపోపాధులందు స్థితమై భేదము బోధయందారోపణమైనది. ఆ యారోపిత భేదముచే ప్రమ అప్రమాది జ్ఞానములకును సంస్కారములకును ప్రమాణములకును భేదవ్యవహారమైనది.

ఎట్లు కల్పిత మృగతృష్ణాజలముచే భూమి ఆర్ద్రము గాదో కల్పిత సర్పముచే రజ్జువు విషయుక్తము గాదో అట్లారోపిత భేదముచే బోధలందు నానాత్వము సిద్ధింపదు. అథవా బోధలందు వాస్తవభేదవాదిని యిట్లడుగవలెను — ఆ యనేక బోధలు పరస్పరాపేక్షసహితములా రహితములా? అచట ద్వితీయపక్షము నంగీకరించుటయందు బోధలందు భేదము సిద్ధింపదు. ఎందుకనగా అన్యబోధాపేక్షరహితమైన ఒకబోధచే సకల వ్యవహారసిద్ధియగుటకు శక్యము. అనేకబోధాంగీకారము నిష్ప్రయోజనము. మఱియు ఆ బోధలు పరస్పరాపేక్షములను ప్రథమపక్షమున్ను ఘటిల్లదు, ఎందుకనగా ఏబోధ

స్వప్రకాశముకొఱకు ఇతరబోధాపేక్ష చేయునో ఆబోధ తాను అబోధ స్వరూపమగును ఎట్లనగా ఘటము స్వప్రకాశము కొఱకు బోధాపేక్ష చేయుటవలన తాను అబోధ స్వరూపము ఈవిచారముచే బోధ ఒకటేయని సిద్ధిచుచున్నది

ఇపుడు బోధవిషయిక స్వప్రకాశత సిద్ధికొఱకు అన్యవిచారము గావింపబడుచున్నది ఆబోధ తాను అజ్ఞాతమై సర్వవ్యవహారముకు కారణమైనదా అథవా తాను జ్ఞాతమై వ్యవహారకారణమైనదా అచ్చట ప్రథమపక్షము సంభవింపదు ఎందుకనగా జ్ఞానసంబంధవిషయతయొక్క అభావముకు నామము అజ్ఞాతత ఆయజ్ఞాతత ద్వివిధము — మొదటిది స్వప్రకాశరూపము రెండవ జడధర్మవిశిష్ట చైతన్య సంబంధమునకభావరూపము అచ్చట మొదటి అజ్ఞాతత వెనుక చెప్పెదను ఇపుడు ద్వితీయాజ్ఞాతతకు ఖండము గావింపబడుచున్న — ఎట్లు ఘటము తాను అజ్ఞాతమైనను జలాధారత్వరూప కార్యమునకు కారణమైయున్నదో అట్లు బోధ అజ్ఞాతమైనపుడు వేరొకకార్యముకును కారణముగాదు మఱియు బోధను అజ్ఞాతమనియంగీకరించినపుడు బోధయు జడమగుటచే బోధరహితమై ఘటాదులతో సమానమగును మఱియు బోధ జ్ఞాతమైన వ్యవహారకారణమగునను ద్వితీయపక్షమున్ను పొసగదు ఎందుకనగా జ్ఞానమునకు విషయమై వస్తువు జ్ఞాతమనబడుచున్నది ఎపుడు ఒకబోధను విషయము చేయుటకు అన్యబోధనంగీకరించెదవో అపుడా బోధకు ఘటాదిన్యాయముగ అబోధరూపత్వము యొక్కదోషము ప్రాప్తమైనది అట్లే ఒకనికొఱకు రెండవది రెండవదానికొఱకు మూడవది ఈప్రకారముగు ధారచే అనవస్థాచక్రకాదిరూపమగు దోషధార సంభవించుచున్నది ఆక్షేపము — బోధసిద్ధిచేయుటకు ఇంకొక బోధలేదు అందువల దోషధారకాదు సమాధానము బోధసాధకమైనట్టి బోధ యంగీకరించనిచో జగత్తునందు ఆంధత్వము ప్రాప్తమగును అనగా ఏవస్తువుయొక్క సిద్ధియు గాదు ఇట్లు బోధ బోధరహితత్వము గాదు

ఆక్షేపము — నీవు అజ్ఞాతబోధపక్షమందును దోషము చూపుచున్నావు జ్ఞాతబోధపక్షమందును దోషము చెప్పుచున్నావు కావున దోషనివృత్తికొఱకు నేను బోధకు స్వయంప్రకాశత యంగీకరించెదను

సమాధానము — విచారముచేయునపుడు ఆయద్వితీయబోధ స్వయంప్రకాశమై యున్నదను అర్థము బుద్ధియందు ఆరూఢమైనపుడు అది మాకు యిష్టమైయున్నది బోధకు స్వయంప్రకాశత మేముకూడ అంగీకరించెదము ఆక్షేపము — బోధకు స్వయంప్రకాశత అంగీకరించుటచే మీకు లాభమేమి సమాధానము — అబోధస్వరూప స్వయంప్రకాశాత్మయే మేము మాకన్న వేఱైన బోధలేదు వేఱుగానున్నదనిన ఘటాది న్యాయముగ ఆత్మ యదృశ్యమగును దృశ్యవస్తువు స్వయంప్రకాశము గాదు ఇట్లు

అబోధ స్వయం ప్రకాశాత్మ రూపముగుటవలన మాకు భూమానందము ప్రాప్తమగును. ఇదే లాభము ఆక్షేపము — భూమానందము ప్రాప్తమైనను తద్రక్షణచింత మాకు కలుగును సమాధానము — అనిత్యవస్తువునకే రక్షణము నిత్యవస్తువునకు రక్షణమెందుకు సత్య స్వరూపాత్మ అనిత్యము కాదు ఆత్మకభిన్నమగు భూమానందమున్ను అనిత్యము కాదు. పరిచ్ఛేదత్రయరహితమైనది వ్యాపకము వ్యాపకమునకు నామము భూమ ఇపుడు. నానాప్రకారప్రపంచమునకు అద్వితీయాత్మయే యాధారమని అనేక దృష్టాంతములచే స్పష్టీకరించుచున్నాము — ఎట్లు మాలయొక్క మణులు సూత్రమందు పృథ్వీసంబంధ పరమాణువులు పృథ్వియందును గంగాదినదులు సముద్రమందు నిలుచుచున్నవో అట్లు ఈ సమస్తకార్యప్రపంచమును తత్కారణమైన అవ్యాకృతమాయయును ఈశ్వరుడైన నాయందు నిలుచుచున్నవి మఱియును ఎట్లు అన్నమందు ధూమరూపాంధకారముండునో అట్లు సృష్టికాలమందు అనిర్వాచ్యజడదుఃఖరూపమగు ప్రపంచము నాయందుండును మఱియు నెట్లు వాయువునకాశ్రితముగ గంధముండునో ఎట్లు శరదృతువందు లయభావము పొందిన మేఘములు ఆకాశమందుండునో అట్లు ప్రళయకాలమందు లయభావము పొందిన సమగ్రప్రపంచము నాయందుండును ఈప్రకారముగ ఆత్మకు తత్పదార్థ ఈశ్వరరూపత చెప్పి జగదాధారత చెప్పబడి ఇపుడు జీవరూపచే కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది ప్రపంచమునకు ఆత్మయందు ఆధారత మూడు దృష్టాంతములచే చూపుచున్నాము ఎట్లు సుహృత్పురుషునియందు దుష్టత్వము దుష్టునియందు సాధుత్వము భాషణి(?) మందు రాక్షసభావము కల్పితములో అట్లు ఆత్మయైన నాయందు సర్వజగత్తు కల్పితము నేను స్వప్రకాశుడను సుఖరూపుడను నాయందు దుఃఖము లేశమాత్రమున్ను లేదు ఇదియే నాయందు కర్తృత్వభోక్తృత్వాధారత

ప్రజ — ఓ భగవంతుడా జగత్తునకు ఆత్మయే ఆధారమైనపుడు జగత్తునందు విద్యమానమైన దుఃఖముతో సంబంధము మాకు రాయదుకు కాగూడదు సనకాదులు — ఓ ప్రజలారా అద్వితీయాత్మస్వరూపమును విచారము చేసినపుడు జగత్తుందు దుఃఖ మెప్పటికిని లేదు ఎందుకనగా ఏదేది ఉత్పత్తిగలపదార్థమో ఆయది జడము దానియందే దుఃఖముండును ఉత్పత్తిరహితచైతన్యాత్మరూ నేను నాయందు దుఃఖ మెట్లుండును లేదు ప్రజ — ఓ భగవంతుడా ఎట్లు దుఃఖము ఉత్పత్తిగల పదార్థ మగుటవలన ఆత్మయందు లేదో అట్లు సుఖమున్ను ఉత్పత్తిగలపదార్థమేగదా అది ఆత్మయందు లేకుండ నియుండె సనకాదులు — ఓ ప్రజలారా అంతఃకరణ ధర్మములైన సుఖదుఃఖములు ఉత్పత్తిగలవగుటవలన అవి ఆత్మయందు పరమార్థముగ లేకుండినను ఆత్మ యొక్క స్వరూపభూతమైన నిత్యసుఖము వివేకపురుషులచే ఉత్పత్తిగలదని అంగీకరింపబడ లేదు

ప్రజ — ఓ భగవ తుడా అ కరణవృత్తియే ముఖ్య స్వరూపము ఎ దుకు గాకు డును సనకాదులు ఓజనులారా అ క ణ వృత్తిని సుఖరూపముగ నెతి న పక్షమందు శ్రుతి ని యు_ని విరోధమగును ఎలాగుననగా శ్రుతియ దు వ్యాప కాత్మకే సుఖరూప చెప్పి పరిచ్ఛిన్న స్తువునకు సుఖరూపత ఖ డి పబడిరెు అను మాన యు_చే చూచినను వృ_త్తి సుఖరూపత సిద్ధి పదు చూడుము — ం దేది ఉత్పత్తిగలదగునో అదియది సుఖరూపముకాదు ఎట్లనగా దు ఖము ఉత్పత్తిగలదగుట వల సుఖరూపముకాదు

ఇపుడు ఆత్మసాక్షాత్కారసాధ మై వై రాగ్యమునకు హేతువైన విషయ ముందును దుఃఖరూపత నిరూపి పబడుచున్నది - విషయనే మునకు ఫలమే సుఖ రూపమా అథవా ఆఫలమునకు సాధనమై విషయమే సుఖరూపమా అచ్చట ప్రథమ పక్షము ఘటిల్లదు ఎ దుక గా విషయమునకు ఫలము సుఖరూపము కాదు దు ఖ రూపమే ప —ఓ భగ తులారా విషయముచే సుఖరూప ఫలముగాని పక్షమందు నాకు విషయముచే సుఖము కలిగినదను జనుల కథన మస గత మగును స కాదులు — ఓ ష్యులారా విషయముచే సుఖరూపఫలము పుట్టుటలేదు పైగా దు ఖరూప ఫలమే పుట్టుచున్నది ఇట్లుండగా పూర్వపూర్వభ్రమజన్య స స్కారముచే అదు ఖమ దే పురుషునకు సుఖబుద్ధి యగుచు న్నది అది భ్రమరూపము ఇపుడు విషయమే సుఖరూప మను ద్వితీయపక్షమునొక్క ఖ డ ము గోఅకు మొదట స్త్రీరూప విషయమందు సుఖాభా దర ము చేయబడుచు న్నది మల్లుల ద లో ప్రధా మై ఒకమల్లుని జయించి నపుడు మల్లు ందఱను జయి చి ట్లగుచున్న అట్లు జను దటిచే స ల విషయము లో ను స్త్రీరూపవిషయము ప్రబలమ యెఱుగబడియె ఆ స్త్రీరూపవిషయమునకే మొదట దృ_శ్యై పుడు యిక యితర విషయము కుపే ఖ డ ను అక్కరలేదుగదా చూడుడు స్త్రీసౌ ద ర్యము —

స్తనౌ మా సగ్ర థీ క కకలశావిత్యుపమితౌ
ముఖ శ్లేష్మాగార తదపి చ శశాజ్కేన తులితమ్
స్రవన్మూత్రక్లిన్న కరివర స్పర్ధజఘన
మూహుర్నింద్య రూప విజనవిశేషైర్గురుకృతమ్
చర్మఖ డ ద్విధాభిన్నమపానోద్గారధూషితమ్
యే రమన్తి నరా_క్రిమితుల్యా కథన్నుతే
సిరాస్నాయు స్రవదుర్గంధ లోమలతావితానితమ్
నారీగుహ్య విమూఢాత్మా పరమిత్యభిమన్యతే

ఇ తవఱకు స్త్రీస్వరూపవర్ణనమైయె ఇపుడు స్త్రీసంబంధదుర్గుణవర్ణన ప్రసంగము వచ్చుచున్నది స్త్రీ దుర్గుణమున ననుభవము అనేకపురుషులకు ఐనదేయైనది స్త్రీదుర్గుణ విషయమునందు స్త్రీచరిత్రాది పెద్దపెద్ద గ్రంథములు నిర్మింపబడియున్నవి అందువలన స్త్రీదుర్గుణసంబంధమగు ఒక కథచేతనే అది పూర్తి చేస్తాను —

ఒకసారి భోజరాజుసభయందు దుర్గుణవతియగు స్త్రీవిషయమై నానావికల్పములు తీసికొని పదునాలుగువందల పండితజనులందు వివాదము నడుచుచుండెను — దుర్గుణవతి స్త్రీ యనుటచే దుర్గుణము విశేషణముగాను స్త్రీ విశేష్యముగాను సిద్ధించుచున్నది దానియందు వివాదములేదు ఇపుడు దుర్గుణమను విశేషణము నిత్యవిశేషణమా అనిత్యవిశేషణమా ఈ విషయము విచారము చేయదగినది నిత్యవిశేషణమనినపుడు దుర్గుణము స్త్రీయొక్క స్వరూపమేయగును గాని స్త్రీస్వరూపముకన్న వేరైన బయటి యేదుర్గుణమునకు వ్యాప్తి స్త్రీయందుగాదు ఎట్లనగా తీపిచక్కెర అనుటచే మాధుర్యము విశేషణము అది చక్కెర స్వరూపముకన్న బయటిదిగాదు ఇపుడు దుర్గుణము అనిత్య విశేషణమనిన పక్షమందు అది స్త్రీయందు నిత్యముగనుండదు. అందువలన అదిలేనపుడు స్త్రీ దుర్గుణముచే యుక్తముకాదు ఇదియునుగాక దుర్గుణము విశేషణమాత్రమని సిద్ధమగును దానివలన స్త్రీస్వరూపము దుర్గుణరహితమని సిద్ధించును ఈ వివాదములలో పండితులయందు అనేకపక్షములు కాగా మఱల మఱల భవతి భవతి నడుచుచుండెను గాని నిర్ణయము కాలేదు తాత్పర్యము స్త్రీ దుర్గుణ విషయమందు నిర్వచనము చేయుటకు ఎవడును సమర్థుడు కాడు

పైజెప్పినప్రకారముగ అతిరుచి గ్లానికారకమై స్త్రీలయందుండగా దానియందు కామిపురుషుల కాసక్తిగల్గి వారు అటువంటి స్త్రీని ఆలింగనము చేసి మైథునాదివ్యవహారములు చేయుచున్నారు అదిపతులకు దృష్టాంతము ఎట్లు మేకలు పరస్పర రక్తాడనము చేయుచున్నవో అథవా కైలాసవాసియగు మహాదేవుని యున్నత కోటిపిశాచములు పరస్పరము శిరతాడనము చేయుచున్నవో అట్లే ఒకనొకరు ఎగిరితా చెమటతో సహా కౌగలించుకొని ఆ స్త్రీపురుషులు కామమదముచే ఉన్మత్తులై పరస్పర రతాడనము చేసికొనుచున్నారు అపుడు వీర్యరూపము ధరించి అతిహాస్యపురుషుని న్యాయముగ కామదేవుడు బయటకువచ్చును ఎట్లు మహారాజుయొక్క సభయందున్నవాని కేదోయొక్క నిమిత్తముచే హాస్యవేగము పుట్టినపుడు వాడు సభనుంచిలేచి బయటకుపోవునో అట్లు శరీరాశ్రితమైన దేవతల సభయందు స్థితుడైన కామదేవుడు దంపతుల శరీరముల దూరవేశించి నాటకమాడి తానాడిన నాటకముచే మోహితుడై విపరీతాచరణము లోర్చు స్త్రీపురుష సంజ్ఞాచి హాస్యవేగము సహింపక ఆ కామదేవుడు దేవతల సభనుండి వీర్యరూపముగ బయటకు వచ్చుచున్నాడు దానికి

శాస్త్రకారుడు కామశాస్త్రమునకు ప్రయోజనము మోక్షమని చెప్పుచున్నాడు ఇది విపరీతముగా తోచుచున్నది చవి వ్వ చ్చుచున్నది ఎందుకనగా సామాన్యబుద్ధిగల పురుషుని కూడ కామశాస్త్రము విషయాసక్తిద్వారా మోక్ష ప్రతిబంధకమని తోచు చున్నది గాని మోక్షప్రయోజనమని తోచదు అయినను విచారముచే జూచిన పక్ష మందు నిజముగ కామశాస్త్రము వైరాగ్యమహాసాధనముద్వారా మోక్ష ప్రయోజనము గనే సిద్ధమగుచున్నది.

వాత్స్యాయనాది సర్వజ్ఞులైన పరోపకారులైన మునీశ్వరులు కామశాస్త్రమందు వ్యాజోక్తిచే స్త్రీవిషయమునకు పెద్ద పెద్ద గౌరవముచే శోభిత మనోహరమైనట్టి ఉపమలు చెప్పుచున్నారు ఎంగిలి పేరు అధరామృతము మాంసగోళకములైన స్తనములకు పేరు కనక కలశముల శ్లేష్మలాలచే రంజితమైన ముఖమునకు పేరు చంద్రమయని కమలము పెట్టుచున్నారు ఎట్లు లోకముల దొంక అసంభావిత పురుషుని చాలనింద ఉపహాసముచేయు ప్రసంగమందు అహాహా ఎంతసంభావితులుమీరు అహాహా అని పలు మారు యనుట ఎట్టి ప్రమాణికులు మీరు అని యనుట వానియొక్క ఒక్కొక్క అసంభావిత సంగతి అబద్ధసంగతి వర్ణనము అర్థముగ సిద్ధమగుచున్నది ఇది వ్యాజో క్త్యలంకారము దానివలన నా పురుషుడు సిగ్గుపడి నన్నుపహాసము చేయుచున్నార రెంయుగుచున్నాడు ఆ ప్రకారముగ విషయముల ఉత్కృష్టత చెప్పుటచే విషయాసక్తగ పురుషుడు సిగ్గుపడి సర్వజ్ఞులైన మునీశ్వరులు నన్నుపహాసము చేస్తారని యెంతి విష యముననుండి విముఖుడై ముక్తిహేతువైన వైరాగ్యమార్గము నవలబించుటయందు కామశాస్త్రమునకు తాత్పర్యము గాని విషయాసక్తియందు విపరీతాచరణమందు తాత్పర్యము లేదు

ప్రజ.— హే భగవన్ మైథున ధర్మముచే సుఖప్రాప్తిరూప పురుషార్థము ఘటిల్లకున్నను కామశాంతి యగుటచే దుఃఖనివృత్తిరూప పురుషార్థసిద్ధి యగుచున్నది సనకాదులు — ఓ పుత్రులారా మైథున ధర్మముచే దుఃఖ నివృత్తిగూడ కాదు పైగా క్లేశ ప్రాప్తి యగుచున్నది ఎట్లు పిశాచాది గ్రహావిష్టులైన పురుషులు గ్రహబలముచేత విప రీత చిత్తులై పరస్పరము కచభాగములను తాడనము చేసికొని క్లేశమును పొంద ఎవ్వాడ గ్రహము విడువకయు వ్యాపార రహితులై సుఖిపురుషునివలె కనబడుచున్నారో అట్లు కామగ్రహము విడువకయు కామి స్త్రీపురుషులు పూర్వ వ్యాపారమునుండి నివృ త్తులై సుఖిలెక బ్రదుకుచున్నారు గాని దుఃఖనివృత్తిగాలేదు ఎట్లు ఘృత కాష్ఠాదు లచే అగ్నిశాంతిగాక వృద్ధియగుచున్నదో అట్లు మైథున ధర్మముచే కామము నివృత్తి గాక వృద్ధియే యగుచున్నది చూడుడు ఏ వస్తువునందు మొదట ఇచ్ఛయగునో ఆ వస్తువందే ప్రవృత్తియగును అందువలన ప్రవృత్తి హేతువు ఇచ్ఛయను నియమము సిద్ధ

మగుచున్నది కామి స్త్రీ పురుషులకు కామనివృత్తియై పక్షము దు మరల మైథునమందు ఇచ్ఛయే పుట్టగూడదు మరల మరల ఇచ్ఛ పుట్టుచున్నది మైథునమును నడుచుచున్నది. దానివలన అనుమానసిద్ధమగుచున్న దేమనగా — ఇకను కామనివృత్తి గాలేదు.

ప్ర — హే భగవన్ ఎట్లు మైథున ప్రవృత్తిరూప హేతువు వలన కామమున కనుమానమగునో అట్లు మైథున నివృత్తిరూప హేతువు వలన కామాభావమునకును అనుమానమగును సనకాదులు — ఓ శిష్యులారా వృత్తిరూప హేతువు వ్యభిచారిగా నుండుటవలన కామాభావమునకు నియమము లేదు అభిప్రాయము మైథున శ్రమముచే స్త్రీ పురుషుల నివృత్తి ఏది గలదో అది సుఖరూప ఫలప్రాప్తిచేత గాదు ఫలప్రాప్తిచేత యనిన మరల ఇచ్ఛయే కాగూడదు ఇచ్ఛయే మరల మరల కనబడుచున్నది అట్లు కామాభావముచేతను నివృత్తి గాలేదు మరేమనిన — ఎంతవరకు స్త్రీ పురుషుల శరీరమందు శ్రమాధిక్యము గాలేదో అంతవరకు ప్రవృత్తి శమాధిక్యమగుటచే వృత్తి ఎట్లనగా ఇద్దరి మల్లయుద్ధము శమాధిక్యముచేతనే నివృత్తమగుచున్నది. అథవా వీర్యము బయట వచ్చుటయందు కేవలభ్రాంతిచేతనే సుఖము నెఱుగుచున్నారు ఆ భ్రాంతిసిద్ధసుఖము కన్న యధిక సుఖము మలమూత్ర పరిత్యాగమందు గలదు పశ్చాత్తాపమును గాదు బలహానియును గాదు పైగా ప్రసన్నతయగుచున్నది ఎట్లు మీప వృక్షమందు మధుప్రాప్తి యుండగా మధువుకొరకు పర్వతము నెక్కుట వ్యర్థమో అట్లు మలమూత్ర పరిత్యాగముచే అధిక సుఖము దగ వీర్య పరిత్యాగజన్య సుఖప్రాప్తికొరకు ప్రయత్నము వ్యర్థము

ప్ర — హే భగవన్ రతిచే సుఖమగునట్లు మలమూత్ర పరిత్యాగముచే సుఖము గాదు సనకాదులు — ఓ శిష్యులారా వీర్యపరిత్యాగమందు ఎట్లు మీరు రతిశబ్దము కర్తతయొ చుచున్నారో అట్లు మలమూత్ర పరిత్యాగమునం దెందుకు యొంచరు యొ చవలసినదే ఏలాగుననగా — రతిశబ్ద ప్రవృత్తి నిమిత్తము సుఖమున కనుకూల వ్యాపారత అది వీర్యపరిత్యాగమందును మలమూత్ర పరిత్యాగమందును సమానముగా నున్నది అథవా — దానికన్న అతిశయ సుఖము చూడుడు దీర్ఘశబ్ద సహితముగ అపానవాయువుయొక్క పరిత్యాగమందు ఏ సుఖము గలదో ఆ సుఖము సంపూర్ణ దేవాంగనా సంభోగమందును గాదు ఎట్లు భ్రాంత పురుషులు దేవాంగనా సంభోగ సుఖ ప్రాప్తికొరకు యజ్ఞాది కర్మములను జేయుచున్నారో అట్లు అపానవాయు జన్యసుఖ ప్రాప్తికొరకు యజ్ఞాది కర్మములు ఎందుకు జేయరు చేయవలసిన తాత్పర్యము — తృణాది తుచ్ఛవస్తువుయొక్క ప్రాప్తికొరకు ఏ పురుషుడు చింతామణియొక్క పరిత్యాగము చేయుచున్నాడో వానిని చింతామణి దరిద్రుడగుమని తెలుపుచున్నది అట్లు అపానవాయునిర్గమన జన్యసుఖముకన్న కూడ అతినికృష్టమైనట్టి దేవాంగనా సుఖము గలదో ఆ తుచ్ఛసుఖముయొక్క ప్రాప్తికొరకు యజ్ఞాది కర్మములను ఏ పురు

క్షణము చేయుచున్నాడో ఆ యల్పబుద్ధి పురుషుకు యజ్ఞాది కర్మములును శాపమిచ్చు చున్నవి ఆ శాపమునే శ్వానసూకరాది నానాతిర్యగ్యోనులందు తిరుగుచున్నాడు.

అథవా — ఎందు విషయజ సుఖము కోరుచున్నాడో వాని నిట్లడుగ వలయును స్త్రీ శరీరము సుఖహేతువా పురుష శరీరము సుఖహేతువా అథవా రెండు శరీరముల యొక్క సంయోగము సుఖహేతువా అథవా ప్రజోత్పత్తి మాత్రము సుఖహేతువా అథవా సజాతీయ ప్రజోత్పత్తి సుఖహేతువా వానిలో ప్రథమ పక్షము ఘటిల్లదు ఎందుకనగా — శరీరమందే సుఖము గలిగిన పక్షమందు వస్త్ర స్పర్శనమాత్రమునకుపోవు ప్రయత్నము చేయరు ద్వితీయ పక్షమున్ను ఘటిల్లదు ఎందుకనగా — పరస్పర శరీరసంయోగము సుఖహేతువైన పక్షమందు మైథునానంతరమున్ను సంయోగముచే సుఖము కాయుగదా వీర్యపతనమైన తరువాత మరుప్రపైన స్త్రీ యొక్క అంగస్పర్శమైనపుడు ఈ పీడ ఇకను ఎంతకు దూరముగపోదుయని ఎందుకు అసహ్యపడుచున్నాడు కాన మైథునానంతరము సంయోగసుఖము గానేగాదు పైగా పశ్చాత్తాపదుఃఖము మాత్రమగును మహాత్ముల వచనము — "భోజనాంతే శ్మశానాంతే మైథునాంతే చ యా మతిః సా మతి స్సర్వదా చేత్స్యా న్నరో నారాయణో భవేత్" భావార్థము — భోజనాంతమందున్ను, శ్మశానాంతమందున్ను మైథునాంతమందున్ను ఏ బుద్ధి యగుచున్నదో అదే బుద్ధి సర్వదా స్థిరపరచిన పక్షమందు ఆ పురుషుడు స్వయముగ నారాయణుడే యగుచున్నాడు తృతీయ పక్షమున్ను ఘటిల్లదు ఎందుకనగా ప్రజామాత్రముచేత సుఖమగు పక్షమున మత్కుణ యూకములచేతను సుఖము కావలయును అట్లగుటలేదు చతుర్థ పక్షమున్ను ఘటిల్లదు ఎందుకనగా సజాతీయ ప్రజచే సుఖమగునేని లోకమందు పదముగ్గురు బిడ్డలు గలవారున్ను దుఃఖిగనే కనబడుచున్నారు ఇపుడు దుర్గుణ ప్రతికూలురైన పుత్రులు మాత్రము దుఃఖహేతువులనినను సద్గుణానుకూల పుత్రులును పాలనపోషణాది చింతా ద్వారము దుఃఖహేతువులుగాను మృత్యుభయము దుఃఖహేతువులుగాను నున్నారు

శబ్దస్పర్శాదులిత విషయములందును ఈ రీతిగా దుఃఖహేతుత నెఱుగవలయును విషయజన్యాంతఃకరణవృత్తి ఉత్పత్తి నాశ పరిచ్ఛిన్నతాది దోషములు గలుగుటవలన బుద్ధిమంతుడగు పురుషుని దానియందు సుఖబుద్ధి గానేరదు భ్రాంతిష్ఠులకే సుఖమనుట ఇపుడు వ్యాకరణరీతిగా సుఖశబ్దము కల్పము చేసిన పక్షమందున అంతఃకరణవృత్తికి సుఖరూపత సిద్ధముగాదు ఎందుకనగా — ఇంద్రియగోళకములకగు ప్రసన్నతయే సుఖము విచారము చేసినపుడు విషయజన్య సుఖముచే వ్యత్యస్తముగ హృదయరూప గోళకము తప్తమగును గాని ప్రసన్నము గాదు. ఈ రీతిగా విషయజన్య సుఖము దుఃఖరూపము ఏది పుట్టినదో అది సుఖము కాదు ఈ సిద్ధాంత ప్రకారముగ జూచినపక్షమందు

మో_ సుఖము ఏ కారణముచే నైనను పుట్టలేదు అను_ సుఖమే నిత్యము తత్ సుఖ రూపుడై ఆత్మ నేను సకల పద చము జ్ఞానసర్పము తె నాయందు కల్పితము సర్వోత్కృష్టము కును సర్వజ్ఞా ము కును నేనే పరమాత్మయగు విషయము అందు లన వేదా తవాక్యముచేతను తజ్జని జ్ఞా ముచేతను ప పూర్ణాత్మయే నేనని గ్రహిం చున్నాను అందు లన నేను కృతక త్యుడుగానున్నాను ఎలాగుననగా ఏ యాత్మ స్వరూపముయొక్క నిశ్చయమ కొ కు ఈ దు ఖరూప శ రమందు నేను ప్రవేశము చేయుచున్నానో ఆ యాత్మ సాక్షాత్కారము నా పుడై ది ఇపుడు నాకు చిన్మాత్ర మును క_ ్యము లేదు ఈ తిగా పరమాత్మ దేవుడు గురు వేదా తవాక్యజన్య జ్ఞానములచే స్వస్వరూపమును అపరోక్షముగ జూచుచున్నాడు అందు ల నే శ్రుతిచే అయ ఇ ధః అను నీనామమును బహ్మరూపముగుచున్నాడు అద్దాని పొ ది బ్రహ్మము నెతి వాని భహ్మరూపత శ్రుతియ దు ప్రసిద్ధమే ఆ యి దనామ పరమాత్మను అగ్న్యాదిదే తలు మరియు దేవభావము పొ ది వారైన మనుష్యులు ఇ ద్ర డని పరోక్షనామముచే శేష విశేషణరూప నామముచే కథ ము చేయుచున్నారు పెద్దవారిని ప్రత్యక్ష నామముచే చెప్పుట కాదు అందు నే లో మ దును శ్రీగురువును ఆచార్యుడ యు భగ వ తుడ యు స్వామియనియు త డిని నాయ య యు తల్లిని అమ్మయ యు జ్యేష్ఠ భ్రాతను అ న్నయ యు చెప్పుచున్నారు

ఈ ప్రకారముగ స కాది మునీశ్వరులు సాత్త్విక జనులకు ఆత్మోపదేశము చేసి యిట్లనుచున్నారు ఓ యాత్మ జ్ఞానాధికారులగు జనులారా మీకు అధ్యారోపాపవాదముచే ఆత్మస్వరూప మిపుడు మేము చెప్పుచున్నాము ఆత్మ మహావాక్య ము కును మహావాక్య జన్యవృత్తి జ్ఞా మునకును విషయముగనున్నాడు అట్లయి ను శుద్ధ్యాది న్యాయము స్వరూపముగ ఆత్మవిషయరూపమని మీరు ఎఱుగకుడు మరే మని వేదా తముయొక్క తాత్పర్యజ్ఞా ము దా రా ఆ విషయ రూపముచేత నే ఆత్మ సెఱుగుటకు రోగ ము ఎట్లు శృ గములు పట్టుకొని ఇ గో అవుయని చూపు చున్నాడో అట్లు ఆత్మను చూపుచుండు ఎ డున్న సమర్థుడు గాడు.

జ - ఓ ము శ్వరులారా మీరు సర్వ_ పన్నులు గో న్యాయముగనే మహాత్మల సాక్షాదాత్మను బొందునట్లు చేయుడీ స కాదులు - ఓ జనులారా అధ్యా రోపాపవాద మార్గముచేగాక అద్వితీయాత్మను కథనము చేయువా డెవ్వడును లేడు వినువా డెవ్వడును లేడు. అధ్యారోపాపవాదముచేతనే గురుశాస్త్రములు ఆత్మను కథ ము చేయుచున్నవి అధికా జను చే శ్ర ణము చేయుబడుచు న్నది అందు ల నే తైత్తిరీయ శ్రుతియందు ఆత్మ మనోవాక్కుల విషయము చెప్పబడి కేనోపనిషత్తులో త త్వ వేత్తల మతమందు ఆత్మ విషయముగాను బుద్ధ్యాత్మవాదులైన అవివేక పురుషుల మత

మందు ఘుటన్యాయముగ ఆత్మ విషయమనియు చెప్పబడినది కఠోపనిషత్తునందు వాణీ విషయమైన ఆత్మను కథనముచేయువాడైన ఆత్మయొక్క వక్త ఆశ్చర్యరూపముగాను ఇంద్రియముల కవిషయమైన ఆత్మను శ్రవణముచేయువాడైన శ్రోత ఆశ్చర్యరూపముగాను మనస్సున కవిషయమై యాత్మను సాక్షాత్కరించినవాడును ఆశ్చర్యరూపమని చెప్పబడిరి

ఓ యధికారులారా దీ కన్నయొక్కనగా చెప్పుటకు మేము సమర్థులముకాము దిశామాత్రముచే ఆత్మోపదేశము మేము మీకు చేయుచున్నాము ముందు మీరు సకల యుక్తప్రవీణులై వేదశాస్త్రము నెఱిగినవారై అందువలన స్వబుద్ధిచే విచారముచేసి మీరు ఆత్మను సాక్షాత్కరింపుడు ఒకపురుషుడు ఒకనిని రామేశ్వరమార్గము అడుగుచున్నాడు వాడు దక్షిణదిశచూపుచున్నాడు పాంథుడు స్వబుద్ధిచేతనే రామేశ్వరము చేరుచున్నాడు ఓ జనులారా అట్లే మేమును మీకు ఆత్మను దిశామాత్రమే చూపుచున్నాము మీరు స్వబుద్ధిచే పూర్తిగా నెఱుగుడు శ్రీవసిష్ఠ భగవంతునిచే రామునకు ఈ ప్రకారముగానే చెప్పబడినది ఉపదేశక్రమో రామ వ్యవస్థామాత్ర పాలనమ్ జ్ఞప్తేస్తు కారణం శుద్ధా శిష్యప్రజ్ఞైవ కేవలా ॥ భావార్థము — సాధన చతుష్టయ సంపన్నుడగు ముముక్షువు శ్రోత్రియ బ్రహ్మనిష్ఠుడగు గురుసన్నిధి పోయి వేదాంతశ్రవణము చేయవలయునని జిజ్ఞాసువునకు శ్రుతియొక్క ఆజ్ఞగలదు ఆయాజ్ఞయొక్క పాలనముకొరకు గురువు శిష్యునకు ఉపదేశము చేయుచున్నాడు ఆత్మసాక్షాత్కారమునకైనను కేవలము శిష్యుని బుద్ధియే కారణమైయున్నది శుద్ధబుద్ధిలేనివాని బ్రహ్మదేవుడు స్వయముగ ఉపదేశముచేసినను ఆత్మసాక్షాత్కారమగుటలేదు అందువలననే బ్రహ్మదేవు యుపదేశముచే విరోచనుడు బ్రహ్మజ్ఞానము గాలేదు ఇయ్యనుగాక — వైరాగ్యరహిత పురుషునిచేత ఈ పరమాత్మ యెఱుంగుటకు యోగ్యము గాదు వైరాగ్యపురుషునిచేతనే యెఱుగుటకు యోగ్యము అందువలన ఓ జనులారా ఆత్మసాక్షాత్కారముకొరకు మీరు వైరాగ్యసంపాదనము చేయుడు

ప్రజ — ఓ భగవంతులారా వైరాగ్యసంపాదనమున కుపాయమే మీరు కృపగల్గి ఉపదేశముచేయుడు సనకాదులు — ఓ యధికారులారా సుఖసాధనమని యెఱింగిన స్త్రీపుత్రాది విషయములందు సర్వదోష దృష్టిచేయుట మీకు పూర్వమే చెప్పియున్నాము ఇదే వైరాగ్యోత్పత్తి కారణము ఈ ప్రకారముగ సాత్త్విక ప్రజలకు ఉపదేశముచేసి సనకాది మహాత్ములు అచ్చటనే అంతర్ధానమైరి

తరువాత — ఆహాహా భాగ్యము మాది ఎంతభాగ్యము ఎంతభాగ్యము సకల గురువులకును గురువులగు సనకాదులు మాకుగురువులుగ లభించినారు. ఆహాహా ఈలాగు సంతోషసహితముగ ఆ జనులు తమలోతాము భాషణము నారంభించి — సనకాదులు

ఎంతదివ్యమైన ఆత్మోపదేశము చేసినను మ ము వైరాగ్యహీనుల మగుటవల నది వ్యర్థ మాయెనుకదా ఇట్లు ఖేదమును బొ దుచున్నారు —— బధిరపురుషునియెదుట ను దర గానముజేసి ను నిరర్థకమగునట్లు ౯ కాది మహాత్ములచేత ఎ తమనోహరమగు ఆత్మోప దేశము జేయబడినను మ ము అ ధికారులై యు డుట న మనకు ఆత్మసాక్షాత్కారము గాలేదు వేదాధ్యయ కాలమందు సామాన్యముగ అర్థజ్ఞా మగు ట్లు మ కు ఆత్మయొక్క పరోక్షజ్ఞానము మా తమాయెను యజ్ఞాది ర్మము కు క ర్తలముమేము తత్ఫలమైన స్వర్గా దులకున్న భో క్తలముమేము స కాదము శ రులు చె ప్ర ప్రకారముగ మేము అద్వి తీయమై ట్టి ఆత్మస్వరూపులమా కాదా మొద గు స శయములు మాకుపుట్టుచున్నవి తాత్పర్యము శర్కర మధురరసముగ ను డి ను పి త్తరో కటుతానుభవమునకు హేతు గు ట్లు స కాది మహాత్ముల చనము యథార్థజ్ఞా ము కు హేతువుగాను డినను మాకు అ ధికారబలముచే స శయ హేతు గుచున్నది స కాదు చే అహ శబ్దమునకును అహ జ్ఞా ము కును లక్ష్యముఆత్మయని చెప్పబ గిన తదనుసారముగ అహంశబ్దమునకును అహ జ్ఞా మునకును త్స్యత నాయ దులేదని తో చుచు న్నది అధికారజనులారా ఆ త్మ విషయమ దు దృఢాస భా న మాకు పుట్టుచు న్నది ఆయన భా నుజూచి మహాత్ములు మాకు ఆత్మజ్ఞా ము కొరకు వైరాగ్యరూపోపాయము చెప్పుచున్నారు మరియు స్త్రీపుత్రాదుల దు దోషద ష్టిరూప వైరాగ్యోపాయమున్ను చెప్పుచున్నారు

అధికా జనులారా మ మ దరుసుచే మొదట పదార్థముల దు దోష విచా రము చేయవలయును —— ఇట్లు ఆలో చి చి ఆ య న్నహోత్రీకులైన అధికా జనులు పర ప్రరము దోషదృష్టిని విచారము చేయుచున్నారు. – అచ్చట గర్భదు ఖ ని ర్ణయము కొ కు మొదట కర్మవశముచే స్వర్గా లోకము ద గమ మును వి చుచున్నారు – పాత కాల సాయ కాలముల దు హవ ము చేయబడి ఆహుతులు రె డు అవి జల ప్రధాన దుగ్ధాదుల వ ణామమగుటవల హోమమున క తరము సూక్ష్మరూపముచే ఆ తరిక్షమును పొ దుచు న్నవి ఆయాహుతులు ప్రమాతయె మాకుసర్వదా స లగ్నములు గానున్నవి మ యు శ దహ కా మ దు స్వర్గ పా ప్తికొ కు ఇ వ్వబడిన మూడ అహుతి ఈ మూడు అహుతులు క ర్మజను గు మాకు స్వర్గలోక రూపా న్నని పొంది వ చేయుచ న్నవి అచ్చట సర్గలోకమును చి పృథ్వి కు వచ్చుటయ దు కర్మిజనులతో గతి భేదముగలదు పుణ్యపాపముచే యు క్తులై ఎ దఱు జీవులుగ రో వారు పుణ్య కర్మోదయముచే మొదలు స్వర్గసుఖ మువభో చి పుణ్యక ర్మక్షయము కాగానే స్వర్గమును చి పతనమగుచున్నారు పాపకర్మోదయముచే రక మువభో చి భూలో కము మీద వ నమగుచున్నారు పతనకా మ దు ఏయేకర్మమున కుదయమగుచు న్నదో ఆయాకర్మానుసారముగ పరాధీనులై నానా పకార జ తురూపను బొందుచున్నారు

కేవ పుణ్యవంతులైన జీవులు స్వర్గసుఖ మనుభవించిన కర్మము క్షయించగానే భూలోక మున వర్షవృష్టిద్వారమున ఏదోయొక ధాన్య వనస్పతిమీద పడుచున్నారు తరువాత అన్నరూపముచే పురుషశరీర మందు ప్రవేశము చేయుచున్నారు పాపపుణ్యములచే యుక్తమైన మనుష్యశరీరము ప్రాప్తమైనను ఎట్లు రజ్జువుచే కట్టబడి ఘటము కూపమందు విడువబడునో అట్లు కర్మరూప రజ్జువుచే కట్టబడిన పరాధీ జీవులు పితృశరీరమందు ప్రవేశముచేయుచున్నారు స్త్రీసమానముగానే పితయు వీర్యరూప గర్భధారణ చేయుచున్నాడు ఆ పితృశరీరము అంధకూపన్యాయముగ ప్రతీతమగుచున్నది మరియు అచ్చట పితృసంబంధ జఠరాగ్ని సంతాపము చేయుచున్నది కృమిగణముచే బాధయగుచున్నది పిత్తశ్లేష్మములను బంధ మహావాయువులై పితృసంబంధ ప్రాణవాయువు శోషణము చేయుచున్నది.

ఆక్షేపము — మాతాసమానముగ తండ్రియు గర్భధారణజేసినపుడు స్త్రీయందు గర్భధారణ హేతువగు మైథునవ్యాపారము మధ్యమందు కావలెనుగదా సమాధానము — అన్నముద్వారా పురుషశరీరమందు ప్రాప్తమైన యే వీర్యరూపగర్భము గలదో దానిలో మందు ప్రసిద్ధమైన పితయే మాతయనబడును మరియు మాయావిశిష్ట ఈశ్వరుడు పితయనబడును ఉభయుల సంయోగము మైథున వ్యాపారమనబడును ఈ రీతిగా పితృశరీరమందును మాతృశరీరమందును జీవులు గర్భరూపత సమానముగానే దుఃఖభోగము చేయుచున్నారు అన్నరూపముచే పితృముఖమందు ప్రవేశము చేయుటచే మొదటనే దంతములచే చర్వణము ముఖదుర్గంధము కంఠమున కఫము హృదయమున బాధింపను పిత్తము శరీరసంబంధ త్వక్కును చేయుచేనపుడు ఎంత పీడయగునో అంత పీడ హృదయసంబంధ పిత్తమందును మరల వాతాశయమును పొందుట అచ్చట లోహకారుడు ఉలి బాడిసెలచే కట్టెను ఛేదనము చేయునట్లు తాపమగుచున్నది తరువాత అక్కడనుండి జఠరాగ్ని ప్రాప్తమగుట అచ్చట నాజఠరాన్నమీద అన్నసహిత జీవునియొక్క పాకమగుచున్నది ఆపాకసమయమందు అప్పుడే చనిపోవుటగాని ప్రారబ్ధబలముచే జీవనముగాగాని యుండును ఆ పాకముచే అన్నము ఉత్తమాధమ మధ్యమ భావమును పొందుచున్నది — ఉత్తమభాగము మనస్సును మధ్యభాగము త్వచారుధిరా ధాతువులను అధమభాగము విష్టాక్రమముగ పొందుచున్నది తదనుసారముగ జీవుడు ఏనాడిద్వారా మొదట త్వక్కును పొందుచున్నాడో ఆనాడి "వాలాగ్రశతభాగస్య శతధా కల్పితస్యచ భాగోజీవస్స విజ్ఞేయః ఇతిచాహపరాశ్రుతిః ॥ ఇటువంటి సూక్ష్మతరమైన డెబ్బదిరెండువేల నాడులలో ఒక్కొక్కనాడియందు ప్రవేశము చేయుటచే ఎంత బాధయగుచున్నదో చెప్పుటకున్ను కష్టమగుచున్నది మరల అత్వక్కు ధాతువునుండి రక్తమాంస మేదధాతువులందు క్రమముగా కష్టకష్టముగా ప్రవేశము చేయుచున్నారు, తరువాత మేదమునుండి మున్నూటరువది సంఖ్యగల అస్థిధాతువులందు

ప్రవేశము చేయుచున్నాడు మరల అస్థినుంచి మజ్జధాతువు ప్రవిష్టుడై అక్కడను చి కష్టముచేత వీర్యరూపసారమును పొంది కొంతకాలము పితృశరీరమందు నిలుచుచున్నాడు తరువాత ఎపుడు స్త్రీసంబంధ కామరూపాగ్ని ప్రాప్తమగుచున్నదో అపుడావీర్యము పితృశరీరమందు సహనము గానేరదు అపుడు ఆ వీర్యరూపసారము మాతృయోని యందు వర్షించుచున్నాడు (ప్రసవకాలము సమీపమురాగా ఎట్లు స్త్రీ ఉదరమందు గర్భము సహనము గాదో ఎవడైన శత్రువు నా మున్ మారకము శ్యేనయాగాది అభిచారకర్మము చేసినపుడు శత్రువుయొక్క మనస్సు స్థిరము కాదో అట్లు కామాగ్ని ప్రకటమైన తరువాత పితృశరీరమందు వీర్యము సహనము గాదు)

ఒకవస్తువందు అన్యబుద్ధి పేరు వ్యామోహమని వీర్యరూపగర్భమునకు నిర్గమన కాలమందు ఎట్టి వ్యామోహమునకు దృష్టాంతము — ఎట్లు కఫదోషముచేత నిశ్శాది కటువస్తువు మధురముగ తోచుచున్నదో అట్లు కామాగ్ని దోషముచే దుఃఖసాధనమైన స్వస్త్రీ పితకు సుఖసాధనముగ తోచుచున్న లాలాశ్లేష్మాది దుర్గంధజలముచే యుక్తముగు స్త్రీముఖము పిచ్చి జుగుప్సదోషయుక్త నేత్రములు మాంసగోళక స్తనములు మొదలగు అవయవములన్నియు విచారము జేసినపుడు వ్యతిరేకారకముగ నుండినను భ్రమముగ అమృతము కమలము సువర్ణకలశములుగా కనబడుచున్నవి ఇపుడు సకలార్పణవిధి చూపుచున్నాము — యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్ యత్తపస్యసి కౌంతేయ తత్కురుష్వ మదర్పణమ్ ” అని భగవంతుడు అర్జునునకు సకలార్పణవిధి చెప్పుచున్నాడు ఈ సకాముడైన స్త్రీభక్తుడు స్త్రీచైతన్యకమును నేత్రేంద్రియముచే స్త్రీరూపదర్శనము శ్రవణేంద్రియముచే స్త్రీగుణశ్రవణము ఘ్రాణేంద్రియముచే స్త్రీసంబంధగంధగ్రహణము రసనేంద్రియముచే అధరామృతపానము స్పర్శేంద్రియముచే దృఢాలింగనము వాగింద్రియముచే స్త్రీగుణవర్ణనము హస్తేంద్రియముచే స్తనగ్రహణము చరణేంద్రియముచే స్త్రీసన్నిధిగమనము మనస్సుచే స్త్రీస్మరణము బుద్ధిచే స్త్రీనిశ్చయము చిత్తముచే స్త్రీచింతనము అహంకారముచే స్త్రీయందు అత్యంత మమత ఈ ప్రకారముగ సకలార్పణవిధిచే సకల బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారమును అంతఃకరణవ్యాపారమును అన్నియు స్త్రీకే అర్పణము చేయుచున్నాడు

పురుషుడు స్త్రీభక్తుడగుటయందు ఆ కాముకుని పూర్వము వ్యామోహరాజు కూట పాశమువంటి మోహపాశముచే బంధనముజేసి స్వాధీనముగా జేయుచున్నాడు అయినను ఆ మహారాజు సర్వదా సద్వివేకరాజునకు భయపడి కామమును ప్రధానముగ నియమించుచున్నాడు

ఆ ప్రధానమంత్రి రాజుయెదుటకు వచ్చి ఓ రాజాధిరాజా వ్యామోహమహారాజా నీవు వివేకరాజును గూర్చి ఏమియు భయపడవద్దు వివేకరాజును పూర్తిగా దమనము

చేయు ఏర్పాటు నేను నే కుడ గు నేను ఎట్లు చేసెదనో చూడుము పురుషుని
శరీరమ దు ప్రవే ముచే వా అత్య చమైన స్త్రీయొక్క దాసానుదాసు గ
జేస్తాను ఇటు టి ప్రి జ్ఞ వ్యామోహరాజు యెదుటజేసి ఆ ప్రతిజ్ఞాపాలనము కొ
సకలేంద్రియము కు అ వ్యాపారము ను చి ప్రతిబంధముజేసి స్త్రీయ దే కలే
ములకు ప్రవృత్తికామమ త్రి జేయుచన్నాడు

ఆ కామము స్త్రీయందు ప్రిశేశము చేయుటచే వియోగముచే పురుషుడు స్త్రీ
దు ఖకారణ మగుచున్నాడు మరియు పురుషు య దు ప్రిశేశము చేయుటచే వియో
ముచే స్త్రీ పురుషు దు ఖకా ణమగుచు న్న కామ్యవవే ములేమిప కు ఒక కొ
దు ఖకా ణముగారు. కాన మహే దు ఖహేతువు అందువల నే కామమును శ
యొతి విద్వజ్జనులు తప్ప తా గము చెయుచున్నారు ఒకవిద్వా ను చనము
"కామ క తా పాప్రియకనోఽసౌక క ఏ కామ పరిత్య క్తకనోఽసౌకస్య
భావార్థము — కామము కు ప్రా ప్తమై పురుషు డు ఆ ద యొక్క దా
డగుచున్నాడు ఒక్క కామమును ప త్యాగము చేసి ఎదప ఎ యొక్క దా
కరుడు కాడు

స్త్రీయ దు మణియబు ద్ధిచే కామము పుట్టుచు న్నది ఇటువ టిబుద్ధి మోహము
పుట్టుచు న్న ఆ మోహము ఆ రణ విక్షేశ చే యుక్తమైయున్నది ఆ
మోహము వి త్ర తమై కామవ క్షము కు బీ ము ఆ కామము ఎ డై నిరోధః
బుద్ధిచే మోహము కు నాశ మగును తరువా మూలనష్ట వృక్షము తె కామము
నాశమై దా క్రోధము కు సహజముగా నా మగును స్మృ తి చ ము — కా
జానామి తే మూల ల్పాత్క జాయనే కల్పేతు మయాత్య క్తే థ త్వ మా
జాయసే ॥ భావార్థము — ఓ కామమా మూ ము నే నెఱుగుచున్నాను
ఎముచే పుట్టితి ఆ కల్పమే నేను పరిత్యజి చుచున్నాను ఇపుడు ఏప్రకార
చే ను నాయ దు యుత్పత్తి థ పదు

ఈ కామా ధపురుషుడు కామ వృత్త్యపాయము నెరుగక వీర్యము స్త్రీరో
యందు పారవై చుచున్నాడు ఆ ము కు శ్రేషతచూపుచున్నాడు వీ ర్యశా
మధాతువు పురుషు చే రు ద్ధి చి పక్షమందు దా చే ఓజమను అష్టమదశయ
చు న్న హృదయదేశ ధి ఎత్త ర ణమై జీవు యొక్క వాసస్థా ము కు రో
వా షమ దు ఓజము చెప్పబడియె ఆ రో ముచే జీవుడు తేజోయు క్తుడగుచున్నా
వీ ర్య రోధముచే విరూపమై జర ప్రాపు ఘముగ రాదు మృత్యువును క్రమముగ
రాదు, బలనాశమును గాదు ర్య రోధము చేయు వారై బహ్మచా పురుషులకు బహ

లోక ప్రాప్తియగుచున్నది ఈలోకమందు సత్కీర్తియగుచున్న ర రోధముచే యోగులు ఆకాశగమనమును చేయుచున్నారు అణిమాది అష్టమహాసిద్ధులను పొందుచున్నారు

ఇటు టి యుత్తమోత్తమవీర్యమును కామాంధపురుషుడు స్త్రీ యోనియ దు యోగము చేయుచున్నాడు అపుడు శ్రుతి చనానుసారముగనే పురుషుడు తాను భరూపమై యోనిద్వారము స్త్రీ ఉదర మ దు ప్రవేశము చేయుచున్నాడు మర స్త్రీ న చియే జన్మమగుచున్నాడు అ దు స్త్రీ జ గానున్నది గర్భాదానకాలము న చి యో చే నిర్గమమయ్యేవ కు శ రన్యాయముగానే గర్భమును స్త్రీ ఉదరమందు ధారణచేయుచున్నది ఈ ఉపకారము స్త్ర చి పురుష చే స్త్రీ క్షణచేయుట ఉచి ము మాసమాసమ దు గర్భము వృద్ధియగుట మొదలగు నానా వకా దు ఖములు ఉపభో చుచున్నవి అటు టి స్త్రీ చతుర్థమాసమ దు ఇచ్ఛితపదార్థమిచ్చుటయు శాస్త్రమందు చెప్పబడి ది దుర్జనులకును ఉపకా ము సజ్జనులు చేయుచున్నారు స్త్రీయై నన్నో గర్భధారణను చి ప మయ్యే రకు చాలఉపకారము చేయుచున్నది అ దువలన కూడ స్త్రీ మ చిరీతిగా రక్షణ చేయ సి

గర్భధారణను డి ప్రసవ మయ్యే కు దు ఖములు గర్భోపనిషత్తున దు విస్తారముగా వ్రాయబడినవి చదువుటకు మనస్సు వ్యాకు మగుచున్నది అష్టమాస పర్యంతము గర్భరూప జీవుని మూర్ఛరూపాజ్ఞానము డి మాసమ దు అనేక జన్మ బ ధ దు ఖము యొక్క స్మృతియగుచు ్న అపుడా వుడు అనుతాప పూర్వకముగా మనస్సులో ఇట్లనుకొనుచున్నాడు — ఆహారా వివిధా భుక్తా పీతాశ్చవివిధా స్తనా మయా శ్రీ వివిధాదృష్టా ఎ రన్సువ్యాద స్తథా ౧ యది యోన్యా ప్రముచ్యేయ త ప్రపద్యే మహేశ్వరమ్ — భావార్థము — ఎ భైనాలుగు క్షలక్ష ము దు నేను నానా ముగా ఆహారము గహి చుచున్నాను నానాం ను చూచుచున్నాను నానాప్రకా ముగల స్త పా ము చేయుచున్నాను నానామాత ను చూచుచున్నాను నానా మహ జనులను చూచుచున్నాను ఇపుడు ఈయో ను డి బయటకురాగానే పరమేశ్వరుని రణుపొ దెదను తరువాత మహాప్రయాసముగ ఒక్కసా యోనిను డి బయటకు చ్చి భూమిమీద పడుచున్నాను ఈప్రకారముగ ఎ యొక్క ఆత్మ రూపుడగు పుత్రుడు ప్రకటమగుచున్నాడు

పూర్వము గర్భాధానమును చి ఏ యే స్కారము పిత పుత్రు కొరకు చేయుచున్నాడో అ స స్కారము లన్నియు త కే చేయుచున్నాడు అ గా శ్రుతి చ ప్రకారముగా పిత తానేపుత్రరూపుడై భార్యఉదరమ దు జన్మధారణ చేయుచున్నాడు పుత్రుడు పితయొక్క కార్యమై స తతిప్రవాహామే వి స్త చుచున్నాడు సన్మార్గ

వర్తియగు పుత్రుడు పితృస్వర్గము కు కారణమగుచున్నాడు ఈమనుష్యలోకము కును పుత్రుడు సాధకుడుగా నున్నాడు ఎందుకనగా పుత్రాదులచేతనే లోకము వశవ యగుచున్నదీ ఏమి ద్ధమగుచున్నా గా ఇహలోకప్రాప్తియు స్వర్గలో ప్రాప్తియు పుత్రుచేత యగుచున్నవిగా మోక్షప్రాప్తి మా ము పుత్రుచే ఘ ల్లదు దుక గా త్రనా ప్రజయా ధనే త్యాగేనైకే అమృతత్వమా శు ఇత్యా శ్రుతుచే పుత్ర నాదులకు మోక్షసాధన బు షేధము చేయబడిరి

మనుష్యశ మూ దుర్లభము అట్టి మనుష్యశరప్రాప్తి దే లున్న కో చున్నారు శర్వాది ము తనే దే తా వ దును నాశనపుణ్యపాప స పాద వ కాదు పూర్వము మనుష్య రీరమందు చేయబడిన శుభాశు కర్మస బ ధ సుఖదు ఖరూ ఫలము ఉపభోగమగును మరియు వివేకాది సాధనాదులును మనుష్యశ మ దే యగును అష్టదోషనివృత్తి ని కలానర్థ వృత్తి ని సా పై బ్రహ్మజ్ఞానమున్న మనుష్య శరీ మందే యగును

అష్టదోష రూపణము — ఇచ్ఛ ద్వేషము భయము మోహము క్షుధ తృష్ణ ద మలమూత్ర సంబంధ ద — ఈ యష్టదోషములు దేహధా జ తులకుగలవు అ జ్ఞానముగాక తన్నివృత్తిగాదు. ఇచ్ఛ — సాత్వికపురుషునకు మోక్షేచ్ఛ రాజసునకో మోక్షమునొక్కయు పరయము నొక్కయు ఇచ్ఛ తామసులకు కే ల విషయేచ్ఛ ద్వేషము — సాత్త్విక పురుషుని విషయమ దు రాజను శత్రు ందు తామసుని శ్రతువంతును మిత్రు దును భయము — సాత్వికుని ప్రమాదమ దు రాజసుని యమధర్మ భయము తామసు కి రాజాదులచే భయము మోహము — సాత్వికుని ఆత్మయందు, రాజను శాస్త్రవిద్యాదులందు తామసు సక స్తువులందు క్షుధ తృష్ణ నిద్ర క వులందు మా ము మ మాత్ర ్య డ సకల దేహధారులందు సమా మానమని యొక పక్షము మరియు ఈ స్థావ దేహధారుల విడిచి త ్న అ ద యం శరీరము బ్రహ్మవిద్యద్వారా అష్టదోషములను జయి చుటకొరకే పరమేశ్వరు చేయబడియున్నది.

దేహధారియగు జీవుడు బాల్యావస్థ అనేక తాపములచే గడపి యౌవనా వృద్ధావస్థ అనేక తాపము చే గడుపుచున్నాడు అట్లయి న అవిద్యామహాత్మ్యముచే ఈ దుష్టశ మ పరిత్యాగము చేయవలయునని ఎప్పటి గోరడు మరణకాలమంద అతిదుఃఖముచే వ్యాకులుడై ప్పుడు స్త్రీ పుత్రమిత్రబాంధ జనులయొక్క స్మరణా చేయుచున్నాడు ఆ జనులును వీనిని పరివేష్టనము చేయుచున్నారు గాని వీని మృత్యువును చి క్షించుటకు ఎవ్వడైనను సమర్ధుడుకాడు ఎట్లనగా — క వి

యొక్క రక్షణ అర్థహీ గల పశువు చేయజాలదు డెబ్బదిరె డువే ల చ్చెనాడుల బాధకన్నను ఎక్కు తాపము మరణకాలమ దగుచున్నది తరువాతయేమి కాల భగ తు దయలేదు ఒకేసా గ్రాసము చేయుచున్నాడు ప్రజాపతియొక్క ఆజ్ఞచే ప్రజాప ృత్తి కాలభగ తుడు ధారణచేయుచున్నాడు ఆవృత్తి నాకువద్దని కాల భగవ తుడు చిరకా ము కు తపస్సు చేసెను అయి ను ప్రజాపతి భగవ తుడు ఆ ప్రార్థ అ పక ప్రజాపాలనాధికారమే కాలభ తుని యమి చెను

కఫా రోధితమై క ఠము చే ఘురు ఘురు శబ్దముకలుగు పుడు కాలభగవంతుడు చ్చుచున్నాడు అప్పుడేమి ఎట్లు బా ధ జనులను దూరదూ ముగా నెట్టి అపరాధి రాజ కరులు బలముచే తీసుకొ పోవుచున్నారో అట్లు యమ కరులు భార్యాపుత్ర మిత్రాదులను దూ దూరముగాజే జీవుని కట్టితీసుకొ పోవుదురు అప్పుడు శ రము దు ప్రాణాధారమైన డెబ్బ రె డువే నాడులను మొదలే ఖ డి తురు అప్పుడు మూడు కోట్ల యాబది క్షల సూక్ష్మమై నాడులను ఒకేసా గుచ్చిచ్చిన త తాపమగును మరణ కాలమ దు వ వాడు ఖముచే ఆ పురుషుడు క్షణమ దు మూ ్ఛతుడగును, క్షణమ దు కా గ్రతుడగును యమదూత నుజూచి భయముచే మ మూ ప త్యాగము చేయును స్సె ము ను చి అశ్రుధార కారును ఆ కో శబ్దము చేయును రాక్షసు వలె వికరాళ ముఖముగ వారై ఇనుపకమ్ముల లె కేశములుగ వారై క టి రగా పెద్దపెద్ద ఆకారము గలవారైన యమదూత నుజూచి భయముచే క పితుడై ముఖమును డి సులుగు కార్చును తరువాత యమదూ లు పాశములచే బ ధ ముచేసి వానిని యమ లో ము కు తీసుకొ పోవుదురు మార్గమందు ఛీ ఘూ అని ధిక్కారముజేసి దు వా చ ములచే కరకరద తములు చే చే డచుదురు

యమదూతలు — ఓ పాపపుడా కు ధిక్కా ము ఓ అధమాధముడా మాన జన్మము కు వచ్చియు నీవు న క హేతువైన పాపాచరణము చేయుచున్నావు. ముఖ్యహితమైన మోక్ష ప్రాప్తికొరకు ఆత్మజ్ఞానము స పాది పలేదు తుచ్ఛమై గౌణమై స్వర్గప్రాప్తికొరకు యజ్ఞాదికర్మముల నైనను చేయలేదు వ్యత్యస్తముగా ఇతడు నామిత్రుడు ఇతడు నాశ తువు — ఈ భేదబుద్ధిచే వు అన్ధము నే సంపాదనము చేయుచున్నావు ఓ మూఢుడా గురుశాస్త్రాది ఆత్మజ్ఞాన సాధ ము పాదించి ప్రమరణాది బ ధమురొయొక్క ని ృత్తి వు చేయలేదు ఓ దుర్జనుడా నీ శత్రువు వైరూర్చె న్నావు భేదబుద్ధి అ ధ హేతు ని నీవు ఎఱుగకున్నావు ఓ మూఢుడా భేదబుద్ధిచే అ య జీవులకు పీడచేయుట రాజాది బ వ పురుషు చే జీవి కాలమందే తాడనమగుట మరణకాలమ దు యమదూతలచే తాడి మగుట ఎఱుగలేదు యమ దూతలు ఈ ప్రకారముగ తిట్టి తిట్టి తాడనము చేయుచున్నారు మరల ఓ పా పుడా ఏ దేహముయెడ నీవు ఆత్మబుద్ధి గల్గియున్నావో ఆ దేహము ఎట్లున్నది తె యునా

శాస్త్రమందు చెప్పబడి ది — యద ర స్తి దేహ బహిసా శ్చేత్తదే చేత్ ద ద్యగవాంవారయేయు శు కాకా న్శా వా గ భావార్థము — ఈశ రము క శ మున మలమూత్ర మా రుధిరా మలములో ఏవిగలవో అ న్నియు బయటకు చ్చి పక్షమ దు చేత ఒక పెద్ద డము తీసుకొ శ రక్షణకొ కు క్కా కాకాదులను వారణముచేయుచు కూరు ఉట ప్రా ప్తమగును లోప ఐశ్వర్యము బయటి రాలేదు అదే షేలు వ్యా తు చే గూడ ఇట్లుచెప్పబడి — ర్యాకుచి ధా స్య క ఘ్నస్య వినా కస్యాం ృతే మూఢా పాపా కుర్వతే భావార్థము మలమూత్రాది నర అశుచిపదార్థము యొక్క గృహము మ యు వినా ఆటు టి రీరమూయొక్క పాలన పోషణముకొ కు మూఢపురుషుడు పాపాచరణము చేయు చున్నాడు

ఓరీ పతితుడా అ త మై దేహము కు భోగ దికొరకు వు త్రధనాదు కు లోబడి లే మా మై ను సుకృ ముచేయలేదు పాపములే చేయుచున్నావు యజ్ఞాదు చే పుణ్యా పాద మ దు కు ఆయా మును ధ న్యయమును అగును అయి ను నేను బ్రహ్మమను అభేదజ్ఞా పాద మ దు కు ఆయా మేమియు డెను ఖర్చు ఏమి యు డెను అయోగ్యా అ సులభమై ఆ త్మజ్ఞా మును వు సంపాదనము చేయలేదు అయో అధముడా కు ధిక్కా ము ఓ పామరుడా మనోవాక్కుల కవిషయమై గుణ బ్రహ్మమును సాక్షాత్క చుటకు నేను మరుడనుకా ను స వ్యసుఖకారకమైన గుణోపా ను వు దుకు చేయలేదు అథవా మ ను ఆతిచ చలము నిర్గు బ్రహ్మధ్యా మందు లుపదు అ వు అ ను ప స్త్రీ గమనాది పాపకర్మము దు కు కమ ధ న్యయము డెవో ఆ త పరమేశ్వరనామ ర్త మ దు కొ చమై లేదు దా ఆ సులభమై హరేరామ హరేక ష మ ్ము ను నోటిచే ఉచ్చార దుకుచేయలేదు కుధిక్కారము ఓ పాపిష్ఠుడా ఎట్లు పరపురుషుల దోషమ యొక్క విచా ణ చే తివో అట్లు బ్రహ్మవిచారము క్షణమాత్రముకూడ నీవుచేయలేదు క్షణమాత్ర బ్రహ్మవిచారము కు ఫలము అ ్యశాస్త్రము దుకూడ చెప్పబడి ది "స్నా తే సమ త్తీర్థ లే దత్తాచ ర్వా యజ్ఞానా చ కృత సహస్రమఖిల దేవాశ సంపూజితా సారాబ్ధి ముద్ధృతా స్వా ర స్త్రైలోక పూజ్యోస్య్య యస్యబ్రహ్మవిచా ణేక్షణము స్థైర్య మన పాప్నుయాత్ భావార్థము — ఏపురుష యొక్క మనసు క్షణమా మై ను బ్రహ్మవిచా మ దు థ మై దో ఆ పురుష చేత సర్వతీర్థములు స్నా ము చేయబడి వి కల ప థ్వి దా ము చేయబడి ది సహ యజ్ఞములు చేయబడి వి స పూర్ణ దే లు పూజ ము చేయబడి మ యు స సార సముద్రమును చి వా తరులు ఉద్ధ ప డి ఆ పురుషుడు త్రిభు ద్యుడు గా నున్నాడు ఇ ఠ కేవమై ప తమై ఆత్మవిచారము వుచేయలేదు అయ్యో

మూఢుడా ప్రాణిమాత్రు నాశముకొరకు వు ఎ త ఉద్యమముచే తివో దాని అ శా శ ఉద్యమమై వు స్వర్గప్రాప్తికొరకు చేయలేదు. మోక్షప్రాప్తికొ కు లేశ మాత్రమును ఉద్యమముచేయలేదు ఓ దుర్జనుడా కే లము వృక్షము లె ఉద్యమ హితమై శ ము గలవాడవుగ వు డి పక్షమ దు నిన్ను మేము అడిగేవా మే కాము సర్వశ ప న్నమై మనుష్యశ ము పొ ఏయొక్క విహితకర్మమున్ను వుచేయలేదు వ్యత్యస్తముగా పాపక ర్మములను స పాది చుచున్నావు కాన నీవు డము కే యోగ్యుడవు న్న ఇపుడు మేము అనేక పకారములుగ ద డ మే చేసెదము నేను చే పాపము వీనికెట్లు తెలుసును అ కు శయము వచ్చి పక్ష ముందు చెప్పెదము వినుము ది మ ము చేయబడి కర్మము దినాభిమానిదేవతయగు సూ ర్యభగవ తుడును రాత్రియ దు చేయబడి రా తిదే తయగు చ దుడును స ధ్య దు చేయబడి ది ధ్య దే లను సర్వదా చేయబడి ది వ చభూతములును మాకు చెప్పుచున్నవి గుప్తస్థా మందుచేయబడిన గుప్తకర్మము వీనికెట్లుతెలును ని సంశయము పడవద్దు మా యమ ర్మరాజుని చారకజనులు సర్వజీవులను పట్టుకొనియున్నారు ఈ పకా ముగ నిర్భత్స చే చే దారుణపాశము చే దృఢముగాకట్టి ద డముచేతను కొరడాచేతను కొట్టికొట్టి వాని తీసుకొనిపోవుచున్నారు

తరువాతయేమి శ్రీకృష్ణభగ తుడు నిజధామము కు పోయినతరువాత ద్వార పు ముద్రమున మునుగు ట్లు జీవుడై భగ తుడు పోయినతరువాత శరీరరూప ద్వారావతికాల్చబడి పూ ్వము శ రూపపురియ దు మూర్ధ్నద్వారమున జీవుని పవేశమై ది అదేమా ్గముచే పోయి పక్షమ దు బ్రహ్మలోకప్రాప్తియేయగును అట్లు గాక చక్షురాదిమార్గముచే ర్గమ ముచేయుట ల స్వ్గ రకా గతి పొ దుచున్నాడు పాపియగుజీవుని యమదూతలు యమపట్టణము కు తీసుకొనిపోవుమార్గమందు ఒకటికన్న నొకటి కష్టకరమై ట్టి తాపముపభోగముచే చే విష్టాపూయచే డబడి వైతరణినది ను ్ఘి చి నానా రకములచే విరాజమా మై స యమ గ ము ప్రవిష్టుడగు చున్నాడు ఆ యమపట్టణమ దలి ఘోరఘోరమై అనేకవిధ న కములును అనేక ప్రకార యాతనములును గరుడపురాణమ దు వ్రాయబడి వి ్వర్గవాసియగు జీవుడును పా ముగు జీవుడును తమతమ కర్మానుసా ముగ ఫలభోగముచే వృష్టిద్వారమున ము అ న్నభావమునుపొ ది పితృశ రము జే తృద్వారము మాతృజఠరమందు ము చున్నాడు మరల జ న్మము బాల్యా స్థ యౌవనా స్థ ద్ధా ్థ మరల మృత్యువు మరల పిత మరల మాత ఇట్లు ఘటీయ త్రన్యాయముగ స సారచక్రమ దు రుగుచున్నాడు ఎట్లు పకాశా ధకా ధారా పవాహము ఖ డ ముకాదో ప్రకాశ ము దును (పకాశములేకున్న అ ధకారము దును) అట్లు జీవు కు జన్మము దును

పుడు మరణము దును గాని జనన మరణధారయొక్క ప్రవాహము ఎప్పటి నీ బంధనము గాదు

సకలదుఃఖము కు కారణము అజ్ఞానము అ ఎ తవరకాత్మజ్ఞానముచే నివృత్తము గాలేదో అ త రకు జీవులకు జన్మమరణాది నానాదుఃఖములు ఉ డియే ఉన్నవి ఆత్మజ్ఞానమే సకలానర్థనివృత్తి కారణము మాకు పూర్వము స కాదిమహాత్ములు ఆత్మజ్ఞానోపదే ముచేసినను వైరాగ్యాభావమువలన యది మాకు ఫలరూపము గాలేదు శాస్త్రీయక పజాజనులీప్రకారముగ పూర్వస్మరణముజేసి వైరాగ్యోత్పత్తికొరకు దేహము మొదలుకొని సకల యహంకృతపదార్థముల దు దోషవిచారముచేయుచున్నారు ఆ సకలాధికా జనులందు వామదేవనాయకుడై ఒక యధికా మృత్యువుపా దను అదృష్టరూప భావిప్రతిబ ధమువలన సనకాదుల ఉపదేశముచే కూడ వాని ఆత్మసాక్షాత్కారముగాలేదు. మరల పితృద్వారము మాతృగర్భము ందు ప్రవేశముచేసెను నవమమాసమందు సకల వులకును పూర్వస్మ ణమగుచు న్నది తదనుసా ముగ వామదేవునకు నవమమాసమందు స కాదుల ఉపదేశస్మరణముకాగానే గర్భస్థయందే ఆత్మసాక్షాత్కారము పొందెను

తరువాత పూర్వపు యధికారిజనులతో గూడి వామదేవుడు స కాదిమునీశ్వరులచే బ్రహ్మవిద్యాశ్రవణమును విషయము దు దోషవిచారమును చేయుచున్నాడో ఆ మిత్ర జనులగూ చ గర్భస్థితుడై వామదేవుడనుచున్నాడు —

ఓ మిత్రజనులారా పూర్వజన్మమ దు నేను మీతోయు టిని అయినను ఆ జన్మమందు పరిచ్ఛిన్నదేహాది విషయక ఆత్మబుద్ధిచే నేను పరిచ్ఛిన్నభావమునే పొందితిని. ఇప్పుడు నాకు గర్భమందు స కాది మహాత్ముల ఉపదేశముయొక్క స్మరణమై ఆత్మజ్ఞానము పుట్టినది అ దు లన నా అ ప్రతీయస్వరూపముకన్న భిన్నముగా తోచిన సర్వవస్తువై నేను చూచను ఆ న్నియు ఆత్మ స్వరూపముగనే చూచుచున్నాను పూర్వ దక్షిణాది దిశలు నాచేత పూర్ణములై వి ఆకా మున్ను నాచేత పూర్ణమైనది వృష్టియొక్క అధికా మ దు ప్రాయ భువాదిమనువులు నేనే యగుచున్నాను సూర్య భగవంతుడును నేనే అయియున్నాను ఇ ద్రా లోక పాలకులును నా స్వరూపము అండజ జరాయుజాది ప్రాణులు నాక న్న వేఱుకావు హిరణ్యగర్భుడునుండి స్థావర పర్యంతము సక జీవులు నా స్వరూపమే నాక న్న వేఱుయేదియులేదు

మిత్రులు ఏవస్తువున్ను నీక న్న వేఱులే పుడు జన్మాది షడ్వికారములును ఆత్మయందే సిద్ధముగునుగదా వామదేవుడు — ఈ షడ్వికారములు ఇ ద్రియ సహిత దేహమందుగలవు అ షడ్వికారయుక్తదేహము నాయ దు కల్పితము అ కల్పితములైన దేహధర్మములు ఆ ప్రానమైన వస్తు స్పర్శముచేయవు గు జాపు జమును కొండమావుల

ఆశ్రయ కల్పించిన అయస్సుచే గుజాపు జము దహింపబడునా వాగాదీంద్రియములును తద్దేవతలును వానియొక్క జన్మములును నేను యెఱుగుచున్నాను కాని తద్ధర్మములు నన్ను స్పృశింపవు ఓ మిత్రజనులారా పంజరమందు నిరుద్ధమైన శ్యేనపక్షి వజ్రసమానతుండముచే పంజరమును భేదించి బయటకుపోతున్నదో అట్లు దేహాత్మబుద్ధిరూప దృఢపాశముచే కట్టబడి పంజరమును చి శ్యేనపక్షియగు నేను బ్రహ్మజ్ఞానరూపతుండముచే దేహాత్మరూపపాశముల భేదించి బయటకు వచ్చుచున్నాను ఓ మిత్రులారా సనకాది మహాత్ములచే స్త్రీపుత్రాది విషయమందు వైరాగ్యము ఆత్మజ్ఞానమునకు హేతువని చెప్పబడినది అది నిశ్చయించి నేనును మీతోడ పూర్వజన్మమందు విచారము చేసితిని అయినను అదృష్టరూపభావి ప్రతిబంధవశముచే నాకు ఆజన్మమందు ఆత్మజ్ఞానముగాలేదు మరణాంతరము ప్రతిబంధక్షయమగుటచే ఆ మహాత్ముల కృపచే విషయమందు దృఢవైరాగ్యమై ఆత్మజ్ఞానము ప్రాప్తమైనది సారాంశము — విషయమందు వైరాగ్యము మరియు గురుకృప ఇవిరెండును ఆత్మజ్ఞానమునకు ముఖ్యకారణములుగానున్నవి ఓ మిత్రులారా గురుకృపచే నాకు ఆత్మజ్ఞానమెప్పుడు ప్రాప్తమైనదో దానిబలము వలన నేను సంసారమునకు భయపడను మృత్యువునకును భయపడను ద్వితీయముచే భయమని శ్రుతియందు చెప్పబడినది నేను అద్వితీయుడుగానున్నాను సకలప్రపంచమును మృత్యువును రజ్జుసర్పమువలె నాయందు కల్పితములుగానున్నవి అవి అధిష్ఠానమైన నన్ను చిన్మాత్రమైనను హానిచేయవు మరియు నెట్లు ప్రకాశ్యములైన ఘటాదుల యొక్క ధర్మములు ప్రకాశకమైన సూర్యుని స్పృశింపవో అట్లు ఇచ్ఛాద్వేషాది అష్టదోషములును దేహేంద్రియమనో బుద్ధ్యాదిధర్మములును ప్రకాశకుడైన సాక్షియైన నన్ను స్పృశింపవు

మిత్రులు — ఓ వామదేవా మిత్రులమగు మాకు అద్వితీయము అజరము అమృతము ఈ ప్రకారముగ నిషేధముఖముచే ఆత్మయొక్క ఉపదేశమెందుకు చేయుచున్నావు? ఆవుయొక్క రెండు కొమ్ములు పట్టుకొని ఇదిగో ఆవు అను నీ ప్రకారము ఆత్మను ప్రత్యక్షముగా ఎందుకు చూపవు వామదేవుడు మిత్రులారా ఇదిగో ఆవు అను నీ ప్రకారముగ ఎట్లు ఆవు ఇది అను శబ్దమునకు విషయమో అట్లు ఆత్మ ఇది అను శబ్దమునకు విషయముకాదు అద్వితీయాజరామృతాది వాక్యములును లక్షణావృత్తిచే ఆత్మను బోధనచేయుచున్నవి చక్షురాది బాహ్యేంద్రియములచేతను మనోబుద్ధ్యాది అంతఃకరణముచేతను ఆత్మను ఎఱుగుట ఘటిల్లదు మిత్రులు — హే భగవన్ ఇంద్రియాంతఃకరణాదులకు ఆత్మ విషయముగాకుండినను వేదాంతవాక్యముచే పుట్టిన దైవబుద్ధి అథవా వృత్తిజ్ఞానమునకు ఆత్మ విషయముగావచ్చునుగదా వామదేవుడు మిత్రులారా బుద్ధిని వృత్తిజ్ఞానమునకును ప్రకాశకుడైన సాక్షియే ఆత్మ బుద్ధ్యాదులు ఆత్మకు విషయములు అట్టి ఆత్మ బుద్ధ్యాదులకు విషయమెట్లగును మిత్రులారా పూర్వోక్త

సనకాదిమహాత్ములచే ఉపదేశము చేయఁబడినట్టి, దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద రహితుఁడై సర్వప్రకాశకుఁడై ఆనందరూపుఁడైన ఆత్మను, బాగుగా ఆలోచనము చేసి సాక్షాత్కారము పొందుఁడు. అభిప్రాయము — మీరు భావిప్రతిబంధముగూర్చి శంకించి, ఆత్మ విచారము విడువవద్దు. ఎందుకనగా, పుణ్యపాపరూపమగు అదృష్టమునకు పేరు భావి ప్రతిబంధము. అది వర్తమానప్రతిబంధముయొక్క సహాయముచేతనే ప్రతిబంధకమగును. అందువలన వర్తమానప్రతిబంధమునకెప్పుడు అభావమగునో, అప్పుడు భావిప్రతిబంధమునకును అభావమగునని యెఱుఁగుము. విషయాసక్తి, బుద్ధిమాంద్యము, కుతర్కము, విపర్యయ దురాగ్రహము ఈ చతుర్విధవర్తమాన ప్రతిబంధము పరిత్యాగము చేసి, త్వరగానే ఆత్మవిచారమందు ప్రవృత్తులగుఁడు.

మిత్రులు — ఓ వామదేవా! మేము ఆత్మవిచారమందు ప్రవృత్తులగుదుము. అయినను మీవంటి తత్త్వవేత్తలకును గర్భదుఃఖమగుటఁజూచి, దుఃఖనివృత్తి ఆత్మవిచారమునకు ఫలమగుటయందు మాకు సంశయము పుట్టుచున్నది? వామదేవుఁడు — ఓ మిత్రులారా! మీ దృష్టియందు నేను గర్భమునందున్నాను: ఘోరదుఃఖానుభవము చేయుచున్నాను. నా దృష్టియందు నేను దేహేంద్రియములచే రహితుఁడనుగా నున్నాను. ఓ మిత్రులారా! పూర్వజన్మమందు మీరు నేను చేరి గర్భదుఃఖవిచారము చేసితిమి అంతియే దుఃఖముగాక దానికన్న నెక్కువదుఃఖము నేను అనుభవము చేయుచున్నాను. అయినను ఆ సకల దుఃఖములందు, ఆత్మబుద్ధిరూపమగు పూర్ణచంద్రుని శీతలతచే గర్భదుఃఖరూపమగు గ్రీష్మఋతుసూర్యుఁడు నాకు సంతాపము చేయఁడు. మిత్రజనులారా! మీరును ఆత్మజ్ఞానము సంపాదన చేయుఁడీ; ఈ ప్రకారముగ మిత్రజనులకు హితోపదేశము చేసి, ఆ వామదేవుఁడు భూలోకమునుండి బ్రహ్మలోకమువరకు స్వేచ్ఛాచారముగ తిరుగుచున్నాఁడు. ఈ లోకమందును స్వర్గలోకమందును ప్రారబ్ధముచే ప్రాప్తమైన భోగముల ననుభోగించి, ప్రారబ్ధ నాశమగుటచే విదేహకైవల్యమును పొందెను.

వామదేవుని వచనములను విని, ఆ యధికారిజనులు పరమ విస్మయమును పొంది, యిట్లు పరస్పరభాషణము చేయుచున్నారు — ఏమి ఆశ్చర్యము! బురదయందు చిక్కిన అనేక అశ్వములందొక అశ్వము పుణ్యప్రభావముచే బయటకు వచ్చుచున్నది. అథవా పాశములచే కట్టబడిన అనేక పక్షులందొకపక్షి, పుణ్యప్రభావముచే పరుగెత్తిపోయినది; అథవా, మార్గమందు అనేకజనులు నడుచుచుండఁగా, ఒకనికి ధనప్రాప్తియైనది. అథవా గురుసేవచేయువారైన అనేక శిష్యులందు ఒకనికి గోప్యవిద్యప్రాప్తమైనది; అథవా మంత్రజపము చేయువారైన అనేక పురుషులందు, ఒకనికి మంత్రసిద్ధి అయినది. అథవా, వ్యాధునిచే నిరోధింపబడిన అనేకమృగములందు, ఒక మృగము తప్పించుకొనిపోయినది. అట్లే సంశయగ్రస్తచిత్తులై, చింతాగ్రస్తులై, వామదేవునితో సహా మేమందర ముండఁగా, వామదేవుఁడొకఁడే, గర్భమందు ఆత్మసాక్షాత్కారము పొందెను. వామదేవుఁడొకఁడే

పురుషుడుగాని, మేమందరముగాము. గురుశాస్త్రాదిజ్ఞానసామగ్రియుండినను మాకు ఆత్మజ్ఞానముకాలేదు.

వాసుదేవుడు మాకేది యుపదేశము చేయుచున్నాడో, అది స్నేహభావముచేతనా? కృపచేతనా? స్నేహభావముచే ననిన పక్షమందు, మాతాపితృలకుకూడ నుపదేశముచేయక వారి నుపేక్షచేసి, జడోన్మత్త పిశాచవత్తుగా అట్లే పరుగెత్తి పోయినాడు; కాన మాకు మాత్ర ముపదేశము చేయుచున్నాడు. అది స్నేహభావముచేతగాదు కేవల కృపచేతనే. వాసుదేవుని ఉపదేశముచే, మాకు రెండుప్రయోజనములు సిద్ధించినవి — ఒకటి పూర్వము మేము గర్భదుఃఖ విషయక విచారముచేసితిమి. అది యథార్థమే యను జ్ఞానము ఒకటి. ఆత్మజ్ఞాన ప్రభావముచే గర్భదుఃఖము నంతాపము చేయుదను జ్ఞానమొకటి. మేము మనుష్యశరీరముపొందియు, ఆత్మజ్ఞానము సంపాదనము చేయలేదు; అజ్ఞానమునందే కాలక్షేపము చేయుచున్నాము. మేము భూలోకమందును అనేకతాపము లనుభోగించినాము; స్వర్గమందును సాతిశయము, పరాధీనత, పతనభయము ఈ మూడు దోషములచే గ్రస్తమైన స్వర్గసుఖ మనుభోగించినాము. అదేమి సుఖమా? కాదు దుఃఖమే. (తనకన్న అధిక పుణ్యముగలవానికి అధిక సుఖోపభోగము తనకు తక్కువయని ఎఱిగి అసూయపడుటకు పేరు సాతిశయము. ఇంద్రాది పెద్దదేవతల యధీనముగా నుండుటకు పేరు పరాధీనత. పుణ్యకర్మ క్షయమగుటచే నరకమందు అథవా భూలోకమందు పతనమగునను జ్ఞానమునకు పేరు భయము.)

ఈ ప్రకారముగ విచారముచేసిచేసి వైరాగ్యముపొంది, ఆ ఋషిబాలకులు సనకాదులచే, వాసుదేవునిచే, చేయబడిన ఉపదేశప్రకారముగ తమలో తామిట్లు ఆత్మవిచారముచేయ నారంభించిరి — ఓ శ్రేష్ఠబ్రాహ్మణులారా! ఆత్మ ఏది? ప్రత్యక్షముగ ప్రతీతమగు ఈ దేహమే ఆత్మయా? అథవా శాస్త్రముచే ప్రతీతమగు సచ్చిదానంద స్వరూపాత్మ ఆత్మయా? వానిలో, ఉత్పత్తినాశముగలదగుటవలన ఘటాదిపదార్థము ఆత్మ యెట్లుకాదో, అట్లు దేహమున్ను ఉత్పత్తినాశముగలదగుటవలన ఆత్మకాదు. అథవా దేహమే ఆత్మయనిన, స్వర్గప్రాప్తికొఱకు వేదోక్తములగు యజ్ఞాది కర్మములు ఎవ్వడును పడు. ఎందుకనగా దేహనాశము ఈలోకమందే యగును. దేహమాత్మయనిన, ఎట్లు ఏపురుషునిచే చేయబడిన కర్మమునకు ఫలము యితరపురుషునికాదో, అట్లే బాల్యావస్థయందు చేయబడిన విద్యాధ్యయనమునకు ఫలము యౌవనావస్థయందును, వృద్ధావస్థయందును కాగూడదు. ఎందుకనగా బాల్యావస్థయొక్క దేహము యౌవనావస్థ వృద్ధావస్థలందులేదు. అవయవములందు వృద్ధిక్షయములగుచున్నవి.

ఆక్షేపము — ఎవరుకర్తలో వారికే భోక్తయను నియమములేదు. సైన్యముచే చేయబడిన యుద్ధసంబంధ ఫలము రాజునకు, పితచే చేయబడిన వైశ్వానర యజ్ఞసంబంధ

ఫలము పుత్రునకు పుత్రుడుచేసిన గయాశ్రాద్ధ బ ఫలము ఎతకు ప్రాప్తమగు ట్లు బాల్యావస్థయ దు చేయబడి విద్యాధ్యయ బ ధఫలము ఉత్తరావస్థయ దు ల భి ంచుమగదా సమాధానము — నే కు కు రాజుతో స్వామిసే కభావ స బ ధము పితాపుత్రులకు జన్యజనకభా స బంధముగలదు అ దు లన ఒకనిచే చేయబడిన ర్మ సంబంధ ఫ ప్రాప్తి రెండవవా యగును కా ఆవిధముగ బాల్యావస్థయా వా స్థ కు పరస్పరస బ ధము లేదు అ దు లన బాల్యావస్థయ దలి క కర్మము కు ఫలము ఉత్తరావస్థయ దు కాగూడదు వేదవిరోధములైన నా స్తికమతములు అన ములు వా లో చార్వాకులు చతుర్విధములు — దేహాత్మవాదులు ఇ ద్రియాత్మవాదులు హృదయాత్మవాదులు ప్రాణాత్మవాదులు వా లో దేహాత్మమతము ఇ ద్రియాత్మమతము పూర్వ ముకపా ఖ డనముచేయబడి వి హృదయాత్మవా హృదయదే మ దు దేహధారి జీవులకు జ్ఞానమగుచు హృదయమును ఆత్మయనుచున్నాడు అ ఘటిల్లదు ఎందు కనగా ఎట్లు దేహము మా సరూపమగుటవల ఆత్మకాదో అట్లు హృదయమును మా స రూపమగుటచే ఆత్మకాదు మరియు ఎట్లు బాహ్యవాయువు ఆత్మకాదో అట్లు ప్రాణ రూపవాయువును ఆత్మకాదు.

ఆక్షేపము దేనియొక్క ఆద ముచే మృత్యు గునో అ యాత్మయనబడును ప్రాణముయొక్క అదర ముచే మృత్యువగును క మ దు ప్రాణము దేవరకు మృత్యువుకాదు. అందువలన ప్రాణమే యాత్మ సమాధానము చార్వాకుడు ఒక ప్రత్యక్ష ప్రమాణముచే య క చుచున్నాడు తదనుసారముగ ప్రాణముయొక్క అప్రత్యక్ష ముచే మృత్యువుకాదు ఎ దుక గా స్థావరములై వృక్షాదుల దు ప్రాణస బంధ ప్రత్యక్షజ్ఞానము లేకు డి ను మృత్యువుగాలేదు మరియును పాణాత్మాది జ గమము లైన మనుష్యాది శరీరము దు ప్రాణప్రత్యక్షముచే మృత్యువ ను ఘటిల్లదు ఎ దు కనగా అట్లుని జంగమ మనుష్యాది శరీరము లో మూర్ఛాద్య స్థల దు ప్రాణాప్రత్యక్షమువలన మృత్యువుకా లెవు అట్లగుటలేదు అ దు ల ప్రాణము ఆత్మకాదు

ఆక్షేపము— దేనియొ క్క ర్గమనము ల మృతు గునో అ ఆత్మ ఈ ఆత్మ లక్షణము ప్రాణమందు ధవి చును మూర్ఛాద్య స్థల దు పాణము కు నిర్గమ ము కాదు అందువల మృత్యువుకాదు మాధా ము — జఠరాగ్ని నిర్గమనముచే మృత్యువగును అ ఆత్మయా ఆక్షేపము — జఠరాగ్ని నిర్గమనము ఎ ని ని పత్యక్షముగా లేదు సమాధా ము — నాసికాగ్రముమీద హ స్తము చి పుడు ప్రాణవాయువుయొక్క స్పర్శాభా క్షా మగును ఆస్పర్శాభావ రూప హేతువు న ప్రాణ నిర్గమనమున కనుమానమగును అట్లు జఠరాగ్ని నిర్గమనమునకును తస్పర రూప హేతువువలన అనుమాన మగుచున్నది

ఆక్షేపము — ప్రాణాగ్నుల రెంటియొక్క నిర్గమ మాచే మృత్యువగుటవలన ప్రాణాగ్నులే ఆత్మ. సమాధానము — ఒకశరమందు రెండుఆత్మల కథనమట అయుక్తము. ఎందుకనగా — ఏ నేను పూర్వము మాతాపితృలను చూచుచున్నానో ఆ నేను ఇప్పుడు వాని స్మరణము చేయుచున్నాను అనుప్రకార ప్రత్యభిజ్ఞానము ఆత్మయొక్క ఏకతను విషయము చేయుచున్నది. అదిగాక ఒకడు చూచినది మరియొకడు స్మరించుటయు కాదు. ఎందుకనగా ఒకనిచే చూడబడిన వస్తువుయొక్క స్మరణము అన్యునకుగాదు. ఈ రీతిగా ప్రాణాగ్నులు రెండును ఆత్మకావు. అథవా దేహమునుండి రక్తనిర్గమము మూచే మృత్యువగునో అదే ఆత్మయను పక్షమందు రుధిర నిర్గమము మూచేతను మృత్యువగును. ఆ రుధిరమును ఆత్మయని ఎందుకు అంగీకారము చేయవు. రుధిరము కు ఎండిపోయే రోగము గలదు. రుధిరము ఎండిన రోగకాలము జీవించుదురు. అథవా హిరణ్యకశ్యపాది తపస్వులయొక్క శరీరములందు రుధిర మెండిపోయి అస్థిమాత్రమునిలిచెనని పురాణములందు వినబడుచున్నది. ఈ రీతిగా రుధిరము ఆత్మయనుట సంభవించదు. అట్లు ప్రాణాగ్నికూడా ఆత్మయనుట సంభవించదు. రుధిర ప్రాణాగ్నుల మూడింటియందును జడత ప్రత్యక్షసిద్ధముగా నున్నది. జడవస్తువులు ఆత్మకావు. అట్లే మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములును ఆత్మకావు. ఒకే శరీరమందనేకాత్మలనుటయందు దోషము పూర్వమే చెప్పియున్నాము.

ఆక్షేపము — మనోబుద్ధ్యాదినాల్గింటియొక్క సముదాయము ఆత్మకాకున్నను ఒక్కొక్క అంతఃకరణమును ఆత్మయగుచున్నది గదా. సమాధానము — ఒక్కొక్క అంతఃకరణమున్ను ఆత్మకాదు. ఎందుకనగా — అంతఃకరణవృత్తి బాహ్యఘటాదుల ఆవరణభంగముజేసినను వృత్త్యుపహితసాక్షి చైతన్యముచేతనే ఘటప్రకాశమగును. అంతఃకరణ ముపకరణము. ఉపకరణమాత్రమై పక్షమందు దీపమున్ను చక్షురింద్రియమున్ను విషయప్రకాశమందు ఉపకరణములుగా అవియును ఆత్మకాలసినదే.

ఆక్షేపము దీపేంద్రియము వలెను బుద్ధ్యాదులు నాలుగు కేవల ఉపకరణములు గావు. అవి కర్తయగును. ఏదికర్తయో అదేఆత్మయని సిద్ధాంతముగదా. సమాధానము మనోబుద్ధ్యాదులను కర్తయని కూడా అవి ఆత్మకానేరవు. ఎందుకనగా మనోబుద్ధ్యాదులందు ఒకటి కర్తయా అథవా నాలుగున్ను కర్తలా. ఒకశరీరమందు అనేక కర్తలను పక్షము పూర్వమే ఖండింపబడి అథవా నాలుగింటి ఆత్మయనిన వాదిని ఇట్లడుగవలెను — మనోబుద్ధ్యాది నాలుగుశబ్దములే యాత్మా అథవా శబ్దవిషయక నాలుగు వృత్తులు ఆత్మా అథవా నాలుగుశబ్దముల నాలుగర్థములు ఆత్మా. వానిలో ప్రథమ ద్వితీయ పక్షములు ఘటిల్లవు. ఎందుకనగా మనోబుద్ధ్యాది నాలుగుశబ్దములును దానిచే పుట్టినట్టి నాలుగువృత్తులును అవన్నియు అర్థప్రకాశక ఉపకరణములే. అందువలన ఆత్మకావు. తృతీయపక్షమును ఘటిల్లదు. ఎందుకనగా — మనోబుద్ధ్యాదులను నాలుగు శబ్దముల నాలుగర్థములు జడమా చైతన్యమా. జడమను ప్రథమపక్షము ఘటిల్లదు

ఎందుకనగా — ఏ జడమో అదే పరిచ్ఛిన్నము అదే అనిత్యము అదే అనాత్మ కావున అది ఆత్మకాదు మరియును అనేక జడపదార్థములను ఆత్మయనిన పూర్వము చెప్పిన ప్రకారముగ ప్రత్యభిజ్ఞా జ్ఞానమునకు విరోధమగును ఆక్షేపము - ఏజేది జడవస్తువో అదియది పరిచ్ఛిన్నమను యమము సంభవింపదు ఎందుకనగా — ఆకాశకాల దిశలు మూడును జడములుగాని పరిచ్ఛిన్నములుగావు వ్యాపకములే అందువలన నిత్యములే? సమాధానము — శ్రుతియందు ఆకాశాదుల కుత్పత్తి చెప్పబడియె ఉత్పత్తిగలపదార్థము తన ఉపాదానమున ఏకదేశమందు వర్తించుచున్నది. అందువలన ఆకాశాదులును తమ కారణాపేక్షచే పరిచ్ఛిన్నములే

ఆక్షేపము — ఆకాశము పరిచ్ఛిన్నమైన పక్షమందు ఆకాశదృష్టాంతముచే ఆత్మయందు వ్యాపకత శాస్త్రమందు చెప్పబడియె అది అసంగతమగును సమాధానము — నిరపేక్ష సాపేక్ష భేదముచే వ్యాపకత ద్వివిధము నిరపేక్షవ్యాపకత ఒక ఆత్మయందే గలదు ఆకాశాదులు తమ కార్యములైన వాయ్వాదుల యపేక్షచే వ్యాపకములు ఆ సాపేక్షవ్యాపకత నంకరించి ఆత్మవిషయమందు ఆకాశదృష్టాంతము చెప్పబడియె. ఆత్మాపేక్షచేతనో ఆకాశాదులు పరిచ్ఛిన్నములు అందువలన యనిత్యములు నైయాయికుడు ఆకాశమును విభువని యంగీకరించియు ఆకాశాది అనేక విభుపదార్థముల ద్వ్యన్యోన్యాభావ పతియోగిరూప వస్తుపరిచ్ఛేదము అంగీకరించుచున్నాడు పరిచ్ఛిన్న వస్తువు నిత్యముకాదు సకలానాత్మపదార్థములందు వస్తుదేశకాలములైన త్రివిధపరిచ్ఛేదములు విద్యమానములే లోకమందు ఆకాశాదులు వ్యాపకమనుట నిత్యమనుట ఘటాదులు పరిచ్ఛిన్నమనుట అనిత్యమనుట కేవలము అవివేకముచేనే

ఇప్పుడు మనోబుద్ధ్యాది నాలుగర్థములు చైతన్యమను ద్వితీయపక్షమంగీకరించిన అవివాల్గును సచ్చిదానందాత్మతో అభిన్నములని సిద్ధించును సత్ చిత్ ఆనంద ఆత్మ ఈ నాల్గింటి పరస్పరభేదము సిద్ధింపదను సంగతి పూర్వము చెప్పబడియున్న

ఆక్షేపము — సత్ చిత్ ఆనంద ఆత్మ ఈ నాల్గింటి పరస్పరభేదము కాకున్నను ఘటపటాది జడవస్తువులచే ఆత్మయందు పరిచ్ఛేదము యేందుకు కాగూడదు సమాధానము — ఆత్మభిన్నమగు ఏ వస్తువున్ను జగత్కారణముగాదు తత్స్వరూపమునకు ఆత్మయనిపేరు తత్స్వరూపముకన్న తాను భిన్నమైన పక్షమందు నరశృంగన్యాయముగా నీస్వరూపమగును ఈ రీతిగా ఆత్మయే జగత్కారణము ఘటమృత్తికలవలె కార్యము కారణముకన్న భిన్నమైన పదార్థముగాదు ఆక్షేపము — జగత్తునకు కారణము ఆత్మకాదు జగత్తు తనకుతానే కారణము సమాధానము — ఎక్కడను తన కారణము తానగుట తానే ఘటిల్లదు. ఎందుకనగా ఏది కార్యోత్పత్తి పూర్వమందుండునో అది కారణమగును, కారణముకన్న ఉత్తరమందియగునో అది కార్యమగును — మృత్తిక

ఘటములవలె ఆక్షేపము — అజ్ఞానబలముచే జగత్తుకు కారణము తానే యెందుకు కాగూడదు సమాధానము — అజ్ఞానబలముచే సర్పమునకు కారణరజ్జువగునుగాని రజ్జువుకు రజ్జువందు కారణత అజ్ఞానబలముచేతను ఘటిల్లదు ఈ రీతిగా ఆత్మయందు వస్తువచ్ఛేదము ఘటిల్లదు

గో వ్యక్తి గోత్వజాతియొక్క ఏకదేశమందుండినట్లు ఆత్మ ఏకదేశమందుండదు సర్వదేశమందును విద్యమానమైయుండును ఈ రీతిగా ఆత్మయందు దేశపచ్ఛేదములేదు. వృష్టి వర్షాకాలమందుండును సర్వకాలమందుండదు అట్లే ఆత్మ ఓకేకాలమందుండదు సర్వకాలమందును విద్యమానమైయుండును ఈ రీతిగా ఆత్మయందు కాలపచ్ఛేదమున్ను లేదు ఆక్షేపము — ఆత్మయొక్క స్వరూపము అపచ్ఛేద్యమయినప్పుడు ప్రపంచమునకు ఆధారము యెందుకగుచున్నది సమాధానము — అనిర్వాచ్యమై జగత్తు సంపూర్ణము అజ్ఞానపురుషునిచే ఆత్మయందు కల్పింపబడినది యెట్లనగా మధ్యాహ్న సూర్యునియందు ఘూకాది గుడ్లగూబ మొదలగు పక్షులచే, రాత్రి కల్పనచేయబడినది అధికారులారా నిద్రితపురుషుడు నిద్రాదోషముచే స్వప్నమందు నానాప్రకారమగు జగత్తు ప్రతీతమగునట్లు ఆత్మయొక్క యజ్ఞానముచే సంపూర్ణజగత్తు మాకు ప్రతీతమగుచున్నది సచ్చిదానందాత్మయందు పచ్ఛేదత్రయాభావము ఘటించుటవలన ఆత్మ అనంతము సనకాదిమునీశ్వరులచే ఈ రీతిగానే మాకు ఆత్మోపదేశము చేయబడినది వామదేవుని చేతను ఈ రీతిగానే ఆత్మోపదేశము చేయబడినది అద్వితీయాత్మ నెఱుంగుటకొఱకే మా అధికారి జనుల సమాజము ఇచ్చట లభించియున్నది ఆత్మవిచారముయొక్క ఆరంభములో సంఘాతమందు ఆత్మ యెందని ఆక్షేపముచేసి విచారము నడుచుచుండగా అద్వితీయాత్మను మేము నిశ్చయము చేసికొనుచున్నాము అందువలన అధికారులగు మేమందఱము కృతకృత్యులముగానున్నాము

మేము ఆనందస్వరూపాత్మను అంతఃకరణ వివేకముచే నిశ్చయము చేయుచున్నాము అందువలన హృదయము మొదలుకొని ఎన్ని నామములు అంతఃకరణమునకు వాచకములుగనున్నవో వాటిన్నిటిని మేము శుద్ధాత్మయందు సమర్పణము చేసెదము తాత్పర్యము — హృదయాది నామములు అంతఃకరణ విశిష్టచైతన్యమునకును, వృత్తి విశిష్టచైతన్యమునకును వాచకములైయున్నవి అచ్చట భాగత్యాగలక్షణచే అంతఃకరణము మరియు వృత్తి ఈ జడభాగమును పరిత్యాగముచేసి నప్పుడు హృదయాది సమస్తపదమును శుద్ధాత్మకే బోధకములగును

ఆక్షేపము మనోవాక్కులకవిషయమైన శుద్ధాత్మయందు విశిష్టచైతన్యవాచకములైన హృదయాదిపదముల ప్రయోగము చేయుట వ్యర్థము సమాధానము — శుద్ధాత్మయందు హృదయాదిపదముల ప్రయోగము వ్యర్థకము కాదు. సార్థకముగానే యగును —

అధికారులైన మాచేత యెట్లు హృదయాది పదములచే శుద్ధాత్మయొక్క నిశ్చయము చేయబడినదో అట్లే సకలాధికారులును నిశ్చయము చేయ లేరు ఈ ప్రకారముగ అధికా జ బోధకొరకు హృదయాదిపదములను శుద్ధాత్మయందు మేము ప్రయోగము చేసెదము అప్పట ఉపాస లనను ప చకోశ వివేకము ల ను హృదయదేశమందు ఆత్మయొక్క అపరోక్షజ్ఞా మగుట న ఆత్మను హృదయము చెప్పెదము మ యును ఆనంద స్వరూపాత్మ స పూర్ణవిశ్వమును ప్రకాశము చేయుట లన ఆత్మను మనస్సని చెప్పెదము అథవా ముముక్షువులు ఆత్మనిశ్చయము చేయుటవలన ఆ య త కరణ వృత్తి మనస్సు బడిరు మరియును కల్పితమైన సకలప్రప చమును ఆత్మ లెస్సగా తెలియుటవలన ఆత్మను స జ్ఞయ చెప్పెదము మరియును ఆత్మయొక్క ఆజ్ఞయందు వాగాదీ ద్రియములును అగ్న్యాదిదేవ లును వర్తనము చేయుట ల ఆత్మను ఆజ్ఞయని చెప్పెదము మరియును స ర్వప్రప చము కు ప్రకాశమైన త స్వరూపమును యెఱుగుట వలన ఆత్మను ప్రజ్ఞయ చెప్పెదము మరియును ఒకసా ఎటి న తన స్వరూపమును గా అన్యమై అనాత్మస్వరూపమునుగాని విస్మరణము చేయకు డుట లన ఆత్మను మేధయని చెప్పెదము మరియును ఆత్మ చక్షురాదీ ద్రియములచే సర్వ స్తువులు చూచు టవలన ఆ త్మను దృష్టియనిచెప్పెదము మరియును స్త భాదులు గృహమును ధారణము చేయు ట్లు ఆ త్మయు శరీరమందు ఇ ద్రియాదులను ధారణముచేయుటవలన ఆత్మను ధృతియని చెప్పెదము అథవా కావ ృత్తికాదులచే రచి మై ఆవారము క్షేత్రాదు లను నియమితమై యు న్నట్లు ఆత్మయు వర్ణాశమధర్మములకు మర్యాదచేయుటవలన ఆత్మను ధృతియని చెప్పెదము మ యును కాపాదుల పాత్రవిశేషమై ప్రస్థము యవాది ధాన్యము కు ప మాణ శ్చయము చేయునట్లు ఆత్మయు స పూర్ణ విశ్వమునకు ప్ర మాణము చేయుట లన ఆత్మను మతియ చెప్పెదము అథవా ఆత్మ ర్వ ప్రాణులందు స్థితుడై ప్రాణిమాత్రుల హితాహిత శ్చయము చేయుట ల ఆత్మను మతియని చెప్పెదము మరియును ఆత్మ — ఈ వస్తువు నాకు ప్రాప్తమగును ఇది ప్రాప్తముకాదు ఈ ప్రకారముగల మనస్సును రోధముచేయుట ల ఆత్మను మనీషయని చెప్పెదము. మరియును ఆత్మయే ఇ ద్రియాంతకరణజ్ఞానాదు కు ప్రకాశమగుటవలన ఆత్మను జ్యోతియని చెప్పెదము అథవా అధ్యాత్మాది త్రివిధదు ఖములను విషయముచేయు అ తఃక ణ త్తులకు ప్రకా మగుట లన ఆత్మను జ్యోతియని చెప్పెదము అథవా ఆత్మప్రకాశముచే పూర్ణ జగత్తు తమతమ కార్యసిద్ధిచేయుట లన ఆత్మను జ్యోతియని చెప్పెదము — మ యును మాత ేమతో తనపుత్రుని స్మరణముచేయునట్లు సేతు లేకున్న యీ జగత్తు ఎట్లు సిద్ధి మునని స్మరణముచేయుట ల ఆత్మను స్మృతియని చెప్పెదము మ యును ఆత్మ జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయమును సమ్యక్కల్పన చేయుట వలన ఆత్మను స కల్పమని చెప్పెదము మ యును ఆత్మయొక్క ఇచ్ఛచే స పూర్ణ

జగత్తు పుట్టుటవలన ఆత్మను కర్తయని చెప్పెదము అథవా ప్రపంచమును విషయము చేయుచుండుటచేత ఆత్మయొక్క - మాయావృత్తి రూపజ్ఞానముచే సమ్పూర్ణజగత్తు పుట్టుటవలన ఆత్మను క్రతువని చెప్పెదము మరియును ఆత్మ తన మాయచే ప్రాణములను తమతమ వ్యాపారములందు ప్రవర్తింపచేయుటవలన ఆత్మను అసువని చెప్పెదము మరియును ఆత్మ సుఖప్రాప్తి దుఃఖనివృత్తియొక్క ఇచ్ఛను ప్రకాశముచేయుటవలన ఆత్మను కామమని చెప్పెదము మరియును ప్రజోత్పత్తిహేతువైన స్త్రీసంగముయొక్క అభిలాషను ప్రకాశముచేయుటవలన ఆత్మను వశమని చెప్పెదము

ఈ ప్రకారముగ హృదయదేశస్థితాంతఃకరణము మరియు తద్వృత్తులు—వీనికి హృదయాది సమస్తపదములు వాచకములైనవి అయ్యంతఃకరణమందే అధికారులగు మేము అద్వయరూపాత్మను తెలియుచున్నాము అందువలన అయ్యంతఃకరణనామములను మేము అద్వయరూపాత్మయందు కథనము చేయుచున్నాము అహృదయాది నామములు ఆత్మయందు సంభవించును ఎందుకనగా పరమాత్మభిన్నముగ ఏయొక్క పదార్థమున్ను లేదు వాస్తవముగ విచారముచేసి చూచిన పక్షమందు ఘటపటాది సకలనామములును ఆత్మనే బోధనచేయుచున్నవి ఈ సంగతి సురేశ్వరాచార్యునిచే చెప్పబడియె— అతో౽సుధ ఎవైకో ౽ప్యయో౽జ్ఞాతలక్షణ అజ్ఞాదీనాం స్వతస్సిద్ధో యతస్తేషాం ప్రమాణతా ॥ భావార్థము—స్వప్రకాశమై అజ్ఞాతమైనట్టి చైతన్యమే ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకు విషయము అచైతన్యమందే ప్రమాణములకు ప్రమాణత కలదు అభిప్రాయము — అజ్ఞాతార్థబోధకము ప్రమాణమనబడియె అజ్ఞానముకు ఆశ్రయమై అజ్ఞానమునకు విషయమగుచు అజ్ఞాతమనబడియె అట్టిటియొక చైతన్యముగలదు చైతన్యభిన్నజడవస్తువు అజ్ఞానముకాశ్రయవిషయముగాదు ఈ రీతిగా ఆత్మబోధనచేతనే సమ్పూర్ణప్రమాణములు ప్రమాణత సిద్ధమై

మరియును ఈ అద్వయరూపాత్మయే శుద్ధబ్రహ్మమైయున్నది జగత్కారణమైన మాయావిశిష్ట ఈశ్వరుడును సమష్టిసూక్ష్మశరీరాభిమానియగు హిరణ్యగర్భుడును సమష్టిస్థూలశరీరాభిమానియగు విరాట్టును విరాట్టు శరీరాంతర్గతములగు అస్మదాది సకలప్రాణుల శరీరములును అయ్యన్నిటియందును భోక్తయై త్రైలోక్యమును ధారణచేయువాడై స్వప్రకాశకుడై పరమాత్మ ఇంద్రుడును ప్రసిద్ధమైన దేవరాజేంద్రుడును మరీచ్యాది ప్రజాపతులును శరీరాంతర్వాగాదీంద్రియములును తద్దేవతలైన అగ్న్యాదులును అవన్నియు అద్వయరూపాత్మయేయైయున్నాడు ఆత్మభిన్నమనుటకు దివ్యాంశమునులేదు

ఎట్లు సూర్యప్రకాశమందు అనేకానేక కళంకములందునో ఉలూకాదులు సూర్యునియందంధకారకల్పన చేయుచున్నవో అట్లు జగద్రహితమైన అద్వయరూ

షాత్మయందు, అజ్ఞానులు జగత్కల్పనచేయుచున్నారు మరియు నెట్లు అమూర్తాకాశమందు మేఘాదిమూర్త పదార్థములు కదాచిత్ప్రతీతమగుచున్నవో అట్లు ఆనందస్వరూపాత్మయందు జగత్తు సదా చిత్ప్రతీతమగుచున్నది మరియు నెట్లు మాయావియగు రాక్షసునికాలుడు ప్రయోజనములేకయే స్వమాయచే పదార్థ రచనచేయుచున్నాడో అట్లు ఆ యానందస్వరూపాత్మయు ప్రయోజనములేకయే జగద్రచనచేయుచున్నాడు మరియు నెట్లు మదిరాపానముచే మత్తుడైనపురుషుడు ఆవరణరహిత దేశమందు భిత్త్యాది ఆవరణము చూచుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ అసద్రూపజగత్తును చూచుచున్నాడు మఱియు నెట్లు స్వచిత్తదోషముచే నొక పురుషుడు దోషరహితులైన పితృగుర్వాదులందు దోషము చూచుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ దోషరహితమైన తనస్వరూపమందు సదోష ప్రపంచమును చూచుచున్నాడు మరియు నెట్లు నిద్రితపురుషుడు స్వప్నమందు తన ఏకత నెఱుంగక తన్ను నానారూపముచే నెఱుంగుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ జాగ్రదాది అవస్థాత్రయమందు తన యేకతము చూడక తన్ను నానారూపముగా నెరుగుచున్నాడు మరియు నెట్లు నళికామీద ఆరూఢమైన శుకము తాను ముక్తముగానుండగా నళికా భ్రమణముచే తన్ను బంధనమెరిగి భ్రమణముచేయుచున్నదో అట్లు ఆత్మయు నానందస్వరూపాత్మ అజ్ఞానబలముచే సంసారశూలముమీద భ్రమణముచేయుచున్నాడు మరియు నెట్లు గంధలోభముచే కమలమందు చిక్కుపోయిన భ్రమరము ఈరాత్రిపోయి ప్రాతఃకాలమురాగానే నేను ముక్తమగుదునని చింతించుచుండగా కమలసహితముగా ఏనుగు కాలిక్రింద నాశముపొందుచున్నదో అట్లు ఆనందరూపాత్మ తాను జీవుడై స్త్రీ మొదలగు విషయములందాసక్తుడై నానాదుఃఖములను పొందుచున్నాడు ఎట్లు ఒక ధనికుడు భ్రాంతిబలముచే నేను ధనికుడనని మఱచి దరిద్రానుభవము చేయుచున్నాడో అట్లు ఆత్మ ఆనందసముద్రరూపమగు తన స్వరూపమును మఱచి తుచ్ఛమైన విషయసుఖప్రాప్తికొఱకు దీనదశను పొందుచున్నాడు మరియు నెట్లు సకలగుణసంపన్నుడైన పురుషుడు వ్యభిచారిణీ స్త్రీచే మోహితుడై దీనతనుపొందుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ మాయచే మోహితుడై నానాప్రకార దీనతను పొందుచున్నాడు మరియు నెట్లు ఇంద్రుడు సర్వదేవతల స్వామియగుటవలన తాను దే తను వశపఱచుటకు సమర్థుడైనను కామినిని వశపఱచుటకసమర్థుడై కామముచే కామిని అధీనమగుచున్నాడో అట్లు మాయాధిపుడైన ఆత్మ మాయను వశపఱచుటకు సమర్థుడుగాడు మరియు నెట్లు ఎయపుత్రునిచే అనాదరము పొందినను పిత పుత్రుని దోషము చూడడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ మాయచే యనాదరముపొందినను మాయయొక్క దోషము చూడడు మరియు నెట్లు భారతశృంగమను పేరుగల మృగము ప్రసన్నచిత్తయై శృంగభాగమును ధారణచేయుచున్నదో అట్లు ఆనందరూపాత్మ స్వరూపా

జ్ఞానముచే మాయాభారమును ధారణచేయుచున్నాడు మరియు నెట్లు దుర్జనపురుషుని సంగముచే సాధుపురుషుడు దోషము పొందుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ మాయాసంగముచే దోషమును పొందుచున్నాడు మరియు నెట్లు దుర్జనదృష్టిచే నిర్దోష పురుషునియందుకూడ దోషము కనబడుచున్నదో అట్లు అజ్ఞానిదృష్టిచే ఆత్మయందు అనేకదోషరూపప్రపంచము కనబడుచున్నది మరియు నెట్లు పరజయమందుగల దుఃఖమును రాజు తనయందెఱుగుచున్నాడో అట్లు అంతఃకరణస్థితదుఃఖము ఆత్మ తనయందెఱుగుచున్నాడు మరియు నెట్లు స్వప్నపురుషునియందు కారణసామగ్రిలేకయే అకస్మాత్తుగా జగత్తు పుట్టుచున్నదో అట్లు ఆనందరూపాత్మయందు కారణసామగ్రి లేకయే అకస్మాత్తుగా ప్రపంచము పుట్టుచున్నది మరియు నెట్లు స్వప్నస్థ పురుషుడు ప్రయోజనములేకయే తనకు దుఃఖము సంపాదించుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ జాగదవస్థయందు వ్యర్థముగనే తనకు దుఃఖమును సంపాదనము చేయుచున్నాడు మరియు నెట్లు స్వప్నమును విడిచి జాగ్రతుడైన పురుషుడు - నాకు దుఃఖము పూర్వమును లేదు ఇపుడును లేదు రేపును నుండదని ఎఱుగుచున్నాడో అట్లు ఆనందరూపాత్మ యవిద్యనుంచి ఆత్మసాక్షాత్కారరూప జాగతపొందిన తరువాత ఈ యానందరూపాత్మ - నాకు పూర్వమును దుఃఖములేదు ఇపుడును లేదు రేపును నుండదని యెఱుగుచున్నాడు ఈ ప్రకారముగ విద్వాంసుడు తన స్వరూపమందు త్రైకాలిక దుఃఖాభావము నెఱుంగుచున్నాడు

ఓ అధికారిజనులారా సంసారస్వప్నమును విడిచి బ్రహ్మసాక్షాత్కారరూప జాగ్రత్తును మేమందఱము పొందుచున్నాము ఆందువలన మేము మహాపుణ్యవంతులము మేము పూర్వమంతఃకరణవాచక హృదయాది నామములు అప్రతీయాత్మయందు కథనము చేసితిమి. ఆ యన్నినామములందును ప్రజ్ఞానామము అత్యంత శోభాయమానముగనుండును ఎందుకనగా - ప్రజ్ఞాపదమందు "ప్ర" "జ్ఞ" యను రెండవయవములుగలవు అచ్చట త్రివిధభేదరహితత "ప్ర" అను అవయవము కర్థము మరియు "జ్ఞ" అవయవముయొక్క ప్రకాశార్థముగలదు ఈ రెండర్థములును ఆనందరూపాత్మయందు ఘటిల్లుచున్నవి. భేదత్రయరహితుడై ప్రకాశాత్మను ప్రజ్ఞాననామముచే మేము పూర్వము కథనముచేసితిమి ప్రజ్ఞ మరియు జ్ఞా శబ్దములకు ఒకే యర్థముగలదు ఆ ప్రజ్ఞా శబ్దార్థుడైన ఆనందరూపాత్మయే బ్రహ్మాదిస్తంభపర్యంతము సకలశరీరములందు వ్యాపకమైయున్నాడు సర్వపూర్ణుండగుటకు ఆత్మచే యుత్పత్తి ఆత్మయందు స్థితి ఆత్మయందు లయము శ్రుతిచే చెప్పబడెను ఆ యుత్పత్తి స్థితి లయములకు కారణత ఉపాదానకారణమందే యగుగాని ఇతరత్ర గాదు అథవా త్రైలోక్యములో సూర్యచంద్రాగ్నులందు గల ప్రకాశమును ప్రజ్ఞారూప నేత్రమునకు భిన్నముకాదు ప్రజ్ఞారూపచైతన్యము వినా సూర్యాగ్నిరూపప్రసిద్ధియును కాదు ఈ సంగతి సమస్తప్రాణిమాత్రులకు అనుభవసిద్ధము ఎందుకనగా

ప్రాణిమాత్రము కొంత కాలమందు కొంత దేశమందు కొంచెము కొంచెము వస్తువును ఎఱుగుచున్నది అదెట్లనగా ప్రజ్ఞారూప నేత్రముచేతనే. ప్రజ్ఞారూపనేత్రములేక ఏ వస్తువుయొక్కయు జ్ఞానము కాదు.

ఇపుడు స్థావరపదార్థములందు ప్రజ్ఞయొక్క సద్భావము చూపుచున్నాము — అశ్వత్థాదివృక్షములకు అన్నాదులప్రాప్తివల్ల సుఖజ్ఞానమై శరీరవృద్ధియును శస్త్రాదుల ప్రహారముచే దుఃఖజ్ఞానమై శరీరక్షీణతయు వృక్షాదులకును జలసేచనాదులచే వృద్ధియు, మూలచ్ఛేదనాదులచే క్షీణతయు కనబడుచున్నది ఆ వృద్ధిక్షయములు సుఖదుఃఖజ్ఞానము వినా గావు దానివల్ల సుఖదుఃఖజ్ఞానము కనుమానమగుచున్నది జంగమ పదార్థములందు తృణసహిత హస్తముచూచి పశువులకు ప్రవృత్తియు దండసహిత హస్తముజూచి నివృత్తియు నగుచున్నది ఆ ప్రవృత్తి అథవా నివృత్తి అనుకూల ప్రతికూలజ్ఞానములేక గాదు. ఈ రీతిగా జంగమపదార్థములందును ప్రజ్ఞయొక్క అనుమానమగుచున్నది ఈ రీతిగా సంపూర్ణస్థావరజంగమ ప్రాణులు సుఖదుఃఖజ్ఞానముగలవారుగా నున్నారు

వసిష్ఠాదిమునులయొక్కయు బ్రహ్మాదిదేవతలయొక్కయు సుఖదుఃఖజ్ఞానము శాస్త్రప్రమాణముచే నెఱుంగబడియె. అథవా చైతన్యతారూపహేతువువలన వారి జ్ఞానమునకును అనుమానమగుచున్నది ఏదేది చైతన్యమో అదియది సుఖదుఃఖజ్ఞానముగలది. ఎట్లనగా మేము సుఖులము మేము దుఃఖులము — ఈ రీతిగా సకల ప్రాణిమాత్రులకు సుఖదుఃఖానుభవమేదిగలదో అది ప్రజ్ఞాబ్దముచే కథనము చేయబడియె ప్రజ్ఞారూప నేత్రము వినా సుఖదుఃఖస్థితియు సంభవింపదు ఎందుకనగా — ప్రజ్ఞానేత్రముకన్న సుఖదుఃఖములవేరై అది శశశృంగము లె అసత్తగును మఱియు నెట్లు అస్మదాదుల సుఖదుఃఖము ప్రజ్ఞాస్వరూపమో అట్లు సకల దేహధారి జీవుల సుఖదుఃఖమున్ను ప్రజ్ఞాస్వరూపమే అట్లే కార్యకారణముగల ప్రపంచమెంతగలదో అదంతయు ప్రజ్ఞాస్వరూపమే ఎందుకనగా ప్రజ్ఞానేత్రము విద్యమానమైయుండు పడే ప్రపంచస్ఫురణయుండును ఎట్లనగా — రజ్జువువిద్యమానమైయుండునపుడే సర్పప్రతీతియగును

ఆక్షేపము — సకలార్థప్రకాశమగు బుద్ధియే ప్రజ్ఞయనబడును? సమాధానము ఎట్లు సుఖదుఃఖాది ప్రపంచము జడమో అట్లు బుద్ధియు జడము అది స్వసిద్ధియందు చైతన్యరూప ప్రజ్ఞయొక్క అపేక్షచేయుచున్నది పంచభూతముల సత్త్వగుణ కార్యమగుటవలన బుద్ధియందు చైతన్యప్రతిబింబగ్రహణముచేయు యోగ్యతగలదు అందువలన ఎట్లు సూర్యప్రకాశమందు ప్రజ్ఞాశబ్దార్థముగలదో అట్లు బుద్ధియందును ప్రజ్ఞాశబ్దార్థము గలదు అది గౌణము ఆనందరూపాత్మయందే ప్రజ్ఞాశబ్దార్థము ముఖ్యము అందువలన మాయతో సహా సకలప్రపంచమునకు నిర్వాహకము ప్రజ్ఞానేత్రమని శ్రుతియందు చెప్పబడియె మఱియును మృత్తికారూపోపాదాన కారణమందు ఘటమునకు స్థితిగలిగి యున్న ప్రజ్ఞారూపోపాదాన కారణమందును సకల ప్రపంచమునకు స్థితిగలదు ఆ

ప్రాయము — పరిణామ్యుపాదానము ఆరంభకోపాదానము వివర్తోపాదానము ఈ రీతిగా యుపాదానము త్రివిధము అచ్చట చైతన్యరూపప్రజ్ఞ ప్రపంచమునకు పరిణామ్యుపాదానముగుట ఘటిల్లదు ఎందుకనగా పరిణామ్యుపాదానముకును కార్యమునకును సమానసత్తగలదు ఎట్లనగా పాలు పెరుగు రెంటికిని వ్యావహారసత్త యున్నట్లు ప్రజ్ఞాప్రపంచములకు సమానసత్తలేదు ప్రజ్ఞ పరమార్థసత్త ప్రపంచము ప్రాతిభాసికసత్త మరియును ప్రజ్ఞ యొంటిగానుండును ప్రపంచమునకు ఆరంభకోపాదానమును ఘటిల్లదు ఎందుకనగా అనేక పదార్థములుచే ఆరంభమగుచున్నది ఎట్లనగా నైయ్యాయికుడు అణుప్రమాణువులుచే జగదుత్పత్తి యనుచున్నాడు మరియును తన వాస్తవస్వరూపము త్యజింపక అన్యథాప్రతీతమగుదని వివర్తోపాదానము బడియె ఎట్లనగా ఆకాశమందు గంధర్వనగరము లప్రతీతియగుచున్నది బాలకుని మనస్సులో రాక్షసు ప్రతీతియగుచున్నది అట్లే చైతన్యరూపప్రజ్ఞయందు సంపూర్ణజగత్తు ప్రతీతమగుచున్నది అందువలనే వేదాంతశాస్త్రజ్ఞులైన మహాత్ములు ప్రజ్ఞ బ్రహ్మరూపమని చెప్పుచున్నారు ప్రజ్ఞానమానందబ్రహ్మ మహావాక్యమందును ప్రజ్ఞానముకు బ్రహ్మమనబడియె స్థూలసూక్ష్మరూపప్రపంచమును దేశకాలాదిపూర్ణభావాభావరూపప్రపంచమును ప్రజ్ఞకన్న వేఱుకాదు ఈ రీతిగా ప్రజ్ఞకు బ్రహ్మరూపత సంభవించుచున్నది

ఈ ప్రకారముగ విచారముచేసిన సకలాధికారిజనులు వివేకవైరాగ్యాది సాధనముచే సంపన్నులై జీవబ్రహ్మాభేదనిశ్చయము చేయుచున్నారు దేహాదులందు అహంకారాభిమానము గృహపుత్రాదులందు మమతాభిమానమును పరిత్యజించుచున్నారు ఈ రీతిగా జీవన్ముక్తులై ప్రారబ్ధకర్మము ననుభవించుచు స్వేచ్ఛాచారముగ విహరించుచున్నారు ప్రారబ్ధభోగము పూర్తియగుటతోడనే వామదేవు వలె అద్వితీయ బ్రహ్మాభేదరూపవిదేహముక్తిని పొందుచున్నారు

గురువు — హే శిష్యా సనకాదిఋషులయొక్కయు వామదేవునియొక్కయు సాత్త్విక ప్రజాజనులయొక్కయు సంవాదరూపమై యీ ఇతిహాసము ఇతరఋషిపుత్రుడు చేత తన శిష్యులకు వేదవచనముచే కథనము చేయబడియె. అందువలన నీయుపనిషత్తుకు ఐతరేయ నామముగలదు ఈ యితిహాసములో అధ్యాయారంభమందు అద్వితీయాత్మజ్ఞానమే మోక్షమార్గము చెప్పబడియె సకల పురుషులచే ఆత్మజ్ఞానము సంపాదన చేయుటయే ఆవశ్యకము ఆత్మజ్ఞానవిషయిక ప్రమాద మెప్పటికిని చేయకూడదు ఆత్మజ్ఞానము నుపేక్షచేసి శాంతిప్రాప్తికొరకు ముముక్షుజనులు అన్యసాధనాసంపాదనము చేయగూడదు ఏ యే పురుషులు ఆత్మజ్ఞానము నుపేక్ష చేయుదురో వారందరును పరాభవము పొందుచున్నారు

శిష్యుడు — ఓ భగవంతుడా లోకమందు ఒకమల్లునిచే రెండవ మల్లుని పరాభవమగుచున్నది ఇచ్చట ఆత్మజ్ఞానరహితు పరాభవ మెవడు చేయుచున్నాడు

గురువు — హే శిష్య ద్వైతజ్ఞానముచే భయప్రాప్తి శ్రుతిచే చెప్పబడియె అంతర్యామియగు ఈశ్వరుడే యమరాజువలె ఆత్మజ్ఞాన రహితుని పరాభవము చేయుచున్నాడు. మరియును మాయాకార్యమైన అహం మమాభిమాన రూపసంసారమేదిగలదో ఆ సంసారమే యమదూతవలె ఆత్మజ్ఞాన రహితుని పరాభవము చేయును అందువలన ఆత్మజ్ఞానమే ముముక్షువులు అవశ్యముగా సంపాదము చేయవలసినది ఈ అర్థమందు పురుషుని శ్రద్ధపుట్టుట కొరకే ఐతరేయమని ఇతిహాసకథనము చేయుచున్నాడు వామదేవుడు మొదలగు అధికారులు పూర్వమాత్మజ్ఞానముచేతనే మోక్షమును పొందిరి అందువలన వర్తమానకాలపు ముముక్షువులును మోక్షప్రాప్తి కొరకు ఆత్మజ్ఞాన మవశ్యముగా సంపాదించుట ఇదే యీ యితిహాస కథనమునకు ప్రయోజనము మనుష్యశరీరమును పొందిన పురుషులు యీ యితిహాసాభిప్రాయము నెఱుగరో వారిని సంసారసుభటుడు వ్యాధుడు మృగమును హననము చేయునట్లు హననము చేయుచున్నాడు (సంసార సుభటుడనగా సంసారరూప క్లేశయోధుడు

శిష్యుడు — ఓ భగవంతుడా వ్యాధుడు బాణములచే మృగముల హననము చేయుచున్నాడు సంసార సుభటునియందు శస్త్రములేవి

గురువు — పూర్వము గర్భవాసతాపము లేవేవి చెప్పబడినవో అవి సంసార సుభటుని శస్త్రములు బాల్యావస్థయందు యౌవనావస్థయందు వృద్ధావస్థయందు ఏయే తాపములు గలవో అవియే సంసారసుభటు శస్త్రములు జీవితమందు ఇంకను ఏయే తాపములుగలవో అవియు సంసారసుభటుని శస్త్రములు మరణానంతరము నరకలోకాది ఏయే తాపములుగలవో అవియు సంసార సుభటుని శస్త్రములు ఆ శస్త్రము లన్నిటిని తీసుకొని సంసారసుభటుడు అజ్ఞానజీవులను హననము చేయుచున్నాడు ఇతరుల పరాభవము (యూకాది పేనులు మొదలగు) క్షుద్రజంతువులను పరాభవము చేయుటకు అస్మదాదులకు ఎట్లు కొంచమైనను ఆయాసములేదో అట్లే ఆత్మజ్ఞానరహిత పురుషుని పరాభవము చేయుటకు సంసారసుభటునికి కొంచమైనను ఆయాసములేదు హే శిష్య సంసారసుభటుచే సంప్రాప్తింపచేయబడిన జన్మమరణాది పరాభవము యే యే పురుషులు ఎఱిగి ఆ పరాభవజ్ఞానమునకు ఫలమైన వైరాగ్యమును సంపాదనము చేయుదురో అట్టి అధికారులైన మహాసుభట పురుషులు గురుముఖద్వారమున వేదాంతశ్రవణాదులైన సాధనములుచేసి ఆత్మసాక్షాత్కారము పొంది యూకాది క్షుద్రజంతువుల నాశము చేయునట్లు సంసార సుభటునే పరాభవము చేయుచున్నారు

శిష్యుడు — ఓ భగవంతుడా ఐతరేయోపనిషత్తునకు జీవబ్రహ్మభేదమందు అభిప్రాయము గలదని మీరు చెప్పుటయందు నాకొక సంశయము పుట్టుచున్నది — ఇతర ఉపనిషత్తులకు జీవబ్రహ్మభేదమందభిప్రాయమా? భేదమందభిప్రాయమా

శ్రీ గురువు — ఓ శిష్యోత్తమా సకలోపనిషత్తులును జీవబ్రహ్మైక్యమే బోధన చేయుచున్నవిగాని జీవబ్రహ్మభేదమందు యే ఉపనిషత్తునకును అభిప్రాయము లేదు. ప్రథమాధ్యాయమందు నీకు ఋగ్వేదాంతర్గత ఐతరేయోపనిషత్తు చెప్పితిని. ఇప్పుడు ద్వితీయాధ్యాయమందు కౌషీతకి ఉపనిషత్తు చెప్పెదను వినుము

ఇతి శ్రీమదాత్మపురాణే ప్రథమోధ్యాయః

ద్వితీయాధ్యాయము

★

అథ ద్వితీయాధ్యాయసారార్థః ప్రథమాధ్యాయమందు ఋగ్వేదసంబంధమైన ఐతరేయోపనిషదర్థము నివేదనముజేసి ఇప్పుడీ ద్వితీయాధ్యాయమందు ఋగ్వేదసంబంధ కౌషీతకి ఉపనిషదర్థమును నివేదనము చేయుచున్నాను

శ్రీ గురువు చెప్పెను — హే శిష్య నేను బ్రహ్మమును అను ఏ జీవబ్రహ్మైక్యభేద జ్ఞానముగలదో అది కోటి జన్మములకున్ను దుర్లభమైనను వివేకవంతులు గురుసేవా శ్రద్ధాదిసాధనములచే పొందుచున్నారు ఈ ఆత్మజ్ఞానముగాక ఏయొక పదార్థమున్ను హితకరముగాదు ఆత్మజ్ఞానమే అత్యంతహితకరము ఎందుకనగా నిరతిశయ సుఖ ప్రాప్తిని దుఃఖనివృత్తిని ఆత్మజ్ఞానమే సాధనము హే శిష్య ఈ యర్థమందు పూర్వము జరిగిన ప్రతర్దనరాజ యింద్రుల దివ్యసంవాదముగలదు వినుము —

శ్రీ కాశీపురమందు పూర్వము దివోదాసను రాజుండెను ఆ దివోదాసుని పుత్రుడగు ప్రతర్దనరాజు మహాపరాక్రమశాలుడై ధర్మజ్ఞుడుగాను యుండెను అతడు సకలరాజులను జయించి తన ధనుస్సును తీసుకొని ఒంటరిగనే స్వర్గము కుపోయెను అచ్చట స్వర్గద్వారము నిలిచి ఒక ఇంద్రదూతకు చెప్పెను నీవు ఇంద్రుని ఎదుటకు పోయి చెప్పుము — హే దేవరాజా లోకులందఱు నిన్ను దేవేంద్రుడనుచున్నారు నన్ను నరేంద్రుడనుచున్నారు నీయందును నాయందును ఇంద్రత్వ సంభవించినది ఎందుకనగా పరమైశ్వర్యము గలవాడింద్రుడనబడియె దేనితో సమానమైనదిగాని అధికమైనదిగాని ఐశ్వర్యములేదో అది పరమైశ్వర్యమనబడియె ఆ పరమైశ్వర్యము నీయందును లేదు నాయందున్ను లేదు అందువలన మనిద్దఱియందును ఇంద్రశబ్దము "సింహో దేవదత్తః" శబ్దమువలె గౌణముగా నున్నదిగాని ముఖ్యముగాలేదు హే దేవరాజా నీకన్న శ్రేష్ఠులైన ఎంతమంది రాజులు భూమండలమందుండిరో వారందరను జయించి నా ఇంద్రత్వాభిమానగౌణతా నివృత్త్యర్థము నిన్ను జయించుటకు ఇచ్చటకు వచ్చితిని గనుక హే దేవరాజా నాతో యుద్ధముచేయుటకొరకు నీసైన్యము తీసికొని త్వరగా రమ్ము. అథవా ఒంటరిగనే రమ్ము నాతో యుద్ధముచేయుటకు నీకు సామర్థ్యము లేనిపక్షమందు

నానమీాపమునకువచ్చి నీచే నేను పరాధమైనా ని చెప్పుము ప్రతర్దనరాజగు నేను ఒక ధనుస్సు మాత్రము సహాయముగ తీసుకొని ప్రియధామమైన స్వర్గభువనమునకు వచ్చియున్నాను నాప్రభామును విచారముజేసి ఉచిత వకాముగ జేయుము

ప్రతర్దన రాజుచే ప్రేరితుడై యా ఇంద్రదూత దేవసభలోనికి వచ్చి ఇంద్రునకు నమస్కారముజేసి యిట్లనియె — ఓ భగవన్ సమస్త లోకములకును లోకపాలకులకును నీవే స్వామిగా నున్నావు నీకు విన్నవార్త నేను కథనము చేసెదను — భూలోకమందు పవిత్రమైనట్టి శ్రేష్ఠమైనట్టి — అధికమేల మీా స్వర్గభువనముకన్నను అత్యంతరమణీయమగునట్టి కాశీయను ఒక దేశముగలదు దేవనదియగు శ్రీగంగయును దాని నత్యంతరమణీయముగ నెంచి స్వర్గమును పేక్షించి అక్కడికి పోయెను ఆ గంగా తీరమున శ్రీకాశీయను నగరముగలదు ఆ కాశీపురము శ్రీమహాదేవుని త్రిశూలముమీాద స్థితమై తన సౌందర్యముచే స్వర్గభువనమునుగూడ తిరస్కరించుచున్నది ఆ కాశీపురియందు మృత్యువు పొందిన అండజాది చతుర్విధ ప్రాణులు మహాదేవుని తారకమంత్రముచే మోక్షమును పొందును ఆ కాశీపురయందు భగవంతుడై మహాదేవుడు విద్యమానమై యున్నాడు ఆ భగవంతుడు సకలప్రాణిమాత్రులయొక్క ఆత్మస్వరూపుడుగాను సంపూర్ణ జగత్తున కుత్పత్తి స్థితి సంహారము చేయువాడుగాను నున్నాడు

సకల దేవతల కిరీటకుండల ప్రకాశముచే విరాజమానమైన చరణకమలము గలవాడగు ఆ భగవంతుడైన మహాదేవు ఉపకారమును స్మరించి సమస్త మునిజనులును నాలుగు వేదములును పలుమారు స్తోత్రము చేయుచున్నవి ఎట్లనగా భట్టు మొదలగు ద్విజనులు రాజుయొక్క స్తోత్రము చేయునట్లు బ్రహ్మవిద్యా ప్రాప్తిరూపోపకారము వలన మునిజనులును ప్రమాణతయను యుపకారమువలన వేదములును సర్వదా వానిని స్తోత్రము చేయుచున్నవి.

హిమాచలపుత్రియైన శ్రీపార్వతీదేవి వాని భార్యయై యున్నది షడానన గజాననులను ఇద్దరు పుత్రులు వానికి గలరు సర్వదా జయ యాకారఘోషము చేయువారైన అనేక ప్రథమగణములున్ను గలవాని ఏ మహాదేవుని నామగ్రహణముచే జీవులకు మరల సంసారదుఃఖము గాదో ఆ మహాదేవుని మాహాత్మ్యము శ్రీవ్యాసభగవంతునిచే శివపురాణమందు యిట్లు చెప్పబడియె — మహాదేవ మహాదేవ మహాదేవేతి యో వదేత్ ఏకేనైవ భవేన్ముక్తిర్ద్వాభ్యాం శంభు ఋణీభవేత్ అభిప్రాయము — ఏ పురుషుడు శ్రద్ధచే మహాదేవ మహాదేవ మహాదేవయని ఈ ప్రకారముగా మూడుమార్లు మహాదేవ నామోచ్చారణము చేయుచున్నాడో ఆ పురుషు ఒకే నామముచేతనే మహాదేవుడు ముక్తినిచ్చుచున్నాడు గాని రెండవ నామముచే మహాదేవుడు ఆ భక్తునికి ఋణియగుచున్నాడు ఎందుకనగా — ముక్తికన్న శ్రేష్ఠమైన ఒక పదార్థము జగత్తునందున్ను ఎక్కడను లేదు ఇక ఏమి ఇచ్చి ఋణము తీర్చుట ఇటువంటి మహాదేవుడు కాశీపురి

యందు విద్యమానమై యున్నాడు అయోధ్యా మధురా మాయా కా కా చీ అవ
తికా పు ద్వారా తీచైవ సప్తైతే మోక్షదాయకా ఈ సప్తమోక్ష పు ములలో
శేష్ఠమై కా పురితో మీ అమరా తియును సమా ము గాదు నాగము భోగ తిపురి
యును కా త్రో సమా ము గాకయు డ మఱి నితరపురముల స గతి యేమి చెప్పవలెను

ఆ కా పు యొక్క రాజగు దివోదాసు లోక వసిద్ధుడుగా ను డెను ఆ దివో
దాసరాజ పుత్రుడు ప ర్దనుడను నామముగల్గి న్సు వసిద్ధుడై యు డెను ఆతడు సకల
శుభగుణస పన్నుడై స ల విద్యాకళా రాజనీతి ప్రవీణుడై మహావరా కమ లుడై
యుద్ధవిద్యావిశారదుడై యు డెను ఆ ప్ర ర్ద రాజు సకల శస్త్రాస్త్ర ప్రయోగములను
బాగుగ నెఱి యు డెను అయి ను ఆ మహారాజు అస్త్రప్రయోగ మెవ మీదను
గావి పడు ఆతడు తన మ న్సులో ట్లనుకొనెను — శ్యేనయాగముచే వలె అస్త్ర
ముచే నెవడై చనిపోయినపుడు యిక నా పరాక్రమ మేమి శ తువునకు యుద్ధేచ్ఛ
యయి చక్షుమ దు ఎదుఎరాని మ ల చూస్తా శత్రువెదుఎ వచ్చినకూడ ప్రతర్దనరాజు
మొదలే శ తువుమీద చేయి చేసికొనడు మొదట శ తువు తన్ను తాడనముచేసిన తరు
వాత శత్రువును చ పును మఱియు యూథైకన్న యెక్కువ వయస్సుగల శత్రువును
చ పడు అట్లే పదునాఱుకన్న తక్కు యస్సు గల వా నిమాఢ చ పడు శూర
వీరు ధర్మములు ధనుర్వేదము దు అట్లే చెప్పబడి వి — మూ ్ఛతన్నైవ వికల నా
శస్త్రన్నా ్యరోధి మ్ పలాయమా శరణ గత న్నైవ చ హి సయేత్ ॥
ఇకను ప్ర ర్దనరాజుయొక్క ప్రతపేమ గా — బ్రాహ్మణులను దేవత ను ఆవులను
ఎద్దులను ఎప్పటి ని అ మా ము చేయుడు ఇకను ఆతని వత మేమనగా — అహ
కారముచే యు క్తమై క్షా తధర్మము ను స్థితమై పక్షమందు దే తగాని బ్రాహ్మణుడు
గా అథవా తన త డ్రిగాని పితామహుడుగాని వానితో యుద్ధముచేసి ఆ శ్యముగా
జయి చుట

ఒకసా కలహా ఎయుడగు శ్రీ నా దముని ప్రతర్దనరాజు యెదుటకువచ్చి యిట్ల
నియె — హే రాజ నీవు కల పృథ్వీరాజులను జయి చినావు అబ్బ ఎ త
పరాక్రమముగలవాడవు నీవు కాని ఇ ద్రుని జయి చుట కె డై ను సమర్థుడు గాదు
దేవేంద్రు డెట్లున్నాడ గా పెద్ద పెద్ద బ కాలురై దైత్యదా వ రాక్షసాదు ను కొట్టి
కొట్టి చ ఎ చ ఎ తన్ను పరా వము చేయువాడెవ్వడును లేడ త మహిమయందు
స్థితుడై యున్నాడు ఈ ప్రకారము నారదము వచ ము వి త ప్రతిజ్ఞారూప
వ్రతమును స్మ చి ఆ ప్రత ర్దనరాజు కొ చమై ను సైన్యము తీసుకొ క తానొక్కడే
యి దు తో యుద్ధము చేయుటకు స్వర్గము కు బోయెను

హే దే రాజ ఆ ప్ర ర్ద మహారాజు యిప్పుడు నీ న ర ద్వారము ద్ద నిలచి
నాచే కు ఎ దేశము వ ఎ చెను ఇక నీ యిచ్ఛ ఈ ప్రకారముగ దేవతల సభయ దు

దే రాజే ద్రు ఎందేశ వచ ము దూత చెప్పెను ఆ దూత వచ ముల వినగా దేవత లతోగూడ ఇ దుడు మొదలే ప్రతర్దనరాజును భయత్వ శూరత్వ విషయములందు మహా విస్మయము నొ ందెను తరువాత క్షాత్రధర్మము త్ర చి క్రోధయుక్తుడై సమస్త దేవతలను తోడతీసుకొ త్వరగానే బయలుదేరివచ్చి రాజు యెదుట నిలిచెను మహా ర థములో దేవరాజే ద్రుడు ఎదుట వచ్చి న రాజు కొ చెమై న పలాయి మానుడుగాక అట్లే లుచుండెను తరువాత ఆ ప్రతర్ద రాజు యి ద్రునితో ట్లనియె

హే దేవరాజేంద్ర పు ష దే త హితముగా తీక్ష్ణశస్త్రములచే మొదలు నన్ను హననము చేయుము రువాత నేనును నా శక్తి నుసా ముగ హన ము చేసెదను ఈ నా ప్రతిజ్ఞను పు ఫలము చేయుము రాజుయొక్క యిట్టి మదభరిత తీ భాషణము వినగానే ల దే తా హితుడగు ఇ ద్రుడు క్రోధ దుర్భరముచే మూ ఛితుడ యెను తరువా రాజుమట్టు కు డలాశా ముగ నే మ చి చి రాజును తీక్ష్ణశస్త్రములచే ప్రహారము చేయ నార భి చెను దేవతల సైన్యమ దు పట్టుకొ పట్టుకొ చ పు చంపు ఇత్యా ఘోర శబ్దములును యొనర్పబడుచున్నవి రణవాద్యము యొక్క ఘోషముచే గగనమంతయు నిండబడియె అచలమై మీద మేఘవృష్టి లె అచలమై రాజ రీరము మీద దేవ లనే శస్త్రవృష్టి కురిపించబడెను రువాత రాజున్ను తన శరాసనము సజ్జగాజే దేవత మీద బాణవ ష్టి కురిపి చెను అపుడేమి ఎ దట్లో దేవతల కాళ్లుపోయి వి ఎ ద యొ క్కరో చెవులు ముక్కులు దేవతల చేతులో న్నులుపోయి శరీరము ఛియు ఛిన్నాభి న్నములై అ త్యే ధికము గా పడుచు డెను దేవతల చేతులను డి శస్త్రములు గ తములై దపడుచు డెను ప ర్దనరాజు ఎ దట్లో దేవత ను వ చాశత బాణము చేతను దతినో శతబాణముల చేతను విద్ధముగా జేయు చుండెను రాజబాణములచే అవిద్ధమై ట్టి దేవతల శ ర మొంకటికూడలేదు సకల దేవత కధిప డైయె ఇ ద్రు శరీరమును సహస్రబాణము చే విద్ధము చేయుచు డెను తరువాత కల దేవత ఆయు ములు భూమిపై బడుటచూచి ప ర్ద రాజున్ను తన శరాస ప్రత్య చను ఎ నెను దేవరాజే ద్రుడు రాజుయొక్క పరా కమమునుజూచి పరమ విస్మయావిష్టుడై రాజుతో మాధానవచ ము పలుక నార భి చెను

ఇ ద్రుడు — పృథ్వీపతి గు నో ప్రతర్ద రాజా యుద్ధమును నీపరాక్రమ మును జూచి నేను ప న్నుడనైతి కు ఇచ్చి వరమిచ్చుటకు నేను సిద్ధుడనైతి పు శా వ మడుగుము హే ప్ర ర్ద నీయుద్ధము సమానయుద్ధము నీపరా క్రమము సమా పరాక్రమము నేనిది కె ్నడును చూడలేదు దేవతా హితుడ గునన్ను బాణములచే ఛిన్నాభి న్నము చేయుటకు ఇ కెవడు మరుడు నీవొకడవే పూ ర్ణ నన్ను పరాజయము చేయుచున్నావు ఈ పకారముగ ఇ ద్రు భాషణము వినగానే ఆ ప్రతర్ద రాజు ఇంద్రుని దీర్ఘ ప్రణామము చేసి ఇట్లనియె —

ప్రతర్దనుడు — హే దేవరాజేంద్రా నీవు పెద్దవాడవు చిన్నవాని సన్మానమిచుట పెద్దవారియొక్క సహజధర్మము నీవు నన్ను పరాజయము చేయుచున్నాడవని నాతో యే వచనము పలుకుచున్నావో అది నాప్రతిజ్ఞా సిద్ధికొరకేగాని అంతేకేమియు యర్థము లేదు హే దేవరాజేంద్రా దుర్బుద్ధియగు బాలకుడను నేను నా అపరాధము క్షమింపుము హే దేవరాజేంద్రా మీరు దేవతలు ప్రపంచము చేతనుగూడ తాడనము చేయుటకు యోగ్యులు కారు అట్టి పూజ్యదేవుని నేను బాణములచే తాడనము చేయుచున్నాను ఇది నాయొక్క మహాపరాధమైయున్నది హే దేవరాజా మీరు నాకే పూజ్యపాదులుకాదు నా పితృపితామహుల చేతను మీరు పూజ్యులు హే దేవేంద్ర మీరు దేవతలు సత్త్వగుణయుక్తులు అందుచే నా అపరాధము విచారింపక యే అపరాధి అయిన నాకు వరమిచ్చుటకు నీవు సిద్ధమైనావు నేను మనుష్యుడను రజోగుణయుక్తుడను కనుక దేవతాహననరూప పాపకర్మమునకు ప్రవృత్తుడనైనాను హే దేవరాజా సర్వాత్మదర్శులగు సాధుజనులకు ఈ వస్తువు నాది ఇది ఇతరునిది అను విషయబుద్ధి కలుగదు అందువలననే అపరాధియైన నాకు నీవు వరము ఇచ్చితివి అపకారికి ఉపకారము చేయుటయే ఉత్తమ పురుషుని లక్షణము హే దేవరాజా ఎట్లు స్తంభములు గృహమును ధారణ చేయుచున్నవో అట్లు ఉపకారి పురుషులు త్రైలోక్యమును ధారణ చేయుచున్నారు నావంటి అపరాధి నీవంటి మహాపురుషుడే ఉపకారము చేయువాడు హే దేవరాజా నేను మనుష్యుడను రజోగుణయుక్తుడను కనుక ఇది హితము ఇది అహితము అని యెఱుగను ఎట్టి సత్తమము దేవ పూజ్యులైన దేవతలతో యుద్ధము చేయుటకు నేను రాకయుందును నీతో యుద్ధమునకు వచ్చుటయందే నా యజ్ఞానము స్పష్టమగుచున్నది హే దేవరాజ నేను హితాహితము లెఱుగను కావున హే త్రిలోకనాథ సకల దుఃఖముల నాశము చేయునట్టి హితతమ వస్తువును నీవే విచారముచేసి నాకు యిమ్ము ఇట్టి రాజభాషణమును విని —

ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దనరాజా యాచింపనిచో యెవ్వడైనను వరమియ్యడు అందువలన నీవే వరము యాచింపవలయును ఇంద్రుని యీభాషణమువిని ఆ బుద్ధిమంతుడైన ప్రతర్దనరాజు సత్యవాదియగు ఇంద్రునితో యుక్తియుతముగ భాషణము చేయుచున్నాడు — ప్రతర్దనుడు — హే దేవరాజా ప్రతర్దనుడు కుగాక యికెవ్వనికైనను వరమీయను అని మీరు పలుకుచున్నారు అది సత్యమేగాని అట్టి మీవచనము భేదవాదియైన విషమ పురుషునియందే ఘటించుచున్నది నీవంటి సమదర్శి పురుషునియందు ఘటింపదు హే దేవరాజా నీవు దక్క అపరాధియగు శత్రువునకు వరమిచ్చేవాడికెవ్వడున్నాడు నీవుగాక ఇతరుడెవడును లేడు నీవు ఏ నిమిత్తమునను విషమదృష్టి గలవాడవు కావు సమదృష్టి గలవాడవే నీవు అందువల హే దేవరాజా నాకు వరమిచ్చుటకు ప్రతిజ్ఞచేసి నీవు స్వబుద్ధితో విచారముచేసి హితతమమగు వరమిమ్ము ఇట్టి యీ నా

గాక — హే దేవరాజా నేను నా ఇచ్ఛచే వరమడిగిన పక్షమందు వరమిచ్చుటయైన నీ ప్రతిజ్ఞకు భంగమగును ఏలాగు అనగా — వరమనునది శ్రేయమునకు పేరు హితతమమునకే శ్రేయమని పేరు నేను హితతమ మెఱుంగను అందువలన యజ్ఞానముచే నేను వరమడిగినను అది అశ్రేయమేయగును ఆ శ్రేయమునకు పేరు వరముకాదు నీవో వరమిచ్చుటను ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నావు కాబట్టి స్వప్రతిజ్ఞా రక్షణముకొఱకు నీవే విచారించి నాకు వరమివ్వవలెను ఈ ప్రకారముగ రాజభాషణమువిని రాజుయొక్క బుద్ధిచాతుర్యమును జూచి దేవరాజేంద్రుడు మరల మరల సంతోషమును పొందెను తరువాత తన ప్రతిజ్ఞావచనమును భంగపఱుపక రాజునకు బ్రహ్మవిద్య నొసంగెను

శిష్యుడు — హే భగవన్ గురుప్రసన్నత లేనిచో విద్యాప్రాప్తిగాదని శ్రుతివచనము ఇచ్చుటనో దేవేంద్రుడత్యంత సంతుష్టుడగుచున్నాడు అందువలన ఇంద్రుని ప్రసన్నతయే విద్యాప్రాప్తియందు హేతువగును ఈ యితిహాసమందైనను ఇంద్రుడు తన ప్రతిజ్ఞావచనమును చలింపచేయలేదని చెప్పబడెను ఇందు సంశయ మేమనగా — ప్రతిజ్ఞను భంగముచేయునట్టి ఏదో యొక దోషమున్న ఒక్కొక్కసారి మధ్యమందు ఉండవలసినది ఆ దోషముయొక్క అభావము వలన ఇంద్రుడు చలాయమానముగాలేదు తాన ప్రతిజ్ఞను చలాయమానము చేయునట్టి ప్రబలదోషము ఏమియుండనయునని నా జిజ్ఞాస గురువు — హే శిష్య బ్రహ్మవిత్ బ్రాహ్మణులగూర్చి బ్రహ్మవిద్యయొక్క ప్రార్థన విదిగదో ఆ ప్రార్థనయొక్క స్మరణము ప్రతిజ్ఞను చలాయమానము చేయునట్టి ప్రబలదోషమగును ఇపుడు బ్రహ్మవిద్యయొక్క ప్రార్థన చెప్పుచున్నాను

ఒకప్పుడు అనధికారి పురుషుండు ప్రాప్తమైన బ్రహ్మవిద్య అత్యంత ఖేదమును బొంది బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణుల సన్నిధి పోయి యేడ్చియేడ్చి యిట్లు ప్రార్థన చేసెను ఓ బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మజ్ఞులగు బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు వేశ్యాస్త్రీ సకల పురుషులను సేవించుచున్నదో అట్లు ధనలోభముచేతగాని ద్రవ్యలోభము చేతగాని నన్ను వేశ్యాసమానముగ చేయకుడు అనగా కులస్త్రీ న్యాయముగ నన్ను గుప్తముగా రక్షణము చేయుండు మరియును శ్రద్ధచే నా సేవ చేయుండు ఎందుల బ్రహ్మవిద్యనగు నేను మీ లోకమందును పరలోకమందును అక్షయనిధితో సమానముగ నున్నానో అందువల నన్ను అపాత్రమందు వినియోగము చేయకుడు మేము కృపణులము కాదు. మేము ఉదారులము సర్వాత్మభావముచె సర్వజనులు మాకు ప్రియులే మేము బ్రహ్మవిద్యను గుప్తముగా నుంచము సద్గుణపురుషులకు గాని దుర్గుణపురుషులకు గాని వచ్చేవారి గాని పాత్రాపాత్రగా ఆ దరిజనులకు మేము బ్రహ్మవిద్య ఇచ్చువారమే అని మీరనుచున్నారు ఓ బ్రాహ్మణులారా నాయందు దయయుంచి గుణహీనపురుషుని నన్నివ్వకుడు మీరు ఎంత ఔదార్యము గలవారైయుండినను ప్రియకన్యయొక్క

తక్కడి లె నా దానమునుగూర్చి కొంచెము విచారము చేయుడు ఎట్లు అత్య త రూప వతియగు ప్రియపుత్రుని ప్రియపి నపు నకు వ్వడో అట్లే ఓ ప్రియ బ్రాహ్మణులారా నేను మీకు ప్రియక నగ ల న్ను దుర్గుణ వ డ పురుషుని వ్వకుడు

నాయనా గుణ హిత గ డపురుషుని ఇచ్చినపక్షమ దు నా కెన్ని తాపము లగునో చూడుము — దుర్గు రుషునియ దు దోషారోపము కుటిలత ఇ ద్రి యాధీ త నిత త్రము మ అ ద్రమత గురుభ్త హీతత ఈ మొదలగు ననేక దోషరూపతాపములు నాకగును అ దు లన ఓ త ద్రీ బ్రహ్మవిద్యారూపిణియగు క న్యనైన నన్ను ఏ దుర్గుణ పురుషు కు నివ్వ ద్దు అ గా శమదమాది గుణములచే న్నదగు పురుషు కు న్ను కన్యాదానము చేయుము అథవా నాకు పె డ్లియే వద్దు హృదయకమలమను యి టిలో న్లే గుప్తముగా ను చుము ఈ ర డు పక్ష ముల దును ఒక పక్షము కారము చే నపుడు నేను మీకు కామధేను న్యాయముగా వా ఛితార్థసిద్ధి చేసెదను ఇదిగాక ధనలోభముచేత గాని వ్యలోభము చేత గాని గుణహీనపురుషునకు బ్రహ్మవిద్యయై న్ను ఇచ్చి పక్షమ దు ఫలరహితలతవలె నేను గొడ్డుర గుదును

ఓ బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణులారా గుణహీనునకు విద్యని వ్వగూడద సర్వజనుల ఉప కా ము కొరకు మీకు యు్త హితముగా చెప్పితిని దాని అభిప్రాయము — ష్యుని హృదయమందున్న అజ్ఞా రూపా ధకారమును నాశనము చేయుటకు సూర్యచ ద్రాదు లున్ను సమర్థులుగారు ఇటువ టి అ ధకారమును ఏ గురువు ఆత్మసాక్షాత్కారము ద్వారా నాశము చేయుచున్నానో మరియు నీవు పర బ్రహ్మము అను మహావాక్య రూపామృ మును పా ము చేయి చుచున్నాడో మరియును సహస్రయుక్తులచే సర్వథా ఆత్మబోధయే చేయుచున్నాడో అ గురువు ముముక్షువులకు త డ్రిగాను తల్లిగాను నున్నాడు లౌ క మాతాప రుల స తియ దు ప వేశముచే న జన్మమ ణాదిదు ఖము లకు త్తికాదు వ్యత్య స్తముగ నది యధికమేయగును గురు స ప్రదాయమ దు ప్రవిష్టుడై చో జ న్మమరణదు ఖముల నాశమగును అథవా పితృమాతృ పదము యర్థము గురు యే ఘటిల్లును చూడుము — రక్షణము చేయువానిపేరు పిత పూజచేయు వా పేరు మాత అచ్చట ఆత్మసాక్షాత్కారముచే స సా భయమును చి గురువే రక్షణము చేయువాడు కావున గురువే మ యును అ దస్వరూప స్వారాజ్య పట్టముమీద గురువే స్థాప ము చేయువాడు కావున గురువే మాత ఇటువ టి గురువు నకు మనోవాక్కాయము చే నెప్పుడును ముముక్షుజనులు ద్రోహము చేయగూడదు (తాడనాదులు కాయకృతద్రోహము అనుచితశబ్దోచ్చారణము వాక్కృత ద్రోహము అ ష్టచి త ము మా సిక ద్రోహము) గురు హం కృత్యకు కృత్య వి పాన్ని జ్యాదత స్మశానే జాయతే వృక్ష క కగృధ్రోపసేవిత ఏ ష్యుడు తన గురువుయెడ

"హుం హుం"యనుచున్నాడో అథవా "కూ"యనుచున్నాడో మరియును బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తుల ను వాదముచేసి యి చుచున్నాడో వాడు శ లా భూమి య దు వృక్ష రమువ షా దుచున్నాడు దా పై మా భక్షణము చేయు విరై క గృ ధాది పక్షుల కూర్చొనుచ దును

ఓ బ్రాహ్మణులారా గురుద్రోహముయొక్క యభా మును గురుసేవాభా మును నేనుచెప్పితి బ్రహ్మవిద్యాగురువును గుతి చియే చెప్పితి అ ఇ రముగై లౌ విద్యాగురువు ందును ఇదే వ్య హారము వేదము కభిప్రాయమైయు న్న ఆ దువలో ఓ బ్రహ్మవిద్యాప్రియ బ్రాహ్మణులారా మీకు బ్రహ్మవిద్యయ దును నా తుణమ దును అభి ప్రాయము గలిగియున్న పక్షమ దు మీరు గుణ తుడగు ష్య కు బ్రహ్మవిద్యానిరూ ణము చేయుడు అ న్యథా వి రియోగము చేయకుడు గురుభ క్తుడు శ ద్ధా తుడు ప్రమాదరహితుడు అర్థా ణయు దు కుశ బు ధ్ధిగ వాడు బ్రహ్మచర్యయుక్తుడు టు టి అధికా ష్య కుగాక యితరులకు బ్రహ్మవిద్యా రూపణము చేయకుడు

ఈ ప్రకా ముగ బ్రహ్మవేత్త యొక్క బ్రహ్మవిద్యయొక్క ప్రార్థనా పూర్వ చ ముగలదు ఆ చ మును స్మరణముచేసి సత్యపాశముచే బద్ధుడై ఇంద్రుడు యట పరమసం యమును పొ దెను — ప్ర ర్దనరాజు కు బ్రహ్మవిద్యనిచ ట ఉచితమ అనుచితమా బ్రహ్మవిద్యాధికారియగు ష్య సర్వగుణములు రాజు దులేవు కొ గుణములుమాత్రమే గలవు ఇతడు నా శత్రువు వీ బ్రహ్మవిద్య ఇచ్చుట ఉచితమ కాదు అథవా ఈ రాజు సా రము కులోబడి శత్రుభా ము వ త్యాగముచేసి యున్నాడు ఇట్లు శిష్యగుణ సమ్పన్నుడైన వీ బ్రహ్మవిద్యనిచ్చుట ఉచితమే ఇ కొ మనస్సులో అనుకొనుచున్నాడు — ఇచ్చుట అధికవిచార మును చి పొందుకనగా వరమిచ్చెదనని నేను ప్రతిజ్ఞచేసితిని ఇపుడితడధికారియా కాదా యని విచారణ చేయుట సరికాదు వీనికి బ్రహ్మవి చ్చెదనే ప్రతిజ్ఞ సత్యముచేయవలసినది ఎ రెండువాక్యములందు పరస్ప విరోధమగునో అచ్చటనొక వాక్యము పబలమై ఒ దుర్బలమగును ఏ వాక్యమువ కేరీతిగాను గతికాదో అ పబలమున్న ఏరీతిగా గతికలుగునో అది దుర్బలమును అగును బ్రహ్మవిద్యయొక్క అధికా ఉత్తమ, మధ్య భేదము చే ద్వివిధము — స్త్రీసంగ హిత వి క్త సన్న్యాసి ఉత్తముడు గృహస్థు మధ్యముడు ఈ ప్రతర్ద రాజు గృహస్థుడగుటవల మధ్యమాధికా ఉత్తమాధికా కాడుగదా ఈ ప్రకారముగ బ్రహ్మవిద్యకు గతియగును కనుక ఈ పక్షము దుర్బలము మరియును "నావృత దేత్" మిథ్యావచ ము చేయగూడదు ఈ వాక్యముబల విద్య ఇచ్చుటక న్న ఇంక గతియేలేదు అ దు యీ వచనము బ్రహ్మవిద్య ఇవ్వగూ దను వచ ము కం న్న ప్రబలము దేవరాజేంద్రుడు యీ ప్రకారము విచారముచే కాలము కట్టినిరి.

ఓ ప్రతర్దనరాజా వు న న్నె ఱుగుము నేను సకలజగత్తు కాత్మగాను బుద్ధ్యా
దులకు సాక్షిగాను ఆకాశమువలె స ల జగత్తును వ్యాపించియున్నాను మరియును
స్వప్నతుల్యమైన స్థూలసూక్ష్మ పూర్ణ జగత్తుచే నేను రహితుడగుటవలన నేను తు య
శివరూపుడుగానున్నాను సజాతీయాది త్రివిధ భేదరహితుడగుటవ వనే ఎట్లు కల్పిత
సర్పదండాదుల కధిష్ఠానము రజ్జువో అట్లు సకల పప చమునకధిష్ఠానముగానున్నాను
అందువలన నేను ఏకముగాను మాయావి ష్ట యీ ్వరుడుగానున్నాను హే రాజా
ఇటువ టి నా స్వరూపమును వు ఱుగుము

నా స్వరూపముయొక్క జ్ఞా మే మనుష్యులకు హితతమము యజ్ఞాదిక ర్మముల
ఫలమైన స్వర్గసుఖము అశ్వ సాదులును ఉపా నా ఫలమై బ్రహ్మలో సుఖమున్ను
కర్మసాధ ములు స పూర్ణ ములును బంధకా కములు వా చే హితముకాదు అదే హితము
లేనప్పుడు మనుష్యలోకస్థిత తాది అల్పసుఖము హి ముకాదని చెప్పవలెనా?
యదు దము లె క్షణికములుగాను కేవలదు ఖరూపముగా నేయున్న ఆత్మరూపు ఇందువ
వనను నే నొకడనే సుఖరూపుడుగానున్నాను హే రాజా ప్రపంచమందు ఏ
కాలమందును ఏ స్తువున దును హితములేదు హితమే లేనప్పుడు హి త ము కు
హి తమము కు (ప్రప చము అ యెద్ది హితముకన్నను అధికాధికము కు పేరు
హి ము. దే క న్న అధికహితము ఎక్కడను లేదో దా పేరు హితతమము)

ప్ర ర్దనుడు — ఓ దేవరాజా లోకమందు హితము హి తరము లేనిపక్షమందు
నీవు ఆత్మజ్ఞా మును హితతమమని చెప్పుచున్నావే అ ఎట్లు ఘటిల్లును హితము
హితతరము వీ యొక్క అపేక్షచేతనే హితతమమని చెప్పబడును ఇ దుడు —
హే ప్ర ర్ద కల్పితములైన శ ర తరాపేక్షచే ఆ త్ర తురీయమ బడి ది అట్లే
విషయజన్యసుఖము ఘటపటాది పదార్థము లె త్వ నాశముగలదగుట హిత
మనబడియె వై రాగ్యసుఖ ము త్తమపురుషు ఒకసా ప్రా ప్తమై తరువాత నాశము
గాదు ము ది ము వృద్ధియగుట లన హితతరమ బడియె అథవా విషయసుఖము కు
స్త్రీ నాది అనేక బాహ్యసాధ ములు కా లసి ది వై రాగ్యసుఖము కు విషయమ ధు
దోషద ష్టియను ఒకటే సాధనము చాలు అ దు ల ను విషయసుఖము హితమని
వై రా గ్యసుఖము హిత రమ చెప్పబడియె. వై రాగ్యసుఖము హిత రముగాను డి న
వై రా ముచే మూలాజ్ఞా నివృత్తి కాదు మిథ్యాజ్ఞా జన్య సంస్కారముచే వై రాగ్య
త్రయమున్నను భయముగలదు మ రియు నే ్వతీయాత్మయను జ్ఞా ముచే అట్టి భయము
కలుగదు అందువలన ఆత్మజ్ఞానము హితతమమని చెప్పబడియె హే ప్రతర్ద నేను
సచ్చిదరూపాత్మను ఆ నాయొక్క జ్ఞా ము కన్న భిన్నమగు ఏ యొక స్తువును హి మ
ముకాదు నా జ్ఞానమే హితతమము హే ప్రతర్ద బ్రహ్మహత్యమొదలగు యొన్ని పాప
ములు శాస్త్రము దు ప్రసిద్ధములో ఏ పాపము చే అన తకోటికల్పము జీవునకు దుఃఖ

మగునో అట్టి మహాత్పాపములును నాయొక్క జ్ఞా పభా ముచే జీవు స్పృ పవు హే రాజా! ఆత్మజ్ఞా పాపము స్పర ముచేయ నుట అర్థవాదము వెలుగును నిజముగా ఆత్మజ్ఞా బ్రహ్మహత్యా పాపములు స్ప పవు దాని కొరకొ కథచెప్పెద నుము —

హే(ఇం)ద్ర! ఓ కా మందు త్వష్టానామదేవు పుత్రుడు విశ్వరూపుడు మా యొక్క పురోహితుడైవాడు వాడో దైత్యు భ చే పుట్టి వాడు ఆ వి ్వరూపునకు సాత్త్వికరాజసతామసను ను మూడుముఖములు గ వు వాడు సాత్త్వికముఖముచే అమృ పానము తామ ముఖముచే సురాపా ము రాజసముఖముచే అ ్న భక్షణము చేయు వాడు ఆ విశ్వరూపుడు యజ్ఞమ దు ఋత్విజుడై మహా కటముగా ఒక్కొ క్కసారి ఉచ్చ్వ ముచే దేవత కు యజ్ఞభా ము ఇచ్చువాడై మ ద ్వరముచే సురులకు యజ్ఞ భాగమిచ్చేవాడు ఈ పురోహితుడు మా అ ్నమితి మా శత్రువు కు పుష్టి చ్చువాడు విశ్వా ఘాతకుడు మ యును ఆత్మద్రోహి ఎ దు గా — అ ్నదాత అ ్న భో ఆత్మయ చెప్పబడియె ఈ పురోహితుడు గు ప్తగా మా శత్రువులను యజ్ఞ భాగ ముచే పుష్టిచే వా చే మమ్ము హ ముచేయువాడు ఆ వి ్వరూపుడు వేదవ్ర బ్రాహ్మణుడు మా ఆ దతి దేవ పురోహితుడు కనుక చ పుటకు యోగ్యుడుకాడు అయి ను యజనా నాశముకొరకు ప్రయ ్నముచేయువాడు గా ఆత్మద్రోహియై ఈ దురాత్ముడు అవశ్యముగా చ పవ యు చా ణముచే ఇంద్రుడనై నేను విశ్వరూపు యొక్క మ స్తకత్రయమును జముచే ఛేద ము చే తిని ఆత్మజ్ఞా పభా వమువలన ఆ పాపముచే నా యొక రోమమున్ను భేద ముగా లేదు మరియును శ్రే వతర కోటి న్యాసు ను చ పి పాపమున్ను న్ను స్పృ పలేదు సన్యా హ వ కథవినుము —

ఒక ్తమందు కోటిసన్యాసులు ఒ చోట గూడియు డి వారు వర్ణా ధర్మములపై శ్రీ లవారైయు డి ను "ఈయింద్రుడే నాయాత్మ" యను సర్వా జ్ఞానము లేక యుండి ఇట్టి బహిర్ముఖులై న్యాసులనుగూ ్చ నే ట్ల టిని మీ రెవరు ఇట్లు నే డుగగా వారిట్లు — వర్ణాశమధ ్మముచేయువారై సన్యా స లము మేము నీవె డవు మమ్ము దంగుటకు ఈ పకారము సన్యాసులు నిరాద న ము చె ్ప ను పాయు కుడనై ఇ దుడగు నేను వా గ్యా ్చ యిట్లు టి — ఓ సన్యాసులారా మీ య దరియొక్క ఆత్మయగు నేను ఇంద్రుడుగానున్నా ను ఈ పకా ముగ నా చ ము వి గా ఆ సన్యాసు దటు కోధావిష్టులయి న్యాసు లెట్లున్నా గా తాము ్యయముగా ప మనూరులైయు డియు వేద మహాప డితు ము యెఱుగువారు ఆ న్యాసులు ద్వై ముచే మోహితులై మహా నిరాద ణభాషణము చేయసార భి చిరి — శరీరరూప వి హముగలవాడ గు శ్రీ ఇ దుడ వెట్లగుచున్నావు

అభిప్రాయము — ఇందయను శబ్దము మరియు దానియొక్క అర్థము ఈ రెండిటికి వేఱుగ ఇందుడు ఎవడును సంభవింపడు. అచ్యుత ఇంద్ర శబ్దము ఇంద్రుడను ప్రథమపక్షమందు విగ్రహము గలవాడవైన నీకు ఇందత సంభవింపదు. మరియు ఇంద్ర శబ్దార్థము ఇందుడను ద్వితీయపక్షమందు విగ్రహము హవిషాన్నభోగము ఐశ్వర్యము ప్రసన్నత ఫలప్రదానము ఈ పంచవిశేషణములచే విశిష్టులైన దేవతా విశేషము ఇంద్రశబ్దము కర్థమగుచున్నది. అథవా నీవు చెప్పు ప్రకారముగ నేను సకల సన్న్యాసుల ఆశ్రయుడను. అదే ఇంద్రశబ్దమున కర్థమయినయప్పుడు అచ్యుత ప్రథమపక్షము సంభవింపదు. ఎందుకనగా — శరీరరూప విగ్రహముచే విశిష్టుడై దేవతావిశేషమని శబ్దమున కర్థము చేసినపుడు ఎట్లు అతిథి ప్రత్యక్షమగుచున్నాడో అట్లు ఇంద్రుడును ప్రత్యక్షుడు కావలెను. అట్లగుటలేదు. ఈ రీతిగా శరీర విగ్రహముగల దేవతా విశేషము ఇంద్రశబ్దము కర్థమగుట సంభవింపదు. మరియును హవిషాన్నభోగరూప విశేషముచే విశిష్టుడైన దేవతా విశేషమున్ను ఇంద్రశబ్దార్థమగుట సంభవింపదు. ఎందుకనగా — యజ్ఞమందిచ్చిన అన్నమును అతిథి భోజనముచేయునపుడు అందరు ప్రత్యక్షముగా చూచినట్లు యజ్ఞమందు ఇంద్రాదిదేవతలకు ఇచ్చినదైన హవిషాన్నమును దేవతలు భోజనముచేయలేదు.

ఆక్షేపము — దేవతలు హవిషాన్నముభోజనము చేయకపోయినను ఎట్లు భ్రమరము పుష్పసంబంధ గంధగ్రహణము చేయుచున్నదో అట్లే దేవతలును అన్నసంబంధ సారాంశగ్రహణము చేయుచున్నారు. సమాధానము — దేవతలు సారాంశగ్రహణము చేసినయెడల ప్రత్యక్షమందు పితృ అర్పణముచేయబడిన మోదకములు సారరహితములుగా నుండవలెను. యుండెడి మోదకములో అట్లు సారహీనములగుటలేదు. మరియును ఐశ్వర్యరూప విశేషణముచే విశిష్టమైన దేవతావిశేషము ఇంద్రశబ్దము కర్థమనుటయు సంభవింపదు. ఎందుకనగా — శరీరమందు స్వామిత్వాభిమానము మరియు ఇతరులయందు మమతాభిమానము వీనికే ఐశ్వర్యమా అథవా అనేక యజ్ఞములందు ఒకేసారి ప్రాప్తమగుటకు అనేకస్వరూపములు ధారణచేయుటకు ఐశ్వర్యమా. ఈ రెండు పక్షములును రాగయుక్తులగు దేవతలందు సిద్ధించుచున్నవి. ఎట్లు రాగయుక్తులై నానావేషములను ధారణచేయువారైన వేశ్యలను బుద్ధిమంతుడు పూజ చేయడో అట్లే రాగయుక్తులై నానారూపములు ధారణచేయువారైన దేవతల పూజను బుద్ధిమంతుడు చేయడు. మరియును ప్రసన్నతారూప విశేషణముచే విశిష్టులై దేవతావిశేషము ఇంద్రశబ్దార్థమనుటయు సంభవింపదు. ఎందుకనగా — యజ్ఞాదికర్మములచే దేవత ప్రసన్నమైనదా అథవా యజ్ఞాదులులేకయే ప్రసన్నమైనదా? అచ్యుత ప్రథమపక్షము సంభవింపదు. ఎందుకనగా — కర్మముచే దేవతలు ప్రసన్నమైనపుడు మనుష్యులును సేవచే ప్రసన్నులగుదురు. మరి దేవతలందు అధికతయేమి? యజ్ఞాదులు లేకయే

పన్నమగుదు ను ద్వితీయపక్షమును సంభవింపదు దుక గా — కర్మము చేగా దే తల పస్నత దును చూడలేదు మరియును ఫ పదానరూప విశేషణముచే విష్టుడై దే తావిశేషము ఇ దశబ్దము కర్థమనుటయు భవి పదు ఎ దుక గా ప న్నతరయై తరువా తే ఫలప్రదానమగును ఫలప్రదానము ము దు విపదు కనుక ఫలప్రదా విశేషణమున్న భవి పదు ఈ ప్రకారముగ విగహాదిప చవిశేషణ విష్టత్వము ఇ ద్రశబ్దార్థమనుట న్నా ను చే ఖ డి పబడిరి ఇపుడు స పూర్ణ హై ఆత్మ ఇ దుడను పక్షమ కు ఖండ మార ఖి పబడుచున్నది

ఆత్మ ఒకొ్కక్క రీరమ దు వేఱువేఱైయున్నాడు ఒకేయాత్మ సకలశ ము ందున్నాడ ఒకే శ రమ దైన సుఖదు ఖముల యనుభ ము సకల శ రముల దును గావల యు డె అట్లగుటలేదు ఆత్మ పుణ్యాపాపము కు కర్తగాను సుఖదు ఖములకు భో క్తగాను అమూర్తుడై విభువుగానునున్నాడు బుద్ధి సుఖదు ఖేచ్ఛ ద్వేష ప్రయత్న ధర్మాధర్మ సా్కర శ్యప మాణ ప థక్త్వ యోగ విభాగములను చతుర్ద శ గుణము చే యుక్తుడుగానున్నాడు మరియును ఆత్మ అహ సుఖీ అహ దుఖీ ఈ ప్రతీతి విషయ ముగానున్నాడు వో సన్న్యాసియయిన మాకన్న భిన్నముగా పతీతమగుచున్నావు వు మాయొక్క ఆత్మ ఎట్లగుదువు వు మా యాత్మకాదు అందు లన ఇ దశబ్దార్థము శబ్దముకన్న వేఱుగా ఇ కొకటియే యు కనబడదు కాబట్టి ఇ దశబ్దముగాక తద్భిన్న హై ఇ దదే రము క స రూపమేలేదు అట్లే ఇత దేవతలకును వ్యరూపము లేదు శబ్దమాత్రము గలదు హే ప ర్ద ఆ బహిర్ముఖ న్నా సులు ఈ ప్రకారము కుత యుక్తులై రాద యుక్తులై మరల నాయెడ క్రోధయుక్తులై ఆ సన్న్యాసుల ము ఖ తనుజూచి కూర చ ములను వి కారణము లేకయే గల్గు క్రోధమునుజూచి మర కృపాయుక్తుడై ఇంద్రుడ గు చేను యిట్ల టి — ఓ సన్న్యాసురారా దే తలకు వి్ వామండకూడదు శ శ మందు ఆత్మకు వాస్తముగ భేదముగలదు ఇ దుడు గు నీవు మాయా త్మకాదు అ ఇట్లు మీరు శ కులై పలుకుచున్నారుగాని దీ ఏదై వేదప్రమాణము న్నపక్షమ దు మీరు దానిని చూపుడు

హే ప్రతర్ద ఎపుడు నే ప్రకారముగ న్నా సులను పమాణమడి రినో అపుడా సన్న్యాసులు అత్య త క్రోధయు క్తులై ననుతిట్టిరిట్టి రృభ్ర్సనాయు క్తముఖముని భృకుటిని కముగ అసహ్యాతుగజే ఇ కభాషణముజేయక షా షా అని హ స్తచేష్ట చే తిరస్క చి హే పతర్ద ఎప్డు న్నా్యసులు న న్నత్య త అ మా ము చే రో అపుడు ఇం దుడగు నేను ఈప్రకా ము విచారము చే తిని ఈ సన్న్యాసుల సేవ చేయుట వీ న పేక్షచేయుట యోగ్యమా దండనము చేయుట యోగ్యమా ఈ రీతి యను ప్రథమ పక్షము కాదు ఎ దు గా — అధర్మమును డి క్షణచేయుటకే నా యవతారమ్మైయు న్నది ఇపుడు ద డ మను ద్వితీయపక్షమ ను అపరాధము వినా

దండనమున్ను కాదు ఆ దు లన మొదట సన్న్యాసుల అపరాధమును నిర్ణయము
చేయున అపరాధ నిర్ణయముకొరకు సన్న్యా సధర్మ పతిపాదక గ్రం రొుక్క రూ
పణము — వివేకా సాధన చతుష్టయ ంప న్న పురుషుడు ఆత్మసాక్షాత్కారము
గురి చి పూర్ణకర్మ పరిత్యాగముచే సన్న్యా ధారణ చేయ లయును ఆ సన్న్యాసి
ణమననాది వేదా విచారము సర్వదా చేయ లయును అదే సన్న్యా రొుక్క
ధర ము ఆ న్న్యాసము ఒకటి క్రమసన్న్యా సము ఒకటి క్రమరహిత సన్న్యాసము
ండు బహ్మచర్య గృహస్థ వా పస్థ న్న్యా ము రీతిగా క్రమముగా నొక్కొక్క
శ్రమము పాది చి కడపట డెబ్బది యన్న అ ంత ము సన్న్యాసాశ్రమము
కొనుట — అది క్రమసన్న్యాసము మరియు ఎపుడు ఉత్కట వై రాగ్యము కలు
గునో అ మే సన్న్యాసాశ్రమము గై కొనుట క్రమరహిత సన్న్యాసము పైసన్న్యాసు
లందు క్రమసన్న్యాసమును లేదు క్రమ హిత సన్న్యాసమును లేదు వీ దరు ఆత్మజ్ఞాన
హితులు గాను నీతిరహితులుగాను క్రోధరూప మహాశ తువు కు ఖులై యున్నారు
అందు వీరు దుర్బుద్ధులు మూఢులు తమ హి ము వినక హితోపదేశము చేయు
వారియెడ ద్వేషభావము గల్గియున్నారు

పతర్దనుడు — హే భగవ౯ ఎ రీతిగానైన వీరు సన్న్యాసులు కాబట్టి
మీరు క్షమి చవలసినదికదా మీచే క్క ఇ క్క ఉపదేశముచే రికి ఆత్మ సాక్షా
త్కా మగును ఇ ద్రుడు — హే ప్రతర్ద నా చ ములు ఎపుడు వీరు అ కా ము
చేయలేదో అపుడు వీరి వచ ముల వి మరు బోధకా కే వీ రొుక్క అ మాన
భాషణమును సహి చకొని కృపాయుక్తుడనై నేను శ్రుతి ప్రమాణ మడి తి
రా గతి నీకు చెప్పియేయున్నాను పత నుడు — హే భగ ౯ ఇట్టి బహి
ర్ముఖు న్న్యాసులను మీరు శ్రుతి పమాణ మె దుకడి తి ఇ దుడు — హే ప్రతి
వేదప్రమాణ మడుగుటయ దు ప్రయోజ మేమ గా — వీరు వా ్త భేద
ము దు ఏదో రొుక వేదప్రమాణము చూపుదురు ఆ తరువా వీ అ ప్రమాణముయొక్క
మ నను చి ఆత్మోపదేశము చేసెదను ఈ యభిప్రాయ మెఱుగ రే నామీద
అధికాధిక క్రోధమే చేయుచున్నారు వీరు వేదప్రమాణ మెఱు వారే కుతర్కము గల
వారి అథవా చ డాలుడు శత్రువు పతితుడు దురాచా ఇటు టివా డె డైన
యథా ధ ప్రశ్న చేసి పుడు బుద్ధిమ తుడు దాని ఉ త్త మివ్వ లె శాస్త్ర మర్యాద
ఈ న్న్యాసులలో శాస్త్రమర్యాదను ఎఱుగరు ఈ దుర్బుద్ధు గు న్న్యాసులయొక్క
జన్మము వ్ప ము ఎ దుకనగా — వీ చే కర్మత్యాగరూప న్న్యా ము ధారణ
చేయబడి ది దానివలన వా కర్మాధికారమున్ను లేదు వై రాగ్యాది సాధన హితు
గుటవ జ్ఞానాధికారమున్ను లేదు కా ఉభయ భ్రష్టులే

ప్రతర్దనుడు — హే దేవేంద్ర ఆ సన్న్యాసులందు వైరాగ్యాభావ మెట్లు తెలివి ఇంద్రుడు — హే రాజా ఎచ్చట క్రోధము గలదో అచ్చట వైరాగ్యాభావము గలదు ఎందువలనగా మొదలు జన్మమే కష్టము ఆ జన్మమునకు హేతువైన కామము కష్టతరము ఆ కామమునకంటె క్రోధము కష్టతమము ఆ క్రోధము ఈ సన్న్యాసులందు విదితమగుటవలన వైరాగ్యాభావము వీరలందు సిద్ధము యతీనాం క్రోధచండాలో ఇతి శాస్త్రవచనము గలదు

ఇప్పుడు కామమునకంటె క్రోధమునకధికత చెప్పెదను — కామముచే వర్తమానకాలమందు దుఃఖము కాదు పరిణామకాలమందగును క్రోధముచే వర్తమానకాలమందును పరిణామకాలమందునుగూడ దుఃఖమగును అట్లే కామము యెవ్వనికి పుట్టినదో వానినే అది పీడించునుగాని ఇతరుల పీడింపదు క్రోధమెవనికి పుట్టినదో వాని ఇతరులనకునుగూడ తాడనాదిరూపపీడను గల్గచేయును అథవా కామము ఉత్పత్తి హేతువగుటవలన రజోగుణకార్యము క్రోధము నాశహేతువగుటవలన తమోగుణకార్యము అందువలనను కామమునకంటె క్రోధము కడు దుష్టము ఎట్లు ప్రజ్వలితాగ్ని తన్ను కాష్ఠమును ఆర్ద్ర కాననమును దహించునో అట్లు సాధకపురుషునందు పుట్టిన క్రోధము స్వపరసాధనమును మోక్షసాధనమునుగూడ నాశము చేయును ఎచ్చట క్రోధముండునో అచ్చట ఇచ్ఛయును అవశ్యముగా నుండును ఎందుకనగా — మొదలే ఇచ్ఛపుట్టి ఆ ఇచ్ఛకు ఎందైన ప్రతిబంధము చేనపుడు క్రోధము జనించును కామఏష క్రోధఏష అని భగవంతుడు చెప్పియున్నాడు కామక్రోధము సద్భావమున్నచోట వైరాగ్యము కను సంభవమున్న లేదు కామక్రోధాదుల నివృత్త్యుపాయమున్న వీరికి అశక్యము బ్రహ్మవేత్తలగు మహాత్ముల యొక్క సేవ [illegible] సత్సంగతి ఇత్యాదుపాయములున్న వీరందు లేవు కోపిష్ఠులై బ్రహ్మవేత్తయగు ఇంద్రుడనైన నాతో విరోధభాషణము చేసె వీరు చేయుదురు ఇంక సేవ ఎక్కడిది వైరాగ్యరహితులగు ఈ సన్న్యాసులకు సన్న్యాసఫలము ఏమి గల్గును పైగా దేహాభిమానముచే వీరు పతితులగుదురు ఎలాగనగా — సన్న్యాసము ద్వివిధము — వివిదిషా సన్న్యాసము విద్వత్సన్న్యాసము బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రాప్తి కొరకు కర్మత్యాగరూపమైనది వివిదిషా సన్న్యాసము ఆత్మసాక్షాత్కారానంతరము గావింపబడునది విద్వత్సన్న్యాసము గురుసన్నిధి పోక వివిదిషా సన్న్యాసమునకు ఫలము కాదు. కావున వీరు గురువు యెదుట పోవుట యనునదే లేదు. రెండవ సన్న్యాసమునకు వలన సంపన్న సుఖము అది వీరి లేదని చెప్పవలెనా

వీరు మూఢులు సన్న్యాసపదమునకు అర్థమును ఎఱుంగరు సన్న్యాసపదమందు రెండు యవయవములు గలవు — సమ్ న్యాస అందు నేను పరబ్రహ్మరూపుడను అను యాత్మజ్ఞానరూప శస్త్రముచే మూలాజ్ఞాన సహిత కామక్రోధాది శత్రువుల

ఖేదనము "సం" అను ఆద్యవయవమున కర్థము మరియు పునరావృత్తి రహితముగ బ్రహ్మభావముచే స్థితి "న్యాస" అను అవయవమున కర్థము రెండవయవములను జేర్చి ఆత్మజ్ఞానరూప శస్త్రముచే మూలాజ్ఞాన సహిత కామక్రోధాదుల నివృత్తిజేసి పునరావృత్తి రహితముగా బ్రహ్మభావముచే పొందుస్థితి ఈ సన్న్యాస శబ్దార్థమగును అయ్యది ఈ వైరాగ్యహీనుల యందు లేదు అథవా ఉక్త సన్న్యాసార్థము విద్వత్సన్న్యాసమందు ఘటిల్లును వివిదిషా సన్న్యాసమందు ఘటిల్లదను సాధన సహితముగా ఈ లోకము యొక్కయు పరలోకము యొక్కయు సుఖత్యాగము వివిదిషా సన్న్యాసమందు "సం" అను ఆద్యవయవమున కర్థముగాను ఆత్మజ్ఞానముకొరకు గురుసమీపస్థితి "న్యాస" అను అవయవమున కర్థముగాను యగుచున్నది ఈ అర్థమున్ను ఈ సన్న్యాసుల యందు లేదు అందువలన వీరి యొక్క సన్న్యాసము నిష్ఫలముగానున్నది వీరు సన్న్యాసవేషధారులు మాత్రమే సన్న్యాసవేషముచేతనే మోక్షమైన పక్షమందు నాటకమందు సన్న్యాసివేషము ధరించు నటునికిన్ని మోక్షము గావలయును గదా అట్లగుటలేదు ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా కామక్రోధాదుల వశపరచుటకు అశక్తుడగు పురుషుడేమి చేయవలయును ఇంద్రుడు — హే రాజన్ అతడు పలుమారు సత్సంగమును వేదాంతవిచారమును చేయవలయును ఈ సన్న్యాసులు తాము మూఢులుగా నుండగా మేము పండితుల మను అభిమానముచే నిండబడియున్నారు ఇటువంటి పురుషులచే సత్సంగమును గాదు. సదా సద్వివేకమును గాదు శ్రుతియందు ఆత్మానాత్మ వివేకముకొరకు సన్న్యాసవిధానము చేయబడియె సురేశ్వరాచార్యుల వచనము — ప్రత్యక్తత్త్వ వివేకాయ సన్న్యాసస్సర్వకర్మణామ్ శ్రుత్యా విధీయతే తస్మాత్ త్యక్త్వా పతితో భవేత్ " ఈ సన్న్యాసులు ఆత్మవిచార మార్గమును పరిత్యాగముజేసి కుమార్గమందు వర్తనము చేయువారే వీ రడుగువాడెవ్వడు శిక్ష చేయువాడు గురువు లేక రాజు వీరికి గురువు లేడు కాన వీరిని రాజే శాసనము చేయవలసినది నేను రాజునై యుండుటను గాన నేనే వీరిని దండన చేయవలయును అని నిశ్చయము జేసికొని ఏ దండము చేయవలయునని విచారము చేయ నారంభించితిని — ధనరూప దండము చేయుదుమా వీరి యొద్ద ధనసంగ్రహము లేదు మస్తక ముండనరూప దండనము చేయుదుమా మొదలే ముండనముచేసి కూర్చున్నారు దేశత్యాగము చేయించెదమా సంపూర్ణ త్రైలోక్యము నా రాజ్యమేగా త్రైలోక్యమునకు బయటకుపోవుట వీరికి శక్యముగాదు విశేషముగా ఈ సన్న్యాసులకు శరీర నాశరూపదండనము చేయుట యుక్తమని నిశ్చయముజేసి వారందరిని

అరణ్యమునకు తీసుకొనిపోయి ఒకేసారి ఆ కోటి సన్న్యాసులయొక్క హననము జేసి కుక్కలకు ఇచ్చితిని కుక్కలు వారి మాంసము ముఖముచే గైకొని యజ్ఞశాల యందు దక్షిణదిక్కున తినుచు కూర్చుండునట్లు చేసితిని దానిచే కల్మషము లేని నేనైతిని వైరాగ్యము లేకుండ కర్మత్యాగము జేసినపక్షమందు మీకును ఇదేగతియగును

భూమిమీదపడిన ఆ సన్న్యాసులయొక్క మస్తకములు ఖర్జూర వృక్షాకా వ ణాము మును పొ దెను ఆ ఖర్జూర వృక్షముల సార రసముచే క ృక్షములు పుట్టినవి ఆ కరీరవృక్షములు సౌమ్య స్వభా ము గలవగుటవలన దేవ ల వస ౖతకొరకు యజ్ఞాహుతు లకు సాధ ముల్లై యున్నవి

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా రము దు సౌమ్యత ఎట్లువచ్చును ఇ ద్రుడు — హే రాజన్ వర వరగా క రోత్పత్తి సన్న్యాసులచేత గాబడి ది ఆ సన్న్యాసులు క్రోధ హిత సౌమ్య స్వభావముగలవారుకాన కారణముయొక్క సౌమ్యత కార్యమైన క రాదుల దు వచ్చుచు న్నది ప్రతర్దనుడు — హే దే రాజా నీవు పూర్వము సన్న్యాసుల దు క్రోధాదులగూ ్చి కథనము చేసితివి ఇపుడు వారు క్రోధరహితులని ఎట్లనుచున్నావు ఇ ద్రుడు — హే పతర్దన జీవమానము రకు సన్న్యాసుల దు క్రోధాదులు నిర్భరములుగా ను డి ను దేవో తమునకు నా ద డనముచే వా యొక్క పాపరూప క్రోధాదులు నివృత్తములై స్వాభావికమై సౌమ్యత యేర్పడెను ఆసన్న్యాసు నుల వీర్యము ఊర్ధ్వగతి గల్గియు డుట లన సౌమ్యము ఆసౌమ్య స్వభావముగల వీర్యము ఖర్జూర రసస్వభావముగలది అదే కరీరభావమును పొందుచున్నది ఆ క రాహుతిచే ఇ దుడనగు నేను ప్రసన్నుడనై సౌమ్యతమ వృష్టిని గలుగజేయుచున్నాను

ప్రతర్దనుడు — హే దేవరాజా శ రత్యాగానంతరము ఆ సన్న్యాసుల యొక్క గతి ఏమి యగుచున్నది ఇ దుడు — హే రాజన్ పూర్వము సన్న్యాసు ను కు ఆత్మవిచారమందు ఏదోయొక పాపము ప్రతిబ ధకముగా ను డెను నా దండన ముచే ఆ పాపము కు నివ త్తియై వారు జన్మా తరమును పొ ది ఆ జ న్మమందు వ్యాస వా దాది బ్రహ్మవిద్యాచార్యులయొక్క స్య ప్రదాయమును పొ ది అచ్యుత నేను బ్రహ్మమును ఆత్మలాభముచే వా యొక్క సకల వికారములు నష్టములై సర్వాత్మయై వాతో ఆ సన్న్యాసులు అభేదమును పొ ది హే ప్రతర్దన విశ్వరూపు పురోహితుని కోటి సన్న్యాసులను మాత్రము చ పుచున్నానని ఎతి తివా అంత మా తము కాదు ఇ కను కోట్యా ధి దైత్యులను నేను చ పితిని ఆ దైత్యులు ఎట్లున్నా రనగా — ఎ దఱో వేదార్థజ్ఞు నెతి వారే ఎ దఱో మాయాశాస్త్రమున కాచార్యు లైన మాయాదైత్యునికూడ మోహితముగా చేయునట్టి మాయ గలవారే ఎ దఱో మూ వ టి బలవ తులే ఎ దఱో సూర్యుని టి తేజము గలవారే ఇటు టి కోటానుకోట్ల దైత్యులను నేను చ పితిని స్వర్గలోకమ దు ప్రహ్లాద స బ ధ దైత్యులను అ త క్ష లోకమందు పులోమపుత్రులైన దైత్యులను భూలోకమ దు కాలఖ జాది దైత్యులను నేను హననము చేసితిని ఏనను ఆ సన్న్యాసి బ్రాహ్మణుల శాపముచేతను దైత్యుల శస్త్రాస్త్రములచేతను నాయొక్క రోమమైనను ఛేదనము గాలేదు.

లోకని దితమైన వేద తమైన అనేక దుష్కర్మములుచేసను లోకమందు నా అవ గాలేదు ఆత్మజ్ఞాన ప్రభావముచే ఇంద్రుడు ఎన్ని దుష్కర్మములు చేసను వా పాపస్ప ము గాలేదని పైగా నా కీర్తియే లోకమ దగుచున్నది హే పత ర్దన ఆత్మజ్ఞా ప్రభావముచే నాకు ఎట్లు పాపస్పర మూగాలేదో అట్లే ఎ దేవతలైన ఏ మనుష్యులైనను ఆత్మజ్ఞా మును పొ ది పక్షమ దు వా నిన్ని పాపము స్పృ పదు పాపోత్పత్తి చేయదన పెద్ద పెద్ద నిషిద్ధ కర్మము ను చెప్పుచున్నాను మాతాపితృల వధ సువర్ణచౌర్యము బ్రహ్మహత్య గర్భనాశము బ్రహ్మవేత్త హత్య మిత్రద్రోహము విశ్వా ఘాతము మాతృమైథు ము గురు స్త్రీసంగము మదిరాపానము ఇ కను ఇటువ టి పాపములు చేయువానితో సహపం క్తి భోజ ము ఇ కను శాస్త్రమ దు చెప్పబడిన పెద్ద పెద్ద పాపములు యీ సమస్త పాపములచేతను త త్త్వవేత్తలయొక్క రోమముగూడ ఛేద ము కాదు వా యొక్క ముఖకా తియును ని వృత్తముకాదు అందువలన హే ప్రత ర్దన ఆత్మజ్ఞానమే పురుషు హితతమమైనది ఈ ప్రకారముగ ఇంద్రుని ముఖత ఆత్మజ్ఞానమే హితతమమని విని రాజు తన అభిప్రాయము బోధన చేయునట్టి శ చేష్ట చేసి ఇంద్రుని యడుగుచున్నాడు

శరీరచేష్ట — రాజముఖము వికాసమానమయ్యెను నేత్రములును కమలములవలె ప్రఫుల్లితములాయెను అంతే ను నీ వచ ముచే నేను కృతార్థుడనైతి అథవా నీ వచ నముచే నాకు స శయము పుట్టుచు న్నది అను నీ రె టియందు ఒకటికూడ చెప్పక శరీర చేష్టచే — నేను జడుడనైతిని నాకు ఏ యొకటి తోచుట లేదు అను నిట్టి జడత్వ మును చూపెను

ఇంద్రుడు పూర్వము నాకు తన్ను బ్రహ్మరూపముగ నెఱుగుమ చెప్పెను అచ్చట అస్మచ్ఛబ్దమును గూర్చిన అర్థములను శో చెము ధ ము చేయుమ న నా బుద్ధి యందత సిద్ధి చుచు ఇత్యాది స కోచములచే స్తబ్ధముగా నిలచెను తరువాత స్తబ్ధుడైన రాజునుజూచి ఇం ద్రుడు తన మ న్సులో ట్లనుకొనెను ఈ రాజు త మనస్సులో విచారము చేయుచున్నాడు ఆత్మజ్ఞా మును స్తుతిచేయువాడైన ఇంద్రుడు ఆ త్మజ్ఞా యందు నాకు విశ్వాసము గలుగచేయుటకొరకు త పాపకర్మముయొక్క అ తను మాత్రము చెప్పుచున్నాడు అయినను ఇం ద్రునిచే ఉపదేశము చేయబడి హి తమ జ్ఞా విషయ ము దు నాకు స శయముగలదు ఎ దుక గా నన్ను వు ఱుగుము అను యుపదేశము ఇంద్రు చే చేయబడి ది అచ్చట అస్మచ్ఛబ్దము కు ఇం ద్రునిచే నేమి బోధ చేయబడి నది సహస్రనేత్రుడు వజ్రపాణి దేవతలస్వామి శచీపతి — ఇట్టి యే స్థూలశ ము రాద్యవ్యక్తముగలదో అదే అస్మచ్ఛబ్దార్థమా అథవా శ ముక న్న భిన్నమైన శ రీ రస్థుడగు ఆత్మయునిదానిఅర్థమా శ రీ రస్థాత్మయ జీవాత్మయా సాక్షి చైతన్య

మా స్థూల శరీరమందును జీవాత్మయందును పరిచ్ఛిన్నత గలదు పరిచ్ఛిన్నమూర్తియొక్క జ్ఞానముచే అపరిచ్ఛిన్న ఫలప్రాప్తి కానేరదు మరియును మూడవదైన సాక్షియగు కూటస్థును గూర్చి నన్ను నీవు ఎఱుగుము అను నీ ప్రకారముగల ఇంద్రుని వచనమునకును తజ్జ్ఞానమునకును విషయ సంభవించదు ఏలాగున గా — సాక్షిచైతన్యము మనోవాక్కుల కగోచరము ఈ ప్రకారముగల నా సంశయమును ప్రకటము చేయుటచే నాబుద్ధియొక్క మందత సిద్ధమును ప్రకటము చేయబడిన నా సంశయవిపర్యయ రహితమగు ఆత్మజ్ఞానము కానేరదు ఈ ప్రకారముగ మనోవ్యాకులుడై ఇతడు తటస్థుడై యున్నాడు అథవా — నాకు హితతమోపదేశము చేయుటయును ఇంద్రుడు ప్రతిజ్ఞ చేసెను కనుక నేను అడుగకయే ఇంద్రుడు చెప్పును అను నీ యభిప్రాయముచే మౌనముగా కూర్చొని యుండవచ్చును ఇప్పుడు నేను యేమిచేయవలెననగా — స్వప్రతిజ్ఞాసిద్ధికొరకు ఇతడు అడుగకున్నను కూడ వీనికి ఉపదేశము చేయవలెను అని ఆలోచించి మరల ఏ రీతిగా ఉపదేశము చేయుటయని విచారముచేయ నారంభించెను

ఆనందస్వరూపాత్మ అలౌకిక పదార్థముగాను మనోవాక్కుల కగోచరముగాను నుండుటవలన సాక్షాత్తుగా చెప్పుటకు రాదు అట్లు ఇతడును ఎఱుగుటకు సమర్థుడు కాడు, కావున ఉపాధిద్వారా కథనముచేయవలయును ఉపాధులందును స్థూలశరీర ఇంద్రియాదులయొక్క అపేక్షచే క్రియాశక్తిగల ప్రాణము మరియు జ్ఞానశక్తిగల ప్రజ్ఞ ఇవి ఆత్మకు సమీపములు అందు ప్రాణప్రజ్ఞారూపోపాధులను ఆశ్రయించి రాజునకు ఉపదేశము చేయవలెను అథవా శరీరేంద్రియాదులకు ఆత్మతో పరంపరాసంబంధము, ప్రాణప్రజ్ఞలకు సాక్షాత్సంబంధము గలదు అందువలన లక్షణావృత్తిచే ఆత్మనెఱుగుటకు ప్రసంగమందు శరీరేంద్రియముల కన్న ప్రాణప్రజ్ఞల గ్రహించుటచే సులభత్వమేర్పడును. ఆక్షేపము — అన్వయవ్యతిరేకముగా జూచినపుడు దేహేంద్రియాదుల సాధకతారూప ఆత్మలక్షణము ప్రాణప్రజ్ఞలందు సంభవించదు ఎందుకనగా ప్రాణప్రజ్ఞలకు పరస్పర వ్యతిరేకత్వము లేదు ప్రాణమును విడిచి ప్రజ్ఞయుండదు ప్రజ్ఞనువిడిచి ప్రాణముండదు ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన ప్రజ్ఞవినా ప్రాణముండదు ప్రాణమువినా ప్రజ్ఞయుండదు. చూడుము — వృక్షమందు ప్రజ్ఞప్రత్యక్షముగ కనబడదు ప్రాణమున్నను కనబడదు. ప్రతర్దనుడు — హే దేవరాజా శస్త్రఘాతమైనపుడు ఆ గాయము కొన్నిదినములకు దేహముతో మిళితమగును అట్లే వృక్షమందును గాయము కొన్నిదినములకు మిళితమగును క్రమము వృద్ధియగును వృక్షమున్ను వృద్ధియగును ఈ మొదలగు హేతువులవల్ల ప్రాణసద్భావమున నుమానమగుచున్నది అట్లే ప్రజ్ఞను విడచికూడ ప్రాణముండవచ్చును కదా ఇంద్రుడు — హే రాజా ఎట్లు గాయముయొక్క మేళరూప హేతువుచే ప్రాణమునకనుమానమగుచున్నదో అట్లు లతఉచ్ఛ్వదేశ

మందు గమనముచేయు హేతువు ప్రజ్ఞకును అనుమా మగుచున్నది వృత్తిమందు
ప్రాణప్రజ్ఞలు నూత్మరూపము గలవు స్పష్టముగ లేవు ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవ
రాజా ప్రజ్ఞాభావమైనచోట ప్రాణాభా మగు నని చెప్పుచున్నావు సుషుప్తియందో
ప్రజ్ఞయొక్క అభావమై ప్రాణము విద్యమానముగ కనబడుచున్నదే ఇంద్రుడు హే
రాజర్షీ సుషుప్తియందు ప్రజ్ఞయొక్క అత్యంతాభావము లేదు ప్రజ్ఞ కారణాజ్ఞాన
రూపమై సుషుప్తియందు డును ప్రజ్ఞ కభావమై పక్షమందు ప్రాణముకును అభావ
మగును ఎట్లనగా — మృత్యువందు ప్రాణాభావము గలుగుటవలన ప్రజ్ఞకును అభావము
గలదు రెంటిని ఒకే అధికరణము ఆ ప్రాణప్రజ్ఞలు రెండును ఆత్మజ్ఞానముకు
హేతువగును ఎలాగునగా — ఎటు ఘటాదులు జడమగుటవలన స్వప్రతీతికొఱకు
తనకన్న వేరైన దీపాది ప్రకాశముల నపేక్షించుచున్నవో అట్లే ప్రాణప్రజ్ఞలు జడము
లగుట స్వప్రతీతికొఱకు తమకన్న వేరైన ప్రకాశము నపేక్షించుచున్నవి ప్రాణ
ప్రజ్ఞ ను ప్రకాశ పజేయువాడు కూటస్థాత్మ ఈ ప్రకారముగల యుక్తిచే ప్రాణప్రజ్ఞ
లకు ఆత్మజ్ఞానమందు హేతుత్వముగలదు అభిప్రాయమేమనగా ప్రాణశబ్దమున్న
ప్రజ్ఞాశబ్దమున్న సాక్షాత్తుగా ఆత్మబోధకములు కావు లక్షణావృత్తిచే బోధకములు
ఇచ్చట ప్రాణము నేను ప్రజ్ఞ నేను అనుటచే రాత ఽ చారముగల వాయువు
ప్రాణశబ్దము కు శక్యార్థము మఱియు అ ణవిశేషబుద్ధి ప్రజ్ఞాశబ్దమునకు శబ్దార్థము
ఈ రెండు శకారముల దును ఆత్మత సంభవి పదు కనుక ఈ రెండుశబ్దములకును
లక్ష్యములకును ప్రవర్తకమై చైతన్యాత్మయందు లక్షణ సంభవించుచున్నది ప్రాణశబ్దము
నందు ఎ అ అను రెండవయవయములు గవు అచట ప్ర అను అవయవము
నందు అతిశయార్థము అ అను అవయవమందు చలనరూప యార్థము గలదు అట్లే
ప్రజ్ఞాశబ్దమందును ప్ర జ్ఞా అను రెండవయవములు గలవు అచ్చట ప్ర అవయవము
నందు అతిశయార్థము జ్ఞా అవయవమందు జ్ఞానార్థము గ దు రెండు పదములుచే
అతిశయముగ చలాయమానమగుది ప్రాణము అతిశయముగ నెరుగుది బుద్ధి ప్రజ్ఞ
యని అర్థమగును వాస్తవముగా నే డములగుటవలన ప్రాణమందు చలనశక్తి లేదు
ప్రజ్ఞయందు జ్ఞానశక్తి లేదు ఎ యొద్దనైన యథార్థము డిపుడు ఆ ధ ము వృద్ధి
యగును మొందలే లేకుండి అట్లే ప్రాణప్రజ్ఞ దు మొదలు కొ చెమ (యాజ్ఞాన
శక్తి యుండినపక్షమందు దాని అ శయ ఽ భవించును మొందలేలేదు. ఏచైతన్యాత్మ
యొక్క సాన్నిధ్యముచే ప్రాణప్రజ్ఞ దు కమముగ చల యా జ్ఞాము వెలుగునో
ఆ చైతన్యాత్మయే ప్రాణశబ్దము కును ప్రజ్ఞాశబ్దము కును తా ర్థము అ యా ద
స్వరూపాత్మకుడు నేను నాకన్న భిన్నమగు యే వస్తువున్న ప్రాణప్రజ్ఞాశబ్దములకు లక్ష్యా
ర్థము స వి పదు ఈ ప్రకారమాలోచించి ఆ దే రాజేంద్రుడు రాజుతో ట్లనియె
ఇంద్రుడు హే రాజర్షీ నానా ప్రకార యాకారణమగుట నేను ప్రాణరూపము

గాను జ్ఞానమగుటవలన ప్రజ్ఞారూపముగాను నున్నాను మఱియును సకలప్రాణిమాత్రుం
లకు జీవన హేతువగుటవలన నేను ఆయుస్సుగాను జననమరణ రహితమగుటవలన అమృ
తముగాను నున్నాను హే ప్రతర్దన ప్రాణము ప్రజ్ఞ ఆయుస్సు అమృతము ఈ
రూపములతో గూడి నా స్వరూపమును నీకు చెప్పుచున్నాను దానినినీవు పలుమారు
విచారము చేయుము మఱియు అనాత్మాకార విజాతీయవృత్తుల పరిత్యాగముచేసి
స్వరూపాకార సజాతీయవృత్తులచే నా స్వరూపమును సాక్షాత్కారము చేయుము
ఆయుస్సు మఱియు అమృతము — యీ రెండు విశేషణములు ప్రాణమునకు భిన్న
మని తెలియగనగును ఎట్లు ఆకాశమునకును భూమునకును అభేదము లేదో అట్లే
ఆయుస్సు అమృతము ప్రాణము — అనుపదములకును అభేదము లేదు ప్రతర్దనుడు —
హే దేవ రాజా ఆయురాది మూడుపదములు ఏకార్థబోధకము లనినపక్షమున పున
రుక్తి దోషమగును ఇటువంటి పునరుక్తి గలచోట ఒకేపదమునకు సార్థకతయై మిగత
పదములు వ్యర్థము లగును ఇంద్రుడు — హే రాజన్ సత్యము జ్ఞానము
ఆనందము — యీ మూడు పదములు ఒకే ఆత్మకు బోధకములుగా నుండినను
ఆ పదములకు ప్రవృత్తి నిమిత్తము వేఱువేఱైయుండుటవలన పునరుక్తి దోషముకాదు.
అట్లే యుండుటను మూడుపదములు ఏకార్థబోధకములుగానుండినను ప్రవృత్తి నిమిత్తము
భిన్నభిన్నమగుటవలన పునరుక్తిదోషముకాదు ఈ యర్థమునే స్పష్టీకరించెదను — లోక
మునకు జీవహేతువగుటవలన ఆయుస్సనబడియె అట్లు లోకుల జీవనహేతువైన
ప్రాణము శరీరమందు ఎంతవరకు యుండునో అంతవరకు జీవన వ్యవహారమగును తరువాత
కాదు యీ కారణమునుబట్టి ప్రాణము ఆయుస్సనబడియెను మఱియు శరీరత్యాగానంత
రము స్వర్గరూపామృతమును శరీరవిద్యమాన కాలము అను మోక్షరూపామృతమును
ప్రాణద్వారముననే జీవునకు ప్రాప్తమగును ఈ నిమిత్తమునుబట్టి ప్రాణము అమృతమన
బడియె ఆయాయురమృతస్వరూప ప్రాణమైన ఆత్మ నేనుగానున్నాను ఎట్లు నేను
ప్రాణ స్వరూపాత్మనో అట్లే ప్రజ్ఞారూపాత్మయును నేనే ఎందుకనగా జ్ఞానశక్తిరూప
ప్రజ్ఞచేతనే ఆకాశాది వ్యావహారిక ప్రపంచమును స్వప్నాది ప్రాతిభాసిక ప్రపంచ
మును నేనెఱుగుచున్నాను హే ప్రతర్దన ఏ పురుషుడు ప్రాణరూపాత్మయగు నన్ను
ఆయును రూపముగ నుపాసించుచున్నాడో అతడు శతమానము జీవించుచున్నాడు
ఎవడు ప్రాణరూపాత్మయగు నన్ను అమృతరూపముగ నుపాసించుచున్నాడో అతడు
అక్షయస్వర్గమును పొందుచున్నాడు ఆయురమృతములను యీ రెండు రూపములచే
యుపాసన చేయువాడు రెండు ఫలములను పొందుచున్నాడు ఎప్పుడు ప్రాణోపాధి
యుక్తాత్మోపాసనవలన యింత ఫలము గలదో అపుడు ఉపాధిరహిత శుద్ధాత్మయొక్క
జ్ఞానముచే ముక్తిరూపఫలము గలుగుననుటయం దాశ్చర్యమేమి ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవ
రాజా నీవు ప్రాణమునకు ప్రధానత చెప్పుచున్నావు మునులచే ప్రాణమునకు ప్రధానత

చెప్పబడియుండలేదు ఓ దేవ రాజా! ఒకకాలమున నా సభయందు వేదవేత్తలైన అనేక మునులు వచ్చియుండి వారిట్లనిరి — ఆ తరవాయునహితముగ సకలేంద్రియములకు వాచకము ప్రాణశబ్దముకాగా కేవల ఆ తరవాయువునకే వాచకము కాదు. ఎందు నగా అతిశయముగా వ్యాపారము చేయుంది ప్రాణమనబడును ఆ ప్రాణ లక్షణము సమస్త ఇంద్రియముల దును గలదు భిన్నభిన్న ఇంద్రియముల కార్యములు భిన్నభిన్నములుగా తోచుచున్నను తమ తమ కార్యముల దు ఇంద్రియములు ఏ భావము పొందుచున్నవి ఎట్లగా — గ్రామమందు భిన్నభిన్న స్థమందుండే మహాజనులు వివాహాది కార్యమందు సపూర్ణ ఏ భావము పొందుచున్నారు ఏ కాలమందు ఒక ఇంద్రియము తన వ్యాపారమందు ప్రవర్తకమగునో ఆ కాలమందు ఇతరేంద్రియము తన వ్యాపారమందు ప్రవర్తకము గాదు ఇదే ఇంద్రియము ఏకత యబడును ఎట్లగా — వాగింద్రియము శబ్దోచ్చారణ చేయుపుడు చక్షురింద్రియము చూడదు వరునకు తన వివాహమందు ప్రధానతయు ఇతరులకు ఆ వివాహమందు గౌణతయు గలదు అట్లు ఇంద్రియములందును ఒక్కొక్క ఇంద్రియమునకు తమ తమ వ్యాపారమందు ప్రధానతయు తక్కిన వాని వ్యాపారమందు గౌణతయు గలదు నియమముచే ప్రధానతయే ఇంద్రియమందును లేదు అన్నియు సమానములే ఇంద్రియ ప్రాణమునకును సమాతయే శ్రుతియందు చెప్పబడినది యందుచేతను అట్లే సిద్ధమగుచున్నది విషమత్వము సిద్ధము కాదు.

ఆక్షేపము — సకలేంద్రియములు ఒకేకాలమందు వ్యాపారము చేయని పక్షమందు వాగింద్రియము శబ్దోచ్చారణము చేసినపుడు చక్షురింద్రియము రూపము చూచుచున్న శ్రోత్రేంద్రియము శబ్దము వినుచున్న ఈ ప్రకారము గల లోకానుభవము వ్యర్థమగును ప్రాణము శ్వాసాదియ చేయుచుండగా అహంకారము అహంభావము చేయుచున్నది బుద్ధి నిశ్చయము చేయుచున్న మొదలగు అనుభవమున్న వ్యర్థమగును

సమాధానము ఒకే కాలమందు సకలేంద్రియ వ్యాపారమైట్లు గల లోకానుభవము భ్రమరూపముగనున్న ఎపుడు ఒక ఇంద్రియమునకు వ్యాపారమగునో ఆ క్షణమందు ఇతరేంద్రియమునకు వ్యాపారము కాదు చూడుము — అనేక పద్మపత్రములు ఒకదానిపై నొకటిగ పేర్చబడ ఉన్నవైయున్నపుడు పై ఆకును చీల్చిందిరకు ఒకే సూది గుచ్చినపుడు ప్రథమక్షణమందు సూదియందుదయ పుట్టుచున్న తీయ క్షణమందు పూర్వదేశమును చి సూదియొక్క సంయోగమై తృతీయ క్షణమందు సూది సంబంధ ప్రథమ సంయోగమునకు నాశమై చతుర్థక్షణమందు పద్మపత్రాధోదేశముతో సూది సంయోగమగుచున్న ఈ ప్రకారముగ ఒక్కొక్క పత్రముయొక్క భేదనమందు నాలుగు నాలుగు క్షణములు కావలసిన అయినను ఆ క్షణము లతిసూక్ష్మములగుట వలన అవివేకపురుషుని ఒకే క్షణమందు నూఱు పద్మపత్రములు భేదనము చేయుచున్నా భ్రాంతియగుచున్నది అలాగుననే ఇంద్రియ ప్రాణాదుల వ్యాపారమున్ను భిన్న

భిన్నకాలముల దుత్పన్నమైనను ఆ కాలము లతిసూక్ష్మము గానుండుటవలన ఒకేకాలమని భ్రాంతి యగుచున్నది ఓ దేవరాజా యీప్రకారముగ సకల ప్రాణములకును ఇంద్రియములతో సహా తయే మును జనులచే పూర్వము నాకు చెప్పబడిరి నీవో వాయురూప ప్రాణమందే ఆత్మబుద్ధి విధానము చేయుచున్నావు

ఇందుకు — హే రాజన్ ఈలోకమందును పరలోకమందును ప్రాణిమాత్రుల జీవనమునకు కారణత ప్రాణమందు గలదు ఇతరములైన వాగాదీంద్రియముల యందు లేదు ఆ జీవన కారణతయే ప్రాణమందు ఆత్మబుద్ధి హేతువైయున్నది ఆ జీవన కారణతయే ఇంద్రియములకంటె ప్రాణమందు విశేషమైయున్నది ఇంకేమియు విశేషము లేదు. మరియును హే ప్రతర్దన మును జనులచే ప్రాణసంబంధ ప్రధానత గౌణ లయొక్క నియమమేది చెప్పబడినదో ఆ నియమము వాగాదీంద్రియరూప గౌణప్రాణముల దే సంభవించును వాయురూప ముఖ్యప్రాణమునందు సంభవింపదు ఎందుకనగా — ఎంతవరకు వాయురూప ముఖ్యప్రాణముయొక్క వ్యాపారము శరీరమందుగలదో అంతవరకు సంపూర్ణ వాగాదీంద్రియములును వచనాదిక్రియ గును ప్రాణవ్యాపారము పరమముగుటచేతనే ఇంద్రియమందును యేక్రియయును గాదు ప్రాణము విద్యమానమై యుండగా శరీరమందు ఒక ఇంద్రియము లేకపోయిన ఆ ఇంద్రియ వ్యాపారము దక్క ఇతరేంద్రియ వ్యాపారములును శరీరజీవనమును యుండును అన్ని ఇంద్రియములు లేకపోయినను శరీరము జీవమానముగనుండును ప్రాణము విద్యమానము గానిపక్షమందు శరీరము జీవమానముగనుండదు మృతమగును (శ్రుతియందును ప్రాణేంద్రియముల కలహమై ప్రాణమునకు శ్రేష్ఠతయే తీర్మానమైనది)

గోళకములచేతను ఇంద్రియములచేతను దేవతలచేతను యుక్తమైన శరీరము సుషుప్త్యాద్యవస్థలందు మృతసమానమగుచున్నది ఆ శరీరమును ప్రాణము లేపుచున్నది. అందువలన ప్రాణమును ఉక్థమని ఉపాసన శ్రుతియందు చెప్పబడిరి అథవా సకలేంద్రియములకన్న పూర్వము ప్రాణమునకు ఉత్థానమగుటవలన కూడ ప్రాణమునకు ఉక్థయని చెప్పబడిరి మరియు ఎట్లు హిరణ్యగర్భుడు సర్వముకన్న పూర్వము ఉత్థానము పొందుటవలన శ్రేష్ఠుడాయెనో అట్లు ప్రాణమును ఇంద్రియములకన్న పూర్వము ఉత్థానము పొందుటవలన శ్రేష్ఠమనబడినది ఏది శ్రేష్ఠమో అదే హితతమము కావున ప్రాణస్వరూపమైన ఆత్మయగు నేను హితతమము నాకన్న హితతమమేదియులేదు ఇప్పుడు ప్రాణమునకు ప్రజ్ఞారూపత చూపుచున్నాడు —

హే ప్రతర్దన నేత్రాది జ్ఞానేంద్రియములకును వాగాది కర్మేంద్రియములకును ముఖ్యప్రజ్ఞాస్వరూపత లేదు గౌణప్రజ్ఞారూపతగలదు అట్లు ప్రాణమునకు గౌణప్రజ్ఞాస్వరూపత లేదు ముఖ్యప్రజ్ఞాస్వరూపతయే గలదు మరియును పూర్వము చెప్పిన ప్రకా

రముగ ఎట్లు అయూరమ్మత పాణము కు పస్పర భేదము లేదో అట్లు పాణప్రజ్ఞలకును పరస్పర భేదము లేదు జీ కాలమ దు శరమ తట ప్రాణ పజ్ఞలు ఏక తముగా కన బడుచున్నవి మ ణకాలమ దును ప్రాణప్రజ్ఞ లేకత్రముతై లోకా తరమందు గమ మును చేయుచున్నవి ఎపుడు లోకప్రసిద్ధమై పాణప్రజ్ఞల దు భేదము కాదో అపుడు పాణ పజ్ఞ శబ్దలక్ష్యార్థమగ అలౌ కాద్వయాత్మరైై నాయ దు భేదసిద్ధి ఎట్లగును ఏలాగైనను కాదు అథవా అన్వయ వ్యతిరే ములచే ను పా ము కు ఆత్మత సిద్ధి చుచున్నది చూడుమ — సుషుప్త్యవస్థయందు మ యు మరణావస్థాన రము పాణము విద్యమా మగుట ల సుషుప్తి మరణము దు పాణము కు అన్వయము గ దు వాగాదీంద్రియములకు సుషుప్తి మ ణా స్థ ందు లయమగుట లన వ్యతిరేకము గ దు ఈ అన్వయ వ్యతిరేకములచేతను ప్రాణము కాత్మరూపత సిద్ధి చుచున్నది మరియును హే పతర్దన నేను అద్వితీయాత్మ యగుట స్వరూపము నాయ దు భేదము స భవింపదు వాగాద్యుపాధులచే నాయ దు భేదప్రతీతి యగుచున్నది ఆయుపాధులు సుషుప్తియ దు లయమగుటవల సర్వభేద హిత పాణస్వరూపుడై ఆత్మరైైన నాయొక్క యేకతయే సుషుప్త్యాదుల దు సిద్ధమగుచున్నది

ప ర్దనుడు — హే దే రాజా సుషుప్త్యవస్థయందు వాగాదీ దియము కు ప్రాణమ దు లయము చెప్పుచున్నావు దాని వాగాదీ యముల కుపాదాన కారణము ప్రాణమ సిద్ధమగుచున్నది ఎ దుకనగా — కార్యలయము కాధారము ఉపాదాన కారణముగాని నిమిత్తకారణముకాదు ఎట్లనగా — ఘటలయమునకు మృత్తికయాధారము గాని కులాలుడు గాదు అ దు ల ప్రాణముక న్న భిన్నమైనట్టి వాగాదులకు కులాలునివలె యే మిత్తకారణము చెప్ప యును ఇంద్రుడు — హే పతర్దన వాగాదీంద్రియముల కుపాదాన కారణమును నిమిత్త కారణమునను పాణరూపాత్మయగు నేనే అయియున్నాను దృష్టా ము — ఒకే ఊర్ణనాభిజా మున కుపాదాన కారణమును మిత్త కారణమును యైయున్నది అన్యదృష్టా తము — న్యాయమత మందు ఘటేశ్వర స యోగము కు ఒక ఈశ్వరుడే ఉపాదా కారణమును మిత్త కారణమును యైయు డును హే ప్రతర్దన సుషుప్త్య యందు యే పాణ స్వరూపాత్మరైై నాయ దు వాగాది ద్రియములు లయము పొ దుచున్నవో ఆ పాణ స్వరూపుడనై నాచేత నే జా గదవస్థయందు స పూర్ణ వాగా ియములు పుట్టుచున్నవి ఎట్లు మృత్తికను డి పుట్టి దై ఘటము మృత్తికక న్న వేఱుకాదో అట్లే నాను డి పుట్టి వై వాగాదీ దియములు నాక న్న వేఱు కావు పతర్దనుడు — ఓ దే రాజా వేఱు కానివతము దు వేఱుగ ఎ దుకు క బడుచున్నవి ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన ఈ వాగాదులు పాణస్వరూపాత్మరైై నాయొక్క విభూతులై యున్నవి అవి నా కన్న భిన్నములు గావు అట్లయినను నాచే పుట్టినవిగా అవివేకు కు కనబడుచున్నవి

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా వాగాదులకు ఆత్మతోటి యభిన్నముగ యుత్పత్తి చెప్పబడినదో అది ఘటిల్లదు ఎందుకనగా — లోకమందు పరస్పర భిన్నములకే కార్యకారణభావము చూచుచున్నాను ఇంద్రుడు హే రాజన్ భిన్నములకే కార్యకారణభావ నియమము సంభవించదు అభిన్నములకును కార్యకారణ భావమగును ఎట్లు ప్రజ్వలితాగ్నిచే పుట్టినవైన రజకణములు అగ్నికన్న భిన్నములు కావో అట్లు జాగదవస్థయందు ప్రాణరూపుడైన నాచే వాగాదీంద్రియములు పుట్టుచున్నవి ఆయింద్రియములచే అగ్న్యాది దేవతలు ఆదేవతలచే శబ్దాది విషయములు పుట్టుచున్నవి ఇపుడు దృష్టి సృష్టి వాదమును ఇదే యుక్తిచే స్వీకరించుచున్నాను

ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన సుషుప్తియందు సుప్తపురుషుడు విషయసహిత వాగాదీంద్రియములను చూడడు జాగ్రతపురుషుడెవడును సుప్తపురుష వాగాదీంద్రియములను చూడడు సుప్తపురుషుని ప్రాణమును చూచుచున్నాడు అందువలనకూడ ప్రాణములందు వాగాదులకు కారణత సిద్ధమగుచున్నది ఎలాగుననగా — యే వస్తువు విద్యమానమైయుండగా యే వస్తువు ప్రతీతమగుచున్నదో మరియు యే వస్తువు విద్యమానమై యుండినను యే వస్తువు అచ్చట ప్రతీతము గాదో ఆ వస్తువు ఆ వస్తువుయొక్క కార్యమగుచున్నది ఎట్లనగా — మృత్తిక విద్యమానమైయుండగ ఘటము ప్రతీతమగుచున్నది మరియును ఘటోత్పత్తి పూర్వము మృత్తిక విద్యమానమైయుండినను అచ్చట ఘటము ప్రతీతము కాదు

ప్రతర్దనుడు హే దేవరాజా దేనియొక్క విద్యమానతచేత ఏది ప్రతీతమగునో అది దానియొక్క కార్యమని చెప్పితివి ఈ కార్యలక్షణము అతివ్యాప్తి దోషము గలదిగానున్నది ఏలాగుననగా — సూర్యాదిప్రకాశము విద్యమానమైయుండగా చక్షురింద్రియముచే ఘటాది ప్రతీతియగుచున్నది అంధకారమందు ఘటాది ప్రతీతిగాదు కాబట్టి సూర్యాదులను ఘటప్రకాశకులే యనవలసినది అట్లవి ఘటాదులకు కారణముగావు ఘటమును తత్కార్యముకాదు ఇంద్రుడు — హే రాజన్ ఏ వస్తువు విద్యమానమైయుండగ ఏ వస్తువు పుట్టునో ఆ వస్తువుకన్న ఇతర వస్తువుచేత పుట్టదో మరియును ఆ వస్తువు విద్యమానమైయుండినను యే వస్తువు అచ్చట ఒక్కొక్కసారి పుట్టదో ఆ వస్తువు ఆ వస్తువుయొక్క కార్యమగును ఎట్లనగా — తంతువు విద్యమానమైయుండగా పటముపుట్టును తంతువుకన్న భిన్నమైన మృత్తిక విద్యమానమైయుండినను పటము పుట్టదు మరియును పటోత్పత్తికి పూర్వము తంతువు విద్యమానమైయుండినను తురీవేమాది సామగ్రి లేక అచ్చట పటము పుట్టదు అందువలన తంతువునకు పటము కార్యమైయున్నది మరియును ఘటము మృత్తికకార్యము సూర్యాది ప్రకాశమునకు కార్యముకాదు కావున ఈ కార్యలక్షణము నిర్దోషమైయున్నది ఈ కార్యలక్ష

ణము వాగాదులందును ఘటిల్లును ఏలాగుననగా సుషుప్తియందు ప్రాణము విద్యమానముగనుండినను అచ్చట వాగాదులు పుట్టవు జాగ్రత్తునందు ప్రాణము విద్యమానమైయుండగా వాగాదులు పుట్టును మఱియు ప్రాణము న్నది కాని యేవస్తువుచేతను వాగాదులుపుట్టవు అందుల వాగాదీంద్రియములు ప్రాణమునకు కార్యములు సుషుప్తియందు వాగాదులు లయమైనను ప్రాణము దు కాబట్టి ప్రాణము వ్యాపకము వాగాదులు వ్యాప్యము కారణము వ్యాపకమగును కార్యము వ్యాప్యమగును అథవా సుషుప్తియందు విషయసహిత వాగాదులు ప్రాణమందు లయము పొందని పక్షమందు సుషుప్తియందు సుప్తపురుషునకుగాని అన్యపురుషునకుగాని వాగాదుల ప్రతీతి గాలసియుండె అట్లగుటలేదు

ప్రతర్దనుడు – ఓ దేవరాజా వాగాదీంద్రియములకును శబ్దాది విషయములకును పరస్పర భేదమగుటవలన సుషుప్తియందు వాగాదులు లయమైన శబ్దాది విషయములు లయము గాకుండవలసియుండె ఇంద్రుడు — హే రాజా కారణమునకభావమైనపుడు కార్యోత్పత్తికాదు ఎట్లనగా — దీపములేక ప్రకాశము పుట్టదు అథవా యేవస్తువు యేవస్తువునందు లయము పొందుచున్నదో ఆ వస్తువు దానిచేత పుట్టుచున్న ఎట్లనగా అగ్నికణములు అగ్నియందు లయముపొంది అగ్నిచే పుట్టుచున్నవి. ప్రతర్దనుడు హే దేవరాజా అగ్నియందు యే కణము లయమగుచున్నదో ఆదే కణము మరల పుట్టదు వేఱేకణముపుట్టును అట్లు సుషుప్తియందు యేవాగాదులు లయమగుచున్నవో వానికన్న భిన్నములైన వాగాదులు జాగ్రత్తునందు పుట్టవలసియుండె. ఇంద్రుడు — హే రాజా ఎట్లు అగ్నిచే పుట్టినదై కణము వేఱని ప్రత్యక్షానుభవమగునో అట్లు వాగాదులు వేఱని ప్రత్యక్షానుభవము భవిపదు.

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా వర్తమానవాగాదులకన్న విలీన వాగాదులయొక్క భేదము అనుమానప్రమాణముచే సిద్ధమగును చూడుము — విలీ వాగాదులు వర్తమాన వాగాదులకన్న భిన్నములు వి మగుటవల యేదేది పూర్వావిన్నమో అది యది వర్తమానముకన్న భిన్నము (అగ్నికణమువలె) ఇంద్రుడు — హే రాజా ఈ అనుమానముచే కూడ వాగాదుల భేదము సిద్ధముకాదు ఏలాగు ననగా — ఏ హేతువు తనసాధ్యమును విడిచి అన్యత్ర లేదో ఆ హేతువుచేత సాధ్యమునకు సిద్ధియగును ఎట్లనగా — ధూమరూపహేతువు అగ్నిరూపతనసాధ్యమును విడిచి అన్యత్రలేదు అందువలన ధూమరూపహేతువుచే పర్వతమందు వహ్నియొక్క సిద్ధియగును మఱియును ఏ హేతువు తసాధ్యమును విడిచి అన్యత్రకూడయుండునో ఆ హేతువుచే సాధ్యముకు సిద్ధికాదు ఎట్లు ప్రమేయత్వరూప హేతువు అగ్నికన్న వేఱై జలాదులందును యుండును అప్రమేయత్వరూపవ్యభిచారి హేతువుచేత పర్వత

మ దు వహ్ని రూపసాధ్యమునకు సిద్ధి కాదో అట్లు ఈ విలీనత్వరూప హేతువున్న భేద రూపసాధ్యములను విడిచి అన్యత్రకూడ యు డుట లన ఆ వ్యభిచా రైన హేతువు వలన భేదరూపసాధ్యమ కు సిద్ధి కాదు ఒకానొక ప్రుడు అభేదసిద్ధికూడయ గును ఎట్లన- ధూళిచేత ఆచ్ఛాది మై ఘటమ దు విలీనతారూప హేతువు డగా వ ర్తమాన ధూళి రహిత ఘటమునుజూడ ఆదే ఘటము ఇది - ఈ పకారముగ అభేదజ్ఞా మును అగును

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా ధూళిచేత ఆచ్ఛాదితమైన ఘటమ దు ఎట్లు వ ర్తమానఘటమునకు భేదరూపత సాధ్యములేదో అట్లు విలీనతారూప హేతువున్న దాని యందులేదు అందువలన విలీ తారూప హేతువు వ్యభిచా కాదు ఇ ద్రుడు — హే రాజ వస్తువుయొక్క అదర నమునకు పేరు లయము అదర నమునకన్న వేఱు ఇ క లయశబ్దమున కర్థములేదు ఎట్లు స్వప్న పదార్థమునకు జాగ్రత్తునందు దర నము గాకుండు టవలన దాని జాగ్రత్తున దు లయమని చెప్పబడినదో అట్లు ధూళిచేత ఆచ్ఛాదితమైన ఘటము కును ఆ కాలమందు దర నము గాకుండుటవలన విలీనతారూప హేతువు ఘట మందు స భవి చును ప్ర ర్దనుడు — ఓ దేవరాజా అదర నమునకు పేరు లయమని ప్రాతిభాసిక పదార్థములందు ఘటిల్లును నీవుచెప్పినది వ్యావహా క పదార్థముల దు ఘటి ల్లదు. ఆ కటను ఘటిల్లుననిన దేశా తరస్థిత పు త్రాదుల దర నము కానపుడు వా పుత్రాదులు లయమొ దుచున్నారని ఎవడును యనడు ఇ ద్రుడు — హే రాజ ఎపుడు పు త్రాదుల దర నాభా మగునో అపుడు వా లయమును మ యు ఎపుడు దర నమగునో అపుడు వా కుత్పత్తియు యనుటయ దు నాకు ఏమియు హాని లేదు ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా లయమైన పుత్రాదుల యుత్పత్తి అ గీక ంచినపుడు మృతపు త్రాదుల యొక్కయు మరల ఉత్పత్తి యం క చెదవు మృతులైన పుత్రాదు లను సుఖల ఎ దునూ చూడలేదు ఇ ద్రుడు — హే దేవరాజ పుత్రాదుల అదర న దర నముల దు మరణము లేక జీవనము హేతువుకాదు మరణజీవనములకన్న వేఱైన అద ష్టాదులు హేతువులై యున్నవి ఎ దుకనగా — అత్య తదూర దేశస్థిత జీవమాన పుత్రాదుల యొక్కయు మ అ దర నముకాదు

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా దూర దేశస్థిత పుత్రాదుల దర నము దూర దేశ గమనముచే నగును కాని మృతపుత్రాదుల దర నము ఏ యుపాయము చేతను గాదు అ దువలన జీవ మే పు ర్దర మ దు హేతువు గాని మరణముకాదు ఇ ద్రుడు — హే రాజ ఎట్లు జీ నమునకు పు ర్దర న హేతుత నీవు చెప్పుచున్నావో అట్లు మరణమునకును పునర్దర న హేతుత ఒకానొక ప్రుడు స భవి చును ఎ దుకనగా-స్వప్న మ దు చిరకాలమృతుడైన పు త్రునియొక్కయు ఒకానొకపుడు జనులకు దర నమగు చున్నది ఈ తిగా నియమముచే జీ నమరణాదులు పు ర్దర నమునకు హేతువుకాదు

అదృష్టాదులే హేతువు ప్రవర్తనుడు — ఓ దేవ రాజా దర్శకాముడై పుత్రాముల యుత్పత్తి యనుట సంభవించదు దెట్లనగా — లోకమందు ఏ యే పుత్రాదులు పుట్టెదరో వారు నియమముచే ఇట్టి జ్ఞానము కలుగుచున్నది — నేను దేవదత్తుడను యజ్ఞదత్తుడను తండ్రి పుట్టితి పితృజన్యుడను నేను — ఈ జ్ఞానము వ్యాపకముగాను పుత్రాదుల యుత్పత్తి వ్యాప్యకముగాను నున్నది వ్యాపకము వినా వ్యాప్యమునకు స్థితిగానేరదు ఎట్లనగా — అగ్నిలేక ధూమమునకు స్థితికాదు దహనమందు పుత్రోత్పత్తియైనపుడు ఈ విధముచే నేనిపుడు పుట్టుచున్నానను జ్ఞానము పుత్రునకు కాలసంయమండై అట్లగుటలేదు ఈ రీతిగా వ్యాపక రూపజ్ఞానాభావమగుటచే వ్యాప్యరూప పుత్రోత్పత్తియును దర్శకామందుగాదు ఇంద్రుడు హే రాజశ్రేష్ఠ వానిచే నేను పుట్టుచున్నానను జ్ఞానమునకు ఉత్పత్తియొక్క వ్యాపకత సర్వత్ర అయి పక్షమందు నీపక్షము సంభవించును అయితే అజ్ఞానోత్పత్తియొక్క వ్యాపకత సర్వత లేదు ఏలాగనగా — ఘటాది జడపదార్థములయొక్క యుత్పత్తియో అయినది గాని వానిచే నాయుత్పత్తి యైనదను జ్ఞానము ఘటాదులందు గాలేదు.

వర్తనుడు — ఓ దేవ రాజా ఆ ప్రకార జ్ఞానము ఘటాదులకు లేకుండినను వృత్తికచే ఘటోత్పత్తియైనదను జ్ఞానము ఘటద్రష్టయందు గలదు అందుచే ఎక్కడెక్కడ ఉత్పత్తిగలదో అక్కడ కూడ ఈ ప్రకార జ్ఞానము గల్గియేయున్నది ఇంద్రుడు హే రాజశ్రేష్ఠ ద్రష్టయొక్క జ్ఞానమునకు ఘటోత్పత్తి వ్యాపకత సంభవించదు. ఎందు కనగా — ఏకాధికరణమందుగల పదార్థములకు పరస్పర వ్యాప్యవ్యాపక భావమగును ఎట్లనగా — ఏకాధికరణమందుగల ధూమాగ్నులకు పరస్పర వ్యాప్యవ్యాపకభావముగలదు భిన్నభిన్నాధికరణమందుగల తత్పరమునకును ఉష్ణస్పర్శమునకును వ్యాప్యవ్యాపక భావములేదు అట్లే ఉత్పత్తి పూర్వోక్తజ్ఞానమునకును ఏకాధికరణ లేదు ఉత్పత్తి కధికరణము ఘటము జ్ఞానమునకధికరణము ఘటద్రష్ట అందుచే రెంటికిని వ్యాప్యవ్యాపకతాభావము సంభవించదు వర్తనుడు ఓ దేవ రాజా పూర్వోక్త ప్రకారముగ వ్యాప్యవ్యాపకతాభావము ఘటాది జడపదార్థములందు సంభవించకుండినను చైతన్యరూప మనుష్యాదులకు సంభవించును ఇంద్రుడు హే రాజశ్రేష్ఠ వానిచే నేను పుట్టుచున్నానను జ్ఞానము చైతన్యరూప మనుష్యాదుల యుత్పత్తి వ్యాపకమనుటయు సంభవించదు ఎందుకనగా మనుష్యాదులకును తమ ఉత్పత్తి ఎవనిచేత అయినదని స్వానుభవముగా నెఱుగరు మాతాపితృల వచనముచే బహుకాలానంతరము బాలకునికి ఆ జ్ఞానమగును దానివలన ఆ జ్ఞానము వ్యాపకమనుట వ్యర్థము అథవా వ్యక్తమైన చైతన్యమునకు యుత్పత్తియగునను వచనము నా ముఖమందు జిహ్వాలేదను వచనమువలె వ్యాఘాతదోష యుక్తముగానున్నది

ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా ఈయజ్ఞదత్తుడు పుట్టుచున్నాడను జ్ఞానము సర్వపురుషులకగును ఈలాగే చైతన్యమున కుత్పత్తియు సంభవించును ఇంద్రుడు హే రాజన్ లోకానుభవము యథార్థమైన పక్షమందు చైతన్యోత్పత్తి సిద్ధించును లోకానుభవమో భ్రాంతిరూపము ఒకవస్తువుయొక్క ధర్మముల నింకొకవస్తువునందు కథనము భ్రాంతి ఎట్లు రజ్జువందు సర్పము భ్రాంతియో అట్లు ఉత్పత్తి నాశములు రెండును దేహధర్మములు గాని చైతన్యధర్మములుకావు వాని చైతన్యమందు కథనము భ్రాంతి అటువంటి భ్రాంతి జ్ఞానముచే పూర్వోక్తవ్యాపకత సిద్ధముగాదు ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా చైతన్యమున కుత్పత్తినాశములు గానిపక్షమందు దర్శనకాలమందు పుత్రాద్యుత్పత్తి అన్యకాలమందు వాని లయమనునట్టి నీ దృష్టిసృష్టివాదమెట్లు సిద్ధించును? ఇంద్రుడు — హే రాజన్ దర్శనకాలమందు అదర్శనకాలమందు చైతన్యోత్పత్తినాశములనేను అంగీకరింపను అచ్చటయు శరీరాద్యనాత్మపదార్థములయొక్క ఏ ఉత్పత్తినాశములనేను అంగీకారము చేసెదను అథవా జన్మశబ్దము కర్థము చేసినపుడు దృష్టిసృష్టివాదమే సిద్ధించును ఎలాగు ననగా ప్రాదుర్భావమునకు పేరు జన్మము ఆ ప్రాదుర్భావము దర్శనమున కన్న భిన్నముకాదు వస్తువుయొక్క దర్శనమే ప్రాదుర్భావము ప్రాతఃకాలము సూర్యదర్శనముకాగా లోకులు సూర్య ప్రాదుర్భావమని కథనము చేయుచున్నారు ఈరీతిగా పుత్రాదుల దర్శనమే పుత్రాదుల యుత్పత్తియని అదర్శనములయమని ఇదే దృష్టిసృష్టివాదము ఉత్తమ సిద్ధాంతము ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా మాతయొక్క ఉదరమునుండి ఎపుడు పుత్రోత్పత్తి యగునో అపుడు పిత బాలకుని జన్మసంస్కారము ఎట్లుచేయునో దేవదత్తాది నామకరణమెట్లు చేయునో అట్లు పుత్రదర్శన కాలమందును జన్మసంస్కారాదులు చేయవలసియుండె అట్లు చేయుటలేదుగదా ఇంద్రుడు హే రాజన్ ఈదోషము కేవలము నామతమందు మాత్రములేదు నీమతమందును జ్యేష్ఠపుత్రుని శరీరముకన్న కనిష్ఠపుత్రుని శరీరము భిన్నమగుటవలన వాటి సంస్కారములును భిన్నభిన్నముగా గావలసియుండె అట్లు బాల్యశరీరముకన్న యౌవనశరీరము భిన్నము అభేదమేమో నీకు అంగీకారములేదు బాల్యశరీరన్యాయముగ యౌవనశరీరముపుట్టుట దాని మరల జన్మసంస్కారాదులు చేయుటకుగావలసియుండె అట్లగుటలేదు ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా బాల్యశరీరమునకు యౌవనశరీరముకు పరస్పర భేదములేదు అభేదమగుటవలన జన్మసంస్కారాది ఆపత్తిదోషము నామతమందు సంభవింపదు ఇంద్రుడు హేరాజన్ బాల్యశరీరమునకు యౌవనశరీరమునకు అభేదము సంభవింపదు ఎందుకనగా — బాల్యశరీరపరిమాణముకన్న యౌవనశరీరపరిమాణము భిన్నమైయున్నది ఆశ్రయభేదము వినా పరిమాణభేదము సంభవింపదు ఎట్లు అడుగుల పటముకన్న అడుగుల పటము వేరుగానున్నదో అట్లు అల్పపరిమాణముగల బాలశరీరముకన్న దీర్ఘపరిమాణముగల యౌవనశరీరము భిన్నమై

యున్నది శ భేదమే జన్మస స్కారాదులకు హేతువై యున్నది ఈ తిగా యౌవన శరీరోత్పత్తియందు జన్మస స్కారభా రూపదూషణము నీ మతము కును అ శ్యమగును

ప్రతర్దనుడు — ఓ దే రాజా బాల్యశరీరముకన్న యౌవనశ రము భిన్నమైన పక్షము దు దేవదత్తునకు తన రము దు ట్టి ప్రత్యభిజ్ఞరై ది — ఏ నేను పూర్వము బాలకుడనో అ నే నే యిపుడు యువకుడను — అ ్యపురుషు కుకూడ ఆతడే ఈ దేవదత్తుడను ప్రత్యభిజ్ఞరై ది ఈ ద్వివిధ ప్రత్యభిజ్ఞయు బాల్య యౌ న దేవదత్తుని అభేదమును విషయము చేయుచు ్నది అది గాకుండవల యు డె అట్లే నీ దృష్టి సృష్టివాదమ దును సోయ దే దత్త — వాడే ఈ దే దత్తుడు అను నీ ప్రత్యభిజ్ఞ గాకు డ లసి యు డె సకల పురుషులకును ఈ ప్రకారముగా ప్రత్యభిజ్ఞయగుచున్నది ఇం దుడు — హే రాజక సోయ దే దత్త అను నీ ప్రత్యభిజ్ఞా ము పూర్వోత్తర శరీరాభే మును విషయముచేయుదు శ డు శ రము దారోపితమై ఆత్మయొక్క ఏకతను షయము చేయును మతియును యజ్ఞదత్తపురుషు యందు, వాడే యీ దే దత్తు డను భా తిప ప్రత్యభిజ్ఞా మై అ యును త ంబ ధీకులగు జనుల వచనమ దు ఖ్యాపము చేత గును శ రాభేదము చేత ఎవని మతమ దును ప్రత్యభిజ్ఞా ము స భవి పదు అందు లన హే వాదీ ఈ ప్రత్యభిజ్ఞానమ దు శ రాభేద మ చుట నిష్ఫలము

ప్రతర్దనుడు — ఓ దే రాజా నా మతమ దు ఆత్మాభేద మ క చి సోయ దే దత్త అ రు అ గా — శ రా భకమైన ఏ యవయవరచనా విశేషముగలదో ఆ రచన బాల్య యౌవ శ ము దు ఒ టేయు డును కావున ఆ య యవరచనా విశేషమునుబట్టి పూర్వోక్త ప్రత్యభిజ్ఞరై అథవా బాల్యయౌ శ రార భకమైన మాతాపితృల శుక్లశోణితములబట్టి పూర్వోక్త ప్రత్యభిజ్ఞరై ది ఇ ద్రుడు హే ర జన్ బాల్యా స్థయ దలి అ య రచనకును యౌ నావస్థయ లి అ య రచనకును ప మాణ భేదముగలదు అయిదుమణుగు ప మాణధాన్యము మతియు పదిమణుగుల పరిమాణ ధాన్యము ఒకటేయు ధా ్యరత్నకు రు కావున పూర్వోక్త ప్రత్యభిజ్ఞ భవి పదు మతియును బాల యౌవనావస్థల దు మాతాపితృల శుక్లశోణితముల ఏకతనుబట్టి ప్రత్యభిజ్ఞయనుచున్నావు అదియును స వి పదు యేలాగు గా — బీజమును చి అంకురము పుట్టి పిదప బీజము నష్టమగుచు ్నది అట్లు శరీరము పుట్టి తరువా శు ్లశోణితము నష్టమగుచు ్నది అథవా — అవయ రచనావిశేషము కు శ స ధ కారణత యే ప్రమాణముచేతను సిద్ధి పదు ఏలాగు నగా — పృథివ్యాదుల పరమాణువులు ఎట్లు అతిసూక్ష్మములో అట్లే శ రార భ ములైన అ య ములును అతిసూక్ష్మములు అత్య తసూక్ష్మములచే కార్యోత్పత్తి వి పదు అ దు ల నే నైయ్యాయికులు పరమాణువులచే ప్రప చోత్పత్తి యనువారే — అ మ మ వేదా తమ దు అనేక

యుక్తులచే ఖండింపబడినది ఏలాగైనను పూర్వోక్త ప్రత్యభిజ్ఞ సిద్ధించును ఆశలేదు హే వాదీ! ట్లు నీ మతమందు బాల్యశరీరముకన్న భిన్నమై యౌవన శరీరము పుట్టినను మరల జన్మసంస్కారాదులజేయరో అట్లే దృష్టిసృష్టివాదినైన నా మతమందును దర్శనకాలమందు పుత్రాద్యుత్పత్తియైనను మరల జన్మాది సంస్కారము చేయరు

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా యౌవనశరీరమందు యీ దేవదత్తుడు ఎన్నటికైనాడను జ్ఞానము యే పురుషునికి గాదు అందువలన యౌవనశరీరమందు మరల జన్మసంస్కారరూపదూషణము నామతమందు సంభవింపదు ఇంద్రుడు — హే రాజర్షీ దృష్టిసృష్టిమతమందును ఆ దోషములేదు ఏలాగుననగా — ఆ మతములో దర్శనకాలమందు మాతాపితృలకు పుత్రోత్పత్తి జ్ఞానము కాదు ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా దృష్టిసృష్టివాదివైన నీ మతమందు పుత్రాదుల అదర్శనమే మరణమైయున్నది ఆ మరణమును దహనాదులెవడును చేయడు ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ నీ మతమందు యౌవనశరీరము పుట్టునపుడు బాల్యశరీరము నాశమైనపుడు ఎవడును దహనాదులను చేయడు ప్రతర్దనుడు — ఓ దృష్టిసృష్టివాదీ నీ మతమందు చిన్మాత్రవిశేషతగలదు అదేమనగా — ఎపుడు పుత్రుడు దేశాంతరమునుండి గృహముకు వచ్చెనో అపుడు ఆ యీతడే నా పుత్రుడని మాతాపితృలకు అభేదజ్ఞానమగును ఆ యభేద జ్ఞానబలముచే పూర్వోత్తర శరీరముల కభేదమే సిద్ధించును ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ బాల్యశరీరానంతరము యౌవనశరీరము పుట్టినపుడు వాడే దేవదత్తుడను యభేదజ్ఞానము నీ మతమందును యగుచున్న ప్రతర్దనుడు — హే దృష్టిసృష్టివాదీ పుత్రాదుల అదర్శనమే మతమందు మరణమగుచున్నది అపుడు మాతాపిత్రాదులు శోకమును చేయురు రోదనమును చేయురు ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ నీ మతమందు యువావస్థయైన బాల్యశరీరము నాశమైనపుడు ఎవడును శోకరోదనాదుల చేయడు అట్లే నా మతమందును ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధాంతీ యౌవనశరీరప్రాప్తికాలమందు బాల్యశరీరము నష్టమైనను వాడే యీ నా పుత్రుడను అభేదజ్ఞానము మాతాపితృలకు ఉంటయే శోకరోదనములకు ప్రతిబంధకము ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ పుత్రాదుల అదర్శనానంతరము ఎపుడు ఆ పుత్రాదులయొక్క మరల దర్శనమగునో అపుడు వాడే యీ నా పుత్రుడను మాతాపితృల యభేదజ్ఞానమే దృష్టిసృష్టివాదినైన నా మతమందును శోకరోదనములకు ప్రతిబంధకము

ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధాంతీ పుత్రాదుల అదర్శనమే నీ మతమందు మరణమైనపుడు మరల ఆ పుత్రాదులయొక్క దర్శనమైనపుడు మేము చావలేదు అను నీ పుత్రుని వచనము నీ దృష్టిసృష్టి మతమందు అసంగతమగును కావున అదర్శనమునకు పేరు మరణముకాదు ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ నీ మతమందు యౌవనశరీరము ప్రాప్తమై

బాల్యాశరము నాశమైనపుడు ఆ యౌవనపురుషుడు నేను చావలేదని చెప్పుటచే నీ మతమందును బాల్యాశమము నష్టము గాకుండ లసియుండె ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధా ! బాల్యాశరమునకును యౌవనమునకును పరస్పర భేదముగలదు ఆ భేదముయొక్క జ్ఞానము పురుషునకు కాలేదు అందుల భేదాజ్ఞానరూపదోషముచే యుక్తుడైన యౌవనపురుషుడు నేను చావలేదని చెప్పుచున్నాడు ఆ వచనము ప్రమాణరూపముకాదు ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ ! పుత్రాదికాలమందు నేను చావలేదను పుత్రాదుల వచనము నా మతమునను నీమతమునందువలెనే అప్రమాణముగానున్నది ఓ వాదీ ! నా మతమందు బాల్యాశరమునకును యౌవనశరీరమునకును అభేదములేదు భేదమేగలదు అట్లే నా దృష్టిసృష్టి మతమందును దర పూర్వోత్తర పుత్రాదులందభేదములేదు భేదమేగలదు. మరియును ఓ వాదీ ! నీమతమందు యువావస్థ వచ్చినపుడు బాల్యాశరము నష్టమైనను అది మాతాపితృలకు మరణబుద్ధి ఎట్లుచేయదో అట్లే నా మతమందును దర నాదరన కాలమందు మరణబుద్ధిచేయదు అందుల ఓ వాదీ ! నీవు నా మతమందు ఏయేదోషములు చూపుచున్నావో అన్నియు నీమతమందునుయున్నవి మరియును స్వదోషనివృత్తికొఱకు ఏయే యుత్తరములు నీవు చెప్పుచున్నావో ఆయాయుత్తరములు నా మతమునకును సరిగానేయున్నవి

అథవా జీవులకుగల లోకప్రసిద్ధమైయున్న జననమరణములే నా దృష్టిసృష్టివాదమును సిద్ధపచేయుచున్నవి ఎందుకనగా — జన్మము మఱియు మరణము జ్ఞానముచే గాక అన్యమైన ఏ కారణముచేతను సిద్ధము కావు జ్ఞానముచేతనే జననమరణములు సిద్ధమగుచున్నవి ఎందుకు పుత్రాదుల జన్మమరణములు మాతాపిత్రాదులెఱుంగరో అంతవరకు హర్షశోకములుగాలేదు ఎఱిగినంతనే హర్షశోకములు పొందుదురు పుత్రాదులును అన్యుని వచనముచేత తమ జన్మమెఱిగి హర్షశోకములను పొందుదురు అచ్చట పుత్రాదుల జన్మమరణములును మాతాపిత్రాదులు ప్రత్యక్షప్రమాణముచే నెఱుగుదురు మఱియు పుత్రాదులు తమ జన్మమరణకాలములందు మూర్ఛితులగుటవలన స్వజన్మమరణములను ప్రత్యక్షప్రమాణముచే నెఱుగరు మాతాదుల వచనరూప ప్రమాణముచే గాని అనుమానాది ప్రమాణములచేత గాని యెఱుంగుదురు ఓ వాదీ ! అట్లే సర్వజ్ఞుడగు ఈశ్వరునిచే రచితమయిన వేదప్రమాణముచేత పుత్రాది పదార్థముల దర నాదరనమే పుత్రాదుల జన్మమరణములకు కారణమని చెప్పబడియె ఆ వేదార్థమునకే సిద్ధి సంభవించిన

ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధా ! వాగాదీంద్రియములను అగ్న్యాదిదేవతలను పరిత్యజించి కేవలము పుత్రాదుల విషయమందు దృష్టిసృష్టివాద సిద్ధికొఱకు నానాయుక్తులచే నీమాట విరుద్ధము ఎందుకనగా — ఆత్మయొక్క దానికన్న భిన్నములై కల పదార్థములను నీ మతమందు దృష్టిసృష్టివాదమునకు విషయములైయున్నవి ఇందుకు

ఓ వాదీ ఎట్లు పుత్రాదుల విషయమం దు వాడే ఈ దేవదత్తుడను ప్రత్యభిజ్ఞానమగునో అట్లు వాగాదీంద్రియముల యందును అగ్న్యాది దేవతలందును అదే ఈ ఇంద్రియము అదే ఈ యుక్త ఈ ప్రకారము గల ప్రత్యభిజ్ఞానము ఎవనికిగా లేదు ఎందుకనగా — ఏ వస్తువునందు ప్రత్యక్ష జ్ఞానమునకు విషయతగలదో ఆ వస్తువందే ప్రత్యభిజ్ఞానమునకు యోగ్యత గలదు ప్రత్యక్షజ్ఞానముకు యోగ్యతయో వాగాదీంద్రియముల కు లేదు కావున ప్రత్యభిజ్ఞ జ్ఞానముకు యోగ్యతయు వానియందు లేదు

ఇచ్చట అభిప్రాయ మేమనగా — కేవల ఇంద్రియజన్య జ్ఞానమునకే ప్రత్యక్షమని పేరు ఎట్లనగా — నేత్రేంద్రియముచే ఇతడు దేవదత్తుడు అను నీ ప్రకారము గల ప్రత్యక్షజ్ఞానమగును మఱియును పూర్వసంస్కార సహిత ఇంద్రియజన్యజ్ఞానమునకు ప్రత్యభిజ్ఞయని పేరు ఎట్లనగా దేశాంతరమందును కాలాంతరమందును చూడబడిన దేవదత్తునితో చక్షురింద్రియముకు సంయోగమైనపుడు వాడే యీ దేవదత్తుడను ప్రత్యభిజ్ఞానమగును అచ్చట వాగాది పంచకర్మేంద్రియముల యందు జ్ఞానకారణత లేదు అవి శబ్దోచ్చారణాది యా కారణములు చక్షురాది పంచజ్ఞానేంద్రియములందు జ్ఞానకారణ గదు వానిలోను రసనము ఘ్రాణము శ్రోత్రము ఈ మూడింద్రియములు రస గంధ శబ్ద గుణముల జ్ఞానము చేయుచున్నవి గాని తదాశ్రయములకు జ్ఞానము చేయవు. చక్షువు త్వక్కు ఈ రెండింద్రియములు మాత్రము రూప స్పర్శ గుణములను తదాశ్రయములైన ఉద్భూత రూపమును రూపాశ్రయ ద్రవ్యమును ఉద్భూత స్పర్శమును స్పర్శాశ్రయ ద్రవ్యమును జ్ఞానము చేయుచున్నవి అందువలన రసనాదిత్రయముచే వాగాదుల జ్ఞానము గుట్టయొక్క ఆశయే లేదు చక్షుస్త్వక్కులచే నగునన్నిన వాగాదులందు ఉద్భూతరూపము లేదు అందువలన వాగాదీంద్రియములయొక్కయు అగ్న్యాది దేవతలయొక్కయు జ్ఞానము ఇంద్రియ జన్యము కాదు గనుక ప్రత్యక్షమును కాదు అవి శాస్త్రప్రమాణముచేతగా అనుమానాది యుక్తులచేతగాని పరోక్షముగ నెఱుగబడినవి అందువలన వానియందు అదే ఈ వాగింద్రియము అదే ఈ అగ్నిదేవత ఈ తీరా ప్రత్యభిజ్ఞానము సంభవించదు. కేవల శ్రుతి వచనముచేతనే తద్విషయకదృష్టిసృష్టివాదము సిద్ధించుచున్నది

మఱియును పుత్రాది విషయముల యందో వాడే యీ దేవదత్తుడను ప్రత్యభిజ్ఞానము సంభవించిన కావున ఆ ప్రత్యభిజ్ఞారూప విరోధముయొక్క నివృత్తికొఱకు పుత్రాది విషయములందే దృష్టిసృష్టివాదము అనేక యుక్తులచే నిరూపణము చేయబడిన వాస్తవముగా జాగ్రత్పక్షమందు ఆత్మభిన్న సకల జడవస్తువులకు దర్శనాదర్శనకాలమందే జన్మమరణములగుచున్నవి అస్మదాది జీవులకు వాగాదుల ప్రత్యక్ష జ్ఞానము గాకున్నను తదభిమానులగు అగ్న్యాది దేవతలకు ప్రత్యక్షజ్ఞానమగుచున్నది అచ్చట దేవతల

దర నముచే ఇ ద్రియముల యుత్ప త్తి ఆదర నముచే తల్లయము స భవి చును మఱియు నెట్లు ఆకాశాదిభూత కార్యములైన ఇ ద్రియములకు, దర నాదర నముచే జన్మ మరణము లగుచు న్నవో అట్లే ఆకాశాది ప చభూతములకును ద నాదర నముచే జన్మమరణము లగును ఈ తిగా ఆత్మభి న్న కల జడవస్తువు కు దర నాదర నమే జన్మమరణములకు హేతువు

ప్ర ర్దనుడు — ఓ సిద్ధా తీ అదర నముచే నాశమనినపుడు ఏ కాలమందు పురుషు కు తటాకస్థిత జలమునందు జ్ఞా ములేదో అపుడే తటాకస్థిత జలమునకు నాశ మైనది అపుడే జల విరోధియైన యగ్ని అచ్చట యు త్పత్తి గా లసియు డె అట్లగుట లేదు అట్లే దృష్టి సృష్టివాద ము గతము ఇ ద్రుడు ఓ వాదీ ఈ దోషము నీ మత ము దును గలదు ఏలాగు గా – బాల్యావస్థ నాశమగుటచే నీమతమ దు యువావస్థ పుట్టవల యు డె అది పుట్టుట లేదు అట్లే నామతమ దును అగ్ని పుట్టలేదు ప్రతర్ద నుడు — ఓ సిద్ధా తీ యువా స్థ ప్రాప్తి ధర్మా ధర్మరూప కర్మము కారణము ఇంద్రుడు – ఓ వాదీ ఎట్లు వు కర్మమున క చి దూషణ నివృత్తి చేయుచున్నావో అట్లే నేనును కర్మా కారము చేసి అ న్న పుట్టలేద చెప్పెదను ప్ర ర్దనుడు — ఓ సిద్ధా తీ ఆకాశాదుల కార్యములై శ రాదులు సుఖ దు ఖోప భోగములకు సాధన ములు అ దువలన తదుత్ప త్తియ దు కర్మకారణత స భవి చినను ఆకాశాది భూతముల యుత్పత్తియ దు కర్మకారణత స భవి పదు ఇ ద్రుడు ఓ వాదీ ఆకాశాది భూతో త్పత్తి కర్మకారణత లేదని ఆక్షేపము చేయకుము అట్లు చేయుటచే నీ యజ్ఞానము ప్రక టితమగును అయ్యా శ్రుతియ దును స్మృతియందును వ్యాసభగ కుని సూ త్రము లందును జీవుల కర్మముచే యు క్తుడై మాయావి ష్ట పరమాత్మ భూతభౌతిక ప్రపంచ మును పుట్టి చు చున్నాడు పాల ము చేయుచున్నాడు స హారము చేయుచున్నాడను నీ స గతి అనేక యు క్తిసహితముగ స్పష్టముగ చెప్పబడియున్నది ప్రతర్దనుడు ఓ సిద్ధా తీ ఉ త్తరో త్తర సృష్టియందు పూర్వ పూర్వసృష్టి స్థి జీవు కర్మము కు కార ణత స భవి చి ను సర్వసృష్టు కన్న ప్రథమసృష్టియ దు కర్మకారణ భవి పదు ఇ ద్రుడు — ఓ వాదీ సర్వసృష్టులకన్న ప్రథమము ఏయొకసృష్టియు లేదు బీజా కుర న్యాయముగ స సా ప్రవాహ మనాదిగానున్నది పూర్వపూర్వ కర్మానుసారముగ ఉ త్తరో త్తరసృష్టి యగుచు న్న ఈ స సా మునకు ఆ త్మజ్ఞా ముగాక ని వృత్త్యుపా యము వేఱొకటి లేదు

ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధా తీ కర్మమునకే జగత్కారణత య నపుడు మాయ యందు కర కారణత నిష్ఫలమగును ఇ ద్రుడు — ఓ వాదీ కర్మయందు జగత్కార ణ అ క ంచినను మాయ వ్యర్థము కాదు ఎ దుకన గా — మాయ లేక కర్మఫలము కు వ్యవస్థగాదు అభిప్రాయము కా ర్తికమాసము దు కృత్తికా న క్షత్రము కా ర్తికస్నాన

యొక్క దండనము చేయువాడు సప్తజన్మధ వన్నుడై వేదపారగుడగు బ్రాహ్మణుడగు
చున్నాడు కృత్తికాది యోగ సహితము కార్తికస్వామి దండనము చేయువాడు
దుఃఖము మాత్రము పొందడు ఈ ప్రకారముగల శాస్త్రద్వయమందు హేతువేమి?
ఇట్లు ఎవడైన ఆక్షేపము చేసినపుడు "నేను ఎఱుగనను ఉత్తరముగాక ఇతరోక ఉత్త
రము చెప్పుట ఘటిల్లదు అచ్చట "నేను ఎఱుంగన"ను నీ ప్రతీతి మాయను విషయము
చేయుచున్నది ఈ ప్రకారముగ సర్వపురుషులకు అనుభవముచే సిద్ధమైనట్టి సర్వకార్య
సిద్ధి చేయునట్టి మాయ వ్యర్థముగాదు సార్థకమేయైయున్న ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధాంతీ
నేనెఱుంగనను యీ వాక్యము భావరూపమాయకు వాచకము కాదు జ్ఞానాభావమునకు
వాచకమైయున్నది అందువలన దీనిచేత మాయయొక్క సిద్ధికాదు ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ
నేనెఱుగనను ఈ వాక్యము ఏదోయొక జ్ఞానాభావమునకు వాచకమా అథవా సర్వ
జ్ఞానాభావమునకు వాచకమా అచ్చట ప్రథమపక్షము ఘటిల్లదు ఏలాగనగా — ఏ
కాలమందు ఘటజ్ఞానమగునో ఆ కాలమందు పటజ్ఞానము కాదు కాబట్టి ఆ పటజ్ఞానా
భావమును ఆశ్రయించి నేనెఱుంగనను ప్రయోగము గావలసియుండె అపుడీ ప్రయో
గము కాదు ద్వితీయపక్షమున్ను సంభవించదు ఏలాగుననగా — ప్రతియోగి అనుయోగి
జ్ఞానములేక అభావజ్ఞానము కాదు ఏ వస్తువుయొక్క అభావమగునో ఆ వస్తువు అభావము
నకు ప్రతియోగి మఱియు ఏ వస్తువందు అభావముండునో ఆ వస్తువు అభావమునకు అను
యోగి ఎట్లనగా — ఘటాభావముగల భూతలము గలదు ఇచ్చట ఘటాభావమునకు
ప్రతియోగి ఘటముగాను భూతలము అనుయోగియునైయున్నది అట్లు సంపూర్ణ జ్ఞానా
భావములందు సంపూర్ణజ్ఞానము ప్రతియోగిగాను జీవాత్మ అనుయోగిగానునైయున్నది.
అచ్చట భూతభవిష్యత్కాలగత సంపూర్ణజ్ఞానముయొక్క జ్ఞానము అజ్ఞునకు సంభ
వించదు అందువలన నేనెఱుగనను వాక్యము సర్వజ్ఞానముయొక్క అభావమును
బోధన చేయదు భావరూప మాయనే బోధ చేయుచున్నది అందువలన మాయ నవశ్య
మంగీకరించవలసి

ఇపుడు అన్యరీతిగా మాయయొక్క ఆవశ్యకత నిరూపింపబడుచున్నది స్వభా
వమే జగత్కారణము కాలమే జగత్కారణము ఇటువంటి నాస్తికులయొక్క యనేక
పక్షములు నాస్తికపక్షరూపమగు మాయారాక్షసియొక్క జ్యేష్ఠకుమారులు ఆ పక్షము
లకు ఖండనము చేయునట్టివాడు తర్కరూప రాక్షసరాజు వాడు మాయారాక్షసియొక్క
కనిష్ఠకుమారుడు ఆ మాయారాక్షసి కనిష్ఠకుమారుని కొరకై వానిచే జ్యేష్ఠకుమారు
లను భక్షింపించుచున్నది. అతి దుర్ఘటకర్మముజేసి ఆ కర్మము కనిష్ఠకుమారుని జూచక
దాచిపెట్టి తానును గుప్తముగా కూర్చొనుచున్నది ఎందుకనగా — అటువంటి దుష్ట
కర్మము జూచిన పక్షమందు ఆ కనిష్ఠకుమారుడు తన్నును ఒకేసారి చంపునను భయ
ముచే దాచియుంచెను (స్వమాతను నాశము చేయుట అనుచితమైనను స్వకులమును

నాశము చేయుట రాతను నూ స్వభావమే ఇటువంటి దుర్ఘటకర్మము చేయునట్టియు నేనెఱుంగను అనుభవసిద్ధి చేయునట్టియు మాయను వంచించుట అశక్యమే.

ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధాంతీ అర్థబోధక వచనమునకు నామము ఉత్తరము నేనెఱుంగను ఈ వచనము నిరర్థకము ఈ వచనమునకు ఉత్తరత సంభవించదు ఇంద్రుడు — ఓ వాదీ ప్రతివాదియొక్క మానమునకు హేతువగు వచనమునకు పేరు ఉత్తరము నేనెఱుంగను వచనమున్న ప్రతివాదిమానమునకు హేతువగును. కావున ఈ వచనమునకును ఉత్తరత సంభవించినది అభిప్రాయము ప్రత్యక్షాది ప్రమాణముసు అంగీకారముచేసి కూడ పరస్పరవాదము నడుచును ఏ పురుషుడు నేనెఱుంగన అనునో వానిని ప్రతివాది రెండును అడుగడు మానముగానుండును ప్రతర్దనుడు — ఓ సిద్ధాంతీ నేనెఱుంగను ప్రతీతి విషయమైన అజ్ఞానము కలిగించి ప్రతివాదిని జయించుట, పరాజయతుల్యముగానున్నది ఇంద్రుడు ఓ వాదీ అజ్ఞానము ద్వివిధము — ఒకటి ఆత్మవిషయకాజ్ఞానము మఱియొకటి అనాత్మవిషయకాజ్ఞానము అచ్చట ఆత్మవిషయకాజ్ఞానమైనను జీవు మహానర్థకరము కాని జన్మాది అనాత్మపదార్థ విషయక అజ్ఞానము హానికరము గాదు అభిప్రాయము — ఎవని ఆత్మజ్ఞానమగునో వానికి సకలానాత్మవస్తువు యొక్క మిథ్యారూపముచే జ్ఞానమగుచున్నది తరువాత ఆ మిథ్యాప్రపంచముయొక్క విశేషరూపముచే జ్ఞానము చేయుటకు ఇచ్ఛయును వానికి కాదు అందువలన ఆత్మజ్ఞానిపురుషునకు అనాత్మపదార్థముల యజ్ఞానము దూషణము కాదు భూషణమే యగును అజ్ఞానులకును అనాత్మ పదార్థముల అజ్ఞానము దూషణము గాదు ఎట్లనగా శక్తిహీనుడగు అంధునకు రూపజ్ఞానము దూషణము కాదు అత్ర దృష్టాంతము — ఎట్లు కర్దమముచే లిప్తమగు పురుషునకు ధూళి దూషణము కాదో అట్లు అజ్ఞానిని అనాత్మ పదార్థముల యజ్ఞానము దూషణము కాదు

ఈ యర్థముయొక్క సిద్ధికొఱకే ప్రపంచోత్పత్తియందు తర్కమునకు అయోగ్యతా నిరూపణమొనర్పబడుచున్నది ఆనందస్వరూపాత్మచే ప్రపంచోత్పత్తి శాస్త్రమందు చెప్పబడియున్నది అది సంభవించదు ఏలాగుననగా — ఆత్మ స్వప్రకాశము ద్వైతరహితము అసంగము గుణరహితము అక్రియము ఆకారరహితము మనోవాక్కులకవిషయము ఇటువంటి అద్వితీయాత్మ నానాప్రకారమగు చిత్రవిచిత్ర జగత్తును ఎట్లు పుట్టించుచున్నది ఈ ప్రకారముగా ఆక్షేపము చేసి పుడును తత్సమాధానము చేయుటకు ఎవడును సమర్థుడు కాడు కావున ప్రపంచోత్పత్తి తర్కమునకు విషయముకాదు ప్రపంచము ఎట్లున్నదనగా అందలి ఒక్కొక్క వస్తువును శతకోటి ప్రమాణములచేత కూడ నెఱుంగుట ఘటిల్లదు అభిప్రాయము ఈ వస్తువుయొక్క స్వరూపమందెన్ని ధర్మములుంగవు యీ వస్తువు కెన్ని అవయవములు గలవు యీ ప్రకారముగ ఏ వస్తు

వున్న దెఱుఁగఁబడినది కాదు ఎపుడు ఒకవస్తు వెఱుఁగుటయందు దేందును సమర్థుఁడు కాఁడో అపుడు సమస్త జగత్తును దెలియుఁగుట కెవడు సమర్థుఁడగును ఎందును కాఁడు. ఎవని కేనేను జగత్తు నెఱుఁగుచున్నానను యభిమానము గలదో వానిని నేనిట్లడుగుచున్నాను సమ్ముఖమందే యుండు నీ ఘటముయొక్క స్వరూపమును మొదట నీవు నిరూపణము చేయుము ఈ ఘట నిరూపణము చేసినపుడు సమస్త ప్రపంచముయొక్క నిరూపణము వు చేసినవాడవని యెఱుఁగుదును

ఇచ్చట ఘటస్వరూపముయొక్కయు అన్యపదార్థముతోటి ఘటమునకు వ్యావృత్తియొక్కయు అట్టి వ్యావృత్తి ప్రయోజనమైన ధర్మముయొక్కయు నిరూపణమే ఘటముయొక్క నిరూపణము అందువలన ఈ ఘటమునకు స్వరూపమేమి ఇది స్వరూప ప్రశ్న మఱియును ఈ ఘటము యీఘటముకన్న భిన్నము ఎందుకుకాదు అభిప్రాయము — యీ ఘటమునకు అన్యపదార్థముతో వ్యావృత్తి యేప్రకారము గలదు? ఇది వ్యావృత్తిప్రశ్న మఱియు సమ్ముఖదేశవృత్తియైన యీ ఘటమునందు వ్యావృత్తి ప్రయోజనము నేత్రేంద్రియాదులయొక్క సంబంధమే చెప్పఁటయగును ఘటత్వాది జాతులను వ్యావృత్తి ప్రయోజనమనుట సంభవించదు అఘటత్వాది జాతుల నిరూపణము ముందు చేసెదను తదనుసారముగ జాతులకు ప్రయోజకత సంభవించదు నేత్రేంద్రియాదుల సంబంధము సమ్ముఖదేశస్థితి ఘటముతో గలదు అన్యపదార్థములతో అసంబంధము లేదు కావున వీనియందు యేమకమేది ఇది ధర్మప్రశ్న ప్రతర్దనుఁడు ఓ దేవ రాజా ఇదియున్నది — యీ ప్రకారమగు శబ్దమునకు వాచ్యమైన వస్తువు ఘటము. ఇంద్రుఁడు — ఓ ప్రతర్దనా ఇదియున్నదను నీశబ్దముయొక్క వాచ్యతారూపలక్షణముచే ఘటమునకు సిద్ధికాదు ఎందుకనగా — ఇదియున్నదను శబ్దమునకు వాచ్యత ఎట్లు ఘటమందుగలదో అట్లు పటమందును గలదు కనుక యీ లక్షణము అతివ్యాప్తి దోషముగలదిగా నున్నది లక్ష్యమందును అలక్ష్యమందును వర్తించుట అతివ్యాప్తి) ప్రతర్దనుఁడు — ఓ దేవ రాజా ఇదియున్నదను శబ్దమునకు వ్యాపకత ఘటపటములందున్నను ఇది ఆ ఘటమునకు భిన్నమైనది యీ ఘటమున్నది యనుశబ్దమునకు వ్యాపకత పటమందులేదు. ఇంద్రుఁడు — ఓ ప్రతర్దనా ఈ లక్షణము చేతను ఘటమునకు సిద్ధి కాదు. ఏలననగా అఘటమునకు భిన్నమైనది ఘటమనబడు లక్షణమందు అఘటమున కర్థమేమి ఘటసంబంధ భేదమునే అఘటమనుచున్నావుకదా ఆ ఘటసంబంధభేదము అన్యోన్యాభావరూపమై యున్నది కనుక ప్రతియోగిరూపఘటముయొక్క నిర్ణయము గాక ఘటభేదమునకు నిర్ణయముకాదు ఘటనిర్ణయమో ఇంతవఱకు కాలేదు కావున సమ్ముఖదేశవృత్తియగు ఘటమందు ఘటభేదముయొక్క సంశయముగలదు అట్లు పటాదులందును ఘటభేద సంశయముగలదు అందువలన ఘటము పటము కావలసియుండె ఘటము ఘటము కావలసియుండె ఘటమునకు పటరూపత పటమునకు ఘటరూపత
—

ఆత్యాశ్రయవిరుద్ధము అథవా ఆఘటమునకు భేదరూప లక్షణముచే ఘటసిద్ధిచేసినపుడు ఘటసిద్ధియందు ఘటాపేక్షరూప ఆత్మాశ్రయదోషమగును ప్రవర్తనుడు ఓ దేవ రాజా ఏది ఇంద్రియములకన్న భిన్నమగునో మఱియు సమ్ముఖదేశవృత్తి ఘటముతో ఇంద్రియసంయోగసంబంధతకు నిరూపకమగునో అది ఘటమనబడును ఈలక్షణమందు ఇంద్రియముల కన్న భిన్నమగునో యను పదమునకు నివేశము చేయనిపక్షమందు ఇంద్రియముల దే ఘటలక్షణమునకతివ్యాప్తియగుట సంభవించును ఎందుకనగా — ఘటముతో నేత్రాదీంద్రియసంయోగసంబంధముగలదు ఆ సంయోగసంబంధము ఘటము మఱియు నేత్రాదీంద్రియములు యీరెంటియందు నిలచియున్నది కాబట్టి ఎట్లు ఘటత్వరూప సంబంధమో అట్లే నేత్రాదీంద్రియములును సంబంధమునకు నిరూపకమగును ఐనను నేత్రాదీంద్రియములు ఇంద్రియములకన్న భిన్నములుకావు ఘటమైననో ఇంద్రియములకన్న భిన్నము అందువలన ఇంద్రియములందు అతివ్యాప్తి నివారణార్థము “ఇంద్రియములకన్న భిన్నమగునో” అను నీపదమునకు నివేశము చేయవలసియుండెనుగదా ఇంద్రుడు — ఓ రాజా యీలక్షణముచేతను సమ్ముఖదేశవృత్తి ఘటమునకు సిద్ధి పడదు. ఏలాగుననగా ఏ క్షణమందు నేత్రేంద్రియమునకు సంబంధమగునో ఆదే క్షణమందా ఘటమునకు సమీపవర్తములగు అన్యపదార్థములతోగూడ నేత్రేంద్రియమునకు సంబంధమగును అపుడు ఆ సంయోగసంబంధమునకు ఆ యన్యపదార్థములును నిరూపకములు ఆ పదార్థములు ఇంద్రియములకన్న భిన్నములైయున్నవి కావున ఆ పదార్థములందు ఘటలక్షణమునకతివ్యాప్తియగును ప్రవర్తనుడు — ఓ దేవ రాజా ఏది జలానయనమందు విశేషశక్తి గలదగునో అదే ఘటమనబడును దానికి ఇంద్రుడు ఓ రాజా యీ లక్షణముచేత గూడ ఘటసిద్ధి కాదు ఏలాగుననగా ఎట్లు యీ ఘటమందు జలానయశక్తిగలదో అట్లే ఇతర ఘటములందును ఇతర పాత్రములందును పటాదులందును జలానయశక్తి కనబడుచున్నది కాబట్టి సమ్ముఖఘటము పటాదిరూపము గావలయుండె. ప్రవర్తనుడు — ఓ దేవ రాజా జలానయక్రియ ఘటసాధనమునే యపేక్షించుచున్నదిగాని పటాదుల నపేక్షింపదు కావున వానియందతివ్యాప్తి కాదు ఇంద్రుడు ఓ రాజా ఏదేది క్రియయగునో అదియది పూర్వసాధనమునకు సమానసాధనముయొక్క అపేక్ష చేయును ఎట్లు పాకరూపక్రియ పూర్వాన్నితో సమానమైన వేరైన అగ్నియొక్క అపేక్ష చేయుచున్నదిగాని పూర్వాన్నియొక్క అపేక్షచేయదో అట్లే జలానయనక్రియయును అదే ఘటమునపేక్షింపదు. ఇతరఘటమును ఘటసమాన పటాదులను అపేక్షించుచున్న అథవా జలానయనశక్తిగలదే ఘటమనబడునని లక్షణముచేసినపుడు ఛిద్రఘటమందును అపక్వఘటమందును జలానయశక్తిలేకుండినను అదియు వానిని ఘటములనే యనుచున్నారు అభిప్రాయము నేత్రాదీంద్రియములచే శక్తియొక్క ప్రత్యక్షజ్ఞానమెవనికి కాదు కార్యరూపహేతువువలన అనుమానమగుచున్నది. ఆ

శ అనేక ఘటములందును అనేక పాత్రములందును సిద్ధి చుచున్నది ఆ యని
య దును ఘటలక్షణమునకు అతివ్యాప్తియగును అ దు ల యీ దుష్ట లక్షణము
గూడ ఉక్తఘట ద్ధికాదు ప్ర ర్దనుడు — ఓ దే రాజా ఘటత్వజాతిగలది ఘటమ
బడును దా ఇ దుడు — ఓ రాజా యీ లక్షణముచేతను ఉక్తఘటసిద్ధికాదు ఏ
గు గా ఘటత్వజాతి వ్యాపకమా ప చ్ఛిన్నమా వ్యాపకమ దాని యి ఘ
ము తోను బ ధమగుట మఱి అతివ్యాప్తి దోషమగును పరిచ్ఛిన్నమ ఘ
ఆ ఘటత్వజాతి ఘటవ్యక్తియందుమాత్రము వచ్చుచున్నదనుట ఘటి ల్లదు అ ఘ
సమీపమునకు పోదు. ఎట్లు దూడ త తల్లి సెటి దా యొద్దకే పోవుచున్నదో ఆ
ఘటత్వజాతియు ఘట వ్యక్తి సెటి దానియొద్దకే చ్చున ఇట్ల ను భవి ఘ
ఏలాగు గా దూడ సచేత ము దానియ దు యిది నా తల్లి యను జ్ఞా ము స భ
ము అచేత మై జాతియందు ది నా వ్యక్తి యనెడు భావమెక్కడిది అథవా
మూ ర్తద్రవ్యమ దే గమన క్రియ భవి చును గాని అమూ ర్తమై జాతియ దెట్లు స
వి చును

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా జాతియ దు స్వత త యలేకు ఘటవల
అది ఘటవ్యక్తియ దు రాదు గాని ఘటోత్పత్తి పూర్వము ఘటత్వజాతి అ వ్యక్తమైన
యొక వ్యక్తియ దు డును ఎపుడు ఘటోత్పత్తియగునో అపుడు ఘటవ సమీపము
ము గ గమన క్రియ స భ పకు డి ను తదాశ్రయమై కుసు భాది ద్రవ్యముతోడ వా
స్త్రముతో బంధమగుచున్న ఇ దుడు — హే రాజక ర్త వస్త్ర బ ధముకన్న
పూర్వ మందును కుసు భాదు ందు ర క్తరూపము ప్రతీ మై అట్లు ఘటవ
వి వా బాహ మగు దే వ్యక్తియ దును ఘటత్వజాతియొక్క ప్రతీతి గాదు వ ర్దనుడు
— ఓ దే రాజా యే దేశమ దు ఘటమునకు త్పత్తియగునో ఆ దేశమ దే స్వప్రాదు
ర్భా మున్నే ఘటత్వజాతియు పూర్వమును డియే స్థితమగును ఇ దుడు — ఓ రాజా
ఘటో త్పత్తి పూర్వము ఘటత్వజాతి అచ్చటయు ను ను నీ చనము భవి దు
ఎ దుక గా ఘటో త్పత్తి పూర్వ ము ఆ జా ఘటభి న్నమగు ఏదోయొక ఆశ్రయము లే
పక్షమందు, ఉత్పన్నమైన ఘటమందు ఘటత్వజాతి స్వత ంత్రగమనముగాకయు ఆ శ్ర
గమనముచే గమనము భవి చును ఘటోత్పత్తి పూ ర్వము జాతి ఆశ్రయ శూ
లేదుగదా ప్రతర్దనుడు — ఓ దే రాజా యే కా మ దు ఘటోత్పత్తియగునో ఆకా
మందే ఘటత్వజాతి ని యుత్పత్తియై కావు పూర్వో క్త దోషము ఈ పక్షమంది
భవి పదు ఇ ద్రుడు — ఓ వాదీ ఘటముతోడ పీతాది రూపముల యుత్ప
యగుచున్న గాని జాతి ఉత్పత్తి భవి పను నై యాయికుడును దానిని అ
శ పలేదు ఉత్పత్తిగల పదార్థములుకూడ జాతియై పక్షమ దు నీ తాది గుణము

లున ఘటత్వజాతి గా నియుం డును రూపము ను జాతియని ఎవడును యనడు కా ట్టి యే ప్రకా ముచేనైను ఘటత్వజాతియొక్క ద్ధిగాదు

అథవా ఘటత్వజాతి అభా రూపమా భావరూపమా పథమపక్షమని అభా ము త్యా త్యభేదముచే వ్విముము వా లో ప్రాగభావము ధ్వ సాభా ము రె డు అ త్యములు అన్యోన్యాభా ము అత్య తాభా ము — ఇవి రె డు త్య ములు అచ్చట పాగభా రూప ఘటత్వజాతియ దు వి పదు ఎందుక గా ఘట వ్జాతి ఘటము కు పాగభా రూపమా పటాదులకు పాగభా రూపమా ఘటమునకు పాగభా ము ఘటమ దు ఘటత్వజాతి పతీతిగాక డ నియుం డె ందుక గా ఘటోత్పత్తియగుటచే ప్రాగభా రూపజాతి నాశమగుచున్నది అట్లు పట్రప్రాగభావ రూపమును ఘట వ్జాతియ దు భవి పదు ఎ దుకనగా — ప్రాగభా ము ప్రతియోగి ఉత్పత్తి పూర్వము పతియోగి యొక్క సమవాయి కా ణమందుండును అట్లైన దేనియ మును యుం డదు పట్రప్రాగభావము పటోత్పత్తి పూర్వము త తు దు డును ఘటమందు డదు కావున పటాదు పాగభావరూపమున్ను ఘటత్వజాతి సంభవి పదు ఘటీయును ఘట వ్జాతి ప్రాగభా రూపము ప్రతియో యుత్పత్తియగుటచే పాగభావము కు నాశమగు ల తద్రూపమైై ఘటత్వజాతి ని నాశమ యుం డును నీ మ మ దో జాతి ఉత్పత్తి నాశము క పలేదు ధ్వ సాభావరూప ఘటత్వజాతియను ద్వితీయపక్షమ దును — ఘటధ్వ రూప ఘటత్వజాతియా పటధ్వ స రూప ఘటత్వజాతియా ఘటధ్వ రూప ఘటత్వజాతి య ప్పుడు ఘటసద్భా కాలమందు ఘటధ్వ ము డదు ఆ దు ఆ సమయమ దు జాతి పతీతి గాక డ యుండును పతీతియో యగుచున్నది ఈ తిగా ఘటధ్వ రూప ఘటత్వజాతి కాదు పటధ్వ స రూపము ను స భవి పదు ఏలాగు గా పటధ్వ ము తత్సమవాయి కారణమైన ఉప్పు దు డును ఘటము దెప్పటి యుం డదు అ దు లన ప్వ సాభా రూప మును ఘటత్వజాతికాదు అథవా ప్రధ్వ సాభావరూప ఘటత్వజాతి య ప్పుడు ప్రధ్వ సాభా మున కుత్పత్తియైై లే ఘటత్వజాతి ని ఉ త్తి యన ల యు డె. నీ మతమందో జాతి ఉత్పత్తియ రు ఈ తిగా వ్విధ సాభావరూపము కూడ ఘటత్వ కా కాదు

అట్లే అన్యోన్యాభావరూపతయు అత్య తాభావరూపతయూ ఘట వ్జాతి సంభ పదు ఏలాగుననగా — ఘటము కు అన్యోన్యాభా రూప అత్యంతాభావరూప జా ప్పుడు ఘటమ దు ఘటత్వజాతి ప్రతీతిగాక డవలసియుం డె అనగా పటా దులందు ఘటత్వజాతి ప్రతీతిగా ల యుం డె ఎ దుకనగా — ఘటముయొక్క అన్యో న్యా భావము అ త్య తాభావము పటమ దు డును మృత్తియుగును స్యాది ఇట్లన — పట ము కు అన్యోన్యాభావరూపము మతియు అత్య తాభా రూపము ఘటత్వజాతి

యందుగలదు ఇట్లనుటయు సంభవింపదు ఏలాగనగా — పటముయొక్క అత్యంతాభా
వము అన్యోన్యాభావము ఘటమందున్నట్లు అట్లు స్తంభాదులందును యుండును.
అపుడు స్తంభాదులందును ఘటత్వజాతి ప్రతీతిగాలయుండెడి మఱియు వాది ఇట్ల
— ఘటముకన్న భిన్నములైన సకలపదార్థముయొక్క అన్యోన్యాభావరూపము అత్య
ంతాభావరూపము ఘటత్వజాతియందుగలదు ఇట్లనుటయు సంభవింపదు ఏలాగుననగా —
అభావజ్ఞానమందు ప్రతియోగియొక్క జ్ఞానము హేతువై యున్నది ప్రతియోగిజ్ఞానము
గాక అభావజ్ఞానముగాదు మఱియును ఘటభిన్నమగు సకలపదార్థముయొక్కజ్ఞానము
ఈశ్వరునకు వినా ఏ యల్పజ్ఞజీవునకు సంభవింపదు కనుక ఘటభిన్నమగు సకలపదార
ము అన్యోన్యాభావరూప అత్యంతాభావరూపమైన ఘటత్వజాతియొక్క ప్రతీతి
జ్ఞానము ఏ పురుషునకుగాదు ఇదియునుగాక "ఈ ఘటమున్నది" అను ప్రత్యక్షజ్ఞానమ
ునకు విషయతఘటత్వజాతియందు వాదిచే అంగీకరింపబడినది కాబట్టి ఘటత్వజాతి అభావ
రూపముగాదని సిద్ధించి

ఇపుడు ఘటత్వజాతి భావరూపమను ద్వితీయపక్షమందును అభావరూపజా
తియా అత్యమా అచ్చట అనిత్యతయా ఘటత్వజాతియందు సంభవింపదు
ఎందుకనగా అనిత్యవస్తువు అభావముచే వ్యాప్తమైనది. అభిప్రాయము — ఘటత్వజా
తియనిత్యమని పుడు ఒకఘటము కభావమగుట ఘటత్వజాతి యొక్కయు అభావాప
త్తిగా మగును ఘటత్వజాతియొక్క అభావమగుటయు సర్వ ఘటాభావబుద్ధి గావలసి
యుండెడి అట్లగుటలేదు ఈ రీతిగా ఘటత్వజాతి అనిత్యముగాదు మఱియును ఘటత్వ
జాతి నిత్యమను ప్రథమపక్షమందును ఏ హేతువుల ఘటత్వజాతి నిత్యమగును
దానికుత్తరము వుచెప్పుము

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా ఘటత్వజాతి నాశమగుటకు ఏ యొక హేతు
లేకుండుటవలన ఘటత్వజాతి నిత్యమై ఇంద్రుడు ఓ వాదీ నీకు కేవలము భ్రా
గ ఏలాగనగా — శ్రుతియందాత్మజ్ఞానముచే సకలానాత్మపదార్థములనా శ
హేతువుగాలపించుండె ఎందుకనగా ఆశ్రయమునకు నిత్యతగాక ఆ తవస్తువునకు
క వవలసియుండె! ఆ ఘట నిత్యతయా కును అంగీకారములేదు అథవా ఘటత్వజా
భావరూపముగా అభావరూపముగా దా విచారము నేను జేయను అయి
ఆ ఘటత్వజాతియొక్క అంగీకారమందు ఫలమేమి అది వుచెప్పుము ప్రతర్దనుడు
ఓ దేవరాజా ఘటమందు ప్రథమై ఏ పటాదుల భేదము గలదో దానియొక్క అనుమి
జ్ఞానము జాత్యంగీకారమునకు ఫలము ఆ యనుమాన ప్రకారము — ఈ ఘటము పట
దుల భిన్నము (ఘటత్వజాతి గలదగుటవలన) ఏది పటాదులకన్న భిన్నముగాదో

అది (ఘటత్వజాతి గలదికాదు) పటాదికము తె ఇ దుడు ఓ రాజా ఘటత్వ జాతి రూప హేతువువలన ఘట పట భేదము సిద్ధమగును గాని ఘటపటములవ్యక్తి భేదము సిద్ధ పదు కాబట్టి మొదలే జాతి జాతుల భేదసిద్ధి చేయ ల -ది.

ప్రతర్దనుడు ఓ దే రాజా ద్వివిధజాతుల భేదమున్ను అనుమానముచేత నే సిదించును ఆ యనుమాన ప్రకారము — ఘటత్వజాతి పటత్వజాతికన్న భిన్నము (ఘటాకృత మగుటవలన) ఏదేది ఘటాకృతమగునో అదియది పటత్వాది జాతులకన్న భిన్నము (ఘటాకృత రూపాది గుణముల తె) ఇంద్రుడు — హే రాజా ఘటాకృ ఏ హేతువు లన ఉక్త ద్వివిధజాతి భేదము సిద్ధి పదు ఏలాగు నగా ఘట ద్ధి ంత అకు నీచేత గాలేదు ఘట ద్ధిగాక ఘటాకృతత్వ హేతువున్ను ద్ధము గాదు హేతుసిద్ధిగాక సాధ్యము కనుమితి గాదు ఎట్ల గా — ధూమ ద్ధిగాక హ్ని సిద్ధి గాదు. ఈ తిగా ఘటత్వజాతి సిద్ధిగాక ఘటత్వజాతిరూప క్షణముచేత ఘటసిద్ధి సంభవి పదు

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా యీ ఘటము న్నది యీ ప్రకారమగు శబ్దము నకు వాచ్యత మఱియు ఘటము న్నది యీ పకారజ్ఞా ము కు విషయత ఘటము కు లక్షణము భవి చును ఇ దుడు — హే రాజా శబ్దమునకు సామాన్యముగ వాచ్యత మరియు జ్ఞా మునకు విషయత ఘటలక్షణమా అథవా విశేషముగ వాచ్య విషయత ఘటలక్షణములా అచ్చట ప్రథమపక్షము స భవి పదు యేలాగు గా సామా న్యముగ శబ్దమునకు వాచ్యత విషయత పటమ దును గలదు ఆ దువ పటమందును ఆ లక్షణము కతివ్యాప్తియగును ద్వితీయపక్షమున్ను భవి పదు ఏలాగుననగా — శేషముగ ఘటమునకు వాచ్యత షయత మొదట యెప్పుడు ఘటము కు ధయగునో అప్పుడు యగును ఘటసిద్ధియో ఇ అకు గాలేదు అథవా ఘటస బ ధ విశేషరూప జ్ఞానముయొక్క విషయతారూప లక్షణముచేత ఘట ద్ధి ఎప్పుడు యగు గా ఎప్పుడు ఆ షయముయొక్క విషయత మొదలు సిద్ధమగునో అప్పుడు ఆ విషయతా ధయో మీ చే అగుట కష్టతరము అ దు ల అకు గాలేదు చూడుము యే ఘటముచే స్థ జనులు జలాదులను తీసుకొని చ్చెదరో అనే పదార్థముల రక్షణము చేయుదురో అటువ టి ప్రసిద్ధమైన ఘటముయొక్క స్వరూపము నీచేత ఎప్పుడు నిరూపణము గాలేదో అప్పుడు ఘటమ దు స్థితమై ఘటజ్ఞానము కు విషయత ఆ విషయతయొక్క స్వరూపము చేత ఎట్లు రూపణమగును చేత ఎప్పటి ని నిరూపణము గాదు మఱియును ఎప్పుడు అ దవిషయతచే నీవు ఘటసిద్ధి చేయుదువో అప్పుడు అ ద్ధవస్తువుచే అసిద్ధ స్తు ధరూప ము పూర్వోక్త దూషణము కు ప్రాప్తమగును

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా మూలదే ము మఱియు ఉద ము విశాలమై యున్నదో ముఖము లేని ములుమగను దునో దాని పేరు ఘటము ఇంద్రుడు

ఓ రాజా ఈ లక్షణముచేతకూడ సమ్ముఖ దేశవృత్తి ఘటమునకు సిద్ధిగాదు ఏలాగు ననగా – పృథ్వీమీద ఎన్ని ఘటములు గలవో అవన్నియును అట్టియున్నవి కావున వానియందు అతివ్యాప్తియగును ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవ రాజా సమ్ముఖదేశమందు స్థితమై యేదిగలదో అది ఘటమనబడును అథవా ఈ కాలమందు ఏది గలదో అది ఘటమనబడును ఇంద్రుడు — హే రాజన్ సమ్ముఖదేశమందు ఈ కాలమందు పటాదులును గలవు వానియందు ఘటలక్షణము అతివ్యాప్తియగును ఓ వాదీ ఘటమున్నదని లోకులందఱు కథనము చేయుచున్నారు ఘటమున్నదని నీవుకూడ ఎఱుగుచున్నావు ఇంత ప్రసిద్ధమగు ఘటమందు ఏ హేతువువలన ఘటమున్నదను నాశంకకు యోగ్యమైన యుత్తరము నీచే గాదు నే నెఱుంగనోను ఉత్తరమే నీవు ఇచ్చెదవు అథవా నామీద కోపము జూపెదవు ఈ రీతికన్న వేఱైన ఘటస్వరూప నిరూపణము కొంచమైనను నీచేతగాదు ఎప్పుడు లోక ప్రసిద్ధమైన సమ్ముఖదేశవృత్తియగు ఘటస్వరూప నిరూపణము కొఱకు నీవు సమర్థుడవుగావో అప్పుడు సంపూర్ణ ప్రపంచముయొక్క స్వరూపము చెప్పుటకు నీవు ఏ రీతిగా సమర్థుడవగుదువు కానేకావు కాబట్టి నే నెఱుగనను నీ యనుభవసిద్ధ యజ్ఞానమే ఘటమునకును సకల ప్రపంచమునకును ఉపాదాన కారణమని అవశ్యముగా అంగీకరింపవలయును

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా మాయా ప్రకృతి విద్యాత్మ మాయయందే జగదుపాదాన కారణత శ్రుతిప్రమాణముచే సిద్ధము ఇట్లుండగా ఇకను యుక్తులచే జగత్కారణత మాయయందు కథనము చేయుట నిష్ఫలము ఇంద్రుడు – ఓ రాజా శ్రుతి ప్రమాణమందు శ్రద్ధగలవానికి ఇతర యుక్తులక్కఱలేదు నిజమేగాని తదితరులకు యుక్తులచేత అజ్ఞానకారణతా ప్రతిపాదనము నిష్ఫలముకాదు అథవా సంపూర్ణ ప్రపంచమును సత్యరూపముచేతను అసత్యరూపముచేతను నిరూపణముచేయుట శక్యముగాదు కాబట్టి అది అనిర్వచనీయమనబడినది ఆ యనిర్వచనీయ ప్రపంచమునకు మాయగాక ఇంకొక కారణము సంభవింపదు ఆ యనిర్వచనీయ మాయయొక్కయు తత్కార్యమైన ప్రపంచముయొక్కయు నిరూపణము ఏ రీతిగానైనను శక్యము కాదు ఎలయనగా – లోకప్రసిద్ధమైన ఐంద్రజాలికుని మాయను మాయారచిత అనేక పదార్థములను సర్వులును చూచినను తత్స్వరూప నిరూపణముకొఱకవడును సమర్థుడుగాడు అప్పుడు సర్వశక్తి సంపన్నుడును, సర్వజ్ఞుడునగు పరమేశ్వరుని మాయను తత్కార్య ప్రపంచమును ఎవ్వడు నిరూపణము చేయుటను ఎవడును సమర్థుడు కాడు కాబట్టి మాయయు ప్రపంచమును అనిర్వచనీయములనబడియె అథవా ఏ పదార్థోత్పత్తియందు యోగ్యమైన దేశకాలములు కారణముగ లేవో ఆ పదార్థము మాయారచితమైనదగును

చూడుము — బృందావనమందు రాత్రి పరుండిన పురుషుడు తన హృదయదేశమందు సూర్యగ్రహణ యుక్త సముద్రమును చూచుచున్నాడు అచ్చట అల్పమైన

హృదయదేశమందు సహుదృతికి యోగ్యత లేదు రాత్రియందు సూర్యగ్రహణమునకున్ను యోగ్యతలేదు అట్లైనను స్వప్నమందు అటువంటి పదార్థములయొక్క ప్రతీతియును యున్నది కావున స్వప్నపదార్థములు మాయారచితములై బడియె. అట్లే యోగ్యదేశకాలములున్ను లేవు అల్పమై దేశకాలముల అవిరోధము లేకుండగా ఈ చరాచర ప్రపంచమును మూఢపురుషులు చూచుచున్నారు కాబట్టి సమగ్ర ప్రపంచమూ మాయారచితమైనదే ఎవని ఆత్మసాక్షాత్కారమైనదో అతని మాయయును ప్రపంచమున్ను అనిత్యమని ప్రతీతియగుచున్నవి ఆకాశమందు స్థితమైన సర్పపాదములయొక్క చిహ్నాములను అంధుడు చూచుచున్నాడు మూకుని గీతము బధిరుడు వినుచున్నాడు అనునీ వార్తలట్లు అత్యంతాసత్యములో అట్లే తత్త్వవేత్తల దృష్టియందు, సంపూర్ణ జగత్తు అత్యంతాసత్తుగానున్నది మఱియును ఆ ప్రజ్ఞాహీనుడైన మూఢుడు నేను జగత్తును ఎఱుగుచున్నానని ఏది చెప్పుచున్నాడో అది భ్రాంతిబలముచేత వానికిగల్గిన మిథ్యాభిమానముగాని అతడు జగత్తుయొక్క అకాశమునుగూడ ఎఱుగలేడు.

అథవా – పరమేశ్వరుచే మాయచేత రచితమైన ప్రపంచముయొక్క అజ్ఞానము దేహధారులైన జీవులకు దూషణరూపముగాదు పైగా భూషణరూపముగానే యున్నది మఱియును ఆ యజ్ఞపురుషుడు నాకు ఏ వస్తువుయొక్కయూ అజ్ఞానము లేదా పక్షమందు అది కేవలము అబద్ధమే ఎందుకనగా – ఏ స్థూలశరీరమందు అవివేకునకు సర్వదా ఆత్మబుద్ధిగలదో ఆ శరీరముయొక్క స్వరూపమునే ఆ యవివేకపురుషుడు యథార్థముగ నెఱుగడు ఇక బాహ్య ప్రపంచము నెట్లెఱుంగును అథవా – ఏ ఇంద్రియములచే మూఢపురుషుడు స్వర్గప్రాప్తికొఱకు విహితకర్మము నరకప్రాప్తికొఱకు నిషిద్ధకర్మము మోక్షప్రాప్తికొఱకు నిష్కామకర్మము చేయుచున్నాడో ఆ ఇంద్రియములయొక్క స్వరూపమున్ను ఆ మూఢపురుషుడెఱుగడు అథవా — నాకు సర్వదా సుఖముకావలెను దుఃఖమువద్దు ఈ ప్రకారముగల బుద్ధిచే ఆ మూఢజీవుడు సకలకార్యములందును ప్రవృత్తుడగుచున్నాడు కాని 'నాకు' అను శబ్దమున కర్థమేమిటో అదియూ ఆ మూఢజీవుడెఱుగడు ఇక ట్టివాడు విస్తృతమై ఈ బాహ్య ప్రపంచము నెట్లెఱుగును అథవా — పూర్వజన్మమందు నాకు ఏ సంబంధులుండిరి ఉత్తర జన్మమందు ఎవరు సంబంధులగుదురు అను నీ జ్ఞానమున్ను ఎవని లేదో ఆ మూఢుడు బాహ్య ప్రపంచము నెట్లెఱుంగును అథవా — బాల్యావస్థయందు యౌవనావస్థయందు ఏదేది యనుభవము చేయుచున్నాడో దానియొక్క యథార్థస్మరణమున్ను ఎవని లేదో ఆగామి పదార్థము నెఱుగనే యెఱుగడో ఆ మూఢుడు సకలప్రపంచము నెట్లెఱుంగును ఈ రీతిగా చూచిన పుడు ప్రపంచముయొక్క యథార్థజ్ఞానము ఎవనికిని లేదని స్పష్టమగుచున్నది

అథవా — లోకమందు ఏ యే యర్థము ఇంద్రియజన్యజ్ఞానమునకు విషయము గాదో ఆయా యర్థముయొక్క జ్ఞానమందు శబ్దమునకే ప్రమాణత చెప్పబడినది —

వ్యతీతకాల స బ ధవ్యవహారము కులాచారము మొదలగు ఇంద్రియజ్ఞానాజ్య విషయ ముల జ్ఞానము మాతాపిత్రాది వృద్ధపురుష వచనరూప ప్రమాణముచే పుత్రాదుల కగుచున్నది. అట్లు ఘటాది పప చమునకు ఇ దియముచేతను నిర్ణయము గానేరదు. కాబట్టి పప చము అతీ ద్రియము ఆ ప్రప చముయొక్క సిద్ధియు దృష్టిసృష్టివాదమును బోధ చేయు ట్టి శబ్దప్రమాణము చేతనే యగును. ప ర్దనుడు — ఓ దేవరాజా మాతా పి తాది వృద్ధపురుషులు కులాచారాది ధ ర్మము ను ఎట్లుచెప్పుదురో అట్లే దర్శన కాలమ దు పదార్థోత్ప త్తిరూపము అదర నకాలమ దు లయరూపమునగు దృష్టిసృష్టి వాదమును ఏలచెప్పరు ఇ దుడు — ఓ రాజా మాతాపిత్రాదుల చనముచే దృష్టి సృష్టి వాదము కు సిద్ధిగాకు డి ను మాతాపి తాదులైన సకల ధ్ధజనులయొక్క పరము గురువైన ఏ వేదభగవ తుడు గలడో యాతడు దృష్టిసృష్టివాదము చెప్పుచున్నాడు. అథవా ఏ మనువు మొదలగు వృద్ధపురుషుల వచనమును సమస్తజనులు ప్రమాణరూపముగా అ క ముచున్నారో ఆ మన్వాది వృద్ధపురుషులును అస్మదాది పురుషులవలె వేదవచ నము చేతనే ఆత్మజ్ఞానము పొ దుచున్నారు

ప్రతర్దనుడు — ఓ దే రాజా ఆ వేదభగ తుడు ఎ నిచేత ఆత్మజ్ఞానము పొందుచున్నాడు? ఇ ద్రుడు హే రాజన్ వేదభగవ తుడు వేదవచనముచేతనే ఆత్మజ్ఞా ముపొందుచున్నాడు ఇతరు చేత పొ దుటలేదు. ఎందుకనగా – వేదపురుషుని శ ము శబ్దరూపము ఆ శబ్దరూపవేదము భారతాదుల లె పౌరుషేయముకాదు. అది అపౌరుషేయము వ్యాసభగవ తునిచే పూర్వకల్పమ దు భారతరచన చేయబడినవిధముగా ఉత్తరకల్పమందు చేయబడలేదు అనగా పూర్వముక ౦ చిద్విలక్షణ చన చేయ బడియె కావున భారతాదులు పౌరుషేయములు వేదమందో ఈ నియమముగలదు – పూర్వకల్పమందు పరమేశ్వరు చే వేదమెట్లు పాదుర్భూతమయ్యెనో ఉత్తరకల్ప మందును అట్లే పాదుర్భూతమగును చిన్మాత్రమును విలక్షణతయు దదు కావున వేదము అపౌరుషేయము అథవా అస్మదాది పురుషుల వచనమ దు ఇతర ప్రమాణముల క పేక్షగ దు వేదభగ తు వచనమునకో ఏ ప్రమాణముయొక్కయు అపేక్షలేదు. కాబట్టి వేద గవ తుడు అస్మదాది పురుషు ను ఏ యాజ్ఞచేయునో ఆ యాజ్ఞ శ్రద్ధా పూర్వకముగ మనము అ పవలసి ది ఎట్లనగా మహారాజునాజ్ఞ పజల క చు చున్నారుగదా ఆ వేదభగ తుడు సుషుప్తి మరణావస్థలందు వాగాది దియములకు ప్రాణమందు లయమగున యు జాగ్రద స్థా జన్మకాలముల దు వాని పాణమునుంచి ఉత్పత్తియగున యు కథనముచేయుచున్నాడు ఆ వేదాజ్ఞ మనము దణము అవశ్యముగా న క పవలయును

అథవా వేదభగవ తుడు మాతాపితృలకన్నను అత్య తాప్తముగా నున్నాడు అతడు మాయాచక్రమ దు భమి చి వారైన అస్మదాదులను దీనులగను అనాథులగను

జూచి కృపగల్గి ఏ యే వచనముచే ఉపదేశము చేయుచున్నాడో ఆ వచనములన్నియు అస్మదాదులకు మోక్షసాధనములుగా నున్నవి. అథవా సూర్యునకు సమ్ముఖమైన చక్షువు సూర్యతేజముచే ఎట్లు ప్రతిఘాతము పొందునో అట్లు వేదభగవంతు జ్ఞానము ఏ వస్తువుచేతను ప్రతిఘాతము గాదు. వేదభగవంతుని జ్ఞానము సకలవస్తువులను విషయము చేయుచున్నది. వేదభగవంతు ఏ వస్తువుయొక్కయు అజ్ఞానము లేదు. కాబట్టి వేదభగవంతునియందు భ్రమ ప్రమాద విప్రలిప్సాది దోషములు లేవు. అథవా వేదశబ్దమును విచారము చేసినప్పుడు ఆ అపరిమితజ్ఞాన స్వరూపతయే వేదమునకు సిద్ధించుచున్నది. ఏది జ్ఞానస్వరూపమో అది జడరూపము గాదు పరిచ్ఛిన్నరూపమును గాదు. ఈ సంగతి ప్రథమాధ్యాయమందు చెప్పబడినది. పరిపూర్ణమై చైతన్యరూపమగు ప్రాణోపహిత పరమాత్మయే వేదస్వరూపము. అందువలననే వేదమునకు శబ్దబ్రహ్మమని చెప్పబడియె. ఇటువంటి బ్రహ్మరూప వేదభగవంతుని గూర్చి నీవు యీ వచనము లెందులకు చెప్పుచున్నావు. ఈ ప్రకారము ప్రశ్న చేయుటకు ఏ జీవుడును సమర్థుడు గాడు. దృష్టాంతము: నేత్రహీనుడగు అంధపుత్రుడు చక్షుయుక్తపితకు నీలపీతాది రూపజ్ఞానమును గూర్చి ప్రశ్న చేయుటకు శక్తుడు కాడు.

కాబట్టి వేదభగవంతునిచే చెప్పబడిన యర్థము నిశ్చయము చేయుటయందు యే ప్రకారముచేత మన బుద్ధి సమర్థమగునో ఆ ప్రకార ప్రయత్నమే మనము చేయవలసినది. అథవా ఎట్లు ధర్మాత్ముడగు రాజు తనయొక్క ప్రజను త్యాగము చేయడో మాతాపితృలను సుపుత్రుడు త్యాగము చేయడో అట్లే వేదభగవంతుని వచనమును శ్రేష్ఠ పురుషుడు ఎప్పటికిని త్యాగము చేయకూడదు. శ్రద్ధాపూర్వకముగా ఆశ్రయముగా ఆశ్రయింపవలయును. వేదభగవంతుని వచనముల యర్థము: సుషుప్తి మరణావస్థలయందు సంపూర్ణ వాగాదీంద్రియములు ప్రాణమందు లయమగుచున్నవి. జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందు అవి మరల పుట్టుచున్నవి. అథవా శరీరమందు ప్రాణము విద్యమానముగా నుండుటకు వాగాదీంద్రియములకును విద్యమానత యుండును. లోకాంతరమునకు ప్రాణము గమనముచేసినప్పుడు తోడనే ఇంద్రియములున్ను గమనము చేయుచున్నవి. ఈ ప్రకారమగు అన్వయ వ్యతిరేక నిశ్చయము ప్రాణస్వరూప పరమాత్మయొక్క సిద్ధిచేయుచున్నది. అన్వయ వ్యతిరేక నిశ్చయము ప్రాణసిద్ధి సాధనమయినను ఆ సాధనమునకు సిద్ధియనుట సంభవించదు. అయినను భూమియందుగల ధనసిద్ధి చేయదగు అజరూప సాధనమును సిద్ధియనుచున్నారు. అలాగే ప్రాణసిద్ధి సాధనమును ప్రాణసిద్ధియనబడినది.

ఇపుడు మరణావస్థయందు ఇంద్రియ యాను చూపుచున్నాను — మరణసమయమందు మనుజుడు నానాప్రకారవ్యాధులచే అత్యంతదుఃఖితుడై మూర్ఛితుడగుచున్నాడు. అప్పుడు శబ్దోచ్చారణము కాదు. ఆ దీనావస్థను చూచి మిత్ర పుత్ర బాంధవాదులు అతి

దుఃఖితులై సమీపమునకువచ్చి వానిని యిట్లడుగుచున్నారు - పుత్రుడు నాయనా ప్రియపుత్రుడగు నన్ను యెఱుగుదువా స్త్రీ - ప్రాణనాథా ప్రియపత్నినగు నన్ను యెఱుగుదువా మిత్రుడు — ఓ సఖుడా మిత్రుడగు నన్ను నీవు యెఱుగుదువా? ఈ ప్రకారముగా స్త్రీపుత్రాదులు అడిగినపుడు ఆతడేమియు ఉత్తరమివ్వక కాష్ఠము వలె పడియుండును అప్పుడు స్త్రీపుత్రాదులు వీని యింద్రియములును ప్రజ్ఞయు పోయినవని అనుమానము చేయుచున్నారు

ప్రతర్దనుడు - ఓ దేవరాజా ఎట్లు జీవితావస్థయందు ఇంద్రియములు అనుభవము గల్గజేయుచున్నవో అట్లు మరణకాలమందు అనుభవము యేల దుఃఖములజేయవు? ఇంద్రుడు — హే రాజా మరణసమయమందు జీవుని అసమర్థునిగ యెఱిగి ఇంద్రియములు పరిత్యాగము చేయుచున్నవి తమ తమ విషయములనుండి ఉపరామము నొందుటయే యింద్రియములు పరిత్యాగముచేయుట) ఎట్లనగా అసమర్థుడగు రాజును ప్రజ పరిత్యాగము చేయుచున్నదిగదా ప్రతర్దనుడు - ఓ దేవరాజా మరణావస్థయందు వాగాదీంద్రియములచే గాక ఇతరమైన సాధనముచే శబ్దాదివ్యవహారము పొందుటకు కాదు? ఇంద్రుడు — ఓ రాజా ఒకనిచే సాధ్యమైన వ్యవహారము ఇతరొకనిచే గానేరదు. ఒక గ్రామమును వైశ్యుల దఱుపరిత్యాగము చేసినపిదప ఆగ్రామమందు బ్రాహ్మణాదు లుండినను వారిచే వాణిజ్యవ్యవహారము జరుగదు — ప్రతర్దనుడు - ఓ దేవరాజా మరణావస్థయందు జీవుని పరిత్యాగముజేసి ఇంద్రియములు యెక్కడకు పోవుచున్నవి ఇంద్రుడు ఓ రాజా మహారాజుతో యుద్ధముచేయుటకు వచ్చిన అల్పరాజు పరాభవము పొందినపిదప వానియొక్క సైన్యము ఆ యల్పరాజును పరిత్యాగముజేసి మహారాజును ఆశ్రయించుచున్నది. అట్లే జీవితావస్థయందు విషయసంబంధ తాత్పర్యముగ వాగాదీంద్రియములు అహంమమాభిమాన రూపజీవుని ఆశ్రయించియుండును మరణావస్థయందు ఆ జీవుని మూర్ఛితముగా నెఱిగి అవి సకలాధిపతియగు ప్రాణమునాశ్రయించు చున్నవి జీవితావస్థయందు ప్రాణముండే అంతవరకు ప్రజ్ఞయు నుండుటచేతను ప్రాణము పోయినపుడు ప్రజ్ఞయు పోవుటచేతను పూర్వము చెప్పినప్రకారముగ ప్రాణప్రజ్ఞలకభేదమే సిద్ధించుచున్నది అందుచే ప్రాణప్రజ్ఞారూపముగ నన్ను నీవెఱుగుము

ఈ ప్రకారముగల ఇంద్రునిభాషణమందు ప్రాణశబ్దార్థము కేవలము శ్వాసమాత్ర మనిగాదు పరమాత్మయే ప్రాణశబ్దము కర్థమైయున్నది అట్లే ప్రజ్ఞాశబ్దమునకును కేవలబుద్ధి యర్థముగాదు స్వయంప్రకాశచైతన్యమే ప్రజ్ఞాశబ్దమున కర్థమైయున్నది. ఓ ప్రతర్దనుడా ప్రజ్ఞాశబ్దమున కర్థము సంవిత్ అనగా స్వయంప్రకాశజ్ఞానము ఆ సంవిత్ వాస్తవముగా నొకటైయుండగా ఉపాధిభేదముచే నానారూపమై ప్రతీతమగుచున్నది ఎట్లు జలగృహమందు ద్వాదశప్రకారములై ద్వాదశదీపములచే ద్వాదశప్రకారప్రకాశమగుచున్నదో అట్లే ప్రజ్ఞయు ద్వాదశకరణరూప ఉపాధులచే ద్వాదశ

ప్రకారముగ తోచుచున్నది. కాబట్టి ప్రజ్ఞకన్న భిన్నముగ నే యింద్రియమున్ను లేదు. (పంచ జ్ఞానేంద్రియములు పంచ కర్మేంద్రియములు శరీరము అంతఃకరణము — ఇవి ద్వాదశ కరణములు) ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా ప్రజ్ఞకు సర్వరూపతయైనపుడు వాగాదీంద్రియములున్ను ప్రజ్ఞరూపములగుటవలన ప్రజ్ఞయందు వలె వాగాదీంద్రియములందును ఆత్మబుద్ధి చేయుటయందు దోషమేమి ఇంద్రుడు హే ప్రతర్దన వాగాదులందు ప్రజ్ఞాస్వరూపతయుండినను స్వరూపత లేదు కాబట్టి వానియందు ఆత్మబుద్ధి చేయుట అనుచితము ప్రజ్ఞాప్రాణములందు పూర్వోక్తరీతిగా సర్వరూపత గలదు. కావున ప్రాణప్రజ్ఞలందే ఆత్మబుద్ధి యుచితము కాబట్టి హే ప్రతర్దన ఇతర సంశయములను విడచి ప్రాణప్రజ్ఞాస్వరూపుడైన నాయందు ఇందునియందు. నీవు ఆత్మబుద్ధిచేయుము నేను యెట్లున్నాననగా వాగాదీంద్రియములద్వారా నీకుపదేశము చేయుచుండినను వాస్తవముగా యింద్రియరహితుడుగా నున్నాను అభిప్రాయము. వాగాదివిశిష్టమైన ఆత్మ వక్త శ్రోత ద్రష్ట మొదలగు సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు దృష్టాంతము — ఒకడే బ్రాహ్మణుడు పాకక్రియ చేయుటవలన పాచకుడనియు, పాఠక్రియచేయుట వలన పాఠకుడనియు సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు అట్లే ఒకే అద్వితీయాత్మ వాగాదులతో విశిష్టుడైనపుడు వక్త్రాదిసంజ్ఞలను పొందుచున్నాడు వాగాదులైన కరణములయొక్క పరిత్యాగమైనపుడు పరిశేషమై ప్రాణప్రజ్ఞాస్వరూపాత్మను నిశ్చయము చేయుము ఆ యాత్మ ఎట్లున్నాడనగా — తనతను వ్యాపారయుక్త వాగాదికరణములుండగా వాటిని ప్రకాశము చేయువాడు

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా ప్రాణప్రజ్ఞలకును నీవు అద్వితీయాత్మరూపత చెప్పుచున్నావు మఱియు వాగాదులైన సమస్తమునకు ప్రకాశకమని చెప్పుచున్నావు. అది సంభవింపదు ఎందునగా — లోకమందు ప్రకాశ్యరూప ఘటాదులకును ప్రకాశకరూపదీపాదులకును పరస్పరభేదము చూడబడినది ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన! వాగాది ద్వాదశకరణములకును శబ్దాది ద్వాదశ విషయములకును పరస్పరాపేక్ష గలుగుటవలన వాటికి పరస్పరభేదము సిద్ధముగాదు ఎప్పుడింద్రియ విషయముల భేదము సిద్ధముకాదో అప్పుడు అధిష్ఠానరూప ప్రాణప్రజ్ఞలతో వాగాదులకు భేదము ఏరీతిగా సిద్ధించును. అభిప్రాయము — ఎట్లు రజ్జువుతోటి కల్పితసర్పము భిన్నముకాదో అట్లు ప్రాణప్రజ్ఞారూపాత్మతోటి కల్పితవాగాదులు భిన్నములుగావు (శ్రుతియందు ఇంద్రియములు విషయములు పది పదియని చెప్పి అంతఃకరణధర్మములగు సుఖదుఃఖాదులు వేఱ్వేఱుగా చెప్పబడినవి ఇచ్చట ఒకచోటనే ద్వాదశ ద్వాదశములని చెప్పబడినది ఇది విరోధముగాదు ఇంద్రియ, విషయముల సాపేక్షత — వాగాదీంద్రియములను మాత్రమంగీకరించి శబ్దాది విషయముల నంగీకరింపకపోయినపుడు వాగాదులందు కరణత్వముండదు శబ్దాదివిషయాదులను మాత్రమంగీకరించి ఇంద్రియముల నంగీకరింపకపోయిన శబ్దాదు-

లందు విషయతయు జడదు ఎట్లనగా — పుత్రుడు లేక పిత సిద్ధి పడదు పిత లేక పుత్రుడు సిద్ధింపడు

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా వాగాదీంద్రియములును శబ్దాది విషయములును పరస్పరాపేక్షచేతనే సిద్ధించుచున్నవి వానిసిద్ధికొఱకు ప్రకాశకాత్మ ఎందులకు ?

ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన ఏవేవి సాపేక్షాపదార్థములో అవి యవి పరస్పరాపేక్షచేత సిద్ధములుగావు తమకన్న భిన్నమైన ఏదోయొక నిరపేక్షా పదార్థముచేతనే సిద్ధమగుచున్నవి దృష్టాంతము — రజ్జువునందు "అయ సర్ప" అను జ్ఞానము మనుజునకైనప్పుడు ఆ జ్ఞానమందు అయ శబ్దమునకర్థమైన రజ్జువు విశేష్యరూపముచే ప్రతీతమై సర్పము విశేషణరూపముచే ప్రతీతమగుచున్నది మఱియును ఆరజ్జువునందు సర్పోయ అను జ్ఞానమైనప్పుడు ఆ జ్ఞానమందు సర్పము విశేష్యరూపముచే ప్రతీతమై రజ్జువు విశేషణరూపముచే ప్రతీతమగుచున్నది అచ్చట విశేషణము మఱియు విశేష్యము పరస్పర సాపేక్షమై వానిని విషయముచేయు జ్ఞానమున్ను పరస్పరసాపేక్షముగానున్నది దీనివలన నేమి సిద్ధించుచున్నదనగా అయ సర్ప మఱియు సర్పోయ ఈ రెండును పరస్పరాపేక్షగలవై యున్నవి మఱియు నిరపేక్షరజ్జువు అథవా రజ్జూపహిత చైతన్యము లేనిచో వానియొక్క స్వయాపేక్షచేత మాత్రము ఆ జ్ఞానద్వయము సిద్ధింపదు అట్లే వాగాది కరణములును శబ్దాదివిషయములును పరస్పర సాపేక్షముగానుండినను నిరపేక్షాత్మ లేనిచో వాని సిద్ధిగాదు

అథవా — చక్షురాది కరణములచే మనుజునకు అంతఃకరణ వృత్తిరూప జడజ్ఞానము పుట్టుచున్నది ఆ వృత్తిరూపజ్ఞానము రూపాదివిషయములకు ఆశ్రయరూపముగానున్నది. ఆ వృత్తిరూప జ్ఞానమునకు ద్రష్ట ప్రాణ ప్రజ్ఞా స్వరూపాత్మయగు నేను ఆ వృత్తిరూపమగు జడపదార్థముల జ్ఞానము చైతన్యరూపాత్మయైన నాకన్న భిన్నముగాదు. ఎట్లనగా స్వప్నమందు ఘటాది పదార్థములయొక్క జ్ఞానము స్వప్నద్రష్టయగు పురుషుని కన్న భిన్నముకాదు అథవా — శబ్దాది విషయములు వాగాదీంద్రియములు వీని జగత్తని పేరు ఆ సమస్తజగత్తు ప్రకాశకుడైన ప్రాణ ప్రజ్ఞాస్వరూపాత్మయైన నేనుగానున్నాను అథవా — ఆత్మయైన నాయందే సకలప్రపంచము పుట్టును స్థితమగును లయమునుపొందును ఎట్లనగా కల్పితమైన రాత్రుని యుత్పత్తి స్థితి లయములు బాలకశరమ దేయగును హే ప్రతర్దన అండజాది చతుర్విధజీవులకు జీవము నేను కనుక అద్వితీయాత్మయైన నేనే ప్రాణశబ్దము కర్థముగాను ప్రాణశబ్దజన్య జ్ఞానమునకు విషయముగాను నున్నాను ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా చైతన్యాత్మయే జీవనమునకు హేతువనియు వాయురూప ప్రాణము జీవనహేతువుకాదనియు యనుటయందు ప్రమాణమేది ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు చైతన్యాత్మయే జీవనమునకు హేతువని చెప్పబడినది అచ్చట ప్రాణముచేతగాని అపానముచేతగాని ఝో

ప్రాణిచేయ జీ వానమకాదు అ గా — ఏ చైతనా త్మయొక్క సన్నిధానముచే ఈ ప్రాణాపానాదులు విద్యమా మైయున్నవో ఆ చైతన్యాత్మచే నే స పూర్ణ ప్రాణికోట్ల జీ వమ చెప్పబడి ది

ఇపుడు ప్రజ్ఞాశబ్దమున కర్థము వచి పబడుచున్నది — జ్ఞానే ద్రియాది దా దశ కరణములను ద్వాదశవిషయము ను స్వప్రకాశ స్వరూపముచే అద్వితీయాత్మయగు నే నెఱుగుచున్నాను అథవా నా ప్రకాశము డుట స పూర్ణప్రప చము చైతన్య రూపముగా పతీతమగుచున్నది. జడరూపముగా ప్రతీ మకాదు కాబట్టి అద్వితీయాత్మ యగు నేనే ప్రజ్ఞాశబ్దమున కర్థము అథవా — దేశకాలాది ప చ్ఛేద హితమైన స్వప్ర కాశమాను నేను అ గువల నేనే ప్రజ్ఞాశబ్దమునకర్థము. అథవా — జ్ఞానభి న్నమగు బాహ్యమగు రజ్జ్వాది జడపదార్థములు సర్పాది కల్పితములకు అధిష్ఠానరూపముగా లోక మందు చూడబడి వి అలాగే రజ్జ్వాది బాహ్యాధిష్ఠా ములకన్న విలక్షణరూపుడైన ఆత్మయగు నేను సర్వ పప చాధిష్ఠా ముగా నున్నాను కాబట్టి అద్వితీయాత్మయగు నేనే ప్రజ్ఞాశబ్దమున కర్థము అథవా సజాతీయాది భేద తయ హితుడైన ఆత్మను నేను కనుక ఆ యద్వితీయాత్మ గు నేనే పజ్ఞాశబ్దము కర్థము

ఇపుడు ఆ త్మపదమున కర్థము — హే ప్ర ర్దన నీకు నేను పలుమాఱు యే ప్రాణప్రజ్ఞా స్వరూపాత్మయొక్క ఉపదేశము చేయుచున్నానో ఆ యాత్మయే వాస్తవ స్వరూపము స్థా రజ గమములకును ఆ యాత్మయే వాస్త స్వరూపము ఆ యాత్మయే సర్వజీవుల దు అహ శబ్ద స బ ధలక్షణచే నెఱుగబడుచు అహమ్మను జ్ఞానము కు విషయమగుచును వాస్తవముగా అహ శబ్దమునకును అహంజ్ఞానము కును స బ ధము లేని వాడై యున్నాడు ఎట్లు ఘటోపాధిస్థితాకాశము మఠోపాధిస్థితాకాశము — ఇట్టి యాకాశనామములు ఆకాశమునకు అనుగతతను (వ్యాపక ను ఏకతను బోధ చేయు చున్నదో అట్లే నానాశ రోపాధుల దు స్థితుడైన ఆత్మయొక్క యు ఆత్మయను నామము ఆత్మయొక్క అనుగతతను ఏకతను బోధ చేయుచున్నది ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా వాస్త ముగ ఆత్మయొకడైన పక్షమ దు నా నారూపములచే ఎందుకు ప్రతీతమగు చున్నాడు ఇ దుడు — హే ప్రత్ద అవిద్యారూప దోషబలముచే ఒకడైన యాత్మ నానారూపముగ పతీతమగుచున్నాడు ఎట్లు ఒకడై స్వప్నద్రష్ట స్వప్న మ దు నిద్రాదోషబలముచే రథాది నానారూపముగ పతీతమగుచున్నాడో ఆ రథాది సకల పదార్థములు ద్రష్టకన్న వేఱు ఎట్లుకావో అట్లు అజ్ఞా ముచే కల్పితమై ఈ స పూర్ణ జగత్తు అ ద్వితీయాత్మయైన నాకన్న వేఱుకాదు

ఇపుడాన ద శబ్దము కర్థము వచి పబడుచున్నది హే పతర్దన సమస్త జీవు లకు ఆ త్మయగు నేను అతిశయముగా ప్రియము కాబట్టి ఆత్మయగు నేను ఆన దరూపు

డుగా నున్నాను. అభిప్రాయము — ఈ లోకమందును పరలోకమందును భోగములకు యోగ్యమైన స్త్రీ ధనాది పదార్థములు ప్రియములుగాను ఆ పదార్థముచే పుట్టినట్టి ఆ అంతఃకరణ పరిణామరూప సుఖము ప్రియతరముగాను నున్నది. మఱియు ఆత్మ సకలమునకు శేషియగుటవలన ఆ యాత్మ ప్రియతమముగా నున్నాడు. (ఇతర పదార్థములు దేనికొఱకు ప్రియములో అది శేషియనబడిరో మఱియు ఆ యితర పదార్థములు శేషమనబడియె) నాకు సుఖము కావలెనను ఇచ్ఛ సకల పురుషులకు ఎప్పటికిని యుండియే యున్నది. ఆ సుఖము స్త్రీ ధనాది విషయములందు గలదను భ్రాంతిచే స్త్రీ ధనాదులను కోరుచున్నాడుగాని వాస్తవముగ ఆత్మకొఱకే ఆ యితర పదార్థములను కోరుచున్నాడు. కావున ఆత్మయే ప్రియతమముగాను సుఖతమముగాను నున్నాడు. జీవులు భ్రాంతిపొందినవారై యైనను ఆత్మకొఱకు స్త్రీ ధనాది విషయములను కోరుచున్నారుగాని స్త్రీ ధనాదులకొఱకు ఆత్మను కోరరు. కేవల సుఖేచ్ఛయే చేయుచున్నాడనవైన సుఖము యొక్క యిచ్ఛ చేయవలసియుండెనవైన కొఱకు సుఖమును ఎవరును కోరరు. కాన అందఱును ఆత్మ సుఖమే కోరుచున్నారు. ఆత్మకొఱకే సుఖమును కోరుచున్నారు. ఆ యద్వితీయాత్మయగు నేను సర్వమునకు శేషిగాను, తక్కిన సర్వము శేషముగాను నున్నది. భోక్త శేషియనబడియె, భోగసాధనము శేషమనబడియె. అథవా మనుష్యలోకము మొదలుకొని బ్రహ్మలోకపర్యంతము విషయజన్య సుఖము న్యూనాధికతచే గలదు. ఆ సమస్త సుఖము యొచట పర్యవసానము పొందుచున్నదో అదే ఆనందస్వరూపాత్మయగు నేనై యున్నాను.

ఇప్పుడు సుఖవర్ణనము చూపబడుచున్నది — మనుష్య, మనుష్యగంధర్వ, దేవగంధర్వ, పితర, కర్మదేవ, అజానదేవ, ముఖ్యదేవ, ఇంద్ర, బృహస్పతి, ప్రజాపతి, హిరణ్యగర్భులకు క్రమముగా ఒకనికన్న నొకనికి శతశతగుణ సుఖాధిక్యత గలదు. వీరందఱియందును హిరణ్యగర్భుని సుఖము ఉత్కృష్టముగానున్నది. ఆ హిరణ్యగర్భుని యంత ఉత్కృష్టమైన సుఖము ఆత్మరూపానంద సముద్రమున ఒక రజఃకణమగునో లేదో సంశయము. ఎప్పుడు హిరణ్యగర్భునియంత ఉత్కృష్టసుఖమున్ను ఆత్మసుఖమున అత్యల్పమో అప్పుడు మనుష్యాదుల యానందమునుగూర్చి చెప్పుటయేమి. అథవా — శబ్దాది విషయములు జనులచే సుఖకారణమని యంగీకరింపబడియున్నవి. ఆ శబ్దాది విషయములును ఆత్మయైన నాకే సుఖప్రాప్తి చేయుచున్నవి. అభిప్రాయము — విషయముచే ప్రాప్తమైన సుఖమున్ను ఆత్మస్వరూపమే.

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా! విషయసుఖమునకు ఆత్మరూపత సంభవింపదు ఎందుననగా — సచ్చిదానందరూప ఆత్మలక్షణము ఆ విషయ సుఖమందు లేదుగదా.

ఇంద్రుడు — ఓ ప్రతర్దన! ఆత్మయొక్క యథార్థజ్ఞానము పొందిన పురుషుడు విషయ సుఖమందును, వృత్తిరూపోపాధిని త్యాగముచేసి సుఖమాత్రమును సచ్చిదానంద

దరూపాత్మ యని యెఱుఁగుచున్నాడు అథవా బెల్లమందు మాధుర్యము స్వతస్సిద్ధమై ఆ మాధుర్యము తత్సంబంధ పదార్థమందును ప్రతీతమగును అట్లే ఆత్మయందుఁగల ఆనందము తత్సంబంధ విషయము లందును ప్రతీతమగును ప్రతర్దనుడు ఓ దేవరాజా ఆత్మయే ఆనందరూపుఁడై యుండు ఆత్మ సర్వదా విద్యమానమగుటవలన జీవులకు సర్వదా ఆనందప్రాప్తి గావలసియుండెను అథవా — శబ్దాది విషయములచే మాకు సుఖలాభమైనదని జనులు కథనము చేయుచున్నారు దానియందు హేతువేమి ఇంద్రుడు — హే ప్రతర్దన బుద్ధ్యాది సకల జడ సంఘాతమునకు సాక్షియై ప్రాణప్రజ్ఞారూపమై ఆత్మయగు నేనే సుఖరూపముగా నున్నాను ఆత్మయైన నన్నుగూర్చిన అజ్ఞానము ఎపుడు జీవునకగునో అపుడు ఆ యజ్ఞానావృతుఁడై మూఢ పురుషుడు విషయప్రాప్తియొక్క ఇచ్ఛ చేయుచున్నాడు ఆ యిచ్ఛవలన ఆ కదుఃఖము ననుభోగము చేయుచున్నాడు హే ప్రతర్దన ఆ యజ్ఞానజన్యదుఃఖమును నీవును పూర్వమునుండి అనుభవము చేయుచు వచ్చుచున్నావు అందుచే ఆనందరూపాత్మ విద్యమానముగ నుండినను అజ్ఞానావరణముచే పురుషునకు ఆత్మానందానుభవము కాదు అథవా — పురుషున కెపుడు విషయేచ్ఛ యగునో అపుడు బుద్ధి చంచలమగును పిదప ఎపుడు విషయప్రాప్తి యగునో అపుడు ఇచ్ఛ నివృత్తమగుటవలన చిత్కాలము బుద్ధి ఏకాగ్రమగును ఆ యేకాగ్రబుద్ధి ఆనందరూపాత్మచే వ్యాప్తమగును కాబట్టి ఆ యేకాగ్రబుద్ధియే ఆత్మవలె సుఖరూపముగ ప్రతీతమగును దృష్టాంతము — లోహపిండమందు ఉష్ణత ప్రకాశము స్వరూపముగా లేకుండినను అగ్నియుక్త లోహపిండమందు అవి ప్రతీతమగుచున్నవి.

ప్రతర్దనుడు — ఓ దేవరాజా ఆ యానందరూపాత్మయొక్క ప్రతిబింబయుక్తబుద్ధి ప్రీతి గావున ప్రసిద్ధమగు సుఖమై పక్షమందు సకలప్రాణిమాత్రులకు విషయజన్యసుఖము సమానముగా గావలసియుండె ఇంద్రుడు — ఓ ప్రతర్దనా రంధ్రము పడిన ఆవజ సముద్రమందు మునినపుడు ఆ రంధ్రమందు ఎంత అవకాశముండునో అంతయే జలము ప్రతిగ్రహించును అధికముగగాదు అట్లే ఆత్మరూపానందసముద్రమందు ప్రాప్తమైన విషయజన్యబుద్ధి స్వపరిమాణమంతయే ఆనందగ్రహణము చేయుచున్నది అధికముగగాదు అభిప్రాయము అతిస్వచ్ఛదర్పణమందు సూర్యప్రతిబింబప్రకాశము అధికముగాను మలిన దర్పణమందు న్యూనముగాను యగును అట్లే శుద్ధసత్త్వగుణయుక్తబుద్ధియందు ఆత్మానంద ప్రతిబింబము స్పష్టముగనగును మలిన సత్త్వబుద్ధియందు అస్పష్టముగనగును స్పష్టాస్పష్టతలచే అధికన్యూనలు ప్రతీతమగుచున్నవి దృష్టాంతము — దేశాంతరమునుండి చిరకాలమునకు ఇంటికి వచ్చిన గృహస్థునకు ప్రథమము భార్యాబిడ్డల దర్శనముచే పరమానంద ప్రాప్తియగుచున్నది పిదప మరల ఆ భార్యాబిడ్డలనుంచి అంత ఆనందముగాదు. ఏలన ప్రథమదర్శనమందు బుద్ధి అధిక ఏకాగ్రముగనుండును ద్వితీయాది దర్శనము లందు అన్యపదార్థముల ఇచ్ఛచే చంచలమగును వానిలో ఆత్మానందప్రతిబింబము స్పష్టముగా

కాదు కావున ద్వితీయాదిదర్శనముచే ఆనందము న్యూనముగా లభించును సారాం
శము — విషయప్రాప్తిగానిచో విషయేచ్ఛ నివృత్తముగాదు ఇచ్ఛానివృత్తిగానిచో
ఆనందము లభింపదు ఇట్లు విచారహీనులైన అవివేకపురుషులు విషయములందే ఆనంద
మారోపించి అహోరాత్రము తచ్చింతనము చేయుచున్నారు తుమ్మెదయందు దురద
తీర్చుకొనుటయందు గలిగిన సుఖమునున్న విషయసుఖమువలెనే యెఱుగవలెను

హే ప్రతర్దన సమస్త శరీరములందును ఒక అద్వితీయాత్మయే సుఖరూపము
గాను సుఖదాతగాను నున్నాడు ఆ యానందరూపాత్మయే నీ స్వరూపము.
ఓ ప్రతర్దనా ఇపుడు అద్వితీయానందరూపాత్మయే నేను ప్రజ్ఞానముగల ఆత్మ
జ్ఞానముచే నీయజ్ఞానము నివృత్తమైనది అందువలన ఈ స్థూలశరీరము నీవుకావు
ఎపుడు స్థూలశరీరము నీయందభావమైనదో అపుడు స్థూలశరీరసంబంధ జరామరణాది
ధర్మములు నీయందెట్లుండును మఱియును ఓ ప్రతర్దనా బుద్ధ్యాదులకు సాక్షిరూప
మైన నీస్వరూపమేదిగలదో దానియందు బుద్ధియునులేదు అపుడు పుణ్యపాపాది
తద్ధర్మములు నీయందెట్లుండును మఱియు ఓ ప్రతర్దనా ఏ అద్వితీయాత్మ స్వరూపము
గలదో ఆయద్వితీయాత్మయే నీస్వరూపమున్నయగును నీవు సర్వమునకు సాక్షిగా
నున్నావు ఇటువంటి ఆత్మస్వరూపమగు నీవు పుణ్యపాపాదికర్మముల కధీనమెప్పటికిని
గావు అనగా — స్వసన్నిధానముచే బుద్ధ్యాదులద్వారా నీవు పుణ్యపాపాదులు
చేయుచువాడవు ఓ ప్రతర్దనా పరమాత్మదేవుడవు నీవు ఏ పురుషుని స్వర్గమునకు
బంపకోరుచున్నావో వానిచేత పుణ్యము చేయించుచున్నావు ఎవనిని నరకమునకు
బంపకోరుచున్నావో వానిచే పాపము చేయించుచున్నావు ఎవనిని మనుష్యలోకమునకు
బంపకోరుచున్నావో వానిచే పుణ్యపాపములు రెండును చేయించుచున్నావు ప్రతర్ద
నుడు — ఓ దేవరాజా పుణ్యపాపములు చేయించువాడు పరమాత్మయైనపుడు జీవుని
వలె విషమదృష్టి నిర్దయతాదిదోషములు పరమాత్మయందు సిద్ధించునుగదా ఇంద్రుడు
ఓ ప్రతర్దనా మనుజుడు పుణ్యకర్మముచే పుణ్యముగలవాడుగాను పాపకర్మముచే
పాపముగలవాడుగాను యగునని శ్రుతియందు చెప్పబడియె ఆ పుణ్యపాపకర్మముల
జ్ఞానము అల్పజ్ఞులగు జీవులకులేదు అనగా — సర్వజ్ఞుడగు పరమాత్మకేగలదు. కాబట్టి
జీవునియొక్క పూర్వకృత పుణ్యపాప కర్మానుసారముగ ఉత్తరోత్తరజన్మములందు
పుణ్యపాపములు పరమాత్మ చేయించుటవలన పరమాత్మునియందు విషమత క్రూర
తాదులు సిద్ధింపవు ఓ ప్రతర్దనా సమస్త బుద్ధ్యాదులకును సాక్షియనియు సకలప్రేరక
మనియు ఏ నీస్వరూపమును నేను చెప్పుచున్నానో ఆ నీ స్వరూపమే సకలలోకము
లను పాలనము చేయుచున్నది ఎట్లు తల్లి బాలకుని పాలనముచేయుచున్నదో అథవా
గృహయజమాని పుత్రభార్యాదులను నాయువి యని యెంచి నానాప్రకారభోగములచే
వారల తృప్తిచేయుచున్నాడో అట్లే పరమాత్మదేవుడగు నీవును సంపూర్ణజగత్తును

వాది యని యెటి నానాప్రకారభోగములచే లోకమును సర్వదా తృప్తము చేయు చున్నావు ఓ ప్ర ర్దనా ధర్మమర్యాదచేయునదై వేదముతోను బ్రాహ్మణాదుల తోను విరోధము చేయువారైన రాక్షసాదులను వ మాత్మయగు నీవు స్వబలముచే వశము చేసికొనుచున్నావు ఓ ప్రతర్దనా స్థావరజ గమములైన సకలభూతము యందు ఆకాశము లె వ్యాపకమై అ ్వతీయపరమాత్మను నీస్వరూపముగ నెఱుగుము అయ ద్వితీయాత్మయొక్క జ్ఞా మే జీవులకు హి తమము ఇ కే స్తువున్న జీవునకు హి తమము కాదు శ రా దముని — ఓ ష్యా త ప్రతిజ్ఞా ద్ధి కొఱకు దేవరాజే ంద్రుడు ఈ ప్రకారముగ హితతమమైన ఆత్మజ్ఞానమును ప్రతర్దనరాజు కు జెప్పెను ఇ దుని ఉప దేశమును శ్రవణముచేయ రాజు కును ఇ దుని లె ఆత జ్ఞా ము పా ప్తమైనది అట్లు కృతకృత్యుడై రాజు దేవరాజే ంద్రు కు దీర్ఘ ప్రణామముజేసి గురువాజ్ఞనొ ది ్ర కా పురియను స్వ గరమున కేగెను తరువా ఆ వారణాసీక్షేత్రమందు రాజ్యవ్యవస్థ గావి చుచు ప్రారబ్ధకర్మసమా ప్తి కొఱకు నానాప్రకారభోగములను ఉపభో చి ప్రా బ్ధకర్మసమా ప్త యై పుడు శ రవ త్యాగముజేసి అ ్వతీయాత్మను పొ దెను అనగా — బహ్మముతో అభేదరూపమై విదేహమోక్షమును పొ దును ఓ శిష్యా ఏ యా త్మజ్ఞా ము నేను నీకు థ ము చేయుచున్నానో అదే ఆ త్మజ్ఞా ము ప ర్దనాది శ్రేష్ఠాధికారులు ఇ ంద్రాది మహా గురువులచే పొ దుచున్నారు అందు లన ఈ యాత్మ జ్ఞా ము అత్య తదుర్లభముగా నున్నది

మరల ఆ యాత్మజ్ఞా మెట్లు న్నదనగా ఆ యాత్మజ్ఞానముయొక్క అప్రాప్తి వల గురుపదవి యోగ్యులై బ్రాహ్మణాదులును వ్యభా మును పొ దుచున్నారు. ఆ ఆ త్మజ్ఞా మయొ క్క ప్రాప్తి వ్యపదవి యోగ్యులైన క్షత్రియాదులును గురు భా మును పొ దుచున్నారు ఈ తి గా ఆత్మజ్ఞా మే గురుత్వము కు స పాదకము అథవా — ఆత్మజ్ఞా ము దు శేషత ఏ లవో అ ్రశేషత ఇతరమై యేపదా ్థము దును లేదు అ దు లననే ఛా దోగ్యోప షత్తు దు జ్ఞా ము కు సమానమైన దక్షిణలేదని చెప్పబడియు న్నది అచ్చట నీ వస గముగలదు — ఆత్మజ్ఞా స ప్రా ప్తిచేయించు వాడై ఏ గురువుగలడో వాని ష్యుడు సము దపర్యంతమగు పృథ్వి దక్షిణగనిచ్చినను అది ఆత్మజ్ఞా ము కు సమా దక్షిణకాదు కాబట్టి ఆత్మజ్ఞానమే సర్వము కన్నయధికము అథవా లోకమ దును గురుశబ్దము అధిక తావాచకమైయున్న స ్వమునకన్న యధి కము అద్వితీయాత్మయైయున్నాడు ఆ యద్వితీయాత్మను విషయము చేయు ట్టి ఆత్మ జ్ఞా మున్న సర్వమునకును అధికమే చే నేమి సిద్ధి చెననగా — ఎ ని కాత్మ సాక్షాత్కారమై దో అతడే గురుపదవి యోగ్యుడగును ఆత్మజ్ఞా ము లేనివారంద ఱును వ్యపదవి యోగ్యులగుదురు — ఇతి ఓ తత్ సత్

ఇతి మదాత్మపుర ణే ద్వితీయోధ్యాయ

శ్రీ

అథ తృతీయాధ్యాయారంభ

ద్వితీయాధ్యాయమందు కౌషీతకి ఉపనిషదర్థనిరూపణము చేయబడెను అచ్యుత దేవరాజేంద్రుని చేత ప్రతర్దనరాజునకు ప్రాణప్రజ్ఞోపహితాత్మయొక్క ఉపదేశము చేయబడెను ఇప్పుడీ తృతీయాధ్యాయమందు కౌషీతకి ఉపనిషత్సంబంధమగు చతుర్థాధ్యాయార్థనిరూపణము గావింపబడుచున్నది

పూర్వాధ్యాయమందు ఆత్మజ్ఞానమే హితతమమనియు ఆత్మజ్ఞానము లేనపుడు అధికారసామ్యానతసిద్ధమనియు చెప్పబడెను. అదివిని అత్యంతాశ్చర్యము పొందినవాడై సంశయముచే యుక్తుడై శిష్యుడు గురువును యిట్లడుగుచున్నాడు. —

శిష్యుడు హే భగవన్ గురుపదవి యోగ్యులైన బ్రాహ్మణాదులు శిష్యభావమును శిష్యపదవికి యోగ్యులైన క్షత్రియాదులు గురుభావమును పొందుదురని ద్వితీయాధ్యాయాంతమందు మీరు కథనము చేసితిరి ఆ కథనము నాకు దుర్ఘటముగా తోచుచున్నది భగవంతుడా నీవు చెప్పిన సంగతి ఆత్మజ్ఞానముయొక్క స్తుతి ప్రత్యర్థమా అథవా ఇటువంటి సంగతి పూర్వమెప్పుడైన జరిగినదాయని నాకు సంశయమైనది ఎందుకనగా కిరీటధారణాయోగ్యము మస్తకము ఉపానద్ధారణాయోగ్యము చరణము బ్రాహ్మణాదులు గురుత్వరూప కిరీటధారణాధికార్లుగాను ఇతరులు వ్యత్యయరూపోపానద్ధారణమున కధికార్లుగాను నాకు తోచుచున్నది

శ్రీ గురువు - హే శిష్య పూర్వోక్తకథ ముకేవలము ఆత్మజ్ఞానప్రశంసార్థమగు అర్థవాదరూపము కాదు పూర్వమిటువంటి సంగతి జరిగినది చెప్పెదను వినుము - బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు సూర్యభగవంతుడు యాజ్ఞవల్క్యమునినిగూర్చి ఈ వార్త చెప్పెను కౌషీతకి ఉపనిషత్తునందు బాలాకి బ్రాహ్మణుని యొక్క అజాతశత్రురాజుతోటి సంవాదరూపమగు పురాతన ఇతిహాసముగలదు గర్గగోత్రోత్పన్నుడును బలాకనామము గలవాడునగు ఒక బ్రాహ్మణుడు షడంగసహితముగ నాలుగు వేదములనధ్యయనము చేయువాడై ధర్మనిష్ఠుడుగా నుండెను వాని బాలాకియను పేరుగల యొక పుత్రుడు పుట్టెను ఆ బాలాకి పితృసమానముగనే వేదవేదాంగములందు కుశలబుద్ధిగలవాడాయెను కనుక నేను సర్వబ్రాహ్మణులందు శ్రేష్ఠుడననియు నాతో సమానముగ ఎవడును విద్వాంసుడు లేడనియు - ఇట్లు విద్యామదముచేతను ధనమదముచేతను యౌవనమదముచేతను ఆవిష్టుడై ఆ బాలాకి బ్రాహ్మణుకు ధర్మమందు నిష్ఠ గలుగలేదు ఆ బాలాకి సకలదేశస్థపండితులను జయించుటకొరకు హిమాచలమును మొదలు సేతుబంధ రామేశ్వర పర్యంతము కురుపాంచాల కాశీ మిథిల మొదలగు సకల దేశములందు సంచరించుచుండెను సకలదేశములందు ప్రసిద్ధిగలవాడును అత్యంత వాచా

ఉక్తి గలవాడును, ఆత్మభిన్నములై సకలానాత్మ పదార్థములను త్యజించినవాడును, ఆత్మ సాక్షాత్కార రహితుడును ప్రాణమునే ఆత్మయని యెంచినవాడునైన ఆ బాలాకి బ్రాహ్మణుడు పాంచాలాది దేశములయందు స్థితిగలవారైన బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులైన అనేక పండితులను జయించెను జయముచే పుష్టుడై అత్యంతాభిమానముచే యుక్తుడై, ఆ బాలాకి కాశీదేశస్థ పండితులను జయించుటకొఱకు కాశీదేశమునకు వచ్చెను అచ్చట నొక కాశీరాజును విడచి తక్కిన కాశీదేశమందుగల సమస్త పండితులను జయించెను మఱల ఆ బాలాకి బ్రాహ్మణుడు అజాతశత్రు నామకుడైన కాశీరాజును జయించుటకొఱకు యా రాజు దగ్గరకు వచ్చెను

సకల ధర్మాత్మ పురుషులందు ప్రముఖుడును వినయముచే యుక్తుడును నిత్యమందు స్థితి గలవాడును మహాత్ముల సేవయందు తత్పరుడును బలముకన్న అధిక బలముగల శత్రువెవడును భూమండలముమీద పుట్టకుండుటవలన అజాతశత్రువని నామము గలవాడును అథవా — కామ క్రోధాహంకారాది శత్రువర్గము పుట్టకుండుటవలన అజాతశత్రువను నామము పొందినవాడును శత్రుమిత్రాది సకల జనులయందు సకల పదార్థములందు సమానబుద్ధి గలవాడునైన ఆ యజాతశత్రు రాజుయొక్క సభను ప్రాపించి ప్రసంగము లేకయే మదాంధుడై ఆ బాలాకి రాజునుగూర్చి యిట్లనియె ఓ రాజా నీవు బ్రహ్మజ్ఞానరహితుడవు జన్మమరణరూప సంసారసముద్రమందు మునుగువాడవు కాబట్టి నీకు నేను బ్రహ్మోపదేశము చేసెదను సావధానుడవై శ్రవణము చేయుము — ఈ ప్రకారముగ బాలాకి వచనము వినుటచే రాజు అత్యంత హర్షయుక్తుడై వానిగూర్చి యిట్లనెను — ఓ బాలాకీ నీకు నేను బ్రహ్మోపదేశము చేసెదనని మేమడుగక మునుపే నీవు పలుకుచున్నావు అమృతరూప వృష్టిచే నా శ్రోత్రములను పవిత్రములుగా చేయుచున్నావు ఆ వచనముచే నా హృదయమందు పరమానందమైనది దృష్టాంతము ఒకని ఏకైక పుత్రుడు దూరదేశమునకు పోయి తరువాత ఆ పుత్రుని మరణవార్త తండ్రి వినెను బహుకాలము పోయి తరువాత ఆ పితృవృద్ధుడై మరణావస్థను పొందిన కాలమందు వాని పుత్రుడు జీవముగ క్షేమముగ పితృసన్నిధికి వచ్చి భాషణము చేసెను ఆ పుత్ర భాషణము వినుచు ఆ పితకు ఎంత ఆనందమయ్యెనో అంత ఆనందము నీ వచనముచే నాకయినది

ఓ బాలాకీ నా సభయందు యౌవనావస్థ గలవారును వృద్ధావస్థగల వారును అనేక ధీమంతులగు బ్రాహ్మణులును వచ్చుచున్నారు వేదపాఠము వేదార్థమునకు ప్రకాశము మున్నగు తమ తమ విచిత్ర కార్యములను వారు చేయుచున్నారు లోక ప్రసిద్ధమైన నానావిద్యలను కథనము చేయుచున్నారు అయినను బ్రహ్మవిద్యా ప్రసంగ మెవ్వడును నాచేత ప్రశ్నింపబడినను ఆ బ్రాహ్మణు లెవడును బ్రహ్మవిద్య కథనము చేయుడు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయువానియందు లోకప్రసిద్ధి వృద్ధావస్థ సహాయత యోగ్యత

ఈ నాల్గున్ను రయు దవలసినది ఇవియుఁ నీ బ్రాహ్మణులందు గలవు అట్లైనను ఎవడును బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయడు నీవో అ వసిద్ధిగలవాడవు బాల్యావస్థగలవాడవు నీకు సహాయమున కె డును లేదు బ్రహ్మవిద్యా కథ మువకును ప్రస గము లేదు నేను వశ్న పార్థనయు చేయలేదు కాబట్టి బ్రహ్మవిద్యోపదేశమునకు యోగ్యతయు లేదు ఇట్లుండగా బహ్మ విద్యోపదేశము నీకు నేను చేసెదన ను వచ ము వలుకుచున్నావు ఆ వచనముచేతనే నేను వరమస తోషము పొ దుచున్నాను

ఓ బాలా నీవు ఉపదేశము చేయుము చేయకపొమ్ము నీకొఱకు సహస్ర గోవుల దానము చేసెదన చెప్పి రాజు అపుడే శాస్త్రవి పూర్వకముగా వెయ్యి గోవులను దానము చేసెను జనకరాజు మహోదార్యము గలవాడ నను బ్రహ్మవిద్యోపదేశమై తరువాతనే యాజ్ఞ్యవల్క్యముని సహస్ర గోదా ము చేసెను ఈరాజో బహ్మవిద్యోపదేశమునకు మునుపే సహ్రసగోదానముచేసెను ఎ త ఔదార్యము గలవాడు ఇటు టి ఔదార్యముగల ఈ రాజో కృ కృత్యుడు వీని ఎవని యుపదేశముతోను పని యేమి రాజమాహాత్మ్యము తెలుగుట విడిచి ఇతడు ఉత్కృట బహ్మజిజ్ఞాస గలిగియున్నాడు కనుకనే బ్రహ్మోపదేశము చేయుటకు మునుపే సహస్ర గోదానము చేసెనని తల చి మదా ధత చే మాధుడై ఆ బాలా తన గురువును డి బహ్మ స్వరూపము నెట్లెటి గనో అట్లే బ్రహ్మోపదేశము రాజు కు చేయ నారంభి చెను —

వ్యష్టిరూపము గలదైన అధ్యాత్మము సమష్టిరూపముగలదైన అధిదైవము యేవి గలవో ఆ యధ్యాత్మ యధిదైవరూప పాణమే బ్రహ్మము – ఈ పకారముగ అవ్యాకృత బ్రహ్మపర్యంతము సవిశేషప్రాణరూప బహ్మమును బాలా యెఱి యుండెను దాని ట్లే రాజు కు కథనము చేెను అయినను అవ్యాకృతము కన్న అతీతమయిన నిర్గుణ బ్రహ్మమును బాలా యెఱుగనే లేదు ఇక రాజు కేమి చెప్పును బాలా కృతోపదేశమువిని విని ఆ బాలా ని హూర్చి రాజు ఇది నేను మొదటే ఎఱి యున్నాను ఇది నేను మొదలే ఎఱి యున్నాను ఈ ప్రకార వచనముచేతను నిషేధ బోధక హస్త చేష్టచేతను ఆయాస గలియొక్క ఖ డ ప్రవాహమును నడపెను మ ల బాలా యిట్లనియె – ఓ రాజా ఆదిత్యుడు చ దుడు విద్యుత్తు మేఘమ డల స్తితశబ్దము ఆకాశము వాయువు అ గ్ని జలము ఈ యెనిమిది అధిదైవ బ్రహ్మ పురుషులు మఱియును ప్రతిబింబయోగ్యమై దర్పణాదికము దిశారూపశ్రోత్రము వేగముచే నడచు నపుడు పురుషుని వెనుక అయ్యెశబ్దము ఛాయా పురుషుడు స్థూ శ రవ సూక్ష్మశరము దక్షిణ నేత్రస్థిత సూక్ష్మశ రాకారము వామనేత్రస్థిత సూక్ష్మశ రాకారము – ఇవి ఎనిమిది అధ్యాత్మ బహ్మ పురుషులు అభిప్రాయము — ఆదిత్యాది షోడశస్థా స్థిత

షోడశ బ్రహ్మపురుషులు యెవరు గలరో వారినే బ్రహ్మబుద్ధిచే నేను ఉపాసన చేయు చున్నాను హే రాజన్ నీవును ఆ షోడశ పురుషులను బ్రహ్మబుద్ధిచే యుపాసన చేయుము ఆ యుపాసన చేత నీకు మహాఫలము ప్రాప్తమగును

ఈ ప్రకారమగు బాలాకి వచనము విని రాజు బాలాకిని గుఱించి ఇట్లనియె — ఓ బాలాకీ ఈ షోడశ బ్రహ్మపురుషులను నేను పూర్వము బాగుగనే ఎఱిగియున్నాను ఉపాసనము చేయుచున్నాను అందువలన పూర్వజ్ఞాత వస్తువుయొక్క పునరుపదేశము వ్యర్థము ఈ ప్రకారమగు ఉక్తులచే రాజు బాలాకి కృత కల్పోపదేశమునకు ఖండనము చేయుచుండెను తాను చెప్పవలసిన దానిని మించి నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపము బాలాకియే ఎఱుఁగలేదు యిక రాజునకేమి ఉపదేశము చేయును బాలాకి యొక్క పరాజయము పూర్తిగానైనది నేను నీకు బ్రహ్మోపదేశము చేసెదనను ప్రతిజ్ఞ మిథ్యయైనది. దానివలన బాలాకి యొక్క ముఖము అతి తెల్లనాయెను చోరుని వలెనే అధోముఖుడై ఆ రాజసభయందు ఆ బాలాకి స్తబ్ధభావమున నిలచెను కులమదము చేతను విద్యామదము చేతను ధనమదము చేతను అత్యహంకారియై బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య జనుల తిరస్కార జన్యపాపముచే నష్టమై ముఖకాంతిగలవాడును మఱియు శరదృతు మేఘ న్యాయముగ వ్యర్థగర్జన మొనర్చువాడునునగు బాలాకి బ్రాహ్మణుని జూచి తదభిమాన నివృత్తికొఱకు నిర్దయ పురుషుని వలె ఉచ్చస్వరముతో రాజు ఇట్లనెను ఓ మందబుద్ధి గల బాలాకీ ఏ బ్రహ్మజ్ఞానము నీవు నాకు చెప్పితివో అంతయేనా నీకు బ్రహ్మజ్ఞానము అథవా దానికన్న వేఱే మెక్కుడు ఎక్కువ గల్గియున్న పక్షమందు చెప్పుము ఓ బాలాకీ నీకన్న అధిక విద్వాంసులైన వెయ్యిమంది బ్రాహ్మణులు నా సభయందు కూర్చొనియున్నారు కాని విద్యామదముచే మోహితులైన వారుగాను లేదు నీవు ఒకడవే ఓ బాలాకీ నీకు పూర్వోక్తముకన్న అధికజ్ఞానముగల పక్షమందు నాకు చెప్పుము ఈ ప్రకారమైన రాజవచనము విని బాలాకి యిట్లనెను — హే రాజన్ నేనెట్టి బ్రహ్మోపదేశము చేసితినో అదియే నా గురువు నాకు బోధించినది. దానికన్న అధికోపదేశము చేయలేదు కావున పూర్వోక్త కార్యబ్రహ్మ స్వరూపముకన్న భిన్నమైన నిర్గుణబ్రహ్మ స్వరూపము నేనెఱుఁగను

ఈ ప్రకారమైన బాలాకి వచనము విని రాజు బాలాకిని గుఱించి యిట్లనియె — ఓ బాలాకీ నీ బ్రహ్మోపదేశముచే నిర్గుణ బ్రహ్మస్వరూపము ఎఱుఁగబడదు కనుక "నేను నీకు బ్రహ్మోపదేశము చేసెదను" అను నీ వచనము మిథ్య ఆయెను మిథ్యావచనముకన్న విశేషమైన పాపమున్నలేదు కనుక నేనీ వచనమును సత్యము చేయుటకై స్త్రీ పుత్ర ధనాదుల హానిరైనను బుద్ధిమంతులు అసత్యము చెప్పరు మిథ్యావాద పురుషులు కర్మ చాండాలురగుదురు అమేధ్యభక్షణముచే జాతిచాండాలుడుగాను మిథ్యావాది కర్మ చాండాలుడుగాను చెప్పబడెను "బ్రాహ్మణో నానృతం వదేత్"

భావార్థము — సత్యభాషణము చేసినపుడు బ్రాహ్మణాదులహింస యగునని యెంచి తన్నివారణార్థము అనృతసాక్ష్యము దోషము లేదనిమాత్రము శాస్త్రమందు చెప్పబడియె. అన్యత మహాపాపమే యగును మిథ్యావచనము చేయువానిని యమకింకరులు జిహ్వాచ్ఛేదనము చేయుదురు అథవా సకలాధమపురుషులందును మిథ్యావాది యింకను అధముడు ఇదియును గాక అగ్న్యాదిదేవతలు గురువు రాజు — వీరి యెదుట నెవడు మిథ్యాభాషణము చేయునో రాజు వాని శిరచ్ఛేదనము చేయవలయునని శాస్త్రమందు చెప్పబడినది ఓ పాపిష్ఠుడగు బాలా నీవు బ్రాహ్మణుడవు గనుక నీ ధనహాని చేయుదును

ఓ బాలా అనేక సాధుబ్రాహ్మణులను నీవు అనాదరము చేసితివి ఆ పాపముచే నీ పశ్చాత్తాపము భయంకరమైనది ఏలయనగా — ఏ యధముడు సమదర్శులగు సాధుబ్రాహ్మణులను శరీరముచేత గాని వాణిచే గాని మనస్సుచేత గాని తాపము గలిగించుచుండునో సూర్యాదిదేవతలు ఆ యధమపురుషుని సకల మనోరథములను నష్టము చేయుదురు. అథవా — తనసమస్తమును పరమాత్మ యొకటని యెంచి ఎవడు తాడనము చేయుచున్నాడో వాడు నచేతితో తన మస్తకమునే తాడనము చేయువాడగును తన ఆత్మస్వరూపులైన సకల ప్రాణిమాత్రులకు తాపము గలచేయువాడు తానే తాపము పొందును ఓ బాలా జాగరూకుడవగుము నా యెదుట నెట్లు మిథ్యాభాషణము చేయుచున్నావో అట్టివిధముగ మిథ్యాభాషణము ఎవరి యెదుటను యికమీదట చేయవద్దు ఓ బాలా శమదమాది సాధనములచే యుక్తుడైన ముముక్షువును శిక్షించువాడు నా గురువే గాని రాజట్లు చేయగూడదు కాని నీవు శమదమాది రహితుడవై ఉన్మత్తుడవుగానున్నావు అందున నేనే శిక్ష చేసెదను

"సాధద్యోనామరాజ్ఞోఽస్తి ధర్మాద్విచలితః స్వకాత్" భావార్థము — స్వవర్ణాశ్రమధర్మరహితుడై విపరీతాచరణము గలవాడైన పురుషుడు రాజుచే దండార్హుడు మరియొక వచనము — "అతుతో బ్రాహ్మణో వ్రజేత్" భావార్థము — బ్రాహ్మణునకు శరీరదండనము చేయగూడదు ఈ ద్వివిధశాస్త్రవచనముల వ్యవస్థచే నేను నిష్ఠురవాణిచే నాదరణము చేసితిని శాస్త్రమందు ధిగ్దండము వాగ్దండము ధనదండము శరీరదండమును ఈ నాలుగు ప్రకారములగు దండములు చెప్పబడివి ధనదండము చేయుదమన్న బ్రాహ్మణులు ధనహీనులుగదా దండము చేయుదమన్న అతుతో బ్రాహ్మణో వ్రజేత్ అను శాస్త్రవచనము గలదు — అనగా — బ్రాహ్మణులను వధింపగూడదని యర్థము ఇవి రెండును విడచి ధిగ్దండము వాగ్దండము దురాత్ములగు బ్రాహ్మణులయెడ యనుచితము కావు కఠోరవాణిచే నిన్ను నేను తాడనము చేయుచున్నాను మఱియును ఓ బాలా ఉత్తమపురుషునకును అధమపురుషునకును రాజు సర్వదా హితోపదేశము చేయవలసి ఈ శాస్త్రము కని నేను నీకు హితోపదేశము చేసెదను వినుము —

ఓ బాలా నీవు పూర్వము ఏ షోడశ బ్రహ్మపురుషులను చెప్పియున్నావో వాని యొక్క జ్ఞానముచే మోక్షప్రాప్తి కానేరదు. అటుగాన — ఆ షోడశ పురుషులకును సకల ప్రపంచమునకును కారణమైన పరమాత్మ యెవ్వడుగలడో ఆతని జ్ఞానముచే మోక్షప్రాప్తియగును ఆ పరమాత్మను ఎఱుంగుటయే నీకు ఆవశ్యకము. ఆ పరమాత్మయొక్క జ్ఞానము గురూపదేశముచేగాక గానేరదు కావున నీవు నీ గురుసన్నిధి పొమ్ము నీవు ఆత్మజ్ఞానము సంపాదింపనియెడల నీకు ఈ విద్యామదము జననమరణ రూపనరకప్రాప్తి చేయును ఓ బాలా ఏ పరమాత్మ జగదుత్పత్తి స్థితిలయములకు కారణమగునో ఆ పరమాత్మయే బ్రహ్మశబ్దమున కర్థము ఆ పరమాత్మయే బ్రహ్మశబ్దజనక జ్ఞానమునకు విషయము ఈ ప్రకారమైన రాజవచనము విని పుడు సకలాభిమానరహితుడై ఆ బాలా రాజును స్వకీయ గురువుగ నిశ్చయించుకొనెను

ఆ బాలాకి తన మనస్సులో యిట్లు విచారము చేసికొనెను — ఏ యాత్మయొక్క జ్ఞానమువలన పురుషునియందు గురుత్వమగునో ఆ యాత్మ పరమగురువుగా నున్నాడు ఆ యాత్మయొక్క యుపదేశము చేయువాని గురుత్వము యోగ్యము అహంకారాది దుర్గుణములుగలవాని లఘుత్వమే ప్రాప్తమగును కనుక అహంకారాదులు అత్యంత లఘువులు వానిని నివృత్తి చేయువాడై పురుషుడే గురుత్వమునకు యోగ్యుడు ఈ ద్వివిధ లక్షణములును ఈ రాజునందే ఘటించుచున్నవి విద్యాధనకుల సంబంధములైన మూడు మదములు నాకు నరకప్రాప్తి చేయును వీని వలన ఇప్పుడును మహాజనసభయందు నేను అనాదరమును పొందుచున్నాను ఇటువంటి నాయందుగల దుష్టమదము అనాదర రూపోపాయముచే ఈ రాజు నివృత్తము చేయుచున్నాడు మఱియును — ఈ రాజు విద్యాది మదములచే హీనుడుగా నున్నాడు కాబట్టి ఈ యజాతశత్రురాజే నాకు యోగ్యమగు గురువగును అథవా — ఈ రాజు నాయందుగల అహంకారాది శత్రు నివృత్తిరూప మహోపకారము నాకు చేయుచున్నాడు ఈ యుపకారము నెఱుంగక వేఱొక గురువును చేబట్టిన పక్షమందు నేను కృతఘ్నుడనగుదును అథవా — ఈ రాజువంటి బ్రహ్మస్వరూపమును మఱి వాడెవ్వడును లేదు ప్రతియొక పురుషుని ఎవడు స్వనేత్రముచే చూచునో వాడే తాను కద్దాని చూపుటకు సమర్థుడగును కాని చూడనివాడు ఇతరుని కేమి చూపును

అథవా — పూర్వమే గురువుచే నేను విద్యాభ్యాసము చేయుచుంటినో వాని వాస్తవముగ బ్రహ్మస్వరూపము తెలియదు తెలిసిన పక్షమందు ప్రాణప్రియుడైన శిష్యుడనగు నాకు యేల ఉపదేశము చేయకుండెను మఱియును హిమాచలమునుండి రామేశ్వరపర్యంతముగా సమస్తవిద్వాంసులను నేను పరాజయము చేయుచు వచ్చినాను ఈ రాజు మఱియు నా గురువు వీరుదక్క ఇతర సమస్తవిద్వాంసులు నా వ్యాఖ్యానము

పొందుదురు అట్టివారలన బ్రహ్మవిద్యోపదేశము ఆ చట యేమి మఱియును ఈ యజాతశత్రువు మనుష్యుడైనను గుణముచే దేవతలకన్నను అధికుడుగానున్నాడు ఏలాగుననగా — ఈ రాజు ప్రమాద హితుడై బ్రహ్మవిద్యాధ్యయనము చేయువాడై అధికారులగు ముముక్షుజనులకు బ్రహ్మోపదేశము చేయువాడైయున్నాడు ఇంద్రాది దేవతలో దేవాంగనయొక్క ముఖదర్శనరూప మదిరాపానముచే అత్యంతమోహమును పొంది బ్రహ్మవిద్య నెఱియ చాలకయున్నారు ఎట్లనగా — మద్యమత్తులైన పురుషుడు స్వగృహము నెఱిఁగనట్లే ఈ యజాతశత్రురాజు ఇతర లక్ష్మీ పొందియు మ ద న్యాయముగ అభిమానరహితుడైయున్నాడు ఈ రాజునకు ప్రియ వస్తువునందు రాగములేదు అప్రియవస్తువునందు ద్వేషమును లేదు ఈ రీతిగ రాగద్వేషరహితుడుగానున్నాడు మఱియును ఈ రాజు కామక్రోధరహితుడుగానున్నాడు ఈలోకమందు ఇట్టి కామక్రోధరహితుడు ఎవడును లేడు ఈ రాజు కామదోషముగలవాడైన పక్షమందు సహస్రగోదానము నాకు చేయడు కౌ... ...వాడు కుపాత్రులై నటులకును వేశ్యలకును సహస్రావధి ద్రవ్యము నిచ్చును గాని బ్రహ్మవేత్తలగు సుపాత్ర పురుషులకు అయిదు గవ్వలుకూడ యివ్వడు ఈ రాజు కామదోషముచే జన్యములైన జనన మరణాది క్లేశములను ఎఱి నవాడే

ఈ రాజునకు క్రోధమున్ను లేదు ఏలాగుననగా — క్రోధి ఎవడైన అపరాధము చేసినప్పుడు వానినాతడు కొట్టును అపరాధిని కొట్టుటకు సమర్థత లేనిపక్షమందు తన మస్తకమును తాడనము చేసికొను అను లక్షణమున్ను యీ రాజునందు లేదు ఏలాగుననగా — సభయందు అజ్ఞాయైన నాచేత వీనియొక్క అజ్ఞ చేయబడినను యీరాజు నాయెడ క్రోధావిష్టుడుగాలేదు పైగా నా హితమే చేసెను వీని క్రోధముగలిన పక్షమందు అపరాధియైన నన్ను శిక్ష చేడివాడే హితేచ్ఛ చేయక యుండువాడే ఇంకను పూర్వము నా గురువులనను శాస్త్రములవలనను యిట్లు వినియుంటిని ఒక బ్రహ్మవేత్తయగు పురుషునియందు తప్ప సకలప్రాణుల హృదయమందు కామక్రోధములు వర్తించుచున్నవి కాన నీయజాతశత్రురాజే బ్రహ్మవేత్తయని సిద్ధించుచున్నది అథవా దేవతలయొక్క బ్రహ్మవిద్యాసంపాదన విషయమందు నాకు సంశయమేమనగా — యీ లోకమందు మనుష్యాదుల ప్రత్యక్షజ్ఞానముగునట్లు దేవతల ప్రత్యక్షజ్ఞానముకాదు దేవతాదర్శనము కొఱకు చిరకాలము తపస్సు చేయనగును అట్లైనను యీ జన్మమందు దర్శనమగునో అథవా జన్మాంతరమున నగునో సంశయమే ఈ జన్మమందైనను సకలదేవతలందు ఏ యొక్క దేవతయో బ్రహ్మవేత్తయైయుండును తపప్రభావముచే ఆ దేవతయొక్క దర్శనమైనను ఆ దేవతయో రజోగుణముచే యథార్థము నాకుపదేశము చేయునా చేయడా అథవా — ఏదోయొక ద్రవ్యాది పదార్థముచూపి నన్ను మోసము చేయునేమో యీ ప్రకారమైన అనేక సంశయములు నాకు పుట్టుచున్నవి

దే తలకన్న భిన్నులై ఈ లోకమందలి బ్రాహ్మణాది మూడు వర్ణములంద ప్రసిద్ధ విద్వాంసుల యు నాచేత పరాభవము పొం ది వారే వా చే బ్రహ్మవిద్య న శిట్లు లభించును ఈ ప్రకారముగ విచా ము చేసి ఆ బాలా హస్తమం దు సమిధల ధ ంచి అజాతశత్రురాజు స న్నిధి చ్చెను బ్రాహ్మణాది త్రివర్ణబాలకులు అష్ట వర్షమం దు చేతిలో సమిధలగైకొని ఆచార్యు స న్నిధి పోయి యిట్లు ప్రార్థన చేయ దురు — హే భగవన్ నేను నీ శిష్యుడను నాకుపదేశము చేయుము — అట్లే బాలా బ్రాహ్మణుడును ఆ రాజు నిట్లు పార్థన చేసెను — హే భగవన్ నేను శిష్యుడనైనాను దయజేసి నాకు బ్రహ్మోపదేశము చేయుము ఈ ప్రకారమై వచ్చ ముచే బాలా యీ రాయ యమును బోధ చేయుచున్నాడు ఏ పురుషుడు బ్రహ్మ విద్యచే నధికుడో అతడే గురు వద యోగ్యుడు ఆ డు బ్రాహ్మణుడుగాని క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర నపుంసకుడుగా అథవా రాక్షసుడుగాని ఎవడు బ్రాహ్మణుడై బ్రహ్మవిద మా ము రే వాడై అ న్యవిద్యలం దు బృహస్పతి సమానుడైనను ఆతడు వ పదము కే యోగ్యుడు

ఈ ప్రకారముగా అభిమాన హీతుడై బాలాకి జూచి రాజు స్వాసనమును ఓ శేచి హస్తద్వయము ముడిచి వణామముజేసి బాలా గుతిం చి యిట్ల రెు — బాలా బ్రాహ్మణుడా యీ లోకమందు బహ్మదేవుడు బ్రాహ్మణు ను గురురూపము గను క్షత్రియాది యి ర ర్ణ ను శిష్యరూపముగను త్రించియున్నాడు ఇట్లు డ నీవు బ్రాహ్మణుడవై యుం డగా క్షత్రియుడై నా స్వభావరూప విపరీత శ్చేష్ట ఏల చేసెదవు ఇది యుచితము గాదు ఓ బాలా క్రోధముచే గాని భయముచేతగాని అజ్ఞా ముచే గాని విప త ప్రవృత్తి కలుగును అచ్చట క్రోధముచే విపరీ వృత్తియో పక్షమందు నీవు నన్ను క్షమి పుము క్షమ బ్రాహ్మణు హజ స్వభా ము ఏదైన నా ప్రమాదమైను బాలకుడనై నన్ను క్షమిం పుము ఓ బాలా నీ క్షోభమునుజూ నాకు చాల శోకమైం ది నాకు ధిక్కారము నా రాజ ధర్మము కును ధిక్కారము అథవా ఓ బాలా నా భయముచే వు విద తాచరణమున ప్రవృత్తుడవై పక్షమందు నీవు నాభయ మొం దవలదు నీచజాతిప్రాణి అపరాధముచే ను వానిని నేను హ మ చేయను ఇక మీవ టి ఉత్తమ బ్రాహ్మణుని హ ము చేయుదునా

ఓ బాలా నా రాజ్యమం దు ఎ డైన చౌర్యము చేసి పుడు ప్రథమమున వానికి ధనా పదార్థమిచ్చి చౌర్యముచే ని త్తము చేసెదను రె డ మారుచే న దేశమునుండి బయటకు వ పెదను మూడవమారుచేసి ఒక త ప్త ముద్ర రన్నుపై గావించెదను నాలవమారు ఏకహస్తచ్ఛేద ము ఐద మారు ద్వహస్తచ్ఛేద ము ఆరవమారు ఏకపాద చ్ఛేద ము ఏడవ మారు ద్విపాదచ్ఛేద ము గావి చేదను దా పై కూడ ఎ మిద మారు

అపరాధముచేసిన పక్షమందు అప్పుడు హననము చేసెదను ఓ బాలా యుద్ధమందు శత్రువునుకూడ నేను ధర్మయుద్ధముచేతనే హననము చేసెదను అధర్మముచే హననము చేయను ఎవడైె యుద్ధమునకు ఎదుట నిలచి పదు పోడ వత్సరము కన్న నెక్కువ వయసు గలవాడై యాబదికన్న తక్కువ వయస్సుగలవాడై సావధానుడై నామీద శస్త్రము విడచినవాడై తానే వీరుడనే నేను హననము చేసెదను బాల్యావస్థ లేక వృద్ధావస్థగలవాడై అసావధానుడైనవానిని నేను హననము చేయను ఓ బాలాకీ శత్రువునను అపరాధినికూడ నేను హననము చేయకయుండ యిక మీ టి పూజ్య బ్రాహ్మణుని హననము చేయుదునా? ఎప్పటికిని చేయను ఓ బాలా యీ ప్రకారమైన నా స్వభావ నిశ్చయమును విడువుము ఓ బాలా ఒకానొకప్పుడు నీవు అజ్ఞానమును ... పక్షమందు నీవు నీ పూర్వ గురు సన్నిధికి పోయి వాని ఉపదేశముచే నీ యజ్ఞానము నివృత్తియగును ఓ బాలా నేను నమస్కారము చేసెదను ఎక్కడనుండి వచ్చితివో అచ్చటికి పొమ్ము

శ్రీగురువు హే మ్య రాజా ఇట్లు చెప్పినను బాలా సభను చి లేవలేదు తలవంచుకొని చింతను బోధ చేయుచుండెను యధోముఖమొనర్చి పాదాగ్రముచే భూమిని లిఖించుచు ఉచ్ఛ్వాసమును విడచెను ఆ చిహ్నములచే లజ్జించి తా యుత్తమగు బాలాకి యవస్థను తానే యనుభవించెను ఏలాగుననగా — లజ్జగా చో అధోముఖము భూలేఖనము గాదు చింతగానిచో ఉచ్ఛ్వాసముగాదు తరువాత రాజు బాలాకిని గురించి యిట్లనియె —

ఓ బాలా ఉత్తమవర్ణుడును ధర్మాత్ముడునునగు బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మోపదేశమునకు క్షత్రియునిదగ్గరకు పోవుట నేను విపరీతముగా నెఱుగుచున్నాను ఏలాగుననగా తాను యజ్ఞము చేయుట ఇతరుచే చేయించుట తాను విద్యాధ్యయనము చేయుట వ్యానిచే చేయించుట తాను దానమిచ్చుట తాను దానము తీసుకొనుట యీ షట్కర్మములు బ్రాహ్మణునకు శాస్త్రముచే విధింపబడినవి తాను యజ్ఞము చేయుట తాను దానమిచ్చుట తాను విద్యాధ్యయనము చేయుట యీ మూడు కర్మములు క్షత్రియులకు విధింపబడినవి తక్కిన మూడు కర్మములు క్షత్రియుల గురించి విధింపబడలేదు అట్లైనను నాకొక నియమము గలదు ఎవడైన ధర్మాత్ముడగు బ్రాహ్మణుడు ధనము మొదలుకొని ప్రాణపర్యంతము ఏ పదార్థమైనను యాచన చేసిన పక్షమందు వానికాపదార్థమును నేను దానము చేసెదను కాబట్టి ఓ బాలా నీవు బ్రాహ్మణుడవుగాన నాకు గురురూపుడవైనను పున్ను బ్రహ్మవిద్యయొక్క యాచన చేయుచున్నావు కనుక నాకు ప్రాణముకన్నను అధిక ప్రియమైన బ్రహ్మవిద్య నేనివ్వని పక్షమందు, నా నియమము భంగమగును, నా నియమరక్షణకొఱకు యాచకుడవైన

నీకు నేను బ్రహ్మవిద్యాదానము చేసెదను. ఓ బాలా! యీ తీరుగా నీకు నాకు గురుశిష్యభావ సంబంధము లేదు. దాతృయాచకభావ సంబంధము గలదు. ఈ ప్రకారముగ చెప్పి ప్రణామము జేసి వానిని పీఠముపై కూర్చుండబెట్టి రాజు తాను భూమిమీద కూర్చొని బాలా! బ్రహ్మోపదేశము చేయ నారంభించెను —

రాజు — ఓ బాలా! ప్రాణాది జడపదార్థముల కన్న భిన్నమై దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితమై స్వప్రకాశానంద స్వరూపమై ఏ యాత్మ గలదో వానిని నీవు బ్రహ్మరూపముగ నెఱుగుము. ఈ ప్రకారమైన రాజవచనము వినిన నా బ్రాహ్మణునకు విశ్వాసము గల్గెను. అట్టి బాలాకి బ్రాహ్మణుని గుఱించి అన్వయవ్యతిరేకముచే జడప్రాణాదులకు అనాత్మత బోధ చేయుటకొఱకు రాజు తాను ఆసనమును విడిచి బాలాకియొక్క హస్తమును పట్టుకొని రహస్యార్థము భయదుపదేశము గాకూడదను అభిప్రాయముచే నంతఃపురమును ప్రవేశించెను. అచ్చట నొకశయ్యాదేశమందు ఒక పురుషుడు శయనము చేయుచుండెను. సకలేంద్రియములు చేష్టారహితములై కేవలము ప్రాణమాత్రము వానియందు చలించుచుండెను. ఆ సుప్తపురుషుని సమీపమున నా యిద్దరును స్థితులై బాలాకిమతమైన ప్రాణాత్మవాద నివృత్తి యొనర్చుటకై రాజు ప్రాణనామములచే ఉచ్చస్వరమున నా సుప్తపురుషుని మేల్కొలుప నారంభించెను — హే ఆదిత్య! హే చంద్రమా! హే బృహత్! హే పాండురగ! శుక్లవర్ణజలమును ఆశ్రయించునది, హే రసంవృత! వస్త్రముచే దనపైను ఆవరింపబడినదానివలె జలముచే దనపైనను ఆవరింపబడినది, హే ప్రియదర్శన! హే సోమపథ! హే బ్రాహ్మణరాజా! హే దీప్తసహస్రభాక్! అసంఖ్యాత దేవతారూప గణములచే యుక్తమై యీ ప్రకారముగ ప్రాణముయొక్క సమష్టిరూప ప్రతిపాదితములై నామములను ఉచ్చస్వరముచే నుచ్చారణము జేసి రాజు ప్రాణమును పిలచెను. అయినను ప్రాణము మేల్కొనలేదు. ఎందుకనగా — ప్రాణము అచేతనము. దృష్టాంతము — జడమైన ఘటమును ఓ ఘటమా! ఓ కంబువా! ఓ జలధారీ! ఇత్యాది నామములచే పిలచినను ఆ ఘటము తన్ను ఎఱుంగదు, పిలుచువానిని ఎఱుగదు. అందువలన ఘటము అచేతనము. అట్లే ప్రాణమున్ను అచేతనము. ఇట్లు రాజు చెప్పుటచే బాలాకి ఘటన్యాయముగ ప్రాణము అచేతనమని నిశ్చయించుకొనెను.

శ్రుతియును మనోవాక్కులకవిషయమై శుద్ధాత్మను ఘటాదుల న్యాయముగ ఇదంతారూపముచే బోధన చేయుటయందు ఎవడును సమర్థుడు గాడు. ఎఱుగుటకును ఎవడును సమర్థుడు గాడు. కావున స్థూలారుంధతీ న్యాయముగ శుద్ధాత్మను బోధనచేయుటయందు మొదట భోక్తృరూపవిశిష్టాత్మను ఎఱిగించుటకు రాజు ఈ యుపాయమును బన్నెను — అంత పురద్వారమువద్దనున్న సుప్తపురుషుని హస్తమును స్వహస్త

మంచే కదలించి రెండవ పురుషునిచే వానివీపుమీద కఱ్ఱచే కొట్టించెను ఆ పీడచే ఆ పురుషుడు జాగ్రతుడాయెను ట్లు భస్మముచే నావృతమైన యగ్నిపైగల భస్మమును తొలగించి పుడు అ ప్రజ్వ తమగునో అట్లా పురుషుడున్ను క్రోధావిష్టుడయ్యెను. అట్టి యా పురుషు జూచి ఆ బాలా నేత్రాదీ క్రియములచే యుక్తమైన భోక్త్రాత్మను ప్రాణముకన్న వేఱుగ శ్చయించెను అయినను భోక్తక న్న భి న్నమై బుద్ధ్యాదుల సాక్షియై శుద్ధాత్మను బాలా యెఱుగలేదు

ఇపుడు శుద్ధాత్మయే భోక్త ఎందుకు కాగూడదను నీ శంకను ని వృత్తిచేయుటకొఱకు భోక్త శబ్దము వి ష్టాత్మయందు ప్రవ ర్తకమగుటకు నిమిత్తము చూపుచున్నాడు - భోజనాదిక్రియ భోక్తృశబ్ద ప్ర వృత్తి మిత్తమగుట స భవి పదు ఎందుకనగా - ఏదేది క్రియ యగునో అది యది దుఃఖరూపమేయగున యమము అపుడు భోజనరూప య గలవానియ దే భోక్తృ బ్ద ప్రవృత్తియై పుడు దుఃఖము ల పురుషునియందుకూడ భోక్తృ శబ్దము కు ప్రవృత్తియగును సుఖియగు పురుషుని లోకమున భోక్త యనుచున్నారు లేక భోజనరూప క్రియను భోక్తృశబ్ద ప్రవృత్తి నిమిత్తముగ క చిన పక్షమందున్ను భోక్తృత్వరహితమై సుఖద ఈ జిహ్వాదు దును భోజనరూప క్రియ గలుగుటవలన వా కూడ భోక్తయనవలసియుండె అట్లు ముఖాదులను భోక్తయని యెవడును అందు లేక భోజ రూప క్రియకు ఫ రూపము తృప్తి ఆ తృప్తి రూప నిమిత్తమును గహణముచే భోక్త శబ్దమునకు ప్రవృత్తియైనపుడు ఆ తృప్తియు పుష్టితుష్టి భేదములచే ద్వివిధము అచ్చట పుష్టిరూప తృప్తి లవా పేరు భోక్తయన భిత్త్యాది జడపదార్థము లున్ను భోక్తగా లసి వే ఎందుకనగా మృత్తికాదుల వేప ముచే భిత్త్యాదులకు పుష్టి యగుచున్నది. ఆ భిత్త్యాదు ను భోక్తయని యె దును అందు ప శేషముగ సుఖదుఃఖ తుష్టిరూప తృప్తియే భోక్తృశబ్ద ప్రవృత్తి నిమిత్తమగును ఆ సుఖదుఃఖ ములందును సుఖమే భోగశబ్దమునకు ముఖ్యార్థమగును దుఃఖము గౌణార్థమగును ఎందు కనగా — లోకమందు వనితా విషయజన్య సుఖముగల పురుషునే భో యను చున్నారు శూ ముమీద నెక్కిన పురుషుని యెవడును భో యనడు ష్యుడు — హే భగవన్ దుఃఖము దు సుఖరూపతచే భోగశబ్దమున కర్థతగాకపోని డు అయినను సుఖజ క రూపమగు దుఃఖమునందు భోగశబ్దార్థత ఎందుకు కాగూడదు గురువు — హే వ్య ఈ లోకమం దె ని దుఃఖము ప్రతిని ఉత్పత్తిచేయదు అందు లన నా దుఃఖముచే సుఖరూపతృప్తి స భవి పదు అభిప్రాయము — ఏ పదార్థమ దు ప్రీతి యగునో ఆ పదార్థమే సుఖరూపతృప్తి జనకమగును దుఃఖమందు ఎ ప్రాణి ప్రీతి కాదు కనుక దుఃఖము సుఖరూపతృప్తి జ కముకాదు అథవా — అనుకూలమైన వనితాది విషయమే గలదో దానిని పలుమారు ఉపభోగము చేయుటచే పురుషునకు సుఖమైంది పుట్టుచున్నదో దానినే లోకమందు తృప్తియనుచున్నారు ఆ తృప్తి యను

కూల పదార్థముచే పుట్టుచున్నది ప్రతికూలమైన దుఃఖాదులచే ఎప్పటికిని పుట్టదు కనుక దుఃఖము భోగశబ్దమునకు ముఖ్యార్థముకాదు అనగా 'సింహో దేవదత్తః' అను న్యాయముగ గౌణార్థమైయున్నది. అట్లైనను సుఖియగు పురుషునకు భోగముచే నేను సుఖి యను అభిమానాతిశయత ఎట్లు పుట్టుచున్నదో అట్లే దుఃఖియగు పురుషునకు భోగముచే నేను దుఃఖియను అభిమానాతిశయత పుట్టుచున్నది అభిమానోత్పత్తి కారణతయా సుఖదుఃఖములందు సమానముగనేయున్నది ఈప్రకారముగ సుఖదుఃఖరూప భోగమున కాశ్రయమై ఏ విశిష్టాత్మరూపమగు భోక్తగలడో వాని గూర్చి యుపదేశమును బాలాకి రాజు చేయుచున్నాడు ఆ భోక్తాత్మయొక్క జ్ఞానముచే మోక్షప్రాప్తి కాదు శుద్ధాత్మయొక్క జ్ఞానముచేతనే యగును కాబట్టి శుద్ధాత్మబోధకొఱకు రాజు బాలాకిని గుఱించి పలుకుచున్నాడు

ఓ బాలాకి సుఖదుఃఖభోగకాలమందు భోక్తృరూపవిశిష్టాత్మయందు నేను సుఖిని నేను దుఃఖిని యీప్రకారమనుభవముచే సిద్ధమైన భోక్తృత శుద్ధాసంగ ఆత్మయందు వాస్తవముగ సంభవింపదు మఱియెట్లనగా — ఎట్లు సర్పభావరహిత రజ్జువునందు అధ్యాసముచే సర్పము ప్రతీతమగుచున్నదో అట్లే సుఖదుఃఖభోగరహిత శుద్ధాత్మయందు అధ్యాసముచేత భోక్తృత్వము ప్రతీతమగుచున్నది. అథవా — సజాతీయాది భేదత్రయరహిత శుద్ధాత్మయందు అజ్ఞానరూపమగు మాయలేక భోక్తృత్వాద్యధ్యాసము సంభవింపదు అందులననే వేదాంతతాత్పర్యమెఱిఁగినవారైన మహాత్ములగు పురుషులచే అద్వితీయాత్మయందు మాయాకల్పన చేయబడియున్నది అభిప్రాయము ఏ పదార్థము ఏ పదార్థము లేక సిద్ధముగాదో ఆ పదార్థము ఆ పదార్థముయొక్క కల్పన చేయించుచున్నది ఎట్లు దినమందు అభోజియగు పురుషుని స్థూలత రాత్రిభోజనముగాక సంభవింపమిని ఆ స్థూలత రాత్రిభోజనకల్పన చేయించుచున్నదో అట్లే అకర్త అభోక్తయైన శుద్ధాత్మయందు నేను సుఖి నేను దుఃఖి యను భోక్తృత్వాధ్యాసమున్ను మాయలేక సంభవింపదు కాబట్టి ఆ యధ్యాసమున్ను శుద్ధాత్మయందు మాయయొక్క కల్పనచేయించుచున్నది

ఈప్రకారముగ అర్థాపత్తి ప్రమాణముచే సిద్ధమైన మాయకు రెండు స్వభావములు గలవు — మొదటిది ఆవరణశక్తిరూపము రెండవది విక్షేపశక్తిరూపము అచ్చట ఆవరణశక్తి స్వభావము జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులను ఈ మూడవస్థలందును విద్యమానమైయున్న ఎంతవఱకాత్మసాక్షాత్కారముగాదో అంతవఱకు తన్నివృత్తిగాదు ఆత్మజ్ఞానముచేతనే యగును మఱియు రెండవదైన విక్షేపశక్తిస్వభావము జాగ్రత్స్వప్నములను భేదములచే ద్వివిధము — అచ్చట ఏ యవస్థయందు నేత్రాదీంద్రియములచే బాహ్యములైన ఘటపటాది పదార్థముల జ్ఞానమగునో ఆ యవస్థ జాగ్రత్తనబడినది

మఱియు ఏ యవస్థయందు పూర్వసంస్కార సహితమనస్సుచేతనే జ్ఞానము పుట్టుచున్నదో ఆయవస్థ స్వప్నమనబడినది ఓ బాలా ఎట్లు జాగత్తుదు సుఖదుఃఖప్రాప్తివలన నేను సుఖిని దుఃఖిని నీప్రకారభోగ రూపాతిశయత పురుషునియందు పుట్టుచున్నదో అట్లే స్వప్నమందును సుఖదుఃఖప్రాప్తివలన నేను సుఖిని నేను దుఃఖినని భోగరూపాతిశయత పుట్టుచున్నది మఱియును స్వప్నమందు భోగరూపాతిశయతకు ఏది అధారమైయున్నదో అదే యాధారము జాగ్రత్తునందును గలదు. అప్పుడు స్వప్నమందు మనస్సే ఆధారము మనస్సుకన్న భిన్నమైన యాధారము లేదు ఏందుకనగా శ్రోత్రాదీంద్రియములయొక్కటయూ స్వప్నమందు లయముగలదు ప్రాణము శుద్ధాత్మ స్వప్నమందున్నను వానియందు భోగమునకాధారత సంభవించదు ఎందుకనగా — ప్రాణము జడము శుద్ధాత్మయో అసంగము పరిశేషముగా మనస్సునందే భోగాధారత సిద్ధమగును ఎట్లు స్వప్నమందు మనస్సు భోగాధారమో అట్లు జాగ్రత్తునందును మనస్సే భోగాధారము అథవా జాగద్భోగమునకాధారము వేఱేయని కల్పించిన పక్షమందు స్వప్నానంతరము జాగ్రత్తునందు పురుషునకు ప్రత్యభిజ్ఞ యగుచున్నది — స్వప్నమందు రాజసుఖోపభోగము చేసిన నేనే ఇపుడు జాగ్రత్తునందు దరిద్రతననుభవించుచున్నానను నీ ప్రత్యభిజ్ఞానము స్వప్నభోక్తకును జాగద్భోక్తకును అభేదము చూపుచున్నది ఇవ్విధముగ స్వప్న జాగద్భోక్తలు వేఱని సిద్ధించదు

బాలా — హే భగవన్ ఎట్లు సూక్ష్మభూతములచే పుట్టుటవలన ప్రాణము జడమో అట్లే సూక్ష్మభూతములచే పుట్టినదైన మనస్సును జడమే జడమైన ప్రాణమునకు భోగాధారత ఖండనము చేయుచున్నావు జడమైన మనస్సునకు మాత్రము భోగాధారత ఎట్లు చెప్పుదువు రాజు ఓ బాలా ప్రాణన్యాయముగ మనస్సును అచేతనమే అయినను ప్రాణముకన్న మనస్సునందు కొంత విశేషము గలదు ఏలాగనగా ఆకాశాది పంచభూతముల మిశ్రసత్త్వగుణముచే అంతఃకరణోత్పత్తియైనది కనుక మనస్సు ప్రకాశము మఱియు భూతముల మిశ్ర రజోగుణముచే ప్రాణోత్పత్తియగుటవలన ప్రాణము ప్రకాశముగాదు దృష్టాంతము — దీపము ఘటము రెంటియందును జడత్వధర్మము సమానమైనను దీపముచే ఘటము ప్రకాశితమైనది ఘటముచే దీపము ప్రకాశితము కాదు బాలా — హే భగవన్ జడమైన మనస్సును ప్రకాశమని యంగీకరించిన పక్షమందు దీపాదుల న్యాయముగ మనస్సందు బాహ్యాత సిద్ధమగునుగదా? రాజు — బాలా మనస్సుయొక్క వృత్తిరూప ప్రకాశమేదిగలదో అది స్వతంత్రముగ రూపాదిని ప్రకాశము చేయదు అది చైతన్యాత్మయొక్క అపేక్షచేతనే పదార్థములను ప్రకాశము చేయును ఆ చైతన్యాత్మయొక్క ఆభాసమును గ్రహణముచేసి ఆ మనోవృత్తిరూప ప్రకాశము తన జడభావమును పరిత్యాగము చేయుచున్నది. అథవా నానాప్రకారజ్ఞానము గలది అంతఃకరణమని శాస్త్రమందు చెప్పబడి

వది అయ్యును చైతన్యాపేక్షచేతనే సంభవించినది. స్వయముగ అంతఃకరణము చైతన్యమైన పక్షమందుదా ఒకేప్రకారజ్ఞానము సర్వదా గావలసినది అట్లగుటలేదు. చైతన్యాపేక్ష అంగీకరించు పక్షమందు ఆ దోషము రాదు ఎట్లనగా ఏ కాలమందు ఇచ్ఛాదులకు విలక్షణమైనట్టి చైతన్యముయొక్క ప్రతిబింబగ్రహణయోగ్యత పుట్టునో ఆ కాలమందే జ్ఞానముండును అన్యకాలమందుండదు ఈ ప్రకారముగ నానాజ్ఞానము అంతఃకరణమందు సంభవించును ఇటువంటి అంతఃకరణమందు అవిద్యాజన్య తాదాత్మ్యాధ్యాస సంబంధముచే స్థితుడైన ఈ పరమాత్మ విజ్ఞానమందు సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు మఱియు ఆయంతఃకరణమందు స్థితుడైన ఆనందరూపాత్మ సమస్తదేహాదులను ప్రకాశము చేయుటవలన పురుష సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు. ఇట్టి ఆనందస్వరూపాత్మయందు అంతఃకరణపరిణామరూప సుఖదుఃఖములు వాస్తవముగ లేవు

ఇట్లు చెప్పుటచే ఈ అనుమానము సిద్ధించుచున్నది జడమగుటవలన పరిచ్ఛిన్నమగుటవలన దృశ్యమగుటవలన జన్యమైన సుఖదుఃఖములు ఆత్మయందు వస్తువవు ఏదేది జడమో పరిచ్ఛిన్నమో దృశ్యమో అదియును తత్సాధనమును వాస్తవముగా ఆత్మయందు వస్తువవు ఈలాగున కార్యకారణభావరహితమైన స్వయంప్రకాశాత్మయే విజ్ఞానమయభోక్తకు వాస్తవస్వరూపము ఈ యథార్థము బాలా బోధ చేయుటకు రాజు తన మనస్సులో యిట్లు విచారము చేయుచున్నాడు — ఈ బాలా పూర్వపు నా యుపదేశమువలన విజ్ఞానమయభోక్తాత్మను ప్రాణముకన్న భిన్నముచే యెఱుగుచున్నను విజ్ఞానమయభోక్త మిథ్యాగా తజ్జ్ఞానములు మోక్షము గానేరదు శుద్ధాత్మయొక్క జ్ఞానముచేతనే యగును కనుక బాలా విజ్ఞానమయ భోక్తయొక్క వాస్తవస్వరూపోపదేశము చేయవలసినది — ఆ తరువాత రాజు ఓ బాలా యీ సుప్తపురుషుని ఉత్థానరూపవ్యాపారముజూచి నీవు విజ్ఞానమయపురుషు ప్రాణముకన్న భిన్నముచేసి భోక్తరూపముగ నెఱుగుచున్నావు అయినను నేనట్లడుగుచున్న — ఈ విజ్ఞానమయభోక్త ఏదేశమందు స్థితుడై శయనము చేయుచున్నాడు విజ్ఞానమయభోక్తకు శయనము కాధారమేది విజ్ఞానమయభోక్త ఏదేశమునుంచి లేచి జాగ్రదవస్థకు వచ్చుచున్నాడు

ఇపుడు లోకవ్యవహారమంగీకరించి ఈ మూడుప్రశ్నలందు పరస్పరభేదము చూపుచున్నాడు — ఒకానొకప్పుడు శయనకర్తయగు పురుషుడు దేనిని నాశ్రయించక తనయందే తానుండి శయనము చేయుచున్నాడు ఒకానొకప్పుడు పరుపు నాశ్రయించి పరుపుమీద శయనము చేయుచున్నాడు వాని ఆధారనియమములేదు ఆక్షేపము — శయనకర్తయగు పురుషునకు ఆధారమేదియను నీ ప్రథమప్రశ్న సంభవించినను శయనము కాధారమేది యనునీ ద్వితీయప్రశ్న సంభవింపదు ఎందుకనగా [illegible] భేది శయన

కర్తృత్వాధారమా అదే శయనమునకును ఆధారముగదా సమాధానము — శయనకర్తృత్వాధారము మంచము శయనమున కాధారము పరుపు ఈ రీతిగా శయ కర్తకును, శయనమునకును ఆధారము లోకమందు భిన్నభిన్నముగా తెలియగబడుచున్నది అందువలన రెండుప్రశ్నలును సఫలములు ఆక్షేపము — తృతీయ ప్రశ్నకు ద్వితీయ ప్రశ్నకన్న విలక్షణత సిద్ధింపదు ఎందుకనగా ఏది శయనమున కాధారమో అదే శయనకర్తయాగమనమునకు అవధి అచ్చటనుండియే గదా వచ్చుట కావలయును సమాధానము — లోకమందు శయనాధారముకన్న భిన్నమై ఆగమనమున కవధి కనబడుచున్నది — సుప్తపురుషుడు మంచమునుండి లేచి బయటకు వచ్చుచున్నాడనరు గృహాస్థితుడైనపురుషుడు మంచమునుండి లేచి బయటకు వచ్చుచున్నాడనుచున్నారు ఈ ప్రకారముగ లోకవ్యవహారమందు శయనమున కాధారము మంచముగాను ఆగమనమున కవధిగృహముగాను ఇట్లే భిన్నభిన్నముగా ప్రతీతమగుటవలన తృతీయ ప్రశ్నకూడ సఫలమేయగును.

ఈ ప్రకారముగ రాజు మూడుప్రశ్నలను చేసి తరువాత ఆ ప్రశ్నల కుత్తరమిచ్చుటకొరకు బాలాకి విచారముచేయుచుండెను కాని ఉత్తరము బాలాకి కేమియు తోచలేదు అపుడు రాజే కృపగల్గి ఆ ప్రశ్నల కుత్తరము చెప్పుట కారంభించెను — అచ్చట స్వప్నావస్థయందు విజ్ఞానమయ భోక్తయొక్క స్వరూపస్పష్టీకరణము కొరకు మొదట స్వప్నసుషుప్తిరూప ద్వివిధస్వప్నములను చూపుచున్నాడు — ఓ బాలాకీ ఈ భోక్తపురుషుని శయనము రెండు ప్రకారములచే నగుచున్నది మొదటిది స్వప్నరూపశయనము రెండవది సుషుప్తిరూపశయనము అచ్చట ప్రథమశయనము — జాగ్రత్తునందు ఆత్మ అంతఃకరణస్థ ఆభాసరూపవిజ్ఞానముచే నేత్రాదీంద్రియములకు రూపాది విషయగ్రహణసామర్థ్యమిచ్చును కనుక జాగ్రత్తునందు ఈ యాత్మ చక్షుష్మంతుడు శ్రోతమయు ఇత్యాది సంజ్ఞలను పొందుచున్నాడు కాబట్టి జాగ్రదవస్థయందు విజ్ఞానమయభోక్తాత్మ స్పష్టముగా భానముగాదు మఱియును స్వప్నశయనమునకు సమ్ముఖమై ఆ భోక్తాత్మ నేత్రాదు సామర్థ్యమును హరించి చక్షుశ్రోత్రాది సంజ్ఞలను పరిత్యజించి కేవలవిజ్ఞానమయ సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు ఈ ప్రకారముగ శయకర్తయొక్క స్వరూపము చెప్పి తదాధారమును చూపుచున్నాడు — ఓ బాలాకీ ఈ భోక్తాత్మ స్వప్నమందు కంఠస్థిత హితానాడియందు శయనము చేయుచున్నాడు సకల ప్రాణులయొక్క ఉదరము ఉరస్థానము ఛిద్రము చేయయుక్తమైయున్నది. రెంటి మధ్యమందు అధోముఖముచేయుంచిత్తమునకు వాసస్థానమైనట్టి మాంసమయ కమలము గలదు దానిపేరు హృదయము ఆ హృదయమును అన్ని ప్రక్కలను వేష్టనము చేసినట్టి సర్వాకారచర్మమును లోకమందు హృదయమనుచున్నారు దానికే పురీతత్ అని పేరు. స్వహృదయపురీతత్ జ్ఞానము స్వనేత్రముచే నెవ్వనికిని గాదు ఇతరు హృదయవిదారణము చేసినపుడగును

ఒక కేశాగ్రమును సహస్రవిభాగములు చేసిన వానిలో ఒక విభాగమంత ప్రమాణము గలది ఒకనాడి అట్టి అసంఖ్యనాడులు హృదయదేశమందు గలవు దృష్టాంతము — సూత్రముచే రచితమైన జాలముయొక్క ప్రథమగ్రంథినుంచి అసంఖ్యా సూత్రములయొక్క నిర్గమ మగునట్లే హృదయదేశమునుంచి అసంఖ్య నాడులయొక్క నిర్గమనమగును ప్రశ్నోపనిషత్తునందు చెప్పబడిన నాడులయొక్క సంఖ్య — ఒక వృక్షమునుంచి మొదట స్థూలస్కంధములు పిదప ఆ స్కంధములనుంచి చిన్నచిన్న స్కంధములు వానినుండి వానికన్నను సూక్ష్మమగు స్కంధములు వానినుండి అత్యంత సూక్ష్మములైన శాఖలు బయటకు వచ్చుచున్నవి అట్లే హృదయరూప వృక్షమునుండి నూరుస్కంధసమానములగు నూటయొక్క నాడులున్నవి ఆ యొక్కొక్క నాడినుండి చిన్నవైన స్కంధసమానములైనవి నూఱునూఱు నాడులున్నవి ఆ యొక్కొక్క నాడినుండి అత్యంతసూక్ష్మశాఖాసమానములగు డెబ్బదిరెండువేల నాడులున్ను బయటకు వచ్చుచున్నవి ఆ సకలనాడులయొక్క మొత్తము సంఖ్య డెబ్బదిరెండుకోట్ల డెబ్బదిరెండులక్షల పదివేల రెండునూర్ల ఒకటి ఇన్ని నాడులు హృదయవృక్షమునుంచి ప్రసరించుచున్నవి మఱియు అవి అన్నముయొక్క పరిణామమైన రసముచే నిండుకొనియున్నవి వానిలో కొన్ని నాడులు పింగళరసముచే కొన్ని శుక్లరసముచే కొన్ని కృష్ణరసముచే కొన్ని ఎఱ్ఱ లోహితాదిరసముచే నిండబడియున్నవి ఇట్టి సూక్ష్మనాడులందు ప్రవేశము చేయబడిన రసముయొక్క సూక్ష్మత యేమని చెప్పవచ్చును దీనిని వర్ణించుటకు ఏ దృష్టాంతమున్ను దొఱుకదు

ఈ ప్రకారముగ హృదయదేశమునుంచి ప్రసరించిన ఆ సూక్ష్మనాడులు ఆపాదమస్తకపర్యంతము సకలశరీరమును వ్యాపించియున్నవి ఆ సూక్ష్మనాడులందు సకలేంద్రియములు ఉపసంహారముజేసి మనస్సు ప్రవేశించుచున్నది ఆ మనస్సు ఎట్లున్నదనగా — ధర్మాధర్మరూపపాశములచే బంధింపబడినది నానాప్రకార సంస్కారములచే యుక్తమైనది స్వప్నమందు ద్రష్టృదర్శనదృశ్యరూప త్రిపుటిచే స్థితమైనది సాక్షిచైతన్యముచే ప్రకాశ్యమైనది ఇట్టి మనస్సు ఎప్పుడు నాడులందు ప్రవేశము చేయుచున్నదో అప్పుడు విజ్ఞానమయభోక్త స్వమాయాబలముచే అట్లే పూర్వాపూర్వ సంస్కారముల సహాయముచే అనంతప్రకారపదార్థములను అచ్చట చూచుచున్నాడు — స్వప్నమందొకానొకప్పుడు భిక్షుకుడు మహారాజగుచున్నాడు మహారాజు భిక్షుకుడగుచున్నాడు చండాలుడు బ్రాహ్మణుడగుచున్నాడు బ్రాహ్మణుడు చండాలుడగుచున్నాడు. ఒకానొకప్పుడు హిరణ్యగర్భుడున్ను గ్రామసూకరమగుచున్నాడు గ్రామసూకరమున్ను ప్రజాపతి యగుచున్నది — ఈ ప్రకారముగ మాయామోహితులైన దేహధారిజీవులు పుణ్యపాపకర్మానుసారముగ ఉచ్చనీచశరీరములను పొందుచున్నారు

ఇపుడు జాగత్స్వప్నములకు సమానత చూపుచున్నాడు—ఓ బాలా మాయా బలముచే స్వప్నమందు రథాది పదార్థములు ప్రతీతమగుచున్నవి వాస్తవముగ నచ్చట రథాది పదార్థములులేవు స్వప్నమందు పదార్థములు వాస్తవముగయుండిన పక్షమందు జాగత్తునందును ప్రతీతములు గావలయును గదా అట్లు ప్రతీతమగుటలేదు అందువలన స్వప్న పదార్థములు మిథ్య అట్లే జాగత్పదార్థములును మాయాబలముచే ప్రతీతమయినవిగాని వాస్తవముగా లేవు వాస్తవముగనుండిన పక్షమందు సమాధికాలమందు తత్త్వవేత్తలకును ప్రతీతములు గావలసియుండెను అట్లు ప్రతీతమగుటలేదు అందువల స్వప్నమువలెనే జాగ్రత్పదార్థములును మిథ్య అథవా స్వప్నమందు ఆత్మయొక్క అజ్ఞానము జీవులకు గలదు జాగత్తునందు అట్టి అజ్ఞానముగలదు అథవా స్వప్నమందు పదార్థములయొక్క విపరీతభావమగును జాగత్తునందును అట్లేయగును ఈరీతిగా జాగత్స్వప్నములు రెండును సమానములే — బాలా — ఓ భగవన్ జాగ్రత్స్వప్నములకు సమానత గాదు ఎందుకనగా — స్వప్నపదార్థములు అల్పకాలస్థాయులై జాగత్పదార్థములు దీర్ఘకాలస్థాయులైయుండుటలేదా రాజు — బాలా జాగ్రత్తునందు వస్త్రశస్త్రాది సకలము జడస్వరూపముచే ప్రతీతమగునట్లు స్వప్నపదార్థములున్ను స్థూలరూపముచే ప్రతీతమగుచున్నవి జాగత్తునందు కల పదార్థములు అస్థిరరూపముచే ప్రతీతమగునట్లు స్వప్నమందును అస్థిరరూపముచే ప్రతీతమగుచున్నవి ఇట్లు జాగ్రత్స్వప్నములు రెండును సమానములే ఇప్పుడు జాగ్రత్తునందలి చిరకాలస్థాయిత్వము స్వప్నమందలి యల్పకాలస్థాయిత్వము ఇవి రెండు విశేషధర్మములును అజ్ఞానముచే కల్పితములు ఆ కల్పితధర్మములచే జాగత్స్వప్న పదార్థములందు విలక్షణత సిద్ధింపదు

అథవా — స్వప్నావస్థయందు ఒకే ద్రష్ట అజ్ఞానచిత్రమైన నానా పదార్థములను చూచుచున్నాడు జాగ్రత్తునందును ఒకే ద్రష్ట అట్లే నానాపదార్థములను చూచుచున్నాడు యీ ప్రకారముగ జాగ్రత్స్వప్నముల యభేదమును జూపి రాజు ఇట్లనియె — ఓ బాలా స్వప్నావస్థయందు ఉండు కర్తయొక్క విజ్ఞానమయ భోక్తృస్వరూపము నీకు చూపుచున్నాను ఆ విజ్ఞానమయ భోక్త ప్రాణముకంటె భిన్నుడు ఎలాగుననగా ఎట్లు రాజనగరమును రక్షణము చేయువాడైన సేవకుడు రాజుకన్న భిన్నుడో అట్లే యీ ప్రాణమున్ను తత్సేవక న్యాయముగ స్థూలశరీరరూప నగరమునకు రక్షకము మరియును విజ్ఞానమయ భోక్తాత్మయగు మహారాజు సకల జడపదార్థములను తమ తమ కార్యమందు ప్రవర్తింపచేయువాడు అథవా మహారాజు స్వనగర రక్షణమున మంత్రిని స్థాపనముచేసి తాను సైన్యము తీసికొని స్వదేశమందెట్లు సంచరించునో అట్లు యీ విజ్ఞానమయ భోక్తయును శరీరపు రక్షణమున ప్రాణరూపమంత్రిని స్థాపనముచేసి మనస్సహితేంద్రియములను గైకొని స్వేచ్ఛానుసారముగ స్వనగరమందు భ్రమణము చేయుచున్నాడు

ఈ ప్రకారము స్వప్నరూప ప్రథమ కళయ ము రూపణము గావి బడి ఇపుడు సుషుప్తిరూప ద్వితీయ కళయనము నిరూపి బడుచు న్నది ఓ బాలా యీ ప్రకార ముగ నాడుల దు స చారముచే మనస్సెప్పుడు స్వకారణరూపాజ్ఞానమ దు లయభా ము పొందుచున్నదో అపుడీ యాత్మదేవుడు వ పూర్ణమై సుషుప్తిరూప కళ యమను పొ దుచున్నాడు అభి ాయము — చై న్యమ దో పరిచ్ఛిన్నత వా స్తవముగ లేదు స ధముచేతనే అది ప్రతీ మగుచు న్నది ఇట అ త రణ వి ష్టచైతన్యము కు పేరు విజ్ఞానమయభో క్త ఆ య త క ణము జా గత్తున దును స్వప్నమందును యు దును గనుక జాగ్రత్స్వప్నము దు భో క్తకు పరిచ్ఛిన్నత ృత్తము గాలేదు సుషుప్తియందో ఆ త క ణ మజ్ఞానమ దు లయమగుచు లన ఆ విజ్ఞానమయ భోక్తాత్మ వ చ్ఛి న్నభా ము పరిత్యాగముజేసి సత్యపరమాత్మతో అభేదరూప పూర్ణ ను పొందుచున్నాడు అప్పుడా విజ్ఞా రూపభో క్త నాడీద్వారములచే హృదయకమలస్థిత మహాకాశరూప మాయావి ష్ట పరమాత్మతో అభేదము పొ దుచున్నాడు మఱియు కారణమందు కార్య యమను నియ మముచే నేత్రాది సకలే ద్రియ హిత మనోలయమున్న ఆ పరమాత్మయ దే అయి ది ఎట్ల గా — సముద్రజలము ను భూతమై ల ణభా ము పొందుచు న్నది పిమ్మట ఆ లవణపి డము సముద్రజలమ దే లయభా మును పొ దుచు న్నది

బాలా — హే భగ ్ సుషుప్తియందు కార్య పప చము లయమై ను కారణరూపమగు మాయ విద్యమా మగుటవలన అచ్చట పరమాత్మకు అద్వితీయత స భ వి పదు రాజు — ఓ బాలా సుషుప్త్య స్థయ దు అజ్ఞా మున్నను ఆ యజ్ఞానము అచ్చట స్వరూపముచే భా ము గాదు దాని ది లేనిదా లెనే యు న్న దృష్టా ంతము — దేశా తరమును చి యా నా స్థగ వాడై నొక పురుషుడు చిరకాలము కు తన యి టి వచె ను అత్య తరూప యు అత్య పియయు రుణయు నగు తన స్త్రీ హేమ త ఋతువు దు దృఢా గ మొనర్చుకొని ర గమహాలున దు శయ నము చేసెను అపుడు ఆన దముచే వ ర్ణుడై ఆ కామిపురుషుడు బాహ్యాపదార్థమును ఆ త పదార్థమును చిన్మాత్రమై యెఱుగడు వెయ్యేల ఆ కాలమ దాతడు తన్నును యెఱుగడు పియపత్నిని యెఱుగడు అట్లే ఈ విజ్ఞా మయాత్మ సుషుప్తియందు తాదాత్మ్యభావముపొ తనయ దు న్న మాయ నెఱుగడు అనగా కేవలము తన స్వరూపాన దమే యనుభవి చుచున్నాడు కాబట్టి ఒుతియ దాతడు ఆన దభుక్ అని చెప్పబడియె

ఇపుడు వాని దుఃఖ వృత్తి సుఖ ప్రాప్తి మూడు దృష్టా తములచే చెప్పెదను

బాలకుని మాత బాలుని క ఠపర్య ము స్తన్యపా ముచేయి చి మెత్తనిపరుపుమీద శయ ము చేయి చుచున్నది ఆ బాలుడు పరుపుమీద పను డి పరమానందముచే పొన్నె

మొనర్చుచున్నాడు అపుడాతడు తన సమీపవర్తులగు మాతాపితరులనుకూడ చూడడు, అట్లే సుషుప్తియందు విజ్ఞానమయభోక్త సకలదుఃఖహీనుడై పరమానందము పొందినపుడు రాజు తనయు స్వాశ్రితమాయను చూడడు — నానా ప్రకారధనములచే పూర్ణుడై శత్రుహీనుడై, యువావస్థగలవాడై ఆరోగ్యశరీరము గలవాడై రూపలావణ్యము గలవాడై, సత్కీర్తిగలవాడై ధర్మసంపన్నుడై వేదవేదాంగము నెఱిగినవాడై మనోహరులైన అనేకభార్యలుగలవాడై, మధుర తములను సేవించువాడై బ్రాహ్మణులచేతను, చారణ వందిజనులచేతను జయజయాకారాది ఆశీర్వాదముల సేవించువాడై మాతాపితృలయెడ భక్తిగల సుపుత్రులచే సేవింపబడువాడై సకలగుణసంపన్నుడైన సార్వభౌముడైన నృపతి సకలభోగము ప్రాప్తించే పరమానందమును పొందించినమాత్రమును దుఃఖమెఱుంగడో అట్లే ఈ విజ్ఞానమయ భోక్తయు సుషుప్తియందు పరమానందమును పొంది, ంచినమాత్రమై దుఃఖము నెఱుగడు స్వాశ్రితమాయనుగూడ నెఱుగడు — శ్రీ మహాబ్రాహ్మణుని స్వరూపము — శ్రోత్రాది బాహ్యేంద్రియములను, మనాద్యంతఃకరణములను వశము నొనర్చుకొనినవాడు, సకలేచ్ఛాపరిత్యాగము గావించువాడు, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టిగలవాడు, దుర్జనునిచే చేయబడిన అపకారము నెఱిగియు నెఱుంగని వానివలె నుండువాడు వానిని ద్వేషించక పైగా ఉపకారము చేయువాడు సకల వేదార్థము నెఱిగినవాడు పరనిందాహీనుడై స్వదోషమును సర్వదా విచారము చేయువాడు దుష్టప్రాణుల సహవాసము లేనివాడు నిత్యానిత్య వివేకముగలవాడు పూర్వపక్ష తర్కాదుల జేరయుటయందు కుశలబుద్ధి గలవాడు స్త్రీ యన్నపానాది విచిత్రభోగములను వాంఛ చేయబడిన అన్నమువలె చూచువాడు ఆత్మజ్ఞాన ప్రాప్తికొఱకు గురుసన్నిధికే పోవువాడు గురుముఖారవిందముచే ఉచ్చరింపబడిన వేదవచనమునకు అద్వితీయ బ్రహ్మమందు తాత్పర్య నిశ్చయముచే అట్లు శ్రవణమొనర్చి దానిని మననిదిధ్యాసనముల గావించి స్వబ్రహ్మరూపమును సాక్షాత్కరించుకొనినవాడు — ఇటువంటి సకల శుభగుణసంపన్నుని మహాబ్రాహ్మణుడనబడును ఇట్టి మహాబ్రాహ్మణుడు రాగద్వేషరహితుడై పరమానందమును పొందును ఆ మహాబ్రాహ్మణునివలెనే సుషుప్తిలో విజ్ఞానమయ భోక్తయందు అర్థకారణమై రాగద్వేషములుండవు ఏలాగునగా — ఏదో పదార్థమందు సుఖదుఃఖ సాధకతయను జ్ఞానము పుట్టునో ఆయా పదార్థమందు రాగద్వేషములున్ను పుట్టును ఆ జ్ఞానము లేనిచోట పుట్టవు బ్రహ్మభిన్న సకల ప్రపంచము శశశృంగన్యాయముగ అసత్యమని యెఱుంగుటవలన మహాబ్రాహ్మణునియందు రాగద్వేషములు సంభవింపవు అట్లే సుషుప్తియందు అంతఃకరణము లయమగుటవలన సుఖదుఃఖ సాధనతారూపజ్ఞానము సుషుప్తిపురుషునకు లేకుండుటవలన అచ్చట రాగద్వేషాభావము సంభవించినది

ఈ ప్రకారముగ సుషుప్తిరూప ద్వితీయశయనము చెప్పి రాజిట్లనుచున్నాడు —
ఓ బాలాకీ పరమాత్మరూపాకాశమే శయకర్తకును శయమునకును ఆధారమై యున్నది తద్భిన్న మేదియు నాధారము కాదు విజ్ఞానమయభోక్తకు పరమాత్మునితో అభేదము మఱియు అంతఃకరణాదులకు వాని యందు లయము ఇదే శయనమునకు స్వరూపము మఱియును ఎట్లు ఘటాకాశము మహాకాశముకన్న భిన్నము కాదో అట్లే విజ్ఞానమయభోక్త పరమాత్మకన్న భిన్నుడు కాదు ఆ పరమాత్మయే సకలప్రాణులందును వ్యాపకమై ప్రకాశము చేయుచున్నాడు అందువలన శ్రుతియందు ఆ పరమాత్మ ఆకాశమని చెప్పబడియె మఱియును ఓ బాలాకీ ఎట్లు ఘటమఠాద్యనేక ఉపాధులందు స్థితమైనను అన్నిచోట్ల ఆకాశరూపముచే ప్రతీతమగుటవలన ఆకాశము ఒకటేయగును అట్లనే నాయాత్మ నీయాత్మ మఱియు నితరప్రాణియొక్క ఆత్మ నేను నన్ను ఎఱుగను ఇతరునిగూడ ఎఱుగను ఈ ప్రకారముగ ఒకే ఆత్మ అజ్ఞానమున కాశ్రయమై ప్రతీతమగును మఱియును నేను సుఖముగా శయనము చేయుచున్నానని ఈ ప్రకారముగ సాక్షిరూపముచే ప్రతీతమగును కాబట్టి సకలప్రాణులయందు అనుగతమై ఒకే యాత్మ యున్నాడు మఱియును ఓ బాలా జాగ్రత్స్వప్నములందు ఆత్మకు వాస్తవముగ ఏకతయుండినను ఆ యవస్థలయందు అంతఃకరణముచే విశిష్టమై యాత్మ విజ్ఞానమయభావము పొందుటవలన ఆ విజ్ఞానమయభావమే జాగ్రత్స్వప్నములందు ఆత్మభేదమునకు కారణమగుచున్నది సుషుప్తియందు కార్యసహితాంతఃకరణము అజ్ఞానమందు లయమగుటవలన ఆత్మభేదము కాదు ఎట్లనగా — ఘటమఠాద్యుపాధులు విద్యమానమై యుండువఱకు ఆకాశభేదము ప్రతీతమగును ఆ యుపాధులు నాశమైన ఆకాశభేదము ప్రతీతము కాదు

బాలా — హే భగవన్ సుషుప్తియందు అంతఃకరణాది కార్యము లేకుండినను కారణరూపాజ్ఞానము విద్యమానమగుటవలన ఆ యజ్ఞానరూపోపాధివశముచే ఆత్మభేదము సంభవించునుగదా రాజు — బాలా ఆవరణవిక్షేపభేదముచే అజ్ఞానము ద్వివిధము — అచ్చట ఆవరణస్వరూపాజ్ఞానమందు భేదజనకతయా అథవా విక్షేపస్వరూపాజ్ఞానమందు భేదజనకతయా? ప్రథమపక్షము సంభవింపదు ఎందుకనగా — సుషుప్తియందజ్ఞానముండినను ఆ యజ్ఞానమచ్చట భేదము పుట్టించదు మఱియు ద్వితీయపక్షమున్ను సంభవింపదు ఎందుకనగా జాగ్రత్స్వప్నభేదముచే విక్షేపము ద్వివిధము — ఈ ద్వివిధమైన కార్యరూప విక్షేపము సుషుప్తియందు యభావమును పొందుటవలన విక్షేపాజ్ఞానమును భేదము పుట్టించదు దృష్టాంతము వర్షాకాలపు బహుమేఘములు అంధకార రాత్రియందు సంపూర్ణమేఘాదులు ఆ ప్రకారమందు లయభావమును పొందుచున్నవి. మరల సూర్యోదయము కాగానే అంధకారమునుండి ఆ మేఘాదులు ప్రకటితమగు

చున్నవి అట్లే మాయావిష్ట పరమాత్మునిచే కర్మవశముగ భోగము ప్రవర్తన పుణ్య పాపకర్మరూపనిమిత్తముగ జాగ్రత్ప్రపంచమును స్వప్నప్రపంచమును పుట్టుచున్నవి ఓ బాలా ఈ మూడవస్థలు పుట్టుటయందు పూర్వోత్తర నియమములేదు అనగా— ఒకానొకపుడు మొదట స్వప్నము తరువాత జాగ్రత్తు తరువాత సుషుప్తి ఇట్లుగాని, ఒకానొకప్పుడు మొదటజాగ్రత్తు తరువాత స్వప్నము తరువాత సుషుప్తి అట్లుగాని వకటికమగుచున్నవి

ఈప్రకారముగ కర్మాధీనుడై ఈ జీవాత్మ సర్వశరీరములయందును జాగదాది మూడవస్థలను పొందుచున్నాడు ఎట్లు శాలుదండముచే ప్రేరితమైన చెండు ఆకాశమందు నాలుదిక్కుల భ్రమణముచేయుచున్నదో అట్లే పరమాత్మదేవుడును కర్మవశముచే అవస్థాత్రయమందు భ్రమణముచేయుచున్నాడు మఱియును వాయువుచే ప్రేరితమైన కార్పాసము దూది) ఎప్పటి ని స్థిరమెట్లుకాదో అట్లు కర్మరూపవాయువుచే ప్రేరితమై అవస్థాత్రయప్రవాహ మెప్పటి ని స్థిరముకాదు మఱియును ఎట్లు జలప్రవాహము కాష్ఠమును ఒకప్పు డుచ్చస్థానమునకును ఒకప్పుడు నీచస్థానమునకును నెట్టుచుండునో అట్లే కర్మవశముచే జీవాత్మ ఒకప్పుడు దేవశరీరమును ఒకప్పుడు మనుష్యశరీరమును ఒకప్పుడు క్రిమిశరీరమును ఒకప్పుడు వృక్షశరీరమును పొందుచున్నాడు ఆ సకలశరీరములందును జాగదాద్యవస్థాపరవశుడై ఏయొక ప్రాణియున్ను లేదు బాలా — హే భగవన్ మనుష్యాదులయందు మూడవస్థలు సంభవించినను దేవతలయందు స్వప్నావస్థ సంభవింపదు ఎందుకనగా దేవతలు శాస్త్రమందు అస్వప్నులనబడిరి రాజు — ఓ బాలా దేవతలందు సత్త్వగుణప్రధానత గలుగుటవలన మనుష్యులవలె క్షణక్షణమందు స్వప్నము దేవతలకులేదు ఈ రీతిగా దేవతలు అస్వప్నులనబడిరిగాని స్వప్నావస్థాభావమువలన చెప్పబడలేదు అనగా అల్పస్వప్నముండుటవలన అస్వప్నులని చెప్పబడిరి. సర్వథా స్వప్నాభావము కలిగిన పక్షమందు సకలదేవతలయందును శేషుడై విష్ణుభగవంతుడు శేషనాగముమీద శయనము చేయుచున్నాడను సంగతి అసంగతమగును

బాలా — హే భగవన్ అన్యోపనిషత్తునందు సుషుప్త్యవస్థలో అంతఃకరణాదులకు లయము మాయావిష్టపరమాత్మయందు చెప్పియుండగా ఈ కౌషీతకి ఉపనిషత్తునందు ప్రాణమందే లయమని ఎట్లు చెప్పబడినది రాజు — ఓ బాలా సుషుప్తినుండి ఉత్థానమైనపుడు జాగ్రత్తునందు పురుషుడు నేను ఏమియు నెఱుగనైతి నని స్మరణము చేయుచున్నాడు అస్మరణాభిప్రాయముచే మాయావిష్టపరమాత్మయందే లయము సిద్ధించుచున్నది మఱియును సుషుప్త్యవస్థలో ప్రాణమునకు లయము లోకులచే గ్రహింపబడలేదు మఱియు నప్రాణమును విడిచి ఇంద్రియాంతఃకరణములకు లయము తెలియగుదురు కావున ఆ లోకాభిప్రాయమును గ్రహించి ఈ కౌషీతకి ఉపనిషత్తు నందు

ప్రాణమందు లయము చెప్పబడియె ప్రాణశబ్దము కు లక్షణావృత్తిచే మాయావిష్ట పరమాత్మయే గహణము చేయ లని ది ఓ బాలా ఎట్లు భూతలమందు పాత్రమైన ఘటము కు భూతల మాధారముగాను ఘటమాధేయముగా నున్నదో అట్లు సుషుప్తి యందు విజ్ఞానమయభోక్తకు పరమాత్మతో ఆధారాధేయసంబంధములేదు ఆధారాధేయ సంబంధరహితుడై కేవలమభేదముచే విజ్ఞానమయభోక్త పరమాత్మని పొందుచున్నాడు. దృష్టాంతము — ఘటనాశమగుటచే ఘటాకాశము మహాకాశముతో ఏకతారూప సంబంధమును పొందును అట్లేసుషుప్తియందు విజ్ఞానరూపభోక్త అంతఃకరణాద్యుపాధి రహితుడై పరమాత్మతో ఏకతారూప సంబంధమును పొందుచున్నాడు. ఓ బాలా మహాకాశము కు గమనాగమము సంభవింపదు ఘటాకాశము కు సంభవించును అట్లే హృదయదేశస్థిత పరమాత్మకు గమనాగమము సంభవింపదు ఘటాకాశ సమానమైన విజ్ఞానమయభోక్తకే కేవలముగ సుషుప్తియందు గమనాగమము సంభవించుచున్నది మఱియును ఓ బాలా వాస్తవముగా విచారము చేసినచో ఘటాకాశము కును గమనాగమము సంభవింపదు అయినగా — ఘటముకే గమనాగమనము సంభవించును ఘటోపాధిగమనాగమముచే ఘటాకాశమందు గమనాగమము ప్రతీతమగుచున్నది అట్లే విజ్ఞానమయభోక్తయొక్క స్వరూపమందును గమనాగమనము సంభవింపదు అంతఃకరణోపాధి గమనాగమముచే విజ్ఞానమయభోక్తయందు గమనాగమనము ప్రతీతమగుచున్నది

మఱియును ఓ బాలా ఈ పరమాత్మదేవుడు ఆకాశన్యాయముగ అంతరము బాహ్యము సర్వత వ్యాపకముగాను ఉన్నను హృదయదేశమందే పరమాత్మకు అంతర్యామి సిద్ధమగుట అన్యత్ర సిద్ధముకాదు అందులననే హృదయస్థో జనార్దన అని హృదయదేశము నే పరమాత్మనకు స్థితిచెప్పబడియె. ఇటువంటి అంతర్యామియగు పరమాత్మచే సాక్షాత్తుగ మనస్సు ప్రకాశమగుచున్నది ఆ మనస్సు నందు సంపూర్ణవాగాదీంద్రియములకన్న విశేషత — సుఖదుఃఖోపభోగముగలదు సకల శరములు ఎన్నియున్నను ఇవి లేక సుఖదుఃఖోపభోగముకాదు మఱియును పిమ్మటప్రియశబ్దాది విషయము ప్రకాశము సుఖదుఃఖభోగమ బడి ఆ శబ్దాది సుఖముల ప్రకాశము శ్రోత్రాదీంద్రియములు లేక గాదు సమస్తేంద్రియములకు నియామకమైనమనస్సు ఈలాగు సమస్తేంద్రియములు మనస్సుకధీనములు దృష్టాంతము — కాష్ఠముచే చితమైన దశాశ్వములు ఒకదీర్ఘకాష్ఠమునకు సంబంధముచేసి ఆకాష్ఠమధ్యమున ఛిద్రమందు దిగ్ముఖముగల ఒకనాకనుయేర్పఱచి ఆయశ్వము యొక్క కాళ్ళకు కట్టినొక సూత్రమును ఆనాళికకు కట్టి ఒకచిత్రకారుడు బాలకుని యంత్రముమీద కూర్చుండబెట్టి వానిచేతి కాసూత్రమిచ్చి బాలకునిచే శ్వములను యిష్టము వచ్చినట్లు నర్తనము చేయించును అట్లే శరీరమను దీర్ఘకాష్ఠమందు వాగాది ఇంద్రియములను దశాశ్వములుగలవు అవి

ప్రాణరూపసూత్రముచే కట్టివేయబడియున్నవి నాడీరూపఛిద్రద్వారమున ఆప్రాణరూప సూత్రము హృదయరూప నాళికయందు కట్టబడియున్నది. పరమేశ్వరుఁడను కిరాతుఁడు తనవాఁకిని తన హృదయకమలమను యంత్రముమీద కూర్చుండబెట్టి ప్రాణరూప సూత్రమును వాఁచేఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడు సూత్రగ్రహణముజేసి ఆమనోరూపబాలకుఁడు యింద్రియరూపాశ్వములను ప్రాణరూపసూత్రమును తమతమ వ్యాపారములందు ప్రవర్తి పజేయుచున్నాఁడు ఈలాగు వాగాదీ క్రియలకన్న మనోరూపబుద్ధి ఉత్కృష్టము సకల పదార్థములందు ఆత్మ సమానముగ నుండినను బుద్ధియందే యానంద రూపాత్మ భోక్తృత్వజను పొందుచున్నాఁడు అత్యంత స్వచ్ఛ రాద్యుపాధులందు స్థితుఁడైన యాత్మ భోక్తృత్వజను పొందదు. మణియందెట్లు సూర్యభగవానుఁడు సూర్యకాంత మణియందు స్థితుఁడై దాహాదికార్యము చేయుచున్నాఁడో అట్లే ఆనందరూపాత్మ అంతఃకరణమందు స్థితుఁడై కర్తృత్వభోక్తృత్వరూప సంసారమును లోకాంతర గమనాగమనమును పొందుచున్నాఁడు

అల్పాంతఃకరణమందు వ్యాపకాత్మకు స్థితి సంభవింపకున్నను స్వచ్ఛమైన అల్ప దర్పణము మహాపర్వతముయొక్క ప్రతిబింబగ్రహణము చేయునట్లు అల్పాంతఃకరణము స్వచ్ఛమగుటవలన వ్యాపకాత్మయొక్క ప్రతిబింబగ్రహణము చేయుచున్నది. అదియే అంతఃకరణమందు ఆత్మయొక్క స్థితియనుట అథవా — ఏయంతఃకరణముయొక్క గమనాగమనముచే ఆత్మయందు గమనాగమన మగునో ఆయంతఃకరణము జాగ్రదవస్థ యందు నేత్రాది స్థానమందుండును అపుడు విజ్ఞానమయభోక్తయు నచ్చటనుండును సుషుప్తికాలమందు అంతఃకరణము నేత్రాదిస్థానమును విడిచి హృదయకమల రూప స్వగృహమునకు వచ్చుచున్నది అందులను విజ్ఞానమయభోక్తయు హృదయకమలమును పొందుచున్నాఁడు. ప్రాణిమాత్రులు స్వగృహమును వదలి దేశాంతరమునకు పోయి మరల నింటికి వచ్చిన తరువాత పరదేశమందైన హానిలాభములయొక్క విచారముజేసి హర్షశోక ములను పొందుచున్నారు అట్లే అంతఃకరణమున్ను హృదయదేశమను స్వగృహమును వదలి నేత్రాది ప్రదేశమునకుపోయి మరల హృదయరూపగృహమునకు వచ్చినపుడు నేత్రాదిదేశమందైన హానిలాభముల విచారముచేసి సుఖదుఃఖానుభవము చేయుచున్నది హృదయకమలమునందొకదాని విడిచి నఖశిఖాంత శరీరమున్ను సమస్త ఇంద్రియ గోళకములును విషయములును ఈస్థానములన్నియు అంతఃకరణమునకు పరదేశములై యున్నవి హృదయకమల మొకటియే స్వదేశము

అథవా — జాగ్రత్స్వప్న బంధభోగమియ్యగల కర్మముల క్షయమెప్పు డగునో అపుడు హృదయమందు మధ్యవర్తియగు దహరాకాశరూప పరమాత్మయందు ప్రాప్తమైన బుద్ధి తనకారణమై అజ్ఞానమందు కూర్చుండి పొందుచున్నది ఆ కూర్చుండు

లయనామముచే వేదము కథనము చేయుచున్నది కాబట్టి ఓ బాలా ఆవిజ్ఞానమయ భోక్త సుషుప్తియందు అంతఃకరణోపాధి లయమగుటచే పరమాత్మతో భేదరూప లయమును ననుభవముచే మరల జాగ్రత్సంబంధభోగమిచ్చు కర్మోదయమగుటచే జాగ్రదవస్థను పొందుచున్నాడు మఱియు ఎట్లు ఊర్ణనాభి అన్యసాధనాపేక్షలేకయే అనంతములైన తంతువులను పుట్టించుచున్నదో అట్లే శయనమునుండి ఉత్థానమైన యీ పరమాత్మదేవుడు అనంతసృష్టిని కలిగించుచున్నాడు ఎట్లు ప్రజ్వలితమైనయగ్ని అనంతములైన యల్పకణములను పుట్టించుచున్నదో అట్లే శయనమునుండి ఉత్థానమైన నీయాత్మదేవుడు ప్రాణమును అంతఃకరణమును ఇంద్రియములను దేవతలను విషయములను సమస్తలోకములను పుట్టించుచున్నాడు ఈ ప్రకారము జాగ్రదవస్థలో ఇంద్రియాదులకు నిత్యాల ఉత్పత్తియై సుషుప్త్యవస్థలో నిత్యాల లయమగుచున్నది. బాలాకి —ఓ భగవన్ జాగ్రత్తునందు నిత్యాల ఇంద్రియాదుల యుత్పత్తి సుషుప్తియందు నిత్యాల ఇంద్రియాదుల లయమును చెప్పుచున్నావు దానియందు నాకు నిశ్చయముగా నేరదు.

రాజు — బాలాకీ వేదభగవానునిచే చెప్పబడిన యర్థమందు బుద్ధిమంతుండు ఎన్నటిని యవిశ్వాసము చేయగూడదు అదే యర్థము కేవలమది ఎందుకనగా — స్వర్గాదిపదార్థములు ఇంద్రియజన్యజ్ఞానమునకు విషయములుకావు ఆ యతీంద్రియ పదార్థముల జ్ఞానము శాస్త్రప్రమాణము చేతనే నగునుగాని ప్రత్యక్షప్రమాణములచే గాదు

అభిప్రాయము — ఏ యర్థమందు పరస్పరవిరోధములగు రెండు ప్రమాణములకు ప్రవృత్తియగునో ఆ యర్థమందు సంశయమగును ఎందుకనగా — వేదప్రతిపాదితార్థమందు ప్రత్యక్షాది ఏయొక ప్రమాణమునకు ప్రవృత్తి గాకుండుటవలన వేదార్థమందు సంశయము చేయుట బుద్ధిమంతునకు యోగ్యముకాదు చూడుము — శాస్త్రప్రతిపాదితమైన స్వర్గాదిలోకములు ఇంద్రాదిదేవతలు ధర్మాధర్మరూప అదృష్టము వీనియొక్క జ్ఞానము ప్రత్యక్షప్రమాణముచే నైనప్పుడు స్వర్గనరకాదులందు మూఢజనులకు పరస్పరవివాదము గాకుండ వలసియుండె ఏలాగనగా — ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు విషయములైన ఘటపటాది పదార్థమందు ఎవడును వివాదముచేయడు స్వర్గనరకాదులందు మూఢజనులకు వివాదము అనేకప్రకారమ్ముగ కనబడుచున్నది — కొందఱు స్వర్గనరకములులేవ కొందఱు యీ లోకమందే స్వర్గనరకములుగలవని ధనాదిసంపన్నపురుషులు స్వర్గసుఖమనుభవించెదరని దరిద్రపురుషులు నరకదుఃఖమనుభవించెదరని యీ ప్రకారముగ స్వర్గనరకాదులందు మూఢజనవివాదము నడుచుచున్నది ప్రత్యక్షప్రమాణముచేత జ్ఞానమైన పక్షమందిట్టి వివాదము కాదు

యోగికి శాస్త్రప్రతిపాదిత స్వర్గాదులయొక్క ప్రత్యక్షజ్ఞానమగుచున్నను యోగియొక్క ప్రత్యక్షప్రమాణము శాస్త్రప్రమాణమునకు విరోధికాదు ఎందుకనగా —

శాస్త్రానుకూలాచరణముచేనేయో ప్రత్యక్షప్రమాణము పుట్టుచున్నది అథవా
ఎట్లు శాస్త్రప్రతిపాదితార్థమందు ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు ప్రవృత్తిగాదో అట్లు అను
మానప్రమాణములకును ప్రవృత్తిగాదు ఎందుకనగా ప్రత్యక్షప్రమాణాపేక్షచేతనే
వెనుక అనుమానప్రమాణమునకు ప్రవృత్తియగును అభిప్రాయము — ఏ పురుషునకు
పూర్వము మహానసాదులందు పెక్కుమారులు ధూమవహ్నుల సాహచార్యతను దర్శించుట
ధూమము వహ్నియొక్క వ్యాప్యము ప్రత్యక్షప్రమాణముచే వ్యాప్తిజ్ఞానమైనదో ఆ
పర్వతమందు ధూమమును జూచినప్పుడు పూర్వవ్యాప్తిస్మరణముజేసి పర్వతమందలి
వహ్నియొక్క అనుమానము చేయుచున్నాడు ఈరీతిగా ప్రత్యక్షప్రమాణము అనుమాన
ప్రమాణమునకు హేతువగును ఆ ప్రత్యక్షప్రమాణము పూర్వోక్తప్రకారముగ నెప్
పుడు స్వర్గాదిపదార్థమునందు ప్రవృత్తి చేయదో అందువలన అనుమానప్రమాణమును
స్వర్గాదిపదార్థములను బోధ చేయుటకు శక్యముగాదు అథవా ప్రత్యక్షప్రమాణాపేక్షను
విడిచి అనుమానప్రమాణము నర్థమును బోధ చేసిన పక్షమందు అది అనుమా
నసంజ్ఞచే హీనమగును ఏలాగనగా — అనుమానశబ్దమందు అను మాన
అను రెండవయవములు గనుపడుచుండెను అను అవయవమునకు వెనుకయను యర్థము
మాన అవయవమునకు ప్రమాణమని యర్థము రెండవయవములనుజేర్చి వెనుక ప్రమాణ
మని అనుమానశబ్దము నర్థము సిద్ధించును

అథవా — ప్రత్యక్షప్రమాణజన్య ప్రత్యక్షజ్ఞానమునకు అల్పవిషయమున
ప్రవృత్తియగును హేతువునను శాస్త్రప్రతిపాద్య స్వర్గాదులందు ప్రత్యక్షప్రమా
ణమునకు ప్రవృత్తిగాదు ఏలాగనగా — ఇంద్రియమునందు పుట్టిన జ్ఞానము ప్రత్య
క్షమనబడును ఆ ప్రత్యక్షజ్ఞానము ఒకే ప్రకారముకాదు ఇంద్రియభేదముచే భిన్నభిన్నము
యగుచుండును జ్ఞానేంద్రియములు అయిదుండుట ఒకే ప్రత్యక్షజ్ఞానమందు అయిదు
భాగములుండును అటనే నేత్రేంద్రియముచే రూపజ్ఞానమున్ను రసనేంద్రియముచే
జ్ఞానమున్ను యగును నేత్రముచే రసజ్ఞానముకాదు రసనేంద్రియముచే రూపజ్ఞానము
కాదు ప్రతి జ్ఞానేంద్రియమున్ను వ్యవహారమిట్లేయున్నది కాబట్టి ప్రత్యక్షజ్ఞానమున్ను పరిమిత
విషయమున్ను అల్పమని చెప్పబడియె ఈప్రకారము అల్పార్థవిషయకమైనట్టి అల్ప
మైన ప్రత్యక్షజ్ఞానము శాస్త్రప్రతిపాద్యార్థమును విషయము చేయుటకు శక్యముకాదు
అథవా — దేవదత్తునేత్రముయొక్క సంబంధము ఘటముతోనైనప్పుడు ఆ దేవదత్తు
నకే ఆ ఘటముయొక్క ప్రత్యక్షజ్ఞానమగును యజ్ఞదత్తునకు ఘటసంబంధము గాకను ఘటము
ఘటమున్ను వానికి ప్రత్యక్షముకాదు ఈలాగే ప్రత్యక్షజ్ఞానయోగ్యమైన ఘట
విషయముల మనస్సు స్వతంత్రముగా ప్రత్యక్షజ్ఞానమునకు ప్రవృత్తిగానేరదు మనస్సున
విషయముతో నింద్రియసంబంధాపేక్షచేతనే ప్రవృత్తియగుచున్నది దీనివలన ఏమి
సిద్ధించుచున్నదనగా — ఎప్పుడు ప్రత్యక్షజ్ఞానయోగ్యమైన ఘటాదిపదార్థముల

పరోక్షజ్ఞానమునకు స్వతంత్రప్రవృత్తి గానేరదో అపుడు వేదప్రతిపాదితమైన అతీంద్రియ పదార్థములందు ప్రత్యక్షజ్ఞానమునకు ప్రవృత్తి యెట్లగును

అథవా — వేదప్రమాణాపేక్షారహితముగనే ప్రత్యక్ష ప్రమాణము స్వతంత్ర మందు ఆ దోషరహితముగాను దందు దోషసహితమైయేయుండును ఎలాగు గా నేత్రాదియములకు ప్రత్యక్షప్రమాణమను పేరు ఆ నేత్రాదీంద్రియములందు అంధత్వ బధిరత్వములు లోకప్రసిద్ధమే ఆ దోషయుక్త ప్రత్యక్షప్రమాణము వేదార్థబోధ చేయుటకు శక్యముగాదు వేదబోధిత స్వర్గాద్యర్థమందు ఉక్తరీతిచే ప్రత్యక్షానుమానముల ప్రవృత్తి గాదు ఈ సంగతియే చెప్పుచూ వచ్చుచున్నాము బాలా — హేతుభగవానుడా ప్రత్యక్షాను మానప్రమాణములకు అప్రవృత్తియైనను అర్థాపత్తి మొదలగు ప్రమాణములకు ప్రవృత్తి యగునుగదా రాజా — ఓ బాలా అర్థాపత్తి అనుమాన ప్రమాణములు పరస్పరభిన్నములా అభిన్నములా అచ్చట ప్రథమపక్షము ఒప్పదు ఎందుకంటే — అభిన్నముల పక్షమందు అనుమానమందు చెప్పడిన దోషములన్నియు దానియందు ప్రాప్తమగును ద్వితీయపక్షమున్నూ ఒప్పదు ఎందుకనగా అర్థాపత్త్యాదులను అనుమానము కంటె భిన్నములను అవి స్వతంత్రముగా ఏ ప్రమాణజ్ఞానమును యుత్పత్తి చేయవు దృష్టాంతములేక అర్థాపత్త్యాది ప్రమాణములు ఎచ్చటను జ్ఞానమును పుట్టింపవు ఆ దృష్టాంతమైనను ప్రత్యక్షము కన్న భిన్నముకాదు ప్రత్యక్షమునకు స్వాతంత్ర్యము పూర్వమునందే చెప్పుచునే వచ్చుచున్నాను ఈ రీతిగా అనుమానేతర ప్రమాణములకును వేదప్రతిపాదితార్థమందు ప్రవృత్తిగాదు

ఓ బాలా సర్వదోషరహితుడైన ఈ వేదభగవానుడు ఏయే యర్థమును బోధన చేయుచున్నాడో ఆయా యర్థమును ముముక్షువులవశ్యము గ్రహణము చేయవలసినది చేయుచున్నారో అట్లే ధర్మాత్ముడగు రాజునాజ్ఞను ప్రజలవశ్యముగా నిర్వర్తించుచున్నారో అట్లే వేదభగవానునిచే జెప్పబడిన యర్థమును బుద్ధిమంతుడవశ్యముగా గ్రహించవలయును విచారమందు తోచకపోయినను అసంభావన చేయగూడదు ఆ వేదభగవంతుడు నిత్యశుద్ధాదివిశేషణములుగా జాగదవస్థయందు వాగాదీంద్రియములకును అగ్న్యాదిదేవతలకును శబ్దాదివిషయములకును ఉత్పత్తి చెప్పి ఆ సకలములకు సుషుప్తియందు లయమును చెప్పుచున్నాడు అందువలన ఓ బాలా ఈ ప్రకారమైన వేదార్థమందు పూర్ణశ్రద్ధగలిగియుండుము బాలా — ఒకే పూర్ణాకాశము ఎట్లు ఘటమఠాదుపాధులందు స్థితమైయున్నదో అట్లే దేహపూర్ణాత్మ వాగాద్యుపాధులందు స్థితుడైయున్నాడు ఆ వాగాదుల విశిష్టత్వము మూఢపురుషులు వక్తృశ్రోతృద్రష్టృరూపములచే పరిచ్ఛిన్నముగ తెలియుచున్నారు అట్లు నీవున్న ఆత్మను పరిచ్ఛిన్నముగా సెరుకుము ఆగా నీవు ఉపాధిత్యాగముచేసి పూర్ణాత్మను తెలియుము

బాలా — హే భగవన్ ఆత్మ సర్వత్ర పరిపూర్ణముగనుండిన పక్షమందు హృదయమందాత్మస్థితి నీవెట్లు చెప్పుచున్నావు రాజు — ఓ బాలా ఎట్లు మం వా కత్తి అడవమను నేకదేశమందుండునో అట్లే ఆనందరూపాత్మ కేవల హృదయదేశమందుండదు ఆగాక ప్రాణిమాత్రుకు అంతర్బహిర్వ్యాపకమై యుండును ఆటే నను అ ణమందు ఇంద్రియములందు శరీరమందు ఆత్మయొక్క ఉపలబ్ధి విశేషముగా గును దృష్టాంతము — అగ్ని సామాన్యరూపము సర్వత్రయుండినను ఆరణి కాష్ఠములందు విశేషరూపముగా నుపలబ్ధమగును అందు కాష్ఠమందు అగ్ని యున్నదని లోకులనుచున్నారు ఓ బాలా ఎట్లు అడవమందు కత్తియొక్క ఉపలబ్ధి విశేషముగ గునో అట్లే హృదయమందాత్మయొక్క ఉపలబ్ధి ముఖ్యముగ గును ఈ యభిప్రాయముచే హృదయమందాత్మస్థితి నేను చెప్పుచున్నాను ఈ యానందరూపాత్మ చైతన్యరూపముచే వ్యాపకముగనుండినను ఘటాదుల యపేక్షచే శరీరమందు చైతన్యమునకు విశేష అభివ్యక్తి జూచి శరీరమందాత్మస్థితి కథనమున్న సంభవించునది కనుక సర్వశరీరమందు పాదాగ్ర భాగ పర్యంతము ఆత్మయొక్క ప్రవేశము శ్రుతిచే చెప్పబడియె. ఓ బాలా ఎట్లు మృత్తిక ఘటాకారమైన జ్ఞానమును పొందుటవలన మృత్తికయందు ముఖ్యప్రజ్ఞ గౌణప్రజ్ఞ రెండు నవో అట్లే ఇంద్రియమందేహాభిమానమున్న నానాప్రకార జ్ఞానము పొందుటవలన ఆ సంఘాతమందును ముఖ్యప్రజ్ఞ గౌణప్రజ్ఞ సంభవించును మరియు నిన ప్రజ్ఞాస్వరూపాత్మయొక్క తాదాత్మ్య ధ్యాసబలముచే అవిచారకాలమందు శరీరాదులందు చైతన్యస్వరూప ప్రజ్ఞ ప్రతీతమగుచున్నది విచారము చేసినపుడు శరీరాదులందు ప్రజ్ఞ సంభవింపదు

బాలా — హే భగవన్ మనోబుద్ధియు శరీరమందు ప్రజ్ఞయొక్క అభావమును చెప్పుచున్నావు అది ఘటిల్లదు ఎందుకనగా బుద్ధిరూప ప్రజ్ఞ మనాదులందును సంభవించుచున్నది రాజు — ఓ బాలాక్షీ చైతన్యాత్మకన్న భిన్నమైన మనోబుద్ధి శరీరాదు న్నియు జడములు వికారము గలవి అందువలన మనఆదులందు స్థితమై బుద్ధిరూప ప్రజ్ఞయును జడమేయగును ఎందుకనగా శరీరాదులెట్లు జ్ఞానము పొందుచున్నవో అట్లు బుద్ధియును జ్ఞానమును పొందుచున్నది అది చైతన్యరూపము కాదు ఓ బాలాక్షీ ఆనందరూపాత్మకన్న భిన్నమైన ఏ వస్తువందును జ్ఞానము లేదు కేవల ఆత్మయే జ్ఞానస్వరూపము మరియును ఎట్లు ఆత్మభిన్నమై యే వస్తువందును జ్ఞానము లేదో అట్లు ఆత్మభిన్నమైన యే వస్తువందును సుఖమున్నది లేదు ఒక ఆత్మయే సుఖరూపుడు ఇటువంటి సుఖరూప జ్ఞానరూపాత్మ సుఖజ్ఞానరహితులైన మనయింద్రియాదులను తాదాత్మ్య సంబంధముచే సుఖయుక్తము గాను జ్ఞానయుక్తము గాను చేయుచున్నాడు ఎట్లనగా ధనికుడు తన సేవకులను ధనవంతులుగా జేయుచున్నాడో యగడ

మఱియును ఓ బాలా! ఇట్టి సుఖరూప జ్ఞానరూపాత్మను ఆశ్రయము చేసియే సమస్త వాగాదియధ్యాత్మలు అగ్న్యాద్యధిదైవములు తమ తమ శబ్దాది విషయములను నిశ్చయము చేయుచున్నవి ఆత్మసంబంధము లేక స్వతంత్రముగ వాగాదులు ఏ కృత్యమున్ను చేయజాలవు ఎట్లనగా — పైజెప్పిన ధనికుడు యథార్థజ్ఞానముగలవాడుగాని విపరీతజ్ఞానము గలవాడుగాని యైనను వాని యిచ్ఛానుసారమే వాని సేవకజనులు ఏకార్యమైనను నిశ్చయము చేయుదురు ధనికుని నిశ్చయము వినా సేవకజనులే స్వతంత్ర నిశ్చయమును చేయరు

బాలా — హే భగవన్ బాహ్యకార్యమందు సేవకులకు పరాధీనతగలదుగాని, జ్ఞానరూపమైన అంతర నిశ్చయమందు సేవకులకు ధనికుని యొక్క అపేక్ష లేదు

రాజు — ఓ బాలా! జ్ఞానరూపమైన అంతరనిశ్చయోత్పత్తియందు సేవకులకు ధనికుని యొక్క అపేక్ష లేకున్నను ధనికుని నిశ్చయము వినా సేవకుల కృత్యము నిష్ఫలము, ధనికుని స్మృతిచేతనే సేవకులకు ఏ కార్యమందైనను ప్రవృత్తియగును అట్లే జ్ఞానరూపాత్మయొక్క ఆశ్రయముచేతనే సంపూర్ణ వాగాదులును, దేవతలును ఈ కార్యము చేయుట యోగ్యమా అయోగ్యమా ఈ వచనము యోగ్యమా అయోగ్యమా ఇది చూచుట యోగ్యమా అయోగ్యమా — ఈ ప్రకారము విచారముచే పదార్థములను నిశ్చయము చేయుచున్నవి ఇచ్చట దృష్టాంతముకన్న సిద్ధాంతమందు విశేషత గలదు — దృష్టాంతమందు ధనికుని జ్ఞానముకన్న భిన్నజ్ఞానము సేవకులకు గలదు, సిద్ధాంతమందో ఆత్మస్వరూపజ్ఞానముకన్న భిన్నముగ ఏ జ్ఞానమున్ను వాగాదులకు లేదు మఱియును ఓ బాలా! భోగసాధనములైన ధనాది పదార్థములచే యుక్తుడైన ఒకవైశ్యుడు తన పుత్రసేవకసహితముగ సేవకసహితముగ పదార్థములనుపభోగము చేయుచున్నాడు ఒక్కడే యుపభోగము చేయడు అట్లే ఈ యానందస్వరూపాత్మయు ఇంద్రియముల సహితముగ దేవతల సహితముగ సుఖదుఃఖోపభోగము చేయుచున్నాడు ఒక్కడే చేయడు మఱియును ఎట్లు ధనికుడగు వైశ్యుని పుత్రసేవకాదులు ఆ ధనికుడగు వైశ్యుని విడచి స్వతంత్రముగా పదార్థోపభోగము చేయలేరో అట్లే ఇంద్రియములును దేవతలును ఆత్మను విడచి స్వతంత్రముగా ఏ పదార్థోపభోగమున్ను చేయవు అభిప్రాయము — ఇచ్చట సుఖదుఃఖానుభవము తన్నిష్ఠ భోగము ఆ భోగము ఉపాధిరహితమగు శుద్ధాత్మయందు సంభవింపదు వాగాది జడపదార్థములందున్ను సంభవింపదు అనగా — అంతఃకరణాద్యుపాధియుక్తాత్మయే భోగమునకాశ్రయమగును శుద్ధాత్మ ఏ భోగమునకున్ను ఆశ్రయము కాదు అందువలన భోగము మిథ్యయైయున్నది.

ఓ బాలా! హృదయాకాశస్థుడై ఏ శుద్ధాత్మస్వరూపము సేవకుల కథను చేయుచున్నాడో ఆ పరమాత్మయే ఈ సకల సంఘాతమునకును అధిపతిగానున్నాడు ఆ పరమాత్మ ఈ సంఘాతముతో తాదాత్మ్యాధ్యాసమును పొంది బుద్ధిమంతుచే తెలి

గుటకవశ్యమైయున్నాడు ఓ బాలా ఆత్మ దుర్విజ్ఞేయుండు గానిపక్షమందు సకల
శాస్త్రప్రజ్ఞుడైనను ఆత్మయొక్క యథార్థస్వరూపమందు భ్రాంతి గాకుండ లసియుండె.
పూర్వము నీవు ప్రాణమే ఆత్మయని నాకుపదేశముచేసితివి ఈ ప్రకారమైన
నీ భ్రాంతియును ఆత్మయొక్క దుర్విజ్ఞేయతను బోధనచేయుచున్నది బాలా —
హే భగవాన్ ఆత్మ సూక్ష్మమందు దుర్విజ్ఞేయముగా నుండినపక్షమందు సంఘాతమున
కన్న వేరైన ఏ స్థానమందైన ఆత్మోపదేశము నాకు చేయుము రాజు — ఓ బాలా
సంఘాతమునకన్న వేరైన స్థానమందు ఆత్మ నెఱుంగుటకు చిన్మాత్రమైన సాధనము.
ఈ సంఘాతమందే ఆత్మ నెఱుంగుటకు ప్రయత్నము చేయుము దృష్టాంతము అగ్నియొక్క
ఉపలబ్ధిస్థానము కాష్ఠము అట్టి కాష్ఠమును పరిత్యాగము జేసి ఇతరస్థానమందగ్నిని
పొందదలచు బుద్ధిమంతుడున్ను యెచ్చటనుండడు అట్లే ఆత్మోపలబ్ధిస్థానము సంఘాతము
దాని పరిత్యాగము జేసి అన్యదేశమందాత్మయొక్క అన్వేషణము చేయుట వ్యర్థము
కాబట్టి ఓ బాలా యీ శరీరమందే అంతఃకరణాది సకలోపాధులచే రహితముగ
నీవు కూటస్థాత్మను బ్రహ్మరూపముగ నిశ్చయము చేయుము

ఈ ప్రకారముగ అజాతశత్రురాజు పూర్వోక్తములగు మూడుప్రశ్నల యర్థము
విస్తారముగ నిరూపణము చేసెను ఇప్పుడు సంక్షేపముగ మూడుప్రశ్నలయర్థము నిరూ
పింపబడుచున్నది — హృదయమందు చిదాకాశరూపాత్మయే యీ కర్తయగు పురు
షునకును శయనమునకును ఆధారమైయున్నాడు ఆ యాత్మయే శయనకర్తయొక్క
ఆగమనమునకు అవధిరూపమగును మఱియును ఓ బాలా వాగాది కరణములకు లయ
రూపశయనము ద్వివిధమైయున్నది — మొదటిది స్వప్నరూపశయనము రెండవది
సుషుప్తిరూపశయనము అచ్చట ప్రథమశయనమునకు కర్త వాగాదులుగాను ద్వితీయ
శయనమునకు కర్త బుద్ధిగానున్నది మఱియును ద్వివిధశయనముచే ఆగమనకర్తయు
బుద్ధిసహిత వాగాదీంద్రియ సమూహమైయున్నది పూర్వము విజ్ఞానమయభోక్త శయన
కర్తయనియు ఆగమనకర్తయనియు చెప్పబడినది ఇచ్చటనో బుద్ధిసహిత వాగాదులు
శయనకర్త గమనకర్తయని చెప్పబడినవి అవి విరోధముగా కనబడినను విచారముచేసిన
విరోధములేదు ఏలాగుననగా — బుద్ధిసహిత చైతన్యమునకే విజ్ఞానమయుడని పేరు.
అట చైతన్యాంశమందో కర్తృత్వము సంభవింపదు విశేషమైన బుద్ధియందే సంభవిం
చును ఈ యభిప్రాయముచేతనే ఇచ్చట బుద్ధి శయనకర్త గమనకర్తయని చెప్పబడినది.

మఱియును ఓ బాలా ప్రాణరూపోపాధియందు ప్రజ్ఞారూపోపాధియందు ఏ
చిదాకాశరూపాత్మను కథనము చేయుచున్నానో ఆ ప్రాణప్రజ్ఞారూపోపాధియుక్తా
త్మను పూర్వము దేవరాజేంద్రుడు ప్రతర్దనరాజునకు కథనము చేసియుండెను మఱియును
ఆ యాత్మసాక్షాత్కార ప్రభావముచేతనే ఆ దేవరాజేంద్రుడు బలాఢ్యులైన దుష్ట
అను జనులను విశ్వరూప బ్రాహ్మణుని అసంఖ్యాకులగు సన్న్యాసులను హననము

చేసెను అయినను ఆత్మజ్ఞాన ప్రభావముచే ఇంద్రునియొక్క ఒక్క రోమమైనను ఛే పబడలేదు మఱియును ఆత్మజ్ఞాన ప్రభావముచేత ఆయింద్రుడు సకల దేవతల మధ్యమందును మిగుల శ్రేష్ఠతను పొందుచున్నాడు ఇకను ఆ దేవ రాజేంద్రుడు స్వతేజముచే విరాజమానుడై స్వారాట్ సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు ఓ బాలా ఎట్లు అద్వితీయాత్మయొక్క జ్ఞాన ప్రభావముచే దేవరాజేంద్రుడు సర్వమునకు స్వామియైనాడో అట్లు ఈకాలమందును ఏ మానవుడు యీ యానందరూపాత్మయొక్క జ్ఞానము సంపాదనము చేయునో అతడున్ను ఆత్మజ్ఞాన ప్రభావముచే సర్వజీవులయొక్క స్వామి యగును బాలా — హే భగవన్ దేవరాజేంద్రుడు ఆత్మజ్ఞాన ప్రభావముచే సకలాసురులను పరాజితుల చేసెనని వ్వు చెప్పి దిస ధవి చదు ందు నగా అసురులచే ఇంద్రుడు పరాజయము నేకమార్లు అయి ద పురాణము దు వినుచున్నాను రాజు — ఓ బాలా ఎంతవఱకు ఇంద్రుడు ఆత్మజ్ఞాన హీనుడైయుండెనో అంతవఱకు యసురులే త్రైలోక్యాధిపతులైనారు కాని ప్రజాపతియొక్క ఉపదేశముచే ఆత్మజ్ఞానము పొందిన తరువాత సకలాసురులను పరాజయముచేసి ఆ దేవరాజేంద్రుడు త్రైలోక్యాధిపతియైనాడు అట్లే ఓ బాలా ఈ యానందరూపాత్మయొక్క జ్ఞానమే ర మునకన్న నధికమైయున్నది ఆ యాత్మజ్ఞానమే మనుజునిచే ప్రయత్నపూర్వకముగ సంపాదింపబడవలసినది

శ్రీ గురువు ఓ షడా ఈ ప్రకారముగ కాశీత ఋషి తన శిష్యునిగూర్చి బ్రహ్మవిద్యోపదేశముజేసి తన్మాహాత్మ్యమును పాడెను బ్రహ్మనిరూపణమున తరమును అవశ్యముగా చెప్పుటకు యోగ్యమై సర్వస ర్వ గుహ్యమైన బ్రహ్మజ్ఞానమును మాత్రము అర్థసహితముగా కాశీత ఋషి తన శిష్యునకు కథనము చేయలేదు. తపస్సుచే సంతోషమును పొంది శ్రీ సూర్యభగవానుడు యాజ్ఞవల్క్యుడను తన శిష్యునిగూర్చి "సర్వవ్యాప్య సర్వ" అను నీ బ్రహ్మజ్ఞానమును అర్థసహితముగా కథనము చేసెను కాశీత ఋషియో దేవరాజేంద్ర భయముచే సంపూర్ణ బ్రహ్మవిద్యను స్వశిష్యునకుపదేశము చేయకపోయెను అనగా — నాలుగు అధ్యాయములుగల కాశీత యుపనిషత్తునందు — ప్రథమాధ్యాయమున ప్రాణపర్యంకస్థిత బ్రహ్మదేవుని యుపాసనా కథనము చేయబడిన ద్వితీయాధ్యాయమందు అంగసహిత ప్రాణవిద్యాకథనము చేయబడెను తృతీయాధ్యాయమందు ఇంద్రప్రతర్దన సంవాదరూపము నిర్గుణ బ్రహ్మవిద్యా కథనము చేయబడెను చతుర్థాధ్యాయమందు బాలాకి అజాతశత్రు సంవాదముచే ఆ నిర్గుణ బ్రహ్మవిద్యాకథనమే చేయబడెను ఇట్టి విద్య కాశీత ఋషి శిష్యునకుపదేశముజేసి ఇంద్రభయముచే నిర్గుణ బ్రహ్మవిద్యోపదేశమును ఉపరామము నొందెను ఈ వార్తలన్నియు చతుర్థాధ్యాయమందు కథనము చేసెదను ఇతి

ఇతి శ్రీమదాత్మపురాణే తృతీయోధ్యాయ

చతుర్థాధ్యాయము

ఓం శ్రీగణేశాయ మ శ్రీకా విశ్వేశ్వరాభ్యా నమ శ్రీ గురుభ్యోనమ

అథ చతుర్థాధ్యాయార భ — పూర్వము తృతీయాధ్యాయా తమ దు దేవ రాజే ద్రుని భయముచే కాషీ ఋషి ష్య ప్రతి స పూర్ణబ్రహ్మవిద్య నుపదేశము చేయడాయెను. కాని సూర్యభగవానుని యనుగహము బో ది యాజ్ఞవల్క్యముని ష్యుల ప్రతి స పూర్ణ బ్రహ్మ విద్యోపదేశము చేసెను ఈ విచిత్ర విషయమును శ్రీ గురు ముఖముచే శ్ర ణముచేసి విస్మయావిష్టుడై ష్యుడు గురువు నిట్లడుగుచున్నాడు — హే భగ ౯ కాషీ ఋషి భయపడు ంత కూరకర్మము దే రాజే ద్రు దేదిచేసెను? ఆ విచి తాఖ్యానము శ్రవణముచేయ నాకు చాల కుతూహలత జని చుచున్నది దయచేసి నా యీ కోర్కెను తాము పూర్ణమొ ర్పవలెను ఈ ప్రకారము శ్రద్ధావ తుడైన నా ష్యుని ప్రార్థన విని శ్రీ గురువు ఆ విషయమునే ష్య కు జెప్ప మ న్నన దలంచి మెందట మంగళాచరణముకొఱకై బ్రహ్మవిద్యాచార్యుల శా నిచెప్ప నార భి చెను

వివేకాది సాధ ములు అసంభా నాది దోష వృత్తిద్వారా బ్రహ్మజ్ఞా మునకెట్లు సాధ ములో అట్లే బ్రహ్మవిద్యా ప్రవ ర్తకులైన గురువులయొక్క స్మరణమున్ను పాప రూప ప్రతిబ ధ వృత్తిద్వారా బ్రహ్మవిద్యా ప్రాప్తి సాధనమైయున్నది అ దువలన బ్రహ్మవిద్యాధ్యయ కాలమ దు బ్రహ్మవిద్యాచార్యుల శ్ర ణము ముముక్షువు లవశ్యము చేయద నది ఆ బ్రహ్మవిద్యాచార్యు శము ఖి కా డము దును మధుకా డము దును యాజ్ఞ ల్క్యకా డము దును విస్తారముగ చెప్పబడియు న్నది

మధుకా డముయొక్క చివఱను యాజ్ఞవల్క్యకా డముయొక్క చివఱను పురుష నామముచే ఘటితములగు ఋషు పేర్లు చెప్పబడినవి కనుక నా రె డు వంశము లను పురుషవ శముల ఖి కా డముయొక్క చి అ స్త్రీ నామముచే ఘటితములగు ఋషుల పేర్లు గలవు కాన నా వ శమును స్త్రీ శమ మధుకా డమునను యాజ్ఞ వల్క్యకా డమునను గల పురుషవ శము రె టియ దును ఖిలకాండమున గల స్త్రీ వ శముల దును గల ఋషులలో భేదము గలదని కొ దఱు శాస్త్రకారులును భేదము లేదని మఱికొ దఱు శాస్త్రకారులును త చుచున్నారు ఈ భేదాభేద పక్షముల రె టిలో అభేదపక్షమే శ్రేష్ఠమై ది ఏలన నొక అద్వితీయమగు బ్రహ్మమే గురురూప మును ధరించి షు ల కుపదే చుననుఎ వేదా తశాస్త్ర సిద్ధా తమైయు న్నది కాన అభేదపక్షము న చి మెందట స్త్రీ శమునను న్న ఋషుల వ పరను నిరూ పి చెదను

శ్రీగురువు – హే ష్య ఈ జగత్తున పౌతిమాషీయను స్త్రీ బ్రహ్మవిద్యాధి కారులగు మనయ దఱియొక్క మాతయై యు న్నది ఏ యన ఆ పౌతిమాషియొక్క

పు త్రుడే ఈ వంశ మున సర్వబ్రాహ్మణులకున్ను దుర్విజ్ఞేయమగు బ్రహ్మవిద్య నొసంగెను ఆ పౌతిమాషీ పుత్రుడు శ్రీ వంశమున పౌతిమాషీ పుత్రుడనియు పురుష వంశముల రెంటియందును పౌతిమాష్యుడనియు చెప్పబడుచుండెను హే శిష్య ఈ పౌతిమాషీ పుత్రుని మొదలుకొని హిరణ్యగర్భ పర్యంతముగల బ్రహ్మవిద్యా ప్రవర్తకులగు గురువుల పరంపరను నీకు చెప్పుచున్నాను ఆ బ్రహ్మవేత్తలగు ఋషుల నామశ్రవణము చేతను నామ స్మరణము చేతను బ్రహ్మవిద్యా ప్రతిబంధకములగు సమస్త పాప కర్మలు నశించును ఆ పిదప వేదాంతార్థమున తయారై నెఱుగుటయందు నీవు సమర్థుడ వగుదువు ఈ విషయము సాక్షాత్ శ్రుతియందును చెప్పబడినది —

యస్య దేవే పరాభక్తి యథా దేవే తథా గురౌ

తస్యైతే కథితాహ్యర్థాః ప్రకాశన్తే మహాత్మనః.

అర్థము — విష్ణువు మొదలుగు దేవతయందు పరమభక్తి గలదో దేవత వలె పరమభక్తి గలదో అట్లనే బ్రహ్మవిద్యా ప్రదాతయగు గురువునందును పరమ భక్తి గలదో అట్టి మహాత్ముని బుద్ధియందే వేదాంతప్రతిపాదితమగు అర్థము యథార్థముగను అట్టిభక్తి లేనిచో కానేరదు కాన ముముక్షువు గురుభక్తి తప్పక గలిగియుండవలెను

ఇప్పుడు వంశావళీ వర్ణనము గావింపబడుచున్నది — హే శిష్య ఆ పౌతిమాషీ పుత్రుడను ఋషి కాత్యాయనీపుత్రుడను ఋషినుండి బ్రహ్మవిద్యను బడసెను ఆ కాత్యాయనీపుత్రుడే పురుషవంశము గౌపవనుడని యుండెను ఆ కాత్యాయనీపుత్రుడైన గౌపవనుడను ఋషి భారద్వాజీపుత్రుడగు పౌతిమాష్యునుండియు ఈ పౌతిమాష్యుడు పూర్వపు పౌతిమాష్యునికంటె వేఱు గ్రహింపవలెను మఱియు యిటనుండి వచింపబడు ఆయా సయగు ఋషుల నామములు పురుషవంశము గల వెఱుగవలెను ఒకే తీరు రెండుమారులు వచ్చినచో వారలను ఒకే నామముగల యిరువురు ఋషులని యెఱుగవలెను ఆ పౌతిమాష్యుడు పారాశ పుత్రుడగు గౌపవన ఋషినుండియు గౌపవనుడు జౌపస్తీపుత్రుడగు కౌశికునుండియు కౌశికుడు పారా పుత్రుడగు కౌండిన్యుని నుండియు కౌండిన్యుడు కౌ పుత్రుడగు శాండిల్యునుండియు శాండిల్యుడు ఆలంబీ పుత్రుడగు కౌకుని నుండి మఱియు వైయాఘ్రీ పుత్రుడగు గౌతముని నుండి యిట్లిరు పురనుండియు బ్రహ్మవిద్య బడసి ఆ యిరువురిలో కౌకుడు సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవుని నుండి బ్రహ్మవిద్యను ప్రాప్తినొందెను గౌతముడు కాపీ పుత్రుడగు అగ్నివేశ్యుని నుండి కాణ్వీపుత్రుని నుండియు కూడ బ్రహ్మవిద్యను పొందెను వారిరువురలో కాణ్వీపుత్రుడు సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవుని నుండి బ్రహ్మవిద్యను గ్రహించెను రెండవవాడగు అగ్నివేశ్యుడు ఆత్రేయీ పుత్రుడగు శాండిల్యుని నుండి మఱియు ఆనభి మ్లాతుని నుండియు బ్రహ్మవిద్య బడసెను వారిద్దఱిలో శాండిల్య ఋషి సాక్షాత్ బ్రహ్మ

దేవు నుండి బ్రహ్మవిద్యను పొందెను. ఆ భిమ్లాతుడు గౌతమీపుత్రుడగు ఆనభిమ్లాతునినుండియు ఆ భిమ్లాతుడు భారద్వాజీపుత్రుడగు గౌతమునినుండియు గౌతముడు పారశరపుత్రులగు సైత ప్రాచీనయోగ్యులనుండియు సైత ప్రాచీనయోగ్యులిరువురు వాత్సీపుత్రునుండియు ఈ వాత్సీపుత్రుడు మధుకాండమందలి పురుష శమున పారాశర్యుడనియు యాజ్ఞవల్క్యకాండమందలి పురుష శమున పారాశర్యాయణుడనియు చెప్పబడెను. ఆ వాత్సీపుత్రుడగు పారాశర్యాయణఋషి పారాశరీపుత్రునుండియు యీతడు మధుకాండము భారద్వాజుడనియు యాజ్ఞవల్క్యకాండము గార్గ్యాయణుడనియు పేర్కొనబడెను. పారాశరీపుత్రుడగు భారద్వాజుడు వార్కారుణీపుత్రునుండియు గౌతమునుండియు వార్కారుణీపుత్రుడు యాజ్ఞవల్క్యకాండము ఉద్దాలకాయనుడనియు మధుకాండము భారద్వాజుడనియు యనంబడెను) ఆ యిరువురిలో వార్కారుణీపుత్రుడగు భారద్వాజుడు సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవునుండి బ్రహ్మవిద్యను బడసెను. రెండవవాడగు గౌతముడు ద్వితీయ వార్కారుణీపుత్రునినుండి బ్రహ్మవిద్యను పొందెను. ఈ వార్కారుణీపుత్రుడే యాజ్ఞవల్క్యకాండమున జాబాలాయనుడనియు మధుకాండమున భారద్వాజుడనియు పేర్కొనబడెను). ఆ వార్కారుణీపుత్రుడగు భారద్వాజుడు ఆర్తభాగపుత్రునినుండియు ఈతడు యాజ్ఞవల్క్యకాండమున మాధ్యందినాయనుడనియు మధుకాండమున పారాశర్యుడనియు చెప్పబడెను) ఆర్తభాగపుత్రుడగు మాధ్యందినాయఋషి శౌంగీపుత్రునినుండియు (యీతడు యాజ్ఞవల్క్యకాండమున సౌకరాయణుడనబడియె) శౌంగీపుత్రుడగు సౌకరాయణఋషి సాంకృతీపుత్రుడగు కాషాయణునినుండియు ఆ కాషాయణుడు ఆలంబాయనీపుత్రునినుండియు (యీతడు యాజ్ఞవల్క్యకాండమున సాయకాయనుడనియు మధుకాండమున వైజవాపాయనుడనియు పేర్కొనబడెను) ఆ బీపుత్రుడగు వైజవాపాయనఋషి ఆలంబీపుత్రుడగు కాశకాయనినుండియు కాశకాయని జాయంతీపుత్రుడగు ఘృతకౌశికునినుండియు ఘృతకౌశికుడు మాండూకాయపుత్రుడగు పారాశర్యాయణునినుండియు పారాశర్యాయణుడు మాండూపుత్రుడగు పారాశర్యునినుండియు పారాశర్యుడు శాండిలీపుత్రుడగు జాతూకర్ణ్యునినుండియు జాతూకర్ణ్యుడు రాథీతపుత్రుడగు ఆసురాయణఋషినుండి మరియు యాస్కఋషినుండి యిట్లిరువురు గురువుల యొద్దనుండియు బ్రహ్మవిద్యను నేర్చెను. ఆ దు యాస్కఋషి సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవుని వద్దనుండి బ్రహ్మవిద్యాగ్రహణ మొనర్చెను. ఆసురాయణుడు భాల్లపుత్రుడగు త్రైవణినుండియు త్రైవణి క్రౌంచకీపుత్రులను యిరువురు ఋషులనుండియు క్రౌంచకీపుత్రులిరువురును వైదభృతీపుత్రునినుండియు వైదభృతీపుత్రుడు కార్షకేయీపుత్రునినుండియు కార్షకేయీపుత్రుడు ప్రాచీనయోగీపుత్రునినుండియు ప్రాచీనయోగీపుత్రుడు సాంజీవీపుత్రునినుండియు సాంజీవీపుత్రఋషి ప్రాశ్నీపుత్రఋషినుండియు (అను మనుదేశ

మైన వసించుట బట్టి లేక అను యను గురువుయొద్ద నివసించుట బట్టి యాశోడు ఆసురి వాసియ బడెను అగ్రాహ్నవుల్ ఋషి పూర్వోక్త రాథీత పుత్రుడగు ఆసురాయణ ఋషివలన బ్రహ్మవిద్యబడసెను ఆయాసురాయణఋషి పూర్వోక్త జాతూ కర్ణ్యఋషి గురువును త్రైవణిఋషి శిష్యుడనైయుండెను శిష్యుడు — శిష్యుడగు త్రైవణిఋషియొక్క గురువు పర వరయ మున్న ప్రాచీనపుత్రఋషి త్రైవణి యొక్క శిష్యుడగు ఆసురాయణు నుండి బ్రహ్మవిద్య నెట్లు గ్రహించెను? తన శిష్యుని శిష్యునివలన విద్యను గ్రహించుట యెట్లు సంభవించును గురువు — ఇట్లు తన ప్రశిష్యునివలన విద్యాగ్రహణమొనర్చుట యను గతమైనను ఏకోరయుక కారణముచే పూర్వమధ్యయనము చేసి విద్య మఱచిపో సకయము జని వ మఱల అధ్యయన మొనర్చుట లోకప్రసిద్ధమై యున్న మహాభారతముయొక్క నొకపర్వము దీనిని యము కన్పించుచున్నది అట్లు తెలుపబడిది — ఒకానొకపుడు పండెండు సంవత్సరములవఱకు క్షామము సంభవించెను ఆ క్షామమున బ్రాహ్మణుల దఱి విద్యయు మఱచబడి ది కాని సరస్వతీదేవికృపచే సారస్వతుడను యొక బ్రాహ్మణుడు మాతము దానిని మఱవలేదు దుర్భిక్షతొలగి యెదప మఱల బ్రాహ్మణు దఱును ఆ సారస్వతుని వలన విద్యాధ్యయన మొనర్చిరి ఇట్లు విద్య విస్మృతమైనపుడు మఱల నధ్యయనము చేయుట సంభవమేయగును ఆ యాసురాయణుని గురువగు త్రైవణి ఔపజంధ ఋషి వలన బ్రహ్మవిద్యను పరిగ్రహించెను ఆ యౌపజంధనిఋషి ఆసురిఋషివలన బ్రహ్మ విద్య బడసెను ఈ యాసుఋషికంటె పూర్వముగల ఋషులు మూడు కముల దును సమానులా కాదా యను వివాదముగలదుకాని ఆసురిఋషియనంతరము వారల గూర్చి కేవల మభేదపక్షమే ప్రసిద్ధమైయున్నది

ఇట్లు ద్రువకము నిరూపింపబడినపుడు పురుషవకములు రెండును రూపింపబడుచున్నవి ఆ యాసుఋషి భారద్వాజఋషివలన బ్రహ్మవిద్య బడసెను భారద్వాజఋషి ఆత్రేయఋషివలనను ఆత్రేయఋషి మాంటివుని మాంటి గౌతమునివలనను గౌతముడు (రెండవ గౌతమునుండియు రెండవ గౌతముడు వాత్స్యునివలనను వాత్స్యుడు శాండిల్యునివలనను శాండిల్యుడు కైశోర్యకాప్యుని వలనను కైశోర్యకాప్యుడు కుమారహారితునివలనను కుమారహారితుడు గాలవుని వలనను గాలవుడు విదర్భికౌండిన్యునివలనను విదర్భికౌండిన్యుడు వాత్సనేయా ద్బాభ్రవునివలనను వాత్సనేయాద్బాభ్రవుడు పథివలనను ఈతడు సౌభరయను పేర బడును సౌభరపథి అపాస్యారసునివలనను అపాస్యారసుడు త్వాష్ట్రి ఆభూతివలనను త్వాష్ట్రి ఆభూతి త్వాష్ట్రివిశ్వరూపునివలనను త్వాష్ట్రి విశ్వరూపుడు ఆశ్వినులను యిరువురు ఋషులవలనను (ఆ యశ్వినులకు బ్రహ్మవిద్యోప దేశమొనర్చు హేతువుచేతనే దేవరాజగు ఇంద్రుడు దధ్యఙ్ఙాథర్వణుడను ఋషియొద్ద

క్రోధముగలవాడాయెను ఆ య వ్యాసులు దధ్యఙ్ అధర్వణఋషిను డియు బ్రహ్మ విద్యను పొ ఈతడు దే రాజగు ఇ ద్రు కుగూడ గురువై యున్నాడు ఆ దధ్యఙ్ అధర్వణఋషి దైవ అధర్వణఋషి ను డియు దైవ అధర్వణుడు ప్రాధ్వ సనమృత్యు ను డియు పాధ్వ సనమృత్యు ప్రధ్వ సనుని ను డియు పధ్వ నుడు ఏక ను డియు ఏ ర్షివచి త్తిను డియు వి పచి త్తి వ్యష్టిను డియు వ్యష్టి సనారును డియు సనారు సనాతనును డియు సనాతనుడు స కు ను డియు స కుడు విరాట్ భగవానునిను డియు, విరాట్ భగవానుడు హి ణ్య ర్భు ను డియు బ్రహ్మవిద్యను బడసెం ఆ హిరణ్యగర్భునకు పైన మరెవ రును బ్రహ్మవిద్యోపదేశకులు లేరు ఆతడే సర్వ కవధిరూపుడు అట్టిహి ణ్య గర్భునకు సర్వదా మేము నమ స్కరించెదము ఆతడే సమ స్తజగత్తునకు వేద వృక్షమునకు మూలమైయున్నాడు

ఇట్లు బ్ర మతో టి పురుషవ శమురొయొక్క అభేదమ క చిపురుషవంశము నిరూపింపబడి ది ఇపుడు భేదరూపమ క చి స్త్రీ శము నిరూపిం పబడుచు న్నది

శ్రీగురువు — హే శిష్య పురుషవ ముల రె టియు మను పెక్కుస్థలములందు ఋషులనామముల సామ్యముకనుపి చుచున్నది ఇ దుచే పురుష శముల రె టియొక్క అభేదము భవమైనను స్త్రీవ శమున ఋషుల ఖ్యయొక్క భేదము ప్రకరణభేదము ఆఋషు నామము వై లక్షణ్యము గాను చుచున్నది కాన స్త్రీ వ శముయొక్క భేదమే మాచి త్తము ప్రతీతియగుచున్నది అ దుచే అభేదపక్ష మ క చి యిపుడు స్త్రీవ శనిరూపణము గావి చుచున్నాను వినుము పూర్వమభేదపక్షమ క చి పాతి మాష్య ను డి ఉ త్తరో త్త ఆసురిఋషివఱకు స్త్రీ శము రూపి పబడినది ఇపుడు బ్రహ్మదేవు మొదలుకొని ది (ఋషుల నామములు నిరూపిం పబడును హే శిష్య పూర్వము పురుష శము చి ఱ చెప్పబడి స్వయ భువగు బ్రహ్మ ను డి విరాట్ భగ తుడు బ్రహ్మవిద్యను బడసెను ఆవిరాడ్భగ తుని నుండి కావషేయఋషి బ్రహ్మవిద ను గహి చెను (ఈతడు తురుడ వచి పబడును ఆ కావషేయఋషిను డి యజ్ఞవచనుడను పేరుగల రాజ స్త బాయనుడును రాజ స్తంబాయనును డి కు(యు కు ను డి వాత్స్య డును వాత్స్య ను డి శా డిల్యుడును శా డిల్యు ను డి వామకక్షాయణుడును వామకక్షాయణునిను డి మాహిత్థియు మాహి త్థిను డి కౌత్సుడును కౌత్సునిను డి మా డవ్యుడును మా డవ్యునిను డి మా డూ కాయనియు మా డూకాయ ను డి సా జీవీపు త్రుడును బ్రహ్మవిద్యబడసెను ఆసా జీవీపు త్రునిను డి మొదలుకొని ద ద పాతిమాషీపు త్రు ఱకుగల ష్యుల వ శర పూర్వము చెప్పబడియు న్నది దా నే యీ సా జీవీపు త్రుని (ది శర శరయుని రొఱు గవలెను దాని పూర్వము మా తమీ చెప్పబడి భేదము గ దు

హే శిష్య ఇవ్విధమైన పౌతిమాషీపుత ఋషినుండి మొదలుకొని కొందఱు ఋషులు (స్రు)వ శమున గలరో వారందఱియొక్క ఆది గురువు స్వయంభువగు బ్రహ్మదేవుడైయున్నాడు వానినే హిరణ్యగర్భుడనియు అందురు. కొందఱు బుద్ధిమంతులు సూర్యభగవానునే శ్రీ వంశముయొక్క ఆది గురువని చింతురు కనుక ఆ ప్రకారమును కూడ నీకెతిం చెద వినుము

ఆ సూర్యభగవాను తేజము ముముక్షువుల దఱిచేతను ధ్యానింపఁదగి. ఆతడు మనయందఱి జీవుల యంతరము నున్నవాడై బుద్ధి వృత్తుల నన్నిటి ధర్మాదుల ను ప్రవర్తింపజేయుచున్నాడు మఱియు నాతడు మాయావిశిష్ట యీశ్వర స్వరూపుడు హిరణ్యగర్భ స్వరూపుడు వైశ్వానర స్వరూపుడు భూమ్యంతరిక్ష స్వర్గములను త్రిలోక రూపుడు ఋగ్యజుసామములను వేదత్రయ స్వరూపుడు జాగత్స్వప్న సుషుప్త ను అవస్థాత్రయ స్వరూపుడు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను త్రిమూర్తుల స్వరూపుడు ప్రణవార్థ స్వరూపుడునై యున్నాడు అట్టి సూర్యభగవానునినుండి ఆంభిణియను దేవత బ్రహ్మవిద్యను బడసెను ఆయంభిణిదేవతనుండి వాగ్దేవత బ్రహ్మవిద్యా గమనమొనర్చెను ఆ వాగ్దేవతనుండి నైధ్రువ కశ్యపుడును నైధ్రువి కశ్యపునుండి శిల్పకశ్యపుడును శిల్పకశ్యపునినుండి హారితకశ్యపుడును హారితకశ్యపునుండి వార్షగణ అసితఋషియు వార్షగణ అసితఋషినుండి జిహ్వావాక్ బాధ్యోగఋషియు జిహ్వావాక్ బాధ్యోగ ఋషినుండి వాజసనువును వాజస్రవనువునుండి కుశ్రుతుడును కుశ్రుతునినుండి ఉపవేశియు ఉపవేశినుండి అరుణుడును అరుణునుండి ఉద్దాలకుడును ఉద్దాలకునుండి యాజ్ఞవల్క్యుడును యాజ్ఞవల్క్యునుండి ఆసురియు ఆసురినుండి ఆసురాయణుడును ఆసురాయణునినుండి ప్రాశ్నిపుత్రుడును ప్రాశ్నిపుత్రునుండి సాంజీవీపుత్రుడును బ్రహ్మవిద్యను బడసెను ఆ సాంజీవీపుత్రుడు పూర్వము బ్రహ్మదేవునుండి ప్రవర్తించిన వంశమున మాండూకాయని ఋషియొక్క శిష్యుడుగ చెప్పబడెను ఇట్లు సూర్యభగవానునుండి బయల్వెడలిన బ్రహ్మవిద్యయు స్వయంభువు బ్రహ్మనుండి బయల్వెడలిన బ్రహ్మవిద్యయు సాంజీవీపుత్ర ఋషియందే భావమును పొందినవి పర్వతముయొక్క రెండు శిఖరములనుండి నిర్గమించిన నదీ ప్రవాహములు కొంతదూరమేగి యేకత్వమొందునట్లు సూర్యభగవానునుండియు బ్రహ్మదేవునినుండియు నిర్గమించిన బ్రహ్మవిద్యా నదీ ప్రవాహములు రెండు విధములగు బ్రహ్మవిద్యలు) సాంజీవీపుత్రునిపొందియే భావమొందినవి అనగా బ్రహ్మదేవుని మొదలుకొని సూర్యభగవాను మొదలుకొని సాంజీవీపుత్రుని అకు రెండు విధములగు శిష్యపరంపరలకు బ్రహ్మవిద్య ప్రాప్తించెను మఱియు సాంజీవీపుత్రునినుండి ఒకేవిధమగు శిష్యపరంపరకు బ్రహ్మవిద్య సంప్రాప్తించెను

ఇట్లు భేదపక్షమంకంచి శ్రీ వంశము నిరూపింపబడినది ఇపుడా భేదపక్షమునే అంకంచి పురుషవంశముల రెంటియందు సమానత యెంతగలదో వైలక్షణ్యా

మెంత గలదో నిరూపింపబడుచున్నది. బృహదారణ్యకోపనిషత్తుయొక్క తృతీయ
చతుర్థాధ్యాయరూపమగు మధుకాండమునను పంచమషష్ఠాధ్యాయరూపమగు యాజ్ఞ
వల్క్యకాండమునను పౌతిమాష్యుడను ఋషినుండి స్వయంభువు బ్రహ్మదేవుని వఱకు
గల చోట్ల పురుష వంశముయొక్క సమానరూపత్వము గానంబడుచున్నది. అగ్నివేశ్యు
డను ఋషి నుండి కాశకాయనుడను ఋషి నడుమగల ఋషులందు సమానరూపత లేదు
విలక్షణత్వము గలదు. అందు మొదట మధుకాండమందలి విలక్షణత్వము చూపబడు
చున్నది. అగ్నివేశ్యుడను ఋషి యిరువురు గురువులుండిరి. ఒకడు శాండిల్యుడు
మఱియొకడు అనభిమ్లాతుడు. వారిరువురలో అభిమ్లాతునకు మఱియొక అభిమ్లాతుడు
గురువాయెను. ఆ రెండవ అనభిమ్లాతునకు మూడవ అభిమ్లాతుడు గురువయ్యెను. ఆ
మూడవ అనభిమ్లాతునకు గౌతముడున్ను గౌతమునకు సైతవ ప్రాచీనయోగ్యులను యిరు
వురు ఋషులున్ను సైతవ ప్రాచీనయోగ్యులకు భారద్వాజుడున్ను ఆ భారద్వాజునకు
ద్వితీయ భారద్వాజ గౌతములున్ను గౌతమునకు అన్య భారద్వాజఋషియు భార
ద్వాజునకు అన్య పారాశర్యఋషియు పారాశర్యునకు వైజవాపాయనుడు వైజవాపాయను
నకు కౌశికాయనియు గురువయ్యెను. ఇట్లు మధుకాండమున అగ్నివేశ్యఋషి మొదలు
కొని కౌశికాయనిఋషివఱకు విలక్షణత చెప్పబడినది. ఇపుడు యాజ్ఞవల్క్యకాండ
మందలి విలక్షణత నిరూపింపబడుచున్నది — అట అగ్నివేశ్యుడను ఋషికి గార్గ్యుడను
ఋషి గురువయ్యెను. గార్గ్యునకు మఱియొక గార్గ్యుడును ఆ మఱియొక గార్గ్యునకు
గౌతముడును గౌతమునకు సైతవుడును సైతవునకు పారాశర్యాయణుడును పారా
శర్యాయణునకు గార్గ్యాయణుడును గార్గ్యాయణునకు ఉద్దాలకాయనుడును ఉద్దాలకా
యనునకు జాబాలాయనుడును జాబాలాయనునకు మాధ్యందినాయనుడును మాధ్యందినా
యనునకు సౌకరాయణుడును సౌకరాయణునకు కాషాయణుడును కాషాయణునకు
సాయకాయనుడును సాయకాయనునకు కౌశికాయనియు గురువయ్యెను. హే శిష్య
మధుకాండమున్ను గల పురుషవంశమునకు యాజ్ఞవల్క్యకాండము గల పురుషవంశమునకు
ఇంతే విలక్షణత్వము గలదు. ఆ విలక్షణత్వమును గాంచి కొందఱు విద్వాంసులు ఆ
రెంటియందున్ను భేదమునే యంగీకరించుచున్నారు. మఱికొందఱిట్లు నిశ్చయించు
చున్నారు - మధుకాండముయొక్క చివరను యాజ్ఞవల్క్యకాండముయొక్క చివరను
నిర్ణీత కాండముయొక్క చివరను ఒకే వంశము నిరూపింపబడినది. కాని మధుకాండాది
రూప ఉపాధిభేదముచే వంశముయొక్క భేదము ప్రతీతమగుచున్నది. వాస్తవముగ వంశ
భేదము లేదు. కొందఱు విద్వాంసులు కల్పభేదముచే వంశముయొక్క భేదము నంగీక
రించుచున్నారు. వేదముయొక్క అర్థమును యథార్థముగ నెఱిగిన శ్రీశంకరాచార్యుల
వారున్న గురువారు ఆ వంశముల సర్వవిధ యభేదమును అంగీకరించుటలేదు. ఎందుకనగా —
హే భగవన్ ఆ వంశములందు సర్వవిధముల అభేదమే యుండనిమ్ము ఐనను శిష్య

మూరు చెప్పుటచేతనే ప్రతిబంధ నివృత్తిద్వారా విద్యాప్రాప్తిరూప ఫలము సంభవించు చుండ నిక మూడుమారులు వంశమును చెప్పుట నిష్ఫలముకదా శ్రీగురువు — నిష్ఫలము కాదు సఫలమే ఎట్లన ఒకే ప్రాణము శ్యేనరూపముగ నారాధింపబడి పురుషుని ద్రేషరూపముగ నారాధింపబడి పురుషుని భిన్నభిన్న ఫలముల నొసగుచున్నది. అట్లనే ఒకే ఋషుల వంశము మధుకాండము గ నామముల స్మరించుచే మధువిద్యా ప్రతిబంధక మగు పాపకర్మ నివృత్తిద్వారా మధువిద్యారూప ఫలమును కలుగజేయుచున్నది అదియే యాజ్ఞవల్క్య కాండమందలి నామము స్మరించుచే యాజ్ఞవల్క్య విద్యా ప్రతిబంధక మగు పాపకర్మ నివృత్తిద్వారా యాజ్ఞవల్క్య విద్యారూప ఫలమును పొందించజేయు చున్నది అదే వంశము ఖిలకాండము గల నామముల స్మరించుటచే సర్వవిద్యా ప్రతి బంధకమగు పాపకర్మ వృత్తిద్వారా సర్వవిద్యారూపఫలము నొసగుచున్నది కావున మూడు కాండముల దును ఋషులనామముల యందు భేదముకలదుగాని స్వరూపమున భేదములేదు శ్రీ వంశము పూర్వము చెప్పబడిన చిద్విలక్షణత్వము భేదకారణము గాదు ఏ రీతి పురుషవంశమందును అగ్నివేశ్యుడను ఋషియొక్కయు కాశ్యాయని యను ఋషి యొక్కయు మధ్యగల ఋషుల భేదము పురుషవంశముల భేదమును జనింపచేయదు అట్లనే ఒకచోట ఋషులను తక్కువగా చెప్పుట ఒకచోట ఎక్కువగా చెప్పుట ఒకచోట ఇద్దఱు గురువులను చెప్పుట ఒకచోట బ్రహ్మదేవుని సూర్యునిసంప్రదాయముల రెంటి ప్రతిపాదించుట ఈ సర్వవిధ విలక్షణత్వమున్ను శ్రీవంశముయొక్క భేదమును సిద్ధింపచేయదు మఱియు బ్రహ్మవిద్యాప్రవర్తకుడగు సూర్యభగవానుడు స్వయంభువు బ్రహ్మదేవునికంటె వేఱు కాదు అట్లనే స్వయంభువు బ్రహ్మదేవునికంటె విరాట్ భగవంతుడు వేఱుకాదు. విరాట్ భగవంతునికంటె ఋషులు వాస్తవముగ భిన్నులు కారు ఉపాధిచేతనే వారల పరస్పరభేదము ప్రతీతమగుచున్నది కాని ఋషుల స్వరూపము భేదము లేదు నామ మాత్రమునే భేదము మఱియు పౌతిమాషీపుత్రుని నుండి మొదలుకొని బ్రహ్మదేవునివఱకు కురియే ఆ ఋషుల సమానరూపతను చింతించిన కాని పౌతిమాషీపుత్రుడు వఱకున్ను ఆ వంశము మధ్య భేదము ఎంతమాత్రము గరాదు. అభేదమే యెఱుగవలెను లేక మూడువంశము లందును గల ఋషుల యొక్క పరస్పరభేదము సిద్ధింపనిమ్ము అభేదము సిద్ధింపనిమ్ము సర్వవిధముల ముముక్షువులు వారలను మాటిమాటికి స్మరింపవల యుచున్నది ఋషు లందఱిని స్మరించుటకెప్పుడేని సామర్థ్యము లేనిపక్షము వారలలో పౌతి మాషీపుత్రుడను ఋషిని మాత్రము తప్పక స్మరించవలెను ఏలన బ్రహ్మవిద్యాధికారులగు మనయందఱి గురువు ఆ పౌతిమాషీపుత్రుడేయగును అతడు శ్రీవంశమును పురుషవంశ మును కూడ ప్రసిద్ధికెక్కియున్నాడు — ఇతి వంశబ్రాహ్మణ సమ్పూర్ణమ్.

హే శిష్య పూర్వము నీవు కాక్షీత ఋషియొక్క భయకారణము నడిగితివి. అద్దాని వచించుటకై ఈ ఋషుల వంశమును నీకు జెప్పితిని ఆ ఋషుల వంశమునందలి

యొక్క విచిత్రమగు చరిత్రను మేము విని యుంటిమి దానిపుడు నీవు వినుము ఆట్టి వినుటచే నీ సందేహము తొలగగలదు ఆ చరిత్ర ఇంద్రుడు యొక్కయు అశ్వనీ కుమారుల యొక్కయు రహస్యకర్మలను ప్రకాశ మొనర్చునదైయున్నది అశ్వ కుమారులను జూచి క్రోధయుక్తుడైన యొకానొక ఋషి అద్దాని వచించెను

శ్రీగురువు — ఓ శిష్యుడా ఒకానొక ఋషి ఏదోయొక కార్యము నిమిత్తమై అశ్వ కుమారులవద్దకు వచ్చెను ఆ యశ్వి కుమారు లేదోయొక కారణముచే వానిని నవమానించిరి అపుడా ఋషి క్రోధయుక్తుడై అశ్వ కుమారుల గూర్చి యిట్లనియె — ఓ అశ్వనీదేవతలారా మీరు పూర్వము రహస్యమైన పాపము చేసితి రని నేను బాగుగా నెఱుగుదును అహంకారయుక్తులై మీరు నా కార్యమును చేయనిపక్షమందు మేఘము మహావృష్టిని ప్రవర్తము చేయునట్లు నేను మీ పాపమును ప్రకటితము చెరెదను ఋషి యొక్క యీ వాక్యములను విని అశ్వనీకుమారు లిట్లు విచారము సల్పిరి — ఈ ఋషి మన పాపమును ప్రకటితము చేసెనా దానిచే మనకు చిన్మాత్రమైన హాని కలుగదు పైగా లోకము మనకు ప్రాయగును అభిప్రాయము మేమన — అజ్ఞాని యొక్క పాపము ప్రకటితమైనపుడు వాని దుర్గతిని జింతించి జనులు వానిని నిందించెదరు ఆత్మజ్ఞాని యొక్క పాపమును జూచి జనులు నిందించరు పైగా యిట్లందురు తత్త్వవేత్త యెంత పాపము జేసినను వాని యొక్క రోమమైనను భేదింపబడదు — ఇట్లు చింతించి ఆ యశ్వి కుమారు లిట్లనిరి — ఓ ఋషీ కూరపురుషుని వలె మేమేమి పాప మొనర్చితిమి ఏ కారణముచే దాని నొప్పితిమి ఈ వృత్తాంతము తెలియ మాకు మొదట చెప్పుము ఆ దప మేము నీకార్య మొనర్చెదము ఆ మాపాపకర్మమును ప్రకటింపని పక్షమందు మేము కార్య మెన్నటికిని చేయము ఈ మా వాక్యము సత్యము ఇట్లు అశ్వ కుమారుల వచనముల విని ఆ ఋషి స్వకార్య ద్ధికై వారియొక్క పాప కర్మమును తన్నిమిత్తమును కథనము చేయదొడగెను —

ఋషి — ఓ అశ్వ కుమారులారా స్వాయంభువు బ్రహ్మయొక్క శిష్యడగు విరాడ్భగవంతుని మొదలుకొని పౌత్రమాఖ్యుని పర్యంతముగల వ్యవరపరచే పురుషవంశ మేర్పడినది ఈ పురుషవంశమందు బ్రహ్మదేవునకు పదవ ద్వాదశపురుషుడు దధ్యగాథర్వణఋషి అతడు దైవాథర్వణఋషి శిష్యుడాయెను మఱియు నాతడు మీరిద్దఱిని గురు ర్యోమ బ్రహ్మవిద్యాసంపన్నుడై మధుకాండమున కర్థమెఱిగినవాడై బ్రహ్మజ్ఞానప్రభావముచే మహాయశమునొందిన ఆ దధ్యగాథర్వణఋషి మీకు వేదపాఠమును తదర్థమును నేర్పెను ఐనను మిమ్ముల వైరాగ్యరహితులుగా జూచి ఆ ఋషి మీకు ఉపనిషద్రూప వేదార్థము నెఱిగింపడాయెను మీరున్ను వేదపాఠమును తదర్థమున్ను తోడ అధ్యయనము చేసితిరో అంత త్వాష్ట్రవిశ్వరూపఋషి వచించిరి ఆ ఋషి ఆభూతిత్వాష్ట్రఋషి ఆ దుమఱల అపాప్యా రసఋషి జెప్పెను ఈ ప్రకారము

వేదవిద్య వర పరచే పౌతిమాష్యబుషి స ప్రాప్తి చెను ఆ పౌతిమాష్యబుషి మనుష్య లోకమ దలి వర్తమా అధికారులందఱి ని గురువారాయెను ఈ పకారముగ వేదవిద్యా ప పదాయమును వ _ పజేసి ఆ దధ్య గబుషి ఒకానొక ప్రదేశము ఆశ్రమమును నిర్మి చుకొని నివాస మొనర్చుచు డెను

ఆ దధ్య గబుషి పక్షపాత హితుడై దేవాను మనుష్యులకు హితోపదేశము చేయుచు డెను అభి ప్రాయము ఎ డై స్వర్గప్రాప్తి కుపాయమడి పుడు వాని - దర పౌర్ణ మాసయజ్ఞ ముచే స్వర్గప్రాప్తియగును గాని పుణ కర్మక్షయముచే యధ పతనము వలన చాల దు ఖము కలుగు యు మఱి ఉత్తమ కులజ త్రమగు యు ఎ డై శత్రు మారణోపాయ మడి నపుడు వా — శ్యేనయాగముచే నీ శత్రువు మరణి చును గాని తరువాత నీకు రక ప్రాప్త యగు నియు యొవ డై చిత్తశుద్ధి కుపాయమడి నపుడు వా ఎక లేచ్ఛాప త్యాగము విహితకర్మము చేసినపక్షమ దు కు చిత్తశుద్ధియై ఆ వెనుక శవణాదులద్వారా ఆత్మజ్ఞానము ప్రాప్తమగు నియు ఎ డై బహ్మవిద్యకొఱకై పమీపి చినపుడు వాని వివేకము వైరాగ్యము శమాది షట్క న వత్తి ముముక్షుత్వ మను నీ నాల్గు సాధ మూలను మొదట స పాద ము చే రమ్ము ఆ పిదప కు బ్రహ్మోప దేశము చేసెదననియు ఈ ప్రకా ముగ ఆ దధ్య గబుషి సర్వుల కుపదే చుచు డెను ఆ మహాత్మునియొక్క _ దశదిక్కు దును వ్యాపించెను ఓ అ ్వసులారా దధ గ బుషి సమస్త ప్రాణిమాత్రు దు స్నేహభా ము డి ను మీ ద్దఱు బాల్యకాలమునుండి అమ్మ యొక్క ష్యులగుట ల మీరిద్దఱియెడ యా ని పరమస్నేహము డెను ఇట్లు స్నేహయుక్తుడై దధ్య గము మీరు బ్రహ్మవిద్యా ప్రాప్తికొఱకు పార్థన చేసి నను మీకు విషయమ దాస _ యు డుటజూచి యా ము మీకు బ్రహ్మవిద నొస గ లేదు వివేకాదిసాధనములను దృఢీకృత మొ ఎ వ యుటకుగాను పలుమారులిట్లనెను అకాలమందు వ ్ష చి ్టి నిష్ఫలమగును మూర్యుని యెదుట దీపము ష్ఫలమగును అజీర్ణ ము గలవా భోజ ము నిష్ఫ మగును వస్తువు నిచ్ఛ ప వాని వస్తువిచ్చుట విష్ఫలమగును అట్లే వివేకాది సాధన హితుడగు అధికా కుపదే పబడి బహ్మ విద్యయు నిష్ఫల గును అ దుచే మీరు మొదటనే వివేకాది సాధనముల స పాదనము చేయుడు — ఈ పకారముగ నా దధ్య గబుషి మీకు పలుమారు లుపదే చెను

మఱియును ఓ అ ్వనీ కుమారులారా ఒకానొక సమయము మీరిర్వురును ఏదో యొక కారణముచే దే రాజేంద్రుని య జ్ఞ చేసితి మీ ర్వురును అపుడు ను దరరూప ముచే అభిమా యుక్తులై విద్యాభిమానయుతులై యు టి అందువ నే సకలదే తాధి పతియై ఇ ద్రుని య జ్ఞచే తి ఆ య జ్ఞ జూచి కోధావిష్టుడై ఇంద్రుడు మీ యజ్ఞ భాగమునకు పతిబ ధము కలుగజేయు నిమిత్తము ముల్లోకముల దును యిట్లు ఆజ్ఞ చేసెను — ఓ సమస్త జనులారా ఈ అ ్వ కుమారు లిర్వురును చి త్స చేయువారు

గాన శుద్ధులైనను పూర్వజన్మమందు చకులస్థులుగా అశుద్ధులేయగుదురు అశుద్ధులకు యజ్ఞభాగమిచ్చుట యుచితముకాదు అందుచే నేటినుండి యెవరును వీ యజ్ఞభాగమివ్వగూడదు

ఇట్లా దేవరాజేంద్రుడు దే మునిజనుల సమ్ముఖము జెప్పెను అపుడు మీ యిద్దఱి యజ్ఞభాగము నివృత్తముకాగా యజ్ఞభాగరహితులైన మీరత్యంత పుత్రులై దధ్యఙ్గాథర్వణమునియొక్క సన్నిధికేగి మఱలయజ్ఞభాగ ప్రాప్తికై యుపాయమడిగిరి– ఓ గురువర్యా దేవరాజేంద్రునిచే నేడు సభామధ్యమందు మాయజ్ఞభాగము నివృత్తము గాబడినది ఇపుడు మేమేమి యుపాయమాచరింపవలెనో దయచేసి చెప్పుడు హే గురో మీ ఆజ్ఞయైనచో సమస్తదేవతాసహితుడైన ఇంద్రునితో మేమిద్దఱము యుద్ధము చేయుటకు సమర్థులమైయున్నాము ఇందేమియు సంశయము పొందబనిలేదు కాని మీ యాజ్ఞ గానిచో మేము సమర్థులముగాము

(ఇపుడు సందేహనివృత్తికొఱకు సామర్థ్య నిరూపణ మొనర్పబడుచున్నది –) హే గురో మా సామర్థ్యమెట్టిదనగా మాయిద్దఱియందొకడైనను లోకత్రయసహిత బ్రహ్మదేవునిగాని విష్ణువునుగాని శంకరునిగాని అథవా సకలదేవతాసహిత యింద్రునిగాని యుద్ధముచేసి జయించుటకు సమర్థుడైయున్నాడు ఇట్లుండ యిర్వురును యుద్ధముచేసినచో దేవతలయందు జయము అవశ్యముగా జయించెదము వీలగు మృతసంజీవనీవిద్యను మేమెఱుంగుదుము ఏ శస్త్రముచేగాని అస్త్రముచేగాని వ్యాధిచేగాని మాకు మృత్యువు గలుగదు మఱియును హే గురో దేవాసుర మనుష్యులయొక్క నానాప్రకారములగు మాయ మమ్ముల నేమి చేయజాలదు సర్పాదులందలి జంగమవిషమును కాలకూటాది స్థావరవిషమును మూలోకములనైన ఛేదింప శక్యముగావు మృత్యుసాధనములైన పలువిధ ఓషధులు వివిధమంత్రములు భూతపిశాచాదులు శ్యేనయాగాది అభిచారకర్మములు బ్రాహ్మణాదుల శాపములు మమ్ముల స్పృశింపవు ఎందుకన మీ కృపచే మేము స్వభావము గానే సిద్ధియుతులమైయున్నాము హే గురో యుద్ధము చేయకయు మేము దేవతల జయించుటకు సమర్థులమైయున్నాము చూడుడు — స్వర్గమందలి శ్రీమందానిగ్రహక ఓషధిని మేము విడచిన దేవతాసహితుడగు ఇంద్రుడొకక్షణమందే మృత్యుధామము పొందును మఱియును హే గురో మేమొక మంత్రప్రయోగము చేసిన సకల దేవతాసహితుడగు ఇందుని చిత్తము విచిత్రమై స్వర్గలోకమందు వాని వైరాగ్యము ద్భవించును ఇంతకు సకల దేవతాసహితుడగు ఇందుని స్వర్గలోకమునుండి క్షణములో భూమిపై పారవైచుటకు మేము సమర్థులమైయున్నాము మఱియు నొక దిశయందున్న ఇంద్రుని మోహబలముచే అన్యదిశయందు రప్పించుటకును మేము సమర్థులము దేవతలకు స్వర్లోకస్థితులైన అప్సరసలందే అభిలాష గల్గియుండునుగాని మా వ స్త్రీలయందుగాదు. అట్లైనను సకల దేవతాసహిత ఇంద్రుడును సకలముశ్వరులకును మానవస్త్రీ ఆదొండ

కామోత్పత్తి కలుగజేసి వారలను మా వస్త్రముల యభిలషించునట్లు చేయు సామర్థ్యము మాకు గలదు

ఓ అశ్వినులారా ఇట్టి మీ వచనముల విని ఆదధ్యఙ్గముని తన మనంబున చాల సేపు విచారించి మీతో నిట్లనెను — ఓ అశ్వినీకుమారులారా మీరు సకల శత్రువులను నాశము చేయ సమర్థులైయుండగా కామక్రోధాది అంతశ్శత్రువుల యేల నాశము చేయరు మొదట అంతశ్శత్రువులనే జయింపుడు ఓ అశ్వినులారా మీశత్రువు ఇంద్రుడుకాడు మఱియొకడును కాడు ఈ క్రోధమే మీ శత్రువు అనుడు — హే గురో మీరు క్రోధమును శత్రువనుచున్నారు ఆ క్రోధమేమి అపరాధము చేసెనని దధ్యఙ్గఋషి

ఓ అశ్వినులారా మీ సకల దేవతలచే పూజ్యులై ఇంద్రుని యొక్క నాశమందే ప్రవృత్తి మీకు జనించినదో అది కేవలము క్రోధప్రభావముచే నే జనించినది క్రోధముచేగాక యట్టి నిషిద్ధకర్మమందు ప్రవృత్తి యుదయింపదు ఓ అశ్వినులారా ఇంద్రలోకమందు ఇంద్రునియెడ మీకెన్నడును గలిగియుండలేదు నేడు మాత్రమెట్లు గలుగుచున్నది కాదా క్రోధముగాక ఇంకే హేతువున్ను లేదు క్రోధమే మీ పరమశత్రువైయున్నది సమస్త శత్రువులకును రాజులైనట్టి కామక్రోధాదులను తత్కింకరులగు ఇంద్రియములను జయింపక దేవతాశరీరప్రాప్తికాదు దీనిచే మీ రిదివఱకున్ను పూర్వజన్మము కామక్రోధాదులను ఇంద్రియములను జయించియున్నారని తోచుచున్నది అందులకనే మీ రిపుడు దేవశరీరము ప్రాప్తించినది ఓ అశ్వినులారా ఏ సామర్థ్యముచే మీరు పూర్వము కామక్రోధాదులను జయించితిరో ఆ సామర్థ్యమిపుడెచటికి పోయినది నేను నా మనంబున ఇట్లు తలంచుచున్నాను ఒకరాజు యొక్క రాజును జయించెను కొంతకాలమైన తరువాత పరాజితుడగు నా రాజు మఱి సమర్థుడై పూర్వవైరమును స్మరించి కొన్నిదినములకు జయించిన రాజును జయించెను అట్లే పూర్వజన్మమందు మీరు కామక్రోధాదులను పరాజితము చేసితిరి అపరాజితములగు కామక్రోధాదులు తమ పూర్వవైరమును స్మరించి యిపుడు మిమ్ముల జయించుటకు సిద్ధమై వచ్చినవని నేనెంచుచున్నాను

ఓ అశ్వినులారా కామక్రోధాదులను అంతశ్శత్రువులను జయించుటకు మీకు సామర్థ్యము లేనిచో అపుడింద్రునెట్లు జయింపగలరు మఱియు నో యశ్వినులారా దేవసభయందు దేవరాజేంద్రునిచే వచనరూప బాణముచే మీ తాడనమెయ్యది గావింపబడెనో అదియును మిమ్ముల కామక్రోధరూప శత్రువునకు వివశముగా జూచియే యేర్పబడినది

అభిప్రాయము — నిష్కాముడైన బ్రహ్మజ్ఞానిని తాడనము ఎవ్వడును చేయడు కామనగల పురుషుడే ఎక్కడనైనను తాడనమగుచున్నది ఓ అశ్వినులారా దేవరాజేంద్రుడు పూర్వము మీ నిరాదరము ఎప్పుడును చేయలేదు ఇప్పుడు మాత్రము చేయుట

యందు హేతువేమి ఈ విచారము మీరు చేయలేదు కామమే మీ నిరాదరమునకు హేతువైయుండె ఎప్పుడా కామరూపశత్రువును జయించుటకు మీరు సమర్థులుగారో అపుడు సకలదేవతాసహితముగ ఇంద్రునెట్లు జయించెదరు పూర్వమొక కామరూపశత్రువుచేతనే మీ యవమానమైనది ఇపుడు క్రోధరూప పుత్రునిచే యుక్తమైన కామరూపశత్రువు ఏ యనర్థము చేయదు సకలానర్థమును చేయును ఓ అసురులారా సమస్తదేహధారి జీవులకు కామక్రోధములే పరమశత్రువులు ఏ పురుషుడు కామక్రోధాది అంతరశత్రువులను ఉపేక్షచేసి, బాహ్యశత్రువులను జయించుటకు కోరుచున్నాడో అతడే పరమమూర్ఖుడు ఓ అసురులారా మీయందు సామర్థ్యముండినపక్షమందు మొదట కామక్రోధరూప బలిష్ఠశత్రువులను జయింపుడీ ఓ అసురులారా సమస్తజగత్తును సృజించిన బ్రహ్మదేవుకూడ కామము జయించుచున్నది సంపూర్ణజగత్తును పాలనచేయువాడైన విష్ణువునున్ను కామము జయించుచున్నది జగత్తుయొక్క సంహారము చేయువాడైన శంకరుకూడ కామము జయించుచున్నది ఎపుడు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులనుగూడ కామము జయించుచున్నదో అపుడు స్త్రీలయొక్క క్రీడామృగములైన అన్యదేవతలను కామదేవుడు జయించునని చెప్పుటయేమి ఓ అసురులారా ఈ కామదేవునికన్నను క్రోధదేవుడు అతిశయబలవంతుడు ఆ క్రోధదేవుని జయించుటకొఱకు మీరు మిగుల ప్రయత్నము చేయవలసినది. ఎందుకనగా — అనేక ప్రకారములైన ఉపాయములచే మునిజనులు కామదేవుని వశపఱచుచున్నారు కాని క్రోధదేవుని జయించుటకు మునిజనులును సమర్థులుకాలేరు ఓ అసురులారా మీరు శత్రునాశమందు సమర్థులై మానయుక్తులై యుండిన పక్షమందు మొదటనే కామక్రోధములను శత్రువుల జయింపుడు మఱల ఇంద్రుని జయించుటకు ప్రయత్నము చేయుడు

ఋషి — ఓ అసురులారా ఈ ప్రకారము కామక్రోధశాంతికొఱకు గు వచనములచే మీ గురువు వైరనివృత్తి ఉపదేశము చేసెను అయినను క్రోధరూపాగ్నిచే తప్తులైన మీరు ఆ వచనముచే శాంతిని పొందలేదు అపుడు మీ గురువు మీ శాంత్యర్థము ఉపప్రదానరూపోపాయమును చేసెను అభిప్రాయము — సామము భేదము ఉపప్రదానము దండము ఈ నాలుగుయుపాయములచే జనులు శాంతులగుచున్నారు అందు ప్రియవచనములచే క్రోధనివృత్తిచేయుట సామమనబడును అన్యశత్రువుయొక్క పక్షమునుండి తనపక్షమునకు తీసుకొనివచ్చుట భేదమనబడును వాంఛితపదార్థమిచ్చుట ఉపప్రదానమనబడును తాడనము దండమనబడును ఈ నాలుగుపాయములందు సామభేదములైన రెండుపాయములు ఋషిచే చేయబడినవి అయినను వానిచే మీ శాంతిగాకుండుటవలన బుద్ధిమంతుడైన ఆ దధ్యంగఋషి ఉపప్రదానరూప తృతీయోపాయమును చూపుచున్నాడు

దధ్యఙ్ఙ ఋషి — ఓ అశ్వినులారా ఏ బ్రహ్మవిద్యా ప్రాప్తికొఱకు పూర్వము మీరు నన్ను ప్రార్థన చేయుచున్నారో ఆ బ్రహ్మవిద్య నేను మీకుపదేశము చేసెదను. కాని మొదట సకల ప్రాణులందు ద్వేషత్యాగము చేయుడు దేవరాజేంద్రుని వైర త్యాగము మొదటనే చేయుడు అశ్వినులు — హే గురో ఇది సామోపాయము యొక్కయు భేదోపాయముయొక్కయు ఉపప్రదానముయొక్కయు కాలము కాదు ఎలాగుననగా — పూర్వము మీరు అనేకమార్లు బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికొఱకు మీరు వివేకాది సాధనములు సంపాదనము చేయుడని చెప్పియున్నారు. మేము అవి చేయలేదు ఇపుడును బ్రహ్మవిద్యాలోభముచే ఇంద్రునితో వైరత్యాగము మేము చేయము హే గురో దయచేసి యుద్ధముకొఱకు మాకాజ్ఞ యిమ్ము క్షణములో సకల దేవతలతో సహా ఇంద్రుని మేము జయించెదము దానియందు మీరు చిన్మాత్రమును సందేహము చేయకుడు

దధ్యఙ్ఙ ఋషి — ఓ అశ్వినులారా ఏ పురుషుడు అయిదు ప్రాణుల పాలనము చేయునో ఆపురుషుడు పంచభూత శరీరముగలవాడగు ఈశ్వరుడన లక్షణము ఆట్టి పురుషుని హననము చేసినపుడు పంచభూత స్వరూపమగు సకల విశ్వమును హననము చేయువాడగును అనగా అంతపాపియగును ఎవ్వడైదు ప్రాణుల పాలనము చేయువాని హననమందు అంత పాపముగలదో అప్పుడు త్రిలోకపాలనము చేయువాడైన ఇంద్రుని హననముచే మహాపాపమగునని చెప్పనేల ఓ అశ్వినులారా ఏపురుషుడు ఉపకారము చేయువాడైన తన స్వామిని హననము చేయుచున్నాడో ఆ దుష్టుడు బంధుహిత మాతాపితృల హననము చేయువాడగును అనగా అంత పాపియగును ఓ అశ్వినులారా బ్రహ్మహత్యాది పాపనివృత్తి కుపాయము శాస్త్రమందు చెప్పబడినదిగాని కృతఘ్నతా నివృత్త్యుపాయము చెప్పబడలేదు తన స్వామి ద్రోహము చేయువాడైన అధమపురుషుడు అంధతామిస్ర నరకమందు నివాసము గల్గును బ్రహ్మహత్య చేయు పురుషుడైనను సహస్రకోటి కల్పానంతరమున కాశానాథపుడైన నరకసముద్రమునుండి విముక్తుడగునుగాని స్వామి ద్రోహియగు కృతఘ్నపురుషుడు ఎప్పటికిని నరకమునుండి ముక్తుడుగానేరడు

ఓ అశ్వినులారా ఒక దేశపు పాలనము చేయువాడైన రాజును వధించుటయే సౌభాగ్యము కాదు ఇక త్రైలోక్యపు పాలనము చేయువాడైన ఇంద్రునివధ సౌభాగ్యమగునా భూమండలముపైనే యేయల్పరాజులు గలరో వారియందు ఇంద్రాది లోకపాలుర యొక్క అంశములు గలవు కనుక వారిని చంపుట మహాపాపమని శాస్త్రమందు చెప్పబడెను. అట్టిచో సాక్షాత్ యింద్రుని చంపుట మహాపాపమని చెప్పనేల భూదేవుడగు బ్రాహ్మణుని చంపుట మహాపాపమని ఏది చెప్పబడెనో అదియును ఇంద్రాది సకల దేవతలు బ్రాహ్మణశరీరమందు అంశరూపముగ వసించుటవలన చెప్పబడె అట్లుండగా సాక్షాత్ యింద్రుని చంపుట మహాపాపమని చెప్పవలెనా మఱియును ఓ అశ్వినులారా

మీయిద్దఱియందే సామర్థ్యము గలదో అదియును ఇంద్రాదిదేవతల అనుగ్రహముచేతనే కలిగియున్నది ఇంద్రాదులకు క్రోధమైనచో మీ యిద్దఱు కామమువలె సామర్థ్య రహితులగుదురు మఱియును ఓ అశ్వినులారా ద్వాదశాదిత్యులు అష్టవసువులు ఏకాదశ రుద్రులు ఏకోనపంచాశత్ మరుద్గణము సమస్తలోకపాలురు సమస్త దేవతలు సమస్త మునిజనులు సమస్తసిద్ధచారణాదులు బ్రహ్మావిష్ణుమహేశులు సమస్తశక్తులు ఆకాశాది భూతాభిమానిదేవతలు చంద్రుడు గ్రహములు నక్షత్రములు తారాగణములు మొదలుగాగల ఎంత విశ్వము గలదో ఆ సమస్తమున్ను ఇంద్రుని పక్షమందు గలదు మీపక్షమందెవడును లేడు ఎప్పుడు మీరిద్దఱు ఇంద్రునితో యుద్ధమునకు ప్రవృత్తులగుదురో అప్పుడు లోకపాలాది సర్వులును మొదట మిమ్ముల నెదుర్కొని మీ యెదుటకు వచ్చెదరు వారిని మీరు జయించిన తరువాత ఇంద్రుడు మీ యెదుటకు వచ్చును సమస్తదిక్పాలాదుల జయించు సామర్థ్యము మీకు లేదు కాబట్టి మీరు ఇంద్రునితోటి యుద్ధేచ్ఛ విడువుడు.

మఱియును ఓ అశ్వినులారా ఎచ్చట యుద్ధము చేయక కార్యసిద్ధి కాదో అచ్చట యుద్ధముచితము ఐనను బలముచే బుద్ధిచే తన వీరసహాయముచే తమతో సమానమైన వానితోనే యుద్ధముచితము ఈ దేవరాజేంద్రుడో బలముచేతను బుద్ధిచేతను దేవతల సహాయముచేతను మీకన్న నధికుడు వానితోటి యుద్ధము మీకు యుచితము కాదు. ఓ అశ్వినులారా మీరిద్దఱియందెంత సామర్థ్యము గలదో అంత సామర్థ్యము ఒక్కొక్క దేవతయందును కలదు ఒక్కొక్క దేవతయందు జగదుత్పత్తిస్థితిసంహార సామర్థ్యమున్ను గలదు ఇటువంటి అనంతదేవతలతోఁగూడి ఇంద్రునితో యుద్ధముచేయు సామర్థ్యము మీయందు లేదు మఱియును ఓ అశ్వినులారా గర్వసహిత ఇంద్రాదిదేవతలతోటి ద్వేషము చేయుట స్వర్గమునుండియును యథ పతనమునకు హేతువై యున్నది కాబట్టి స్వర్గమందుండుట మీ మనస్సులో యుండిన పక్షమందు మీరు ఇంద్రునియెడ ద్వేషము చేయకుడు.

ఋషి — ఓ అశ్వినులారా ఈ లోకముయొక్కయు పరలోకముయొక్కయు భయబోధకమైన సుయుక్త చరూప దండముచే మీ గురువు మిమ్ముల తాడనము చేయుచున్నాడు ఆ దండరూప వచనమును మీరు అంగీకరింపరు ఎందుకనగా — ఒకటి ఇంద్రునిచే మీ యజ్ఞభాగము వృత్తమైనది మఱియొకటి దేవతల సభయందు ఇంద్రుడు మీ కవమానము చేసెను దానివల మీ మనస్సు వ్యాకులమై గురు భాషణమును మీరంగీకరింపరైతి ఓ అశ్వినులారా మీ ట్లంటి —

హే గురో ఇంద్రునితో చేయు యుద్ధమందు మేము చనిపోవుదుముగాక సకల నరకప్రాప్తి మాకగుగాక అదియును మేము చెదము కాని దయచేసి మీరు యుద్ధము చేయుటకు మాత్ర మాజ్ఞ యొసంగుడు దధ్యఙ్ఋషి ఓ అశ్వినులారా — కోమల పుష్పములతోనైనను శత్రువుతో యుద్ధము చేయుట యోగ్యము కాదు అతి తీక్ష్ణములగు శస్త్రములచే ఎట్లు యోగ్యమగును యుద్ధమందు నాల్గు దోషము లవశ్యముగానుండును.

సాజయమగునా శత్రుజయమగునా యను సంశయము మొదటిది. శ్రేష్ఠపురుషుల వారి కగుట రెండవది. శస్త్రముచే గాయముగాక బంధుఘాతము గాక ఎవడును జయము పొందక యుండుట మూడవది. పరాజయమైనపుడు పరమనిందయగుట నాల్గవది. కాబట్టి యుద్ధమే యోగ్యము కాదు. ఓ అర్చనులారా! ఈ క్షణభంగురమైన సంసారమందు అధికారము నొందిన పురుషుడు ఆత్మజ్ఞాన సంపాదనము చేయుటయే యోగ్యముగాని యుద్ధాదివ్యవహారము యోగ్యము కాదు. ఈ సంసారము కదా స్వభావముచే సారరహితమును సకల దుఃఖములచే పూర్ణముగాను నున్నది. మనుష్యశరీరమునుగాని దేవశరీరమునుగాని పొంది తమ హితోపాయము చేసికొనుటయే కర్తవ్యము. ఆ హితోపాయము అద్వితీయాత్మయొక్క జ్ఞానమేయై యున్నది. ఆ ఆత్మజ్ఞానముకన్న భిన్నములైన యుద్ధాది కర్మములు అహితోపాయములే. ఓ అర్చనులారా! దేవరాజైన యింద్రునితో యుద్ధము చేయుట మీకు ఈ లోకమందును పరలోకమందును దుఃఖకారణముగ నున్నది.

అర్చనులు — హే భగవన్! మీరు సర్వప్రకారములచే యుద్ధమును నిషేధము చేయుచున్నారు. అది యుక్తము కాదు. ఎందుకనగా — యుద్ధశాస్త్రమందు యుద్ధప్రకారము విస్తారముగ వ్రాయబడియున్నదిగదా. దధ్యఙ్ఙ్ఋషి — ఓ అర్చనులారా! యుద్ధశాస్త్రము వ్యర్థము గాదు. ఎపుడు యుద్ధము చేయని పక్షమందు తమ మృత్యువు నిశ్చయమగునో, యుద్ధము చేసినచో జీవించుట యగునో అపుడు యుద్ధము చేయుట యుద్ధశాస్త్రముచే కూడ విధానము చేయబడినది. ఆ ప్రకారపు యుద్ధకాలము మీకు ప్రాప్తము కాలేదు. అనగా యుద్ధము చేయకయే మీ కార్యసిద్ధి శక్యమైయున్నది. ఓ అర్చనులారా! స్థూలశరీర పరాక్రమముకన్న బుద్ధిపరాక్రమము అధికము. ఏలయనగా — స్థూలశరీరప్రేరితశస్త్రముచే ఒకానొకపుడు — నేను జయింతునా జయింపకుందునా యను సంశయము కలుగును. బుద్ధిరూపశస్త్రమైనచో సర్వజగత్తును జయించును. బుద్ధియొక్క పరాక్రమ మెట్లున్నదనగా — కోటి జన్మములు యుద్ధము చేసినను ఏ హిరణ్యగర్భలోకము ప్రాప్తము గాదో అట్టిలోకము బుద్ధిద్వారా హిరణ్యగర్భోపాసనచే అల్పకాలమందు ప్రాప్తమగును. అందువలన ఓ అర్చనులారా! ఆ బుద్ధిచేనే మీరు యజ్ఞభాగప్రాప్తికి ఉపాయ మొనర్పుడు. అర్చనులు — హే భగవన్! యుద్ధము వినా యజ్ఞభాగ ప్రాప్తికి ఇతరోపాయము మేమెఱుగము. దధ్యఙ్ఙ్ఋషి — ఓ అర్చనులారా! యుద్ధము లేకయే యజ్ఞభాగ ప్రాప్త్యుపాయము చెప్పెదను వినుడు — శర్యాతియను రాజు యజ్ఞము చేయుటకై తన జామాతయైన చ్యవన ఋషిని యజ్ఞమందు హోతగ నియమించెను. కాని ఆ ఋషి నేత్రహీనుడై యుండుట వలన రాజు వానిచే యజ్ఞ మెట్లు చేయింతునా యని సంశయగ్రస్తుడై యున్నాడు.

అర్చనులు — హే భగవన్! ఆ చ్యవన ఋషి అంధుడేల నాయెను? దధ్యఙ్ఙ్ఋషి — ఓ అర్చనులారా! ఆ శర్యాతి రాజునకు సుకన్యయను నొక కన్య గలదు. ఆ కన్య

బాల్యావస్థనుండి తండ్రితో పలుమారు అరణ్యమునకు పోవుచుండెను ఆ వనమునం చ్యవనఋషి బహుకాలమును శి తపను చేయుచు కూర్చొనియుండెను అతడెట్లుననగా — శరీరమంతయు మృత్తికచే మూయబడెను ఆ మన్నునందు కంటి కెదురు చిన్నరంధ్రముండెను ఆ రంధ్రమునుండి యా ఋషి సర్వదా సూర్యుని చూచుచుండె అటువంటి ఋషి స్వరూపమును జూచి అయ్యది మృత్తికాపుంజమగు మిట్టభూమియం దలంచి దానిరంధ్రమునందు ప్రకాశ మెట్లు వచ్చుచున్నదని సంశయపడి బాలబుద్ధిచే నా కన్య యొక పుల్ల తీసికొని ఆ రంధ్రమందు బలముగా ప్రవేశపెట్టెను దానిచే సూర్యదృష్టిగల ఆ ఋషియొక్క కన్నులు భేదింపబడి రక్తము ప్రవహింప జొచ్చెను ఆ రక్తప్రవాహమును జూచి రాజు మృత్తికయందు ముని యున్నాడని యెఱిగి అత్యంత భయమును పొందెను పిమ్మట నేత్రరహితుడగు చ్యవన ఋషి జూచి వాని సేవ చేయుటకై సుకన్యను యాతని కర్పణము చేసెను ఓ అశ్వినులారా ఈ ప్రకారముగ నా చ్యవన ఋషి నేత్ర హీనుడై వృద్ధావస్థగలవాడై యున్నాడు వా మీరు నేత్రములను యౌవనావస్థను ఇచ్చిన పక్షమందు సమర్థుడైన యా ముని మఱల మీకు యజ్ఞభాగమిప్పించును

ఋషి — ఓ అశ్వినులారా ఈ ప్రకారముగ మీ గురువు చెప్పగా మీరిద్దఱు ఆ ఋషిని నేత్రయుక్తునిగను యౌవనయుక్తునిగను చేసితిరి తరువాత ఆ ఋషి బలాత్కారముగ యజ్ఞభాగము మీ కిప్పించెను ఈ విషయము భాగవతము నవమస్కంధమందు విస్తారముగ చెప్పబడియె తరువాత ఒకనాడు మీ గుర్వాశ్రమమునకు దేవరాజేంద్రుడు వచ్చెను వచ్చుటతోడనే మీ గురువు వానిని సన్మానించి సుఖాసనముపై కూర్చుండబెట్టి వివిధ కథలచే సంతుష్టపఱచుచుండె. ఆ సంతోషవృత్తియందు ఇంద్రుని గుఱించి మీ గురువిట్లనెను — హే దేవరాజేంద్ర త్రైలోక్యాధిపతియగు ఇంద్రుడవైన నీవు దయచేసి నా యాశ్రమమునకు వచ్చితివి నీ ప్రసన్నతకొఱకు నే సేవదార్థమి లెను ఇంద్రుడు — హే ఋషీ నా ప్రసన్నత నీవు కోరిన పక్షమందు సకల ప్రాణిమాత్రులకు దుర్లభమైన బ్రహ్మవిద్యయే నాకుపదేశము చేయుము ఓ అశ్వినులారా ఒక కన్యయొక్క పిత ఒక పురుషునకు తన కన్య నిచ్చెదననుకొని తరువాత నా పురుషునియందు విద్యాది గుణముల యభావమును జూచి ఈ గుణహీన పురుషునకు కన్య నిచ్చుటయా కాదా అను సంశయమును పొందుచున్నాడు అట్లనే దధ్యంగఋషియును దేవరాజేంద్రునకు పూర్వము ప్రియపదార్థ మిచ్చుటను ప్రతిజ్ఞ చేసి తరువాత ఈ యింద్రుడు గురుభక్తిహీనుడు విషయాసక్తుడుగాన వీని బ్రహ్మవిద్యాధికారము లేదు, ఈ ప్రకారముగ విచారముచే వీని బ్రహ్మవిద్య నిచ్చుట యోగ్యమా? అయోగ్యమా అను సంశయమును పొందుచున్నాడు మఱి నా ఋషి మనస్సులో నిట్లు విచారము చేయుచున్నాడు — ఏతపాంపము తద్భాషణము దగునో అధికారి బ్రహ్మవిద్య

విచ్ఛేటయందత పాపముగాదు నుక స్వప్రతిజ్ఞా సిద్ధికొఱకు ఇంద్రునకవశ్యముగ బ్రహ్మవిద్య నొసగవలయు నని నిశ్చయము జేకొని యా ఋషి ఇంద్రునితో ట్లనియె హే దేవరాజేంద్ర లోక ప్రసిద్ధులైన అశ్వినీ కుమారులను యిరువురు ప్యాలు వాక్కు గలరు వారు బ్రహ్మవిద్యకొఱకు నేకమార్లు ప్రార్థన జేసినను వారియందు వైరాగ్యాధి సాధనముల యభావమును జూచి వారికి నేను బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయలేదు. ఇటు వంటి దుర్లభమైన బ్రహ్మవిద్యయొక్క ఉపదేశము నీకు నేను చేసెదను సావధానుడవై శ్రవణము చేయుము

హే దేవరాజేంద్ర సుఖశబ్దమునకు ముఖ్యార్థము ఆత్మస్వరూపానందమైయున్నది. ఆత్మస్వరూపానందముకన్న భిన్నమై విషయ జన్యానందము సుఖశబ్దమునకు గౌణార్థము అట్లు విద్యాశబ్దమునకును బ్రహ్మవిద్యయే ముఖ్యార్థముగాని ఇతర విద్య గౌణార్థమై యున్నది ఇపుడు బ్రహ్మవిద్యయందు విద్యాశబ్ద ముఖ్యార్థత చూపుటకొఱకు మొదట విద్యాశబ్దమున కర్థము చెప్పుచున్నాడు — కార్యరూపముచే అనంతరూపము పొందిన వాసనాజాలమునకు మూలరూపముగాను సకల ప్రాణులకు భయకారకముగాను నున్న అజ్ఞానమును నిశ్శేషముగా నివృత్తము చేయుండా విద్యయని పేరు అథవా — వైరాగ్యాది సాధనయుక్తుడగు అధికారి ఆనందస్వరూపాత్మ నొసంగుదా విద్యయని పేరు అథవా — అధికారి ఆత్మసాక్షాత్కారము కలుగజేయుదా విద్య యని పేరు ఈ ప్రకారము గల విద్యాశబ్దమున కర్థము బ్రహ్మవిద్యయందే ఘటించుచున్నది. ఇతర విద్యలందు ఘటింపదు ఇట్లు విద్యాశబ్దార్థము చెప్పి ఆ ఋషి యనుచున్నాడు హే దేవరాజేంద్ర సర్వ వేదాంతశాస్త్ర ప్రతిపాదితమైన ఈ బ్రహ్మము త సచ్చిదానందరూపముచే సర్వ జగత్తును వ్యాప్తమైయున్నాడు అందువలన బ్రహ్మము పూర్ణ సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు మఱియును హే దేవరాజేంద్ర అసత్ శబ్దమునకర్థము అసత్ శబ్దజన్య జ్ఞానమునకు విషయము తత్పదార్థము పరోక్షమైన ఈశ్వరుడై యున్నాడు సత్ శబ్దమున కర్థము సత్ శబ్దజన్యజ్ఞానమునకు విషయము త్వంపదార్థముగు అపరోక్షమైన జీవుడైయున్నాడు ఆ యిద్దఱి పరమాత్మయొక్క సదానంద స్వరూపముగ నీవు యెఱుంగుము

ఇంద్రుడు — హే భగవన్ ఆత్మయొక్క భేదమునకు హేతువై ఏ ప్రపంచ రూపోపాధిగలదో అది విద్యమానమైయుండగా పరమాత్మయొక్క సర్వత్ర పూర్ణత సంభవింపదు దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర ప్రపంచము ఆనందస్వరూపాత్మకన్న భిన్నమైన పక్షమందు ఆ ప్రపంచము ఆత్మయొక్క భేదమును పుట్టించును. ఆనంద స్వరూపాత్మయగు అధిష్ఠానముకన్న ప్రపంచము భిన్నముకాదు అనగా పూర్ణ పరమాత్మచేతనే ప్రపంచము పుట్టుచున్నది పూర్ణపరమాత్మయందే స్థితమగుచున్నది. పూర్ణ పరమాత్మయందే లయమగుచున్నది సర్వ జగత్తు అధిష్ఠానరూపాత్మయందు కల్పితమై

యున్నది రజ్జ్వాధిష్ఠాన జ్ఞానమగుటచే కల్పిత సర్పనివృత్తియై శేషముగా రజ్జు రూపాధిష్ఠాన మెట్లుండునో అట్లే అధిష్ఠాన రూపాత్మయొక్క సాక్షాత్కారమగుటచే సంపూర్ణ కల్పిత ప్రపంచమునకు నివృత్తియై శేషముగ అధిష్ఠాన రూపాత్మయే యుండును మఱియును హే దేవరాజేంద్ర ఎట్లు ఆకాశము సర్వత్రపూర్ణమో అట్లు ఆనంద స్వరూపాత్మయు సర్వత్ర పూర్ణుడు మఱియు నెట్లు శరీరాద్యనాత్మ పదార్థములు త్రికాలమందొకే స్వభావముగలవి కావో బాల్యయౌవనాది నానాభావమును పొందుచున్నవో అట్లు ఈ యానంద స్వరూపాత్మ నానాభావమును పొందదు ఇటువంటి నిర్గుణపరమాత్మయొక్క వాస్తవ స్వరూపమును శుద్ధాంతఃకరణము గలవాడైన విద్వాంసుడనుభవించుచున్నాడుగాని మలినాంతఃకరణము గలవాడెఱుగడు

ఇంద్రుడు హే భగవన్ ఆత్మయొక్క ఏ వాస్తవ స్వరూపమును విద్వాంసుడనుభవించుచున్నాడో ఆ వాస్తవ స్వరూపమును ఘటపటాది న్యాయముగ ఇదంతా రూపముచే నాకు కథనము చేయుము దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర ఈ ఆనంద స్వరూపాత్మ వాస్తవముగ నసంగుడు నిర్గుణుడు జగదుత్పత్త్యాది రహితుడు కావున ఇటువంటి పరమాత్మను ఘటపటాదిన్యాయముగ ఇదంతారూపముచే బోధన చేయుటయందు ఏ విద్వాంసుడును సమర్థుడుగాడు అనగా — ఇట్లు నిర్గుణపరమాత్మయందు జగదుత్పత్త్యాదుల ఆరోపముజేసి శిష్యునకు సగుణబ్రహ్మోపదేశము గురువు చేయుచున్నాడు ఎందుకనగా — ఈ నిర్గుణపరమాత్మ స్వప్రకాశ జ్ఞాన స్వరూపుడగుటవలన బాహ్యేంద్రియముల చేతను అంతర మనోబుద్ధ్యాదులచేతను ఎఱుగబడడు ఇట్టి మనోవాక్కులకవిషయమైన నిర్గుణపరమాత్మయందు ప్రపంచారోపము ఎట్లగా సంభవించునని విచారించి మహాత్ములు జగదుత్పత్తి సిద్ధము నిమిత్తము ఆ నిర్గుణ పరమాత్మయందు మాయను కల్పనజేసి ఆ మాయ అజ్ఞానముకన్న భిన్నముకాదు అనగా నేనజ్ఞానిని నీ యనుభవ సిద్ధమైన అజ్ఞానస్వరూపము మాయయై యున్నది మఱియును హే దేవరాజేంద్ర ఆ యజ్ఞానరూపమాయను పరమాత్మయే వశపఱచియుచున్నాడు అందువలన ఆ మాయ సంపూర్ణపరమాత్మను ఆచ్ఛాదింపలేదు అనగా — పరమాత్మయొక్క చిద్దేశమాత్రమాచ్ఛాదించుచున్నది సంపూర్ణాత్మను ఆచ్ఛాదించిన పక్షమందు అస్తి భాతి ప్రియరూపముచే ఆత్మయొక్క భానము గాకుండవలసియుండె సర్వప్రాణులకు నేను సర్వదా విద్యమానముగనున్నానని నేను స్ఫురద్రూపమగుచున్నానని నేను నాకత్యంత ప్రియమని అనుభవరూపముగా ఆత్మయొక్క భానమగుచున్నది

హే దేవరాజేంద్ర ఈ యానంద రూపాత్మ స్వప్రకాశ జ్ఞాన రూపమునై బుద్ధ్యాది సకల పదార్థములకును ద్రష్ట మఱియు సజాతీయాది భేద రహితుడు ఇటువంటి స్వతస్సిద్ధానంద స్వరూపాత్మను సాక్షాద్బోధన చేయుటయందు ఎవడును సమర్థుడుగాడు హే దేవరాజేంద్ర శబ్దస్పర్శా విషయములద్వారా స్వానుభవముచే ఇట్టి

దైన తన సుఖమును ఏదోయొక దృష్టాంతముచే పురుషుడన్యపురుషునకు చెప్పుచున్నాడుగాని ఆ విషయజన్య సుఖమునుగూడ సాక్షాత్కథనము చేయుటయందు ఎవడును సమర్థుడుగాడు అట్లైన కంటె యలౌకికమై ఆనందస్వరూపాత్మను ఎవ్వడైనను సాక్షాత్కథనము చేయగల్గినా ఎవ్వడును చేయ సమర్థుడుగాడు అందువలన ఆ నిర్గుణ పరమాత్మయందు ప్రపంచము యొక్క అధ్యారోపముచేసి నేనున్ను ఆనందరూపాత్మయొక్క ఉపదేశము చేసెదను నీయంతఃకరణము శుద్ధమైన పక్షమందు నీవే ఆత్మయొక్క యథార్థస్వరూపమెఱుగుదువు హే దేవరాజేంద్ర అనాదియగు నీ సంసారమందు దినరాత్రిప్రవాహము నిరంతరము విద్యమానమైయున్నది అట్లే జగదుత్పత్తి ప్రళయములయొక్క ప్రవాహమున్ను నిరంతరము విద్యమానమైయున్నది దినమైన తరువాత రాత్రి రాత్రియైన తరువాత దినము అట్లే జగదుత్పత్తియై తరువాత ప్రళయము ప్రళయమైన తరువాత జగదుత్పత్తి దినము రాత్రి ములు మధ్యమందు ఏ కాలము గలదో అది సంధ్యాకాలమనబడిన అట్లే జగదుత్పత్తి నాశములకు మధ్యము దేశకాలముగలదో అది స్థితియనబడినది ఇపుడు జగత్స్వరూపమును చూపుచున్నాడు —

హే దేవరాజేంద్ర ఈ సంపూర్ణ జగత్తు నామరూపక్రియా స్వరూపమైయున్నది అందు విశ్వము లోకము ప్రపంచము — ఈ ప్రకారమగు శబ్దములకు నామమనిపేరు ఆకాశాది ప్రపంచమునకును తత్కార్యములైన శబ్దాదులకును రూపమనిపేరు జగదుత్పత్తి సంహారమునకు క్రియయనిపేరు ఘటాదిపదార్థములందును — ఘటము కుంభము కలశము ఇవి నామములు ఉదరము పెద్దది ముఖము చిన్నది ఇవి రూపములు జలాదుల యానయనము ధాన్యాదుల రక్షణము ఇవి క్రియలు హే దేవరాజేంద్ర జలానయనాది క్రియలు ఘటాదిపదార్థముకన్న వేఱుకావు మఱియు ఉదరము పెద్దదను ఘటాదుల రూపము ఘటాది నామములకన్న వేఱుకాదు ఎందుకనగా ఘటాది నామములు లేక ఘటాదిరూపమునకు సిద్ధికాదు ఈ ప్రకారముగ నామరూపక్రియలు పరస్పరభిన్నములుకావు అట్లే తమ కారణముకన్నను నామరూపక్రియలు భిన్నములుకావు కార్యమునకు కారణముతో అభేదము లోకమందున్న చూడబడినది ఎట్లు కల్పితమైన సర్పదండాది కార్యము రజ్జురూప కారణముతో అభిన్నమో ఎట్లు ఆకాశమందు కల్పితమైన మేఘాదికము ఆకాశరూపమో అట్లే నామరూపక్రియాసహితమగు సకల జగత్తున్ను స్వోత్పత్తి పూర్వము అద్వితీయ బ్రహ్మరూపమే ఈ ప్రకారముగ శ్రుతిచేత ఉత్పత్తి పూర్వము బ్రహ్మరూపముచే జగత్స్థితి కథనము చేయబడెను. బ్రహ్మమందలి యీ జగత్స్థితి బ్రహ్మమునకు జగత్కారణమునకు ఏకత సంభవింపదు ఎందుకనగా — స్వోత్పత్తి పూర్వము కార్యము తన కారణమందుండును ఇతర పదార్థమందుండదు ఎట్లనగా — ఘటరూపకార్యము స్వోత్పత్తి పూర్వము మృత్తికారూప కారణమందుండును హే దేవరాజేంద్ర అద్వితీయ బ్రహ్మమందు శ్రుతిచే కథ

నము చేయబడిన జగత్కారణత మాయలేక సంభవింపదు కావున జగత్కారణతా సిద్ధి కొఱకు విద్వాంసులచే ఆ యద్వితీయ బ్రహ్మమందు మాయయొక్క కల్పన చేయబడినది.

హే దేవరాజేంద్ర! ఆ మాయయు అధిష్ఠాన బ్రహ్మముకంటె వేఱుకాదు. ఆ గా అజ్ఞాతబ్రహ్మమునకే మాయ యని పేరు. ఈ కారణముననే వివేకులైన మహాత్ములు బ్రహ్మమందు జగత్కారణతా సిద్ధికొఱకు ఆ యజ్ఞాత పరమాత్మునే మాయయొక్క వాచకమైన అవ్యాకృతాది శబ్దములచే కథనము చేయుచున్నారు. ఇప్పుడా మాయావిశిష్ట పరమాత్మయొక్క నామములను చెప్పెదను – హే దేవరాజేంద్ర! కొందఱు వేదవేత్తలగు పురుషులచే ఆ మాయావిశిష్ట పరమాత్మ అవ్యాకృతమనబడియె. కొందఱిచే ఆకాశమనబడియె. కొందఱిచే అక్షరమనబడియె. కొందఱిచే మాయి యనబడియె. కొందఱిచే అధీశ్వరుడనబడియె. కొందఱిచే అంతర్యామి యనబడియె. కొందఱిచే ఈశ్వరుడనబడియె. కొందఱిచే కారణమనబడియె. కొందఱిచే బ్రహ్మమనబడియె. కొందఱిచే పూర్ణమనబడియె. ఇత్యాది అనంత నామములచే ఆ మాయావిశిష్ట పరమాత్మను వేదవేత్తలు కథనము చేయుచున్నారు.

ఇపుడవ్యాకృత శబ్దమున కర్థము — జగదుత్పత్తి పూర్వము మాయావిశిష్ట పరమాత్మయందు పూర్ణప్రపంచముయొక్క నామరూపము అస్పష్టరూపముగనుండును గనుక పరమాత్మ అవ్యాకృతమనబడినది. ఎట్లు శీతకాలమందు సూక్ష్మరూపముచే మేఘము ఆకాశమందుండునో మఱల వర్షాకాలమందు స్థూలరూపముచే పుట్టునో అట్లే ప్రళయకాలమందు అవ్యాకృత పరమాత్మయందున్న నామరూపక్రియాసహిత జగత్తు సూక్ష్మరూపముగనుండును. మఱల సృష్టికాలమందు స్థూలరూపముగ పుట్టును. ఈ కారణమువలన అవ్యాకృత పరమాత్మయే సంపూర్ణ జగత్తునకు కారణమైయున్నాడు.

ఇపుడు హిరణ్యగర్భుని స్వరూపము చెప్పెదను — హే దేవరాజేంద్ర! అపంచీకృతమైన ఆకాశాది పంచభూతములు శ్రోత్రాది పంచజ్ఞానేంద్రియములు ప్రాణాది పంచప్రాణములు మఱియును మనస్సు ఈ షోడశ కళలయొక్క సమూహమును వేదవేత్తలు సూక్ష్మశరీరమనుచున్నారు. ఆ సమష్టి సూక్ష్మశరీరమందు అహం అను అభిమానముచే యుక్తుడైన మాయావిశిష్ట పరమాత్మునకే హిరణ్యగర్భసంజ్ఞ ప్రాప్తమగుచున్నది. ఆ హిరణ్యగర్భునే కొందఱు వేదవేత్తలు సూత్రాత్మయనియు కొందఱు మృత్యువనియు కొందఱు అశనాయాయని కొందఱు పథ జనమని కొందఱు స్వయంభువని కొందఱు ఈశుడని కొందఱు కార్యబ్రహ్మమని ఇట్లనంత నామములచే కథనము చేయుచున్నారు. హే దేవరాజేంద్ర! హిరణ్యగర్భు స్వరూపము అత్యంత సూక్ష్మముగాను నానాప్రకారవర్ణములచే యుక్తముగాను నున్నది. అభిప్రాయము — శరీరము ఇంద్రియములు ప్రాణము విషయములు అంతఃకరణము — ఇన్ని పదార్థముల సముదాయరూపము తత్స్వరూపమైయున్నది. మఱియును హే దేవరాజేంద్ర! శ్రీ

మంకురము ద్వారా ఈ షము కు కారణము అ కురము సాక్షాత్కారణము. అట్లే మాయా వి ష్ట పరమాత్మ హిరణ్యగర్భునిద్వారా పవ చమునకు కారణము. సాక్షాత్కారణము హిరణ్యగర్భుడు ఈ పూర్ణ జగత్తు హిరణ్యగర్భుని స్వప్నమైయున్నది. ఇ దుడు - హే భగవన్ స పూర్ణ జగత్తు హిరణ్యగర్భుని స్వప్నమ పుడు హిరణ్యగర్భునియ దు జీవత్వము సిద్ధి చునుగదా దధ్య గుడు హే దే రాజే ద్ర ఉపాధిదృష్టిచే హిరణ్య గర్భు డెపుడు తన వ్యాపక చైతన్య స్వరూపానుభవము చేయడో అపుడాతడు జీవ సంజ్ఞను పొ దుచున్నాడు మఱియు ఎపుడు చైతన్యదృష్టిచే తన వ్యాపక స్వరూపాను భావము చేయుచున్నాడో అపుడాతడు ఈశ్వ స జ్ఞయే పొందుచున్నాడు ఎట్లు మహాభారతమ దు యుధిష్ఠిరా వ చపా గవులందు దేవతా తమున్న మనుష్యాంశ మున్న చెప్పబడియున్నదో అట్లే హిరణ్యగర్భు య దు ఈశ్వర వ్య వారమున్న చెప్పబడియున్నది

హే దేవరాజే ద ఈ హిరణ్యగర్భుడు జడచేత సంపూర్ణ జగత్స్వరూపమై యున్నాడు ఈ హిరణ్యగర్భుడే ఇంద్రాది సకల దేవతాస్వరూపమై యున్నాడు ఈ హిరణ్యగర్భుడే దశదిశాస్వరూపమైయున్నాడు హే దేవరాజే ద్ర ఎట్లు మాయావి యైన రాక్షసుని బాలకుడు స్వమాయా పభావముచే అనేక పదార్థముల యు ఉత్పత్తిస్థితి లయములను చేయుచున్నాడో అట్లే హిరణ్యగర్భ భగ తుడున్న స్వమాయబలముచే స పూర్ణ జగదు ఉత్పత్తిస్థితి స హారములను చేయుచున్నాడు ఈ గున హిరణ్యగర్భుడే జగత్తునకు కారణమగును హే దేవరాజే ద్ర ఈ జగత్తునందు హిరణ్యగర్భు కన్న నధి కుడు అథవా హిరణ్యగర్భునితో మానుడగు దేహధా జీవు డెవడును లేడు హిరణ్య గర్భుడే అధికుడు కనుక ఈ హిరణ్యగర్భుడు అతిశయతా దోషముచే రహితుడుగా నున్నాడు హే దే రాజే ద్ర ఎట్లు రాజాయొ ప్రియసే కులు స్వేచ్ఛాచారముగ శుభాశుభకర్మములను చేయుచున్నారో అ ప్రియ సే కు ఇచ్ఛానుసారమే రాజు వా ప్రేరణ చేయుచున్నాడో అట్లే పూర్వ పూర్వ పుణ్యపాపరూప కర్మానుసార ముగ వర్తమానకాలమ దు పుణ్య పాప కర్మముల దు వ్ర చువారైన జీవులను యీ హిరణ్యగర్భ భగవ తుడు ప్రేరణ చేయుచున్నాడు అ దు ల నితడంతర్యామిగా నున్నాడు

హే దే రాజే ద్ర యీ హిరణ్యగర్భ భగ తుడు ఎ ని నరకమునకు ప ప గోరుచున్నాడో వానిచే పాప ర్మము చేయి చుచున్నాడు ఎవని స్వర్గమునకు ప ప గోరుచున్నాడో వానిచే పుణ్యకర్మము చేయి చుచున్నాడు మనుష్యలోకమున కెవనిని ప పగోరుచున్నాడో వానిచే ఉభయకర్మములు చేయి చుచున్నాడు ఎట్లు ధర్మాత్ము డగు రాజు శుభాశుభకర్మము చేయువారైన జనులను త త్తదనుసారముగ సుఖదుఃఖ ముల నుపభో ప జేయుచున్నాడో అట్లే హిరణ్యగర్భ భగవ తుడును పుణ్య పాపాను

సారముగ జీవులకు సుఖదుఃఖోపభోగములను చేయించుచున్నాడు. కనుక హిరణ్యగర్భ భగవంతునియందు విషమదృష్టి క్రూరతయున్ను సంభవింపదు. హేమకోటులకు మాతాపితరులు బిడ్డలను తాడనము చేయునట్లు చిత్తశుద్ధ్యాది హితముకొఱకు హిరణ్యగర్భుడు పాపులను నరకవాసాదిదుఃఖముల ననుభవింప జేయుచున్నాడు. హే దేవరాజేంద్ర సృష్టియొక్క ఆదికాలమందు హిరణ్యగర్భ భగవంతుడు జలప్రధానమైన స్థూల పంచమహాభూతముల పుట్టించుచున్నాడు. కర్మి ఉపాసక పురుషులచే చేయబడిన కర్మోపాసనయొక్క సూక్ష్మ పరిణామరూపముగ జలము గలదు. ఆ జలమందు స్వశక్తిరూప వీర్యమును హిరణ్యగర్భుడెపుడు వైచుచున్నాడో అపుడా శక్తిరూప వీర్యము జలముపై స్థితి గలదగుచున్నది. ఎట్లు ఆ కరోత్పత్తి స్థలమందు బీజము విరియుచున్నదో అట్లా వీర్యమున్ను విరియుచున్నది. తరువాత ఆ వీర్యము దధిమాకృతి గా నగుచున్నది. తదనంతరమది అత్యంత సుదృఢమై కర్కశభావమును పొంది పృథ్వీరూపమగుచున్నది. మఱి పృథ్వియొక్క సారరూపమగు బ్రహ్మాండగోళకమగుచున్న దానివలన పృథ్వి సారరహితమై రూక్షము గా ప్రతీతమగుచున్నది. మఱియును ఆ పృథ్వీసారరూప బ్రహ్మాండగోళకము కుక్కుటాండ సమానమగు ఆకారముగలదై భూరాది సప్తలోకముల కాధారమైనది. ఇటువంటి బ్రహ్మాండరూప గోళకము ఒక సంవత్సరము వఱకు జలమందు స్థితిగలియున్నది. మఱియు ఎండిన సొరకాయ జలమందెట్లు తిరుగాడునో అట్లా బ్రహ్మాండగోళకమున్ను వాయువేగముచే జలమందు పరిభ్రమణ మొంది పిదప భేదమగుచున్నది.

ఆ బ్రహ్మాండరూప గోళకమునండి సప్తలోక శరీరము గలవాడై విరాట్పురుషుడు ప్రకటితమగుచున్నాడు. త్రికాలమందు స్థితమైన సకల ప్రపంచము విరాడ్భగవంతుని స్వరూపమే యైయున్నది. ఈ విరాడ్భగవంతుడే జీవులకు భోగానుభవ మిచ్చుచున్నాడు. మఱియు తడే జీవులకు స్వర్గరూప గౌణామృతప్రాప్తియు మోక్షరూప పరమామృత ప్రాప్తియు కూర్చుచున్నాడు. ఈ విరాడ్భగవంతుడే వృక్షాది స్థావర ప్రాణులకును మనుష్యాది జంగమప్రాణులకును నానా పదార్థములగు అన్నాదులు ప్రాప్తింప జేయుచున్నాడు. హే దేవరాజేంద్ర ఆ విరాడ్భగవంతుని మహిమను వినుము — ఒక పాదముచే వాని మహిమ సంపూర్ణ జగత్తునందు స్థితిగలియున్నది. మఱియు మూడు పాదములచే వాని స్వప్రకాశ స్వరూపమందే గలదు. లౌకికమున సేనాపతి మొదలగు సమస్తపదార్థములు రాజమహిమయందు గలవు. ఆ సేనాపత్యాదుల మహిమకన్న తదాశ్రయమైన రాజుయొక్క మహిమ యెట్లధికమై యున్నదో అట్లే సకల ప్రపంచమహిమకన్న విరాడ్భగవంతుని మహిమ యధికమైయున్నది. హే దేవరాజేంద్ర! సకామపురుషులకు స్వర్గాది ప్రాప్తి యొనర్చునదియు నిష్కామపురుషులకు మోక్షప్రాప్తి యొనర్చునదియు కర్మకాండ జ్ఞానకాండరూప ప్రవృత్తి నివృత్తి మార్గముల కర్తయైనదియు ఈ విరాడ్భగవంతుడే

హే దేవరాజేంద్ర ఆకాశాది పంచభూతరచిత సకలప్రపంచముకన్నను అధిక మగుటవలన బుద్ధిమంతులు వీని విరాట్టనుచున్నారు ఈ సమస్త ప్రాణుల శరీరరూప నగరములకు ఆశ్రయము గల్గచేయుట లనను మఱియును తత్స్వరూపముచే సమస్తశరీరములను పూర్ణము చేయుట లనను వీని పురుషుడనుచున్నారు మఱియును హే దేవరాజేంద్ర యీ విరాడ్భగవంతుడే యజ్ఞస్వరూపుడు నాల్గు వేదములకు కారణమైన ఈ విరాడ్భగవంతుడే దీనిచే గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు పుట్టుచున్నవి హే దేవరాజేంద్ర విరాడ్భగవంతుని ముఖమునుండి అగ్ని బ్రాహ్మణులు బాహువులనుండి ఇంద్రవరుణాది దేవతలు క్షత్రియులు ఊరువులనుండి విశ్వేదేవాదేవతలు వైశ్యులు చరణములనుండి పూషాదేవతలు శూద్రులు పుట్టుచున్నారు మఱియు నీ విరాడ్భగవంతుని మననునుండి చంద్రుడు నేత్రమునుండి సూర్యుడు ప్రాణమునుండి వాయువు నాభినుండి ఆకాశము మస్తకమునుండి స్వర్గలోకము శ్రోత్రమునుండి దిశదిశలు పుట్టుచున్నవి అట్లే అవ్యయమగు సంపూర్ణవేదములును శబ్దాది విషయములును ఘృతాది ద్రవ్యములును వసంతాదిఋతువులును అగ్న్యాదిదేవతలును యజ్ఞకర్తయు యజ్ఞకర్మమును యీ సమస్తము విరాడ్భగవంతుని స్వరూపమే హే దేవరాజేంద్ర సమస్త ప్రాణులయొక్క మస్తకములున్న విరాట్టుయొక్క మస్తకములే ఇంద్రియములన్నియు విరాట్టు యింద్రియములే అందువలననే శ్రుతియందు విరాట్టు అనంతమస్తకములు గలవాడని అనంతేంద్రియములు గలవాడని చెప్పబడియె ఈ విరాడ్భగవంతుడు సంపూర్ణ భూతభౌతిక ప్రపంచమును వ్యాప్తమైయుండి హృదయదేశమందు స్థితుడైయున్నాడు బుద్ధ్యాదులకు సాక్షియైయున్నాడు సకలదృశ్యవర్గమునకు యతీతుడైయున్నాడు అవిద్యారహిత స్వయంప్రకాశుడై యున్నాడు ఇటువంటి స్వప్రకాశుడైన విరాడ్భగవంతుని నేను సాక్షాత్తుగ ననుభవము చేసియున్నాను

హే దేవరాజేంద్ర నీవు అబంధ ప్రవృత్తియైపుడు బ్రహ్మదేవుని ఉపదేశముచే నీవు కూడ ఇటువంటి విరాడ్భగవంతుని స్వరూపమును సాక్షాత్తుగ ననుభవము చేసితివి సకల సామగ్రి సహిత యజ్ఞరూపముగ ఈ భగవంతుండుండుట లనను యజ్ఞముచే నీభగవంతుని పూజనము చేయుచున్నాడో ఆ మహాత్ముడా యజ్ఞరూప ధర్మముచే నీ భగవంతుని మస్తకరూపమైన స్వర్గలోకమును పొందుచున్నాడు హే దేవరాజేంద్ర స్వర్గలోకము మస్తకముగాను సూర్యచంద్రులు నేత్రములుగాను వాయువు ప్రాణముగాను అంతరిక్షము శరీరమధ్యభాగముగాను సంపూర్ణజలము మూత్రాశయముగాను భూలోకము పాదముగాను ఆహవనీయాగ్ని ముఖముగాను గార్హపత్యాగ్ని హృదయముగాను దక్షిణాగ్ని మనముగాను యజ్ఞమందలి సంస్కారయుక్తభూమి వక్షస్థలముగాను దర్భలు రోమములుగాను సమస్త ఓషధులు వనస్పతులు కేశములుగాను ఈ ప్రకారముగల విరాడ్భగవంతుని ధ్యానము ఉపాసనలు చేయుచున్నారు హే దేవ

రాజేంద్ర! ఇప్పుడు సంక్షేపముగ విరాట్ స్వరూప నిరూపణ మొనర్చుచున్నాను వినుము — ఈ ప్రత్యక్షముగా కనబడుచుండియు కనబడక యున్నదియు నగు సమస్త ప్రపంచమున్ను విరాడ్భగవంతుని స్వరూపమే. ఇట్టి విరాట్టను పుత్రుడుదయించుట జూచి క్షుధచే పీడితుడైన హిరణ్యగర్భుడు ఆ పుత్రుని భక్షణముకొఱకు తన ముఖమును తెరచెను. ఇంద్రుడు — హే భగవన్! హిరణ్యగర్భ భగవంతునకు పుత్ర భక్షణరూప అత్యంత నీచకర్మమందు ఇచ్ఛ యేందులకు గల్గెను? దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర! ఈ క్షుధారూప పిశాచమే జీవుని బుద్ధిని భ్రష్ట మొనర్పుదు. ప్రాణిమాత్రుల దతి బుద్ధిని భ్రష్ట మొనర్చుచున్నది. ఆ పిశాచ సంతాపమువలన హిరణ్యగర్భ భగవంతుడు పుత్రుని భక్షణ చేయుటకుద్యమించుచున్నాడు. అభిప్రాయము — ఎప్పుడు హిరణ్యగర్భునివంటి ఈశ్వరునకును క్షుధారూప పిశాచము అనర్థము చేయుచున్నదో అప్పుడు అవివేకులగు యితర జీవులగతి ఏమి చెప్పవలెను. శరీరమందు నానా ప్రకారములగు రోగములు గలవు. వానిలో ఒక్కొక్క రోగనివృత్తికి నానా యుపాయములు వైద్యశాస్త్రమందు చెప్పబడియున్నవి గాని క్షుధారూప రోగనివృత్తికి అన్నభక్షణోపాయము గాక ఇతర యుపాయ మెద్దియు లేదు. ఇవ్విధమున క్షుధారోగము సకల రోగములకన్నను ప్రబలము.

అథవా — పుత్ర మృత్యువుచే మాతాపితరులకు దుఃఖమైనను ఆ దుఃఖముకన్నను క్షుధాతురునకు అధిక దుఃఖమగుచున్నది. ఈ యర్థమందు హిరణ్యగర్భుడే దృష్టాంతము. అథవా — దయాహీనుడగు రాక్షసుడు దేహధారి జీవునిహింస చేయునట్లు క్షుధాతురుడగు పురుషుడు మాతపితృ గురుబంధువులనుకూడ హననము చేయుచున్నాడు. అథవా — యీ క్షుధారూప పిశాచి సత్య శౌచ శ్రీ ధైర్య బల వీర్య పరాక్రమ యశో ధర్మ దయాది సకల శుభ గుణములను నాశము చేయుచున్నది. అథవా — సర్వదేహధారి జీవులందును క్షుధారూప పిశాచి విచిత్ర బలముకలది. ఏలాగుననగా — లోకమందు కామక్రోధాది దోషములు అత్యంత ప్రబలములై యున్నవి. ఐనను ఆ కామాది దోషములనుకూడ ఈ క్షుధారూప పిశాచి త్వరలోనే నాశము చేయుచున్నది. చూడుము మఱి - క్షుధాతుర పురుషుడు మృదుశయ్యమీద శయనము చేసినను నిద్ర రాదు. ఈ రీతిగా నిద్రకన్నను క్షుధ ప్రబలము. క్షుధాతుర పురుషుడు యేవనినైన అన్నము యాచించినపుడు ఆ యన్నదాత దుర్వచనములచే నెంత తిట్టిన్ని కొట్టిన్ని క్రుద్ధుడు కాదు. ఈ రీతిగా క్రోధముకన్నను క్షుధ ప్రబలము. చంద్రసమాన ముఖము గలది పీనస్తనములుగలది కోమల శరీరముగల షోడశ వార్షికావస్థ గలది మంజుభాషణము గలదియునగు అప్సరా సమాన సుందర స్త్రీ ఆలింగనము చేసినను క్షుధాతురునకు కామోత్పత్తి గాదు. ఈ రీతిగా కామముకన్నను క్షుధ ప్రబలము. క్షుధాతుర పురుషుడు సువర్ణాది ద్రవ్యమునున్ను ఇచ్ఛ చేయడు. ఈ రీతిగా లోభముకన్నను క్షుధ ప్రబలము.

చూడుమతి కామము క్రోధము లోభము అను నీ మూడు దోషములచే త్రైలోక్యము జయింపబడియున్నది ఇట్టి బలిష్ఠులైన శత్రువర్గములు క్షుధా పిశాచియొక్క భయముచే పరుగెత్తిపోవుచున్నవి కామక్రోధాది శూర వీరులే క్షుధా పిశాచిచే పరాజితులగుచుండగా నిక కామక్రోధాదులచే నెందునే పరాజయము పొందనవైన సత్యాది శుభగుణములను క్షుధా శాచి పరాజితము చేయునని చెప్పనేల క్షుధాపిశాచి కుడై పరమపూజ్యుడై హిరణ్యగర్భభగవంతుడున్ను తన పుత్రుని భక్షించుటకు ప్రవర్తకుడగుచున్నాడు ఎపుడు హిరణ్యగర్భుడు పుత్రుని భక్షణము చేయుటకు ముఖమును వస మచున్నాడో అపుడా పిసునాచి విరాడ్భగవంతుడు "భాణ" అను శబ్దోచ్చారణము చేయుచున్నాడు హే దేవరాజేంద్ర దేహాభిమానమే జీవులకు అనర్థకారణము చూడుమతి దేహాభిమానముచే యుక్తుడగుటచే విరాట్ పుత్రుడు హిరణ్యగర్భ తను క్షుధాతురముగా జూచి భయమును పొందుచున్నాడు మనుష్యాదుల శరీరమును శ్వానాది జంతువులు భక్షణము చేయునను నీ ప్రకారజ్ఞానమున్న విరాడ్భగవంతునకు యుండగా జీవితకాలమందు దేహాభిమాన ప్రభావముచే సాక్షాత్పితకౌలకును స్వశరీరదానము చేయలేదు ఈ రీతిగా దేహాభిమానమే సకల ధర్మములకు ప్రతిబంధకమై యున్నది

ఇంద్రుడు — హే భగవన్ విరాట్ భగవంతుడు తన తండ్రి శరీరదానము చేయకపుండుటకు దేహాభిమానము మాత్రము ప్రతిబంధకము గాదు వేఱైన ఏదియో ప్రతిబంధకమగును దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర పితకౌలకు శరీరదానము చేయుటయందు అనిష్టతాజ్ఞానము ప్రతిబంధకమా అథవా — నిష్ఫలతాజ్ఞానము ప్రతిబంధకమా అచ్చట ప్రథమపక్షము సంభవింపదు ఎందుకనగా — ఒక పురుషుడు తన యొక్క పదార్థమును ఇంకొక పురుషునియొద్ద నుంచినపుడు ఆ పదార్థము నాతడడిగినపుడిచ్చుట ధర్మము ఇచ్చుటచే అనిష్టప్రాప్తి కాదు అట్లనే పితృవీర్యముచే పుత్రశరీరోత్పత్తి యాయెను ఆ పుత్రశరీరము పితృ యొక్కయే సత్తు కాన దానిని పిత భక్షణము చేసిన పుత్రునకనిష్టత్వము లేదు ద్వితీయపక్షమున్ను సంభవింపదు ఎందుకనగా — ఈ యత్య శరీరముచే నెన్నికైన కార్యసిద్ధియై పక్షమందు అంతకు మించిన మతిరొక కర్తవ్యమీ శరీరమునకు లేదు దానిచేతనే ఈ శరీరమునకు సఫలతయగును అట్టిచో పితకు శరీరమిచ్చుటయందు నిష్ఫలత యెట్లగును కాదు అథవా అన్నదానముచే శాస్త్రమందు స్వర్గాదిప్రాప్తి చెప్పబడియున్నది మఱియు శరీరదానముచే ఉత్తమఫలప్రాప్తి యెందుకు గాదు అందును క్షుధాతురుడైన పితకు శరీరదానము చేయుటవలన నిష్ఫలతయగునా కానే కాదు ఈ యశుచిశరీరమందు ఆత్మాభిమానము చేయువాని నిట్లడుగవలయును —

విణ్మూత్రాది మలానాం హి చయో దేహ ఈ
అస్మిన్నహం మతిశ్చేత్స్యాత్ బాహ్యేకస్మాన్న సా భవేత్ ॥

భావార్థము — ఓ దేహాభిమానులారా విణ్మూత్రమాంస రుధిరాది మలపూరిత శరీరమందు మీరు ఆత్మబుద్ధి ఎప్పుడు చేయుచున్నారో అప్పుడు బయటనున్న విణ్మూత్ర మాంసాది పదార్థములందు మీరు ఆత్మబుద్ధి ఎందుకు చేయరు అథవా — ఎట్లు బయటి మలమూత్రాదులందు మీరాత్మబుద్ధి చేయరో అట్లే అంతరమగు మూత్రాదులందును ఆత్మబుద్ధి చేయకుడు ఈ ప్రకారముగ దేహాభిమాన రూప కార్యావిద్యయందు అనర్థకారణత గలదు అట్లే అజ్ఞాన రూప మాయయందును అనర్థకారణత చూడుడు —

హే దేవరాజేంద్ర పరమేశ్వరుని మాయ ఎట్లున్నదనగా — తన్నాశ్రయించిన పురుషులకు అత్యంత మోహము కలుగచేయుచున్నది ఆ మాయయే విరాట్టును కూడ మోహము చేయుచున్నది ఈ శరీరము పితృవీర్యముచే పుట్టుటవలన ఇది పితయొక్కయే సత్తు పుత్రునిది కాదు మఱియు నీ శరీరము మలమూత్రాది దుర్గంధముచే యుక్తమైన అపవిత్రమైనది నాశవంతమైనది ఘటమువలె అనాత్మయైయున్నది ఇట్టి నికృష్టమైన శరీరమునున్న ఆ విరాట్టు క్షుధాతురుడై పితరులకు ఇవ్వక పోవుచున్నాడు ఇది తనయొక్క మాయాదేవియొక్కయే ప్రభావము హే దేవరాజేంద్ర శరీరాదులందు ఆత్మాభిమానరూప మోహము మఱియు అజ్ఞానరూప మోహము ఈ ద్వివిధ మోహము ఎప్పుడు విరాడాది మహాపురుషునున్న అనుచిత కార్యమందు ప్రవృత్తము చేయుచున్నదో అప్పుడు ఇతర లౌకిక పురుషుల సంగతి వేఱు చెప్పనేల హే దేవరాజేంద్ర విరాట్టుచే భయముతో భాణ యను శబ్దోచ్చారణము చేయబడెనో అది సకల పురుషులకు వైఖరీ వాణి ధ్వనిరూపవాణి యగుచున్నది మఱియును హే దేవరాజేంద్ర క్షుధాతురుడైనను హిరణ్యగర్భ భగవంతుడు విరాట్ పుత్రుని తృణమువలెను కృతకృత్యుడైనను భక్షణము చేయలేదు ఎందుకనగా — ఆ భగవంతుడు బ్రహ్మవిద్యాసంపన్నుడగుటవలన తద్విద్యాబలముచే పుత్రభక్షణరూప నిషిద్ధకర్మమునుండి నివృత్తుడైనాడు ఆ బ్రహ్మవిద్యయే హిరణ్యగర్భుని యా నిషిద్ధ కర్మమునుండి నివృత్తము చేసినది

హే దేవరాజేంద్ర ఈ బ్రహ్మవిద్యయే సకల దేహధారి జీవులకు మాతయైయున్నది ఈ విద్యకన్న శ్రేష్ఠమైన మాత లేదు ఏలాగుననగా — లోక ప్రసిద్ధమగు మాత తన గర్భమున బుట్టిన బిడ్డలకు అల్పసుఖప్రాప్తి చేయునుగాని ఈ బ్రహ్మవిద్యారూప మాత తన బిడ్డలకు యీ లోకమందును పరలోకమందును మహాసుఖప్రాప్తి చేయుచున్నది మఱియును హే దేవరాజేంద్ర ఈ బ్రహ్మవిద్యయే సకల దేహధారి జీవులకు ధనమైయున్నది ఈ విద్యకు సమానమైన యితర ధనము లేదు ఎందుకనగా — లోకమందు సువర్ణాదిధనము దానము చేసినపుడు న్యూనమగుచున్నది ఈ విద్యారూపధనము దానము చేసినపుడు వృద్ధియగుచున్నది మఱియును హే దేవరాజేంద్ర కామక్రోధ లోభ

మోహా క్షుధాది శత్రువులచే బాధపడి పురుషుడు బ్రహ్మవిద్యా శస్త్రముచేతనే ఆ కామాది శత్రువులను హననము చేయుచున్నాడు ఈ బ్రహ్మవిద్యారూప శస్త్రముచే గాక మఱి యే యుపాయముచేతను ఈ కామాదుల నివృత్తి కాజాలదు కాన నో దేవ కాశేదా ఈ విద్యా సమానమగు హితకారక పదార్థ మేదియును లేదు ఇక్కారణముననే ఆ విద్య హిరణ్యగర్భ హృదయమందు ప్రకటమై వానితో నిట్లనుచున్నది —

హే హిరణ్యగర్భ పుత్రు భక్షణము చేయుట ఉచితముకాదు ఎందుకనగా లోకులయందలి ధర్మమర్యాదయందు స్థాపించుటకొఱకు నీ ప్రాదుర్భావమైయున్నది సకల లోకులకు నీవు గురువు నీవే మర్యాదాభేదము చేసినపుడు యిక ఏ జీవుడున్ను మర్యాదాపాలనము చేయడు హే హిరణ్యగర్భ సకల జీవులను తమ తమ ధర్మములందు స్థాపనము చేయువాడవు నీవు నిన్ను ధర్మమందు స్థాపనము చేయువాడెవ్వడు బ్రహ్మవిద్యయను నేనే నిన్ను ధర్మమర్యాదయందు స్థాపనము చేసెదను హే హిరణ్యగర్భ నీవు పుత్రు భక్షణము చేసిన పక్షమందు త్రైలోక్యమందు యశము నష్టమగును మఱియును పుత్రుడు చేయిడు ఆనందమున్ను నష్టమగును హే హిరణ్యగర్భ క్షుధాతురులై చండాలుడును పశువునుకూడ స్వపుత్ర భక్షణము చేయరే హే హిరణ్యగర్భ ఏ శ్వానాది పశువులు కామాసక్తమైనపుడు స్వమాతతోడను భగినితోడనుగూడ మైథునము చేయుచున్నవో అట్టి పశువులున్ను స్వపుత్రుని భక్షణము చేయవు ఈ ప్రకారము బ్రహ్మవిద్య యెపుడు హిరణ్యగర్భునకు ఉపదేశము చేసెనో అపుడా హిరణ్యగర్భ భగవంతుడా బ్రహ్మవిద్యా వచనమును విచారించి పుత్ర భక్షణమును నివృత్తుడాయెను తరువాత ఆ హిరణ్యగర్భ భగవంతుడు విరాట్పుత్రునకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశముచే ఆత్మజ్ఞానము ప్రాప్తి పఱచెను సకల వేదార్థములను కథనము చేసెను అచ్చటనే అంతర్ధానమాయెను

అనంతరము ఆ విరాడ్భగవంతుడు ఒకడే యుండెను అపుడెట్లు నిర్జనప్రదేశమందున్న బాలకుడు భయభీతుడగుచున్నాడో అట్లు ఆ విరాట్ భగవంతుడున్ను హిరణ్యగర్భ పితను చూడనందుచే కొంతసేపు భయభీతుడయ్యెను తరువాత యిట్లు విచారము చేసెను — శ్రుతియందు ద్వితీయపదార్థముచే భయము చెప్పబడెను నా స్వరూపముకన్న భిన్నమగు ఇతరొక పదార్థములేదు నా స్వరూపముకన్న బ్రహ్మము భిన్నమైన పక్షమందు బ్రహ్మము అద్వితీయత్వము కాదు శాస్త్రమందో బ్రహ్మ మద్వితీయమని చెప్పబడెను నా స్వరూపముకన్న ఆత్మ భిన్నమైన పక్షమందు అది నాకన్న భిన్నమగు ఘటపటాదులవలె అనాత్మయై యుండెను ఆత్మను అనాత్మయనుట సంభవించదు ఈ ప్రకారముగ బ్రహ్మ స్వరూపముయొక్కయు ఆత్మ స్వరూపముయొక్కయు విచారముచేసి ఆ విరాట్ భగవంతుడు భేదదృష్టిని పరిత్యాగము చేసెను భేదదృష్టి రూప కారణము నివృత్తియగుటచే భయరూప కార్యమునుండి రహితుడాయెను ఇపుడు భేద

దృష్టియందు భయకారణత చూచుడు — లోకమందు దుఃఖసాధనములైన సింహ సర్పాదుల నెప్పుడు పురుషుడు తనకు భిన్నముగ నెఱుగునో అపుడా సింహసర్పాదులచే భయమును పొందును భేదదృష్టిని పరిత్యాగము జేసి నప్పుడు భయమును పొందడు ఈరీతిగా అన్వయ వ్యతిరేకముచే భేదదృష్టియే జీవులకు భయకారణమైయున్నది హే దేవరాజేంద్ర ఆ విరాడ్భగవంతుడు విచారజ్ఞానముచే భయరహితమైనను కామదోషము గలవాడైన తన భార్యలేమిచే నెమ్మైనను సుఖమును పొందకుండెను ఎట్లనగా లోకమందు స్త్రీకామికి వామభాగము శూన్యముగాను పుత్రకామికి అంకము శూన్యముగాను పశుకామికి అంగణము శూన్యముగాను ధనకామికి కోశము శూన్యముగాను ప్రతీతమగుచున్నది సారాంశము — ఏ పదార్థముయొక్క కామ యగునో ఆ పదార్థ సౌభాగ్యమగు అధికరణమున్ను శూన్యరూపముగ ప్రతీతమగుచున్నది ఆ కామ సర్పముచే కఱుబడి విరాట్ భగవంతుడు తన మనంబున నిట్లు విచారణ గావించుకొనెను — సర్వత్ర వ్యాపించిన నా శరీరమో ఏ భోగము నుపభోగించుటకును సమర్థముకాదు కనుక భోగముకొఱకొక యల్ప శరీరము కావలెను — ఇట్లాలోచించి సత్యసంకల్పుడైన ఆ విరాడ్భగవంతుడొక యల్పశరీరమును సృజించెను అ దెట్లుండెనగా — రెండు శక్తులయొక్క సంపుటము కాబోలు అర్ధశరము స్త్రీరూపము అర్ధశరీరము పురుషరూపము. హే దేవరాజేంద్ర ఆ ... ము కారణాజ్ఞానముచే ఘటితమగుటవలన మాయావిశిష్ట ఈశ్వరరూపముగాను అంతఃకరణాది సూక్ష్మపదార్థములచే ఘటితమగుటవలన హిరణ్యగర్భరూపముగాను స్థూలభౌతిక పదార్థములచే ఘటితమగుటవలన విరాడ్రూపము గాను గలదు హే దేవరాజేంద్ర ఈ స్త్రీపురుషాత్మక శరీరమెట్లు ఈశ్వర హిరణ్యగర్భ విరాడ్రూపమైయున్నదో అట్లనే లోకమందుగల స్త్రీపురుష నపుంసకములైన శరీరములన్నియు ఈశ్వర హిరణ్యగర్భ విరాడ్రూపములైయున్నవని నీవెఱుంగుము ఆ స్త్రీపురుషాత్మక శరీరమువలననే ఈ మనుష్య పశ్వాది సంపూర్ణసృష్టి యుత్పన్నమగుచున్నది కాని నానా శరీరములకు వ్యష్టికోటియందు గణనలేదు సమష్టికోటియందే గణన యగును హే దేవరాజేంద్ర శక్తిద్వయ సంపుటముగ నుండిన ఆ స్త్రీపురుషాత్మక శరీరమును జూచి విరాడ్భగవంతుడు దానిని రెండు విభాగములుగా జేసెను అప్పుడొక విభాగము స్త్రీరూపముగాను మఱొక విభాగము పురుషరూపముగాను నైనది శాస్త్రమందా స్త్రీ విభాగము శతరూపయనియు పురుషవిభాగము స్వాయంభువ మనువనియు చెప్పబడియె హే దేవరాజేంద్ర అట్లు స్త్రీపురుషులిరువురు సిద్ధించిన తరువాత ఆ శతరూపయను స్త్రీ మనువను పురుషుని కామాతురునిగ జూచి భావిజీవుల కర్మానుసారముగ తన మనంబున నిట్లు విచారము గావించుకొనుచున్నది —

ఈ మనువు విరాడ్భగవంతుని స్వరూపము కనుక నీతడు నాజనకుడు అథవా విరాడ్భగవంతునిచే మనువుయొక్కయు నాయొక్కయు ఉత్పత్తియైనది గనుక యీతడు

నా భ్రాత కాబట్టి యీ మనువుతో వ్యభిచారిణి స్త్రీవలె నేనెట్లు విషయసంబంధము చేయుట నాకుచితముకాదు కామముచే మోహితుడై యీ మనువు స్వర్గ నరకహేతువులైన ధర్మాధర్మము తెలియకున్నను నేను బాగుగా తెలిసికొనుచున్నాను కావున నిట్టి నింద్యకర్మమునందు నేను ప్రవృత్తమగాను స్త్రీలందు పురుషులయందుకంటె కామమధికమైనను లోకమందు కామాతుర పురుషుడే విశేషముగా ధర్మమర్యాద నుల్లంఘించుచున్నాడు కామాతురయై స్త్రీ విశేషముగా ధర్మమర్యాదోల్లంఘనము చేయదు ఏలాగనగా స్త్రీలందు పురుషులయందుకంటె ధైర్యమధికముగ గలదు కాని యిపుడు నా హితోపాయము చింతన నేను చేయవలసియున్నది హే దేవరాజేంద్ర ఆ శతరూప యను స్త్రీ మనువును పురుషుడు దూరీకృతగ నొర్చుటకొరకై యిట్టి కను ఉపాయాన్వేషణము గావించుచున్నది ఈ మనువు కామాతురుడై యున్నాడు కాని యిపుడు వీని ధర్మోపదేశము వ్యర్థము కామాతు పురుషుని సాక్షాద్గురువు అథవా ఈశ్వరుడు వచ్చి నివారణము చేసినను వాని వశ్యము కవడు ఇక స్త్రీనైయైన నాచే నెట్లు కలుగును కాని ధర్మోపదేశముచే మనువుయొక్క నివారణము కాదు దానికుపాయమేమనగా — ఈ స్వరూపమును వదలి విజాతీయ స్వరూపమును ధారణ చేయవలయును లోకమందు సమానజాతిగల స్త్రీయందే పురుషునకు కామభావన యగుచున్నది విజాతీయ స్త్రీయందు కాదు పశుజాతి స్త్రీయందు మనుష్యపురుషునకు, మనుష్య స్త్రీయందు పశుజాతి పురుషునకును కామభావనకాదు

హే దేవరాజేంద్ర ఇట్లు విచారముచే ఆ శతరూప గోరూపిణియాయెను ఆ గోరూపమునుజూచి మనువు తాను వృషభరూపుడాయెను ఆ గోవృషభముల సంబంధముచే సంపూర్ణ గోసృష్టియాయెను తరువాత శతరూప అశ్వినీ ఆడుగుఱ్ఱపు శరీరము ధరించెను మనువు అశ్వరూపము దాల్చెను ఆ రెంటి సంబంధముచే సంపూర్ణ అశ్వసృష్టియాయెను ఈ ప్రకారముగ ఆ శతరూప ఏయే జాతి స్త్రీశరీరము ధరించుచుండెనో మనువును తత్సజాతీయ పురుషశరీరము ధరించుచుండెను హే దేవరాజేంద్ర ఇవ్విధము శతరూప మనువుల యిరువుచే స్థావరజంగమ రూపులగు సమస్తప్రాణులు పుట్టివి ఇవ్విధమున మాయావిశిష్ట పరమాత్మవలన సంపూర్ణ జగదుత్పత్తి చెప్పబడినది ఇపుడా జగత్తునందు పరమాత్మయొక్క ప్రవేశమును వినుము —

ఆ పరమాత్మదేవుడు సమష్ట్యజ్ఞాన రూపోపాధియందు ప్రవిష్టుడై ఈశ్వరసంజ్ఞను సమష్టి సూక్ష్మోపాధియందు ప్రవిష్టుడై హిరణ్యగర్భసంజ్ఞను సమష్టి స్థూలోపాధియందు ప్రవిష్టుడై విరాట్ సంజ్ఞను వ్యష్టి స్థూలోపాధియందు ప్రవిష్టుడై జీవసంజ్ఞను పొందుచున్నాడు ఎట్లనగా మహాకాశము పురమందు ప్రవిష్టమై మహాకాశము యను మరాతరమై అల్పరూపమందు ప్రవిష్టమై అప గృహాకాశము యను ఆ యపర గృహస్థిత ఘట

మందు ప్రవిష్టమై ఘటాకాశమయిన జలము పొందుచున్నది అభిప్రాయము అన్నాది పదార్థములకు గృహమందు ప్రవేశమైనపుడు ఆయన్నాది పదార్థము గృహముతోటి సంయోగసంబంధమే గలదో అదే యన్నాదులకు గృహమందలి ప్రవేశమైయున్నది అట్టి ప్రవేశము పరమాత్మకు సంభవింపదు అనగా అజ్ఞానాద్యుపాధుల యందు స్థితుడై ఆత్మయొక్క స్ఫురణమే గలదో అదే ఆత్మయొక్క ప్రవేశమగుచున్నది ఆ ప్రవేశమే శాస్త్రమందు ఆభాసాచ్ఛేదాద వాదములచే కథనము చేయబడియె

హే దేవరాజేంద్ర సర్వత్ర వ్యాపకమైన ఆకాశమును భ్రాంతపురుషుడు ఘటమందున్నదనుచున్నాడు వాస్తవముగ ఆకాశము ఘటమందుండదు పైగా ఘటాది సర్వపదార్థములున్ను ఆకాశమందున్నవి అట్లే సకల జగదధిష్ఠానమైన పరమాత్మను విచారహీన పురుషులు శరీరమందున్నదనుచున్నారు కాని ఆ పరమాత్మదేవుడు వాస్తవముగ శరీరమందుండడు పైగా శరీరాది సకలపదార్థములును ఆత్మయందే కల్పితములైయుండును హే దేవరాజేంద్ర ఎట్లు ఘటోత్పత్తికంటె పూర్వమున్ను ఆకాశము సర్వత్ర విద్యమానమైయున్నను ఘటోత్పత్త్యనంతరము ఘటమందు ప్రవిష్టమగుచున్నదను లౌకిక కథనముగలదో అట్లే శరీరోత్పత్తి పూర్వమందును పరమాత్మ సర్వత్ర విద్యమానమైయుండగా శరీరోత్పత్త్యనంతరము శరీరమందు ప్రవిష్టుడగుచున్నాడను వ్యవహారము గలదు హే దేవరాజేంద్ర ఎట్లు సూర్యభగవానుని ప్రకాశము సర్వత్ర సమముగనుండినను సూర్యకాంతమణియందు ప్రవిష్టమై దాహాది కార్యములను జేయుచున్నదో అట్లే ఆనందస్వరూపాత్మయు సర్వత్ర సమముగనుండినను హృదయదేశమందుపలబ్ధమగుట హృదయమందాత్మస్థితి శాస్త్రమందు చెప్పబడియె. ఎట్లు వాస్తవముగ అగ్నియందు న్యూనాధికత లేకుండినను కాష్ఠరూపోపాధియొక్క న్యూనాధిక్యవశముచే అగ్నియందును న్యూనాధికత ప్రతీతమగుచున్నదో అట్లే ఆనందస్వరూపాత్మయందును వాస్తవముగ న్యూనాధికత లేకుండినను శరీరాద్యుపాధుల న్యూనాధికతచే ఆయాత్మయందును న్యూనాధికత ప్రతీతమగుచున్నది

ఇంద్రుడు — హే భగవన్ ఆత్మ సకల శరీరమందు విద్యమానముగ నుండినపక్షమందు సర్వజీవులకు ఆత్మసాక్షాత్కారము గావలసియుండెగదా దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర అగ్ని సర్వకాష్ఠమందు విద్యమానముగనుండినను మథనముచేసినచో ఒకానొక కాష్ఠమందు ప్రకటమైనట్లు ఈ యానందరూపాత్మ సర్వశరీరములందును విద్యమానముగనుండినను శ్రవణాది సాధనములచే ఒకానొక శరీరమందు మాత్రమే ఆత్మసాక్షాత్కారమగుచున్నది అభిప్రాయము — వేదాంత శ్రవణములేక అంతర్యామి రూపముచే సర్వజీవులకు ఆత్మయొక్క జ్ఞానము గల్గియున్నను సంపూర్ణ ఆనంద అద్వితీయ రూపముచే ఆత్మయొక్క జ్ఞానము శ్రవణాది సాధనములులేక కాదు హే దేవ

రాజేంద్ర రాత్రియందు సూక్ష్మరూపముచే సూర్యప్రకాశము విద్యమానముగ నుండినను అంధకారముచే మూయబడిన ఆ ప్రకాశము ఏ యొక పదార్థమును ప్రకాశము చేయదు అట్లే ఆనందరూపాత్మ సర్వత్ర విద్యమానముగ నుండినను అజ్ఞానముచే ఆవృతుడైనచో ప్రకాశము చేయదు ఇందుడు — హే భగవాన్ ప్రకాశస్వరూపాత్మయందు అజ్ఞానకృతావరణము సంభవింపదు దృష్టాంతము — హే దేవరాజేంద్ర ఎట్లు రాహువు సూర్యునాశ్రయించి ఆ సూర్యునే ఆచ్ఛాదించుచున్నదో అట్లే అజ్ఞానము ఆత్మను ఆశ్రయించి ఆ యాత్మనే ఆచ్ఛాదించుచున్నది అందులనే శాస్త్రమందజ్ఞానము స్వాశ్రయ స్వవిషయమని చెప్పబడియె ఎట్లనగా — అంధకారము గృహాశ్రితమై గృహమును ఆచ్ఛాదించుచున్నది. ఇపుడు పూర్వము చెప్పబడిన జగదధ్యారోపమునకు అపవాదము చెప్పుచున్నాను —

హే దేవరాజేంద్ర సూర్యుని రశ్మియందును సూర్యునియందును ప్రకాశము సమానముగ నుండినను సూర్యభగవానుడే పూర్ణప్రకాశస్వరూపుడుగాని రశ్మి కాదు. రశ్మి పరిచ్ఛిన్న ప్రకాశముగ నున్నది అట్లే వాగాదీంద్రియముల యందు ఆత్మప్రకాశము పరిచ్ఛిన్నముగాను ఆత్మయే పూర్ణప్రకాశరూపముగాను నుండును ప్రకాశానందరూపాత్మ సకలేంద్రియములందు విద్యమానుడై పరిపూర్ణమైయున్నను దర్శన వాక్య శ్రవణము ఇత్యాది విషయజ్ఞానమునకు విషయుడై పరిచ్ఛిన్నవస్తువవలె ప్రతీతమగుచున్నాడు పరిపూర్ణాత్మయందు పరిచ్ఛిన్నదృష్టి జన్మమరణరూప సంసారమునకు హేతువైయున్నది కనుక జ్ఞానులు ఆత్మను పరిచ్ఛిన్నముగా చూడరు సర్వత్ర పరిపూర్ణముగానే చూచుచున్నారు హే దేవరాజేంద్ర ఒకడేయైన దేవదత్తుడు అన్నాదుల పక్వము చేసినపుడు పాచకుడనియు వేదాదుల పాఠము చేసినపుడు పాఠకుడనియు అనబడుచున్నాడు ఆయా యుపాధిహీనుడైన దేవదత్త స్వరూపమందు పాచక పాఠక నామములు లేవు పాచకనామముచే పాకక్రియా విశిష్ట దేవదత్తునియొక్కయు పాఠకనామముచే పాఠక్రియా విశిష్ట దేవదత్తునియొక్కయు బోధయగుచున్నది అట్లు వాగాది నామములున్ను ఒక్కొక్క నిమిత్తమును బట్టి ఆత్మయందు ప్రవృత్తమగుచున్నవి స్వరూపముగ శుద్ధాత్మయందు ఏ నామమునకును ప్రవృత్తి గానేరదు

హే దేవరాజేంద్ర ఈ యానందరూపాత్మ శబ్దోచ్చారణ వ్యాపారముచే వాక్సంజ్ఞను పదార్థగ్రహణ వ్యాపారముచే హస్తసంజ్ఞను గమనరూప వ్యాపారముచే పాదసంజ్ఞను పొందుచున్నాడు అట్లే శరీరరూపమయ్యయందు అతిశయముగ చలాయమానమగుటవలన ప్రాణసంజ్ఞను సంకల్ప వికల్ప వ్యాపారమువలన మనస్సంజ్ఞను పొందుచున్నాడు మఱియును స్త్రీ యెట్లు గర్భధారణము చేయుచున్నదో అట్లే ఈ యానందస్వరూపాత్మ తన స్వరూపమందు సంపూర్ణజగత్తును వాసనారూపముచే ధారణము చేయుచున్నాడు అందువలన ధీసంజ్ఞను అనుసంధానవృత్తియందు స్ఫురద్రూపమగుట

వన చిత్తస జ్ఞానము పొందుచున్నాడు మఱియును అహమ్" అను నీ వకార నామ సకల ప్రాణిమాత్రుల ఆత్మబోధకమగుటవలన ఎనిన్నైన నీవె డవు అని అడి నపుడు పురుషుడు అహ దేవదత్త అని యుత్తమిచ్చుచున్నాడు ఆ యుత్తరమందు అహ శబ్దమును ప్రథమము నుచ్చారణజేసి దేవదత్త శబ్దమును తదుప యుచ్చారణ చేయు చున్నాడు ఈ రీతిగా అహ శబ్దము సకల ప్రాణిమాత్రుల ఆత్మకు వాచకమైయున్నది అందు లన పూర్వము చెప్పబడి అన్న నామములును తదితరములైన దేవ మనుష్యాది అనేకనామములును ఆ సమస్తనామములున్ను పరిచ్ఛిన్నరూపముచే ఆత్మను బోధన చేయుచున్నవి కాబట్టి వాగాది నామముల కర్థమై యేపచ్ఛిన్నాత్మ గలదో ఆ యాత్మ విద్వానులచే నెఱుంగుటకు యోగ్యము కాదు అగా — పూర్ణాత్మయే యెఱుంగుటకు యోగ్యము

హే దేవరాజేంద్ర ఎట్లు ఒకే మహాకాశము ఘటాకాశాది విశేషరూపములందు అనుగతమైయున్నదో అట్లే ఒకడేయై అనందరూపాత్మ వాగాది సకల రూపములందు అనుగతమైయున్నాడు మఱియు సజాతీయాది భేదత్రయ హితుడైయున్నాడు ఏలాగు ననగా — కల జీవులందు యీ యానందరూపాత్మ అహ శబ్దముకును అహం జ్ఞానము కును విషయరూపుడై ప్రతీతుడగుచున్నాడు ప పూర్ణార్థ బోధకమైన యేయాత్మ శబ్దము గలదో మఱియు లక్షణావృత్తిచే ప పూర్ణార్థ బోధకమైన యే అహ శబ్దము గలదో ఆ రెండు శబ్దములచేతనే బుద్ధిమతులు పరిపూర్ణాత్మ నెఱుగుచున్నారు. ఇంద్రుడు — హే భగవన్ సకల పురుషులు స్వ మందు అహ శాహ్మణ అహం స్థూలః ఈ ప్రకారముగ అహ శబ్దప్రయోగము చేయుచున్నారు అచ్చట వక్త యొక్క భేదముచే మఱియు అహ శబ్దముయొక్క ఆత్మశబ్దముయొక్క భేదముచే అహ శబ్దమునకును ఆత్మ శబ్దము కును అర్థరూపమై ఆత్మయొక్కయు భేదమే యగునుగదా దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేరాజేంద్ర వక్తయొక్క భేదముచే మఱియు శబ్దప్రయోగ భేదముచే పదార్థము కు భేదమే యగు ను నియమము లేదు చూడుమటి ఒకే ఘట శ్రీయందు అనేక పురుషులు — ఘటము గలదు కలము గలదు — ఈ ప్రకారముగ భిన్నభిన్నములైన శబ్దోచ్చారణము చేయుచున్నారు అచ్చట వక్తల యొక్కయు బ్దము యొక్కయు పరస్పర భేదముగదు ఐను ఘటశ్రీయందు భేదము కాదు అట్లే సకల పురుషులు ఆత్మను అహ రూపముచేతను మఱియు ఆత్మ రూపముచేతను కథము చేయుచున్నారు అచ్చట వక్తలకు పస్పర భేదమున్నను మఱియు అహ శబ్ద ఆత్మ బ్దము కును పస్పర భేదమున్నను ఆ శబ్దములకు లక్ష్యార్థమై ఆత్మకు భేదము సంభవింపదు అగా ఒకడే ఆ దరూపాత్మ సకల ప్రాణిమాత్రు దు వ్యాపకుడై యున్నాడని భావము ఎట్లు ఘటాకాశ మఠాకాశములకు ఉపాధి భేదముచే భేదముగ పడినను ఆకాశశబ్దము కర్థమై మహాకాశమునకు భేదము నశ

వి వనో అట్లే పూర్వోక్త వాగాది నామముల శర్థమై వి ష్టాత్మయందును పరస్పర
భేదము స భవి చి ను అహ శబ్ద ఆత్మశబ్దముల శర్థమైన శుద్ధాత్మయందు భేదము
సంభవి పదు

హే దేవరాజే ద ఇది అహం శబ్దము కును ఆత్మ శబ్దమునకును అర్థము ఈ
యర్థమే శుద్ధాత్మ సాక్షాత్కారము కు వుపాయము ఈ యుపాయమే ముముక్షు జను
లచే గావి పబడవలసి దని చెప్పబడినది — ఏ పదార్థప్రాప్తి క త ము సుఖ పా ప్తి
యగునో ఆ పదార్థప్రాప్తి కైయే ప్రయత్నము చేయ లని ది. ఏ పదార్థ పా ప్తి ఉత్త
రము దు ఖ పా ప్తి యగునో ఆ పదా ము కై బుద్ధిమ తులు ప్రయత్న మెప్పటి చేయ
గూడదు శబ్దాది విషయప్రాప్తి క ంత ము అ త దు ఖప్రాప్తియు ఆత్మ పా ప్తి
కన తరము నిరతిశయ సుఖప్రాప్తియు గును ఆ దువలన ఆ రూపాత్మ పా ప్తి
కొఱకే ప్రయత్న ముచి ము హే దేవరాజే ద్ర శబ్దా విషయములను డి కా ణశ
వ్య తము యె త పప చము గలదో దా ంతయు వ త్యాగముజేసి ఈ ంఘాత
మందు స్థితుడైన సచ్చిదా ద రూపాత్మను పురుష డెఱు గ యును దృష్టా తము —
ఒకని ఆవు గృహమును వదలి బయటకు పోయి ది అపుడాపురుషుడు ఆ యావుయొక్క
పాదచిహ్న యు భూమి జూ చి ఈ క్కయందు నా యావు పోయినద నిశ యము
చేయుచున్నాడు వానికి ఆవు భి చును ది అట్లే ఘా మందు స్థితుడైన ఆన ద
రూపాత్మను ఎ పురుషుడు నిశ్చయి చుచున్నాడో ఆ పురుషుడు సర్వభూత స్థితుడైన
సచ్చిదానందాత్మను సాక్షాత్కరించుచున్నాడు అభిప్రాయము — ఆ కిక ణరూప
మార్గమ దు గో పాదచిహ్న న్యాయముగ విద్యమానుడై సాక్షిరూపాత్మను ఎవ్వ డధి
కా నిశ్చయము చేయుచున్నాడో అపుడు స్థావర జ గమరూప స పూర్ణ జగత్తును
సచ్చిదాన ద స్వరూపముగా నెఱు గుచున్నాడు

హే దేవరాజే ద్ర ఆత్మలా ముకన్న శ్రేష్ఠమైన యి కొక లాభము లేదు
ఒక్క ఆత్మలాభమగుటచే లోకమ దుగల యశను శ్రీ మొద గు అల్పపదార్థము
ల న్నియు ఆత్మజ్ఞాని సహజముగ పా ప్తమగుచు న్నవి. ఇపుడాత్మయ దు ముఖ్య ప్రీతి
చూపుచున్నాను హే దేవరాజే ద పు తునియ దును స్త్రీయ దును ధనమ దును
మిత్రాదుల దును జనులకు ప్రతి యే గలదో ఆ ప్రీతి తన యాత్మకొఱకే యగును
పుత్రాదుల కొఱకుగాదు పు త్రాదు కొఱకేయ శత్రువుయొక్క పు తు యందుకూడ
ప్రీతి గలుగవలసినది అట్లు గలుగుటలేదు స్వపుత్రు య దే గలుగు కూడ పుత్రుడు
దుష్టుడు దుర్వ్యస నై పక్షమ దు అపుడప్రియుడే యగుచున్నాడు కా ఆ ప్రీ
య తయు ఆత్మకొఱకేగాని పు త్రాదుల కొఱకుగాదు తన యాత్మయ దు ప్రీతి ఏది
గలదో అది ఇ కొకని సుఖము కొఱకుగాదు ఈలాగు ఆత్మయ దు నిరుపాధిక ని
పేక్ష ప్రీతియునియు పుత్రాదు ను సోపాధిక సాపేక్షప్రీతియ యు శుతియ దు

చెప్పబడియున్నది. ఆత్మకంటె బాహ్యమగుటవలన సోపాధిక మనబడును. అటువంటి ప్రాణమును ఇంద్రియాదులును అంతఃకరణమును ఆత్మకంటె బాహ్యమగుటవలన సోపాధికములు. హే దేవరాజేంద్ర! శబ్దాది విషయములకంటె స్థూలశరీరము, స్థూలశరీరముకన్న ఇంద్రియములు, ఇంద్రియములకంటె మనస్సు, మనస్సుకన్న బుద్ధి, బుద్ధికన్న అహంకార విశిష్టజీవుడు, జీవుకన్న అవ్యాకృతాజ్ఞానము, ఆ యజ్ఞానముకంటె శుద్ధాత్మయంతరము, ఆ శుద్ధాత్మకన్న అంతరమగు ఏయొక్క పదార్థమున్ను లేదు.

చూడుమటి — ఈ ద్రష్టయైన యాత్మ ఇంద్రియములచే విషయములను మనస్సుచే ఇంద్రియములను బుద్ధిచే మనస్సును అంతఃకరణ విశిష్టజీవునిచే బుద్ధిని అజ్ఞానోపహిత సాక్షిచే జీవు అజ్ఞానమును ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు. ఈ రీతిగా జూచినపుడు ఇంద్రియములు మనస్సు బుద్ధి అహంకారము అజ్ఞానము ఇన్నియు ఆత్మయొక్క విశేషణములై ఒకదానికంటె నొకటి అంతరముగా నుండును. కడపట అజ్ఞానము. ఆ యజ్ఞానమునున్ను ప్రకాశింపజేయునట్టి స్వప్రకాశాత్మ విశేష్యుడై అజ్ఞానముకంటెను అంతరముగా నున్నాడు. వానికంటె అంతరము మరేమియును లేదు. ఈ హేతువువలన పుత్రుని మొదలుకొని అజ్ఞానపర్యంతముగల సకలపదార్థములకన్నను ఆత్మ అతిశయ ప్రియుడుగా నున్నాడు. కావున ఆత్మేతరమేదియు ప్రియమే యనబడదు. ఇందుకు హే భగవన్! విచారముచేసినపుడు ఆత్మయే ప్రియుడని నీవుచెప్పిన నియమము సంభవింపదు. ఆత్మయందు ముఖ్యప్రియతయుండిను ఆత్మేతరమైన పుత్రాదులందు గౌణప్రియతయుండును. కాబట్టి పుత్రాదులును ప్రియములె దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర! శ్రుతి ఆత్మేతర సకలపదార్థములను నాశవంతములని చెప్పుటవలన పుత్రాదులందు గౌణప్రియతయు సంభవింపదు. చూడుమటి ఏపురుషుడు ఆత్మభిన్నములైన స్త్రీ పుత్రధనాదిపదార్థములను ప్రియమనుచున్నాడో ఆపదార్థములు ఒకానొకపుడు ఆ పురుషుని జీవితకాలమందుతాను నాశమగును. ఒకానొకపుడు పదార్థములు విద్యమానమైయుండగా ఆపురుషుడు మృతుడగును. ఈ ద్వివిధప్రకారములచేతను పదార్థముల కును పురుషునకును వియోగమగుట నిశ్చయము. ప్రియమని యే యేపదార్థములతో నెపుడు వియోగమగుచున్నదో అపుడా వియోగకాలమందు గల దుఃఖముయొక్క వర్ణన చేయుట కెవడును సమర్థుడు కాడు. ఈ రీతిగా అత్యంతానర్థకారణమగు పుత్రాద్యనాత్మపదార్థములందు మూఢునకు గలిగిన ప్రీతిని గౌణప్రీతియనుటయు విచారము చేసిన నది గౌణప్రీతియు కాదు. అందుబలబుద్ధిమంతులు పుత్రాదులందు కించమైనను ప్రీతి గలిగియుండుట సరికాదు. అనగా — నాశరహితుడై ఆనందస్వరూపుడైన ఆత్మయందే ప్రీతిగల్గియుండుట యుచితము.

హే దేవరాజేంద్ర! ఏపురుషుడు ఆత్మయే ప్రియుడని యెఱుగునో అట్టివిద్వాంసుని (జ్ఞాని) నెరుగుటకుపోయి ఎందును ఆత్మేతరములైన పుత్రాదిపదార్థములు ప్రియ

షని య గూడదు అట్లనిన పక్షమందు అమూఢుని యా మిథ్యా చనము సహిం కక ఆ జ్ఞాని నీపుత్రాదులు నాశ తులే యున నిట్టివచ ము ఒకానొకప్పుడైన యునను అప్పుడా మహాత్ముని చ ముచే ఘమే వాని పు త్రాదు నాశమగును ఇంద్రుడు—హే భగవ జ్ఞాని రాగద్వేషరహితుడును దయాళువును గును గాన నీపు త్రాదులు నాశవ తులేయును కఠోర వచనము నెట్లు ఉచ్చా ణము చేయును దధ గుడు — హే దేవరాజ ఆత్మేతర ల లపదార్థములును విద్వా సులకు నా వ తములుగనే క బడుచు న్నా. కనుక ఏనిమిత్తముచేతనై ఏపదార్థమై యెదుటకు వచ్చినపుడు అథవా వి బడినప్పుడు ఆపదార్థము నాశ మనుట వానిమనస్సు కును వాని ని స్వాజముగా నేయు న్నది ఇది కఠోరభాషణమని వా మ ను కుతోచి అట్టి ఉచ్చా ణము చేయడు ఒకానొకపు డాత డట్లు ఉచ్చారణము చేయుచు న్నను అట్టిజ్ఞానియెదుట పుత్రాదుల ఎతివివ ణము చేయ గూడదు ఎ దుకనగా శ్రుతియ దు బహ్మజ్ఞా బహ్మరూపమని చెప్పబడియె. పర మేశ్వరుడు వచి పకరయే యెట్లు జీవులకు పుణ్య పాప కర్మము ఫలమిచ్చుచున్నాడో అట్లే ఆత్మజ్ఞానియు వచి వ రయే జీవు కు సుఖదుఃఖ మిచ్చును ఎట్లు గ గాతీ మందు చేయబడి పుణ్యపాప కర్మము సుఖదు ఖప్రాప్తి చేయునో అట్లే ఆత్మజ్ఞానియగు విద్వా సుని సమీపము సత్యాస త్య వచ రూప శుభాశుభకర్మములు సుఖదుఃఖప్రాప్తి చేయును

ఇ దుడు — హే భగ వ ఆత్మజ్ఞానియెదుట పుత్రాదుల ప్రీతి థ మాచే పుత్రాదులనాశము త్వరగా యగు నుట సంభవి పదు ఎ దుకనగా—ఈజన్మమందు చేయబ పుణ్యపా కర్మము కు ఫలము జన్మా రమ దగునని శాస్త్రమందు చెప్పబడి యున్నదిగదా దధ్య గుడు— హే దే రాజే ద్ర బహుస్థానము ందు జన్మాంతర ముందే ఫల పా ప్తియగుచున్నదిగాని అ త్యంతఉగ్రమైన పుణ్యపాపములకు ఈజన్మము దే సుఖదుఃఖప్రాప్తియగుచు న్నది జ్ఞా యెదుట మిథ్యాశబ్దోచ్చారణయు ఉ గపాపమై యు న్నది కాబట్టి శత్రుల మీజన్మమ దేయగును చూడుమతి ఆశ్వత్థము తులసి పతిమ మొదలుగాగల అల్పదేవతలయెదుట మిథ్యావచనోచ్చారణము చేయువాని ఆదేవతలు ఈజన్మమ దే ఫ మిచ్చుచున్నవి అపుడు స ల దేవతలయొక్క ఆత్మయై ట్టి జ్ఞాని ఈ జన్మమ దే ఫలము లే దు వ్వడు హే దేవరాజే ద ఆ త్మజ్ఞాని యెదుటకుపోయి యెవడైన ఆత్మరయే ప్రియపదార్థము నపేక్షిమ దు వానిపు త్రాది పదార్థములకు అయు వృద్ధియగును హే దేవరాజే ద్ర వైరాగ్యాది సాధనారహితుడైన పురుషుడు య రూపాత్మ నెఱుగుటకు సమర్థుడుకాడు ఆపురుషుడు ప్రియరూపముచే ఆత్మోపా న చేయ లపినదే అయుపాసనబలముచే వానిపు త్రాది పియపదార్థములు చిరకాలము చును ఇ దుడు హేభగవ యథార్థానుభవజ్ఞానము మఱియు ఉపాస వీ య దు భేదమేమి దధ్య గుడు— హే దేవరాజే ద్ర యథార్థానుభవరూప ప్రథమజ్ఞా మై నో

ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములకును తద్విషయములకును అధీనముగును కా ఉపాసన పే.. విషయముల కధీనముగాదు అనగా — గురు శాస్త్రవచనమందలి విశ్వాసము కధీనమగును జ్ఞానోపా ల ఠ టియందు ని తభేదము లదు పూర్వము ప్రియరూపముచే ఆత్మోపాసనకు ఫలము ఫ త్రాది ప్రియపదార్థములకు చరజీవి మని చెప్పబడియె ఇపుడు ప్రియరూపముచే ఆత్మానుభ జ్ఞానమునకు ఫలము చెప్పుచున్నాను హే దే రాజేంద్ర ఏపురుషుడు ఆ దరూపాత్మను ప్రియరూపముగ నెఱుగుచున్నాడో ఆపురుషుడు సర్వదేవతా స్వరూపుడగుచున్నాడు ఈవిషయమందు వు చిన్మాత్రమును సంశయము జేయకుము ఇది నేను కే ము మనోయుక్తిచే చెప్పలేదు మంత్రమని ఈయర్థమందు ఒకపురాత ఇతిహాసముగలదు అది శ్రవణముచేయుము —

హే దేవరాజేంద్ర ఒకకాలమందు యేదోయొక మిత్రమునుబట్టి ఒకదేశమందు వేదవేదాంగ సకల శాస్త్రజ్ఞులగు అనేక బ్రాహ్మణులు ఒకచోట జే ఆబ్రాహ్మణ సమాజమందు నానా పకా ములగు లౌ కవిషయములు నానాప్రకారములగు వైదిక విషయములు నడచుచు డెను ఆ మాజమందొక బ్రాహ్మణుడు సర్వ బ్రాహ్మణులను గుఱించి యిట్లు ప్రశ్న చేసెను ఓ బ్రాహ్మణులారా అధికా పురుషులకు బ్రహ్మ జ్ఞా ముచే సర్వా త్మభా ప్రాప్తి శాస్త్రమందు చప్పబడియున్నది దానియందు నా సంశయము గలదు — ఏబ్రహ్మజ్ఞానముచే ధికా పురుష కు సర్వాత్మభావ ప్రాప్తియగునో ఆ బ్రహ్మము కు ఏదోయొక పదార్థముయొక్క జ్ఞా ముచే సర్వాత్మభావము ప్రాప్తి మైనదా అథవా — ఏ పదార్థముయొ క్క జ్ఞా ములేకయే సర్వాత్మభా ము గలిగి యు న్నదా ఈ రె డు పక్షము దును ప్రథమపక్షమా భవి పదు సంభవిం చు ఏ పదార్థముయొక్క జ్ఞానముచే బ్రహ్మము సర్వాత్మభా ము పొ దుచు న్నది చెప్పుము? మఱియు ద్వితీయ పక్షమున్న వి పదు ఏలాగు గా — ఏ పదార్థముయొక్క జ్ఞా ములేకయే బ్రహ్మము సర్వాత్మభా ము పొ దుచు న్నదనిన ఎట్లు బ్రహ్మము కు ఇ జ్ఞా ములేకయే సర్వా త్మభావ ప్రా ప్తియగుచు న్నదో అట్లే అధికారు కును బ్రహ్మ జ్ఞానము లేకయే సర్వా త్మభా ప్రా ప్తియగును దా వ బ్రహ్మజ్ఞా ము నిష్ఫలమగును మఱియును ఓ బ్రాహ్మణులారా ప్రథమ పక్షమ కను యిట్లు విచారము చేయవలసినది —

ఆ బ్రహ్మము త న్న ఇ రమై ఏదోయొక పదార్థజ్ఞానముచే సర్వభా మును పొ దుచున్నదా అథవా స్వజ్ఞా ముచే ర్వాత్మభా ము పొ దుచు న్నదా ఈ రెండు పక్షము దు ప్రథమపక్షము భవి పదు ఏలాగు నగా బ్రహ్మేతరమై ఏ పదా ర్థముయొక్క జ్ఞానముచే బ్రహ్మము సర్వాత్మభా ము పొందుచున్నదో ఆ పదార్థము యొక్క జ్ఞా ముచే నే అ కా యును సర్వాత్మభా ము పొ దును అ ట్లైన క బ్రహ్మ జ్ఞా మె దు కు మఱియును ద్వితీయపక్ష మ క ది ను ఎట్లు బ్రహ్మమునకు

స్వజ్ఞానముచే సర్వాత్మభావము ప్రాప్తమగుచున్నదో అట్లు అధికారి నిస్వజ్ఞానముచే సర్వాత్మభావము ప్రాప్తమగును ఇక బ్రహ్మజ్ఞానమెందులకు హే దేవ రాజేంద్ర ఈ ప్రకారముగ బ్రహ్మము కును ఆత్మకును పరస్పరభేదమంగీకరించి ఆ బ్రాహ్మణ సమాజమందు వివాదము చేయుచుండెను అది విని వారిలో ఒక వేదవేత్తయగు బ్రాహ్మణుడు పుస్తరుడై ప్రథమపక్షమును ద్వితీయపక్షమును పరిత్యాగముజేసి ఆత్మయొక్క జ్ఞానముచే సర్వాత్మభావము ప్రాప్తమగుచున్నదను తృతీయపక్షము ఆత్మ బ్రహ్మభేదమునంగీకరించి ఉత్తము చెప్పనారంభించెను — ఓ యధికారి బ్రాహ్మణులారా జ్ఞానాభావముచే గాని ఇతర పదార్థజ్ఞానముచేత గాని బ్రహ్మము సర్వాత్మభావము పొందలేదు మరేమనిన — బ్రహ్మశబ్దమునకును ఆత్మశబ్దమునకును అర్థరూపమై యేది తన స్వరూపముగలదో దానియొక్క జ్ఞానముచే బ్రహ్మము సర్వాత్మభావమును పొందుచున్నది అందువలన నో బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు ఆత్మజ్ఞానముచే బ్రహ్మము సర్వాత్మభావము పొందుచున్నదో అట్లే అధికారిజనులకును ఆత్మయొక్క జ్ఞానము సంపాదన చేయవలసినది బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ బ్రహ్మజ్ఞానములేక కేవలాత్మజ్ఞానముచే సర్వాత్మభావప్రాప్తి సంభవింపదు వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా బ్రహ్మము కల ప్రాణు ఆత్మస్వరూపముగానే యున్నది అందువలన ఆత్మయొక్కజ్ఞానమే బ్రహ్మజ్ఞానమైయున్నది బ్రహ్మయొక్క జ్ఞానమే ఆత్మజ్ఞానమైయున్నది

ఇపుడు వ్యాకరణశాస్త్రరీతిగ బ్రహ్మశబ్దమునకును ఆత్మశబ్దమునకును అర్థము చూపబడుచున్నది — పరిచ్ఛేదత్రయరహితముగాను సర్వము కధికముగాను ఏ యర్థము కలదో దానినే బ్రహ్మశబ్దము బోధచేయుచున్నది అట్లు పరిచ్ఛేద రహితముగాను సర్వాంతర వ్యాపకముగాను ఏ యర్థము గలదో దానినే ఆత్మశబ్దము బోధన చేయుచున్నది అచ్చట బ్రహ్మమందు సర్వాధిక్యమున్న యధికత యేదిగలదో అది సర్వముతో అభేదరూపమైయున్న అభేదముకన్న భిన్నమైన ఇతరమైనట్టిదేదియు బ్రహ్మమందధికత లేదు అట్లే ఆత్మయందు సర్వాంతర్వ్యాపకత యేదిగలదో అదియును సర్వముతోటి అభేదరూపమైయున్నది. అట్లుగాక ఇతరమైన వ్యాపకత లేదు బ్రహ్మముకును ఆత్మకును ఏదోయొక దేశకాలముతో అథవా స్థూలసూక్ష్మపదార్థముతో భేదమంగీకారము చేసినపుడు బ్రహ్మమందును ఆత్మయందును పూర్వోక్తార్థము ఘటింపదు ఎట్లు హస్తశబ్దము కరశబ్దము యేకార్థవాచకములో అట్లే బ్రహ్మశబ్దము మఱియు ఆత్మశబ్దము ఏకార్థవాచకములే

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ అద్వితీయ చైతన్యమైన బ్రహ్మముకును ఆత్మకును భేదములేదని నీవు చెప్పుచున్న యర్థము సంభవింపదు ఎందుకనగా — లోకమందు బ్రహ్మముకును ఆత్మకును భేదమే ప్రతీతమగుచున్నది వేదాంతి ఓ బ్రాహ్మణులారా బ్రహ్మమందు భేదమేది ప్రతీతమగుచున్నదో అది వాస్తవముగ లేదు ఉపాధిసంబంధము

వలన ప్రతీతమగుచున్నది కనుక అభేదము మిథ్య దృష్టాంతము — ఆకాశమందు కల్పితమైన గంధర్వనగరము ప్రతీతమై దానియందు గృహములు వానియందుపగృహములు వానియందు ఘటపటాది పదార్థములు ప్రతీతములై ఆ యుపాధి సంబంధముచే భేదరహితాకాశమందు నానావిధ భేదములు ప్రతీతమగుచున్నవి అట్లే భేద రహితానందరూపాత్మయందు ఆకాశాది పంచమహాభూతములు వానియందు స్థూలసూక్ష్మ దేహములు వానియందు ప్రాణబుద్ధీంద్రియాదులు ప్రతీతములై యిట్లాత్మయందు భేదము ప్రతీతమగుచున్నది అటువంటి నానాప్రకార కల్పిత భేదముచే ఆత్మయొక్క వాస్తవమైన ఏకత్వ విచ్ఛిత్తము కాదు కాబట్టి ఓ బ్రాహ్మణులారా ఆత్మకు బ్రహ్మమునకు పరస్పర భేదము లేదు అభేదమే గలదు మఱియు బ్రహ్మవేత్తలగు మహాత్ములు బ్రహ్మజ్ఞానముచే సర్వాత్మభావ ప్రాప్తి యిది చెప్పుచున్నారో ఆ వచనము మిథ్యకాదు యథార్థమేయగును ఏలాగునన — సమష్టి వ్యష్ట్యుపాధిగల బ్రహ్మము పూర్వపూర్వ బ్రహ్మజ్ఞానముచేతనే సర్వాత్మభావమును పొందుచున్నది

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ బ్రహ్మము సర్వవ్యాపకమనప్పుడు అది తన వ్యాపక స్వరూపమును సర్వదా ఏల తెలియగదు వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా దీనదశగు మహారాజు తన్ను దరిద్రుడనుకొనుచున్నాడు అట్లే అజ్ఞానరూపమాయచే ఆవృతమై బ్రహ్మము తన్ను పరిచ్ఛిన్నముగా నెఱుగుచున్నది ఎట్లు భేదరహిత శుద్ధాకాశమందు మేఘ ధూమ రజ ఆది ఉపాధులు నానాప్రకార భేదములను పుట్టించుచున్నవో అట్లే భేదరహిత శుద్ధాత్మయందును అజ్ఞానరూపమాయ భేదమును పుట్టించుచున్నది మఱియు ఎట్లు రాత్రికాలమందు అంధకారము సూర్యుని ఆచ్ఛాదనము చేయుచున్నదో అట్లే సర్వకాలమందు అజ్ఞానరూపమాయ స్వప్రకాశ స్వరూపాత్మను ఆచ్ఛాదనము చేయుచున్నది ఓ బ్రాహ్మణులారా ఈ యాత్మరూప బ్రహ్మమందు అనాదికాలమునుండి అజ్ఞానముగలదు ఎంతవఱకు అధిష్ఠానాత్మయొక్క సాక్షాత్కారము గాలేదో అంతవఱకు ఏయుపాయముచేతను అజ్ఞాన నివృత్తిగానేరదు అధిష్ఠానాత్మజ్ఞానముచే ఒకసారి నాశమైన తరువాత ఆ యజ్ఞానము మఱల ఎప్పటికిని పుట్టదు బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ అధిష్ఠానాత్మజ్ఞానముచే అజ్ఞాననివృత్తి నీవు చెప్పుచున్నావు అది సంభవింపదు ఏలాగునన — అజ్ఞానము ఘటాదిపదార్థ న్యాయముగ భావరూపమైన పక్షమందు తన్నివృత్తి జ్ఞానముచే సంభవించును ఆ యజ్ఞానము భావరూపము గాదు అభావరూపముగదా వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా జ్ఞానమువలె భావరూపమగు పట్టిది అజ్ఞానముకాదు ఏలాగునన — స్వప్రకాశాత్మయే జ్ఞానస్వరూపుడు ఆత్మభిన్నములైన బుద్ధ్యాదులు జ్ఞానరూపములుకావు జ్ఞానరూపాత్మ జీవుడు కాబట్టి తదభావమనుట సంభవింపదు

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ ఆత్మ యొకడే జ్ఞానరూపుడైన పక్షమందు

సర్వలోకులకును అంతఃకరణవృత్తియందు నాకు ఘటజ్ఞానమైనది నాకు ఘటజ్ఞానము కలిగెను అను వ్యవహారము గాకుండవలసినది కదా? వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు లోహపిండము దుదాహక ప్రకాశక శక్తి లేకుండినను అగ్నితో తాదాత్మ్యసంబంధమైనపుడు లోహపిండము దహనము చేయుచున్నదనియు ప్రకాశము చేయుచున్నదనియు లోకులెట్లు భ్రమ చేయుచున్నారో అట్లే జడమైన అంతఃకరణము దునుతద్వృత్తియు దును వాస్తవముగ ప్రకాశము లేకుండినను ప్రకాశస్వరూపాత్మతో తాదాత్మ్యసంబంధమైన పుడు అంతఃకరణము దును తద్వృత్తియందును ప్రకాశత ప్రతీతి యగుచున్నది ఆ ప్రకాశ ఆత్మ యొక్కదే ఈలాగు అంతఃకరణవృత్తియందు జ్ఞానవ్యవహారము గౌణమైయున్నది ముఖ్యముకాదు ఆత్మయే ముఖ్యజ్ఞానరూపము బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ అంతఃకరణాది జడపదార్థము దు ప్రకాశధర్మము గానీ గాకపో ఆత్మ యొక్క ధర్మమైన ఏ ప్రకాశముగలదో దాని యొక్క అభావము కు పేరు అజ్ఞానము వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా ఆత్మకన్న భిన్నముగా జ్ఞానరూప ప్రకాశముగ దని పుడు ఆత్మయందును ప్రకాశము దును జడభావ ప్రాప్తియగును ఎట్లనగా — ఏదేది భేదము గల పదార్థమో అదియు వికారరూపమగును మఱియు ఏదేది వికారరూపమో అదియు జడరూపమగును ఘటాది పదార్థమువలె మఱియును ఏదేది జడమో అదియు అనాత్మయగును ఎట్లు ఘటమున్ను ఘటాకాశమైన శుక్లరూపమున్ను రెండును జడములగుట వలన అనాత్మయైయున్నవో అట్లే ఆత్మయు ప్రకాశమున్ను జడములగుట వలన అనాత్మయగును రెంటియొక్క యనాత్మత మీకును యిష్టము లేదు కనుక ఆత్మకన్న ప్రకాశము భిన్నము కాదు మఱియును ఎట్లు ఆత్మప్రకాశములు భిన్నములు కావో అట్లే అభేదమును భిన్నము కాదు ఆత్మప్రకాశముకన్న అనుమాన భిన్నమని పుడు పూర్వోక్తప్రకారముగ అనాత్మభావప్రాప్తియగును

ప్రష్టాంతము — పురుష ముఖ్య సగోత్రా ధర్మము వాటిని ప్రకాశము చేయు ట్టి దీపము ఈ మూడిటి పరస్పర భేదముగలదు అందువలన ఈ మూడిటి యొక్క అనాత్మత అనుభవసిద్ధమై యున్నది అట్లు ఆత్మ ప్రకాశము అభావము ఈ మూడింటి భేదము కల్పించినపుడు మీయందును అనాత్మత్వము సంభవించును అథవా — ప్రకాశరూపాత్మయందు ప్రకాశధర్మము కల్పించినవారైనను నేనట్లు అడుగు దును — ప్రకాశరూపాత్మయందు ప్రకాశధర్మమేది దో అంతఃకరణాది జడపదార్థముల భావమునకా ఆత్మభావమునకా? అందు ప్రథమపక్షము సంభవించదు ఏలాగుననగా — ఆత్మరూప ప్రకాశముచే నే అంతఃకరణాది జడపదార్థముల యొక్క భావము సంభవించినది ఆయంతఃకరణాదుల భావమునకును ఆత్మయందు ప్రకాశధర్మము కల్పించుట వ్యర్థము. రెండవపక్షమున్ను సంభవించదు ఏలాగుననగా — ప్రకాశరూపాత్మయందు అన్య ప్రకాశముచే ప్రకాశత అంగీకరించినపుడు ఆత్మయందు జడ

భావము ప్రాప్తించును ఏలాగునగా — ఏదే అన్య ప్రకాశముచే ప్రకాశ్యమగునో అదియది జడమగును ఎట్లనగా చేతజన్య అంతకరణవృత్తిచే ప్రకాశితమైన ఘటాదికము జడము ఆత్మయొక్క జడత మీకును అంగీకారము లేదు

అథవా ప్రకాశరూపాత్మ ఏయన్య ప్రకాశముచే ప్రకాశ్యమైయున్నదో ఆ ప్రకాశమున్ను ఇంకొక ప్రకాశముచే ప్రకాశ్యమైయున్నదా లేదా అది అన్య ప్రకాశముచే ప్రకాశ్యముకాదు అది స్వప్రకాశమే ఇట్ల పక్షమందు ప్రథమ ఆత్మ ప్రకాశమును స్వప్రకాశమనుటయందు అపరాధమేమి ఏయపరాధమునుజూచి ఆత్మరూపప్రకాశమును విడిచి ద్వితీయ ప్రకాశమును స్వప్రకాశమనుచున్నావు నీ ప్రయాసము వ్యర్థమైయున్నది మఱియు ఆ ద్వితీయ ప్రకాశము తృతీయ ప్రకాశముచే తృతీయ ప్రకాశము చతుర్థప్రకాశముచే ప్రకాశ్యమగునప్పుడు అనవస్థాదోషము ప్రాప్తమగును ఇవ్విధమున ఆత్మయే జ్ఞానస్వరూపము మఱియు సత్యము ఇట్టి సత్యమైన జ్ఞానస్వరూపాత్మయొక్క అభావము యే ప్రకారముచేతను సంభవింపదు కనుక జ్ఞానాభావము కు పేరు అజ్ఞానమను యీ మీ వచనము అత్యంత విరుద్ధము బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ ఆత్మ సత్యరూపముకాదు ప్రకాశరూపమున్నుకాదు శూన్యరూపమైయున్నది. వేదాంతి ఓ బ్రాహ్మణులారా ఆత్మను శూన్యరూపమనినపుడు ఎట్లు శూన్యమై శశశృంగమందు ఆత్మత లేదో అట్లే శూన్యమైన ఆత్మయందును ఆత్మతయుండదు ఆత్మయందు ఆత్మతాభావము మీకును ఇష్టము లేదు ఈ రీతిగా ఆత్మ శూన్యరూపముకాదు అథవా — ఆత్మను శూన్యరూపమని యంగీకరించినదాయందు ప్రకాశధర్మమంగీకరించుటయు అత్యంత విరుద్ధము ఏలాగుననగా — అసత్యవస్తు వేఱొక పదార్థముకు అధిష్ఠానము గానేరదు అయినపుడు వంధ్యాపుత్రుడును రూపాది గుణముల కధిష్ఠానము కావలసియుండెను వంధ్యాపుత్రునియందు గుణాధిష్ఠానత యెవడును అంగీకరింపడు అథవా — ఆత్మ శశశృంగన్యాయముగ అసత్యమనినపుడు ఎట్లు శశశృంగమందు అస్తిరూపముచే ప్రతీతి రాదనిగానేరదో అట్లు ఆత్మయందును అస్తిరూపముచే ప్రతీతి గాకుండవలసియుండెను సర్వప్రాణులకు అహమస్మి ఈ ప్రకారముగ అస్తిరూపముచే ఆత్మ ప్రతీతి యగుచున్నది ఈ రీతిగా ఆత్మ శశశృంగమువలె అసత్యముకాదు అంతేగాక సర్వదా సత్యరూపముగానున్నది ఆ సత్యరూపాత్మయొక్క అభావమెప్పటికి సంభవింపదు ఇవ్విధమున అజ్ఞానము జ్ఞానాభావరూపముకాదు అనగా భావరూపమైయున్నది ఆ భావరూప అజ్ఞానముకు నివృత్తి బ్రహ్మవిద్యచే సంభవించినది

ఇపుడు బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపము నిరూపింపబడుచున్నది — ఓ బ్రాహ్మణులారా సకల భేదరహితమై స్వప్రకాశమై సత్యస్వరూపమై ఆనందస్వరూపమైన ఆత్మ గలదు వానిని విషయము చేయునట్టిదై మహావాక్యముచే పుట్టినదైన చైతన్యాభా-

యుక్తమై అంతఃకరణవృత్తి బ్రహ్మవిద్యయనిపించు. ఆ బ్రహ్మవిద్య యెంతవఱకు పుట్టలేదో ఆ తవఱకు అజ్ఞానముయొక్క నివృత్తిగాలేదు మఱియును యెంతవఱకజ్ఞాననివృత్తి గాలేదో ఆ తవఱకు జన్మమరణరూపసంసారనివృత్తి గానేదు కావున సంసారనివృత్తి కొఱకును పరమానందప్రాప్తి కొఱకును బ్రహ్మవిద్య నవశ్యముగా సంపాదింపవలసినదే మఱియును ఓ బ్రాహ్మణులారా సచ్చిదానందస్వరూపమైన బ్రహ్మము సకలజీవులకు ఆత్మగానున్నను బ్రహ్మవిద్య లేనిచో అజ్ఞానముచే నావృతమైన యా బ్రహ్మము జన్మమరణరూపసంసారమునుండి జీవులను రక్షింపదు. అనావరణమైనపుడే రక్షించును ఎట్లనగా — గృహమందు క్షిప్తమైన ధనము గృహస్థునకు అజ్ఞాతముగనుండువఱకు ఆ గృహస్థుని దారిద్ర్యనివృత్తి చేయదు జ్ఞాతమైనపుడే చేయును ఓ బ్రాహ్మణులారా ఏయాత్మరూపబ్రహ్మము అపరోక్షజ్ఞానమునకు విషయమైన సంసారమునుండి జీవులరక్షణము చేయుచున్నదో ఆ బ్రహ్మమే, సమష్టికారణాజ్ఞానోపాధిచే యుక్తమై ఈశ్వరభావమును సమష్టిసూక్ష్మోపాధిచే యుక్తమై హిరణ్యగర్భభావమును ప్రాప్తమగుచున్నది. ఆ ఈశ్వరుడును హిరణ్యగర్భుడును జీవులవలె గురూపదేశముచే బ్రహ్మజ్ఞానము పొందలేదు మఱియు తామే స్వతస్సిద్ధముగ బ్రహ్మజ్ఞానయుక్తులై యున్నారు కాని అజ్ఞానము అహం అజ్ఞ — ఈ ప్రకారముగ అహంకారారూఢమగుటచేనే ఆవరణరూపవ్యామోహమును పుట్టించుచున్నది అహంకారారూఢము గానిచో కేవలాజ్ఞానము ఆవరణరూపవ్యామోహమును పుట్టింపదు. ఆ యహంకారము పరమేశ్వరునియందులేదు అందువలన సర్వజ్ఞుడగు పరమేశ్వరునకు ఆవరణరహితముగ సర్వదా వేదార్థముయొక్క అనుసంధానము కలదు మఱియును హిరణ్యగర్భునియందు అహంకారము కలదు గనుక హిరణ్యగర్భుడు చిదావరణమును అసమర్థము చేసియే వేదార్థానుసంధానము చేయును ఈశ్వర హిరణ్యగర్భులయందు ఇంత విలక్షణత యుండినను గురూపదేశాపేక్ష యిద్దఱికి లేదు.

దృష్టాంతము — అన్నవాయువు జలము వృక్షము అండజాది చతుర్విధప్రాణులు — ఇవి దిక్కుడైన పురుషుని శబ్దాదులద్వారా జాగ్రత్తునిగ చేయుచున్నవి ఆయన్నజలాదులుండు ప్రదేశముకంటె వేరైన ఏకాంతప్రదేశమందు శయనము చేయువాడైన పురుషుడు నానాప్రకార స్వప్నములను జాంది సుషుప్త్యనుభవమును జేసి సర్వజ్ఞానముచే రహితుడైనను వచే బాధలేకయు తానే జాగ్రత్తుడగుచున్నాడు అట్లే సమష్టికారణోపాధియందు స్థితమై బ్రహ్మము మఱియును సమష్టిసూక్ష్మోపాధియందు స్థితమైన బ్రహ్మమును గురూపదేశములేకయు తామే వేదార్థవిచారముజేసి అద్వితీయస్వరూపమును పొందుచున్నవి. బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ పరమేశ్వరునకును హిరణ్యగర్భునకును గురూపదేశములేకయు బ్రహ్మజ్ఞానము సంప్రాప్తిచె చెప్పుచున్నావు అది సంభవించినను ఈశ్వరునియందును హిరణ్యగర్భునియందును జగదుత్పత్తి

స్థితిలయములకు కారణత సంభవించదు ఏలాగునవగా — పరమేశ్వరుని యందు జగదుత్పత్త్యాదులకు అనుకూలమైన ఏయొక వ్యాపారమున్ను లేదు లోకమందు వ్యాపారము గలవారైన కులాలాదులను ఘటాదులకు కారణమనుచున్నారు వ్యాపారరహితమును కారణమును యెవరును చూడలేదు వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా శుద్ధబ్రహ్మమును జగత్కారణమని పుడు మీ ఆక్షేపము మేము మాయావిశిష్ట బ్రహ్మమును హిరణ్యగర్భుని జగత్కారణమనుచున్నాము ఇద్దఱియందును జగదుత్పత్త్యనుకూలమగు వ్యాపారము సంభవించినది కారణ సూక్ష్మములను ఆ యిద్దఱియొక్క యుపాధులను వేఱుగ జేసినప్పుడు వారియొక్క నిర్గుణస్వరూపమందు చిన్మాత్ర కర్మమును సంభవించదు. అటువంటి నిర్గుణపరమాత్మ బ్రహ్మవిద్యాధారణ యేది చేయుచున్నాడో అదియును జీవుల హితముకొఱకేగాని దానియందుకూడ పరమేశ్వరునకు స్వార్థము లేదు

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ పరమేశ్వరునకు స్వప్రయోజనము లేకుండినప్పుడు జగదుత్పత్త్యాదులందు ప్రవృత్తి గాకుండవలసియుండె ఏలాగునగా — పురుషుని కేయే ప్రవృత్తియగుచున్నదో అదియది స్వార్థముకొఱకే యగుచున్నదిగాని నిస్స్వార్థప్రవృత్తిగాలేదు వేదాంతి — బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు లోకమందు బ్రహ్మవేత్తయగు గురువు శాస్త్రాత్మసాక్షాత్కారము పొంది సకల కామనారహితుడై స్వార్థరహితుడై లేక ముముక్షుజనుల హితముకొఱకు ఉపదేశరూపకార్యమందు ప్రవృత్తుడగుచున్నాడో అట్లే పరమాత్మదేవుడును స్వార్థరహితుడై జీవుల యనుభవముకొఱకు జగదుత్పత్త్యాది కార్యములందు ప్రవృత్తుడగుచున్నాడు బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదాంతీ సకల జీవుల సుఖముకొఱకే పరమేశ్వరునకు ప్రవృత్తియైనప్పుడు దేహరూపబంధమందు పరమేశ్వరుడు జీవుల నెందులకు వైచుచున్నాడు వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా లోకమందు బ్రహ్మవేత్తయగు గురువు శిష్యునకు నానాప్రకార క్లేశయుతమైనట్టి బ్రహ్మచర్యాది ధర్మముల నుపదేశము చేయుచున్నాడు ఆ బ్రహ్మవేత్తయగు గురువుయొక్క ఉపదేశము ప్రసిద్ధముగ దుఃఖకారణమని ప్రతీతమైనను విచారించి చూచినప్పుడు దుఃఖకారణముకాదు. మఱేమని ముముక్షుజనులకు చిత్తశుద్ధిద్వారా మోక్షరూపసుఖమునకు సాధనమైయున్నది అట్లే పరమేశ్వరుడున్ను అవశ్యము అనుభవింపదగిన కర్మల యనుభవముకొఱకును సాధనసంపత్తిద్వారా మోక్షరూప సుఖప్రాప్తికొఱకును జీవులకు శరీరాదుల ప్రాప్తి చేయుచున్నాడు. ఓ బ్రాహ్మణులారా లోకమందు గురూపదేశమును పాలనము చేయువాడైన శిష్యుడు ఉత్తరకాలమందు పరమానందమును పొందుచున్నాడు అట్లే పరమేశ్వరునిచే కథనము చేయబడిన ఏ వేదముగలదో దానిని శ్రద్ధాపూర్వకముగ అనుష్ఠించినవారైన జీవులున్ను పరమానందమును పొందుచున్నారు. అందువలన పరమేశ్వరాజ్ఞారూపమైన వేదమును అవశ్యముగా నంగీకరింపవలయును

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదా ! ద్వైతభావమునకు విరోధియైన ఏ బ్రహ్మవిద్య కలదో అట్టి విద్యచే నిత్యయుక్తుడైన పరమేశ్వరుడు ద్వైత జగత్తు నేరీతిగా పుట్టించును? వేదా ! — ఓ బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు బ్రహ్మసాక్షాత్కారయుక్తుడైన బ్రహ్మవేత్త నిద్రయందు ప్రారబ్ధకర్మముచే అద్భుత నానాప్రకారమగు జగత్తును సృజించు చున్నాడో అట్లే పరమాత్మదేవుడు తన స్వరూపమెరిగియు మాయవలన సంపూర్ణ భూత భౌతిక ప్రపంచమును సృజించుచున్నాడు కాని యిట యింత విశేషత మాత్రము గలదు — బ్రహ్మ సాక్షాత్కారయుక్తుడై నిష్కామపురుషుడు స్వకర్మానుసారముగ స్వప్నపదార్థములను సృజించుచున్నాడు పరమాత్మునియందో స్వీయ పుణ్య పాప రూపకర్మములేదు అందువలన స్వకర్మానుసారముగ సృజింపడు మరేమని జీవుని కర్మానుసారముగ పరమేశ్వరుడు జగత్తును సృజించుచున్నాడు

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదా ! శుక్తిరూపాధిష్ఠాన జ్ఞానమైన తరువాత కల్పిత రజతమునకు నివృత్తియైనది అట్లే పరమేశ్వరునకును అధిష్ఠాన బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమైన తరువాత కల్పిత ప్రపంచ నివృత్తి ఎందులకుగాదు వేదా ! — ఓ బ్రాహ్మణులారా స్వప్నావస్థయందు విద్వత్పురుషుడు స్వప్నపదార్థములను జూచియు ఆ పదార్థమును తనకంటె భిన్నమని యెఱుగడు అట్లైనను ప్రారబ్ధకర్మవశముచే ఆ పదార్థములయొక్క భావము విద్వత్ పురుషునకగుచున్నది. అట్లే ఆత్మసాక్షాత్కారము గలవాడైన పరమాత్మ దేవుడు సంపూర్ణ ద్వైత ప్రపంచమును జూచియు తన స్వరూపముకంటె భిన్నముగా చూడడు అట్లైనను జీవుని కర్మము కారణమగుటవలన జగన్నివృత్తి కానేరదు మరేమని మిథ్యారూపముచే భావమగుచున్నది అభిప్రాయము — లోకమందు నిరుపాధిక సోపాధిక భేదముచే భ్రమ ద్వివిధము అందు అధిష్ఠానజ్ఞానముచే దేని స్వరూపముగ నివృత్తియగునో అది నిరుపాధికభ్రమ — శుక్తి జ్ఞానాది అధిష్ఠానజ్ఞానముచే కల్పితరజత సర్పాదులకు స్వరూపముగ నివృత్తియగుచున్నట్లు మరియును అధిష్ఠాన జ్ఞానమైనను దేని స్వరూపముచే నివృత్తిగాదో అది సోపాధికభ్రమ ఎట్లనగా జపాకుసుమ సమీపవర్తియగు స్ఫటికయందలి రక్తత్వ ప్రతీతి యధిష్ఠాన జ్ఞానమైనప్పటికి స్వరూపముచే నివృత్తము కాదు. మరేమనగ దానియందుగల సత్యత్వబుద్ధి మాత్రము నివృత్తియగుచున్నది బ్రహ్మవేత్తకు అధిష్ఠాన బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమైనను ప్రారబ్ధకర్మోపాధి నివృత్తియగువరకు మిథ్యారూపముచే ప్రపంచభావము సంభవించినది

బ్రాహ్మణులు — ఓ వేదా ! పరమాత్మ ఏకమైనపుడును, అద్వితీయమైనపుడును సంసారమందెందులో జీవులు బద్ధులుగాను ఎందులో జీవులు ముక్తులుగాను యుండుటయను నీ ప్రకారమగు బంధమోక్ష వ్యవహారము గానుండవలసియుండె. వేదా ! — ఓ బ్రాహ్మణులారా ఆత్మసాక్షాత్కారయుక్తుడే విద్వాంసుడు స్వప్నమందజ్ఞానముచే

కల్పితములైన అనేక జీవులను చూచుచున్నాడు మఱియు నా స్వప్నావస్థయందు ఆ స్వప్నద్రష్టయగు విద్వాంసు కన్నను వేఱై స్వప్నకల్పిత జీవులందు ఎందఱో జీవులు శ్రవణాది సాధనములుజేసి ముక్తు గుదురు ఎందఱో జీవులు బద్ధులుగనే యుందురు అట్లే మాయావిశిష్టపరమాత్మ ఒకడేయైయుండగా ఈ లోకమందు ఎందఱో ముముక్షుజనులు శ్రవణాది సాధనములుజేసి ముక్తు గుదురు ఎందఱో యజ్ఞానిజీవులు సంసారబంధమును పొందుదురు ఈ ప్రకారముగ ఒకే అద్వితీయాత్మ చిను కల్పితమై బంధమోక్ష వ్యవస్థ సంభవించుచున్నది మఱియును ఓ బ్రాహ్మణులారా ఆత్మజ్ఞానముచే యుక్తుడైన విద్వాంసుడు స్వప్నమందు అనేక పకారములగు చైతన్యజీవులను అనేక ప్రకారములై ఘటపటాది జడపదార్థములను చూచుచున్నాడు మఱియు నా స్వప్నజీవులందు ఈ విద్వజ్జీవుడు అభేదదర్శిగానుండుటవలన ముక్తుడైయున్నాడు ఇంక ఇతర జీవులు భేదదర్శులై బద్ధులుగానున్నారు ఈలాగునే స్వప్నద్రష్టయగు విద్వాంసుడు స్వప్నజీవులయొక్క బంధమోక్షకల్పన చేయుచున్నాడు అయినను ఆ బంధమోక్షములును వాస్తవవిచారముచే జూచినపుడు స్వప్నద్రష్టయగు విద్వాంసునయందు లేవు స్వప్నకల్పిత జీవులందును లేవు కేవల భ్రాంతిదోషముచే బంధమోక్షములు ప్రతీతమైనవి అట్లే వాస్తవ విచారముచే జూచినపక్షమందు పరమేశ్వరునియందును జీవులయందును బంధమోక్షములు లేవు కేవలాజ్ఞానముచే బంధమోక్షములు ప్రతీతమగుచున్నవి బ్రాహ్మణులు — వేదశ్రుతి వాస్తవముగ బంధమోక్షములు లేనిపక్షమందు బంధనివృత్తిరూపమోక్ష ప్రాప్తిగొఱకు సాధనములను ప్రతిపాదించుచుండెడి శాస్త్రము వ్యర్థమగునుగదా వేదశ్రుతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు స్వప్నమందు ఎందఱో యజ్ఞానిజీవులు శాస్త్రోపదేశముచే స్వర్గమును మోక్షమును ప్రాప్తినొందినను స్వప్నమందు కల్పితులై ఆ యజ్ఞానిజీవుల కారణము శాస్త్రమునకు వ్యర్థతయేలేదో అట్లే జాగ్రదవస్థయందును శాస్త్రోపదేశముచే అజ్ఞానిజీవులు స్వర్గమోక్షమును ప్రాప్తినొందినను వారల శాస్త్రమునకు వ్యర్థత లేదు సార్థకతయేగలదు ఈ ప్రకారముగ అజ్ఞానిగొఱకు సార్థకతచెప్పి యిప్పుడు బ్రహ్మవేత్తయగు పురుషునిగొఱకు శాస్త్ర నిరర్థకత చెప్పుచున్నాడు —

ఓ బ్రాహ్మణులారా శాస్త్రోపదేశ జన్యస్థానము జీవుల యజ్ఞానమును నివృత్తి చేయుట అజ్ఞానిజీవుల యపేక్షచే శాస్త్రమునకు వ్యర్థతలేదు ఆ యజ్ఞానము విద్వాంసులందు లేదు గనుక వారిగొఱకు శాస్త్రమునకు వ్యర్థతయేగలదు అట్లే జాగ్రదవస్థయందు ఆత్మసాక్షాత్కారము పొం పురుషునకును పరమేశ్వరునకును శాస్త్రవ్యర్థతయే య చుచున్నాము ఓ బ్రాహ్మణులారా శాస్త్రమునకు సర్వజీవు సాధారణ ప్రవృత్తిలేదుకదా అనధికారి పురుషుల పరిత్యాగముజేసి అధికారి పురుషులుపదేశించుటయందు మాత్రము శాస్త్రమునకు ప్రవృత్తిగలదు చూడుమటి — వైశ్యస్తోమ యజ్ఞమునకధికారులు వైశ్యులగుచుండుగాని బ్రాహ్మణాదులుకారు వైశ్య

లైనను ఆ దఱు వైశ్యులుకారు ఫలకామన గలవారైనట్టియు స్త్రీ ధనాది పదార్థములచే యుక్తులైనట్టియు పాపాది దోషరహితులైనట్టియు వైశ్యుల అపేక్షచేతనే ఆ వైశ్యస్తోమ యజ్ఞము సఫలమగును ఇతరులకు నిష్ఫలమేయగును బృహస్పతిసవ యజ్ఞమందు బ్రాహ్మణులకే యధికారముగలదు క్షత్రియాదులకులేదు. ఆ బ్రాహ్మణులందును అందఱు బ్రాహ్మణులకులేదు ఫలకామనాసహితులైనట్టియు స్త్రీ ధనాది పదార్థములచే యుక్తులైనట్టియు పాపాదిదోష రహితులైనట్టియు బ్రాహ్మణుల యపేక్షచేతనే బృహస్పతి సవనయజ్ఞము సఫలమగును ఇతరులకు నిష్ఫలమగును రాజసూయ యజ్ఞమందు క్షత్రియులకే యధికారము బ్రాహ్మణాదులకులేదు క్షత్రియులందును అందఱు క్షత్రియులకులేదు ఫలకామన గలవారైనట్టియు స్త్రీ ధనాది పదార్థములచే యుక్తులైనట్టియు పాపాదోష రహితులైనట్టియు క్షత్రియుల యపేక్షచేతనే రాజసూయ యజ్ఞము సఫలమగును ఇతరులకు నిష్ఫలమగును అట్లే ఇతర యజ్ఞములున్ను ఆలాగునే ము ప్రతిపాదక శాస్త్రమున్ను సకల జీవులకు సార్థకము కాదు మఱియుని — ఆత్మజ్ఞానరహితులైన వివేకాది సాధన సంపన్నులైన ముముక్షుజనులకే సార్థకమగును ఆత్మజ్ఞానులయెడ నిరర్థకమే కాబట్టి ఓ బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు సమష్టి కారణోపాధి గలవాడైన పరమేశ్వరుడు మఱియు సమష్టి సూక్ష్మోపాధి గలవాడైన హిరణ్యగర్భుడు బ్రహ్మవిద్యచే సర్వాత్మభావమును పొందుచున్నారో అట్లే సమష్టి స్థూలోపాధి గలవాడైన విరాడ్భగవంతుడును స్వాయంభువ మన్వాదులును ఈ కాలమందు దత్తో మహాత్ములును బ్రహ్మవిద్యచేనే సర్వాత్మభావము పొందుచున్నారు. అట్లే భవిష్యత్కాలమందును ఏ దత్తో మహాత్ములు బ్రహ్మవిద్యచేనే సర్వాత్మభావమును పొందుదురు ఈ ప్రకారముగ బ్రహ్మవిద్యకు సర్వాత్మభావరూప ఫలసమానత చెప్పి ఇపుడా బ్రహ్మవిద్యయొక్క ఉత్పత్తియందు చిద్విలక్షణ చూపుచున్నాడు —

ఓ బ్రాహ్మణులారా పక్షులకు ఆకాశగమన చాతుర్యత మత్స్యములందు జలక్రీడాచాతుర్యత ఏ యొక్క ప్రయత్నముచేతను సాధ్యమైయుండవు మఱియు నవానియొక్క జన్మమును గూడియే స్వభావసిద్ధమైయున్నవి అట్లే విరాడ్భగవంతునియందును కపిలమునియందును సనత్కుమారాదులందును అదృష్టాది ఆగంతుక కారణములు లేకయు బ్రహ్మవిద్య ఉత్పన్నమైనది వాల్మీకి వామదేవాదులందైనో ఫలమిచ్చుటకు సమ్ముఖమైనవైన అనంతజన్మముల పుణ్యకర్మాది ఆగంతుక నిమిత్తముచే బ్రహ్మవిద్య యుత్పన్నమైనది మఱియును ఓ బ్రాహ్మణులారా నేత్రములచే రూపజ్ఞానమైనట్లే గురూపదిష్ట శాస్త్రముచేతనే సంపూర్ణాధికారులకు బ్రహ్మవిద్య ప్రాప్తమగుచున్నది బ్రాహ్మణులు ఓ వేదాంతీ పూర్వము నీవు విరాడాదులందు స్వభావముగానే బ్రహ్మవిద్య గలదని చెప్పితివి ఇపుడు పూర్ణ బ్రహ్మవిద్యకు శాస్త్రకారణత చెప్పుచున్నావు ఇది పూర్వోక్త విరుద్ధముగదా వేదాంతి — ఓ బ్రాహ్మణులారా ఎట్లు అస్మదాది జీవులకు

బ్రహ్మచర్యాది సాధన పూర్వకముగ గురుసమీప నివాసముచే బ్రహ్మవిద్యయొ
ప్రాప్తియైనదో అట్లు విరాట్ కపిలాదులకు బ్రహ్మవిద్యయొక్క ప్రాప్తి గాకున్నను
బ్రహ్మవిద్యోత్పత్తికి పూర్వము విరాడాదుల యందును వామదేవాదుల యందును శ్రుతిస్మృతి
రూప శాస్త్రాపేక్ష గలిగెను శాస్త్రచింతలేక విరాడాదుల యందును బ్రహ్మవిద్యోత్పత్తి
గాలేదు పక్షి యెట్లు ఆకాశగమనమందు ఇతరమైన ఏ సాధనాపేక్ష చేయకుండినను
పక్షముల యపేక్ష చేయుచున్నదో అట్లే విరాడాది మహాపురుషులున్ను బ్రహ్మవిద్య
కొఱకు అధ్యయనాదుల యపేక్ష చేయకుండినను శ్రుతిశాస్త్రము నపేక్ష చేయుచున్నారు
కనుక పూర్వోత్తర విరోధములేదు మఱియును ఓ బ్రాహ్మణులారా విరాడ్భగవంతుడు
కపిలాదిమునిజనులు స్వభావముగనే బ్రహ్మవిద్యను పొందుచున్నారు వామదేవ వాల్మీ
కాదులు పూర్వపుణ్యప్రభావముచే పొందుచున్నారు గురూపదిష్ట శాస్త్రముచే సర్వ
అధికారిజనులు బ్రహ్మవిద్య పొందుచున్నారు ఈ మూడు పక్షములయందును ఎట్లు శాస్త్ర
మునకు బ్రహ్మవిద్యయందు కారణతగలదో అట్లే అద్వితీయ బ్రహ్మమందును శాస్త్రము
యొక్క తాత్పర్య నిర్ణయరూప శ్రవణమునకును బ్రహ్మవిద్యయందు కారణతగలదు
ఎట్లు క్షుధిత పురుషునకు తృప్తి భోజనము గాక కాదో అట్లే శ్రవణము గాక ఎవనికిని బ్రహ్మ
విద్య ప్రాప్తము గాదు.

ఇప్పుడు బ్రహ్మవిద్యయొక్క స్వరూపము చూపుచున్నాను — ఓ బ్రాహ్మణు
లారా బ్రహ్మశబ్దముచే ఆత్మశబ్దముచే అథవా బ్రహ్మశబ్ద ఆత్మశబ్ద జన్యవృత్తిజ్ఞాన
ముచే హీనమైన బ్రహ్మ బ్రహ్మశబ్దమునకును ఆత్మశబ్దమునకును సర్వముకన్న నధి
కము మఱియు సర్వాంతర వ్యాపకమను అర్థమేదిగలదో ఆ యర్థము నేను గానున్నాను
ఈ ప్రకారముగల అభేదజ్ఞానమును బుద్ధిమంతులు బ్రహ్మవిద్య యనుచున్నారు మఱి
యును ఓ బ్రాహ్మణులారా ఈ ప్రకారముగల బ్రహ్మవిద్య ఎప్పుడు పుట్టునో అప్పుడే
సర్వాత్మభావరూప ఫలప్రాప్తియగును ఈ బ్రహ్మవిద్య బ్రాహ్మణాది ఉత్తమ జాతి
యొక్క యపేక్ష చేయదు మఱియును ఈ బ్రహ్మవిద్యచే ఎట్లు బ్రహ్మము సర్వాత్మ
భావమును పొందుచున్నదో అట్లే ఏ యొక మనుష్యుడుగాని మునిగాని దేవతగాని
దానవుడుగాని ఎవడు శ్రవణాది సాధనములచే బ్రహ్మవిద్య సంపాదనము చేయునో
ఆతడు నిశ్చయముగా సర్వాత్మభావమును పొందును ఓ బ్రాహ్మణులారా నేను
బ్రహ్మమనను యభేదజ్ఞానముచే అనేక బ్రాహ్మణ మనుష్య అసుర జనులు సర్వాత్మ
రూప బ్రహ్మమును పొందుచున్నారు ఈ బ్రహ్మవిద్యయొక్క ఫలము బ్రహ్మవేత్తలకు
మాత్రము దటి పరోక్షము కాదు మఱియు బ్రహ్మవిద్య ప్రాప్తి ఉత్తరక్షణమందే
అనుభవమగును మఱియును ఓ బ్రాహ్మణులారా అధికారులైన మాయందు వామదేవ
ముని యొకడైయున్నాడు. ఆ వామదేవముని మాతృగర్భమునందుండగనే పూర్వోక్త

గల్గి బ్రహ్మవిద్యయొక్క ఫలవిషయకమైన వచనము పలికియుండెను — గర్భస్థితుడైన వామదేవమునియొక్క వచనము (ప్రథమాధ్యాయమందు విస్తారముగా వ్రాయబడియున్నది)

దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవేంద్ర ఈ ప్రకారముగ సమస్త విద్వాంసులైన బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మాత్మయొక్క అభేదజ్ఞానముచే సర్వాత్మభావఫలము పొందుచున్నారు కాబట్టి ఈ కాలమందును ఎవరైన దేవ దానవ మనుష్యులు బ్రహ్మవిద్యాసాధనము చేసినప్పుడు వారు నిశ్చయముగ సర్వాత్మభావప్రాప్తులయ్యెదరు హే దేవరాజేంద్ర నేనద్వైతబ్రహ్మమను నీ ప్రకారముగల బ్రహ్మవిద్య ఎవనికి ప్రాప్తమైనదో వాని వశము ఒనర్చుటయందు దేవతలగు మీరున్ను సమర్థులు కారు మీరు ఆత్మవిముఖుని వశము చేయువారై యుందురు ఎట్లనగా — అగ్ని తనకన్న భిన్నమైన కాష్ఠాదిపదార్థములను దహించును గాని తన్ను దహింపదు ఇంద్రుడు — హే భగవన్ దేవతలమగు మేము స్వాత్మను వశము చేయుటయందు అసమర్థులమైయుండినను మాకన్న భిన్నుడైన విద్వత్పురుషుని యెందుకు వశము చేయలేము దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవేంద్ర బ్రహ్మవిద్యచే విద్వాంసుడు సర్వాత్మభావము పొందుచున్నాడు అతడు మీ దేవతలకన్న భిన్నుడు కాడు మరియును మీ అందరికి ఆత్మయైయున్నాడు కాబట్టి స్వాత్మరూప విద్వాంసుని వశము చేయుట మీచేత గాదు ఇంద్రుడు — హే భగవన్ ఆత్మ సర్వముకన్న అంతరము విద్వాంసుడో స్థూలశరీరయుక్తుడై బాహ్యము ప్రతీతమగుచున్నాడుగదా దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవరాజేంద్ర బ్రహ్మవిద్యచే దేహాభిమానము నివృత్తియైన విద్వాంసుడు సకల దేవతలయొక్క ఆత్మయైయున్నాడు కనుక ఆ సర్వాత్మరూప విద్వాంసునకు దేవతలగు మీరు చిన్మాత్ర ప్రతికూలము చేసినప్పుడును అనుకూలము చేసినప్పుడును ఆ ప్రతికూలతయు అనుకూలతయు మీకే ప్రాప్తమగును ఆ యసంగ విద్వాంసుని స్పర్శమున్ను చేయవు ఎట్లనగా — ఇతరుని మస్తమని యెంచి స్వమస్తకమును తాడనము చేయువాడై మూఢపురుషుడు తన మస్తకమునే నొప్పి కలిగించుకొనుచున్నాడు

హే దేవరాజేంద్ర సకల ప్రాణిమాత్రులకు రెండు రూపములు గలవు — మొదటిది అసంగరూపము రెండవది ససంగరూపము అందు సాక్ష్యాత్మ అసంగరూపము కర్తృభోక్తయైన ప్రమాత ససంగరూపము అసంగరూపుడైన విద్వాంసుడు, ఎవడైన మూఢపురుషుడు చిన్మాత్రునకై ప్రతికూలము చేసినప్పుడు ఆ ప్రతికూలత ఆ విద్వాంసుని స్పర్శమైనను చేయదు మరియు ఆ మూఢపురుషునికే యది ప్రాప్తమగును దృష్టాంతము — ఒక బాలకుడు మదపూర్వయుక్త స్వముఖము సమ్ముఖదర్పణమందు గలదని యెంచుచున్నాడు అప్పుడు మొదట ప్రతిముఖమునకు ప్రతికూలత చేసినప్పుడు ఆ తరువాతనే దర్పణస్థిత ముఖమునకు ప్రతికూలత చూచుచున్నాడు ప్రతి

కూలతా సంబంధదుఃఖమైననో స్వసుఖమునకే అట్లే అ గుడగు విద్వాంసునకు మీరు ంచిన్నా తప్రతికూలత చేసిన ఆ ప్రతికూలత ఆ విద్వాంసును జ్ఞానిని స్పృశించక మైగా మీకే బాధకమగును ఇంద్రుడు — హే భగవన్ విద్వాంసునకు దుఃఖప్రాప్తి గాదనుచున్నావు మీకే యగు నను చున్నావు దీ య దు హేతువేమి దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర బింబరూప శరీరమునకు అలంకారము చేయుటచే ప్రతిబింబము సాల కృతమగుచున్నది బింబరూప శరీరమును తిరస్కారము చేయుటచే ప్రతిబింబ శరీరము తిరస్కారము పొందుచున్నది అట్లే బ్రహ్మరూప విద్వత్పురుషుడు మీరందరికిని బింబరూపుడు మీరందఱు వాని ప్రతిబింబరూపులే కనుక ఆ విద్వాంసునకు ంచి న్నాతమైన సుఖదుఃఖము చేసినపుడు అది మీకే ప్రాప్తమగును హే దేవరాజేంద్ర ఏ పురుషుడైన శ్రద్ధాపూర్వకముగా అట్టి విద్వాంసును పూజము చేసిన ఆ పూజన మా పురుషునకే సఫలమగునుగాని విద్వాంసునకు పూజన సంబంధము సంభవింపదు ఈ ప్రకారముగ ఫలసహిత బ్రహ్మవిద్యను కథనముజేసి ఇపుడవిద్యను కథన మొనర్చుచున్నాడు

హే దేవరాజేంద్ర ఏ పురుషులు దేవతలను తమకంటె వేఱని యెఱిగి దేవతో పాసనము చేయుచున్నారో అట్టి భేదదర్శులగు జీవరూప పశువులకు దేవతలగు మీరు స్వాములుగా నున్నారు. హే దేవరాజేంద్ర లోకమందు గోవుయొక్క శాల కాష్ఠముల చేతను మృత్తికచేతను రచింపబడుచున్నది అట్లే అజ్ఞానరూప మృత్తికా కాష్ఠముచే ఈ సంసారరూపశాల బ్రహ్మదేవుచే నిర్మింపబడియె ఇది భేదదర్శులగు జీవరూపగోవులకు నివాసస్థానమైయున్నది ఆ జీవరూప పశువులు మీ దేవతలకు హవ్య కవ్యాది పదార్థముల నిచ్చుచున్నారు కావున వారు మీకు ఆశ్రయరూపులుగా నున్నారు ఎట్లనగా లోకమందు దుగ్ధాదుల నొసంగు గోవును జనులు తమ కాశ్రయ మనుచున్నారు హే దేవరాజేంద్ర లోకము గోశాలయందు అనేక స్తంభములుండును. ఆ స్తంభమునందు ఒక దీర్ఘమైన త్రాడు కట్టబడియుండును ఆ దీర్ఘరజ్జువునందు అల్పా ల్పములైన అనేక దామములు కట్టబడియుండును ఆ యొక్కొక్క దామమున కొక్కొక్క ఆవు కట్టబడియుండును అట్లే ఈ సంసారరూప గోశాలయందు కామక్రోధాదులను స్తంభములుగను మఱియును వాయందు విధినిషేధరూపమగు ద్వివిధ వచరూప వేదవాక్యమను దీర్ఘరజ్జువుగలదు వర్ణాశ్రమ సంబంధ బ్రాహ్మణాది నామము లను దామములున్నవి అందు పెక్కుగ వు ఆ యొక్కొక్క దామమునకు ఒక్కొక్క జీవరూపపశువు కట్టబడియున్నది హే దేవరాజేంద్ర ఆ బ్రాహ్మణాది నామరూప దామములకు అనేక జీవపశువులు కట్టబడియున్నను యజ్ఞదానాది కర్మములను చేయువాడైన అజ్ఞానగృహస్థుడే దేవతలగు మీకు కామధేను సమానముగ నున్నాడు చూడ మఱి అటువంటి కర్మిష్ఠుడగు గృహస్థుడు దేవతలయొక్కయు పితృలయొక్కయు గా

అతిథి మొదలగువారియొక్కయు మనిజనులయొక్కయు ఇతర ప్రాణులయొక్కయు పాలనము చేయుచున్నాడు కనుక ఆ యజ్ఞాన గృహస్థుడు మీకు దక్షిణ ని కామధేనువుగా నున్నాడు

హే దేవరాజేంద్ర లోకమందొక కుటుంబియగు గృహస్థునకు అనేక పశువులు లవు ఆ పశువులలో ఒకానొకప్పుడు ఒక పశువును దొంగలు తీసుకొని పోయిన పక్షమందా గృహస్థునకు చాల దుఃఖమగుచున్న అట్లే దేవతలకు మీయొక్క పశువైన అజ్ఞాన గృహస్థుని యజ్ఞానము బ్రహ్మవిద్యచే యెప్పుడు నాశమగుచున్నదో అప్పుడు మీకు చాల దుఃఖమగుచున్నది హే దేవరాజేంద్ర ఎట్లు ఆ కుటుంబియగు గృహస్థుడు రాత్రి దినములు సావధానుడై చోరుల తొలగజేసి తన పశువుల రక్షణము జేయుచున్నాడో అట్లే బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికొఱకు పురుషుడెప్పుడు బ్రహ్మచర్యాది సాధనముల చేయుచున్నాడో అప్పటినుండియే వాని యాసాధనములను భంగము చేయుటకు దేవతలు మీరు వానికనేక ప్రకారములగు ఉపద్రవముల చేయుచున్నారు సాధకుని బుద్ధిని విపరీతముగ చేయుట – ఇదే దేవతలయొక్క ఉపద్రవము

అందువలన బ్రహ్మవిద్యాభిలాషగల ముముక్షువు మొదటనే శ్రద్ధాపూర్వకముగ దేవతల యారాధనము చేయవలయును ఎప్పుడా యారాధనముచే దేవతలు ప్రసన్నులగుదురో అప్పుడే దేవతలు అధికారి జనులకు సద్బుద్ధిని గలుగజేసి బ్రహ్మవిద్యాసంబంధ సకల ప్రతిబంధకములనుండి రక్షణము చేయుచున్నారు ఈ వార్త అన్యశాస్త్రమందును చెప్పబడియున్నది —

న దేవా దండమాదాయ రక్షంతి పశుపాలవత్
యం హి రక్షితుమిచ్ఛంతి బుద్ధ్యా సంయోజయంతి తమ్ ॥

భావార్థము — పశుపాలకుడు చేతితో దండము తీసికొని సింహాదులనుండి పశువుల రక్షణము యెట్లు చేయుచున్నాడో ఆ విధముగ దేవతలు చేతితో దండము తీసికొని భక్తజనుల రక్షణము చేయరు మఱియు నిన వాని సద్బుద్ధి ప్రాప్తి చేయుచున్నారు. కనుక ముముక్షువు మొదటనే దేవతారాధనము చేయవలయును చేయనిపక్షమున బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తియందు అనేక ప్రకారవిఘ్నములను దేవతలు చేయుదురు. హే దేవరాజేంద్రా లోకమందు పశుహరణము చేయువారైన చోరులు ఆ కుటుంబి గృహస్థునకు అప్రియముగా గనబడెదరు అట్లే అజ్ఞాని జీవులను పశువులను బ్రహ్మవిద్యద్వారా హరణము చేయువారైన విద్వాంసులు మీకు ప్రియముగా గనబడరు సర్వదేవతల యాత్మయే జ్ఞానులు కాన వారియందు దేవతలకు ద్వేషము సంభవింపకున్నను చిత్తశుద్ధిచే రహితులైన ఏ కర్మాధికారి జీవులుగలరో వారిని ఏ విద్వాంసులు కర్మభ్రష్టులుగా చేయుచున్నారో వారియందు దేవతలకు ద్వేషము సంభవించుచున్నది ఈ వార్త శ్రుతియందును భగవంతుడు చెప్పెను —

"న బుద్ధి భేద జనయేదజ్ఞానా కర్మస నాం"

భావార్థము — చిత్తశుద్ధి హేతువై కర్మాధికారి జీవులను విద్వాంసుడు కర్మము నుండి నివృత్తము చేయగూడదు మరియు శుభకర్మమందు ప్రవృత్తము చేయవలయును ఈ భగవద్వచనమును ఏ విద్వాంసుడు ఉల్లంఘనము చేయుచున్నాడో వానియెడనే దేవతలు ద్వేషము చేయుచున్నారు హే దేవరాజేంద్ర బ్రహ్మవిద్యోత్పత్తి పూర్వము మీరు విఘ్నము చేసినను బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్త్యనంతరము తద్విద్యాసంబంధ సర్వాత్మభావరూప ఫలమునకు ప్రతిబంధము చేయుటయందు మీరు సమర్థులు గారు. ఈ రీతిగా విద్వాంసుడు బ్రహ్మజ్ఞాని మీ ఆత్మగా నుండుట వలనను అద్వితీయ బ్రహ్మరూపముగా నుండుట వలనను మీ దేవతలకన్నను విద్వాంసుడే శ్రేష్ఠుడు

పూర్వము చెప్పిన ప్రకారముగ ఇటువంటి విద్వాంసుని యెదుటకు పోయి పుత్రాది అనాత్మ పదార్థములను ప్రియరూపముగ వర్ణనము చేయగూడదు హే దేవరాజేంద్ర పుత్రాది సకలానాత్మ పదార్థముల కంటె అత్యంత ప్రియుండై ఆనందరూపాత్మగలడు ఆ ఆనందరూపాత్మ అజ్ఞానియొక్కకూడ ఆత్మయైయున్నాడు అట్టి ఆ యాత్మ సెలవు గ చెప్పుచుండు ఆ యాత్మ ఆ యజ్ఞాని పురుషుని జన్మమరణాది సంసారమునుండి రక్షణము చేయుడు దృష్టాంతము — స్వయముగ వేదాధ్యయనము చేసినను గురుముఖమున వేదాధ్యయనము చేయనట్టి వేదభగవంతుడా బ్రాహ్మణుని పవిత్రము చేయడు అట్లే ఆనందరూపాత్మయు గురుశాస్త్రోపదేశముచే తన్నెఱుంగనట్టి జీవుని సంసారమునుండి రక్షణము చేయడు హే దేవరాజేంద్ర గురుశాస్త్రముల ద్వారా యజ్ఞాదికర్మ మెఱిగినను దనుష్ఠానము లేనిచో ది పురుషునకు స్వర్గాది ఫలప్రాప్తి గలుగజేయదు అట్లే వివేకాది సాధనముల గురుశాస్త్రములద్వారా నెఱిగినను అనుష్ఠానము లేనిచో నవి పురుషునకు జ్ఞానరూప ఫలప్రాప్తి గలుగజేయవు మఱియును హే దేవరాజేంద్ర ఆనందరూపాత్మ సెలవు క అశ్వమేధాది యజ్ఞములను చేయువాడై పురుషునకు ఆ యజ్ఞములు కించిత్కాలము వఱకు స్వర్గమందు సుఖప్రాప్తి చేయించి పుణ్యక్షయమైనపుడు పరమ దుఃఖప్రాప్తి చేయుచున్నవి కాబట్టి నిత్యానందప్రాప్తికోఱకు పురుషుడు అన్యసకలోపాయములను పరిత్యజించి ఆత్మజ్ఞానముకొఱకు ప్రయత్నము చేయవలసినది

హే దేవరాజేంద్ర ఏ పురుషుడాత్మజ్ఞానసంపాదనమందు సమర్థుడు కాడో అట్టివాడు ఉపాసనయు నిష్కామకర్మమును చేయవలసినది వాటి ప్రభావముచే చిత్తశుద్ధి ద్వారా ఈ లోకమందును బ్రహ్మలోకమందును వానికి బ్రహ్మజ్ఞానము ప్రాప్తమగును బ్రహ్మజ్ఞానప్రాప్తియే ఉపాసనకు ముఖ్యఫలము మఱియు హిరణ్యగర్భునితో సమానమైన ఐశ్వర్యము అవాంతర ఫలము ఏ పురుషుడు ఆనందరూపాత్మ సాక్షాత్కారము కోఱకు నున్నాడో అతడే సంపూర్ణ అనాత్మ పదార్థములను మనః ప్రాయముగ త్యాగము

చేయుచుంటిరి. ఓ దేవరాజేంద్ర! ఆనందరూపాత్మ వలెఁగాక ఏ పురుషుడు ఇతరమైన అనాత్మ పదార్థమును తెలియుచున్నాడో వానిని మహాత్ములు అనాత్ముడనుచున్నారు. అనాత్ముడైన బాలాకి బ్రాహ్మణుడు అజాతశత్రురాజుతో జరిగిన సంగతి నీవు వినియున్నావు కదా.

ఓ దేవరాజేంద్ర! ఈ స్థూలశరీరమందభిమానము గల జీవునకు నేత్రాదీంద్రియములచే స్థూలపదార్థ ప్రతీతి కలుగుచున్నది. దీనిని శాస్త్రమందు జాగదవస్థయని ఆ జాగదవస్థ జ్ఞాత జ్ఞానము జ్ఞేయము మఱియు ధ్యాత ధ్యానము ధ్యేయము — ఇత్యాది త్రిపుటి రూపమైయున్నది. అది సాక్షి చైతన్యముచే భాస్యము కనుక దృశ్యరూపము మఱియు ఏదేది దృశ్యమో అదియది అనాత్మయే యైయున్నది ఎట్లనగా — ఘటాది పదార్థములు దృశ్యములు కానవి అనాత్మయే. అట్లే త్రిపుటిరూప జాగ్రత్ప్రపంచమున్ను దృశ్యమగుటవలన అనాత్మయే స్వప్నావస్థయందలి గజాది పదార్థములు యోగ్యదేశకాలమందు పుట్టమి లేనవియు అనాత్మయే సుషుప్త్యవస్థయందు అజ్ఞానముచే విశిష్టుడైన జీవుడున్ను శుద్ధాత్మకంటె భిన్నమగుటచే అనాత్ముడే. ఇంద్రుడు — ఓ భగవన్ జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులయందలి సకల పదార్థములు అనాత్మరూపముగా నుండినపుడు వానికన్న భిన్నమైనట్టి ఆత్మయొక్క స్వరూపమేది దధ్యంగుడు — ఓ దేవరాజేంద్ర ఏ ప్రకాశము తన ప్రకాశమందు అథవా ఇతర పదార్థ ప్రకాశమందు అన్యమైన ఏ యొక పదార్థమును అపేక్ష చేయదో అది శాస్త్రమందు స్వప్రకాశమనబడియె. అటువంటి స్వప్రకాశరూపుడే ఆత్మ. ఆత్మ భిన్నమగు సమ్పూర్ణమున్ను పరప్రకాశమే యైయున్నది. ఇంద్రుడు — ఓ భగవన్ ఈ స్వప్రకాశాత్మ లక్షణము సూర్యాది జ్యోతిర్మ త్ప్రకాశమందు అతివ్యాప్తియగును ఏలాగనగా — సూర్యాది ప్రకాశము తమ ప్రకాశమందును ఘటాది ప్రకాశమందును అన్య ప్రకాశాపేక్ష చేయదుగదా. దధ్యంగుడు — ఓ దేవరాజేంద్ర సూర్యాది జ్యోతిర్మత్ప్రకాశములు ఇతర ప్రకాశమును అపేక్ష చేయుచుండినను వానియందు స్వప్రకాశాత్మ లక్షణమునకు అతివ్యాప్తి గానేరదు (ఈ విషయము ప్రథమాధ్యాయమందు దీని విస్తరము గలదు ఆ దువల) ఓ దేవరాజేంద్ర ఏ స్వప్రకాశాత్మను సుషుప్తియందు హృదయదేశమున స్వప్నమందు కంఠదేశమున జాగ్రత్తునందు నేత్రమున నివాసము శాస్త్రముచే కథనము చేయబడినదో ఆ స్వప్రకాశాత్మను యే ఆత్మయొక్క నివాసము విశేషరూపముచే నేను నీకుపదేశము చేసెదను.

పూర్వము తృతీయాధ్యాయమందు దేవరాజేంద్రుని భయముచే కాశి ఋషి "సత్యస్య సత్యం" — అనునట్టి బ్రహ్మముయొక్క రహస్యనామముయొక్క అర్థ హిత ఉపదేశము శిష్యులకు చేయుడాయెనని వచింపబడెను ఇపుడు తదర్థము స్పష్టముగ రూపింపబడుచున్నది ఓ దేవరాజేంద్ర సుషుప్తి పొందిన జీవుయొక్క జ్ఞానేంద్రియ

కర్మేంద్రియ అంతఃకరణములు అజ్ఞానమందు లయమై సుషుప్త్యవస్థ నివృత్తమై పిదప మరల నుత్పన్నమగుచున్నవి ఏదే ఉత్పత్తినాశములుగల పదార్థమో అది యది ఘట న్యాయముగ అసత్యమగును సుషుప్తియందు ప్రాణమునకు లయము గానందున ప్రాణము సత్యమని తోచినను ఆ దహరోపాస్యము వాస్తవముగ సత్యమగుటలేదు అనాత్మయైన ప్రాణముకన్నను ఉత్కృష్టము ప్రాణమాత్మకన్న అపకృష్టము ఈ యభిప్రాయముచే నే శ్రుతియందు బ్రహ్మము సత్యస్య సత్య మనబడియె అచ్చట ప్రథమ సత్య శబ్దముచే ప్రాణసహిత సంపూర్ణ భూతభౌతిక ప్రపంచమును గ్రహింపవలెను ఆ ప్రపంచరూప కార్యమునకు ఆ దహరోపాస్యము విరోపాదనమగుటవలన సత్యముకన్న సత్యముగా నున్నాడు

ఇందుండు — హే భగవన్ ప్రాణసహిత ప్రపంచము అసత్యమగుటవలన సత్యమగుట సంభవింపదుగదా దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర అద్వితీయ బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరించుటకొఱకు ఆ బ్రహ్మమునకు రెండు రూపములు శ్రుతిచే చెప్పబడియె వానిలో — ప్రత్యక్ష ప్రమాణమునకు యోగ్యమగుటవలన బ్రహ్మము సద్రూపము బడును పరిచ్ఛేదరహితమగుటవలన స్థితిమంతయనబడును అవయవరచనాయుక్తమగుటవలన మూర్తమనబడును నాశవంతమగుటవలన మర్త్యమనబడును ఈ ప్రకారముగ సత్ స్థితిమంత మూర్త మర్త్యములను నాలుగు విశేషణములచే యుక్తమగు దిబ్రహ్మమునకు ప్రథమరూపము అచ్చట సద్రూపమునకు సారము సూర్యమండలము అది జీవులకు ప్రత్యక్షజ్ఞానమునకు విషయమగు తత్ప్రభావముగల పరమేశ్వరుని విగ్రహము అందువలన సూర్యమండలము రూపాదులకు ప్రకాశకమైయున్నది

ఇపుడు నాల్గు విశేషణములచే యుక్తమైనట్టి బ్రహ్మముయొక్క ద్వితీయరూపము చెప్పబడుచున్నది — అది పరోక్షమగుటవలన కేవలశాస్త్రప్రమాణముచే నెఱుంగదగినదగుటవలన శ్రుతిచే త్యత్త బడినది మఱియు సర్వత వ్యాపకమగుటవలన వ్యాపకమనియు గతిమంతమనియు అవయవరహితమగుటవలన అమూర్తమనియు నాశరహితమగుటవలన అమృతమనియు నబడియె ఈ ప్రకారముగ త్యత్ గతిమంత అమూర్త అమృతములను నీ నాల్గు విశేషణములచే యుక్తమగు బ్రహ్మమునకు ద్వితీయరూపము చెప్పబడినది అట సూర్యమండలస్థిత హిరణ్యగర్భుడు త్యత్ శబ్దమునకు సారరూపార్థమైయున్నాడు ఎందుకనగా హిరణ్యగర్భుని శరీరారంభమునకు సూక్ష్మభూతముల యుత్పత్తియగును ఇట్లు చెప్పుటచే సత్ త్యత్ రూపమగు బ్రహ్మముయొక్క అధిదైవరూప ద్వితీయస్వరూపమునకు నిరూపణమై ఇపుడు అధ్యాత్మరూపములగు రెండు స్వరూపములకు నిరూపణము గావింపబడుచున్నది — హే దేవరాజేంద్ర అధ్యాత్మరూపమైన ఈ సంఘాతమందు స్థితిగల బ్రహ్మమునకు రెండు రూపములు గలవు

అందు చక్షువు సర్వపదార్థమునకు సారము దక్షిణనేత్రస్థపురుషుడు త్వక్ పదార్థమునకు సారము ఇ రమూలైన పంచభూతములు అపారరూపము గలవై యున్నవి

ఇపుడు సచ్ఛబ్దార్థము త్యత్ శబ్దార్థము చూపబడుచున్నవి — పృథ్వీ జల తేజములను నీ మూడు భూతములు ప్రత్యక్షజ్ఞానమునకు విషయమగుటవలన సత్తనబడినవి మఱియు వాయువు ఆకాశము పరోక్షజ్ఞానమునకు విషయమగుటవలన త్యత్తనబడినవి ఇపుడు స్థూలసూక్ష్మ సమిష్టివ్యష్టుల అభేదనిరూపణము గావింపబడుచున్నది — హే దేవరాజేంద్ర సూర్యమండలము దక్షిణనేత్రము పృథ్వీ జలము తేజము — ఇవి పరస్పర మభిన్నములు అట్లే సూర్యమండలస్థితపురుషుడు దక్షిణనేత్రస్థిత పురుషుడు మూర్తపురుషుడు పరస్పరాభిన్నులు ఇంద్రుడు — హే భగవన్ స్థూలమును పృథ్వీ జల తేజరూపముగాను సూక్ష్మమును వాయురాకాశరూపముగాను అంగీకరించినపుడు స్థూల సూక్ష్మముల రెంటికిని శరీరరూపత్వము సంభవించదు గాన అపుడు శ్రుతియందు సర్వశరీరములను పంచభూతరూపములని చెప్పుటకు విరోధమగును గదా? బ్రహ్మగురుడు — హే దేవరాజేంద్ర పంచీకరణ ప్రక్రియ రీతిగా పృథ్వీ జల తేజములను నీ మూడు భూతములందు వాయ్వాకాశములైన రెండు భూతములు విద్యమానముగ నుండుటవలన స్థూలమునకు శరీరరూపత సంభవించును మఱియు వాయ్వాకాశములను నీ రెండు భూతములందు స్థూలభూతములు విద్యమానముగ నుండుటవలన సూక్ష్మశరీర రూపతయు సంభవించును

హే దేవరాజేంద్ర పూర్వ పూర్వ వాసనచేత జన్యమైన సూక్ష్మశరీరమునకు నానారూపములు యగుచున్నవి ఆ సమస్త రూపములను చెప్పుటకు శ్రుతియును సమర్థము కాదు శ్రుతిచే కొన్ని చెప్పబడియున్నవి వానిలో కొన్నిటిని చెప్పెద వినుము — రజోగుణయుక్తుడై స్త్రీ ఆది పదార్థములను ఎపుడు చూచునో అపుడు పురుషుడు హరిద్రవస్త్రమువలె పీతవర్ణుడగును సత్త్వగుణ ప్రభావముచే శ్రద్ధాదిగుణసహితుడై శ్రవణము చేయునో అపుడు కొంచెము శ్వేతవర్ణుడగును ఏకాంతదేశమందు స్థితమైనను రజోగుణ ప్రభావముచే ఎపుడు విషయచింతనము చేయునో అపుడు రక్తవర్ణుడగును మఱియును ఎపుడు పురుషుడు శుద్ధసత్త్వగుణ యుక్తుడగునో అపుడు హిరణ్యగర్భునివలె విద్యుత్సమాన ప్రకాశము గలవాడగును హిరణ్యగర్భునివలె సర్వపదార్థ విషయకజ్ఞానము గలవాడగును హే దేవరాజేంద్ర సకామపురుషునకును ఉపాసనాప్రభావముచే హిరణ్యగర్భ న్యాయముగ సర్వజ్ఞత ప్రాప్తమగును కాని ఆ సర్వజ్ఞత మా కర్మముచే జన్యమగుట వలన అనిత్యమగును కనుక ముముక్షుజనులు ఆ సర్వజ్ఞతయొక్కయు అభిలాష చేయ గూడదు అభిప్రాయము — పదార్థ కామన ఆత్మరూపానందమునకు ప్రతిబంధకము ఇపుడు మూర్తామూర్త ద్వివిధరూపముల నిషేధమునకై వానియందు అవిద్యాకార్య

లక్షణము చూపుచున్నాను - హే దేవరాజేంద్ర! ఎట్లు తంతుకార్యమైన ఘటమంతయు తంతువు అనుగతమైయున్నదో అట్లే అవిద్యాకార్యమగు స్థూలసూక్ష్మప్రపంచమందును అవిద్య అనుగతమైయున్నది. మఱియు ఎట్లు ఘటాదిపదార్థములున్ను తత్కారణమైన తత్త్వాదులున్ను దృశ్యమై అనాత్మయైయున్నవో అట్లే స్థూలసూక్ష్మప్రపంచమున్ను తత్కారణమైన యవిద్యయు దృశ్యమై అనాత్మయైయున్నవి. ఇంద్రుడు — హే భగవన్! స్థూలసూక్ష్మప్రపంచమున్ను అవిద్యయు దృశ్యమగుటవలన ఆత్మగాకపోనిండు తదభావరూపమై ఏ నిషేధమున్నదో అది ఆత్మ యెందులకు కాగూడదు. దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర! ఎట్లు ప్రపంచరూపకార్యమున్ను తత్కారణమైన అవిద్యయు ఆత్మకావో అట్లు వానియొక్క నిషేధమున్ను ఆత్మకాదు. ఏలాగు అనగా — ఏ వస్తు ప్రతియోగియగునో ఆ వస్తువే తదభావమునకును యగును. ఎట్లు శుక్తియందు రజతము కల్పితమో తదభావమున్ను కల్పితమో అట్లే అనాత్మప్రపంచమున్ను కల్పితము తదభావమున్ను కల్పితము. హే దేవరాజేంద్ర! ఈ ప్రకారముగ సర్వానాత్మప్రపంచమును నిషేధముజేసి ఆనందరూపాత్మయొక్క ఉపదేశము నేను నీకు చేయుచున్నాను. దీనికంటె నధికమగు ఉపదేశము ఏ బ్రహ్మవేత్తయగు గురువున్ను తన శిష్యునకు చేయడు. బ్రహ్మవేత్తలగు సమస్త గురువులు ప్రపంచనిషేధద్వారముననే ఆత్మోపదేశము చేయుదురు.

ఇంద్రుడు — హే భగవన్! ప్రపంచనిషేధముచేగాక — నీవే ఆనందరూపబ్రహ్మమని విధిముఖముచే ఆత్మోపదేశము గురువు ఎందుకు చేయడు. దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర! ఈ యాత్మ మనోవాక్కులకవిషయమగుటవలన విధిముఖముచే తదుపదేశము చేయుటకు ఎవ్వడును సమర్థుడుకాడు. అభిప్రాయము — విధిముఖ నిషేధముఖ భేదముచే బ్రహ్మోపదేశము ద్వివిధము. అది - ఆ తత్త్వమసియగు ఆత్మ సత్యరూపమైయున్నాడు నిత్యరూపమైయున్నాడు జ్ఞానరూపమైయున్నాడు ఆనందరూపమైయున్నాడు పరిపూర్ణరూపమైయున్నాడు — ఈ ప్రకారముగు ఉపదేశము విధిముఖోపదేశమనబడును. మఱియు — ఈ యానందరూపాత్మ కార్యరూపముకాదు కారణరూపముకాదు స్థూలరూపముకాదు సూక్ష్మరూపముకాదు — ఈ ప్రకారముగు ఉపదేశము నిషేధముఖోపదేశమనబడును. ఇపుడు నిషేధముఖోపదేశమునకు ఉత్కృష్టత చెప్పుటకొఱకు విధిముఖోపదేశమందు అపకృష్టత చూపెదను.

హే దేవరాజేంద్ర! నీవు బ్రహ్మరూపము నేను బ్రహ్మరూపము - ఈ ప్రకారముగ విధిముఖముచే నేను నీకు పూర్వము బోధ చేసితి. ఆ విధిముఖబోధ శబ్దవృత్తిజన్యమైయున్నది కనుక మనోవాక్కులకవిషయమైన ఆత్మయందు ఆ విధిముఖబోధ సంభవింపదు. అథవా — "తత్త్వమసి" ఈ ప్రకారముగ విధిముఖముచే ప్రవృత్తమైన ఏ

శోధగలదో దానియందు తత్పదార్థమునకును త్వంపదార్థమునకును పరస్పరాభేదము ప్రతీతమగుచున్నది అది సంభవింపదు ఏలాగుననగా — తత్పదమునకర్థము మాయావిశిష్టుడైన ఈశ్వరుడు వాయందు సర్వజ్ఞతయు పరోక్షతయు గలదు మఱియు త్వంపదమునకర్థము అవిద్యావిశిష్టజీవుడు వాయందల్పజ్ఞతయు అపరోక్షతయు గలవు ఈప్రకారముగ విరోధిధర్మములుగల తత్త్వంపదార్థములకు పరస్పరాభేదము సంభవింపదు ఇట్టిసంశయనివృత్తికొఱకును అభేదసిద్ధికొఱకును తత్ త్వం ఈ రెండు పదములందును భాగత్యాగలక్షణము కల్పింపవలసినది అప్పుడు తత్పదవాచ్యుడైన ఈశ్వరునియందు రెండు భాగములు అంగీకరించి వానిలో నొకదానినే చైతన్యభాగము గ్రహణముచేసి మాయాసహిత సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములుగల నొకభాగమును పరిత్యాగము చేయవలసినది అట్లే త్వంపదవాచ్యుడైన జీవునియందు రెండుభాగములంగీకరించి వానిలో ఒక చైతన్యభాగమునే గ్రహణముచేసి అవిద్యాసహిత అల్పజ్ఞత్వాధర్మములుగల ఒక భాగము పరిత్యాగము చేయవలసినది ఆ రెండు చైతన్యభాగములకు పరస్పరాభేదము సంభవించినది ఈ ప్రకారముగ లక్షణావృత్తియంగీకరించి చేయబడు విధిముఖోపదేశము శ్రమకారకము

అథవ — విధిముఖముచే చేయు ఆత్మోపదేశమందు, అనుమాన ప్రమాణాపేక్షారూప గౌరవదోషము ప్రాప్తమగును ఏలాగుననగా — సచ్చిదానందస్వరూపుడైన ఏ త్వంపదార్థము లదో దానికెట్లు అధికారి పురుషు స్వరూపమందు భేదము లేదో అట్లే సర్వజీవుల యాత్మయందును భేదము లేదు తత్పదార్థమందును దాని భేదము లేదు ఈ ప్రకారార్థమును సిద్ధిపఱచుటకై అనుమానప్రమాణము నపేక్ష చేయుట సంభవించును ఆ యనుమానముయొక్క ప్రకారము — త్వంపదార్థరూపుడైన జీవుడు పరమాత్మకంటె వేఱుకాడు సచ్చిదానందరూపుడగుటవలన అధికారి ఆత్మ న్యాయము ఈ ప్రకారమగు అనుమానప్రమాణాపేక్ష విధిముఖోపదేశమందు గలదు కనుక విధిముఖోపదేశము అపకృష్టము అథవా — విధిముఖోపదేశమందు తత్పదార్థముయొక్కయు త్వంపదార్థముయొక్కయు శోధములేక రెంటికి పరస్పరాభేదము సిద్ధిపడదు పదార్థద్వయశోధనము అవశ్యముగా చేయవలసినదే మఱియు నది దేహాది జడపదార్థముల వ్యావృత్తి యుక్తిరూపానుమానములేక సిద్ధిపడదు కావున దేహాది జడపదార్థముల వ్యావృత్తికొఱకు అనేక ప్రకారానుమానముల యొక్క అపేక్ష చేయుట ప్రాప్తమగును అథవా — విధిముఖోపదేశముకొఱకు ఏయే అనుమానముయొక్క అపేక్షయగునో ఆయా అనుమానము స్వతంత్రమై ఏ యొక అర్థమును సిద్ధిపఱచేయదు. మఱేమనిన అన్యప్రమాణాపేక్షచే సిద్ధిపఱచేయును

ఎందుకనగా అనుమానశబ్దమందు "అను" "మాన" అను రెండు పదములు గలవు అను యనగా వెనుక మానమనగా ప్రమాణము అక్షులన [illegible]

ప్రమాణాపేక్ష చేసినచో అనుమాన ప్రమాణము సిద్ధించును. దీనిచే యేమి సిద్ధించుననగా జీవుడు సచ్చిదానందరూపుడగుటవలన బ్రహ్మముకన్న యభిన్నుడు. అధికారి ఆత్మయొక్క న్యాయము. ఈ ప్రకారముగ జీవబ్రహ్మాభేద సాధకమైన ఏ యనుమానము గలదో దానిని మఱియును దేహాదులు ఘటాదుల న్యాయమున అనాత్మయగుటవలనను జడమగుటవలనను దృశ్యమగుటవలనను పరిచ్ఛిన్నమగుటవలనను ఇటువంటి దేహాదులందు అనాత్మతాసాధకములగు యనుమానములకును మొదట ఏదోయొక మూలరూపమగు ప్రమాణము చెప్పవలసియుండును. ఎట్లు ధూమరూప హేతువువలన అగ్నియొక్క జ్ఞానమగుచోట మొదటనే మహానసాదులందు ప్రత్యక్షప్రమాణముచే ధూమరూప హేతువందు అగ్నివ్యాప్తిజ్ఞానముగాచో ధూమరూప హేతువుచే పర్వతమందు అగ్నియొక్క జ్ఞానము కాదో అట్లే ఇచ్చటను జడత్వాది హేతువులచే దేహాదులకు అనాత్మతానుమానమందు (జడత్వరూప సాధ్యమునకు వ్యాప్తిజ్ఞానముకొఱకును జడత్వాది హేతుజ్ఞానముకొఱకును అన్యమైన ఏదోయొక ప్రమాణముయొక్క అపేక్ష గలదు. అచ్చట ప్రత్యక్షప్రమాణమైనచో అనుమానమునకు మూలము కాదు. ఎందుకనగా — దృష్టాంతరూప ఘటాదులందు ఘటజ్ఞానమగుటవలన జడత్వాది హేతువేమో సిద్ధించునుగాని అనాత్మతారూప సాధ్యమునకు ఘటాదులందు ప్రత్యక్షము కాలేదు. అథవా — జడత్వరూప హేతువుచే దేహాదులందు అనాత్మతా సాధకమైన అనుమానమందు దృష్టాంతరూప ఘటాదులకు అనాత్మతయు ప్రత్యక్షప్రమాణముచే జ్ఞాతమైనను ఆ యనాత్మ ఘటాదులందే యుండును ఘటాదులకన్న భిన్నములైన దేహాదులందుండదు. ఎట్లు ఘటమును విషయముచేసెడి ఏ ఘటజ్ఞానముగలదో ఆ జ్ఞానము ఘటమందున్న స్తంభతా ధర్మమును విషయము చేయదు. అట్లైనను ఆ స్తంభతా ధర్మము స్తంభమునుండి నివృత్తము గాక స్తంభమందెట్లుండునో అట్లే ఘటాది దృష్టాంతమందు అనాత్మతాధర్మము గాకపోయినను ఆ యనాత్మతాధర్మము దేహాదులందుండును. ఈ విపర్యయము చేయుటయందు బాధకమైన ఏయొక తర్కము లేదుకదా.

ఇంద్రుడు — హే భగవాన్ ఆత్మ చైతన్యమైన పక్షమందు మఱియు దేహాత్మయైన పక్షమందు ఆ దేహమందు జడత కానవలసియుండె దేహమందో జడత ప్రత్యక్షముగ ప్రతీతమగుచున్నది కనుక దేహమాత్మ కాదు. ఈ ప్రకారముగల తర్కము దేహాత్మతకు బాధకమగునుగదా. దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర నాస్తికులైన చార్వాకులు ఆత్మతాధర్మము దేహమునకు స్వభావమే యనుచున్నారు. వారి యెదుట ఈ నీ తర్కము సంభవింపదు. ఏలాగనగా — ఎట్లు ఘటాదులందుగల జడత్వ దృశ్యత్వ ధర్మములు ఘటాదుల స్వభావమును నివృత్తము చేయవో అట్లే దేహాదులందుగల జడత్వ దృశ్యత్వ ధర్మములున్ను దేహముయొక్క ఆత్మతాస్వభావమును నివృత్తము చేయవు.

అథవా — నైయాయికమతమందు సత్తయనుజాతి ద్రవ్య గుణ కర్మములను మూడు పదార్థములందు గలదు. ఐనను ఆ సత్తయనుజాతి ద్రవ్యాదుల స్వభావమును అన్యథా చేయదు. అట్లే జడత్వ దృశ్యత్వాది ధర్మములు ఆత్మయందును అనాత్మయందును గలవు. అవి ఆత్మయొక్కయు అనాత్మయొక్కయు స్వభావమును అన్యథా చేయవు. ఇటువంటి కథనము చేయువారైన దేహాత్మవాదులగు చార్వాకులకు బాధకమైన ఏయొక తర్కమును లేదు. అభిప్రాయము — ఎచ్చట ధూమరూప హేతువుచే అగ్నియొక్క అనుమాన మగునో అచ్చట ధూమరూప హేతువు కార్యమైయున్నది. మఱియు అగ్ని ధూమమునకు కారణమైయున్నది. అగ్నిలేక ధూమస్థితిని అంగీకరించు పక్షమందు ధూమాగ్నుల పరస్పర కార్యకారణభావము గలుగదు. ఈ ప్రకారమగు తర్కము ఇచ్చట బాధకమైయున్న మఱియు నీ ప్రసంగమందు అనాత్మరూప సాధ్యములేక జడత్వ దృశ్యత్వాది ధర్మము లను అంగీకరించినపక్షమందు దీనియందేయొక బాధక తర్కమున్ను లేదు. ఏలాగు ననగా — జడత్వ దృశ్యత్వాది ధర్మములకు ఎప్పుడనాత్మతాధర్మము కారణమగునో అప్పుడా యనాత్మతా ధర్మరూప సాధ్యము లేక జడత్వ దృశ్యత్వాది ధర్మరూప హేతువుండదు. వానికైననో కార్యకారణ భావము లేదు. కనుక ఆత్మయందు జడత్వ దృశ్యత్వాది ధర్మముల యంగీకారము చేయుటయందు ఏయొక బాధక తర్కము దేహాత్మ వాది పొందకలేదు.

ఇంద్రుడు — హే భగవన్! ఆత్మయొక్క అనుభవము సర్వత్ర చైతన్యరూపము చేతనే గలదు. కనుక జడదేహమునే ఆత్మయనిన పక్షమందు ఆ యనుభవమునకు విరోధ మగునుగదా? దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవరాజేంద్ర! ఆత్మయొక్క చైతన్యరూపముచే అనుభవ మేదియగునో ఆ యనుభవమందు కరణమేమియగును? శ్రోత్రాది బాహ్యేంద్రియ ములు కరణమా? మనస్సు కరణమా? ప్రథమపక్షము సంభవించదు. ఏలాగు ననగా — బాహ్యమైన అనాత్మపదార్థములను విషయము చేయుటవలన నేత్రాదులు బాహ్యే ంద్రియము లనబడినవి. వానిచే ఆత్మ చైతన్యరూపముచే గ్రహింపబడదు. ద్వితీయపక్ష మున్ను సంభవింపదు. ఏలాగుననగా — మనస్సు ఆత్మను చైతన్యరూపముచే గ్రహ ణము చేసినపుడు ఆత్మయందు జడత్వాది ధర్మములకు విరోధమగును. ఆ మనస్సే ఆత్మను చైతన్యరూపముచే గ్రహణము చేయదు. మఱియని 'అహమస్మి' ఈ ప్రకారముగ ఆత్మ యొక్క సత్తామాత్రమునే మనస్సు గ్రహణము చేయును. ఈలాగైనను ఆత్మయందు జడత్వాది ధర్మములకు నివారణము గాలేరదు.

ఇంద్రుడు — హే భగవన్! అహమస్మి యీ ప్రకారజ్ఞానము ఆత్మయొక్క చైతన్యరూపతను విషయము చేయకుండినను అహం జానామి యీ ప్రకారజ్ఞానము చైతన్యరూపతను విషయము చేయుచున్నదిగదా? దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవరాజేంద

తా కూలరోగముచే ముఖము కు రక్తతయైట్లు మ రోగముచే ఆత్మయందు త్పత్తి దై చైతన్యమును అహం జానామి యను జ్ఞా ము విషయము చేయుచున్నది గాని శుద్ధాత్మ స్వరూపభూ చై న్యము విషయము చేయదు యీలాగైన ఆత్మసంబంధ జడత్వ ధర్మము కు విరోధియై యేచైతన్య గలదో దానినే ప్రత్యక్ష ప్రమాణము విషయము చేయదు

అథవా — ఎప్పుడాత్మ బంధ చై న్యము దే ప్రత్యక్ష ప్రమాణము కు ప్రవ త్తి గాకపోవునో అపుడు నిత్యాపరోక్షమై ఆత్మ బ ధ వా పకతాది ధర్మములందు ప్రత్యక్షప్రమాణము కు ప్రవృత్తి యెట్లగును కానేకాదు ఇట్లనుటచే ేమి సిద్ధించుచున్న ద గా — విధిముఖోపదేశము కు హేయము చేయుటకొఱకు ప్రవృత్తమై ఏ పూర్వోక్తానుమా ముగ దో ఆ యనుమా ము కు మూలకా ణ ప్రత్యక్ష ప్రమాణము దు సంభవి పదు మూలకారణత లే దై ఆ యనుమా ము ఆత్మ బ ధ ర్ణయము ద ప్రవృత్తము కాదు నక పూర్వో త దోష ప్రవృత్తికొఱకు శుతి ప్రమాణముచే ఆ యనుమానమునకు మూలకా ణముగ వ సి ఆ శుతి — త్య జ్ఞా మ త బ్రహ్మ ఆ ందో బ్రహ్మ భావార్థము బ్రహ్మము స త్యరూపము బ్రహ్మము జ్ఞా రూపము బ్రహ్మము ఆ రూపము బ్రహ్మము ఆ దరూపము ఈ శ్రుతిరూప మూలప్రమాణము కారము చేసి పక్షమ దు పూర్వోక్తానుమా ము విధిముఖోపదేశమ దు సహాయమ్ము చేయును అథవా ఏ శ్రుతి ప్రమాణమూరియొక్క సహాయముచే అనుమా ము సహాయము చేయునో ఆ శుతి వా క్యమే నిషేధముఖోపదేశమునకు ప్రధానత చెప్పుచున్నది ఏలాగుననగా తా పదములయొక్క శక్తివృత్తిచే శుద్ధబ్రహ్మమ దు ప్రవృత్తి - విద్వానునిచేతను అం క పబడలేదు మఱిము న భాగత్యాగ లక్షణచేతనే అంగీకరింపబడెను అచ్చట త శబ్దము అ్ యమును జ్ఞా బ్దము అజ్ఞానమును వ్యావృత్తిచేసి బ్రహ్మమును బోధ చేయుచున్నవి అన శబ్దమును ఆ ద బ్దమును అలాగే అంకమును దుఃఖమును వ్యా త్తిచేసి బ్రహ్మమును బోధ చేయుచున్నవి ఈ ప్రకారముగానే సమస్త శ్రుతి వాక్యములు షేధ ముఖోపదేశము చే పాధా న్యత బోధ చేయుచు న్నవి

ఇ దుడు — హే శ శుతి వాక్యములు ఎ దు ల నిషేధ ముఖముచే బ్రహ్మమును బోధ చేయుచు న్నవి దధ్యంగుడు — హే దేవర ద్ర ఈ యద్వితీయ బ్రహ్మము భేదర యహితమై స్వమహిమయ దు స్థితమైయున్నది ఇటువ టి రుణ బ్రహ్మమును శుతి వాక్యము ఏనో యొక గుణవిశిష్టరూపముచే బోధ చేసి పుడు శుతి య దు ఆ ప్రమాణ దోషము ప్రాప్తమగును ఎట్ల గా ఎత్వధర్మ వాత రజ్జువును సర్పరూపముచే బోధి చు వాక్యమును లోకమ దెట్లు అప్రమాణమనుచున్నారో ఆ టే

సకల ధర్మరహిత నిర్గుణ బ్రహ్మమును ఏదో రాయక వి ష్టరూపముచే బోధింమ విధి వాక్య మున్ను అప్రమాణమగును కనుక సత్యాది సమస్త విధివాక్యములును నిర్గుణ బ్రహ్మమును నిషేధముఖముగ బోధి చుచున్నవి

ఇ దుడు — హే భగవన్ సకల భేదరహితాద్వితీయబ్రహ్మము లోకమం ద ప్రసిద్ధము ఆ యప్రసిద్ధ బ్రహ్మమును శాస్త్ర మెట్లు బోధ చేయును దన్య గుడు - హే దేవరాజే ద్ర లోక ప్రసిద్ధార్థమునే శాస్త్రము బోధ చేయుచు న్నదను నియమము లేదు అప్రసిద్ధార్థమునున్ను బోధ చేయును ఎట్లు యాగాప ర్వార్థము లోకమందు ప్రసిద్ధము గాకు డి ను యాగాప తత్పతి" అను వేద వ ముచే స సాక్షాత్ర వి ష్ట కాష వి శేషము స్త భము యాగాపశబ్దార్థముచే ప్రతీతమగుచు న్నదో అట్లే లోకమందు అద్వి తీయ నిర్గుణ బ్రహ్మము అ ప్రసిద్ధముగాన డినను స్య జ్ఞానమ ంత బ్రహ్మ" ఇత్యాది శ్రుతి వచనముల దలి విశ్వాసముచే బుద్ధిమ తులకు ఆ నిర్గుణ బ్రహ్మము ఎఱుగుటకు యోగ్యమైయు న్నది హే దేవరాజే ద ఈ యాన దరూపాత్మయొక్క బోధ కొఱకు శాస్త్రమునకు విధిముఖ నిషేధముఖమను ద్వివిధ ప్ర త్తిగలదు ఈ ద్వివిధ ప్రవృత్తియు అధికా ఒనుల బుద్ధ్యనుసార మగుచున్నది హే దే రాజే ద ఒక ధ కుడగు పురుషుడు గోశాలకుపోయి నా ఆవు ఎద్ది యని గోపాలుని యడి నప్పుడు ఆ గోపాలుడు వాని ఆవుయొక్క ఠ ను శృ గముల బట్టి ఇదిగో నీ ఆవు" యని వా చూపును ఈ ప్రకారమగు శృ గ గాహక న్యాయము విధిశాస్త్రము బడి ది. ఎట్లనగా నీ హ స్తమందు ఆమలకఫలము గలదు అనునది లౌ క ిధివా క్యము అ ప్రకార విధివాక్యము ఆన ద రూపాత్మను బోధన చేయుచు ఎ దు నగా — ఈ యాత్మ మనోవాక్కుల కవిషయుడు కనుక సత్య జ్ఞా మన తం బ్రహ్మ ఇత్యాది విధివాక్యములున్ను అసత్యాదులకు వ్యావృత్తి కలుగజేయు ద్వా ము చే శుద్ధాత్మయ దు ప్రవృత్తమగుచున్నవి. మఱియును హే దేవరాజే ద్ర భా తపురుషునిచే ఎఱుంగబడి నైన పదార్థములయొక్క నిషేధము జేసి వ శేషమగు వా స్తవమైన లక్ష్యపదార్థమును బోధన చేయు ట్టిది నిషేధశాస్త్ర మనబడినది దృష్టా ము - అశ్వరథాది నానాప్రకార సేనాసహితముగా యొక్క రాజు పోవుచు డగా రాజు నెఱుంగక మూఢబాలకు డొకడు తన పితను ఈ సమాజమ దు రాజెవడ ని యడుగుచున్నాడు అపుడాపిత ఆ బాలకునకు మొదటనే ఇతడు రాజని చెప్పక అశ్వరథ సేనాదు దు ఒక్కొక్క పదార్థమునుజూపి ఇతడు రాజుకాడు ఇతడు రాజుకాడని చెప్పుచు రాగా ఈ ప్రకా ముగ సకల సేనయొక్క నిషేధము కాగా కడపట వ శేషమైన రాజును బాలకు డెఱుగుచున్నాడు ఇట్లే నిషేధశాస్త్ర మున్ను సకల నామరూపాత్మ ప్రప చమును నిషేధము చేయుచు న్నది ఆ నిషేధాన రము ఈ యధికా పురుషుడు స ల ప్రప చమునకన్న విలక్షణరూపమైన ఆత్మను తానేయని నిశ్చయి చుచున్నాడు నుక ఓ దేవరాజే ద్ర యీ నిషేధముఖోపదేశమే ఆత్మ

బోధనమందు ప్రవేశము యీ నిషేధముఖోపదేశముచేగాక నిర్గుణ పరమాత్మను ఎవడు బోధన చేయగల్గును ఎవడును బోధచేయ సమర్థుడుకాడు

హే దేవరాజేంద్ర మహావాక్యముకు లక్ష్యరూపమైన అద్వితీయాత్మ మనోవాక్కులకవిషయము మఱియును ప్రవృత్తి నిమిత్తములగు ఏ జాతి గుణ క్రియాదులు గవో ఆ క్రియాదులచే ఆత్మ హీనుడగుట వలన లౌకికవిధివాక్య న్యాయముగా సర్వ విధివాక్యములు ఆ యాత్మను సాక్షాత్ప్రతిపాదనము చేయుటకు శక్యములు కావు ఇటువంటి అద్వైతాత్మను ఏ పురుషుడును మనసుచే విషయము చేయడు ఇట్టి అద్వితీయాత్మను బోధన చేయుటకొఱకు ఎపుడు వేదశాస్త్రము స్థూల సూక్ష్మరూప సకల ప్రపంచమును నిషేధము చేయునో అపుడే ఆ యానందరూపాత్మయగు దేవుడు తానే అధికారి పురుష హృదయమందు ప్రకాశమానమగును దృష్టాంతము — దీపము మందిరమందు పా అది నేత్రముల నా చు ఆ ధకారమును మాత్రము నివృత్తి చేయుచున్నది ఇదే ఆ దీపమునకు ప్రయోజనము అంధకార నివృత్తియైన తరువాత నేత్రములుగల పురుషుడే స్వతంత్రముగా ఘటపటాది పదార్థములను చూచుచున్నాడు అట్లే ఈ భావాభావరూపము కార్యకారణరూపము పూర్ణజగత్తు ఆత్మకాదని ఎపుడు నిషేధ శాస్త్రము కథనము చేయుచున్నదో అపుడధికారి పురుషుడు తత్కాలము తానే ఆత్మసాక్షాత్కారము పొందుచున్నాడు ఈలాగునే అద్వితీయాత్మ బోధనకొఱకు ఈ నిషేధముఖోపదేశమే ఉత్కృష్టము ఎట్లు విధిముఖోపదేశమందు తత్త్వం పదార్థ శోధనముకు అనుమానాది ప్రమాణాపేక్షగదో అట్లు నిషేధముఖోపదేశమందు అనుమానాది ప్రమాణాపేక్ష లేదు

ఇంద్రుడు హే భగవన్ "నేతి నేతి" యను శ్రుతివాక్యముచే మూర్తామూర్త ప్రపంచము నిషేధము చేయబడినది ప్రపంచముకన్న భిన్నమైన పదార్థమును శ్రుతి నిషేధము చేయలేదు అందుచే ఆ పదార్థములతో ఆత్మకు తాదాత్మ్య సంబంధముగుట వలన అధికారి పురుషులకు శుద్ధాత్మరూపముచే ఆత్మయొక్క భావము గాదు దేవత యడుగగా దధ గురుడు — హే దేవరాజేంద్ర కారణాజ్ఞాన సహితముగ ఏ మూర్తామూర్త ప్రపంచముకు నేను చెప్పుచున్నానో ఆ తరువాత ప్రపంచముగలదు దానికధికముగ ఎక్కడను ప్రపంచములేదు ఆ కారణమూర్తామూర్త ప్రపంచమును నిషేధము చేయువాడై విద్వాంసునకు ఆత్మసాక్షాత్కారమగుచున్నది హే దేవరాజేంద్ర "నేతి నేతి" యను శ్రుతియందు ప్రథమ నకారముచే కార్యకారణరూప సకల ప్రపంచమును ఆత్మయందు నిషేధము చేయబడినది ద్వితీయ నకారముచే ఆ ప్రపంచముయొక్క అభావముకు నిషేధము చేయబడి ఎపుడు భావాభావరూప ప్రపంచము అధిష్ఠాన రూపాత్మనుండి నివృత్తమగుచున్నదో అపుడీయానందరూప స్వప్రకాశాత్మయే శేష

మూగా నిలుచుచున్నాడు. దృష్టాంతము — అగ్నియొక్క విశేషభావమునకు కారణమగు నే కాష్ఠముగలదో అది అగ్నిచే నష్టమైన తరువాత కాష్ఠరహితమై యగ్ని ప్రకృతి విశేషరూపమును పరిత్యాగముజేసి తన సామాన్యరూపమందు స్థితమగుచున్నది. అట్లే ఆత్మయొక్క విశేషరూపమునకు కారణమగు ఏ భావాభావరూప ప్రపంచముగలదో తన్నివృత్తి కాగానే ఈ యానందరూపాత్మయు ఉపాధికృత విశేషరూపములను పరిత్యాగముజేసి సామాన్యమై తన సచ్చిదానంద స్వరూపమందు స్థితమగుచున్నాడు. హే దేవరాజేంద్ర! ఇతడు నేను, ఇతడు నీవు, ఇది దృశ్యప్రపంచము, ఇతడు అన్యజీవుడు — ఈ మొదలగు సంపూర్ణ భేదములు మూర్తామూర్త రూపోపాధిచే చేయబడియున్నవి. వాస్తవముగ ఆత్మయందు భేదములు లేవు. ఎట్లు భేదరహితాకాశమందు ధూమవిద్యున్మేఘములు నానాప్రకార భేదములను పుట్టించుచున్నవో అట్లే భేదరహితాద్వితీయాత్మయందు ఈ స్థూలసూక్ష్మశరీరములు నానాభేదములను పుట్టించుచున్నవి. హే దేవరాజేంద్ర! ఆకాశమందు భేదకారణములైన మేఘాదుల కుపాదానకారణము ఆకాశమే యైయున్నదో అట్లే పరమాత్మయందు భేదకారణములైన స్థూలసూక్ష్మ ప్రపంచముల కుపాదానమాత్మయే యైయున్నాడు.

ఇంద్రుడు — హే భగవన్! అసంగాత్మయందు జగత్కారణత సంభవించదు గదా? దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర! అసంగాత్మయందు జగత్కారణత లేమిని అంగీకరింపము. మఱేమనిన మాయావిశిష్ట పరమాత్మయందే జగత్కారణత అంగీకరించెదము. కావున స్థూలసూక్ష్మ సకల ప్రపంచము పరమేశ్వరుని మాయచే రచితమైయున్నది గాన సమస్తప్రపంచము మిథ్య. ఇంద్రుడు — హే భగవన్! సంపూర్ణ ప్రపంచము మాయచే రచితమైనను మాయ మాయచే రచితముకాదు. కనుక మాయ సత్యమేయగును. మాయ ఇంకొక మాయచే రచింపబడినది ఆ మాయ మఱియొక మాయచే రచింపబడినది — ఇటువంటి వాక్యప్రవాహము నడచినపుడు అనవస్థాది దోషములగును. అథవా — మాయను వేదాంతశాస్త్రమందు అనాదిగా యంగీకరించుటవలన మాయయందు కార్యత సంభవింపదుగదా? దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర! ఇదివఱకు నేను కేవల కార్యప్రపంచమునకు లక్షణము చెప్పితిని. ఇపుడు మాయాలక్షణము చెప్పెదను — కారణమైన మాయకు మిథ్యాత ఈ సిద్ధాంతమందు లేదు. ఇంకొక సిద్ధాంతమందు ప్రపంచన్యాయముగ మాయయు మిథ్యయని సిద్ధించుచున్నది. చూడుము — ఎట్లు స్థూలసూక్ష్మ ప్రపంచము అధ్యస్తమో అట్లు మాయయు అధిష్ఠానచైతన్యమందు అధ్యస్తమైయున్నది. కాబట్టి రెండును మిథ్యయే. ఎట్లు లోకమందు ఐంద్రజాలిక పురుషునిచే చేయబడిన మాయయు మాయచే చేయబడిన పదార్థములును అన్నియు మిథ్యయే యనుచున్నారో అట్లే మాయయు మాయచే చేయబడిన సకల ప్రపంచమును మిథ్యయే యైయున్నవి. మఱియును హే దేవరాజేంద్ర! ఎట్లు లోకమందు మాయావియగు ఇంద్రజాలకునిచే రచితములైన

స్థూలసూక్ష్మపదార్థములు జనులకు ప్రతీతమగుచున్నవో అట్లే మాయావిష్ట ఇంద్రునిచే రచితములైన ఈ ఇంద్రజాలరూప సకల ప్రపంచమున్ను సకల జీవులకు ప్రతీతమగుచు

ఇంద్రుడు — హే భగవన్ త్రైలోక్యమందు నేను ఒక్కడనే ఇంద్రుడను నాకన్నభిన్నుడై ఇంకొక ఇంద్రుడులేడుగదా దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవరాజేంద్ర ఏ పరమాత్మదేవుడు సర్వాత్మరూపముచే ఆత్మ నెఱుగుచున్నాడో ఆ పరమాత్మదేవుడే ఇచ్చట ఇంద్రశబ్దముచే కథనము చేయబడియె నీకు సర్వాత్మరూపముచే ఆత్మజ్ఞానము లేదు, కాన నీవు ఇంద్రుడవుకాదు అథవా పరమైశ్వర్యయుతుడు ఇంద్రుడనబడియె ఈ ప్రకారమగు ఇంద్రశబ్దము అర్థ మును సర్వాత్మజ్ఞానముచే యుక్తుడై సర్వజ్ఞ పరమాత్మయందే ఘటించుచున్నది. ఎందుకనగా — ఏ యైశ్వర్యమునకన్న అధికము గాని సమానము గాని యగు మఱియొక ఐశ్వర్యము లేదో అదే పరమైశ్వర మనబడును అటువంటి పరమైశ్వర్యము నీకు లేదు మఱియు నీకన్న సహస్రగుణాధికైశ్వర్యము హిరణ్యగర్భభగవంతునకు గలదు కనుక సర్వాత్మజ్ఞానముచే యుక్తుడగు పరమాత్మదేవుడే ఇంద్రుడైయున్నాడు ఆ ఇంద్రుడే సకల జగత్తునకు కారణమగును హే దేవరాజేంద్ర స్థూలసూక్ష్మశరీరములతో నీకు తాదాత్మ్యాధ్యాసముగలదు కాబట్టి ఆ పరమాత్మదేవుడైన ఇంద్రునిచే నీవు పుట్టింపబడినవాడవుకావున ఇంద్రత్వము నీకు లభింపదు ఇంద్రుడు హే భగవన్ నేనే ఇంద్రుడను కానిపక్షమందు సమస్త జనులు నన్ను ఇంద్రుడని యెందుల కనుచున్నారు దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవరాజేంద్ర అస్మదాది పురుషుల యైశ్వర్యాపేక్షచే నీ యైశ్వర్యమధికముగనుండుట వలన జనులు నిన్ను ఇంద్రుడనుచున్నారు వాస్తవముగనో బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలవాడై ఈశ్వరుడే ఇంద్రుడు హే దేవరాజేంద్ర అజ్ఞాతదేహాభిమానకాలమందు నీ యైశ్వర్యమున్ను శ్వానమునకుండు ఐశ్వర్యమున్ను సమానమేనని నేనెఱుంగుదును ఏలాగున నగా — నానాప్రకార ఐశ్వర్యమందును దేవతాశరీరమందును త్రైలోకమందును స్వర్గస్త్రీలయందును రమణీయబుద్ధిచే నీకు ఆసక్తి గలదు శ్వానమునకును తన ఐశ్వర్యమందు రమణీయబుద్ధిచే ఆసక్తి గలదుగదా

ఇంద్రుడు — హే భగవన్ ఏ పదార్థము నందురమణీయముగునో దానియందు రమణీయబుద్ధియు నుండును అసక్తియు నుండును అనుదర పదార్థమందు రమణీయబుద్ధియుండదు ఆసక్తియు నుండదు అనుదర పదార్థములు నా సమీపమునను గలవు నుక శ్వానమునకు సమీపమునను భావింపదగిన దరపదార్థములేదు గనుక అసక్తి లభింపదు దధ్యఙ్ఙుడు — హే దేవరాజేంద్ర నా సమీపమున సుందర పదార్థములు గలవనిన్ని శ్వాన సమీపమున లేవని నీకు కేవలము అభిమానము గలిగినది ఎలాగునగా — నిరపేక్ష ఐశ్వర్యాది పదార్థము నీ సమీపమునను లేదు శ్వాన సమీపమునను లేదు మఱియు నీకు అస్మదాది జీవులకంటెను మహదైశ్వర్యము గలదు అటాది క్షుద్రజంతువులకంటె శ్వాన

మోచకుడను మహాదైశ్వర్యముగలదు మఱియును యెట్లు అస్మదాది జీవులకంటె నీ శరీరము కోమలమో అట్లు సూకరాదుల శరీరముకంటె శ్వానశరీరమున్ను కోమలమైయున్నది మఱియును ఎట్లు నీ శరీరమందు ఇంద్రాణి మొదలగు అప్సరసలకు ప్రీతిగలదో అట్లు శ్వాన శరీరమందు శ్వానిని ప్రీతిగలదు మఱియును ఎట్లు దేవతలగు మీకు అమృతము ప్రియమో అట్లే వమనము చేసిన అన్నము శ్వానమునకు ప్రియము మీకుపకారము చేయువారైన జీవునియెడ మీరు ప్రీతిగల్గియున్నట్లే శ్వానమున్ను తన స్వామియెడ ప్రీతిగల్గియున్నది. మఱియును అపకారపురుషులయెడ దేవతలగు మీరెట్లు క్రోధము చేయుచున్నారో అట్లే తన కపకారము చేయు జీవులయెడ శ్వానమున్ను క్రోధము చేయుచున్నది హే ఇంద్ర నేను త్రైలోక్యము ద్రుడను త్రిలోకములకు ఉపకారమును చేయుచున్నాను ఈ శ్వానము త్రిలోకముల కుపకారము చేయదను ఈ ప్రకారమగు అభిమానమును నీవు చేయకుము ఎందుకనగా — పృథ్వీ జలాగ్ని వాయ్వాకాశ దిక్సూర్య చంద్ర విద్యుత్ మేఘు, ధర్మ సత్యవాక్య మనుష్యాదిజాతి ప్రాణాదిరూపమగు హిరణ్యగర్భుని శరీరము విరాట్టునియొక్క శరీరము చిదాభాసమును ఇవన్నియు స్థూలరూపముచే సూక్ష్మ రూపముచేతను సకల ప్రాణులకు ఉపకారము చేయుచున్నవి అట్లే శ్వానాది ప్రాణుల యొక్క స్థూలసూక్ష్మశరీరములును అదృష్టద్వారమా పృథివ్యాది సకల పదార్థముల యెడ ఉపకారము చేయుచున్నవి.

అభిప్రాయము — ఏయే ప్రాణి ఏదేది సుఖదుఃఖములకు కారణమో అదియది ఆయా ప్రాణియొక్క పుణ్యపాపములచే పుట్టుచున్నది ఇది శాస్త్రనియమము అందు శ్వానాది సర్వ ప్రాణులు పుణ్యపాపరూప అదృష్టద్వారమున పృథివ్యాదులకు కారణమై యున్నవి అదే శ్వానాదులయొక్క పృథివ్యాదులయెడ ఉపకారమగును ఆ పృథి వ్యాదులు శ్వానాదులకు సుఖదుఃఖము నిచ్చుచున్నవి అదే పృథివ్యాదులయొక్క శ్వానాదులయెడ ఉపకారమగును హే దేవరాజేంద్ర ఈ రీతిగా ఉపకార ధర్మము నీ యందును శ్వానమందును సమానముగా నేయున్నది పరస్పర ఉపకారము చేయు పదార్థములయొక్క కారణము ఒకటే యైయుండును ఎట్లు అన్నదమ్ములిరువురు పరస్పర ఉపకారము చేసికొనువారుగాన వారి ఒకే మాత పితృ కారణమగునో అట్లే సంపూర్ణ ప్రపంచమున్ను పరస్పర ఉపకారము చేకొనుచున్నది కాన ఆ సకల ప్రపంచమునకు ఒక ఈశ్వరుడే కారణమైయున్నాడు ఆ ఈశ్వరుడే తాదాత్మ్యసంబంధముచే స్థితుడై సర్వత్ర ఉపకారము చేయుచున్నాడు హే దేవరాజేంద్ర యథార్థముగా జూచిన పృథివ్యాది పదార్థములందును మనుష్యాది ప్రాణులందును ఎవడును ఎవనియెడను కించి న్మాత్రమును ఉపకారము చేయుటలేదు మఱియును నేతి నేతి యను శ్రుతిచే నీకు ప్రథమమున చెప్పబడిన సాక్షిభూతుడై స్వప్రకాశుడైన పరమాత్మయే పృథివ్యాది పదార్థములకును స్థావరజంగమ ప్రాణులకును సర్వోపకారములను చేయుచున్నాడు

హే దేవరాజేంద్ర! ఆ పరమాత్మదేవుడే పృథ్వియందు స్థితుడై సర్వప్రాణులకు భోగసాధనములైన శరీరములను పుట్టించుచున్నాడు. ఈ రీతిగా సర్వప్రాణులయెడ పృథివి ఉపకారము చేయుచున్నది. మఱియు పుణ్యపాపరూప అదృష్టముద్వారా పృథ్విని వృద్ధి చేయుటవలన సర్వప్రాణులును పృథ్వియెడ ఉపకారము చేయుచున్నారు. ఈ రీతిగానే జలాదులందును పరస్పరోపకారము తెలియఁగలయును. సురేశ్వరాచార్యులిట్లనే వచించిరి.

“సర్వం సర్వస్య కార్యం స్యాత్ సర్వం సర్వస్య భోజకం
ఇత్యేషామధువిద్యాత్ర వైషమ్యక్లేశహారిణీ”

భావార్థము — సర్వపదార్థముల సర్వపదార్థముల కార్యములు, సర్వపదార్థములు సర్వపదార్థములకు భోక్తలు. ఇటువంటి మధువిద్య విషమతారూపక్లేశమును నివృత్తిచేయుదనదిగానున్నది. హే దేవరాజేంద్ర! ఆ పరమాత్మదేవుడు స్వప్రకాశతేజముచే విరాజమానుడై జన్మమరణరహితుడై పరమామృతరూపుడైయున్నాడు. ఆ పరమాత్మదేవుడే సమస్తప్రాణులయొక్క హృదయమందు స్థితుడై బుద్ధ్యాది సర్వవృత్తులను ప్రకాశపజేయుచు వాస్తవముగ సంగరహితుడైయున్నాడు. హే దేవరాజేంద్ర! ఆ పరమాత్మదేవుడే స్థావరజంగమరూప సకలశరీరములందు అస్తి భాతి ప్రియరూపములచే స్థితుడైయున్నాడు. ఆ పరమాత్మదేవుడే యొక్కయు త్వామయొక్కయు ఆత్మగానున్నాడు. హే దేవరాజేంద్ర! ఎట్లు ఘటశరావాదులందు విద్యమానమైన భేదము అసంగమై ఆకాశమును స్పర్శము చేయదో అట్లే శరీరోపాధులందు విద్యమానమైన భేదము అసంగమైన ఆత్మను స్పర్శము చేయదు. హే దేవరాజేంద్ర! సకలప్రాణిహృదయదేశస్థితమైన జన్మమరణరహితమైన సర్వభేదరహితమైన సర్వాత్మరూపమైన ఏ బ్రహ్మమును నేను నీకు కథనము చేయుచున్నానో ఆ బ్రహ్మము స్వాత్మయొక్క జ్ఞానముచే సర్వాత్మభావము పొందుచున్నది. ఈ వార్త పూర్వము బ్రాహ్మణ విచారమందు నీకు చెప్పబడియున్నది. ఆ పరమాత్మదేవుడే సమస్తజీవులను మీ దేవతలను తన వశవర్తులుగా జేసికొని పాలనము చేయుచున్నాడు. కాబట్టి ఇంద్రుడగు నేనే సర్వజీవుల పాలనము చేయుచున్నాననెడు నీ అభిమానము వ్యర్థముగానున్నది. హే దేవరాజేంద్ర! ఎట్లు సూర్యభగవంతుడు బ్రహ్మాండమందు స్థితుడై సర్వజనులను ప్రకాశపజేయుచున్నాడో అట్లే ఈ పరమాత్మదేవుడున్ను సర్వభూతముల అంతరమందు స్థితుడై ప్రకాశపజేయుచున్నాడు. కనుక ఈ పరమాత్మదేవుడే రాజుగానున్నాడు. నేను త్రైలోక్యరాజను నీ యభిమానము వ్యర్థము. మఱియును హే దేవరాజేంద్ర! ఒకడే పరమాత్మదేవుడు పృథివ్యాది అధిదైవభావమును శరీరాది అధ్యాత్మభావమును పొంది సర్వత్ర ఉపకారము చేయుచున్నాడు. దేవతలగు మీరు పృథివ్యాది యే పదార్థములయెడను ఉపకారము చేయరు. కనుక మేమే ఉపకారము చేయువారమను మీ యభిమానము వ్యర్థము.

ఇంద్రుడు — హే భగవన్ పరమాత్మదేవుడే ఉపకారము చేయువాడైనను ఆ పరమాత్మదేవుడు ఉత్కృష్ట దేవతాది శరీరములందు స్థితుడై సర్వత్ర ఉపకారము చేయుచుగాని శ్వానాది నీచశరీరములందు స్థితుడై ఉపకారము చేయడుగదా దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర ఈ నీ యభిమానము వ్యర్థము ఎందుకనగా — ఏ పరమాత్మదేవుడు మీ దేవతల శరీరమందు స్థితుడై ఉపకారము చేయుచున్నాడో ఆ పరమాత్మదేవుడే శ్వానాదుల హృదయమందు స్థితుడై సర్వత్ర ఉపకారము చేయుచున్నాడు ఎక్కువేల సత్వగుణయుక్తులైన ఋషులమగు మేము రజోగుణయుక్తులైన దేవతలగు మీరు తమోగుణయుక్తములైన శ్వానాదులు ఈ సమస్తమందు ఆ పరమాత్మదేవుడు సమానవ్యాపకుడుగా నున్నాడు ఇంద్రుడు — హే భగవన్ శ్వానాదులను లోకులందరును నిందచేయుచున్నారు దేవతలయొక్క నిందచేయరు అందువలన దేవతాశరీరము ఉత్కృష్టము దధ్యంగుడు — హే దేవరాజేంద్ర ఈ నీ యభిమానమున్ను వ్యర్థమే ఎందుకనగా — దేవతలగు మీరు మనుష్యులగు మేము శ్వానముయొక్క నిందచేయుచున్నామో అట్లే విషయాసక్తులుగాజూచి బ్రహ్మవేత్తలగు విరక్తపురుషులున్ను మనల నిందచేయుచున్నారు మఱియును హే దేవరాజేంద్ర దేవతలగు మీకున్ను మనుష్యులగు మాకున్ను ఎట్లు స్వశరీరమందు ఉత్కృష్టతాబుద్ధిగలదో అట్లే శ్వానాదులకును స్వశరీరమందు ఉత్కృష్టతాబుద్ధి గలదు కావున హే దేవరాజేంద్ర ఏ యాత్మయొక్క తాదాత్మ్యసంబంధముచే నికృష్టశరీరమందును ఉత్కృష్టత ప్రతీతమగునో ఆ యానందరూపాత్మయే అధికారి పురుషులకు ఎఱుగుటకుచితము హే దేవరాజేంద్ర ఆ యానందరూపాత్మయొక్క జ్ఞానమందు "అహం" "మమ" అభిమానములు ప్రతిబంధకములగుటవలన శరీరమందు అహంఅభిమానమును అప్సరాసహిత స్వర్గాదులందు మమాభిమానమును పరిత్యాగముజేసి నీవు ఆత్మయొక్క నిశ్చయము చేయుము హే దేవరాజేంద్ర ఏ శరీరమందు జనులచే అహంఅభిమానము చేయబడినదో ఆ శరీరము శ్వాననివలె దుర్గంధయుక్తమైయున్నది మఱియు క్షణక్షణమందు పరిణామియైయున్నది ఇటువంటి శరీరమందు బుద్ధిమంతునకు అహంతాభిమానముచితముకాదు మఱియును హే దేవరాజేంద్ర ఎవనికి శరీరమందహంబుద్ధియుండునో ఆతనికి స్త్రీ పుత్ర ధనాదులందు మమత్వబుద్ధియుండును ఆతనికి ఆనందరూపాత్మయొక్క ప్రాప్తియు సంసారదుఃఖనివృత్తియు గానేరదు అందువలన హే దేవరాజేంద్ర శరీరమందహంతాభిమానమును స్వర్గాదులందు మమతాభిమానమును పరిత్యాగముజేసి నీవు ఆనందరూపాత్మయొక్క నిశ్చయము చేయుము

ఋషి — ఓ శ్వానములారా ఈ ప్రకారముగ మీ గురువగు దధ్యంగ మునీశ్వరుడు నానాప్రకారయుక్తులచే ఇంద్రునకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేసెను ఆ మునీశ్వరుడు ఇంద్రుడు అధికారియయ్యెను కూడ స్వప్రతిజ్ఞాసిద్ధికొఱకు సంపూర్ణ బ్రహ్మవిద్యయొక్క

ఉపదేశము చేసెను హే ఆశ్వసులారా ఈ ప్రకారముగ అత్యాదరాయుక్తమైనట్టి ఆ మునీశ్వరుని వాణి శ్రవణము చేసియు ఆ యభాగ్యుడై ఇంద్రుడు ఆనందమును పొందలేదు మరేమి విషయాసక్తిచే అంధుడై ఆ యింద్రుడు పైగా క్రోధమును పొందెను దయాళుడైన యొక పురుషుడు సర్పమును క్షుధాతురముగజూచి దుగ్ధము పోయగా ఆ దురాత్మమైన సర్పము క్రోధయుక్తమై ఆ దయాళు పురుషుని ప్రాణము తీయుటకు సిద్ధమైనట్లుగా ధనమదముచే నంధుడైన ఇంద్రుడు ఆ మునీశ్వరుని అమృతమయవాణిని శ్రవణము చేసియు క్రోధావిష్టుడాయెను

ఓ ఆశ్వసులారా ఆ దురాత్ముడగు ఇంద్రుడు తన మనస్సులో నిట్లు విచారము చేయుచున్నాడు — మా శత్రువులగు ఏ యసురులు గలరో వారు నాచే పరిత్యాగము చేయించుటకొఱకు ఈ బ్రాహ్మణుని మా యెదుటకు పంపించిరి అందువలననే ఈ బ్రాహ్మణుడు స్వర్గపరిత్యాగము చేయునట్టి వైరాగ్యోపదేశము చేయుచున్నాడు అథవా వాస్తవవిచారము చేసిన పక్షమందు ఈ బ్రాహ్మణుడు శ్రేష్ఠుడుగాడు ఏలాగుననగా — శ్రేష్ఠబ్రాహ్మణులు మిథ్యాభాషణము చేయరు యీ దురాత్ముడు సర్వథా మిథ్యాభాషణము చేయుచున్నాడు త్రైలోక్యాధిపతియైన ఇంద్రుడగు నన్ను శ్వానముతో సమానముగా చేయుచున్నాడు ఈ బ్రాహ్మణునితో సమానమగు మిథ్యావాది ఎవడును లేడు చూడుము బ్రహ్మహత్య చేసినవాడైన పురుషుడు జన్మాంతరమందు శ్వానశరీరము పొందుచున్నాడు ఇవ్విధమున శ్వానశరీరము బ్రహ్మహత్యయొక్క ఫలమైయున్నది. ఆ శ్వానము మాంసభక్షణము చేయుచున్నది ఆ శ్వానమును స్పర్శించి జనులు స్నానము చేయుచున్నారు ఇంద్రుడైన నేను నూఱు అశ్వమేధయజ్ఞములుజేసి ఈ ఇంద్రపదవిని పొందితిని కనుక ఇంద్రశరీరము శతాశ్వమేధఫలమైయున్నది మఱియు ఇంద్రుడనగు నేను సర్వదా అమృతపానము చేయుచున్నాను బహుకాలము నుండి ఉపాసనచేసిన జనులకు నాదర్శనము గలుగుచున్నది ఇటువంటి ఇంద్రుడనగు నన్ను ఈ దురాత్ముడు సర్వథా శ్వానసమానముగానే చేయుచున్నాడు అందుచే ఈ బ్రాహ్మణుడు అత్యంత మిథ్యావాదిగానున్నాడు మఱియును దురాత్మ యజ్ఞములచేతను దుర్లభమైనట్టి ఏ దేవాంగనా శరీరముగలదో దానిని శ్వానస్త్రీ సమానముగ కథనము చేయుచున్నాడు వజ్రపాణియైన ఇంద్రుడనగు నేనొకడనే పూర్ణజగత్తును వశము చేయుటయందు సమర్థుడను ఇటువంటి ఇంద్రుడనైన నాతోటి శ్వానమునకు సమానత ఈ బ్రాహ్మణుడెట్లు చెప్పుచున్నాడు ఇతడు బ్రాహ్మణుడు కాడు ఎవడైన అసురుడైయుండును స్వర్గమునకై కొఱకై తన వ్యయమగు బ్రాహ్మణరూపముధరించి మా దేవతల బుద్ధిని భ్రష్టము చేయుటకొఱకై వచ్చియున్నాడు అథవా — ఒకవేళ ఇతడు బ్రాహ్మణుడైనను మా దేవతల పక్షపాతి కాడు మఱేమని దైత్యగురువగు శుక్రాచార్యుడే ఇతడగును. అథవా ఆ మహాత్ములను శుక్రాచార్యునియొక్క మహాబుద్ధిమంతులయి యిద్దఱు కుమారులలో

పోకడగును ఈ దురాత్మునియొక్క బ్రాహ్మణత్వ విచారము చేయుట అక్కఱలేదు ఈ యధముని ఇప్పుడే హననము చేసెదను అథవా ఈ స్థానమునుండి దూరముగా జేసెదను

ఓ అశ్వినులారా మదాంధుడైన ఇంద్రుడిట్లు విచారముచేసి ఈ నిశ్చయము చేయుచున్నాడు — ఈ యధమ బ్రాహ్మణుని ఇప్పుడే హననము చేసెను లేక దూరముగా జేసినను రెండు ప్రకారములచేతను మాకు లోకమందు అపకీర్తి యగును కనుక అన్యోపాయముచే వీనిని హననము చేసెదను అశ్వినీకుమారులను మా యిరువురను బుద్ధిమంతులగు దేవతలను ఈ యధముడే మాకు విరోధులుగ జేయుచున్నాడు కనుక ఇతడు దండింప యోగ్యుడే అందువలన నీ బ్రాహ్మణునకు యికముందు యెవనికిని బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయవద్దని ఆజ్ఞ చేసెదను ఆ యాజ్ఞోల్లంఘనము చేసినప్పుడు వీని మస్తకచ్ఛేదనము చేసెదను ఈ ప్రకారముగ విచారముచేసి అతడు మీ గురువుతో నిట్లనియె. ఓ బ్రాహ్మణ నీవు నాకు ఏ బ్రహ్మవిద్యయొక్క యుపదేశము చేయుచున్నావో ఆ బ్రహ్మవిద్యను నేటినుండి ఎవనికైన యుపదేశము చేసినపక్షమందు తత్కాలమే నా వజ్రముచే నేను నీ మస్తకమును ఛేదనము చేసెదను ఓ అశ్వినులారా ఈ ప్రకారముగ నెప్పుడు మదాంధుడగు ఇంద్రునిచే మీ గురువు ఆజ్ఞ చేయబడెనో అప్పుడా మునీశ్వరుడు ఇంద్రునియెడ కొంచమైనను క్రోధము చేయక పైగా ప్రసన్నుడై ఆ యింద్రుని ఆజ్ఞచేతనే తన ఇష్టసిద్ధి నెఱుగుచున్నాడు

మునీశ్వరుని విచారము — ఈ దేవరాజేంద్రుని ఆజ్ఞను నేను పాలనము చేసినప్పుడు నాకు ద్వివిధ దోషనివృత్తిరూప ఇష్టార్థప్రాప్తియగును అందు మొదటిది — బ్రహ్మవిద్యోపదేశమందు నిష్ఠురత రెండవది అనధికారియెడ బ్రహ్మవిద్యోపదేశము ఈ రెండు దోషముల నివృత్తియగును అందువలన దేవేంద్రుని యాజ్ఞ అవశ్యముగా పాలనము చేయ తలచినది అథవా — విద్యోపదేశానంతరము గురువునకు శిష్యుడు గురుదక్షిణ ఇచ్చుట సంప్రదాయరీతి అట్లు ఈ దేవరాజేంద్రుడను శిష్యునిచే యాజ్ఞారూపదక్షిణ నాకివ్వబడినది ఈ యాజ్ఞారూపమగు దక్షిణ నాకు పరమానుకూలమై యున్నది. ఏలాగుననగా ఆ యాజ్ఞ అనంతరము దుర్బుద్ధులైన అనధికారులగు పురుషులకు నే నెప్పటికిని బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయను అనధికారి కొసంగిన బ్రహ్మవిద్య నిష్ఫలమగుచున్నది. ఎట్లనగా — రూపయౌవన సంపన్నయగు తన కన్యను షండున కిచ్చినప్పుడు నిష్ఫలమగుచున్నదిగదా? ఏ విద్వాంసుడు స్నేహముచేతగాని ద్రవ్యలోభముచేతగాని విషయాసక్తుడైన అనధికారికి బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయుచున్నాడో అతడు తనయొక్కయు బ్రహ్మవిద్యయొక్కయు శ్రోతయొక్కయు నాశము చేయుచున్నవాడగును అభిప్రాయము — అనధికారి కొసంగబడిన బ్రహ్మవిద్య నిష్ఫలమగుచున్నది అనధికారియగు శ్రోత ఉభయలోకభ్రష్టుడగుచున్నాడు వక్తకు దైవప్రాప్తి యగుచున్నది. ఈ వార్త మహాభారతమందును చెప్పబడినది —

"యశ్చాధర్మేణ యద్బ్రూయాత్ యశ్చాధర్మేణ పృచ్ఛతి
తయోరన్యతర ప్రైతి విద్వేషం వాధిగచ్ఛతి "

భావార్థము — ఏ పురుషుడధర్మముచే బ్రహ్మవిద్యాకథనము చేయుచున్నాడో యిద్దఱియు దొకడు వెడలిపోవుచున్నాడు అథవా ద్వేషమును పొందుచున్నాడు రీతిగా అనధికారియెడ బ్రహ్మవిద్యోపదేశము న కాదు

అథవా — అతిథియొక్క సన్మానము చేయుటయందు తత్పరులమైన తపస్వులము మాకు పాపోత్పత్తి ఇంకొక నిమిత్తమేదియు లేదు అనధికారి చేయు బ్రహ్మవిద్యోపదేశమే ఇంతకు పాపోత్పత్తి నిమిత్తమైయుండెను ఇపుడు ఇందు యాజ్ఞరూప కృపవలన నా పాప మెప్పటికిని పుట్టదు అథవా — ఎవనివలన అనేకవిధములగు బుద్ధులు పుట్టుచున్నవో మఱియు ఎవ బహిర్ముఖచిత్తముగలదో అటువంటి మనుష్యునిచేగాని దేవచేగాని అసురునిచేగాని మాకుంచిన్మాత్రమును ప్రయోజనసిద్ధిగానేరదు పైగా చిత్తము బహిర్ముఖమగును భేదబుద్ధి జీవులకు సదా కారణమై యున్నది నాయందు భేదబుద్ధి కారణమింకొకటి లేదు మహేమనుష్యునిచేత చేయు బ్రహ్మవిద్యోపదేశ కార్యమే నాకు భేదబుద్ధి కారణమైయున్నది ఆ భేదబుద్ధి జన్యసంస్కారము అజ్ఞాని జీవువలె నాకును ఒకానొకపుడు జన్మాదిప్రాప్తి చేయునేమో అథవా — "నేను గురువు ఇందు శిష్యుడు అను" భేదబుద్ధియును అవిద్య లేక గానేరదు అందువలన ఉపదేశకాలమందు అభేదబుద్ధి అవిద్యాలేశమును బోధ చేయుచున్నది కాబట్టి విద్యోపదేశకాలమందు అజ్ఞానియగు పామరపురుషుని సమానముగా నేనగుదునేమో అథవా — ఇతడు నేను ఇది నాది ఇది నాదికాదు ఇటువంటి భేదదర్శనము ఎంతకును నివృత్తముకాదో అంతకును దేహరూపకారాగృహమునుండి జీవునకు ముక్తికాదు ఈ రీతిగా భేదదర్శనమే జీవునకు బంధకారణము నాయొక్క భేదదర్శనము ఇంద్రుని కృపచే నివృత్తము చేయబడినది కావున దైవోథర్వణ నామకుడగు నా గురువుకన్నను ఈ ఇంద్రుడు నాకు పరమగురువుగానున్నాడు అభిప్రాయము ఆత్మసాక్షాత్కారానంతరము జీవన్ముక్తిసుఖముకొఱకు మనోనాశ వాసనాక్షయముల నావశ్యకముగ కర్తవ్యమైయున్నవి తదుపాయము నా గురువుచే నాకుపదేశింపబడియున్నది కనుక ఆ దైవోథర్వణ మునీశ్వరుడు నాకు గురువుగానున్నాడు ఈ దేవరాజేంద్రుచేతనో సాక్షాత్తుగానో నాకు మనోనాశ వాసనాక్షయములు చేయబడినవి ఈలాగున ఇంద్రుడు నాకు పరమగురువుగానున్నాడు ఓ అవ్యాసులారా ఈ ప్రకారముగ విచారముచేసి ఆ దధ్యఙ్ఙ గమహర్షి ఇంద్రుని క్షమించుచున్నాడు

ఆక్షేపము — గురుద్రోహము చేయువాడైన ఇంద్రునకు ఆ మునీశ్వరుడు శాపమెందుకు ఇవ్వలేదు సమాధానము — మునీశ్వరుడిట్లు విచారము చేసెను — వ్యాఘ్రసర్పాది ఏ తామస జీవులుగలవో అవి అపరాధి జీవులపై క్రోధము చేయుచున్నవి ఈ

హా ర్త లోకప్రసిద్ధము విద్వత్పురుషుడును అపకా జీవు పై క్రోధము చేసి న్రుడు ఆ శ్వాన సర్పాదుల దును వి ద్వత్పురుషు య దును యొక్క విశేషత యేమి ఆ విద్వత్పురుషు డున్న శ్వాన సర్పతుల్యుడే యగును అపకా జీవు యెడ విద్వాంసుడు క్రోధము చేయక పైగా ఉపకారము చేయువాడే విద్వాంసుడగును అథవా — అపకా జీవునియెడ విద్వాంసుడు క్రోధము చేయు బల్కు వాది ట్లడుగవలయును — కూటస్థాత్మ క ప కారము నెతి విద్వాంసుడు క్రోధము చేయుచున్నాడా అథవా శ రాది జడపదార్థ ముల కపకారము నెతి క్రోధము చేయుచున్నాడా ప్రథమపక్షము సంభవింపదు ఏలాగు గా — కూటస్థాత్మ అవికా అ గుడు వా య దపకారరూప వికారము ఘటి పదు ద్వితీయ పక్షమును స భవింపదు ఏలాగు గా — విద్వాంసునిచే శరీరాది జడపదార్థములకన్న ఆత్మ భిన్నమని యెఱుంగబడియు న్నది కనుక శ రాదుల కపకార మైనను విద్వాంసు కు హానిగాదు ఎట్ల గా — ఒక రాతిచే మఱియొక రాతిని తాడ నము చేసినను చైతన్యుడగు పురుషు కు దు ఃఖప్రాప్తి కాదుగదా ఆక్షేపము — రీరము రాతివలె జడమైయున్నను అది యా త్మకు సుఖసాధనమైయున్నది. కాబట్టి శ రమున పకారమైనపుడు జ్ఞాని క్రోధము భవి చును ఎట్లనగా నే కుని కపకారము చేసి నపుడు రాజు కు క్రోధము వచ్చుచు న్నదిగదా సమాధా ము — ఒక పురుషుడు స్వ య మైన ఒక హ స్తముచే ని కొక హ స్తమును పాదమును మ స్తకమును తాడ ము చేసి న ఆ తాడనముచే నా పురుషు కు క్రోధమురాదు ఎందు నగా — శరీరమందు వర్త మానములైన హ స్త పాదాద్యవయవముల కన్నిటి ఆత్మ ఒకడేయైయున్నాడు అట్లే ఒక శరీరముచే ర డ శ రమును తాడనము చేసినకూడ జ్ఞాని క్రోధమురాదు ఎందుక గా శాస్త్రప్రమాణముచేతను యు క్తిచేతను సా నుభవముచేతను సకల శరీరములందు ఒకడే ఆత్మయని నిశ్చయము చేయబడియు న్న కాన వా స్వశరీరము లె అన్య సర్వశరీరము లును సుఖసాధనములైయున్నవి కనుక ఆ విద్వాంసుడు యెవ యెడను క్రోధము చేయడు

అథవా — ఏ పురుషుడు అపకా పై క్రోధము చేయునో అతడు ఆత్మవేత్త కాడు మ ఱేమని ఆత్మను నాశము చేయువాడు నా స్తికుడుంయగును అభిప్రాయము - అస గాత్మకో అపకారముకాదు శ రాది జడపదార్థములకు అపకా మగును ఆ శరీర మ దే పురుషునకు ఆత్మబుద్ధిగలదో వా క్రోధము కలుగును చార్వాకాది నా స్తికులకు శరీరమం దాత్మబుద్ధిగలదు ఇవ్విధము క్రోధముగల పురుషునియందును మఱియు నా స్తి కునియందును చిన్మా త్రమును భేదము లేదు మఱియును క్రోధోత్పత్తి కన తరము ఈ పురుషుడు శ ముచేతను మ న్సుచేతను వాక్కుచేతను జీవులకు హి స అ శ్యముగా చేయును ఇట్లు చెప్పుటచే నేమి సిద్ధి చుచు న్నదనగా — అద్వితీయాత్మయొక్క జ్ఞానముగల పురుషుడు ఎ ప్రాణియెడను క్రోధము చేయువా డాత్మవేత్తకాడు అథవా పుణ్యముచే సుఖప్రాప్తి పాపముచే దు ఃఖప్రాప్తియగు ని యెఱిగి నవాడైన విద్వాంసుడు ఆత

షయమందు స్వయముగా నెఱుంగవాడుగా నుండి పాపభయముచే ఎవనిపైనను క్రోధము చేయడు అట్లే సర్వాత్మదర్శియై ఆత్మవేత్త ఎవనిమీదనైన క్రోధమెట్లు చేయును చేయనే చేయడు అథవా — ఏ పురుషుడు శాస్త్రమును చదివి కూడ క్రోధయుతుడో ఆ పురుషుడు విద్వాంసుడెట్లగును విద్యగలవాడు విద్వాంసుడనబడును సర్వప్రాణులకు ఆత్మబుద్ధిచే హితము చేయుటయే విద్యయొక్క ఫలము ఆ ఫలము క్రోధియందు సంభవించదు గార్దభమెట్లు మృత్తికభారమును మోయుచున్నదో అట్లే క్రోధి నిష్ఫలముగానే శాస్త్రభారమును మోయుచున్నాడు

అథవా — ఏ పురుషుడు లేశమాత్రమైన శాస్త్రపఠనము చేయుచున్నాడో అథవా వినుచున్నాడో అతడు సకలప్రాణులయందు ఆత్మ పరిపూర్ణమని యెఱిగి శరీర మనోవాక్కులచే ఎవనికిని ద్రోహము చేయడు అట్టివాడే సకల శాస్త్రాభిప్రాయము పూర్తిగా నెఱుంగుచున్నాడు ఈ వార్త మహాభారతమందు చెప్పబడియున్నది

ఆత్మానం చేద్విజానీయాత్ సర్వభూత గుహాశయం
శ్లోకే యది వార్ధే క్షీణ తస్య ప్రయోజనమ్ ॥

భావార్థము — ఏ పురుషుడు ఒక శ్లోకముచేత అథవా అర్ధశ్లోకముచేత సర్వభూతములందలి వ్యాపకాత్మ నెఱుంగుచున్నాడో వానికి ప్రయోజనసిద్ధియైనట్లే భగవంతుడు గీతయందిట్లు చెప్పెను

"ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోఽర్జున
సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః ॥"

భావార్థము — హే అర్జున ఎట్లు తనకు సుఖదుఃఖములు ప్రియాప్రియములైయున్నవో అట్లే ఏ పురుషుడు సర్వప్రాణులందలి సుఖదుఃఖములను ప్రియాప్రియములుగా నెఱుంగుచున్నాడో ఆ పురుషుడే పరమయోగిగా నున్నాడు అథవా — ఏ పురుషుడు శరీరముచేతను మనస్సుచేతను వాణిచేతను ప్రాణులకు ద్రోహము చేయుచున్నాడో ఆ పురుషుడు ఈ లోకమందును పరలోకమందును ఆత్మరూపానందమును పొందడు అందువలన జీవుల ద్రోహమే సకలానర్థములకు కారణమైయున్నది

ఓ శిష్యులారా ఈ ప్రకారముగ విచారముచేసి ఆ మునీశ్వరుడగు మా గురువు ఇంద్రునకు శాపమివ్వక పైగా ఇట్లు పలుకుచున్నాడు — హే దేవరాజేంద్ర నీవు నా కేయాజ్ఞ గావించుచున్నావో ఆ యాజ్ఞను నేను పాలనము చేసెదను ఆజ్ఞాపాలనము చేయనిపక్షమందు నీవు నా మస్తకభేదము చేయుము హే దేవరాజేంద్ర బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయవద్దను ఆజ్ఞ నాకు దుఃఖకారణము గాక పైగా నాకు జీవన్ముక్తి సుఖకారణమైయున్న దని సర్వదేవతలయొక్క అధిపతియైన ఇంద్రుడవగు నీవు స్వర్గమునుంచి వచ్చి నా యజ్ఞమునకు వచ్చితివి నీ ప్రసన్నతకొఱకు నేను యథార్థ

మివ్వవలెను? అని విచారించుచున్నాను హే దేవరాజేంద్ర ధనముచేతగాని శరము చేతగాని అథవా ఇతరమైన యేయొక్క ఉపాయముచేతగాని నీకు నేనవశ్యము వసన్నత సిద్ధి వశేసెదను ఇందు నీవు చింతాక్రమును సంశయము చేయవలదు ఓ శిష్యులారా ఈ ప్రకారమగు వచనము ఎపుడు దధ్యంగమహర్షి ఇంద్రునిగూర్చి బల్కెనో అపుడా దుష్టుడైన ఇంద్రుడు కొంచెము సాత్త్వికభావమును పొందెను మఱియును ఆ మునీశ్వరుని కోమల స్వభావముజూచి భయమును పొందెను దుష్టుడైన ఆ ఇంద్రుడు మృదురీతిగ నిట్లనెను — హే బ్రాహ్మణ స్వవర్ణాశ్రమధర్మములు చేయువారైన యే సాధారణ బ్రాహ్మణులుగలరో వారికి నేనెప్పటికిని ద్రోహము చేయను నీవో సర్వుల కును యుపకారము చేయువాడవు శ్రేష్ఠబ్రాహ్మణుడవు అట్టి నీకు నేనెట్లు ద్రోహము చేసెదను? ఓ బ్రాహ్మణ నేను పూర్వము యే విశ్వరూపాది బ్రాహ్మణులను అనేక సన్న్యాసులను హననము చేసితినో అదియును నా యొక్క దుష్టస్వభావము నైతేయే చేసితిని అపరాధము లేకనే నెవ్వనిని హననము చేయను ఆజ్ఞోల్లంఘనము చేయని వక్షమందు నీ శిరచ్ఛేదనము చేయను ఆజ్ఞోల్లంఘనము చేసిచో విశ్వరూపాదులవలె నీ శిరచ్ఛేదము చేసెదను మఱియును హే బ్రాహ్మణ పూర్వము నిన్ను నేను బహ్మోపదేశము చేయవలదని యడిగితిని ఆ నా యిచ్ఛను నీవు పూర్ణము చేయుచున్నావు ఇంకేది యూ కార్యమున్న ఇపుడు చేయతగినదిలేదు హే బ్రాహ్మణ నీకు శుభమగుగాక నేనిపుడు నా స్వర్గలోకమునకు పోవుచున్నాను ఓ యశిష్యులారా యీ ప్రకారముగ వచించి ఆ దురాత్ముడైన ఇంద్రుడు స్వర్గలోకమునకు జనెను మీ గురువగు దధ్యంగమహర్షి గంభీరమగు సముద్రునివలె స్వాశ్రమమందు వాసము చేయుచున్నాడు

ఆక్షేపము — హే భగవన్ బ్రహ్మవిద్యోపదేశముచే నా యిచ్ఛను నీవు పూర్ణముగా జేయుచున్నావను ఇంద్రుని వచనము సంభవింపదు. ఎందుకనగా ఇంద్రునకు బ్రహ్మవిద్యయొక్క ప్రాప్తియైన పక్షమందు ఆ మునీశ్వరునియెడ క్రోధము చేయకయుండువాడే సమాధానము — ఓ శిష్యులారా దధ్యంగమహర్షి ఇంద్రునకు సంపూర్ణ బ్రహ్మవిద్యయొక్కయు నానా ప్రకార కర్మములయొక్కయు నానాప్రకార జగత్తుయొక్కయు నానాప్రకార ఉపాసనయొక్కయు ఉపదేశము చేసెను వినను ఆ యింద్రుడు రాగాది ప్రతిబంధముచే ఒక్క బ్రహ్మవిద్యయొక్క దానిని తప్పతక్కిన సమస్త విద్యలను గ్రహణము చేసెను కనుక ఇంద్రుని చే స్వేచ్ఛాపూర్ణత చెప్పబడినది ఓ శిష్యులారా ఆయింద్రుడేగిన తరువాత మీ గురువు బ్రహ్మవిద్యావిషయకమగు మౌనమును పొంది స్థితుడైయుండెను బహుకాలమైన తరువాత మీ ద్దరు వైరాగ్యాది సాధనసంపన్నులై బ్రహ్మవిద్యకొఱకు ఆ మహర్షి సమీపమునకుపోయి దీర్ఘప్రణామము జేసి ఇట్లు ప్రార్థన చేసితిరి — హే గురో మేము పూర్వము బ్రహ్మవిద్య విషయమందు ప్రార్థన చేసితిమి అపుడు మీరు వైరాగ్యాది సాధనములను పొందిన తరువాత మీకు విద్యనిచ్చెదనని మాకాజ్ఞ

యుండ గిరి. ఆ తరువాత నేను బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయుదునని ఆ ర్యాద మొనర్చితిరి. తదనుసారముగ మేమిపుడు వైరాగ్యాది సాధనములను సంపాదించి మీ చరణకమలములసన్నిధి కేతెంచితిమి. హే గురో! ఇపుడు మాకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయుండు.

ఈ ప్రకారముగ మీ ప్రార్థన విని ఆ దధ్యఙ్గమహాత్ముడు పరమచింతాగ్రస్తుడాయెను — ఇపుడు నేను వీరికి బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయుదునా ఇంద్రుడు నా మస్తకమును ఛేదనము చేయును. ఉపదేశము చేయక యుందునా నా వచనము మిథ్యయగును. ఈ ప్రకారముగ ఆ మహాత్ముడు పరమచింతను పొందెను. ఓ అశ్వినులారా! తరువాత ఆ మహాత్ముడు యిట్లు నిశ్చయము చేయుచున్నాడు — ఈ యశ్వినీకుమారుల కుపదేశము చేయుటలో నాకు మృత్యువు తటస్థించినకూడ శ్రేష్ఠమే. కాని నా వచనము మాత్రము మిథ్య కాకూడదు. నేను నా వచనము మిథ్యచేసినయెడల అనంత కోటికల్పముల వఱకు నాకు నరకప్రాప్తియగును. ఏదుకనగా — ఏ పురుషుడు పాపమును తత్ఫలమును ఎఱుగక పాపకర్మము చేయుచున్నాడో వానికి అల్పదుఃఖప్రాప్తియగును. నేనో మిథ్యావచనరూప పాపకర్మమును తత్ఫలమైన నరకపాపమును ఎఱిగి యున్నాను. అందువలన నాకధిక దుఃఖప్రాప్తియగును. అథవా ఏ పురుషుడు దేహాభిమానముచే యుక్తుడై మిథ్యావచనోచ్చారణము చేయునో ఆ పురుషుడు జీవించియుండినను మృతుడనియే యెఱుంగవలయును. ఎందుకనగా — జీవించియున్నపుడు ఆ మిథ్యావాది పురుషుని సర్వప్రాణులు నిందచేయుదురు. మృత్యువు పొందిన తరువాత వానికి నరకప్రాప్తియగును. ఈ రీతిగా రెండులోకములందును మిథ్యావాదికి దుఃఖప్రాప్తి సిద్ధము. ఇట్లు చెప్పుటచే ఏమి సిద్ధించినదనగా "స్వర్గకామో యజేత" ఇత్యాది విధివాక్యములు "నానృతం వదేత్" ఇత్యాది నిషేధవాక్యములు ఈ ద్వివిధవాక్యములందును సకామపురుషునకధికారముగలదు. నిష్కాముడైన విద్వాంసునకో ఆ విధివాక్యమందధికారము లేకుండినను నిషేధవాక్యమందధికారము గలదు. కనుక నా దధ్యఙ్గమహాత్ముడు "నానృతం వదేత్" అను నీ నిషేధవాక్యమును ఉల్లంఘనము చేయడాయెను.

దధ్యఙ్గుడు — ఓ అశ్వినులారా! బాల్యకాలమునుండి నేనెపుడును మిథ్యావచనము చేయలేదు. ఇపుడు వృద్ధావస్థయందు ఎందుకు చేయుదును? చేయను. ఇకను మిథ్యావచనము చేయకుండుటకు మఱియొక నిమిత్తమును వినుడు — ఓ అశ్వినులారా! దేవతలకును మనుష్యులకును అసురులకును ఇతర సర్వప్రాణులకును నేను ఉపకారము చేయువాడను. ఇది నా స్వభావము. దానిని మీరిద్దఱు ఎఱిగినవారే. ఇపుడు నేను ప్రియాప్రియ పదార్థభోగముచే క్రమముగా పూర్వ పుణ్యపాపములను సమాప్తి చేయుచున్నాను. అజ్ఞాని జీవునకు ఎట్లు ప్రియాప్రియ పదార్థములు హర్షవిషాదములు గలుగజేయుచున్నవో అట్లు నాకు హర్షవిషాదముల గలుగజేయవు. ఎందుకనగా రెండిటియందును నేను సమానముగ నున్నాను. మఱియును ఓ అశ్వినులారా! ఎట్లు లోకమందు భేదదర్శియగు పురుషు

నకు శత్రుమిత్ర ఉదాసీనులుందురా? అట్లు నాకెవడును లేడు అపకారము చేయకయు స్వభావముగానే అపకారము చేయువాడు శత్రువు ప్రత్యుపకారముయొక్క అపేక్ష లేకయే ఉపకారము చేయువాడు మిత్రుడు ఉపేక్ష చేయువాడు ఉదాసీనుడు చిత్సంబంధముచే ఉపకారము చేయువాడు బంధువు అపకారమునకు అపకారము చేయువాడు ద్వేషి వివాదము చేయువారైన ఇద్దఱు పురుషులయొక్క హితచింతనము చేయువాడు మధ్యస్థుడు

మఱియును ఓ అశ్వినులారా ఈ బ్రాహ్మణ శరీరమందును సంపూర్ణ స్థావర జంగమ శరీరములయందును జ్ఞానశరీరమందును హిరణ్యగర్భశరీరమందును నేను సమాన రూపముగ స్థితుడనైయున్నాను నేను సర్వరూపుడను ఓ అశ్వినులారా పురుషుడను నేనే స్త్రీని నేనే నపుంసకుడను నేనే భూతభౌతిక ప్రపంచమును నేనే మనువు నేనే సూర్యుడను నేనే చంద్రుడను నేనే నేనేయగ్ని నేనే సంపూర్ణతారలును నేనే భూర్భువరాది సప్తలోకములును నేనే అతల వితలాది సప్తపాతాళములును ఓ అశ్వినులారా ఎట్లు స్వప్నద్రష్టయగు పురుషుకంటె స్వప్నప్రపంచము వేఱుకాదో అట్లే సంపూర్ణ స్థూలసూక్ష్మ ప్రపంచము నాకంటె వేఱుకాదు సంపూర్ణము నా స్వరూపమే నేను బ్రహ్మాండమందలి ఉత్కృష్ట నికృష్టములగు సమస్త జీవుల కాత్మను సర్వభేదరహిత బ్రహ్మమును నేను నాకు మాయయొక్క స్పర్శయున్నులేదు మాయ యొక్క అభావముగుటవలన తత్కార్యములైన కామక్రోధాది దోషములును నాయందు లేవు ఓ అశ్వినులారా నేనే పరమాత్మదేవుడను లీలామాత్రముచే జగదుత్పత్తియు పాలనమును సంహారమును చేయుచున్నాను ఎట్లనగా ఊర్ణనాభి అన్యసహాయము లేక స్వశరీరమాత్రముచేతనే తంతువులయొక్క ఉత్పత్తిస్థితి లయములను చేయుచున్నది ఐనను ఊర్ణనాభి దృష్టాంతమునకంటె నాయందు యింత విలక్షణత గలదు - ఊర్ణనాభి జంతువైనను సావయవమై సంబంధముగలదై తంతువునకు పరిణామ్యుపాదాన కారణమైయున్నది నేనో నిరవయవుడనై అసంగుడనై జగత్తునకు వివర్తోపాదాన కారణముగనున్నాను ఓ అశ్వినులారా స్వప్నమందు ప్రతీతములైన అశ్వరథాది పదార్థములు స్వప్నద్రష్టకన్న భిన్నములు కావు అట్లే సంపూర్ణ జగదుత్పత్తి స్థితిలయములు పరమాత్మయైన నాకన్న భిన్నములుకావు ఓ అశ్వినులారా ఇటువంటి బ్రహ్మనిష్ఠుడనగు నేను నా ఆశ్రమమందే స్థితుడనైయుండగా ఒక కాలమందు దేవరాజేంద్రుడు నా ఆశ్రమమునకు వచ్చెను నేనా ఇంద్రుని అతిథిగానెంచి యథాశక్తి పూజనము చేసితి పిదప నేనింద్రునితో యిట్లంటిని — హే దేవరాజేంద్ర నీ ప్రసన్నతకొఱకు నేనే ప్రియపదార్థమును నీకొసగుదును అపుడింద్రుడిట్లు పల్కెను — హే ఋషే నీవు నాకు ప్రియపదార్థమిచ్చుటను కోరిన పక్షమందు దుర్లభమైన బ్రహ్మవిద్య నాకివ్వుము ఇట్లింద్రుడు పలుకగనే వాని మధుకాండముయొక్క అర్థయుక్తమైన దుర్లభ బ్రహ్మవిద్యోప

దేశము చేసితి. ఆ బ్రహ్మవిద్య సంపూర్ణమైన తరువాత ఆ దేవరాజేంద్రుడు నాకు గురుదక్షిణ యిచ్చెను. ఆ గురుదక్షిణ యేమనగా — హే బ్రాహ్మణ ఈ దినమును మొదలు ఈ బ్రహ్మవిద్యను ఎవ్వనికిని చెప్పవద్దు. నీవు మోహితుడవై యెవనికైనను ఈ బ్రహ్మవిద్య చెప్పితివా నీ మస్తకమును నేను వజ్రముచే ఛేదనము చేసెదను. ఓ అశ్వినులారా ఈ ప్రకారమగు నాజ్ఞ ఎప్పుడింద్రుడు నాకు చేసెనో అప్పుడు నేనా యాజ్ఞ నంగీకరించితిని. అందువలననే మీకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయుటయందు నాకు మహాచింత గలిగినది.

ఆక్షేపము — హే భగవన్ ఎప్పుడు నీవిందునకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయకుందుటయను వచనమిచ్చితివో అప్పుడు మాకేలాగున ఉపదేశము చేయుదువు? సమాధానము — ఓ అశ్వినులారా నేను పూర్వము మీకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేసెదనని వచనమిచ్చియుంటిని. ఆ తరువాతనే యింద్రునకు ఉపదేశము చేయకుందుటను గూర్చిన వచనమిచ్చియుండినది. అందుకు "ఎవ్వనికిని నేను బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయనని నియమపూర్వకముగ ఇంద్రునకు వచనమివ్వలేదు. మరియేమనిన నేనెవ్వనికైన బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేసిన పక్షమందు నా మస్తకఛేదనము చేయుమని" మాత్రము వచనమివ్వబడియున్నది. కనుక మీకు బ్రహ్మోపదేశము చేయుటయందు నాకేయొక ప్రతిబంధకమును లేదు. నా వచనము సత్యము చేయుటకొఱకు నేనవశ్యముగ మీకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేసెదను. ఆక్షేపము — హే భగవన్ ఇంద్రుని వజ్రముచే నగు మృత్యువు మాకొనర్చు యుపదేశమందు ప్రతిబంధకమగునుగదా? సమాధానము — ఓ అశ్వినులారా మరణభయము నాకు లేదు. ఏలనగా — సంసారమందే జీవుడు పుట్టుచున్నాడో వానికేదో యొక నిమిత్తముచే మృత్యువవశ్యముగా నైయేతీరును. ఇతర నిమిత్తములకన్న ఇంద్రుని వజ్రముచే నాకు మృత్యువైన పక్షమందు అది అత్యంత దుర్లభమేయగును. అభిప్రాయము — దధ్యంగఋషి తన ప్రతిజ్ఞాపాలనము కొఱకు ఇంద్రుని భయమును లెక్కింతలేద లోకమందు నాకు కీర్తి యగును. ఓ అశ్వినులారా సంపూర్ణ ధనము నష్టమైనను మేలే స్త్రీ పుత్రాదుల పరిత్యాగమైనను మేలే తనకు మృత్యువైనను మేలే కాని మిథ్యావచనము బుద్ధిమంతులకు ఉచితముగాదు. ఓ అశ్వినులారా ఇప్పుడు నాకు గలచింత నా మృత్యువును గూర్చి కాదు. మరేమన నేను నా మృత్యువును తుచ్ఛముగ నెంచి మీ యుపదేశమందు ప్రవృత్తుడనైనను నాకు మిథ్యావచన సంబంధమైన మహాచింత యున్నది. ఏలాగనగా — నేను మీకు బ్రహ్మోపదేశము ఆరంభము చేయుటతోడనే ఇంద్రుడు నా మస్తకమును ఛేదనము చేసినప్పుడు ఏ రీతిగా నేను మీకుపదేశము చేయుదును. అప్పుడు నా వచనము మిథ్యయగును కదా. ఓ అశ్వినులారా ఈ ప్రకారమగు చింత నాకు గలదు. మీ రిద్దఱు బుద్ధిమంతులు కాబట్టి ఏ యుపాయము నేను చేయవలెనో మీరు నాకు చెప్పుడు. ఋషి — ఓ అశ్వినులారా దధ్యంగఋషి ఈ ప్రకారముగ మీకు చెప్పుటతోడనే స్వార్థముకై లోభిష్ఠులైన మీ రిద్దఱు అశ్వినీకుమారులితో సిద్ధపడి

హే గురో దురాత్ముడైన ఇంద్రునివలన మీరు భయపడవద్దు ఎందుకనగా — అంగ
ములను సంధి చేయగల అమృతసంజీవనీవిద్య నేనెఱుంగుదును కనుక ఇంద్రప్రేరిత వజ్ర
మున్ను ఆ విద్యచే నిష్ఫలమగును హే గురో వజ్రమును నిష్ఫలము చేయుట నీ వ్రతము
లేనిపక్షమందు ఇంకొక యుపాయము చేసెదము అదేమనగా — ఈ సమ్ముఖముగ
గనబడు అశ్వముయొక్క మస్తకమును ఛేదనము చేసెదము ఆ తరువాత మీ మస్తక
మును ఛేదించి ఆ యశ్వమస్తకమును మీ కంఠముమీద స్థాపనముజేసి మీ మస్తకము
నశ్వకంఠముమీద స్థాపనము చేసెదము హే గురో ఈ యుపాయముచే నీ ఫలమగును
మొదటిది — మీయొక్కయు అశ్వముయొక్కయు మరణముకాదు రెండవది మాకు
గురుహత్యకాదు మూడవది మీ కపమృత్యువుకాదు వజ్రముచే గలుగు మృత్యువు అప
మృత్యువని శాస్త్రము నాలవది మీరు మాయెడ గావించిన ప్రతిజ్ఞ మిథ్యావచనముకాదు
ఇంత ఫల మీ యుపాయమందు గలదు ఓ శిష్యులారా స్వార్థలోభముచే యుక్తులైన
మీ ట్లు చెప్పగా సమర్థుడైన ఆ మునీశ్వరుడు మీ వచనము నంగీకరించెను తదనంతరము
దయారహితుడైన పురుషుడు పశువుయొక్క మస్తకము నెట్లు ఛేదనము చేయునో
అట్లు దయారహితులైన మీ ద్దఱు శస్త్రముచే మీ గురువుయొక్క మస్తకమును ఛేద
నము చేసితి అట్లే అశ్వముయొక్క మస్తమున్ను ఛేదనముజేసి గురుమస్తక మశ్వ
గ్రీవముమీదను అశ్వమస్తకము గురుకంఠముమీదను స్థాపనము చేసితి అపుడు హయ
సంజ్ఞను పొందిన మీ గురువగు యా దధ్యఙ్ఙమహర్షి మీకు మొదటనే చిత్తశుద్ధి సాధనము
లగు కర్మోపాసన లుపదేశించి యిట్లనెను — ఓ శిష్యులారా ఎంతవఱకు చిత్తశుద్ధి
గాలేదో అంతవఱకు కర్మోపాసనలు చేయవలసినది. చిత్తశుద్ధ్యనంతరము వాటి ప్రయో
జనము లేదు అపుడు తత్పరిత్యాగముజేసి కేవల వేదాంతవిచారమే సదా చేయవలసినది

తదుపరి మీ గురువు ఇంద్రునకుపదేశము చేయబడినదైన బ్రహ్మవిద్యయే మీ
కుపదేశము చేసెను మఱల మీ గురువు మీతో నిట్లనెను — ఓ శిష్యులారా ఇపుడు
మీ కుపదేశము చేయబడినదైన ఈ బ్రహ్మవిద్యను నేటినుండి మున్ముందు ఏ మునీ
శ్వరుడును నిశ్శంకుడై స్వశిష్యున కుపదేశము చేయడు ఎందుకనగా — హస్తమందు
వజ్రము గైకొని నన్ను చంపుటకొఱకు ఇంద్రు డాకాశమందు స్థితుడైయున్నాడు ఎపుడు
నేను మీకు సమగ్రవిద్యోపదేశము చేసెదనో అపుడా ఇంద్రుడు నా మస్తక మవశ్య
ముగా ఛేదనము చేయును అపుడు నా మస్తకచ్ఛేదనమును జూచి ఇంద్రునిచే భయము
పొందినవారైన మునీశ్వరులు తమ ప్రియశిష్యులకున్ను సంపూర్ణ బ్రహ్మవిద్యోపదేశము
చేయరు మాకేమనిన కాంక్షిత మొందలగు కొందఱు ఋషులైనను స్వశిష్యులకు అర్ధ
బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశము చేయుదురు కొందఱు ఋషీశ్వరులు తపస్సుచే పరమాత్మను
ప్రసన్నముగజేసి ఆ పరమాత్మానుగ్రహముచే యుక్తులై స్వశిష్యులకు బ్రహ్మవిద్యోప
దేశము చేసెదరు వారిన్ని ఇంద్రునిచే చిన్మాత్రభయమగును సూర్యసమాన తేజము

గలవాడైన మహాభాగవత శిష్యుడై ఒక్క యాజ్ఞవల్క్యముని దప్ప ఇతర మహర్షీశ్వరులందఱును ఇంద్ర భయమును పొందుదురు ఒక్క యాజ్ఞవల్క్యశ్రీము మాత్రము ఇంద్రు త్యముచేయ స్వశిష్యులకు బ్రహ్మవిద్యోపదేశము సంపూర్ణముగ చేయును ఓ ఆర్యులారా ఈ ప్రకారముగ చెప్పి ఆ దధ్యఙ్గమహర్షి మీకు సంపూర్ణ బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశము చేసెను అపుడు వెంటనే దురాత్ముడగు ఇంద్రుడు వజ్రముచే ఆ మహర్షి యొక్క ఛ్ఛేదము గావించెను మునీశ్వరు మస్తకము భూమిమీద పడి దిజూచి వెంటనే మీరా మస్తకము నెత్తి అశ్వ(ము మీద స్థాపనము జేసి అశ్వశీర్షము మీదనున్న మునీశ్వరు మస్తకమును దెచ్చి మఱల మునీశ్వరుని (మువిూద స్థాపనము చేసితి ఓ ఆర్యులారా దధ్యఙ్గమహర్షిచే నే బ్రహ్మవిద్య మీకుపదేశింపబడి దో మఱియు నే బ్రహ్మవిద్యాలోభముచే (గురుమస్తకచ్ఛేదనరూపమగు అనుచితకర్మము మీరు చేసితిరో ఆ బ్రహ్మవిద్యయే మఱల మీకు స్మృతి వచ్చుటకొఱకు సంక్షేపముగా నేను కథనము చేసెదను

ఓ ఆర్యులారా ఎట్లు లోకమందు ఒక మహారాజు స్వ వాసముకొఱకు ఒక మహానగరము నిర్మించి తరువాత అల్పాల్పగ్రామముల సృజించుచున్నాడో ఆ ప్రకారముగ జగత్కారణుడై పరమాత్మదేవుడు మొదట సమష్టి శరీరరూపమగు ఒక మహానగరమును సృజించి తదనంతరము వ్యష్టిశరీరరూప అనంతావధి అల్పాల్ప గ్రామములను సృజించుచున్నాడు వానిలో గోయశ్వాదులను నాలుగు పాదములు గలవి మనుష్యాదులను రెండు చరణములు గలవి సర్పాదులను పాదములేనివి మూడు పాదములు గలవి ఏకపాదము గలవియగు ఒక్కొక్కజాతి మొదలైనవానిని రచించుచున్నాడు మఱియు పక్షి స్వశరీర గూడు చేసి ఎట్లు తద్గృహమందు ప్రవేశము చేయుచున్నదో అట్లు ఈ వ్యాపకుడై పరమాత్మదేవుడున్ను పక్షిచే తాభిమానరూప అత్యంత సూక్ష్మశరీరమును ధారణముజేసి ఆ నగరమందు వాసము జేయుచున్నాడు అందువలన నీ పరమాత్మదేవుడు శాస్త్రమందు పురుషుడనబడెను అథవా — ఈ పరమాత్మదేవుడు అస్తిభాతి ప్రియరూపముచే సమస్తశరీరరూప పురములను పూర్ణముగా చేయుటవలన పురుషుడనబడెను మఱియును ఓ ఆర్యులారా తంతువులచే వ్యాప్తమైన పటము తంతువులందే స్థితమైయున్నట్లు సంపూర్ణ జగత్తు ఆత్మయందు స్థితమైయున్నది ఓ ఆర్యులారా నీ ఆనందరూపాత్మ పూర్వము సకల శరీరములందు ప్రవేశము చేయుచున్నాడో ఆ యానందరూపాత్మ మీ హృదయమందును నా హృదయమందును సకల ప్రాణులహృదయమందును విద్యమానమై విశేషరూపముగ ప్రతీతమగుచున్నాడు ఎట్లు అగ్నిచే తప్తమగు ఘటమందున్న జలము తప్తమనబడిదో తలఘటమందలి జలము తలమనబడిదో అట్లే ఈ యానందరూపాత్మయు స్థూలశరీరతాదాత్మ్యముచే స్థూలముగాను సూక్ష్మశరీరతాదాత్మ్యముచే సూక్ష్మముగాను మూఢశరీరతాదాత్మ్యముచే మూఢుడు

గాను బుద్ధిమచ్ఛరతాదాత్మ్యముచే బుద్ధిమంతుడుగాను — ఈలాగున అజ్ఞానముచే మోహితుడై అన శరీరోపాధిధర్మములను తనయందే యెఱుఁగుచున్నాడు ఎట్లనగా — విషయాసక్తుడైన కామియగు పురుషుడు కామినిని చింతాతురముగజూచి తాను చింతాతురుడగుచున్నాడు కామినిని దుఃఖిగాజూచి తాను దుఃఖియగుచున్నాడు కామినిని ప్రసన్నముగాజూచి తాను ప్రసన్నుడగుచున్నాడు

ఓ శిష్యులారా ఈ పరమాత్మదేవుడు సృష్ట్యారంభకాలమందు ఆకాశాదిభూతములను తత్కార్యములైన శరీరాదులను శబ్దాది ప్రపంచమును సృజించి ఆయా సకల పదార్థములతో తాదాత్మ్యసంబంధమునుబొంది వాటి భిన్నభిన్న నామములను నొసంగుచున్నాడు ఓ శిష్యులారా వాస్తవముగ భేదరహితుడైన అసంగుడైన పరమాత్మ నానాప్రకారభేదముల వేటిని పుట్టించుచున్నాడో అదియంతయు తన ఇంద్రత్వమును తెలిపించుటకొఱకేయగును అభిప్రాయము — ఈ పరమాత్మదేవుడు సంపూర్ణప్రపంచమును సృజించి ఆ సంపూర్ణ ప్రపంచమును ఆత్మరూపముగా చూచుచున్నాడు కనుక ఆ పరమాత్మదేవుడు ఇంద్రసంజ్ఞను పొందుచున్నాడు. ఆ ఇదంద్రసంజ్ఞ జగదుత్పత్తిగాక సంభవింపదు అందువలన వాస్తవముగ భేదరహితుడైనను ఆ పరమాత్మదేవుడు నానాప్రకారభేదములను పుట్టించుచున్నాడు ఓ శిష్యులారా లోకమందు మాయావియగు ఇంద్రజాలికుడు స్వమాయచే నానాప్రకారములగు హస్తివ్యాఘ్రాదిరూపములను ధరించుచున్నాడో అట్లే ఒకడైన పరమాత్మదేవుడు స్వమాయచే నానారూపములను ధరించుచున్నాడు ఐనను ఆ మాయాకృతవిశేషరూపములచే పరమాత్మయొక్క అస్తిభాతిప్రియరూపస్వభావము నివృత్తముగాలేదు ఓ శిష్యులారా లోకమందు బుద్ధిమంతుడగు సువర్ణకారుడును సువర్ణాదిపదార్థము స్వభావమును విడచి వాటియందన్యథాభావము చేయుటయందు సమర్థుడుకాడు మఱేమనిన సువర్ణాదులయందు కటకకుండలాది నానా ప్రకారవిశేషరూపములనుమాత్రము చేయుచున్నాడు పెక్కుశిల్పకారులు ఏకత్రులైనను తంతురూపమగు తమును సువర్ణరూపముచే చేయజాలరు అట్లే సహస్రకులాలు ఏకత్రులైనను కాష్ఠమును మృత్తికచే చేయజాలరు

ఆక్షేపము — హే భగవన్ ఉపాయముచే అన్యభావప్రాప్తిగానిపక్షమందు రసాయనశాస్త్రమందు వ్రాయబడిన తామ్రాదులను సువర్ణముచేయుప్రకారము వ్యర్థమగునుగదా? సమాధానము — రసాయనశాస్త్రప్రకారముగ తామ్రమును సువర్ణముచేసినను కూడ సత్యసువర్ణమునకుత్పత్తి గానేరదు ఉపాయముచే సువర్ణమునకుత్పత్తియైనపక్షమందు అసత్యమైన శృంగమునకును వంధ్యాపుత్రునకును ఉత్పత్తిగావలసియుండెను అట్లగుటలేదు మఱేమనిన ఔషధబలముచే తామ్రాది ధాతుసంబంధరక్తరూపముయొక్క తిరోధానమై దానియందు పీతవర్ణము జనించుచున్నది ఆక్షే

పము — హే భగవన్ వస్తువుయొక్క స్వభా ము అన్యథా గానిపక్షమ దు కులా ద డ చక్రాదులచే ఘటోత్పత్తియగుచు డ ఆకులాలాదులు వ్యర్థముగావలసియు డె
సమాధానము — ఓ శిష్యులారా కులాలాదులచే మృత్తిక అన థా భావమును పొంద లేదు మరేమనిన ఆ మృత్తిక ఘటశరావాది విశేషరూపములను పొ ది ది ఈ రీతిగ కులాలాదులు వ ర్థములుకావు ఆక్షేపము హే భగవన్ ఘట రావాది విశే రూపములు మృత్తికాస్వభా ములని యె దులకనగూడదు సమాధా ము - ఓ శిష్య లారా ఘటశరావాది విశేషరూపములు మృత్తికాస్వభావమైనపక్షమందు ఆ ఘట శరావాదుల నాశమైన రువాత మృత్తికాప్రతీతి గాకు డవలసియు డె మృత్తికాప్రతీ తిరోహ యగుచున్న అభిప్రాయము - ఏ వస్తువుయొక్క యే స్వభావముగలదో ఆ స్వభావముయొక్క ని వృత్తియగుటచే ఆ వస్తువుయొక్కయే నివృత్తియగుచున్న ఎట్లనగా - తేజస్స్వభావమైన ప్రకాశముయొక్క వృత్తియగుటచే తేజముయొక్కయు ని వృత్తియగుచు న్నది అథవా లోకమ దును విశేషరూపముయొ క్క నాశమగుట వస్తువుయొక్క నాశమగుటలేదు చూడుమరి మృత్తికా సువర్ణములయొక్క విద్య మా కాలమందు ఘటకుండలాది విశేషరూపము ప్రతీతిగాదు అందు లన నా విశే రూపములు మృత్తికాసువర్ణాదుల దు ఆగమాపాయి ధర్మములై యున్నవి

మఱియు ఏ పదార్థము అగమాపాయియగునో ఆ పదార్థము వస్తువుయొక్క స్వభావముకాదు చూడుము మాయావియగు ఐ దజాలికుడు స్వమాయాప్రభావము ఒకపుడు సీ హరూపమును మఱియొకపుడు హ స్తిరూపమును ధారణచేయుచున్నాడు ఆ సీ హరూపతయు హ స్తిరూపతయు ఆమాయావిపురుషునియ దు స ర్వదా యు డదు ఏదోయొకనిమిత్తమునుబట్టి ఒకపు డు డును ఇవ్విధమున ఆగమాపాయి యగుటవలన సి హతయు హ స్తితయు ఆ మాయావిపురుషుని స్వభావముకాదు ఆ విశేషరూపము వస్తున్యాయముగ సత్యరూపమైనపుడు వస్తుస్వభావన్యాయముగ ఆ విశేషరూపమున బాధగాకు డవలసియు డె బాధయే కనబడుచున్నది ఈలాగున విశేషరూపముల సత్యములు కావు మరేమనిన త్యమునకన్న విలక్షణములు మఱియును ఆ విశేషరూ పములు అసత్యములును కావు ఎందుకనగా- వ ధ్యాపుత్ర శశశృ గాది అసత్యపదా ములో నేత్రాదీ దియస బంధముచే ఎవని ని ప్రతీతముగావు ఈ విశేషరూపము లైననో సకలప్రాణులకు నేత్రాదిస బ ధముచే ప్రత్యక్షమగుచున్నవి ఈలాగున న సత్యమునకన్నను విలక్షణములు మఱియు ఏ పదార్థము సత్యాసత్యములకన్న విలక్ష ణమో ఆ పదార్థము శు జతన్యాయముగ మిథ్యయేయగును ఏ పదార్థము మిథ్య యగునో ఆ పదార్థము మాయాకార్యమేయగును ఈలాగున స పూర్ణ విశేషరూపము లకు మాయయే కారణమైయున్నది ఓ శిష్యులారా వా స్తవముగ అత్య తాసత్తె విశేషరూపముగలదో అది నేత్రాదులచే పత్యక్షముగాకు డవలసియు డును ఆ విశే

రూపముయొక్క ప్రత్యక్షజ్ఞానమే సకలజనులకగుచున్నది అది దేనియొక్క ప్రభావముచే ప్రత్యక్షమైనదో దానిని మాయయను పేరు అభిప్రాయము జగతియందు భుజింపని పురుషుని స్థూలతనుజూచి ఆ స్థూలరాతిభోజనముగాక సంభవింపమివలన రాతిభోజకల్పనయైనట్లు అత్యంతాసత్యమైన విశేషరూపముయొక్క ప్రతీతి మాయగాక సంభవింపమివలన ఆ విశేషరూపప్రతీతియే మాయయొక్క కల్పన చేయుచున్నది

ఆక్షేపము — హే భగవన్ అత్యంతాసత్యములైన వంధ్యాపుత్రశశశృంగాదులయొక్క జ్ఞానము ప్రత్యక్షప్రమాణముచే నెన్నడును గాదు. మఱియు అత్యంతాసత్యములైన, విశేషరూపముయొక్క జ్ఞానము సర్వులకగుచున్నది దానియందు కారణమేమి

సమాధానము — ఓ శిష్యులారా అసత్యములైన వంధ్యాపుత్రశశాదులకును ఘటాది విశేషరూపములకును వాస్తవముగ భేదము లేకుండినను దుర్ఘటయర్థమును సిద్ధిచేసినదైన మాయయే వానికి భేదకల్పన చేయుచున్నది మఱియు ఇట్లు విశేషరూపము శశశృంగము తద్భేదము — ఇవి మాయచే కల్పితములో అటే మాయయు మాయచేతనే కల్పింపబడియున్నది ఎందుకనగా ఎట్లు ఘటాది విశేషరూపము శశశృంగాదికము మఱియు తద్భేదము అసత్యమో అట్లు మాయయు అసత్యమే అసత్యవస్తువుయొక్క సిద్ధియో మాయలేక ఘటిల్లదు అభిప్రాయము — గుహస్థిత వ్యాఘ్రముయొక్క జ్ఞానము ప్రత్యక్షప్రమాణముచే నగు విధమున మాయయొక్క జ్ఞానము ప్రత్యక్షప్రమాణముచేగాదు ఎందువలనగా ఏ పదార్థముచే ఏ పదార్థమునకు నివృత్తియగుచున్నదో ఆ పదార్థముచే నా పదార్థమునకు సిద్ధికాదు ప్రకాశముచే అంధకారమునకు నివృత్తియగుచున్నది ఆ ప్రకాశముచే నెట్లు అంధకారమునకు సిద్ధికాదో అట్లే ప్రమాణజన్యజ్ఞానముచే మాయ నివృత్తమగుటవలన ప్రమాణముచే మాయయొక్క సిద్ధికాదు మఱిమ ముచే మాయచేతనే మాయయొక్క సిద్ధియగును ఓ శిష్యులారా అసత్యములైన వంధ్యాపుత్రశశశృంగాదులకును ఘటాది విశేషరూపములకును ఏ హేతువుల భేదమగుచున్నది ఈ ప్రకారమగు ప్రశ్నను వైదై అజ్ఞానిపురుషుని యడిగినపుడా యజ్ఞానిపురుషుడు నేనెఱుంగనని యుత్తరమిచ్చెను ఆ వచనములో నేనెఱుంగనను ఈలాటి ప్రతీతి అజ్ఞానిపురుషునకేదిగలదో ఆ ప్రతీతియే దుర్ఘటమాయకు సాధకముగానున్నది ఇపుడు మాయయొక్క దుర్ఘటత బోధ చేయుటకొఱకు మాయాశబ్దమునకు నాలుగు ప్రకారములగు అర్థములు నిరూపింపబడుచున్నవి — టీకా ముందు లేనిదానిని విద్యా నుటు మాయయనుచున్నారా అథవా కార్యకారణరూప జగద్భేదమునకు హేతువైనది మాయయని యనుచున్నారా అథవా ఆత్మస్వరూపజ్ఞానమును అచ్ఛాదనము చేయుదానిని మాయయనుచున్నారా అథవా యథార్థజ్ఞానముచే నివృత్తమైనదాని మాయయనుచున్నారా ఇపుడు మాయాశబ్దార్థము స్పష్టముగా చూపబడుచున్నది —

ఓ అశ్వనులారా ఈయానందరూపాత్మ వాస్తవముగ అసంగుడు స్వప్రకాశుడు భేదత్రయరహితుడు ఇటువంటి అసంగాద్వితీయుడైన ఆత్మయందు మాయాసంబంధము వాస్తవముగాదు మఱియు అసంగాద్వితీయాత్మయందు వాస్తవముగ జగత్కారణత్వము సంభవింపదు శ్రుతియందో ఆత్మకు జగత్కారణత్వము జగద్రూపత్వము చెప్పబడియున్నది. ఈ పక్షముగ విచారముజేసి వేదవేత్తలగు పురుషులచే అసంగాత్మయందు జగత్కారణతాదికమునకు మాయయొక్క కల్పన చేయబడినది మఱియును ఓ అశ్వనులారా ఎట్లు సూర్యోదయమగుటచే అంధకారనివృత్తియగుచున్నదో అట్లే జ్ఞానముచే అజ్ఞాననివృత్తియగుచున్నది. ఈయానందరూపాత్మయే సంపూర్ణజగత్తునకుత్పత్తి స్థితి లయకారణుడైయున్నాడు మఱియు నీసంపూర్ణజగత్తు అస్తిభాతిప్రియరూపమైయున్నది. ఆత్మ సచ్చిదానందరూపుడై బ్రహ్మరూపుడైయున్నాడు ఈప్రకారము గల అధిష్ఠానముయొక్క యథార్థజ్ఞానముచే అజ్ఞానమునకు నివృత్తియగుచున్నది మఱియును ఓ అశ్వినులారా జ్ఞాతయొక్క విశేషరూపమునైన సర్పదండాదులు రజ్జువుయొక్క యథార్థజ్ఞానముచే నివృత్తమగునట్లు అశేష ఆత్మయొక్క విశేషరూపమైన ఏ ప్రపంచము లదో మఱియు ప్రపంచకారణమైన ఏయజ్ఞానముగలదో అవి అధిష్ఠానాత్మయొక్క సాక్షాత్కారముచే నివృత్తమగుచున్నవి ఈహేతువువలన శాస్త్రజ్ఞులగు పురుషులు అజ్ఞానమునకు మాయయనుచున్నారు మఱియును ఓ అశ్వనులారా ఎట్లు దీపముచే అంధకారజ్ఞానముగాదో అట్లే మాయావివేకులు ఎచ్చటెచ్చట తమ దృష్టిని ఉంచుచున్నారో అచ్చటచ్చట మాయను గానరు అందువలన యథార్థజ్ఞానముచే నివృత్తమగునట్టిది మాయయనబడినది మఱియును ఓ అశ్వనులారా జగత్కారణమైన మాయ ఒకటిగానుండినను ఇది ఘటము ఇది పటము ఇత్యాది అనేకజ్ఞానములచే ఘటాదివిషయక అనేక అజ్ఞానములను నివృత్తము చేయుచున్నది కనుక ఒకటే మాయ అనేకరూపములను ధారణ చేయుచున్నది ఆయనేక రూపములను శాస్త్రమందు తూలాజ్ఞానము అవస్థాజ్ఞానమున్నయనబడినది. మూలాజ్ఞానమునకును తూలాజ్ఞానమునకును ఈ భేదము గలదు — ఏయజ్ఞానము బ్రహ్మభిన్నమై బ్రహ్మమునాచ్ఛాదించునో బ్రహ్మజ్ఞానముచే నివృత్తమగునో అది మూలాజ్ఞానమనబడును మఱియు ఏయజ్ఞానము ఘటాదివిషయావచ్ఛిన్న చైతన్యమునకాశ్రితమై ఆవిషయావచ్ఛిన్న చైతన్యమునే ఆచ్ఛాదించునో మఱియు ఆఘటావచ్ఛిన్న చైతన్యజ్ఞానముచేత నివృత్తమగునో అది తూలాజ్ఞానమనబడును అథవా అవస్థాజ్ఞానమనబడును ఈయవస్థాజ్ఞానమును గ్రహణముచేసియే "ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే" ఇత్యాది శ్రుతులందు మాయకు అనేకత్వము చెప్పబడియున్నది మఱియు "అజామేకాం" ఇత్యాది శ్రుతులందు మాయకు ఏకత్వము చెప్పబడియున్నది ఆమూలాజ్ఞానమును గ్రహణముచేసియే ఈపరమాత్మరూపుడైన ఇంద్రుడు మాయావియగు ఇంద్రజాలికునివలె నానారూపములను ధారణచేయుచున్నాడు

ఈ ప్రకారముగ వ్యాసభగవానాది తత్త్వవేత్తలచే మాయవలన పరమాత్మయందు నానారూపత చెప్పబడియున్నది. వినను ఆ మహాత్ములగు పురుషులకు ఆత్మయొక్క నానాత్వమందు తాత్పర్యము లేదు మాత్రమున ఆత్మైకత బోధన చేయుటకొఱకు ఆ మహాత్ములు శాస్త్రప్రమాణముచే సిద్ధములైన నానాప్రకార భేదములను అనువదించుచున్నారు లోకప్రసిద్ధార్థమును కథనము చేయునదైన వచనము అనువాదమనబడినది ఎట్లనగా "వహ్నిర్హిమస్య భేషజమ్" అగ్ని శీతమున కౌషధమను నీవచనము లోకప్రసిద్ధార్థమును అనువదించుచున్నది మఱల ఆ మహాత్ములు జగత్కారణమందు లౌకిక ప్రమాణములకు అప్రవృత్తిని జూచి సకల వ్యవహారసిద్ధికొఱకు ఒకే మాయను కారణరూపముచే కల్పన చేయుచున్నారు అభిప్రాయము సమస్త విద్వత్పురుషులు అద్వితీయాత్మయొక్క బోధకొఱకును మూఢజనుల బుద్ధివృద్ధికొఱకును ఆ అద్రూపాత్మయందు అనేక ప్రకారములుగ జగదారోపణము చేయుచున్నారు ఓ అవ్యసులారా ఈ యభిప్రాయముచేతనే దధ్యఙ్మహర్షిచే మీకు బోధయగుటకొఱకు ఆత్మభేదమునకు కారణమైన శరీరేంద్రియ విషయములయొక్క భేదకథనము చేయబడినది గాని ఆత్మభేదమందు ఆ మహర్షికి తాత్పర్యము లేదు మఱియు ఆత్మభేదారోపణముజేసి తన్నిషేధద్వారమున అద్వితీయాత్మ తెలియుటయందే ఆ మహర్షికి తాత్పర్యముగలదు

ఓ అవ్యసులారా స్వర్గస్థిత ఇంద్రుడు త్రైలోక్యముకొఱకు స్వమాయచే అనేక రూపముల ధారణ చేయుచున్నాడు ఆ యింద్రుని రథమున కనేక అశ్వములు కట్టబడియున్నవి అట్లే యీ సంసారమను రథస్థితుడై పరమాత్మరూపుడైన ఇందు రథమునకు అత్యంతప్రబలములైన ఇంద్రియరూపాశ్వములు విద్యమానమైయున్నవి ఆ యింద్రియరూపాశ్వములు ఒక్కొక్క శరీరమునకు పది పది గలవు ఆనపూర్ణ ఇంద్రియరూపాశ్వములు ఆత్మకు భేదము కల్పించునవైయున్నవి అభిప్రాయము — నేత్రాదీంద్రియములకెపుడు విషయములతో సంబంధమగునో అపుడంతఃకరణవృత్తి ఆ విషయాకారమగును కనుక నేత్రాదీంద్రియములు అంతఃకరణవృత్తులను భేదము చేయునవిగానున్నవి మఱియు వృత్తులభేదమైన తరువాత ఆ వృత్తులందు ప్రతిబింబుడైన ఆత్మయొక్కయు భేదమగుచున్నది ఈ రీతిగా ఇంద్రియరూపాశ్వములు ఆత్మభేదము చేయునవైయున్నవి ఇట్లు ఆత్మయందు భేదాధ్యారోపణమును జూపి ఇపుడపవాదమును జూపుచున్నాను

ఓ అవ్యసులారా ఏ యింద్రియములచే ఈ యాత్మభేదము బోధింపబడెనో ఆ యింద్రియసహిత సకల ప్రపంచమున యాత్మదేవుడు అధిష్ఠానరూపముగానున్నాడు ఆ దువలననే "నేతి నేతి" యను శ్రుతి కల్పితప్రపంచమును నిషేధముజేసి సర్వభేదములచే రహితుడైన అధిష్ఠానరూపాత్మను బోధన చేయుచున్నది ఇట్లు చెప్పుటచే త్వంపదార్థశోధనమైనది ఇపుడు తత్పదార్థశోధనము చెప్పెదను — ఓ అవ్యసులారా ఏ

వస్తువు ఎన్నివిధములుగను భేదమును పొందదో దాని విద్వాంసులు బ్రహ్మమని నిశ్చయము చేయుచున్నారు ఆ బ్రహ్మ మెట్లున్నదనిన — పూర్వపశ్చిమాది దిక్కులు భూత భవిష్యాది కాలములు మఱియు అంతర్బాహ్య వ్యాప్తముగనున్న యే పదార్థములు ఏవేవి గలవో వాటిచే హీనము గుట్టిదైయున్నది ఇది తత్పదార్థ నిరూపణము ఇప్పుడు త్వంపదార్థ భేదమును జెప్పుచున్నాను — ఓ ఆర్యులారా సమస్త దేహధారి జీవులకు ఒకడే అద్వితీయమగు ఆత్మ గలడు ఆ యద్వితీయాత్మ అహం బ్రహ్మాస్మి ఇత్యాది మహావాక్యములచే బ్రహ్మరూపముగ నెఱుంగదగినవాడు ఆ బ్రహ్మరూపాత్మ ద్రష్టృరూపముచే శ్రోతృరూపముచే సంపూర్ణ జగత్తు కనుభవము గలుగజేయుచున్నాడు ఆ జగదాత్మ సమస్త బుద్ధులకు సాక్షిగానున్నాడు మఱియు స్వప్రకాశానందస్వరూపుడుగానున్నాడు ఓ ఆర్యులారా ఈ ప్రకారముగ మీ గురువగు దధ్యంగమహర్షి సకల ముముక్షుజనుల శ్రేయముకొఱకు మీకాదరూపాత్మను బ్రహ్మరూపముచే నుపదేశము చేసెను

శ్రీగురువు — హే శిష్య ఈ ప్రకారముగ ఆ ఋషి అశ్వినీకుమారులకు పూర్వమైన గుహ్యవృత్తాంతము కథనము చేసెను ఆ ఋషియొక్క వచనము శ్రవణము జేసి, అశ్వినీకుమారులు అత్యంత ప్రసన్నులై వాని సర్వజ్ఞత నెఱిగి ఆ మహాత్ముడగు ఋషి ప్రణామము గావించిరి మఱియు ఏ కార్యముకొఱకు ఆ ఋషి వచ్చెనో ఆ కార్యమును అశ్వినీకుమారులు సిద్ధిపఱచిరి మఱియు హే శిష్య పూర్వము నీవు శాక్షితకీఋషియొక్క భయకారణము అడిగితివి ఆ భయకారణమును ఈ యితిహాసద్వారముగా నీకు విస్తారముగ కథనము చేసితిని దధ్యంగమహర్షి యొక్క మస్తకచ్ఛేదమును జూచి ఆ శాక్షి ఋషి ఇంద్రుని వలన భయమును పొంది శిష్యులకు సంపూర్ణ బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయుటమానెను ఇదే వాని భయకారణము

హే శిష్య దధ్యంగాథర్వణ మహర్షియొక్కయు అశ్వినీకుమారులయొక్కయు ఇంద్రునియొక్కయు పరస్పర సంవాదరూపమగు నీ యితిహాసమును నేను నీకు కథనము చేసితిని ఈ యితిహాసమే పూర్వము వేదమంత్రములచే కథనము చేయబడియున్నది ఇక నిపుడు నీవేమి శ్రవణము చేయదలచితివో చెప్పుము ఇతి

ఇతి శ్రీమదాత్మపురాణే చతుర్థోధ్యాయః

అథ పంచమాధ్యాయారంభః

చతుర్థాధ్యాయమందు యజుర్వేద బృహదారణ్యకోపనిషత్సంబంధ మధుకాండార్థము నిరూపణచేసి ఇపుడు పంచమాధ్యాయమందును షష్ఠాధ్యాయమందును ఆ బృహదారణ్యకోపనిషత్సంబంధ యాజ్ఞవల్క్యకాండము నిరూపణము చేయుచున్నాను — పూర్వాధ్యాయమందలి దధ్యఙ్ఙమహర్షి యొక్క ఆఖ్యానము విని శిష్యుడు పరమాశ్చర్యమును బొంది మఱికొంత యడుగ నభిలాషగల్గి అత్యంత వినయముగ శ్రీ గురువును ప్రార్థించుచున్నాడు

శిష్య ఉవాచ — హే భగవన్ తృతీయాధ్యాయమందు అజాతశత్రు బాలాకి సంవాదములో యాజ్ఞవల్క్యమహాముని సూర్యభగవతునినుండి వేదవిద్య పొందెననియు ఇంద్రునకు భయపడక నిర్భయముగ ఆ విద్య స్వశిష్యునకు చెప్పెననియు చెప్పియుంటిరి ఆ విషయమై కొంచెమడుగుటకు గలదు ఆ యాజ్ఞవల్క్యముని ఏ శిష్యునకు ఆ విద్యను చెప్పెను? ఏ రీతిగా నా బ్రహ్మవిద్య నొసగెను ఆ బ్రహ్మవిద్య యెవ్విధమున నున్నది ఈ మూడు ప్రశ్నలకు నుత్తరము కోరుచున్నాను దయచేసి చెప్పవలయును ఈ ప్రకారముగ శిష్యుని వచనము విని అత్యాదరయుక్తుడై గురువు యిట్లు పలుక నారంభించెను

గురువు — హే శిష్య వేదమందు కథనము చేయబడిన విచిత్ర కథను చెప్పెదను వినుము — హే శిష్య యాజ్ఞవల్క్యముని మొదట వైశంపాయన మునివద్ద వేదాధ్యయనము చేసెను కాని కొంతకాలమున కేదోయొక నిమిత్తముచే ఆ వైశంపాయన ముని క్రోధము జెంది యాజ్ఞవల్క్యునినుండి సర్వ విద్యను తిరిగికొనెను ఆ తర్వాత యాజ్ఞవల్క్యముని తీక్ష్ణతపముచే సూర్యభగవానుని ప్రసన్నము గావించెను రక్త సూర్యమండల నివాసియై నామరూపాది సకల ప్రపంచ స్వరూపము గలవాడై రక్త తామ్ర సమానమగు [illegible]తము గలవాడై నఖశిఖాంతమగు సువర్ణశరీరము సువర్ణమయము గలవాడై భూర్భువాది సప్తలోకస్థితులైన అతల వితలాది సప్తపాతాళస్థితులైన సకల ప్రాణులకు వాంఛితార్థముల నిచ్చువాడైన ఏ సూర్యభగవంతుడు సమష్టి సూక్ష్మోపాధి గలిగియుండుటవలన హిరణ్యగర్భుడనియు సమష్టి కారణోపాధి గలిగియుండుటవలన ఈశ్వరుడనియు శ్రుతియందు కథనము చేయబడెనో ఏ సూర్యభగవంతునిచే శ్వాసోచ్ఛ్వాస న్యాయముగ యత్నము లేకయే సమస్త వేదములు పుట్టుచున్నవో ఏ సూర్యభగవంతుని మాహాత్మ్యము అన్యశాస్త్రములందును చెప్పబడియున్నదో

"అగ్నౌ ప్రాప్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతి
ఆదిత్యాజ్జాయతే వృష్టిర్వృష్టేరన్నం తత ప్రజా"

భావార్థము — అగ్నియందు ప్రాప్తమైన ఆహుతి సూక్ష్మరూపముచే ఆదిత్యు

నకు స ప్రాప్తమై ఆ యాదిత్యునివలన వృష్టి ఏర్పడినది అన్నము అన్నమువలన ప్రజ పుట్టుచున్నది

అటువంటి సూర్యభగవంతుని ప్రసన్నముజేసి యాజ్ఞవల్క్యముని వానివలన వేదాధ్యయనము చేసెను అనంతరము గృహస్థాశ్రమమును గైకొని ఆ మునీశ్వరుడు శిష్యులచే అధ్యయనము చేయించెను వేలువేలైన నాల్గు వేదముల యధ్యయనముచే శిష్యులయొక్కయు వేలువేలైన నాల్గు వర్గములయ్యెను సూర్యభగవానుడు పూర్వాది నాల్గు దిశలందు ప్రకాశమానుడైయున్నట్లు ఆ యాజ్ఞవల్క్యముని యును అప్పుడు చతుర్వర్గ శిష్య సమాజమందు విరాజమానుడైయుండెను అట్టి లోకమందు ఆ మునీశ్వరునియొక్క ప్రతిష్ఠ వ్యాపించెను మునీశ్వరుని ద్వారా కాభోలు

హే శిష్య — యాజ్ఞవల్క్యు యెడ ద్వేషముగలవారై జారులైన అశ్వలాది బ్రాహ్మణులకు యాజ్ఞవల్క్యుని స్వరూప వారాంగన సంప్రాప్తమయ్యెను లోకమందు వారాంగ కామిపురుషుల కెట్లు తాపము గలుగజేయుచున్నదో అట్టే స్వరూప వారాంగ ఆశ్వలాదులకు తాపము నొసంగెను మఱియు పుణ్యవంతులును బుద్ధిమంతులునైన జనకాదులు ఆ స్వరూప వారాంగను ఉపభోగము చేయుచుండి ఆశ్వలాదుల నివారణము చేసి నకూడ వారు వినరు ఎట్లు లోకమందు వారాంగయందాసక్తుడగు పురుషుని యనేక జనులు నివారణము చేసినను ఆ యాసక్తపురుషుడు వినడో అట్లే శ యాజ్ఞవల్క్య స్వరూప వారాంగ యందు ఆసక్తుడై జనక మహారాజు తన్నివారణము నెఱుగుచు ఏ బ్రాహ్మణుని వాక్యములను ఒప్పుకొనడు మఱియు నెట్లు లోకమందు ఒకానొకరాజు వారాంగ యెడ నాసక్తుడైనపుడు రాజు నామెనుండి పరావృత్తుని చేయుటకొఱకు మంత్రిజనులు అత్యంత రూపవతియగు మఱొక స్త్రీని తెచ్చుచున్నారో అట్లు ఆ స్వరూప వారాంగనవలన జనకరాజును పరావృత్తము చేయుటకొఱకు యాశ్వలాది బ్రాహ్మణులు అసూయ యను స్త్రీయందు నిందారూపిణియైన నూతన స్త్రీని జనింపజేయుచున్నారు

ఇప్పుడా యాశ్వలాదులయొక్క నిందావచనము చూపుచున్నాను — ఈ యాజ్ఞవల్క్యముని ఏ లౌకిక గురువుపవ్ద విద్యను పొందలేదు మఱియు నసాక్షాత్ సూర్యభగవంతునివలననే విద్యను పొందెను అట్లైన పక్షమందు ముఖముచేగాక యే అన్యవిధముగ శిష్యులకు విద్యాధ్యయనము ఎందుకు గావింపడు ఎట్లు బ్రాహ్మణులము మేమందఱము ముఖముచే విద్యాధ్యయనము నేర్చుచున్నామో అట్లు యాజ్ఞవల్క్యుడును ముఖముచేతనే విద్యాధ్యయనము చేయుచున్నాడు ఈలాగున చూచినప్పుడు నేను సూర్యభగవంతునివలన విద్యాధ్యయనము చేసితినని యాజ్ఞవల్క్యుని పలుకుట మిథ్య అథవా — సూర్యుని రథమందు స్థితుడై నేను విద్యాధ్యయనము చేసితిననుటయు మిథ్యయే ఎందు నగా — పూర్వము సూర్యరథమందు కూర్చుండి యాజ్ఞవల్క్యుని

విద్యాపఠనము చేసినపక్షమందు ఇపుడు ప్రజ్వలితాగ్నియందు స్థితుడై ఈ యాజ్ఞవల్క్యుడు వేదపఠన మె దుకు చేయడు అథవా — తేజఃపు జమైన సూర్యభగవ తుడు యాజ్ఞవల్క్యునకు వేదకథనము చే నపక్షమ దు ఇపుడీ మహా మాకు వేదకథ మెందుకు చేయడు అథవా — యాజ్ఞవల్క్యుని తపముచే ప్రసన్నుడైన సూర్యభగవంతుడు ద్వితీయ రము ధారణముజేసి వేదకథనము చేసెననుట ఘటిల్లదు ఎందుకనగా — సూర్యభగవ తునకుకూడ శ రమ క చి పక్షమందు ఎట్లు శరీరధారణ చేయువా రైన అస్మదాది ప్రాణు ల శ్యములో అట్లు సూర్యభగవ తుడును అ త్యుడగును మఱల అస్మదాదుల దును సూర్యభగవ తు య దును విలక్షణ ఏమి ఈరీతిగ విచారణముచేసి చూచినపుడు సూర్యభగ తునిచే యాజ్ఞ ల్క్యుడు విద్యను పొందెననుటకు ఏ రొక్క యు యు న వి పదు మఱియు నీ లోకమందు ఇ కొక గురువు యాజ్ఞవల్క్యునకు ప్రసిద్ధి కె క్క యు డలేదు దీ ఏమి సిద్ధించుచు న్నదనగా — యాజ్ఞవల్క్యుడు స్వేచ్ఛానుసారముగ వేదవాక్య సమానవాక్యములు ల్పి చి వాటి పఠనము చేసెను మఱియు ఈ వే ము నాకు సూర్యభగ తుడు చెప్పెననని లోకమ దు ప్రసిద్ధి జేసి అజ్ఞానులగు జీవులను మోహ పెట్టుచున్నాడు

అథవా — గురు స ప్రదాయానుసారముగ ఉదాత్తానుదాత్తాది స్వరవి ష్ట వర్ణ ములయొక్క ఆనుపూ ్వ ఏ గలదో దానిని బుద్ధిమంతులు వేదమనుచున్నారు ఇటువ టి వేదలక్షణములేని వాక్యములన్నియు టపురుషుని వాక్యతుల్యములై యున్నవి ఈ యాజ్ఞవల్క్యునక న్నో ఎక్క డను గురు స ప్రదాయము లోకమందు ప్ర ద్ధముగ లేదు అ దు ల యాజ్ఞ ల్క్యుని వచనములున్న నటపురుషుని వచన సమా ములుగ నున్నవి. అథవా — యాజ్ఞవల్క్యుడు వా స్తిక ప ముచే యుక్తుడై పద క్రమ పదాయముచే రహితుడై యజుర్వేదము టన్యాయముగ పఠనము చేయుచున్నాడు కాబట్టి యాజ్ఞవల్క్య కు యజుర్వేదము చిన్మాత్ర మును రాదు అథవా — పూర్వము వైశ పాయన ఋషిచే యాజ్ఞవ ్క్యుడు యజుర్వేదాధ్యయ ము చేసెను దాని వమనముచేసి పారవైచెను కావ దాని నిపుడెఱుగడు మఱల అన్య వేదముల నెట్లెఱు గును

హే వ్య ఇత్యాది అ శ్వ ప్ర కారములగు దావచనములచే ఆ యాశ్వలాది బ్రాహ్మణులు యాజ్ఞవల్క్యుని తిరూపిణియగు వారా గ ను నిరోధము చేయుట కొఱకు ప్రవృత్తులగుచున్నారు ఐనను ఆ వారా గ జ కరాజు హృదయమును డి కొలెను ప్రవృత్తులగుచున్నారు ఐనను ఆ వారా గ జ కరాజు హృదయమును డి ఖ్రేది విపృ త్తము గాలేదు హే వ్య ఈ ప్రకా ముగ ఆశ్వలాది బ్రాహ్మణులచే నొనర్ప బడు ని దను యాజ్ఞవల్క్యముని ప్రత్యక్షముగ నెతి ను అ్యజనులవలన విని ను చి నామాత్రమును క్షోభమును పొ దలేదు. మఱేమనిన — ఆత్మజ్ఞా ప్రభా ముచే ఆ ముని పైగా ప్రసన్నుడాయెను తన్ను ని ది చు జనుల కే ప్రత్యు త్తర మి ్వక యథా తి ష్య లకు వేదపఠనము గావి చుచు డెను.

ఇటువంటి యాజ్ఞవల్క్యుని యొక్క మంజుల మంజులగు సత్కీర్తిని విని ఆ మిథి లాధిపతియగు జనకరాజు వాని దర్శింప నెంచెను రాజాభిప్రాయము నెత్తి ఆశ్వలాది పురోహితులు అనేక ప్రకార వచనములచే రాజును నివారింపసాగిరి గాని రాజు వారికి కించిన్మాత్రము ప్రత్యుత్తరమివ్వ యాజ్ఞవల్క్య దర్శనము నెపమున నొక యజ్ఞ మును ప్రారంభింప దలంచి అందులకై తమ విద్వాంసులై బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య జను లను పిలిచి నేను యజ్ఞము చేయ సంకల్పించియున్నాను కాన సర్వదేశస్థులగు బ్రాహ్మణులను మీరు పిలిపించుడని ఆజ్ఞ యొసగెను హే సౌమ్య ఈ ప్రకారమైన రాజాజ్ఞవలన సర్వదేశస్థులగు విద్వాంసులైన గొప్ప గొప్ప బ్రాహ్మణులు తమ తమ శిష్యులతో సహా కూడుకొని రాజసదనమునకు వచ్చి పెక్కురు బ్రాహ్మణులు వచ్చుట వలన రాజగృహమందు వేదధ్వని బహుళముగ నడువసాగెను ఆ వచ్చిన వారి బ్రాహ్మణ సమాజమందు ప్రధా ప్రధాన బ్రాహ్మణుల పేర్లు చెప్పెదను — రాజ పురోహితుడైన ఆశ్వలుడను బ్రాహ్మణుడు జరత్కారుడను బ్రాహ్మణుని పుత్రుడగు ఆర్తభాగ బ్రాహ్మణుడు లహ్య బ్రాహ్మణ పుత్రుడగు భుజ్యుడను బ్రాహ్మణుడు చక్ర బ్రాహ్మణ పుత్రుడగు ఉషస్థుడను బ్రాహ్మణుడు కుషీతక బ్రాహ్మణపుత్రుడగు కహోళడను బ్రాహ్మణుడు అరుణ బ్రాహ్మణపుత్రుడగు ఉద్దాలక బ్రాహ్మణుడు శకల బ్రాహ్మణ పుత్రుడగు శాకల్య బ్రాహ్మణుడు ఈతని విదగ్ధుడనియు నందురు ఈ శిష్ట బ్రాహ్మణు లందఱును వచ్చి బ్రహ్మవేత్తయగు గార్గి స్త్రీయును వచ్చెను హే సౌమ్య ఈ ప్రకారముగ యాజ్ఞవల్క్యాగమనోపాయములు జేసి రాజు ఆశ్వలాదులైన పురోహిత బ్రాహ్మణుల గూర్చి రెండు చేతులు జోడించి యిట్లు ప్రార్థన చేసెను — ఓ బ్రాహ్మణులారా అశ్వమేధాది యజ్ఞము చేసి కేవల పూజనము చేయుటకును బహుదక్షిణచే సకల బ్రాహ్మణుల పూజనము చేయుటకును నేను కోరుచున్నాను అందులకు సకల బ్రాహ్మణులగు మీరు నాకాజ్ఞ నొసంగవలెను అంతరము నేను ధైర్యాది బద్ధములచే దానిని ప్రసిద్ధము చేసెదను ఈ ప్రకారముగు రాజ ప్రార్థన విని సకల బ్రాహ్మణులు యజ్ఞము చేయుటకై ఆజ్ఞ నొసగిరి

అంతమున రాజు మనస్సులో గల జిజ్ఞాస ఏమనగా — ఈ సకల బ్రాహ్మణులందు అధిక వేదవేత్తయగు బ్రాహ్మణు డెవరో నిర్ణయము గావలెను దానికై ఏ ఉపాయము చేయుటయని చింతాగ్రస్తుడై విచారము చేయుచుండెను — ఎవడధికుడని ఒకని నడిగిన — నేనే అధికుడననును అథవా ఎవడైన తన మిత్రుని పేరు చెప్పిన దాని వల్ల సరిగా నిర్ణయము గాదు ఈ బ్రాహ్మణులు పరస్పరము వివాదము చేసినపక్షమందు అధిక శాస్త్రజ్ఞుల యొక్క నిర్ణయము సహజముగా నగును మీరు పరస్ప వివాదము చేయుడని ఈ బ్రాహ్మణులు క్రోధావిష్టులై నాకు శాపమిత్తురు గనుక ట్ల చెప్పగూడదు మరేమన ఏ పదార్థముయొక్క లోభముచే సహజముగా వివా

ముఖనో అట్టి పదార్థ మొక ధనమే యైయున్నది. అదియే సకల వివాదములకు హేతువగును. ఇపుడేమి చేయుచున్నాగా — ఈ బ్రాహ్మణ సభా మధ్యమందు ఒక పెద్ద ధనపుంజము చవలెను అపుడు సహజముగనే పరస్పర వివాదము చెలరేగును. న్యాయాధికతలయొక్క నిర్ణయమును యగును ఈ ప్రకారముగ విచారముచేసి ఆ జనకరాజు ఒక్కొక్క శృంగమునకు ఇఱువది నిష్కముల ప్రకారము నలుబదితుల సువర్ణనిష్కముల సహితముగ వెయ్యి ఆవుల రప్పించి ఆ బ్రాహ్మణసభామధ్య మందుంచెను తొమ్మిది తులముల బంగారు ఒక నిష్కమనబడును తరువాత సమస్త బ్రాహ్మణుల గూర్చి జనక మహారాజు యిట్లు ప్రార్థన చేసెను — ఓ బ్రాహ్మణులారా మీరదత్రియందు శ్రేష్ఠుడైన బ్రహ్మవేత్తయగు బ్రాహ్మణు డెవడో ఆ డీ ఆవులన్నిటిని తన ఆశ్రమము కు తీసికొనిపోవలెను

హే వ్య ఈ ప్రకారమగు రాజ వచనము శ్రవణముచేసి ఆ సమస్త బ్రాహ్మణులు అధోముఖులై తూష్ణీభావమును పొంది స్వవిద్యాబలముచే సర్వబ్రాహ్మణులను జయించుటయందు ఏ యొక బ్రాహ్మణుడున్ను సమర్థుడు గాకపోయెను ఈ ప్రకారముగ సమస్త బ్రాహ్మణులను స్తబ్ధులుగా జూచి యాజ్ఞవల్క్యముని సామవేదపాఠియై స్వశిష్యునిగూర్చి యిట్లు పలుకుచున్నాడు — ఓ సౌమ్యుడా నీవు ఈ ఆవులన్నిటిని నా యింటికి క్రమముగా తోలుకొనిపొమ్ము మఱియు సకల బ్రాహ్మణులను గూర్చి ఉచ్చస్వరముగ నిట్లు పలుకుము సర్వులకన్న అధిక బ్రహ్మవేత్తయు యాజ్ఞవల్క్యముని సర్వ బ్రాహ్మణులయొక్క ఆవులను తీసికొనిపోవుచున్నాడు ॥ ఈ ప్రకారమగు శ్రీ గురుభాషణము విని ఆ సామవేదియగు సౌమ్యుడు అట్లే ఉచ్చస్వరము సకల బ్రాహ్మణులకుతెల్పి ఆ యావులన్నిటిని యాజ్ఞవల్క్య మునునకు తోలుకొని పోయెను అపుడు ఒకే కాలమందు ఆ సమస్త బ్రాహ్మణులు యాజ్ఞవల్క్యమునిపై పరమక్రోధాయమానులైరి. జనకరాజైనను పరమానందమును పొందెను ఇట్లొకేకాలము యాజ్ఞవల్క్యముని బ్రాహ్మణులకు దుఃఖకారణుడయ్యెను జన రాజు కు సుఖకారణుడయ్యెను ప్రీతియుతమగు చిత్తమున సుఖము జనించెను జనకుని యందువలె ద్వేషయుతమగు చిత్తమున దుఃఖము జనించెను బ్రాహ్మణుల యందువలె సుఖదుఃఖములు విషయధర్మములే యగుచో సర్వులకును ఆ విషయముచే సుఖముగాని దుఃఖముగాని కావలసియుండును ఒక సుఖప్రాప్తి ఒక

దుఃఖప్రాప్తి యను నీ విషమత్వము సంభవించదు కాని అట్టి విషమత్వము సర్వజీవులకును అనుభూతమగుచున్నది దీనిచే సుఖదుఃఖములు విషయధర్మములు కావని నిశ్చితమగుచున్నది బాహ్యవస్తువులేకనే ఈ పదార్థము రమణీయమైనది ఈ పదార్థము అరమణీయమైనదను నీ కల్పనచే మనస్సునందే సుఖదుఃఖములు జనించుచున్నవి దృష్టాంతము — నిర్జన ప్రదేశమును పొందిన వీతరాగుల కపట మనమున యానందమే కలుగుచున్నది

అహోప్చటనే రాగయుతునకు దుఃఖము కలుగుచున్నది కా సుఖదుఃఖములు మానస ధర్మములేగాని విషయ ధర్మములు కావు

గోవు నెటిని యాజ్ఞవల్క్యుడు గైకొనుట జూచి క్రోధముచే నచటి బ్రాహ్మణుల ఆసనములు ఇటు టు యగుచుండెను ముఖమందలి శ్మశ్రువులు కంపాయమానములగుచుండెను దంతపంక్తి ముఖములోని కొచ్చుచుండెను పైదంతపంక్తి అధరోష్ఠమును కఱచుచుండెను భూతావేశముగల పురుషుడు నానా ప్రకార రోదనాదుల చేయునట్లు క్రోధయుక్తులైన బ్రాహ్మణులెందఱో రుధిరపూరిత నేత్రములనుండి అశ్రుధారల కార్చుచుండిరి ఎందఱో బ్రాహ్మణులు ఉన్మత్తపురుషుని వలె నానా ప్రకారశబ్దములను చేయుచుండిరి ఈ ప్రకారముగ ఆ బ్రాహ్మణమండలమందు మహాఘోర శబ్దములయొక్క కల్లోలమగుచుండెను ఎట్లు పౌర్ణమినాడు సముద్రము క్షుభితమై తరంగముల కోలాహల శబ్దముతో నాదియించునో అట్లు ఆ సకల బ్రాహ్మణులు క్రోధముగలవారై ఉచ్చస్వరము కోలాహల భాషణము చేయుచుండిరి సకల విద్వద్బ్రాహ్మణులమగు మమ్మును ఈ యాజ్ఞవల్క్యుడొక్కడే ఉల్లంఘించి పోయినాడు కనుక మా కులమునకు ధిక్కారము మా అధ్యయనము చేయు విశాలకాలకు ధిక్కారము మా జీవనమునకు ధిక్కారము మాచే చేయబడిన గురుసేవకు ధిక్కారము మాచే చేయబడిన వేదాధ్యయనమునకు ధిక్కారము మాయొద్ద వేదాధ్యయనము చేయువారైన మా శిష్యులకును ధిక్కారము — హే శిష్య ఈ ప్రకారమగు సకల బ్రాహ్మణుల యవస్థనుజూచి అశ్వలుడను బ్రాహ్మణుడు అత్యంత క్రోధావిష్టుడై యాజ్ఞవల్క్యుని సమీపమునకు వచ్చి యిట్లనెను

ఓ గురుసంప్రదాయ హీనుడైన దురాచారుడగు యాజ్ఞవల్క్యుడా మా సకల బ్రాహ్మణుల మధ్యమందు నీవొక్కడవే అధిక విద్వాంసుడవా ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా నీయందు విద్యయున్నదో ఎక్కువ లేదుగాని లోభము గర్వము మాత్రము పూర్ణముగ నున్నవి సకల బ్రాహ్మణ్యమగు మేము హిరణ్యగర్భునితో సమానముగాను గర్వ లోభాది దోషహీనులుగా నున్నాము అట్లే శమదమాది సాధనయుక్తులుగాను నున్నాము చతుర్దశ విద్యల నెఱిగినవారుగా నున్నాము ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా లజ్జాహీనుడై పురుషుడెన్నడును పండితుడు కాడు లజ్జయుండిన పక్షమందు తాను నిజముగ పండితుడైనను పండితుడనుటకు సంకోచపడును లజ్జాహీనపురుషుడు తాను మూర్ఖుడుగానుండినను దరిద్రుడుగానుండినను నేను పండితుడననుటకును నేను రాజననుటకును సంకోచపడడ యభిప్రాయము మా సకల బ్రహ్మవేత్తలైన బ్రాహ్మణులందు లజ్జాహీనుడగు నీవొక్కడవే పండితుడవనుచున్నావు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా అత్యంత బలిష్ఠుడైనవాడును మొదలగు ఏ ధర్మములు గలవో వాని పాదతాడనము ఎవడైన చేయునా యోగసామర్థ్యము లేక కాలకూట విషమెవడైన భక్షణము చేయునా ప్రజ్వలితాగ్నియందెవడైన ముష్టియందు పట్టునా అట్లే మావంటి సకల బ్రాహ్మణులను

ఎవనినైన క్రోధావిష్టుల చేయుదువా? నీ వొకడవే గర్వాలోకావ న మహాయుక్తుడవై సకల బ్రాహ్మణులను క్రోధావిష్టుల చేయుచున్నావు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా ఈ సమస్త బ్రాహ్మణులందు ఒక్కొక్క బ్రాహ్మణుడు క్రోధావిష్టుడైనపుడు న పూర్ణ జగత్తును దహనము చేయును అట్టిచో క్రోధావిష్టులై సకల బ్రాహ్మణులు నీవంటి అధముని యెందులకు దహించరు? అవశ్యముగా దహించుదురు హే వ్య ఇత్యాది కఠోర వచన రూప బాణములచే ఆ యాశ్వల బ్రాహ్మణుడు యాజ్ఞవల్క్యుని కర్ణముల భేదము చేసెను అట్లైనను యాజ్ఞవల్క్యము చిన్మాత్రమైన క్షోభమును పొందలేదు ఆ యాశ్వలుని వచనముల విని నవ్వుచు యిట్లనెను

హే ఆశ్వల ఈ బ్రాహ్మణ సమాజమందు ఏయే బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మవేత్తయై యున్నాడో ఆయా బ్రాహ్మణునకు నేను సర్వదా వందనమాచరించుచున్నాను ఆశ్వలుడు _ ఓయీ యాజ్ఞవల్క్యుడా నీయందు బ్రాహ్మణ విషయకమగు యిట్టి శ్రద్ధ గలిగియున్న పక్షమందు బ్రాహ్మణుని యొక్క ఆవుల నీవెందుకు హరణము చేయుచున్నావు యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే ఆశ్వల సువర్ణసహితములగు గోవులను జూచి వాటిని పొందవలెనని నాకు అభిలాష జనించినది అందుచే వాటిని నేను హరణము చేసితిని దానికై యీ బ్రాహ్మణులు యెందుకు క్రోధయుక్తులగుచున్నారు హే ఆశ్వల నేను ఈ బ్రాహ్మణుని ఆవులను తీసికొనిన పక్షమందు వీరు కోపగించవచ్చును కాని నేనో వీ ఆవులను తీసికొనలేదు జనకరాజు ఆవులయొక్క దాత నేను ఆవులయొక్క గృహీత _ దీనియందీ బ్రాహ్మణునకు క్రోధమెందుకు కే విచారణము చేయుము. మఱియును హే ఆశ్వల ఈ జనకరాజు చాల శ్రీమంతుడుగా నున్నాడు మీ సమస్త బ్రాహ్మణులకు ఆవులకై ధనము కావలసి పక్షమందు మీరందఱును దానిని రాజు దగ్గఱ నుండి తీసికొనుడు నేను వలదనను నాపై క్రోధమెందులకు

హే శిష్య యాజ్ఞవల్క్యముని ఆశ్వలునట్లు చెప్పినపుడు అగ్నిమీద ఘృతము పోసినట్లు మఱల అత్యంత క్షుభితుడై ఆ యాశ్వలుడు యాజ్ఞవల్క్యునితో వివాదము చేయుటకు సంసిద్ధుడై ఒకేసారి ఏమి ప్రశ్నల చేసెను ఆ దు నాల్గు ప్రశ్నలు అతి మోక్షములు నాల్గు ప్రశ్నలు న చదలు అందు — కర్మ పురుషునకు ఏ వాగాది అధ్యాత్మములు గలవో ఆ యధ్యాత్మములకు అగ్న్యాది అధిదైవలతో విచ్ఛేదము గలదు ఆ విచ్ఛేదరూప మృత్యువుయొక్క నివృత్తి సాధనమగు వాగాదీ క్రియములకు అగ్న్యాది దేవతలతో అభేదజ్ఞానమేదిగలదో అతిమోక్షమనబడియె ఆ యభేద జ్ఞానముచే వాగాదులకు అగ్న్యాది అధిదైవ ప్రాప్తిరూప ఫలమగును ఆ ఫలము అతి మోక్షమనబడియె తద్విషయక ప్రశ్నలున్ను అతిమోక్షము లనబడియె మఱియును నికృష్ట వస్తువందుంచిన్మాత్ర సమానధర్మము గైకొనియుండు యుత్కృష్టదృష్టిగలదో అది

సంపద బడిరి. ఎట్లనగా శ్రాద్ధాన్నమందు అమృతదృష్టి బ్రాహ్మణునియందు విష్ణుదృష్టి సంపాదనబడియె తద్విషయక ప్రశ్నలున్ను సంపదల బడిరి.

ఆశ్వలుడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడ ఋత్విగాది సాధనములచే సంపన్నమైనను అగ్నిహోత్రాది కర్మము పరిచ్ఛేదభావజన్య ప్రమాదరూప మృత్యువుచే వ్యాప్తమైయున్నది శాస్త్రోక్త కర్మానుష్ఠానముచే అశాస్త్రీయములైన ఇంద్రియాదుల ప్రవృత్తులు నివృత్తమగుచున్నను పరిచ్ఛిన్నభావము జ్ఞానములేక నివృత్తముగాదు ఏ జ్ఞానముచే యజమానుడు పరిచ్ఛిన్నభావమును పరిత్యాగముజేసి అపరిచ్ఛిన్నభావరూప స్థలమును పొందును మఱియు దినరాత్రిరూప కాలముచే సంపూర్ణ పదార్థములు పరిచ్ఛిన్నములైయున్నవి ఆ పరిచ్ఛిన్నభావ నివృత్తి ఏ జ్ఞానమువలన నగును మఱియును శుక్లపక్ష కృష్ణపక్ష కాలముచే సమస్త పదార్థములు పరిచ్ఛిన్నములైయున్నవి ఆ పరిచ్ఛిన్నభావమునకు నివృత్తి ఏ జ్ఞానమువలన నగును మఱియు ఈ స్థూలశరీరమును పరిత్యాగముజేసి నిరాలంబ యాకాశమందు యజమానుడు ఏ సాధనముచే గమనము చేయును?

యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే ఆశ్వల "అధ్యాత్మరూప వాగాదులు అధిదైవరూపాగ్ని అధియజ్ఞరూప హోత ఈ మూడిటిని విషయము చేయునట్టిదైన అధిదైవాగ్నిరూప యజమానునకు వాక్కు నేనుగా నున్నాను" ఈ ప్రకారము గల హోత యొక్క దృష్టి యజమానుని ప్రథమ పరిచ్ఛేదజన్య మృత్యుతరణమునకు సాధనమైయున్నది (మఱియు "అధ్యాత్మరూప చక్షువు అధిదైవరూప సూర్యుడు అధియజ్ఞరూప అధ్వర్యుడు ఈ మూడిటి యభేదమును విషయము చేయునట్టిదైన అధిదైవ సూర్యరూప యజమానుని చక్షువు నేనుగా నున్నా"నను అధ్వర్యు దృష్టి యజమానుని ద్వితీయ పరిచ్ఛేదమును నివృత్తము చేయుచున్నది మఱియు అధ్యాత్మరూప ప్రాణము అధిదైవరూప వాయువు అధియజ్ఞరూప ఉద్గాత ఈ మూడిటి అభేదమును విషయము చేయునట్టిదైన అధిదైవ వాయురూప యజమానుని ప్రాణము నేనుగా నున్నానను ఉద్గాత యొక్క దృష్టి యజమానుని తృతీయ పరిచ్ఛేదమును నివృత్తము చేయుచున్నది (మఱియు "అధ్యాత్మరూప మనస్సు అధిదైవరూప చంద్రుడు అధియజ్ఞరూప బ్రహ్మ ఈ మూడిటి అభేద విషయము చేయునట్టిదైన అధిదైవ చంద్రరూప యజమానుని మనస్సు నేనుగా నున్నా"నను బ్రహ్మదృష్టి యొక్క ప్రభావముచే యజమానునకు ఆకాశమందు గమనమగుచున్నది ఇచ్చోట యందు దృష్టిశబ్దములచే జ్ఞానమనియును పరిచ్ఛేదశబ్దముచే భేదమనియు గ్రహింపవలెను మఱియును ఋగ్వేద సంహితి నెఱిగినవానిని హోతయనియు యజుర్వేద సంహితి నెఱిగినవాని అధ్వర్యుడనియు సామవేద సంహితి నెఱిగినవానిని ఉద్గాతయనియు ఈ మూడు వేదముల నెఱిగిన వానిని బ్రహ్మయనియు ఈ నల్గురు బ్రాహ్మణులను ఋత్విక్కులనియు యజ్ఞము చేయువానిని యజమానుడనియు నెఱుంగవలయును)

హే శిష్య ఈ ప్రకారముగ అతి సూక్ష్మరూపములైన నాలుగు ప్రశ్నలకు యాజ్ఞవల్క్యముని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. తరువాత ఆ యాశ్వలుడు మరల సంపద్రూపములైన నాలుగు ప్రశ్నల చేయుచున్నాడు — ఆశ్వలుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా హోత యొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే నేమి ఫలము ప్రాప్తమగును 2 అధ్వర్యుని యొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే యజమానున కేమి ఫలము ప్రాప్తించును? బ్రహ్మ యొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే యజమానున కేమి ఫలము కలుగును 4) ఉద్గాత యొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే నేమి ఫలము యజమానునకు ప్రాప్తమగును?

యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే యాజ్ఞ "యాజ్యా పురోనువాక్యా శస్యా" అను నీ మూడు ఋక్కులందు త్రిత్వసంఖ్యగలదు ఆ త్రిత్వసంఖ్యారూప సమానధర్మములను గ్రహించి ఎపుడు హోత యాజ్యాది మూడు ఋక్కులను మూడు లోకముల రూపముగ చూచుచున్నాడో అపుడా హోతయొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే యజమానునకు త్రైలోక్య జయ రూపఫలము ప్రాప్తమగుచున్నది ఇచ్చట "యజ అను నీ ప్రకారము గల రోజున తరము చేయబడి ఋక్కు — యాజ్యా యనబడినది మఱియును బ్రూహి" ఈ ప్రకారము పేరణా తరము పఠనము చేయబడిన ఋక్కు పురోనువాక్యా యనబడినది మఱియు ఒకే శ్వాసముచే పఠనము చేయబడి ఋక్కు శస్యా" యనబడినది మఱియును హే ఆశ్వల అధ్వర్యునిచే అగ్నియందు హవనము చేయబడినవైన ఆహుతులు ఉజ్జ్వలత్వ శబ్దత్వాధోగామిత్వరూపములచే మూడు విధములైనవి ఆ యాహుతులందు ఎట్లు ఉజ్జ్వలత్వాది ధర్మములు గలవో అట్లే దేవలోక పితృలోక మనుష్యలోకములను నీ మూడులోకములందును ఉజ్జ్వలత్వాది ధర్మములు లవు ఆ యుజ్జ్వలత్వాది సమానధర్మములను గ్రహించి ఎపుడా యధ్వర్యుడు ఆ యాహుతులను దేవలోకాదిరూపముచే చూచుచున్నాడో అపుడు ఆ యధ్వర్యుని యొక్క సంపద్రూప జ్ఞానముచే యజమానునకు త్రిలోక జయరూప ఫలప్రాప్తియగును) హే ఆశ్వల వృత్తిరూపముచే మనస్సు అనంతము విశ్వేదేవలును అనంతులు ఆ యనంతరూప సామాన్యధర్మముల నంగీకరించి ఎపుడు బ్రహ్మ మనస్సును విశ్వేదేవతారూపముచే చింతనము చేయుచున్నాడో అపుడు ఆ బ్రహ్మ యొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే యజమానునకు అనంత ఫలప్రాప్తియగును మఱియును హే ఆశ్వల ఉద్గాతచే గానము చేయబడిన యాజ్యా పురోనువాక్యా శస్యా అను నీ మూడు ఋక్కులను ఎపుడు ఉద్గాత ప్రాణాపాన వ్యానరూపముచే చూచుచున్నాడో అపుడు ఆ యుద్గాత యొక్క సంపద్రూపజ్ఞానముచే యజమానునకు భూర్భువస్సువర్లోకములను మూటియొక్క జయరూప ఫలప్రాప్తి యగును

హే శిష్య ఈ ప్రకారముగ యాజ్ఞవల్క్యమునిచే యెనిమిది ప్రశ్నలకును ఉత్తరము చెప్పబడెను అపుడా యాశ్వలుడు యాజ్ఞవల్క్యుని జయించుటకు తనయందు

సామర్థ్యము లేదని యెంచి లజ్జను పొందినవాడై తానిక ప్రశ్నించుటను విరమించు యాజ్ఞవల్క్యునితో వివాదము చేయుటకై ఆర్తభాగుడను బ్రాహ్మణుని ముఖము చూచెను అంతట నా యార్తభాగుడు యాజ్ఞవల్క్యు నిట్లు ప్రశ్నచేయ సా ధి చెను —

ఆర్తభాగుడు ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా గ్రహము లెన్ని గలవు? అతిగ్రహము లెన్ని గలవు యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే ఆర్తభాగ గ్రహములు యెనిమిది అతిగ్రహము లెనిమిది ఆర్తభాగుడు — ఆ యెనిమిది గ్రహములెవ్వి అతిగ్రహములెవ్వి? యాజ్ఞవల్క్యుడు — పంచజ్ఞానేంద్రియములు మనస్సు వాక్కు హస్తము ఈ యెనిమిది గ్రహములు మరియు పంచవిషయములు ఇచ్ఛ నామము క్రియ ఈ యెనిమిది అతిగ్రహములు హే ఆర్తభాగ ఎట్లు స ముద్రమందు బడిన పురుషుని మకరాది గ్రహములు భక్షణము చేయుచున్నవో ఆ మకరాది గ్రహములను తిమింగిలాది అతిగ్రహములు భక్షణము చేయుచున్నవో అట్లే యీ సంసారసముద్రమును పొందిన అజ్ఞాని జీవుల శ్రోత్రాదీంద్రియరూప గ్రహములు భక్షణము చేయుచున్నవి స్వాధీనము చేసికొనుచున్నవి మరియు ఆ శ్రోత్రాదిగ్రహములను శబ్దాదివిషయరూప అతిగ్రహములు భక్షణము చేయుచున్నవి ఎట్లు మార్జాలము మూషకమును వశము చేసికొనుచున్నదో అట్లే శ్రోత్రాదీంద్రియములు జీవులను స్వవశము చేసికొనుచున్నవి మరియు [illegible] వాడు చేపలను వశము చేసికొనునట్లు శబ్దాదివిషయముల శ్రోత్రాదులను స్వవశమొనర్చుకొనుచున్నవి హే ఆర్తభాగ ఎట్లు పిశాచాది గ్రహములచే యుక్తుడైన పురుషుడు స్వహితాహితములను యెఱుంగడో అట్లే శ్రోత్రాదుల కధీనుడైన జీవుడున్ను మోక్షరూపహితమును బంధరూప అహితమును జూడడు మనోసహితముగ ఏకాదశేంద్రియములు ఏకాదశ విషయములు శాస్త్రమందు చెప్పబడియె ఇచ్చటనో ప్రాధాన్యతచే గహన శ్రుతియందు అష్టాష్టములు చెప్పబడినవి

ఆర్తభాగుడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా హిరణ్యగర్భుని మొదలుకొని యీ జడప్రపంచము లదో దాని ఈ గ్రహాతిగ్రహరూప మృత్యువు భక్షణము చేయుచున్నది అట్లే ఈలాగున సంపూర్ణ జగత్తు మృత్యువునకన్నమై యున్నది ఆ గ్రహాతిగ్రహరూపమృత్యువు ఏ దేవతయొక్క అన్నమో ఆ దేవత యొద్ది అభిప్రాయము మృత్యువును భక్షణము చేయునట్టి ఏదైనొక దేవత గలదా లేదా? గలదనిన అది నిత్యమా అనిత్యమా నిత్యమనిన ద్వైతాపత్తియగును అనిత్యమనిన ఆ భక్షణ చేయువానిని భక్షణము చేయునట్టి మూడవది ఆ మూడవ దానిని భక్షణము చేయు నాల్గవది ఈ ప్రకారముగ అనవస్థాదోషమున్ను అన్యోన్యాశ్రయ చక్రకాది దోషములున్ను ప్రాప్తమగును ఈ గ్రహాతిగ్రహరూప మృత్యువును భక్షణము చేయునదేదియును లేదని తో

హాప్తి కొఱకు నానావిధభ్ర ... ష్ఠ ములగుచున్నది యాజ్ఞవల్క్యుడు —
హే ఆర్తభాగ సకలపదార్థములను భక్షణముచేయు అగ్నిని జలమెట్లు భక్షణము
చేయుచున్నదో అట్లే సకలజగత్తును భక్షణముచేయు మృత్యువును ఆత్మసాక్షాత్కా
రము భక్షణముచేయుచున్నది అందువలన పాపప్రాప్తియొక్క స్వర్గము కాదు మం
చును ఎట్లు తకరేణువు నిర్మలీబీజము జలగతమృత్తికను నివృత్తముచేసి తానును
నివృత్తమగుచున్నదో అట్లే మహావాక్యజన్య అంతఃకరణవృత్తిజ్ఞానము కార్యసహితాజ్ఞా
నమును నివృత్తిచేసి తానును నివృత్తమగుచున్నది అజ్ఞాననివృత్తియందు ఇతర
సాధనాపేక్షలేదు కనుక ద్వైతాపత్తి అనవస్థాది దోషములు సంప్రాప్తి నవు

ఆర్తభాగుడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా ఏ కాలమందు బ్రహ్మవేత్త స్థూలశరీర
పరిత్యాగము చేయుచున్నాడో ఆ కాలమందు వాని ప్రాణము అజ్ఞానివలె ప్రాణము
లె లోకాంతరమునకు పోవునా లేదా పోయినపక్షమందు అజ్ఞానివలె
బ్రహ్మవేత్తకు లోకాంతరమందు మఱియొక శరీరప్రాప్తియగును ప్రాణము లోకా
ంతరమునకు పోదనిన పూర్వశరీరమందు ప్రాణము ఉన్న కతముకు మృత్యువుకాదు,
గానివలన బ్రహ్మవేత్తశరీరమందు ఎప్పటికి మరణవ్యవహారముగాకుండవలయుండె
బ్రహ్మవేత్తశరీరమందో జనులకు మరణవ్యవహారమగుచున్నది యాజ్ఞవల్క్యుడు —
హే ఆర్తభాగ ప్రారబ్ధక్షయమైనపుడు బ్రహ్మవేత్తయొక్క ప్రాణములు శరీరము
విడిపోవు మఱియు మనిన శరీరమందే లయమగుచున్నవి అభిప్రాయము — అవిద్య
యును కర్మము ఈ రెండును ప్రాణముయొక్క లోకాంతరగమనమందు కారణములై
యున్నవి అవి ఆత్మజ్ఞానముచే నివృత్తమగును కనుక బ్రహ్మవేత్తయొక్క ప్రాణము
లోకాంతరమునకు పోదు దానివలన ఇతర శరీరప్రాప్తియుగాదు మఱియు స్థూల
శరీరముతోటి ప్రాణసంబంధనివృత్తి మరణమనబడినది ఆసంబంధనివృత్తియే ప్రాణ
నకు లయమైనను సంభవించుచున్నది కాబట్టి విద్వచ్ఛరీరమందు మరణవ్యవహార
మ్ము సంభవించుచున్నది ఆర్తభాగుడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా బ్రహ్మవేత్త
యొక్క ప్రాణము బయటకు పోదు, శరీరమందే లయమగుచున్నదని యెట్లెఱుగ
లెను? యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే ఆర్తభాగ జీవితమందు ఆత్యంతకృశమగు
శరీరము మరణానంతరము ఉబ్బి స్థూలమగుచున్నది ఆ స్థూలత్వమునకు హేతువు ధ
రమే ప్రాణమైయున్నది మరణానంతర శరీరస్థూలతారూపహేతువువలన శరీరమందే
ప్రాణలయమున కనుమానమగుచున్నది ఆర్తభాగుడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా
బ్రహ్మవేత్తయొక్క ప్రాణము లోకాంతరమునకు పోదనుటయందు ప్రమాణమేమి
యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే ఆర్తభాగ ఈ యర్థమందు సాక్షాత్ భగవతిశ్రుతి వచన
ము — అస్యైవ దష్టుమాః షోడశకలాః పురుషాయణాః పురుషం ప్రాప్యాస్తం
గచ్ఛన్తి — భావార్థము నదులు సముద్రమునందు లయమగునట్లు బ్రహ్మవేత్తయొక్క

ఏకాదశేంద్రియములు పంచప్రాణములను షోడశకళలు అధిష్ఠాన నిర్గమించునో ప్రతీతములైన అధిష్ఠానపురుషునియందే లయమును పొందుచున్నవి. ఆర్తభాగుడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా విదేహముక్తుడైనప్పుడు ఆ బ్రహ్మవేత్తను ఏ వస్తువు పరిత్యాగము చేయదు అని అభిప్రాయము — జీవన్ముక్త్యవస్థయందు నామశేషద్వైతమునకు లయమగుచున్నదా అథవా నామశేషద్వైతమునకు లయమగుచున్నదా యాజ్ఞవల్క్యుడు — హే ఆర్తభాగ ఇంద్రియాదులు వాసనాదార్థములు ముక్తపురుషుని పరిత్యాగము చేయుచున్నవి గాని వామదేవాది నామములు ముక్తపురుషుని త్యాగము చేయవు ఈ కాలమందును వామదేవాది ముక్తపురుషుల నామములను జనులు గ్రహణము చేయుచున్నారు ఆ ముక్తపురుషుల నామములు అనంతములు విశ్వేదేవతలును అనంతులు కనుక ఏ పురుషుడు ఆ యనంత నామములందు అనంత విశ్వేదేవతలయొక్క ఆరాధన తపము చేయుచున్నాడో వాని అనంతఫలము ప్రాప్తియగును.

ఈ ప్రకారముగ జ్ఞాని విషయమును గూర్చి ప్రశ్నలకును ఉత్తరమిచ్చిన తరువాత అజ్ఞానివిషయమును గూర్చి తను ప్రశ్నను ఆర్తభాగుడు చేయుచున్నాడు — ఓ యాజ్ఞవల్క్యుడా మరణాసన్న ప్రాప్తికాలమందు జీవునియొక్క అధ్యాత్మరూపవాగింద్రియము అధిదైవరూపాగ్నియందును అధ్యాత్మరూపప్రాణము అధిదైవరూపవాయువునందును అధ్యాత్మరూపమనస్సు అధిదైవరూపచంద్రునియందును అధ్యాత్మరూపశరీరము అధిదైవరూపపృథ్వియందును లయమును పొందుచున్నవి. ఈ ప్రకారముగ సకలేంద్రియములై అధ్యాత్మములు తమ తమ అధిదైవరూపములందు లయమగుచున్నవి అగ్న్యాది అధిదైవములచే అనాశ్రితములై తమ తమ వ్యాపారము చేయకుండుటయే అధిదైవమందు లయమనబడును. ఈ ప్రకారముగ మరణకాలమందు సకలేంద్రియములకు లయమైనప్పుడు ఈ యజ్ఞానిజీవుడు దేని నాశ్రయించి పరలోకమందు సుఖదుఃఖోపభోగములు చేయుచున్నాడు.

హే శిష్య ఈ ప్రకారమగు ఆర్తభాగుని ప్రశ్నను విని ఆ యాజ్ఞవల్క్యముని ఆ ప్రశ్నార్థము గుహ్యమని యెఱిగి సభయందు తదుత్తరము చెప్పక ఆర్తభాగుని హస్తమును బట్టుకొని వానిని ఏకాంత ప్రదేశమునకు తీసికొనిపోయి ఉత్తరము చెప్ప నారంభించెను. శిష్యుడు — హే భగవన్ ఆర్తభాగుని యీ ప్రశ్న కర్మవిషయమై యున్నది. మహాత్ముడు యాజ్ఞవల్క్యుడు సభయందు స్థితుడై బ్రహ్మవిద్యోపదేశము చేయవలసియున్నాడు. దీనిచే బ్రహ్మవిద్యకన్నను కర్మవిద్య అతిగుహ్యమని సిద్ధించుచున్నదిగదా? శ్రీ గురుదేవు — హే శిష్య ఏకాంతప్రదేశమునకు పోవుటలో బ్రహ్మవిద్యకంటె కర్మవిద శ్రేష్ఠమను యభిప్రాయము లేదు మఱియుని మృత్యువును పొందిన అజ్ఞానిజీవులు స్వపుణ్యపాపరూప కర్మానుసారముగ పరలోకమందు సుఖదుఃఖోపభోగము చేయుచున్నారను సంగతి ఆ బాలవృద్ధులు యెఱుగుదురు